

MANUALE
SACRARUM CAEREMONIARUM
IN LIBROS OCTO DIGESTUM

A

PIO MARTINUCCI

PRAELATO DOMESTICO, PROTONOTARIO APOSTOLICO,
S. CONGR. CAEREMONIALIS SECRETARIO,
BIBLIOTHECAE VATICANAE ET PONTIFICIIS CAEREMONIIS
PRAEFECTO.

EDITIO ALTERA EMENDATA ET AUCTION.

LIBER SEPTIMUS ET OCTAVUS

VOLUMEN VI.

ROMÆ
EX TYPOGRAPHIA LUDOVICI CECCHINI
1880,

MANUALE

SACRARUM CAEREMONIARUM

IN LIBROS OCTO DIGESTUM

PIO MARTINUCI

PRÆFATO DORSTICO. PROTOSTASIS APOSTOLICA.
ET CONDE. CAEREMONIARUM SECRETARIO.
BIBLIOTHECAE VATICANAE ET BAPTISTICIS CAEREMONIIS
PRÆFECTORI.

Sive novae editionis, sive quavis in idiomate versionis ius sibi reservat auctor.

EDITIO ALTERA EMENDATA ET AUCTIOR.

LIBRIS SEPTIMUS ET OCTAVUS

VOLUMEN VI.

ROMÆ

EX TYPOGRAPHIA LA ROVERE TORRENTI

1880

SACRARUM CAEREMONIARUM MANUALE

DE FUNCTIONIBUS PONTIFICALIBUS.

LIBER VII.

DE SACRAMENTO CONFIRMATIONIS
AB EPISCOPO SOLEMNITER CONFERENDO

CAPUT I.

1. Quum Episcopo visum erit opportunum solemniter conferre Sacramentum Confirmationis, in uno aut duobus festis praecedentibus nunciabitur a Parochis dies et hora, qua unusquisque confirmandorum adesse debet in Cathedrali, sive in ecclesia primaria cuiusque loci, simul cum Compatre suo. Singuli candelam afferent, si vigebit usus illam offerendi Episcopo; scriptam afferent testificationem Parochi sui, qua declaretur, confirmandum esse idoneum ad Sacramentum istud accipiendum, et expressum erit nomen parentum nomenque compatris et commatris confirmandi; afferent etiam fasciolam, quae circumduci fronti Confirmati solet.

2. Servabitur etiam consuetudo, si vigebit, affigendi portis Cathedralis edictum, quo significetur dies et hora, qua solemniter Sacramentum istud conferetur.

3. Functio in commodum populorum peragetur semper matutino, nunquam vespertino tempore, et insuper die festo qui praefiniatur ab Episcopo, neque potest assignari certa regula, quum hoc dependeat a circumstantiis locorum.

4. Prout erit maior minorve numerus confirmandorum, su-

mentur etiam dispositiones opportuna. Si forte esset periculum, ne quis **Confirmandus** supervenerit et se ceteris aggregaret, quum inchoata iam erit functio, vel posset discedere priusquam functio absolvatur, necesse erit ut claudantur omnes fores, unde aditus in ecclesiam est, neque aperiantur prius, quam absolutus prorsus sit actus administrationis Sacramenti praedicti. Sin autem tanto essent numero **Confirmandi**, poterunt dividi in plures vices, atque ita confirmatis, exempli gratia, centum primis et his dimissis, succedent alii et sic deinceps de ceteris, si supererunt.

5. Si **Episcopus** Sacramentum hoc in **Cathedrali** conferret, aequum esset, ut ei assisterent **Canonici** duo.

6. Poterit conferri ad **Altare** maius vel in alio sacello praesertim si esset maiori commoditati, modo adessent cancelli claudendi, quod hoc casu deceret magis, quam claudere portas ecclesiae.

7. **Altare** instruetur sex candelabris cum cereis et **Cruce**, pallio albi coloris; gradus sternerentur tapeto et faldistorium cum veste albi coloris statuatur in medio suppedaneo **Altaris**.

8. Super infimum gradum ponetur pulvinus albus, in quo genuflectet **Episcopus**.

9. in **Altari** vel super abaco disponentur paramenta episcopalia, videlicet pluviale albi coloris cum stola simili, formale pretiosum et amictus. In latere **Evangelii** praeparabitur mitra auriphrygiata cum velo seu vimpa pro cappellano mitram delaturo.

10. Prope **Altare** aderit baculus pastoralis.

11. Super abacum alba tobalea coopertum ponentur urceus cum pelvi et mantilia in lance: pontificale (pars 1.) instructum veste albi coloris: scotula cum candela: vasculum **S. Chrismatis** in lance: medulla panis et mali medici in lance: aliquantulum gossipii soluti; acus crassior cum filo longo ad colligendas schedulas **Confirmandorum**: vasculum aquae benedictae cum aspersorio, utendum in ingressu **Episcopi** in ecclesiam.

12. Prope abacum aderit canistrum ad reponendas candelas.

13. Quod si commodius videbitur erigere **Altare** in media ecclesia, praeparabitur simul cum abaco eodem modo ac supra.

14. Si numerus confirmandorum esset ingens, in navi principali disponentur bini ordines scamnorum sine postergali, qui ex Altari pertingant ad portam ferme ecclesiae, et apud illa locum sument Confirmandi, videlicet mares dextrorsum, foeminae sinistrorsum; scamnis sedebunt Confirmandi et a tergo ipsorum stabunt singuli compatres et commatres.

15. Praeparabitur etiam genuflexorium ornatum strato et pulvinis pro Episcopo ante Altare SS. Sacramenti, ac si sacellum in quo SS. Sacramentum asservabitur, esset in conspectu functionis, vel timeretur irreverentia, collocabitur in alio sacello aut in Altari remotiore.

16. Rebus hoc modo dispositis, hora praestituta praesto erunt in ecclesia Confirmandi simul cum compatribus et commatribus suis, eritque unius aut plurium clericorum officium disponere illos loco praeparato, ut supra. Signum dari poterit campanarum sono, quo confirmandis et compatribus significetur hora qua functionis flet initium.

17. Aderunt ut supra dictum est, Canonici duo alique clerici superpellicio induti, videlicet a mitra, a baculo, a libro a scotula et a S. Chrismate, itemque alter clericus delegatus colligendis schedulis confirmandorum, et unus vel duo recipiendis candelis.

18. Episcopus indutus rochetto et mozzeta excipietur in limine ecclesiae a Canonicis supra dictis et a clericis, quos paullo ante notavimus. Si fuerit Archiepiscopus, praecedet eum Cux archiepiscopalis. Si Episcopus non erit ordinarius, induet mantelletum sicuti lib. V. cap. 2. n. 10. innuimus et a duobus Canonicis excipietur.

19. A digniore Canonicorum accipiet aspersorium aqua sancta perfusum, asperget seipsum et adstantes. Si non erit ordinarius, adstantes non asperget, neque eis manu benedict.

20. Deinde adorabit SS. Sacramentum apud Altare sive sacellum, in quo asservabitur, et procedet ad Altare, sive sacellum, in quo administranda erit Confirmatio.

21. Ibi genuflectet in pulvino ac brevi tempore orabit. Iterabit ante Crucem reverentiam, et amoto pulvino ab uno clericorum, ascendet ad Altare et sedebit in faldistorio.

22. In promptu erunt ministri lotionis et clerici deferentes paramenta.

23. Canonici exuent mozzetam Episcopo, qui lavabit manus, deinde parabitur amictu, stola et pluviali cui apponetur formale pretiosum, a Canonico digniori imponetur eius capiti mitra et sinistra accipiet baculum pastorem.

24. Sedens Episcopus, sermonem admonitionis habebit, ut notatur in Pontificali, vel omissa admonitione, si ita expedire censuerit, initium fiet Confirmationis administrandae claudendo portas ecclesiae sive sacelli vel dabitur opera, nequis Confirmandorum exeat, neve ingredi possint alii (a).

25. Episcopus dimittet baculum et Canonicus dignior exuet ipsi mitram.

26. Praesto erunt a sinistris Episcopi duo Cappellani, alter cum libro, alter cum scotula.

27. Confirmandi omnes geniculabunt una cum compatribus suis.

28. Episcopus assurget, atque elata voce dicet *Spiritus Sanctus* etc. ut in Pontificali.

29. Postea dicet *Adiutorium nostrum* etc. se dextera signans et prosequetur versiculos reliquos recitare, vel etiam cantabit illos tono feriali simul cum oratione. Deinde expansis manibus versus Confirmandos, dicet orationem *Omnipotens sempiterne Deus*, etc.

30. Canonici attollent fimbrias pluvialis Episcopi recitantis orationem praedictam.

31. In promptu erunt Clerici collecturi candelas, alter secum habens acum filo traiectionem ad iungendas schedas sive attestaciones Confirmandorum, et alter etiam cum vasculo S. Chrismatis in pelvicula.

32. Si Confirmandi parvo erunt numero, poterunt praesentari Episcopo sedenti faldistorio in suppedaneo Altaris, secus Episcopus ipse accedet ad singulos quo loco aderunt eosque confirmabit, ut infra docebitur.

(a) Nonnullis in locis mos est, ut quidam ecclesiasticus edoceat atque exerceat Confirmandos antequam ad ecclesiam adveniat Episcopus.

33. Dum Episcopus confirmabit singulos confirmandorum, compater seu commater debebit dexteram imponere humero dextero confirmandi, deinde in huius fronte ligabit fasciolam (a).

34. Si numerus confirmandorum erit maior, poterunt post orationem praedictam consurgere, sed unusquisque eorum genibus flexis insistet quo tempore confirmabitur.

35. Post orationem Episcopus sedebit faldistorio et mitra cooperietur a praedicto Canonico, ut supra; atque accipiet sinistra baculum pastorem.

36. Clericus cum vasculo Chrismatis consistet a dextris Episcopi. Canonici attollent fimbrias pluvialis. Ceteri duo clerici consistent prope clericum sustinentem S. Chrisma, recepturi unus candelas, alter attestaciones, quas acu traiciet in medio, ne dilabantur.

37. Episcopus faldistorio sedens confirmationem conferet singulis confirmandis, qui successive accedent ad Altare: quod si magno essent numero, Episcopus ipse assurget, et quin confirmandi de suo loco abscedant, confirmabit eos successive, prius mares, postea foeminas. Hoc casu praecedet clericus, qui recipiet candelas easque ponet in canistro, sequetur deinde alter qui recipiet attestaciones; advertent autem, ne illas accipiant a secundo, nisi confirmatus fuerit primus, neque a tertio nisi confirmatus erit secundus, ita porro.

38. Episcopus sacram Confirmationem conferens, intinget pollicem in S. Chrisma et manu extensa imposita super caput confirmandi, percontatus nomen eius ex patrino, unctionem in formam Crucis pollice efficiet in fronte dicens *N. signo te* etc. (b) dextera faciens triplex Crucis signum dum dicet *In nomine*

(a) Praescripsimus, ut compater dexteram imponent dextero Confirmandorum humero. Huic praescriptioni videtur obstare rubrica, in qua praecipitur ut *Adulti ponant pedem suum super pedem dexterum patrini sui*. Sed in praxi fieri non potest quod praecipit rubrica, quae, quum desumpta sit ex antiquis libris pontificalibus, fortasse innuit ritum servatum superioribus saeculis, quibus Sacramenta, quae vivorum dicuntur, accipiuntur a fidelibus stantibus.

(b) In pontificali Romae edito an. 1725, ex typographia Hieronymi

Patris etc, demum leviter percutiet eius genam sinistram et dicet *Pax tecum*, cui non respondebitur *Et cum spiritu tuo*.

39. Sub finem Confirmationis in promptu erunt Ministri lotionis, qui cum urceo, pelvi et mantilibus afferent etiam medullam panis et mali medici.

40. Quum confirmati fuerint omnes illi, qua ad Confirmationem accipiendam venerint, redibit Episcopus ad Altare, sedebit faldistorio et lavabit manus.

41. Hoc tempore vel cantabitur a Clero, qui adierit, vel legetur antiphona *Confirma hoc Deus* etc. ut in Pontificali.

42. Lavante manus Episcopo genuflectent omnes, exceptis Canonicis, Cathedralis et Praelatis si aderunt et Confirmati prosequentur genibus flexis insistere in reliqua functione.

43. Lotis manibus, mitra exuetur Episcopus, qui conversus ad Altare cantabit tono feriali, vel recitabit versiculos *Ostende nobis* etc. cum oratione *Deus qui Apostolis tuis* etc. et post ipsam dicet *Ecce sic benedicetur omnis homo qui timet Dominum*, tum conversus ad confirmatos benedicet eos dicens *Benedicat vos Dominus ex Sion* etc.

44. Rursus faldistorio sedebit et cooperietur mitra, accipiet sinistra baculum pastorem, admonebit paternos, ut in Pontificali, et recitabit cum ipsis, *Credo, Pater noster* et *Ave Maria*. Benedicet eos dextera, nullam proferens formulam.

45. Aperientur portae ecclesiae vel sacelli et Confirmati discedent; quod si et alii essent Confirmandi, repetentur actiones omnes, quas supra descripsimus a num. 25, ad 44, capituli huius.

46. Sacra Confirmatione peracta, Episcopus vestes sacras dimittet, ac resumpta mozzeta, eodem ordine quo descriptum est in ingressu, nempe oratione facta ad Altare functionis et adoratione SS. Sacramenti, proficiscetur ex ecclesia.

Mainardi, Benedicti XIII. Sum Pontificis permissu, rubrica addit quae sequuntur: *pollice manus dexteræ Chrismate intincto confirmat, dicens N. signo te signo Crucis, et dum hoc dicit, imposita eadem manu dextera super caput confirmandi, producit pollice signum Crucis in fronte illius.*

47. In privata huius Sacramenti administratione, Episcopus induet stolam albi coloris supra rochetum et utetur mitra, dum unctionem peraget in fronte confirmandi.

ORDINATIO GENERALIS HABITA PRIVATIM

CAPUT II.

De rebus praeparandis.

Ad Altare maius. — 1. Super Altari ponentur sex candelabra cum Cruce aequali candelabris, ac si Ordinans erit Ordinarius, ponetur Crux ante septimum candelabrum cum cereo. Gradus Altaris sternentur tapeto itemque tapeto sternetur presbyterium pro Ordinandorum prostratione.

2. In media Altaris mensa disponentur paramenta Episcopalia, eaque sunt planeta, chirothecae in lance, dalmatica, tunicella, stola, Crux pectoralis, cingulum, alba et amictus, quae omnia cooperientur velo concolore paramentis ipsis. Color paramentorum in quatuor temporibus et in sabbato *sitientes*, esto violaceus, quodcumque sit officium, quod celebretur illo die; quatuor temporibus aestivis color esto rubrus, quoniam incidunt intra octavam Pentecostes. In latere Evangelii ponetur mitra auriphrygiata: in sabbato quatuor temporum Pentecostes adhibebitur etiam pretiosa, quae praeparabitur in latere Evangelii et auriphrygiata in latere Epistolae. In eodem Epistolae latere aderit Missale cum cussino vel legili. Advertatur, ut signaculum positum sit ad orationem pro Ordinandis, vel ut oratio eadem scripta sit in tabella. Si Ordinans fuerit Archiepiscopus ac si deget in provincia sua, praeparabitur S. Pallium in lance coopertum velo et in altera lance tres eius spinulae.

3. Prope Altare aderit baculus pastoralis.

4. In medio gradu infimo ponetur pulvinus in quo geniculabit Episcopus, et in latere Epistolae ante gradus Altaris faldistorium cum tegumento, quod sit concolor ceteris paramentis.

5. In latere Epistolae, super abacum alba tobalea contextum disponentur quae sequuntur: duo candelabra cum cereis pro Acolythis: calix cum purificatorio, patena, hostia, palla et corporale intra bursam: pyxis cum particulis pro Communionem Ordinandorum omnium: tobalea linea coloris albi pro Communionem: ampullae vini et aquae, utendae in Missa: campanula: urceus et pelvis ac mantilia duo seu manutergia in lance: in altera lance medulla panis et mali medici: caligae et sandalia eiusdem coloris ut reliqua paramenta, contexta velis concoloribus paramentis eisdem: liber Evangeliorum cum manipulo Episcopi: gremiale Episcopi concolor paramentis: Pontificale (pars. I.): canon pontificalis: scotula cum candela: gremiale seu cincticulus lineus cum lemniscis, quo utetur Episcopus, dum sacram unctionem peraget: forfices in lance; claves committendae ostiariis; liber lectionum, vel Missale, quod poterit esse usui lectoribus, exorcistis, Subdiaconis et Diaconis: ampulla vacua et candelabrum parvum cum candela extincta: ampullae vini et aquae in pellicula cum manutergio: calix cum patena: alter calix cum vino et paucis aquae guttis et patena cum hostia: stolae saltem tres concolores reliquis paramentis pro Presbyteris, qui manus imponent super novos Ordinandos ad Presbyteratum: vasculum cum Oleo sacro Catechumenorum in lance cum aliquantulo gossipio soluto: pontificale in commodum Archidiaconi, sive illius qui vocare debet Ordinandos.

6. In latere Evangelii praeparabitur alter abacus contextus alba tobalea et super ipsum ponentur urcei cum pelvibus et medulla panis ac mali medici pro manuum ablutione Presbyterorum recentium.

7. Praeter scamna in usum Cleri, praeparabuntur alia etiam scamna panno viridi cooperta pro Ordinandis et unum praeterea vel etiam plura sine dorsali, contexta panno viridi, apud quae geniculabunt Presbyteri recentes in Missa.

Apud Altare SS. Sacramenti. 8. Praeparabitur faldisto-

rium cum pulvinis, vel genuflexorium, strato et pulvinis ornatum; pro Episcopo et accendentur Altaris cerei, quando ibi orabit Episcopus ipse.

In sacrario. — 9. Vasculum aquae benedictae cum aspersorio, quo utetur Episcopus ingrediens in ecclesiam; superpellicea sufficienti numero pro inservientibus.

10. Praeparabitur aliquod cubiculum, in quo possint ordinandi decenter induere vestes sacras respondentes ordini, quem accepturi erunt. Si paramenta praedicta suppeditabuntur a Cathedrali, disponentur ibi pridie; secus unusquisque afferet sua et erunt propria ordinis illius, quem accepturus est,

In functione.

11. Hora ferme dimidia ante horam praefinitam, Ordinandi veste talari induti congregabuntur in sacrarium, ubi aderit Notarius sive alius a Curia Episcopali deputatus, qui recognoscat eos.

12. Ordinandi induent habitum sacrum respondentem Ordini, ad quem erunt promovendi, videlicet tonsurandi superpelliceum replicatum brachio sinistro sustinebunt et manu dextera gestabunt candelam ardentem; Ordinandi ad minores induent superpelliceum et dextera sustinebunt candelam ardentem; Ordinandi ad Subdiaconatum induent amictum, albam, cingulum, brachio sinistro impositum ferent manipulum ac tunicellam, manu dextera sustinebunt candelam ardentem, et advertent ut amictus non stet circa collum, sed paullulum extra albam, ut Episcopus illum possit capiti eorum imponere: Ordinandi ad Diaconatum induent amictum, albam; cingulum et manipulum brachio sinistro, in quo ferent dalmaticam et stolam replicatam, dextera autem candelam ardentem; Ordinandi ad Presbyteratum induent amictum, albam et cingulum, manipulum in brachio sinistro, stolam Diaconali more in humero sinistro, firmatam super latus dexterum, planetam replicatam super brachium sinistram, sudarium albi coloris firmatum cingulo et candelam ardentem dextera sustinebunt. Missalia pro singulis Ordinandis ad Presbyteratum disponi poterunt in presbyterio locis eorum respectivis.

13. Induti, quo modo innuimus, Ordinandi deducuntur in presbyterium, ubi locum quisque sibi attributum occupabunt.

14. Episcopus peracta adoratione apud Altare S^ci. Sacramenti, transibit ad Altare maius, in quo habebitur ordinatio, ac brevi tempore ibi orabit genibus flexis in pulvino praeparato in medio gradus infimi.

15. Assistent ei duo Cathedralis Canonici, qui propter hoc officium induent superpelliceum, et Archidiaconus, praesentaturus ei deinceps Ordinandos. Aderunt clerici, qui numero satis sint inseruiendo Episcopo et assistendo Ordinandis, ut inferius describetur.

16. Advenienti ad Altare Episcopo assurgent Ordinandi et geniculabunt quo momento ipse transiens ante ipsos, impertietur eis benedictionem.

17. Episcopus, brevi facta oratione ante Altare, assurgit, salutabit Crucem, accedet ad faldistorium ibique sedebit et caput cooperiet bireto.

18. Assistentiam ei praestabunt duo praedicti Canonici, qui stabunt a lateribus eius.

19. Se sistent Episcopo duo Cappellani, unus cum scotula alter cum libro, ex quo ipse leget preces ad praeparationem *Ne reminiscaris* etc. cum psalmis *Quam dilecta* etc. et sequentibus.

20. Clericus unus ex abaco accipiet sandalia et caligas cum velis praeparatis et simul cum eo ibit cubicularius Episcopi. Geniculabunt ambo ante Episcopum; cubicularius exuet ei calceos usuales et inducentur ei caligae et sandalia, Clericus reportabit ad abacum lancem et vela, quibuscum attulerit caligas. Cubicularius accipiet calceos usuales, quos subter abacum deponet.

21. Repetita antiphona *Ne reminiscaris* etc. Episcopus sibi ipse biretum exuet, assurgit, convertetur Altare versus et stans recitabit preces atque orationes. Post orationes Episcopus sedebit et recitabit preces ad paramenta praescriptas.

22. Hoc tempore distribuentur clericis paramenta episcopalia et in promptu stabunt familiares nobiles vel clerici duo cum instrumentis lotionis manuum.

23. Episcopus, recitatis orationibus ad paramenta, sibi detrahet de capite biretum, dimittet Crucem pectoralem, quam ei tollet primus Canonicorum assistentium, sibi de digito extrahet annulum, quem tradet eidem primo Canonico ac deponet mozzetam, quae recipietur a cubiculario.

24. Cooperiet caput bireto et lavabit manus. Ad actionem istam si Episcopus erit ordinarius, genuflectent omnes, exceptis Canonicis et Praesulibus, si forte adessent.

25. A duobus praedictis Canonicis assistentibus parabitur amictu, alba, cingulo, Cruce pectorali, stola, tunicella, dalmatica, chirothecis et planeta, servatis regulis ad Missam pontificalem traditis cap. IX. lib. V.

26. Si Ordinans fuerit Archiepiscopus et aderit in loco suae iurisdictioni subiecto, Canonicus secundus ascendet ad Altare, accipiet s. Pallium et ipsi se adiunget clericus, qui deferet lancem cum tribus spinulis. Primus Canonicus assistens accipiet Pallium et imponet illud super humeros Episcopi, deinde infiget illi tres spinulas quo modo descriptum est capitulo citato.

27. Canonicus primus assistens imponet Episcopo mitram pretiosam, si licebit uti, secus auriphrygiatam et cum osculis consuetis annulum inseret eius digito annulari dextero. Canonicus secundus porriget ei baculum pastorem.

28. Clericus unus accipiet librum Evangeliorum cum manipulo Episcopi et consistet prope secundum Canonicum assistentem.

29. Innuente Caeremoniario, assurgit Episcopus et procedet ante Altare, adstantibus ei a lateribus duobus praedictis Canonicis et sequentibus Cappellanis a mitra et a baculo atque clerico deferente Evangeliarium cum manipulo Episcopi.

30. Episcopus transiens ante Ordinandos et Clerum, si aderit, in choro, donabit eis benedictionem, ad quam Canonici se profunde inclinabunt, ceteri omnes genuflectent.

31. Priusquam Episcopus adveniat ad Altare, curae erit clerico alicui ponere Canonem apertum ad *Ordinem Missae* in medio Altari applicitum basi Crucis et prope Canonem ipsum ponere scotulam ardentem.

32. Progressus ante Altare Episcopus dimittet baculum et a secundo Canonico assistente exuetur mitra: salutabit Crucem et Sacrum exordietur. Canonici qui Episcopo assistent, confessionem cum ipso recitabunt nixi genibus, siquidem Missa non cantatur sed legitur, Canonici autem supradicti non sunt vestibus sacris induti.

33. Clerus si in choro aderit, observabit regulas traditas in Missis pontificalibus relate ad recitationem Confessionis, ad standum, ad geniculandum et ad sedendum, ut cap. III. libri I.

34. Clericus, qui deferet Evangeliarium cum manipulo Episcopi, geniculabit prope secundum assistentem, cui tradet manipulum Episcopi, ut infra.

35. Ad *Indulgentiam* etc. Canonicus secundus assistens assurgit, accipiet a clerico manipulum Episcopi, cui post recitationem antedictae orationis inducet illum brachio sinistro.

36. Postquam Episcopus dixerit *Oremus*, ascendet ad Altare medius inter Canonicos assistentes una cum clerico sustinente Evangeliarium.

37. Episcopus osculabitur Altare, deinde principium Evangelii in libro, quem ei praesentabit Canonicus secundus.

38. Clericus cum debitis genuflexionibus de Altari descendet et super abacum reponet librum Evangeliorum.

39. Episcopus accedet ad Missale praeparatum in latere Epistolae, et leget introitum Missae eique a Caeremoniario vel a praedictis Canonicis assistentibus monstrabitur quid legendum sit.

40. Unus vel duo clerici in promptu stabunt, positura in medio suppedaneo Altaris faldistorium, quo sessurus erit Episcopus.

41. Episcopus, lecto introitu, sedebit faldistorio, si Ordinatio habebitur in Sabbato *Sitientes*; secus recitabit *Kyrie* cum Assistentibus saepius nominatis, deinde sedebit faldistorio.

42. Interim Archidiaconus appropinquabit ad Altare et consistet in extremitate suppedanei a latere Evangelii.

43. Episcopo, statim ac sederit faldistorio, Canonicus primus assistens imponet mitram auriphrygiatam.

44. Post haec Archidiaconus invitabit Ordinandos, dicens elata voce *Accedant omnes qui ordinandi sunt*. Ordinandi discedent de locis suis et venient geniculatum ante Altare quemdam efficiens semicirculum, ea tamen animadversione, ut tonsurandi sint propiores Altari, deinde Minoristae, postremo Ordinandi ad ordines sacros. Id vero fiet, si loci amplitudo et numerus Ordinandorum patietur; sin minus, poterunt etiam genuflectere loco ipso, quem occupabunt.

45. Archidiaconus percontabitur, ecquis sit inter tonsurandos nondum confirmatus, cui Sacramentum Confirmationis conferendum erit. Quocirca si quis erit sacra Confirmatione inaugurandus, Episcopus dimittet chirothecas, lavabit manus eique conferet Sacramentum istud quo modo innutum est capitulo I. libri huiusce. Tamen, si fieri posset, expediret magis, ut tonsurandus acciperet Sacramentum praedictum antecedenter.

46. Sedente Episcopo et mitra coopertus capite, Notarius accedet ad gradum infimum Altaris, appellaturus Ordinandos. Advertat autem in actione ista, ne tergum vertat ad Altare. Absentiae Notarii supplere poterit clericus quidam vel alius, secundum dispositionem ab Episcopo datam.

47. Archidiaconus, conversus ad Ordinandos, leget ex Pontificali inhibitionem, seu mandatum nomine Episcopi, idest « *Reverendissimus in Christo Pater et Dominus, Dominus N. Dei et Apostolicae sedis gratia Episcopus N. sub excommunicationis poena praecipit* etc. Si Episcopus esset Cardinalis, exprimetur dignitas, dicendo *Emus et Rmus in Christo Pater et Dominus, Dominus N. tituli Sancti N. S. R. E. Presbyter Cardinalis N. Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopus N. sub excommunicationis poena* etc. Si ordinatio peragetur ab Episcopo extraneo, ex mandato Episcopi ordinarii, legetur semper praedictum mandatum nomine Episcopi ordinarii.

48. Post haec Archidiaconus invitabit tonsurandos, dicens: *Accedant qui promovendi sunt ad primam clericalem tonsuram*. Ceteri ordinandi consurgent et redibunt sessum ad locum suum (a). Notarius immediate appellabit nomine tonsurandos,

(a) Secundum rubricam Pontificalis Romani deduci posset, ut Ordi-

exprimens latine nomen et cognomen singulorum, non prae-mittens titulum *Domini* neque alium quemquam, licet inter eos forte adesset aliquis vir nobilitate insignis. Advertet etiam Notarius tum hac vice, tum reliquis ne secundum appellet, nisi cum primus respondebit *Adsum* et de suo loco surrexerit progressus ad Altare. Omnibus appellatis tonsurandis, Archidiaconus redibit in chorum ad locum suum, quod faciet etiam deinceps Notarius.

49. Ad imum Altaris praesto erit Caeremoniarius, qui disponet ordinandos ante infimum gradum, aderuntque etiam duo quatuorve clerici (pro numero ordinandorum) qui candelas suo tempore accipiant et restituant ordinandis.

50. In promptu erunt Cappellani cum pontificali et scotula, qui stabunt prope sinistram Episcopi, clericus unus cum lance pro chirothecis, alter cum pelvi et forficibus cumque mantili imponendo super gremio Episcopi.

51. Genuflexis ante Altare tonsurandis, Episcopus assurgit mitram capite gestans; recitabit *ŷ. Sit nomen Domini* etc. deinde invitationem ad orationem *Oremus, fratres carissimi* etc. Postea sedebit et cum assistantibus recitabit antiphonam *Tu es, Domine* etc. cum versiculis psalmi *Conserve me, Domine* etc.

52. Interim ab assistantibus ponetur mantile super gremium Episcopi, cui si difficile esset tondere capillos cum chirothecis, poterit eas deponere adiuvantibus assistantibus praedictis. Assistens primus meminerit ei tollere anulum, deinde reponere.

53. Repetita antiphona *Tu es, Domine*, se sistet Episcopo tonsurandus primus, et geniculabit ante eum. Episcopus tondebit illius capillos in formam Crucis, videlicet super frontem, super occipitium, super aurem dexteram, super sinistram et in medio, capillos autem postquam totonderit, deponet in lance. Tonsurandus, quum ei tondentur capilli super frontem, dicet *Domi-*

nandi omnes starent genibus flexis toto ordinationis tempore. At cum in rubricis subsequentibus dicatur quod Ordinati « redeunt ad loca sua » quod Archidiaconus « vocat ordinandos » id videtur esse inutile, si iam adessent genibus flexis ante Altare; ideoque rubrica superior videtur intelligenda esse pro illo tantum actu, in quo legitur interdictum sive mandatum. Talis est etiam praxis communiter servata.

nus pars. super occipitium haereditatis meae, super aurem dextram et calicis mei super aurem sinistram, tu es qui restitues in medio capitis haereditatem meam mihi. Non esset abs re, ut Episcopus suggereret praedicta verba, quae repetentur a tonsurando. Eodem modo prosequetur Episcopus ceteris omnibus tonsurandis tondere capillos.

54. Clerici designati ordinandis, accipient candelam ab unoquoque tonsurando, quum ascendet ad Altare et singulis illam restituent, quum descendent. Id ipsum observabunt deinceps relate ad reliquos ordinandos, quum tangere instrumenta debebunt respectivi ordinis, quum vestientur ab Episcopo, et sic de reliquo.

55. Episcopus, si deposuerit chirothecas, recipiet illas, adiuvantibus assistentibus, quorum primus reponet etiam anulum eius digito, et secundus exuet ei mitram: assurgit et conversus ad tonsurandos, dicit orationem *Oremus. Praesta quaesumus* etc.

56. Sedebit iterum Episcopus eique reposita a primo assistente mitra, recitabit cum ipsis assistentibus antiphonam *Hi accipient*, cum psalmo *Domini est terra* etc.

57. Interea clerici delecti assistendo ordinandis, advertent ut superpellicia tonsuratorum explicent, aperiant ac tradant singulis ita ut facile possit accipere Episcopus quum illa tonsuratis erit induturus.

58. Repetita supradicta antiphona, assistens secundus mitram exuet Episcopo, qui assurgit, convertetur ad Altare et dicit *Oremus*, Assistens primus subiunget *Flectamus genua* et genuflectent universi uno tantum genu, exceptis Episcopo et duobus Cappellani a libro et a scotula; secundus assistens immediate dicit *Levate* omnesque consurgent. Episcopus convertetur ad tonsuratos ac dicit orationem *Adesto Domine supplicationibus* etc.

59. Episcopus sedebit eique reponetur mitra a primo assistente. Tonsuratus primus se sistet Episcopo, qui accepto superpelliceo, quod ille manu gestabit, induet ipsum recitans formulam *Induat te Dominus* etc. (a).

(a) In Pontificali reperitur rubrica sequens, quae respicit circum-

60. Omnibus tonsuratis superpellicio indutis, assistens secundus exuet mitram Episcopo, qui assurgens et conversus ad tonsuratos dicet orationem *Oremus. Omnipotens sempiterne Deus* etc.

61. Postea sedebit ac resumpta mitra, quam ei reponet primus assistens, admonebit novos clericos, legens e Pontificali formulam *Filii dilectissimi animadvertere debetis* etc.

62. Interim Archidiaconus redibit ad Altare et, peracta ab Episcopo admonitione, quam supra innuimus, dimittet ordinatos, dicens elata voce *Ad loca vestra*, vel *Recedant qui ordinati sunt clerici*. Quod si unus tantum erit ordinatus, tum hac vice tum deinceps, Archidiaconus dicet *Ad locum tuum*, vel *Recedat qui ordinatus est clericus*. Itaque tonsurati consurgunt et debitis peractis reverentiis aut genuflexionibus, revertentur ad locum suum.

63. Profectis ordinatis, si fuerit sabbatum *Sitientes*, Episcopus dimittet mitram, assurget, removebitur faldistorium de medio Altaris, et ipse ad Altare conversus recitabit cum assistentibus *Kyrie* in Missa. Sint autem Ordinatio habebitur in quatuor temporibus. Episcopus dimissa mitra assurget, accedet ad Missale, dicet *Oremus*, assistentes autem *Flectamus genua* et *Levate*, leget orationem primam et primam lectionem, qua lecta, redibit ad medium Altaris, sedebit faldistorio, cooperietur mitra auriphrygiata ab assistente primo et super genibus eius ponetur gremiale.

64. Archidiaconus redibit ad Altare et invitabit ordinandos ad ostiariatum, dicens *Accedant qui ordinandi sunt ad officium ostiariariorum*. Notarius vocabit singulos ordinandos eadem methodo, qua tonsurandos, et unusquisque illorum respondebit *Adsum* ac veniet geniculatum ante Altare.

65. Episcopus admonitionem eis habebit *Suscepturi filii* stantiam illam, in qua unum sit tantum superpelliceum, tonsuratis induendum: *Et mox imponit illud* (superpelliceum) *cuique, repetendo Induat te Dominus* etc. *inmittens usque ad scapulas et immediate trahens si unum tantum sit superpelliceum: sicque facit usque ad ultimum, qui eo totaliter induitur.*

carissimi etc. quam leget ex Pontificali et interim a Caeremoniario vel a clerico aliquo habebuntur in promptu claves tangendae deinde ab ordinandis.

66. Admonitione peracta, Episcopus dextra accipiet claves ascendent ad Altare duo tresve ordinandi, qui dimissa candela, geniculabunt super gradum superiorem ante Episcopum, qui porriget eis claves et recitabit formulam *Sic agite* etc. et singuli ordinandi imponent dextram manum super claves neque removebunt eam priusquam Episcopus recitaverit totam formulam supra innutam. Hoc autem successive fiet a reliquis, si qui supererunt.

67. Clavibus ab omnibus ordinandis contactis, discedet de Altari Archidiaconus. Consurgent ordinati et cum debitis reverentiis de Altari discedent et sequentur bini Archidiaconum, qui deducet eos ad portam primariam vel etiam ad lateralem ecclesiae, quam claudent et aperient; tum ab ipso Archidiacono ad turrin campanarum ducentur, singulis tradet chordam unius campanae, quam pulsabunt uno tinnitu sive ictu mallei: si tamen difficilis erit ascensus ad praedictam turrin, ducet eos ad ostium sacrarii, ubi tradita singulis fune campanulae ad ostium illud appensae, iubebit singulos pulsare campanulam uno tinnitu.

68. Redibit ad Altare Archidiaconus, sequentibus ordinatis ostiariis et conficiet debitas reverentias vel genuflexiones. Archidiaconus redibit ad locum suum in chorum: ordinati autem resumpta candela, geniculabunt ante Altare.

69. Episcopus dimittet gremiale, quod ei tolletur ab assistente secundo, assurgit retinens capite mitram et leget invitationem ad orationem *Deum Patrem omnipotentem* etc. Secundus deinde assistens mitram exuet Episcopo, qui conversus ad Altare dicet *Oremus* (assistentes autem *Flectamus genua* et *Levate*, ut supra) et conversus ad ordinatos recitabit orationem *Domine sancte* etc.

70. Archidiaconus redibit ad Altare. Post orationem Episcopus sedebit et rursus cooperietur mitra ab assistente primo. Tunc Archidiaconus dimittet ordinatos cum formula *Ad loca*

vestra, vel cum altera *Recedent qui ordinati sunt ostiarii*. Ordinati consurgent, conficient debitas genuflexiones aut reverentias ad Episcopum et ad Altare ac revertentur ad locum suum.

71. Si fuerit sabbatum *Sitientes*, procedetur immediate ad ordinationem Lectorum, ut infra: in quatuor temporibus Episcopus deponet mitram, redibit ad Missale, leget versiculum qui sequitur lectionem primam, subiunget deinde secundam orationem et leget lectionem secundam, ut in Missali.

72. Post lectionem secundam redibit Episcopus ad medium Altaris, sedebit in faldistorio, cooperietur mitra ab assistente primo, a quo recipiet etiam gremiale super genua. Archidiaconus reveniet ad Altare et vocabit ordinandos ac lectoratum, dicens *Accedant qui ordinandi sunt ad officium Lectorum*. Notarius eos nomine appellabit, ipsi respondebunt *Adsum* et procedent ad Altare geniculatum, ut superius de tonsurandis.

73. Clericus unus aut Caeremoniarius in promptu habebit Missale tradendum ordinandis et Archidiaconus postquam appellati fuerint, redibit ad locum suum.

74. Genuflexis ante Altare ordinandis, Episcopus admonitionem habebit eamque leget ex Pontificali, post ipsam tolletur ei gremiale ab assistente secundo, et ipse ambabus manibus accipiet Missale, quod sustinebit super genibus. Ordinandi, bini vel terni iunctim, depositis candelis ascendent ad Altare, geniculabunt super gradum superiorem ante Episcopum, qui praesentabit eis Missale, cui singuli imponent dextram, neque eam removebunt priusquam Episcopus totam recitaverit formulam *Accipite et estote* etc. Profectis primis, ascendent reliqui, et Missale manu tangent ut de primis dictum est, et ab Episcopo recitabitur formula, quam innuimus.

75. Tradito omnibus Missali, genuflexi ante Altare recipient candelam ardentem. Episcopus assurgit et conversus ad ordinatos recitabit invitationem ad orationem *Oremus, fratres carissimi* etc. Ab assistente secundo mitra nudabitur Episcopus, qui ad Altare conversus dicet *Oremus*, (assistentes autem *Flectamus genua* et *Levate*) iterumque ad ordinatos conversus recitabit orationem *Domine sancte* etc. Tum sedebit Episcopus et ab assistente primo rursus cooperietur mitra auriphrygiata.

76. Archidiaconus redibit ad Altare et dimittet ordinatos, dicens *ad loca vestra vel recedant qui ordinati sunt lectores*. Ordinati consurgent et cum debitis reverentiis aut genuflexionibus ad locum suum se recipient.

77. Si Ordinatio locum habebit in sabbato *Sitientes*, Episcopus prosequetur sedere faldistorio, processurus ad ordinationem Exorcistarum; sin autem habebitur ordinatio in sabbato quatuor temporum, secundus assistens mitram exuet Episcopo, qui assurget, accedet ad Missale et leget versiculum post lectionem secundam, recitabit orationem tertiam ac tertiam lectionem et post ipsam revertetur ad faldistorium.

78. Sedente in faldistorio Episcopo et a primo assistente cooperto mitra et accepto gremiali super genibus, Archidiaconus, qui ad Altare redierit, invitabit ordinandos ad exorcistatum, dicens *Accedant qui ordinandi sunt ad officium Exorcistarum*. Notarius appellabit ordinandos, qui respondebunt *Adsum* et geniculatum venient ante Altare, ut superius.

79. Clericus unus in promptu habebit Missale tradendum ordinandis.

80. Ordinandis genuflexis, Episcopus admonitionem habebit, quam leget ex Pontificali, videlicet *Ordinandi filii carissimi* etc. post quam, dimisso gremiali, accipiet ambabus manibus Missale et sustinebit ipsum super genibus. Duo tresve ordinandi, dimissa candela, ascendent iunctim ad Altare, geniculabunt super gradum infimum ante Episcopum, et manum dexteram imponent Missali nec removebunt eam, nisi quum Episcopus totam recitaverit formulam *Accipite et commendate memoriae* etc.

81. Missale traditum omnibus ordinatis, qui redeuntes geniculatum ante Altare candelam recipient, ab uno clerico reportabitur ad abacum; Episcopus assurget, et quin dimittat mitram, conversus ad Ordinatos leget invitationem ad orationem *Deum Patrem omnipotentem* etc. Dimissa autem mitra ope secundi assistentis, convertetur ad Altare, dicet *Oremus* (assistentes autem *Flectamus genua* et *Levate*) ac rursus ad ordinatos conversus, recitabit orationem *Domine sancte* etc.

82. Episcopus sedebit et mitra rursus cooperietur. Archidiaconus, iam reversus ad Altare, dimittet Ordinatos proferens formulam *ad loca vestra*, vel *recedant qui ordinati sunt Exorcistae*. Ordinati consurgent et cum debitis genuflexionibus aut reverentiis redibunt ad locum suum.

83. In sabbato *Sitientes* procedetur immediate ad ordinationem Acolythorum; in sabbato quatuor temporum, Episcopus mitra nudatus ab assistente secundo, assurgit, redibit ad Missale et leget versiculum qui sequitur lectionem tertiam, deinde recitabit quartam orationem et subiunget lectionem quartam, post quam redibit sessum ad faldistorium positum in medio Altaris.

84. Sedens faldistorio Episcopus cooperietur mitra auri-phrygiata ab assistente primo, a quo recipiet etiam gremiale super genibus. A clerico aliquo ponetur in Altari ampulla vacua et candelabrum cum candela extincta. Archidiaconus redibit ad Altare, invitabit Ordinandos ad Acolythatum utens formula consueta *Accedant qui ordinandi sunt ad officium Acolythorum*. Notarius appellabit Ordinandos, qui respondebunt *Adsum* et geniculatum venient ante Altare.

85. Admonebit eos Episcopus, recitans formulam in Pontificali praescriptam, nempe *Suscepturi filii carissimi* etc. Post admonitionem Episcopus dimittet gremiale et iunctim ad Altare ascendent duo tresve Ordinandi, deposita prius candela. Episcopus candelabrum accipiet cum candela extincta, ipsumque porriget Ordinandis, qui pollice manus dexteræ tangent candelabrum et indice manus eiusdem contingent candelam, durante recitatione formulae *Accipite ceroferarium* etc. quam proferet Episcopus. Candelabrum cum candela, postquam ab omnibus Ordinandis contactum erit, vel traditum Episcopus deponet et accipiet ampullam vacuum. Redibunt iunctim duo tresve Ordinandi ad Altare, genuflectent ante Episcopum, qui praesentabit eis ampullam vacuum, cui imponent digitos duos, indicem et medium dextrae neque removebunt eos, nisi quum Episcopus recitare totam desiverit formulam *Accipite urceolum* etc.

86. Genuflexis ante Altare Ordinatis receptaque ab ipsis candela, assurget Episcopus et mitram capite gestans leget invitationem *Deum Patrem omnipotentem* etc. Dimissa dein mitra ope secundi assistantis, convertetur ad Altare, dicet *Oremus* (assistentes autem *Flectamus genua* et *Levat*.) et conversus ad Ordinatos recitabit orationem *Domine sancte* etc. Subiiciet deinde reliquas duas orationes, perstans eodem statu.

87. Sedebit Episcopus, mitra cooperietur ab assistente primo et Archidiaconus reversus ad Altare, dimittet ordinatos cum formula consueta *ad loca vestra* vel *recedant qui ordinati sunt Acolythi*. Ordinati consurgent et cum debitis reverentiis vel genuflexionibus revertentur ad locum suum.

88. Profectis ordinatis, Episcopus dimittet mitram, qua exuetur a secundo assistente et redibit ad Missale. Si Ordinatio habebitur in sabbato quatuor temporum, leget versiculum post quartam lectionem, deinde subiunget quintam orationem et lectionem quintam. Si erit in sabbato *Silientes*, exutus mitra ut supra, ac remoto faldistorio de medio Altari, Episcopus Altare osculabitur et conversus ad populum dicet *Dominus vobiscum*. Postmodum accedet ad Missale, leget orationem Missae, cui adiunget alteram orationem pro ordinandis sub unica conclusione, quam sequentur orationes reliquae a rubrica praescriptae.

89. Post haec reveniet ad faldistorium, quod repositum erit in medio Altaris, sedebit, cooperietur iterum mitra ab assistente primo, a quo recipiet gremiale, et reversus Archidiaconus ad Altare invitabit ordinandos ad Subdiaconatum, proferens formulam *Accedant qui ordinandi sunt Subdiaconi*. Notarius appellabit eos, nomini et cognomini adiungens titulum, ad quem ordinabuntur, exempli gratia *patrimonii sui*, vel *pensionis ecclesiasticae* vel *beneficii* aut *cappellaniae*, vel *paroeciae*; ac si ordinandus erit regularis, dicetur *Frater N. N. professus ordinis Sancti N. ad titulum paupertatis*, vel *ad titulum Missionum* aut *mensae communis*, secundum privilegia a S. Sede concessa diversis Regularium familiis. Ordinandi autem respondebunt *Adsum*, procedent ante Altare, restantes

longe ab infimo gradu passibus duobus tribusve, ibique stabunt in pedes, Episcopus admonebit eos de obligatione, quam in se recepturi sunt per ordinationem, legens ex Pontificali formulam *Filii dilectissimi, ad sacrum* etc. Post admonitionem, ordinandi approximabunt ad Altare et geniculabunt.

90. Notandum autem est, quod admonitio antedicta locum habet quum ordinandi sunt clerici saeculares tantum; si cuncti ordinandi essent regulares ac professi fuerint vota solemnia, admonitio omittetur.

91. Archidiaconus invitabit reliquos ordinandos ad Diaconatum et ad Presbyteratum, dicens *Accedant qui ordinandi sunt Diaconi et Presbyteri* et ipsi procedent ante Altare, eo tamen discrimine, ut ordinandi Subdiaconatu genuflectant in latere Evangelii, ordinandi Diaconatu in latere Epistolae, ordinandi autem Presbyteratu in medio ante Altare, si poterit id commodum fieri et si numerus ordinandorum patietur, secus disponentur ut commodius videbitur.

92. Clerici designati, candelas recipient ab omnibus ordinandis et extinguent, advertentes ut eas iterum accedant sub finem Litaniarum.

93. Ordinandis hoc modo dispositis, Episcopus assurget ac retinens mitram capite, convertetur ad Altare et geniculabit in faldistorio, ante quod apponetur ad hanc rem a clerico pulvinus. Ordinandi procumbent super pavementum, quod erit coopertum tapeto, quemadmodum monuimus superius, ceteri omnes geniculabunt.

94 Episcopus genuflexus recitabit Litanias, ut in Pontificali, eique respondebunt assistentes et ceteri adstantes. Cappellanus a baculo in promptu habebit baculum sub finem Litaniarum, itemque praesto erit Cappellanus a libro, sustenturus eum Episcopo in benedictione, quam impertietur ordinandis. Postquam Episcopus totum recitaverit versiculum *Ut omnibus fidelibus defunctis* etc. eique responsum fuerit *Te rogamus audi nos*, assurget, stantibus adhuc genibus flexis ceteris omnibus, convertetur ad ordinandos et baculo sinistra accepto, benedicet ipsos ut in Pontificali *Ut hos electos* etc. Dimittet ba-

culum, convertetur ad Altare genuflectet iterum et recitationem Litaniarum explebit.

95. Litiis recitatis, assurgit Episcopus et cum ipso ceteri omnes qui genuflexerant. Ordinandi de prostratione assurgent et clerici restituent illis candelas ardentes. Archidiaconus ex Altari ad ordinandos conversus, dicet *Recedant qui ordinandi sunt Diaconi et Presbyteri*, qui consurgent in pedes et cum debitis reverentiis redibunt ad loca sua, exceptis ordinandis ad Subdiaconatum, qui perstabunt nixi genibus ante Altare.

96. Episcopus, ubi recitatis litiis surrexerit, sedebit faldistorio et a primo assistente reponetur ei gremiale. Caeremoniarius in promptu habebit calicem cum patena, qui tradendus erit ordinandis. Quum ceteri ordinandi, ut supra dictum est, recesserint, Episcopus admonebit promovendos ad Subdiaconatum, legens formulam in Pontificali praescriptam *Adepturi filii carissimi* etc.

97. Clerici designati ad assistentiam ordinandorum, tollent eis candelas ardentes et aptabunt ipsis amictum extra albam, ut commode possit Episcopus illum imponere singulorum capiti. Clericus unus accipiet ampullas vini et aquae plenas, cum pellicula et manutergio et consistet prope Altare, traditurus eas debito tempore Archidiacono.

98. Post admonitionem, secundus assistens tollet gremiale Episcopo, qui ambabus manibus calicem cum patena accipiet. Duo tresve ordinandi ascendent iunctim ad Altare et congeniculabunt ante Episcopum, qui porriget eis calicem cum patena. Apponent pollicem dextrum cuppae calicis, indicem autem et medium quoque pariter dextrum, super patenam, neque removebunt digitos nisi quum Episcopus pronuntiaverit formulam integram *Videte cuius ministerium* etc.

99. Ordinati, tacto calice cum patena, consurgent et venient versus latus Evangelii, ubi aderit Archidiaconus, qui offeret eis tangendis ampullas vini et aquae et manutergium cum pellicula. Postea redibunt geniculatum ante Altare.

100. Hisce duabus actionibus ab omnibus peractis, omni-

busque genuflexis, ante Altare, Episcopus assurgat et mitram capite gestans recitabit invitationem ad orationem *Oremus Deum ac Dominum* etc. Dimittet mitram, qua exuetur ab assistente secundo, convertetur ad Altare, dicet *Oremus* (assistentes *Flectamus genua* et *Levate*) iterumque conversus ad ordinatos subiiciet orationem *Domine sancte* etc. Hoc tempore clerici ad hoc delecti explicabunt et aptabunt tunicellam et manipulum super brachia ordinandorum, ut faciliter ab Episcopo unusquisque eorum possit vestiri.

101. Episcopus sedebit in faldistorio et ab assistente primo rursus cooperietur mitra. Ordinati consurgent et unus post alium accedent ad Altare ac geniculabunt ante Episcopum, qui accipiens amictum imponet eum singulis in capite, dicens *Accipe amictum* etc. Manipulum deinde accipiet et singulis ponet in brachio sinistro, dicens *Accipe manipulum* etc. Postremo tunicellam accipiet eamque induet unicuique eorum, dicens *Tunica incunditatis* etc. (a). Clericus unus in promptu habebit Missale tradendum ordinatis.

102. Postquam induti erunt omnes ordinati, redibunt iunctim duo tresve ipsorum ad Episcopum, quibus ante ipsum genuflexis, praesentabit Epistolarium vel Missale cui manum dextram imponent, neque eam removebunt a libro nisi quum Episcopus integram recitaverit formulam *Accipite potestatem* etc. Ordinati, tacto vel tradito Epistolario, resument candelam; Archidiaconus autem dimittet eos cum formula *ad loca vestra*, vel *recedant qui ordinati sunt Subdiaconi*. Consurgent ordinati et cum praescriptis reverentiis vel genuflexionibus ad locum suum revertentur.

103. Episcopus mitra nudatus ab assistente secundo, assurgat de faldistorio et accedet ad Missale. In sabbatis quatuor temporum hiemis, autumnii et veris leget canticum *Benedictus es, Domine* post lectionem quintam, deinde in medio Altaris dicet *Dominus vobiscum* conversus ad populum, et conversus ad Missale

(a) Advertatur rubrica Pontificalis, ut iam notavimus de tonsurandis agentes « *Si unica tantum sit (tunica) immittit illam usque ad scapulus ac retrahit, postremo totaliter induens.*

leget orationem, cui adiunget collectam pro Ordinandis sub una conclusione, et reliquas orationes a rubrica praescriptas. Postea leget Epistolam.

104. In Sabbato quatuor temporum aestatis leget *Alleluia* cum cantico *Benedictus es*, deinde in medio Altaris recitabit *Gloria in excelsis*, tum *Pax vobis*, orationes et Epistolam ut supra.

105. In sabbato *Sitientes* leget tantum Epistolam. (a).

106. Lecta Epistola, redibit Episcopus ad faldistorium, ubi sedebit, cooperietur mitra ab assistente et super genibus recipiet gremiale. Archidiaconus redibit ad Altare et invitabit ordinandos ad Diaconatum, utens formula *Accedant qui ordinandi sunt ad Diaconatum*. Notarius eos nomine compellabit, nullo addito ordinationis titulo, iique singuli respondebunt *Adsum*, procedent ante Altare et geniculabunt.

107. Archidiaconus postulabit ab Episcopo ut velit ad ordinationem procedere, dicens *Reverendissime Pater, postulat* etc. (b) Episcopus interrogabit Archidiaconum *Scis illos dignos esse?* Respondebit Archidiaconus *Quantum humana fragilitas* etc. Episcopus subiunget *Deo gratias*, eosque nunciabit Clero et

(a) Praescribitur a Pontificali, ut Epistola cantetur *per unum ex Subdiaconis noviter ordinatis*. Quum autem fiet ordinatio sine cantu, non videtur posse locus esse huic rubricae. In Laterana Basilica, ubi celebrantur ordinationes cum cantu, vidi, dum Epistola a Subdiacono cantatur, stare in pedes omnes ordinatos ad Subdiaconatum, ut indicetur fortasse illo actu, quod illorum esset officium cantare Epistolam. Hic tamen est usus illius Basilicae specialis, quem non ausim suadere aliis, ut admittant; siquidem non satis regulare videtur, quod una chori pars stet in pedes, dum sedeant ceteri omnes. Praeterea stando obsistitur auctoritati rubricae illius, cuius talis non videtur esse sensus. In aliqua privata unius Subdiaconi ordinatione, vidi a Subdiacono eodem legi Epistolam simul cum Episcopo celebrante. Porro ego praxim refero; iudicium autem penes auctoritatem sit. Videtur tamen, quod lectio Epistolae aut Evangelii simul cum Celebrante, proprie spectet ad ritum concelebrationis. Diaconi et Subdiaconi nunquam possunt nec poterunt concelebrare defectu ordinis debiti.

(b) Si ordinans erit Cardinalis, Archidiaconus dicet *Eminentissime et Reverendissime Pater, postulat* etc.

populo *Auxiliante Domino* etc. lecta annunciatione, post brevem interpositam moram admonebit ordinandos, admonitionem legens ex Pontificali *Provehend filii dilectissimi* etc. Interim clerici tollent candelas ordinandis et disponent ipsis paramenta. ut Episcopus faciliter eos possit induere.

108. Episcopus post admonitionem perget sedere et mitram in capite retinens, prosequetur alteram exhortationem ad Clerum et ad populum *Commune votum* etc. Dimittet gremiale, assurgit ac mitram in capite retinens leget invitationem ad orationem *Oremus fratres carissimi* usque ad verba *vivit et regnat Deus*, post quae per assistentem secundum dimittet mitram et stans in pedes manibusque ante pectus expansis, recitabit praefationem usque ad finem partis primae, videlicet ad verba *agenda concedere*.

109. Consurgent ordinandi: unus post alium ascendent ad altare et geniculabunt ante Episcopum, qui singulis imponet capiti dexteram manum, dicens *Accipe Spiritum Sanctum* etc. Unusquisque ordinatorum post impositionem manus Episcopi redibit ad locum suum ante Altare et geniculabit.

110. Postquam Episcopus dextram imposuerit singulis ordinatis, sinistram applicabit pectori et dexteram sustinebit elatam et extensam ferme ad altitudinem vultus sui versus ordinatos ac prosequetur legere secundam praefationis partem *Emitte in eos, quaesumus, Domine* etc. Iunget autem manus ad conclusionem *Per eundem Dominum* etc. quam leget submissa voce, ut vix audiri possit ab adstantibus.

111. Episcopus faldistorio sedebit eique reponetur mitra ab assistente primo. Consurgent ordinati, et singuli sive unus post alium ascendent ab Altare et geniculabunt ante Episcopam. Episcopus stolam accipiet, porriget osculandam ordinato et super eum faciens Crucis signum, imponet illam super eius scapulam sinistram, dicens *Accipe stolam candidam* etc. Praesto ibi erit clericus unus, qui statim cingulo cohibebit utramque partem stolae super latus dexterum ordinati. Episcopus accipiet dalmaticam, eamque induet ordinato, dicens *Induat te Dominus* etc. Clericus unus advertet ut ordinato extrahat manipulum ex

manica sinistra dalmaticae (a). Curae etiam erit clerico alicui habere in promptu apud Altare Evangeliarium aut Missale, tradendum ordinatis.

112. Omnibus indutis novis Diaconis, duo tresve illorum simul ascendent ad Episcopum, qui utraque manu sustinens Evangeliarium vel Missale, iubebit eos imponere libro ipsi dexteram manum, quam inde non removebunt, nisi quum Episcopus expleverit recitationem formulae *Accipite potestatem. etc.*

113. Ordinati revenient ante Altare et geniculabunt, ut in principio functionis, et clerici supra dicti restituent eis candelam ardentem. Post Evangeliarum traditionem omnibus ordinatis, Episcopus ab assistente secundo nudabitur mitra. Tum assurget, convertetur ad altare, dicet *Oremus.* assistentium alter *fectamus genua* alter *Levate.* Episcopus rursus ad ordinatos conversus, dicet orationem *Exaudi Domine etc.* Subiunget deinceps orationem *Oremus. Domine sancte etc.* Sedebit Episcopus et mitra iterum cooperietur ab assistente primo. Archidiaconus reversus ad Altare dimittet ordinatos cum formula usitata *Ad loca vestra,* vel *Recedant qui ordinati sunt Diaconi.* Ordinati consurgent et cum debitis reverentiis vel genuflexionibus redibunt ad locum suum.

114. Episcopus nudabitur mitra a secundo assistente, assurgit, redibit ad Missale et leget Tractum usque ad ultimum versiculum et in sabbato quatuor temporum Pentecostes leget sequentiam exclusive usque ad ultimum versiculum.

115. Redibit ad medium Altaris, sedebit faldistorio, cooperietur mitra ab assistente primo et ab eodem imponetur ei gremiale super genua. Archidiaconus redibit ad Altare, invitabit ordinandos ad Presbyteratum, dicens *Accedant qui ordinandi sunt ad ordinem Presbyteratus.* Notarius appellabit eos nullo addito ordinationis titulo, singuli respondebunt *Adsum* et geniculatum procedent ante Altare. Omnibus ordinandis appellatis et ante Altare genuflexis, ut supra, Archidiaconus conversus

(a) Eadem pro Diaconis, ut pro tonsurandis et Subdiaconis, est rubrica, si unica tantum esset dalmatica.

ad Episcopum, postulabit ab ipso ordinationem, dicens *Reverendissime Pater, postulat* etc. Episcopus quaeret *Scis illos dignos esse?* Respondebit Archidiaconus, *Quantum humana fragilitas* etc. Subiunget Episcopus *Deo gratias*. Tunc de Altari recedet Archidiaconus, et Episcopus ordinationem Clero ac populo nuntiabit, legens ex Pontificali formulam *Quoniam fratres carissimi, rectori naris* etc. Brevissima interposita mora, admonitionem habebit ad ordinandos, nempe *Consecrandi, filii dilectis imi* etc.

116. Interim a clericis designatis tollentur ordinatis candelae: a clerico altero distribuuntur stolae tribus Presbyteris qui manus debebunt ordinandis imponere, postquam ipsis suas imposuerit Episcopus; aptabitur stola unicuique ordinando ita ut facile illi possit replicari super pectus et accomodabitur etiam planeta quo modo ipsam Episcopus erit illi impositurus.

117. Admonitione absoluta, Presbyteri supra dicti stolam sibi collo imponent et accedent ad Altare, non tamen ascendent ad ipsum. Ordinandi consurgent et unus post alium ascendent ad Altare et geniculabunt ante Episcopum. Episcopus assurgens et singulis ordinandis utramque manum inponet nullam proferens formulam. Novi Presbyteri, postquam Episcopus manus eis imposuerit, redibunt geniculatum ante Altare. Episcopus, posteaquam omnibus ordinandis imposuerit manus, prosequetur stare et manum dexteram extensam et apertam sustinebit versus eosdem. Presbyteri qui stolam collo imposuerint et praesto erunt apud Altare, imponent successive manum utramque super singulos ordinandos, deinde quemdam ferme semicirculum efficientes, consistent a tergo ipsorum, sustinentes dexteram extensam versus eosdem quo modo suam sustinebit Episcopus. Tunc Episcopus stans adhuc ad ordinandos conversus, dicet *Oremus fratres carissimi* etc.

118. Episcopus dimittet mitram: Presbyteri sibi tollent e collo stolam et revertentur ad loca sua. Episcopus convertetur ad Altare, dicet *Oremus*, assistentes *Flectamus genua* et *Levate*, atque iterum ad ordinatos conversus Episcopus recitabit orationem *Exaudi nos quaesumus* etc. dein prosequetur praec-

fationem, quam recitabit manibus ante pectus apertis et leget conclusionem *Per Dominum* etc. voce submissa ut ab adstantibus tantum audiri possit.

119. Rursus sedebit Episcopus et mitra cooperietur a primo assistente. Consurgent ordinati et unus post alium ascendent ad Altare et geniculabunt ante Episcopum, qui accipiet partem dexteram stolae, quae aderit super sinistra scapula cuiusque ordinandi eamque replicabit super pectus unicuique ex ordinatis, dicens *Accipe iugum Domini* etc. Unus clericorum advertet ut singulis ordinatis firmet cingulo partem dexteram stolae super latus sinistrum. Episcopus accipiet planetam replicatam et convolutam in parte posteriori, eamque induet singulis ordinatis dicens *Accipe vestem sacerdotalem* etc. Ordinatus respondebit *Deo gratias*. Planeta pendeat ex parte anteriori tantum et firmabitur lemniscis ante pectus; pars autem posterior erit involuta et replicata super humeros. De Altari descendet qui primus est ordinatus et geniculabit quo loco prius erat eodemque tempore ascendet ad Altare secundus qui induetur eadem ratione ac primus atque ita porro de ceteris.

120. In promptu aderit pellicula ad ponendas chirothecas Episcopi, gremiale lineum, ponendum super genua Episcopi et lanx cum vasculo Olei sacri Catechumenorum et aliquanto gossipio soluto.

121. Omnibus ordinatis indutis, secundus assistens tollet mitram Episcopo, qui assurgit in pedes, et non praemittens *Oremus*, dicet conversus ad ordinatos orationem *Deus sanctificationum* etc. Postea conversus ad Altare genua flectet in pulvino, quem ipsi apponet clericus ante faldistorium ac dimisso etiam pileolo per primum assistentem, recitabit cum assistentibus supradictis hymnum *Veni creator Spiritus* quo absoluto, reponetur ei pileolus, assurgit, removebitur pulvinus et sedebit in faldistorio. Assistens primus reponet ei mitram, deinde annulum educet e digito eius: postmodum ab utroque assistente tollentur ei chirothecae, quae ponentur in lance sustenta ab aliquo clerico. Primus assistens ei reponet annulum et adiuvante secundo extendetur gremiale lineum super genua, quod lemniscis poterit cohiberi nodis faldistorii.

122. Consurgent ordinati et unus post alium ascendent ad Altare et geniculabunt ante Episcopum. Genuflexus primus ex ordinatis advertet ut attollat super pulsos manicas albae et vestis talaris, si opus fuerit, et sustineat manus apertas cum digitis et pollicibus simul iunctis. Episcopus autem intinget pollicem dexterum in oleum sacrum Catechumenorum quod ei sustinebitur a clerico genuflexo a dextris eius, et unctionem peraget super manus ordinati, dicens *Consecrare et sanctificare* etc.

123. Episcopus unctionem peraget in modum Crucis efficiendo binas lineas rectas super manus ordinati, primam earum a pollice manus dexteræ usque ad indicem sinistrae, alteram a pollice sinistrae ad indicem dexteræ, deinde prosequetur inungere palmas manuum ordinati, donans benedictionem *et per nostram benedictionem*, nullaue alia facta unctione prosequetur *ut quaecumque benedixerit* etc. (a) Ordinatus respondebit *Amen*.

124. Episcopus claudet manus ordinati et unus ex cappellanis vel assistantibus accipiet sudarium, quod ordinatus appensum habebit ad cingulum et ipso ligabit ei manus, ne fluere per brachium vel etiam in terram possit Oleum sacrum, quo facta erit unctio.

125. Descendet de Altari primus ordinatus et ascendet secundus, cui fiet unctio eodem modo ac primo, et sic de ceteris.

126. Interim in promptu habebitur calix cum vino et patena cum hostia, tradenda ordinatis, instrumenta lotionis manuum pro Episcopo et altera pro ordinatis: poterit etiam poni ante Altare scamnum coopertum panno viridi sine postergali, super quo praeparata aderunt Missalia utenda ab ordinatis in concelebratione, et praesto erunt Presbyteri superpellicio induti, qui assistere ordinatis debebunt.

(a) Satis patet rubrica Pontificalis Romani de modo, quo debeat Episcopus unctionem peragere super manus novorum Presbyterorum. *Pontifex cum Oleo Catechumenorum inungit unicuique ambas manus simul iunctas IN MODUM CRUCIS, producendo cum pollice suo dextero DUAS LINEAS, videlicet a pollice dexteræ manus usque ad indicem sinistrae, et a pollice sinistrae usque ad indicem dexteræ, ungendo mox totaliter palmas, dicens* etc. Si fiat unctio alio modo, non fit amplius in modum Crucis, neque efficiuntur amplius duae lineae, sed potius duo circuli, contra quod a Pontificali dilucide praescribitur.

127. Post unctionem ultimi ordinati, Episcopus absterget suum pollicem dexterum aliquantulo gossipio; accipiet calicem cum vino in manum sinistram et patenam cum hostia in manum dexteram et advertet ut admoveat hostiam ad marginem patenae versus ordinatum, patenam autem sustinebit superpositam calici.

128. Ascendet ad Altare primus ordinatus et geniculabit ante Episcopum, qui praesentabit ipsi patenam cum hostia et calicem cum vino: ordinatus, manibus adhuc sudario involutis tanget hostiam et patenam duobus digitis indicibus, cuppam autem calicis duobus digitis mediis, dum Episcopus recitabit formulam *Accipe potestatem* etc. Descendente primo, ascendet alter atque ita deinceps reliqui, advertendo tamen ut haec actio fiat unicuique ordinato singillatim, siquidem quum habeant manus involutas, difficile esset et ferme impossibile, ut eodem tempore a pluribus illorum fieret secure et commode.

129. Postquam ordinati tetigerint calicem et patenam, accedent ad abacum ipsis praeparatum, ibique lavabunt manus medulla panis et mali medici, easque abstergent sudario, quo erunt involutae vel manutergiis, si aderunt praeparata. Aliquot clerici fundent aquam super manus eorum, dum lavabunt.

130. Post haec ordinati venient geniculatum ad scamnum cum Missalibus, quae ipsis erunt ibi praeparata, et a clericis accipient candelam ardentem.

131. Episcopus manus lavabit, adhibens pro pollice dextero medullam panis et mali medici: dimittet gremiale lineum, extrahetur annulus ex eius digito, reponentur ei chirothecae, dein annulus a supradictis assistentibus.

132. Abluente manus Episcopo, assurgent in pedes Canonici, ceteri omnes genua submittent si erit Ordinarius.

133. Manibus ab Episcopo ablutis, tolletur ei mitra, assurgit et accedet ad Missale, unde leget ultimum versiculum *Tractus* vel *Sequentiae*. A clericis removebitur faldistorium de medio Altari.

134. Episcopus transibit ad medium Altaris et dicit *Munda cor meum* etc. interea dum ab uno ex cappellanis Episcopi transferetur Missale cum cussino vel legili ad latus Evangelii.

135. Transibit Episcopus in latus Evangelii et Evangelium leget ex Missali (a) quam ad lectionem stabunt universi. Lecto et osculato Evangelio, redibit Episcopus ad medium Altaris ac si fuerit sabbatum quatuor temporum Pentecostes, recitabitur *Credo*, in aliis autem sabbatis omittetur: postea osculatus Altare, convertetur ad populum, dicet *Dominus vobiscum* et conversus ad Altare, dicet *Oremus* ac leget offertorium.

136. Interim praesto erunt clerici reposituri faldistorium in suppedaneo Altaris. Caeremoniarius vel unus de Cappellanis Episcopi afferet ad Altare calicem etc. cum pyxide, explicabit corporale in medio Altari, et prope ipsum collocabit calicem et pyxidem. In promptu erunt Ministri soliti, ministraturi Episcopo lotionem manuum. Clericus unus afferet ampullas vini et aquae in pellicula easque deponet in latere Epistolae.

137. Episcopus, lecto offertorio, recedet aliquantulum de medio Altari, ut locum praebeat clericis reponendi faldistorium, posito faldistorio praedicto, sedebit et a primo assistente cooperietur mitra pretiosa in sabbato quatuor temporum Pentecostes, in aliis autem sabbatis assumet mitram auriphrygiatam. Sedente Episcopo, consurgent omnes ordinati, et unus post alium ascendent ad Altare et singuli offerent candelam Episcopo, cuius manus osculabuntur, dum eam accipiet. Primi erunt Presbyteri, secundi Diaconi, deinde Subdiaconi, sequentur Minoristae, postremo accedent novi clerici. Episcopus singulas candelas tradet assistenti a sinistris, hic autem uni vel pluribus clericis, qui eas extinguunt et ponent super abacum, vel alio loco alioque modo. Novi Presbyteri redibunt ad scamnum, ubi iam erant genuflexi, recitaturi Missam simul cum Episcopo. Reliqui ordinati redibunt ad loca sua.

138. Episcopus, accepta ab ordinatis oblatione candelae, deponet annulum et chirothecas ac lavabit manus. Canonici stabunt, ceteri omnes genua flectent ad actionem istam. Ablutis ab Episcopo manibus, assistens primus reponet eius digito

(a) Monet Pontificale, quod *aliquis de ordinatis dicit Evangelium*: Perpendatur quod relate ad Subdiaconos notavimus num. 105. capituli huius.

annulum secundus autem exuet ei mitram. Episcopus assurgit, de medio Altari tolletur faldistorium a clericis, convertetur ad Altare et accepta patena cum hostia, recitabit cum novis Presbyteris elata voce totam Missam, comprehensis verbis consecrationis. Novi Presbyteri stabunt semper iunctis manibus, neque ullum Crucis signum efficient, ut faciet Episcopus celebrans.

139. Ad lotiones manuum post offertorium, Episcopus utetur mitra pretiosa vel auriphrygiata, secundum regulam superius traditam, et Canonici stabunt, ceteri omnes genua flectent iuxta regulam superius traditam.

140. Advertetur ad secretam dicendam pro ordinatis cum prima secreta Missae sub eadem conclusione.

141. Ad elevationem accendentur intorticia quatuor, quae ardebunt usque ad totam Communionem, etiam in sabbato quatuor temporum Pentecostes, propter Communionem, quam excipient ordinati.

142. Post *Agnus Dei* et post orationem primam *Domine Iesu Christe qui dixisti* etc. Episcopus osculabitur Altare et pacem praebebit omnibus ordinatis ad ordines sacros, qui separatim unus post alium ascendent ad Altare, genuflexionem facient in suppedaneo, osculabuntur Altare et recipient pacem ab Episcopo, qui singulis dicet *Pax tecum* et singuli respondunt *Et cum spiritu tuo*.

143. Sin autem multi essent ordinati praedicti ad ordines sacros, Episcopus pacem donabit primo cuiusque ordinis, qui ascendet ad Altare et peraget quae supra descripta sunt; ipse pacem ab Episcopo acceptam afferet ad reliquos ordinatos ordinis sui, qui successive sibi ad invicem communicabunt illam. Presbyteri, qui aderunt genuflexi ante Altare, consurgent accepturi pacem, deinde rursus in genua procumbent, prosecuturi Missam. Ultimus ex ordinatis Subdiaconis pacem donabit primo Acolytho ordinato, et hic eam communicabit reliquis promotis ad ordines minores et ad tonsuram.

144. Advertet Episcopus ne prosequatur Missam, nisi postquam Presbyteri sibi ad invicem pacem praebuerint ac rursus genua submiserint.

145. Dum Episcopus calicem sumet, clerici accedent ad Altare et alter ipsorum afferet tobaleam sustinendam ante communicandos, conficient genuflexionem, ascendent ad Altare genuculabunt in extremitatibus lateralibus suppedanei et extendent tobaleam propter Communionem. Ordinati ad Presbyteratum conurgent et accedent ad Altare, ordine descripto lib. II. capite V. de Communione.

146. Episcopus, calice sumpto et palla cooperto, genuflexionem faciet ad Sacramentum, pyxidem accipiet eique tollet operculum, iterabit genuflexionem, accipiet sinistra pyxidem supra nodum, dextera accipiet particulam unam, convertetur ad novos Presbyteros et signum Crucis efficiens particula, communicabit eos, proferens formulam *Corpus Domini nostri Iesu Christi custodiat te in vitam aeternam*. Unusquisque respondebit *Amen*, osculabitur manum Episcopi et recipiet S. Particulam.

147. Communicatis Presbyteris, convertetur ad Altare Episcopus, deponet in medio pyxidem et genuflexionem exsequetur. Convertetur deinde ad reliquos ordinatos, qui genuflexi ante Altare dicent *Confiteor*, cui Episcopus adiiciet *Misereatur vestri* etc. et *Indulgentiam* etc. Episcopus convertetur ad Altare, genuflectet iterum, resumet pyxidem et conversus ad ordinatos, communicabit eos, dicens, ut supra de Presbyteris, formulam *Corpus Domini nostri Iesu Christi custodiat te in vitam aeternam*. Unusquisque communicandus manum Episcopi osculabitur et respondebit *Amen*. Communioni non praemittet Episcopus *Ecce Agnus Dei* etc. neque alteram precationem *Domine non sum dignus* etc. quum in hac re sit explicita rubrica. In communionem ordinatorum ad minores ordines dicet *Corpus Domini nostri Iesu Christi custodiat animam tuam in vitam aeternam. Amen. (a)*.

148. Post communionem discedent clerici cum intorticiis.

149. Episcopus purificabit calicem et pyxidem; reponetur

(a) Censule rubricam Pontificalis Romani, ex qua deducetur, quod formula *custodiat te* proferenda sit tantummodo pro ordinatis ad ordines maiores.

ei mitra pretiosa vel auriphrygiata, secundum regulam superius traditam, lavabit manus, stantibus Canonicis et reliquis geniculantibus. Advertet unus ex Cappellanis, ut calicem abstergat et cum accessoriis reportet ad abacum. Super legile seu cussinum loco Missalis ponetur Pontificale.

150. Episcopus ablutis manibus, dimittet mitram, convertetur ad Altare et stans in latere Epistolae, leget una cum assistantibus R. *Iam non dicam vos servos* etc. Novi Presbyteri assurgent et stabunt ante Altare. Interim reponetur faldistorium in medio suppedaneo.

151. Lecto responsorio supradicto, in quo omittetur *Alleluia* a Septuagesima usque ad Pascha, Episcopus veniet ad faldistorium, sedebit et a primo assistente reponetur ei mitra auriphrygiata. Tum assurget ac novi Presbyteri simul recitabunt *Credo*, quod legent ex Pontificali. Pronunciato ab ipsis *Credo*, sedebit Episcopus et novi Presbyteri, unus post alium ascendent ad Altare et geniculabunt ante Episcopum, qui singulorum capiti imponet utramque manum, dicens *Accipe Spiritum Sanctum, quorum* etc. Remotis de capite manibus, explicabit unicuique partem posteriorem planetae, quae erit super scapulas, dicens *Stola innocentiae* etc. Post haec ordinatus, interponens iunctas manus manibus Episcopi interrogationi, quam faciet *Promittis mihi et successoribus meis reverentiam et obedientiam?* respondebit *Promitto*. Episcopus osculabitur eum in genua dextra, dicens *Pax Domini sit semper tecum*. Assurget primusordinatus descendet de Altari et redibit ad locum suum, ubi rursus geniculabit. Ascendet ad Altare ordinatus secundus, cui Episcopus faciet eadem quae primo, et sic porro de ceteris. Advertet tamen Episcopus, quod varianda est expressio in interrogatione *promittis* etc. si inter ordinatos adessent regulares vel non essent dioecesi eius subiecti, ut notatur in Pontificali.

152. Genuflexis omnibus ad Presbyteratum ordinatis, Episcopus accipiet baculum sinistra, eosque admonebit, ut in Pontificali *Quia res, quam tractaturi estis* etc. Post haec assurget et benedictionem eis donabit, dicens *Benedictio Dei* etc. Notandum, quod ad benedictionem istam genuflexi esse debent soli Presbyteri, quibus impertitur.

153. Episcopus dimittet baculum, exuetur mitra ab assistente secundo, accedet ad Missale, leget *ŷ. Communio* et prosequetur Missam una cum ordinatis ad Presbyteratum usque ad finem. Interim amovebitur faldistorium de medio suppedaneo.

154. Benedictio donabitur a solo Episcopo, et novi Presbyteri, qui cum ipso recitaverint Missam, tacebunt ad actionem istam. Si Episcopus erit Ordinarius, concedet Indulgentias consuetas; formula autem legetur ab uno assistentium. Si fuerit Archiepiscopus et in sua provincia, benedictionem donabit sine mitra et conversus ad Crucem archiepiscopalem, quam habebit ante se.

155. Benedictione largita, recedet Episcopus ab uno latere, et reponetur faldistorium in medio. Episcopus faldistorio sedebit et mitra cooperietur ab assistente primo, si benedictionem donaverit sine mitra. Retinens baculum sinistra, leget admonitionem ordinatis *Filii dilectissimi* etc.

156. Ordinatis ad Diaconatum et ad Subdiaconatum constituet Episcopus cuius feriae dicere debeant nocturnum.

157. Dimittet baculum et mitram, ac si fuerit Archiepiscopus, exuetur ei S. Pallium cum spinulis; assurgat, removebitur faldistorium, et conversus Episcopus ad Altare dicet *Dominus vobiscum*, signabit se atque incipiet Evangelium S. Ioannis *In principio erat Verbum* etc. Resumat mitram et baculum, ac recitans Evangelium idem de Altari descendet, reverebitur Crucem, benedictionem donabit ordinatis et redibit ad faldistorium, ubi dimissa mitra genuflectet versus Altare, dicens *Et Verbum caro factum est*: postea sedebit faldistorio.

158. Ordinati ad Presbyteratum recitabunt praedictum Evangelium S. Ioannis una cum Episcopo.

159. Praesto erunt clerici recepturi paramenta episcopalia.

160. Episcopus faldistorio sedens, adiuvantibus assistentibus dimittet paramenta sacra et resumet mozzetam.

161. Ordinati revertentur bini in sacrarium; praecedent autem novi Presbyteri; discedentes de presbyterio, genuflexionem facient ad Crucem et ad Episcopum.

162. Episcopus sedens faldistorio, dimittet caligas et san-

dalia, eique reponentur calceamenta usualia, ordine superius descripto, dum leget preces pro gratiarum actione, qua absoluta, procedet ante Altare, geniculabit super pulvinum ac brevi tempore orabit. Postremo adorabit SS. Sacramentum apud ipsius Altare et eodem ordine, quo ingrediens exceptus fuit, de ecclesia discedet.

DE ORDINATIONE GENERALI
AB EPISCOPO ORDINARIO
IN ECCLESIA CATHEDRALI CELEBRATA SOLEMNITER.

CAPUT III.

1. **O**rdinatio generalis sollemnis habebitur ab Episcopo in sabbatis quatuor temporum, in sabbato *Silientes* et in sabbato sancto. De hac postrema iam quaedam innuimus Cap. XXI. lib. VI. Praeterea in capitulo XXIV. addita sunt praecepta nonnulla, si forte illo die haberetur Ordinatio privata.

2. Si debet interdum Episcopus peragere Ordinationem seu generalem seu partialem extra tempora supra recensita, cum approbatione Apostolica, poterit id facere cum minori sollemnitate et privatim etiam in suo sacello, ideoque satis esse poterunt quae notata sunt capitulo praecedenti *de Ordinatione generali celebrata sine cantu*.

3. Ordinatio generalis in temporibus statutis, regulariter peragenda est ab Episcopo in sua cathedrali coram Capitulo; ut praescribit S. Concilium Tridentinum sess. XXIII. Cap. VIII. *de reformatione*. Pro eadem ordinatione celebranda est Missa ferialis quodcumque sit officium, quod incidere possit in diem illum, licet secundae vel etiam primae classis. Si habebitur extra tempora statuta, legetur Missa de officio currente.

4. Utcumque sit, celebrabitur semper post Horam nonam, quae cantabitur ante Missam supradictam, quumque officium sit non solemne, sed feriale, cantabitur ad Altare ipsum, ubi ce-

lebrabitur functio, quum processio a Secretario ad Altare non fiat.

De rebus praeparandis.

Ad Altare SS. Sacramenti. — 5. Praeparabitur genuflexorium cum strato et pulvinis, ut Cap. IV. lib. V. Ardebunt sex cerei in Altari, quando Episcopus adorationem faciet ante et post functionem.

Ad Altare maius. — 6. Septem candelabra cum cereis super Altari et Crux aequalis candelabris ponetur ante candelabrum medium. Inter candelabra nec Reliquiarum thecae, nec vasa cum floribus, nec signa Sanctorum. Altare, praeter consuetas tobaleas, ornabitur pallio violaceo, sed in sabbato quatuor temporum Pentecostes, pallio rubri coloris.

7. Gradus cooperientur amplo tapeto et in presbyterio quoque sternetur tapetum propter prostrationem ordinandorum.

8. Super mensam disponentur paramenta episcopalia coloris vel violacei, vel rubri, secundum distinctionem supra innutam, eaque sunt planeta, chirothecae in lance, dalmatica, tunicella, stola, Crux pectoralis, cingulum, alba et amictus, quae omnia contegentur velo concolore ceteris paramentis. Si Ordinans erit Archiepiscopus ac si aderit in sua provincia, praeparabitur etiam s. Pallium cum tribus spinulis. In latere Evangelii ponetur mitra auriphrygiata et in sabbato quatuor temporum Pentecostes praeparabitur pretiosa in latere Evangelii. auriphrygiata in latere Epistolae.

9. Ante Altare praeparabitur faldistorium cum pulvinis, in quo Episcopus vacabit orationi, et prope Altare ponetur baculus pastoralis.

10. Prope abacum statuatur faldistorium ornatum veste concolore paramentis, quo utetur Episcopus in ipso Ordinationis actu; itemque aderit pulvinus eiusdem coloris.

11. Abacus ponetur in latere Epistolae alba tobalea connectus, in quo disponentur quae sequuntur: candelabra duo cum candelis pro Acolythis; calix cum purificatoriis duobus, patena

cum binis hostiis, palla et corporale intra bursam; pyxis cum particulis numero respondenti ordinandis: tobalea linea albi coloris sustinenda ante communicandos; ampullae vini et aquae in pelvicula, adhibendae in Missa et patera praegustationis; campanula et intorticia ad elevationem; gremiale Episcopi concolor paramentis: urceus et pelvis pro lotione manuum Episcopi ac mantilia duo seu manutergia in lance; medulla panis et mali medici in lance: caligae et sandalia in lance cum velis amplis duobus concoloribus paramentis; Missale in usum Episcopi; Evangeliarium cum manipulo Episcopi et Epistolarium, qui libri convestiti erunt veste aequali paramentis; Pontificale (pars I.); chorale sive antiphonarium pro Episcopo: scotula cum candela; velum humerale pro Subdiacono: manipuli pro Ministris, et planetae etiam plicatae ac stola latior, si paramenta fuerint coloris violacei: canon pontificalis: Breviarium aut liber cum Capitulo Noe in usum Subdiaconi; libellus seu tabella cum formula indulgentiarum: pontificale aut liber utendus ab Archidiacono quum invitabit ordinandos: velum humerale simplex pro lotione manuum Episcopi, si ministrabitur a Magistratu.

12. Alter autem abacus proximus huic praeparabitur connectus, ut supra, in quo disponentur quae opus sunt ad Ordinationem, videlicet gremiale lineum cum taeniis pro Episcopo: forfices in lance: claves tradendae Ostiariis: Missale adhibendum Lectoribus, Exorcistis, Subdiaconis et Diaconis: ampulla una vacua et candelabrum parvum cum candela extincta: calix vacuus cum patena: ampullae plenae vino et aqua in pelvicula et mapula posita in eadem pelvicula: calix alter cum vino et aliquot aquae guttis et patena cum hostia: vasculum Olei sacri Catechumenorum in lance et aliquantulum gossipii soluti. Super eodem abaco praeparabuntur plures urcei cum pelvibus et manutergiis ad manus ordinandorum lavandas cum aliquantula medulla panis et mali medici.

13. In presbyterio statuentur scamna cooperta panno viridi quibus sedebunt ordinandi, nisi sedeant in choro, propter ipsius capacitatem. Praeparabitur autem unum vel plura scamna sine postergali convestita panno viridi ante quae gemiculabunt

novi Presbyteri concelebraturi cum Episcopo, et super eadem scamna ponentur Missalia cum signaculis positis ad Missam currentem, in usum eorundem Presbyterorum,

14. Prope Altare in latere Epistolae praeparabitur scamnum consuetum et ornatum pro Ministris sacris.

15. Thronus ornabitur lodicibus coloris respondentis officio et gradus eius sternentur tapeto. Aderunt ibi tria scabella pro Assistantibus et pulvinus utendus ab Episcopo, quum genucilandum erit.

16. In presbyterio sive ad cancellos ponentur ffanalia sex cum intorticiis aut candelis.

17. Praeparabitur in medio choro vel ex una parte legile nudum cum Missali ad cantandas lectiones, in sabbatis quatuor temporum. Si Ordinans erit Archiepiscopus, prope latus Evangelii ponetur basis ad firmandam Crucem archiepiscopalem.

In sacrario. — 18. In promptu aderunt paramenta pro sacris Ministris, videlicet amictus, albae et cingula duo, stola pro Diacono et, si paramentum erit rubri coloris, praeparabitur etiam dalmatica ac tunicella.

19. Praeparabuntur paramenta pro Canonicis, videlicet pluviale pro Presbytero assistente, pluvialia pro Dignitatibus, planetae pro Canonicis Presbyteris, dalmaticae ac tunicellae pro Canonicis Diaconis et Subdiaconis, si color erit rubrus, sin minus, planetae ante pectus plicatae pro eisdem, dalmaticae vel planetae plicatae pro Diaconis assistantibus, quae paramenta induentur, quum tempus erit, a Canonicis in sacrario ipso, vel praeparabuntur ordinatim in canistris deferendis in chorum, ut inferius docebitur. Unicuique ex praedictis paramentis suos adiugetur amictus.

20. Item quatuor pluvialia simplicia pro Cappellanis a libro, a scotula, a mitra, a baculo; tunicella vel planeta plicata ante pectus cum amictu, alba et cingulo pro Subdiacono crucifero, si Ordinans fuerit Archiepiscopus.

21. Superpellicea pro inservientibus.

22. Vasculum aquae sanctae cum aspersorio, adhibendum pro ingressu Episcopi in ecclesiam.

23. In eodem sacrario, vel in alio cubiculo disponentur mensae tapetis coopertae, in quibus aderunt paramenta pro ordinandis, videlicet planetae, stolae et manipuli pro ordinandis ad Diaconatum, tunicellae et manipuli pro Ordinandis ad Subdiaconatum, praeterea cingula, albae et amictus pro singulis ipsorum. Pro ordinandis ad Minores et ad tonsuram praeparabuntur superpellicia; pro novis Presbyteris, etiam Missalia et sudarium albi coloris ad alligandas eorum manus post unctionem. Unusquisque autem ordinandus feret manu candelam.

De functione.

24. Absoluta in choro recitatione horae Sextae, sono campanulae sacrarii signum dabitur Canonicis et Clero ad associandum Episcopum.

25. Interim ordinandi praesto erunt in sacrario vel alio loco designato, ubi vocabuntur, et indutis respectivis vestibus sacris deducuntur ad Altare a Notario et ab altero ecclesiastico ab Episcopo deputato.

26. Tonsurandi gestabunt superpelliceum replicatum super brachium sinistrum et candelam ardentem in manu dextera: ordinandi ad Minores induent superpelliceum et manu dextera gestabunt candelam ardentem; ordinandi ad Subdiaconatum induentur amictu, alba et cingulo, gestabunt manipulum ac tunicellam super brachium sinistrum et candelam ardentem in manu dextera; advertent autem ut habeant amictum extra collum, ut eum possit Episcopus ipsorum capiti imponere: ordinandi ad Diaconatum induent amictum, albam, cingulum, et manipulum ligatum brachio sinistro, in quo habebunt stolam atque dalmaticam, et in manu dextera candelam ardentem: ordinandi autem ad Presbyteratum induentur amictu, alba, cingulo, manipulo, ligato brachio sinistro, stola diaconali more super humerum sinistrum ligata lateri dextero, planeta super brachium sinistrum, candelam ardentem sustinebunt manu dextera, et cingulo firmatum erit sudarium pro unctione. Missalia vero poterunt praeparari super scamnum, de quo superius (a).

(a) Cuius coloris oporteat ut sint Ordinandorum paramenta. Pontifi-

27. Parabitur etiam amictu, alba et cingulo, et in sabbato Pentecostes etiam tunicella rubri coloris Subdiaconus, ad Altare ministraturus.

28. Antequam ad ecclesiam perveniat Episcopus, ordinandi convenient in chorum et sua loca occupabunt, itemque Subdiaconus sessum ibit ad scamnum pro Ministris praeparatum.

29. Adveniente ad ecclesiam Episcopo, pulsabuntur festivo more campanae. Organis sonabitur tantum in sabbato Pentecostes.

30. Postquam Episcopus adoraverit SS. Sacramentum, procedet ad Altare maius, geniculabit in faldistorio ibi praeparato et brevi tempore orabit.

31. Diaconi duo assistentes habitu choralī induti consistent a lateribus eius.

32. Ceteri Canonici accedent in chorum ad loca sua.

33. Assurget Episcopus de oratione, iterabit ante Crucem reverentiam, et comitatus a Diaconis assistantibus ac sequente caudatario, qui sustentabit eius cappae fimbriam, ad thronum accedet. Transiens ante Clerum, dextra illum benedicet.

34. Quum Episcopus de faldistorio discesserit, clerici duo faldistorium ipsum removebunt de medio presbyterio et seorsim reponent.

35. Dum Episcopus orabit ut supra, ad faldistorium, Cappellani a libro et scotula, superpellicio induti, accipient ex albaco librum choralem et scotulam, sequentur Episcopum ad thronum procedentem et consistent prope secundum Diaconum assistentem.

36. Episcopus, consenso throno, sedebit paulisper et interea Presbyter assistens habitu choralī indutus de stallo suo

cale non praescribit. Id credo reliquisse liberum, propterea quod difficile admodum sit, ut habeantur uniformia, praesertim si Ordinandorum numerus non esset exiguus. Romae in Lateranensi Basilica, ubi celebrantur ordinationes, utuntur paramentis concoloribus officio, quae hac de causa suppeditata fuerunt a Sum. Pont. Benedicto XIII. Hinc opera dabitur ut quoad fieri possit, quaedam adsit uniformitas.

ascender a latere ad thronum et consistet prope Episcopum a dextris.

37. Episcopus caput nudabit bireto, quod tradet primo Diacono assistenti et assurget, choro universo consurgente cum ipso.

38. Recitabitur ab Episcopo et a Clero *Pater noster* et *Ave Maria* secreto: Presbyter assistens librum a Cappellano acceptum praesentabit Episcopo, qui signans se cantabit *Deus in adiutorium meum intende*, et Presbyter assistens immediate restituet librum Cappellano praedicto, recedet prope secundum Diaconum assistentem, extra planum superius throni cum altero Cappellano a scotula, ut supra.

39. Clerus in choro respondebit *Domine ad adiuvandum* etc.

40. Post *Gloria Patri*, Presbyter assistens redibit in chorum ad locum suum, eodem modo ac supra.

41. Interea cantabitur hymnus, qui intonabitur a cantoribus, et antiphona quoque intonabitur ab hebdomadario vel ab alio, iuxta morem cuiusque ecclesiae.

42. Cantores duo superpelliceo, vel habitu choralis induti si fuerint Mansionarii seu Beneficiarii, genuflexione facta ad altare et Episcopum, intonabunt psalmos Nonae.

43. Clericus unus hoc tempore deferet ad thronum Canonem pontificalem, nisi iam secum attulerit illum Cappellanus a libro.

44. Intonato primo Nonae psalmo, Episcopus sedebit in throno et caput operiet bireto, quod ei cum osculis porriget Diaconus primus assistens.

45. Sedebit etiam Clerus in choro et canentur psalmi maiori minorive pausa, iuxta signum quod dabitur a Caeremoniario assistenti Episcopo.

46. Item, intonato psalmo primo, Subdiaconus, qui aderit ad scamnum Ministrorum prope Alare, deponet biretum super scamnum ipsum et perget ad abacum. Ibi Caeremoniarius imponet ei super brachia velum coloris congruentis colori Missae, et velo ipsi superponet caligas et sandalia Episcopi, quae cooperiet altero velo. Quatuor, ad summum sex Acolythi, vel cle-

rici superpellicio induti et Cubicularius Episcopi habitu formaliter indutus, se adiungent Subdiacono.

47. Sedenti in throno Episcopo, post intonationem praedicti psalmi primi Nonae se sistent duo Cappellani cum canone et scotula, atque Episcopus alternatim cum Diaconis assistentibus recitabit psalmos praeparationis.

48. Diaconi assistentes, dum respondebunt aut recitabunt psalmos cum Episcopo, stabunt.

49. Sedente, ut supra, Episcopo, Subdiaconus medius inter supradictos quatuor vel sex clericos, sequente Cubiculario Episcopi, procedent in medium presbyterium; Subdiaconus, utpote Canonicus reverentiam, ceteri autem genuflexionem conficient ante Crucem Altaris: deinde accedent ad thronum, quo priusquam ascendant, facient ante Episcopum respective reverentiam vel genuflexionem.

50. Ubi ad thronum ascenderint praedicti ministri, Cappellani a libro et a scotula recedent aliquantulum ad sinistram Episcopi, Clerici attollent et extendent cappam Episcopi, quam sustentabunt genuflexi, et ipsa cooperient Subdiaconum, qui geniculabit ante Episcopum, ac Cubicularium, qui et ipse genuflexus exuet Episcopo calceum dextrum. Subdiaconus accipiet caligam dexteram eamque induet cruri dextero, deinde sandalium dextrum, et inducet pedi dextero Episcopi, adiuvente Cubiculario. Deinde Cubicularius tollet calceum sinistrum Episcopo et a Subdiacono ponetur ipsi caliga et sandalium, ut supra. Cubicularius accipiet calceos usuales Episcopi, eosque suo pallio coopertos abducet de throno, deinde subter abacum deponet. Subdiaconus, receptis velis, et clerici dimissis extremitatibus cappae, ordine supra innuto, simul cum Cubiculario peractis debitis reverentiis vel genuflexionibus ad Episcopum et ad Altare, revertentur ad abacum. Subdiaconus ibi deponet vela redibit ad locum suum et sedebit: clerici consistent apud abacum, vel ibunt ad locum suum.

51. Episcopus post repetitionem antiphonae *Ne reminiscaris* etc. caput nudabit bireto, assurget ac recitabit versiculos et orationes.

52. Clerus in choro perget sedere.

53. Episcopus post preces et orationes sedebit iterum et sedens recitabit orationes ad paramenta praescriptas (a).

54. Ascendent ad thronum ultimi duo Canonici ex ordine Diaconali, vel ultimi duo minus antiqui, aut alii iuxta morem ecclesiae et locum Diaconorum assistantium occupabunt.

55. Diaconi duo assistentes descendant de throno, et Diaconus ministraturus in Missa, descendet de stallo suo, tum coeuntes in medium presbyterium, reverentiam conficiet ad Episcopum: dein ad Altare: recedent in sacrarium, ubi Diaconus se induet amictu, alba, cingulo et stola, ac si color paramentorum erit rubrus, etiam dalmatica. Diaconi assistentes supra rochetum aut superpelliceum induent amictum et dalmaticam rubri coloris vel planetam plicatam coloris violacei. Quum parati fuerint, ibi morabuntur expectantes donec nunciabitur eis ut ad Altare revertantur.

56. Absolutis ab Episcopo orationibus, Cappellanus vel alter clericus afferet ad abacum canonem et ad thronum reportabit librum choralem propter orationem.

57. Cantu psalmodum expleto, repetetur a cantoribus antiphona in cantu.

58. Caeremoniarius vel alius accipiet ex abaco Breviarium seu librum et ipsum tradet Subdiacono, qui capite nudato bireto assurget ac reverentia facta ad Altare et ad Episcopum, procedent ad locum, quo cantanda erit Epistola.

59. Qui duo cantores intonabunt psalmos, exsequentes debitas genuflexiones procedent ante Altare vel in medium chorum.

60. Presbyter assistens ascendet a latere ad thronum et consistet ad scabellum suum.

61. Antiphona cantata a cantoribus, Episcopus caput nudabit et assurget.

62. Item assurget chorus universus.

63. Subdiaconus librum sibi ipse sustinens, cantabit Capitulum Nonae, quo cantato, reverentiis iteratis ad Episcopum et ad Altare, ad locum suum redibit.

(a) Vide adnotationem subiectam num. 42. cap. IX. lib. V.

64. Duo cantores ante Altare vel in medio choro cantabunt versiculos responsorii.

65. Duo Acolythi accipient ex abaco candelabra cum cereis et statim ac *Gloria Patri* responsorii cantatum erit, accedent ad thronum et consistent ante ipsum, peractis prius debitis genuflexionibus ad Altare et ad Episcopum, quum pervererint ante thronum.

66. Presbyter assistens a Cappellano libri accipiet Breviarium seu librum choralem ipsumque sustinebit ante Episcopum, qui cantabit *Dominus vobiscum* et orationem Nonae, postquam repetet *Dominus vobiscum* et cantores antedicti cantabunt tono feriali *Benedicamus Domino*.

67. Quum Episcopus cantaverit *Dominus vobiscum* post orationem, Acolythi cum genuflexionibus, ut supra, reportabunt ad abacum candelabra.

68. Episcopus post *Benedicamus Domino* non dicet *ẏ. Fidelium animae* etc. quoniam immediate sequitur Missa.

69. Si officium erit feriale et recitandae essent preces ante orationem, statuatur a clericis faldistorium in medio presbyterio, Episcopus, quando repetetur versiculus post responsorium, praeunte Presbytero assistente, comitantibus Diaconis assistantibus et sequentibus Cappellano sustentante eius cappae extremitatem posteriorem, et Cappellanis cum libro et scotula de throno descendet ac geniculatum veniet ad faldistorium. Genuculabunt cum eo chorus etiam et Assistentes. Huc venient Acolythi candelabra gestantes, qui stabunt in pedes a lateribus Episcopi, facie ad invicem conversa. Cappellani a libro et scotula sustinebunt librum ante Episcopum, qui recitabit preces, et Presbyter assistens assurget quando Episcopus dicet *Dominus vobiscum*; assurget etiam Episcopus et stans cantabit orationem ex libro, quem sustinebit Presbyter assistens. Genuflectet iterum Episcopus, postquam repetiverit *Dominus vobiscum*, deinde quum responsum fuerit a choro *Deo gratias* ad versiculum *Benedicamus Domino*, assurget ac redibit in thronum. Dum Episcopus in thronum redibit, clerici immediate removebunt faldistorium. Si officium erit feriale, Episcopus su-

diunget *ŷ. Fidelium animae* etc. et ad thronum revertetur. Hebdomadarius intonabit sine cantu Nonam de beata Virgine, quae legendo recitabitur ritu praescripto, et capitulum, versiculos et orationem ab eodem hebdomadario recitabuntur, in cuius fine non subiunget *ŷ. Fidelium animae*; etc.

70. Quando cantabitur oratio, in promptu erunt Ministri lotionis manuum Episcopi.

71. Praesto erunt etiam in aditu presbyterii Diaconi duo assistentes parati, qui medium inter se habebunt Diaconum ministrantem.

72. Clerici delecti deferendi in chorum paramenta pro Canonicis et alii Clerici destinati in ipsorum adiumentum, in promptu stabunt cum paramentis repositis in canistris.

73. Presbyter assistens non discedet de throno, vel redibit illuc cum Episcopo, si cantata fuerit ad faldistorium oratio Nonae, ut supra notavimus pro officio feriali.

74. Completo in totum cantu Nonae, et etiam recitatione Nonae de B. Virgine, intrabunt in chorum Diaconi duo assistentes et Diaconus, qui cantare Evangelium debet. Reverentia ad Crucem facta, hic se adiunget Subdiacono, qui aderit ad scamnum prope Altare, et Diaconi assistentes ascendent in thronum ad assistendum Episcopo.

75. Distribuentur clericis paramenta episcopalia. Ministri lotionis manuum Episcopi sequentur supradictos Diaconos et accedent ad thronum.

76. Qui duo Canonici supplebunt in assistantiam Episcopi, postquam in thronum redierint duo Diaconi assistentes, de throno discedent et in chorum redibunt ad locum suum.

77. Cubicularius Episcopi sequetur Diaconos assistentes quando redibunt in thronum.

78. Diaconi iidem, consensu throno, exuent Episcopo cappam, quae recipietur a Cubiculario, qui adstans post secundum Diaconum assistentem expediet extremitatem posteriorem vestis episcopalis.

79. Ascendent ad thronum Ministri lotionis: Diaconi assistentes extendent unum ex mantilibus super genua Episcopi:

Presbyter assistens annulum cum osculis Episcopo tollet et alterum mantile accipiet: Episcopus lavabit manus; Presbyter assistens porriget ei mantile ad manus abstergendas.

80. Dum Episcopus lavabit manus, genuflectent omnes, exceptis Praesulibus, si qui aderunt, et Canonicis, qui stabunt in pedes.

81. Statim ac Episcopus laverit manus, ingredientur clerici cum paramentis pro Canonicis, qui dimissis insignibus choralibus, immediate et expedite supra rochetum vel superpelliceum sibi induent amictum et paramentum Ordini suo respondens, et a clericis ipsis in eisdem canistris referentur in sacrarium praedicta choralia insignia a Canonicis dimissa. Presbyter etiam assistens se parabit in stallo suo, neque inde discedet iturus in thronum, nisi quum vestibis sacris indutus erit Episcopus, ut docebitur inferius.

82. Interea de throno discedent Ministri lotionis.

83. Canonici, quum parati fuerint, descendunt de stallo choralis et circulum efficient circa thronum quo tempore sacris vestibus parabitur Episcopus.

84. Diaconus et Subdiaconus cum debitis reverentiis, sequentibus clericis qui afferent paramenta episcopalia, accedunt ad thronum ibique praesto erunt, quum discedent Ministri lotionis.

85. Diaconi assistentes recedent aliquantulum a locis suis, non discedentes de throno.

86. Quatuor Cappellani a mitra, a baculo, a libro et scotula, ubi Nona expleta erit, recedunt in sacrarium, induunt sibi pluviale et redibunt statim ad Altare, functuri officio suo. Idem faciet Subdiaconus a Cruce, si Celebrans erit Archiepiscopus.

87. Diaconus, adiuvante Subdiacono, parabit Episcopum amictu, alba, cingulo, Cruce pectorali, stola, tunicella, dalmatica, chirothecis et planeta.

88. Quando Episcopus induere incipiet paramenta sacra, Caeremoniarius innuet Canonicis in circulo, ut caput bireto operiant.

89. Si Celebrans erit Archiepiscopus, ultimus Canonicus

Subdiaconus planeta plicata, vel tunicella, iuxta tempus, indutus procedet ad Altare, uno comitante clerico, recipiet a Caceremoniario S. Pallium in lance, coopertum exiguo velo concolore ceteris paramentis, et clericus qui comitabitur eum, accipiet tres spinulus pariter in lance et simul accedent ad thronum, dum Episcopus chirothecas assumet.

90. Diaconus induet S. Pallium Archiepiscopo qua methodo traditum est cap. IX. lib. V.

91. Idem Diaconus imponet Episcopo mitram auriphrygiatam, vel in sabbato Pentecostes, pretiosam.

92. Canonici, qui aderunt in circulo, caput nudabunt et sibi facta ad invicem reverentia, tum ad Episcopum, postremo ad Altare, se recipient in chorum ad subsellia sua.

93. Presbyter assistens, qui secum retinuerit anulum episcopalem, non redibit ad locum suum, sed ascendet ad thronum, consistens prope, dexteram Episcopi.

94. Diaconus et Subdiaconus, postquam Episcopum induerint, cum debitis reverentiis redibunt ad abacum et ab Acolythis induentur planetis plicatis et assument manipulum: sed in sabbato Pentecostes, quum iam induerint dalmaticam et tunicellam, assument manipulum tantummodo. Subdiaconus accipiet Evangeliarium, intra quod erit manipulus Episcopi, et amhabus manibus illud sustinebit pectori applicitum. Postea iunctim revertentur in thronum.

95. Presbyter assistens anulum cum osculis inseret Episcopi digito, postquam Diaconus mitram ipsi imposuerit.

96. Episcopus baculum pastorem sinistram accipiet, assurgens, descendet de throno et procedet ad Altare.

97. Episcopus incedet inter Presbyterum assistentem a dextris, Diaconum a sinistris, et a sinistris Diaconi Subdiaconum. Duo Diaconi assistentes incedent a lateribus Episcopi aliquanto post. Caudatarius post Episcopum, cuius extremitatem posteriorem vestis sustentabit, duo Cappellani a mitra et a baculo sequentur Caudatarium.

98. Episcopus, postquam de throno descenderit, transiens per chorum, benedicet Clerum: Canonici se profunde inclinabunt, ceteri autem genuflectent.

99. Quum ventum erit ante Altare, Subdiaconus consistet a latere Evangelii, a dextris eius Diaconus, Presbyter assistens a latere Epistolae. Episcopus se sistet medium inter Presbyterum assistantem et Diaconum. Diaconi duo assistentes stabunt a tergo Episcopi post Caudatarium, Cappellani a mitra et a baculo a tergo Diaconorum assistantium.

100. Episcopus ante Altare progressus, dimittet baculum pastorem et Diaconus ministrans exuet ei mitram.

101. Tum Episcopus cum Ministris antedictis salutabit Crucem et inchoabit Missam.

102. Clerus in choro servabit omnes standi, sedendi ac genuflectendi regulas, ut in aliis Missis solemnibus.

103. Cantores cantabunt introitum et *Kyrie* quoque excepto sabbato *Sitientes*.

104. Interim in promptu stabit prope Altare a latere Epistolae thuriferarius cum thuribulo et navicula.

105. Episcopus prosequetur Missam solemnem et peraget Altaris thurificationem methodo tradita pro aliis Missis solemnibus et reversus in thronum leget Introitum et recitabit etiam *Kyrie eleison* excepto sabbato *Sitientes*.

106. Profecto de Altari Episcopo, in thronum redituro, clerici duo faldistorium ponet in medio suppedaneo.

107. Episcopus, postquam legerit introitum et *Kyrie* quoque, ut supra, coopertus mitra et baculo sinistra sumpto, praecedente Presbytero assistente, comitantibus Diaconis assistantibus, sequentibus Caudatario et quatuor Cappellanis a mitra, baculo, libro et scotula, procedet ad Altare. Transiens per chorum benedicet Clerum, idque faciet etiam deinceps, quum redibit in thronum vel accedet ad Altare.

108. Diaconus et Subdiaconus aderunt ante Altare, excepturi Episcopum.

109. Quum ante Altare pervenerit Episcopus, duo Diaconi assistentes recedent, et in assistantiam eius succedent duo Ministri.

110. Diaconi assistentes se recipient in chorum ad locum suum.

111. Episcopus medius inter Diaconum et Subdiaconum ascendet ad Altare et sedebit faldistorio versis humeris ad Altare.

112. Presbyter assistens, nisi hic fuerit Archidiaconus nec suppleverit pro eodem, perget et ipse in chorum ad locum suum.

113. Archidiaconus, quo habitu erit indutus, accedet ad Altare et consistet a dextris Episcopi, stans tamen a latere dextero Diaconi.

114. Episcopus baculum pastorem dimittet.

115. Si erit Sabbatum Pentecostes, Diaconus exuet ei mitram pretiosam et reponet auriphrygiatam.

116. Cappellanus a libro ex abaco accipiet Pontificale ipsumque afferet ad Altare in usum Episcopi et se adiunget alteri a scotula super gradus laterales a latere Epistolae. Item reliqui duo Cappellani a mitra et a baculo stabunt super gradus laterales a latere Evangelii.

117. Notarius habitu talari indutus, vel alius qui poterit fungi vices illius, se sistet ante gradus Altaris a latere Epistolae, cavens ne tergum vertat ad Altare neque ad Episcopum, quando nomine appellabit ordinandos.

118. Caeremoniarius ex abaco sumptum Pontificale seu librum tradet Archidiacono, qui utetur eo.

119. Quum omnia disposita fuerint, Archidiaconus invitabit ordinandos, dicens *Accedant omnes qui ordinandi sunt*.

120. Ordinandi omnes se movebunt de loco suo procedent in medium presbyterium et geniculabunt in semicirculum, tonsurandis stantibus propius Altari. Id fiet si capax erit locus ac si numerus ordinandorum patietur, qui secus geniculabunt in locis suis.

121. Archidiaconus quaeret ecquis sit inter tonsurandos, qui nondum acceperit Sacramentum Confirmationis, ac si quis aderit, Episcopus illi conferet Sacramentum istud, ut capitulo I. libri huius, advertens ut dimittat chirothecas, lavet manus etc. Attamen sine absoluta necessitate videtur magis expedire, ut clericus ordinandus hoc Sacramentum acciperet ante actum ordinationis.

122. Deinde Archidiaconus conversus ad ordinandos, vel

alius ad quem spectabit de more uniuscuiusque ecclesiae, legget elata voce ex Pontificali inhibitionem seu mandatum nomine Episcopi, videlicet « Reverendissimus in Christo Pater » et Dominus, Dominus N. Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopus N. sub excommunicationis poena praecipit etc. » Si ordinans esset etiam Cardinalis, advertetur etiam variatio facienda in formula praedicta, ut superius cap. praeced. num. 47.

123. Lecto mandato supradicto, redibunt ordinandi ad loca sua, ut observatum est in adnotatione num. 48. subiecta capituli eiusdem; et Archidiaconus invitabit tonsurandos, dicens *Accedant qui promovendi sunt ad primam clericalem tonsuram*. Immediate Notarius appellabit singulos nomine et cognomine latine, quin praemittat titulum *Domini* aut alium, licet adesset quispiam nobilissimo genere natus. Notarius postquam appellaverit primum expectabit dum ille assurgat. respondeat *Adsum*, discedat de loco suo et veniat ante Altare geniculatum. Hoc ipsum faciet relate ad secundum, tertium, quartum etc. et sic deinceps quum appellaverit ceteros ordinandos ad alios ordines.

124. Notarius, appellatis ordinandis, recedet de Altari et consistet loco sibi attributo, fortasse prope abacum, ubi aderunt familiares Episcopi, vel etiam manere poterit in aditu presbyterii.

125. Archidiaconus, presentatis Episcopo ordinandis, recedet de Altari, sessum ibit ad locum suum, et ad Altare reveniet sub finem cuiusque ordinationis, dimissurus ordinatos.

126. Caeremoniarius unus disponet ordinandos ante Altare et utetur clericis quatuor in adiumentum suum, vel etiam pluribus, si opus fuerit, ad recipiendas candelas ab ordinandis, ad aptandos ipsis habitus sacros etc. et peragenda quae poterunt opus esse, ut docebitur inferius.

127. Duo insuper clerici accipient ex abaco lancem cum forcibus, cum mantili uno pro Episcopo et lancem alteram, in qua ponentur chirothecae Episcopi eiusdem. Iidem clerici aderunt prope Altare, ut statim ascendere illuc possint, quum erit necesse.

128. Genuflexis ante Altare tonsurandis, Episcopus assur-

get mitram in capite retinens, et cantabit versiculos *Sit nomen Domini benedictum* etc. cum invitatione ad orationem idest *Oremus fratres carissimi* etc. Notandum, quod tum invitatio ad orationes, tum omnes orationes in actu ordinationis, cantandae sunt tono feriali.

129. Episcopus sedebit et cantores immediate cantabunt antiphonam *Tu es Domine* cum versiculis psalmi *Conserve me Domine* etc. et in fine repetent antiphonam praedictam.

130. Imponetur a Ministris mantile unum super genua Episcopi, cui Diaconus perriget forfices, deinde simul cum Subdiacono sustinebunt ei pelvim super genibus.

131. Si non ita facile esset Episcopo tondere capillos cum chirothecis, poterit eas dimittere et casu isto Diaconus tollet ei cum osculis annulum et chirotecā dexteram, Subdiaconus tollet chirothecam ex manu eius sinistra, et Diaconus annulum ei reponet cum osculis. Id fiet priusquam imponatur mantile super genibus eius.

132. Ascendet ad Altare tonsurandus primus et genicula-bit ante Episcopum, qui tondebit illi capillos instar Crucis in locis quinque, nempe in fronte, in occipitio, in aure dextera, in aure sinistra et in medio capitis. Capilli tonsi ponentur ab Episcopo in lance. Tonsurandus, quum ei tondentur capilli in fronte dicet *Dominus pars*, in occipitio *haereditatis meae*, in aure dextera *et calicis mei* in aure sinistra *Tu es qui restitues* et in medio capitis *haereditatem meam mihi*. Caeremoniarius vel etiam ipse Episcopus verba ista suggeret tonsurando.

133. Assurget primus tonsurandus et ad Altare ascendet secundus, atque ita deinceps ceteri, quibus ab Episcopo capilli tondentur, ut dictum est de primo.

134. Clerici designati assistendo ordinandis, animadvertent tollere eisdem candelas, quando ascendent ad Altare, easque ipsis restituere quum redibunt ante Altare geniculatum. Hoc autem observabunt etiam deinceps relate ad reliquos ordinandos.

135. Post omnium tonsuram, clericus supra indicatus referet ad abacum lancem cum capillis et forficibus, ac mantile, quo usus erit Episcopus.

136. Si Episcopus dimiserit chirotecas, Diaconus prius ei tollet annulum, deinde ipsi reponet chirothecam dexteram: Subdiaconus autem chirotecam in manum sinistram, postremo Diaconus cum osculis annulum rursus inseret digito eius.

137. Idem Diaconus Episcopo mitram exuet. Episcopus assurgit et stans conversus ad tonsuratos cantabit orationem *Oremus. Praesta quaesumus etc.*

138. Post orationem iterum sedebit Episcopus et Diaconus reponet illi mitram.

139. Cantores cantabunt antiphonam *Hi accipient* cum psalmo *Domini est terra.*

140. Interim clerici delecti assistendo ordinandis, explicabunt superpelliceum unicuique tonsurato, ipsumque eis ita tradent, ut Episcopus possit facile accipere et singulis induere.

141. Repetita deinde in cantu a cantoribus antiphona supra innuta, Diaconus Episcopo mitram exuet. Episcopus assurgit, convertetur ad Altare, cantabit *Oremus*, Diaconus cantabit *Flectamus genua* (omnesque genuflectent, praeter Episcopum et Cappellanos a libro et scotula, idque observabunt etiam postea) Subdiaconus cantabit *Levate* (et consurgent universi). Episcopus conversus iterum ad tonsuratos cantabit *Adesto Domine, supplicationibus nostris etc.* Post orationem sedebit Episcopus et Diaconus reponet ei mitram,

142. Ascendet ad Altare tonsuratus primus et geniculabit ante Episcopum, qui superpellicium, quod ille manu sustinebit, accipiet eique imponet, dicens *Induat te Dominus etc.* (a) Descendet de Altari primus et ascendet alter tonsuratus, quem Episcopus induet superpellicio, ut primum, et ita porro de reliquis.

143. Superpellicio indutis et ante Altare genuflexis tonsuratis omnibus, Diaconus mitram exuet Episcopo, qui assurgens et conversus ad tonsuratos eosdem cantabit orationem *Oremus. Omnipotens sempiternae Deus etc.* Post orationem Episcopus sedebit faldistorio et Diaconus reponet ei mitram.

(a) Perpendatur rubrica Pontificalis, si forte unum esset superpellicium, tonsurandis induendum, ut notatum est in adnotatione nnni. 59 cap. praec.

144. Postremo Episcopus admonebit ordinatos seu tonsuratos, admonitionem legens ex Pontificali *Filii dilectissimi, animadvertere* etc.

145. Redibit ad Altare Archidiaconus, qui consistens prope Diaconum, postquam Episcopus legerit admonitionem antedictam, dicet conversus ad ordinatos *Ad loca vestra* vel *Recedant qui ordinati sunt clerici*. Si unus tantum erit ordinatus, observetur quod num. 62. cap. praeced. traditum est.

146. Tonsurati consurgent et cum debitis reverentiis redibunt ad loca sua.

147. Profectis tonsuratis descendent de stallo suo choralis duo Diaconi assistentes cum Presbytero assistente et procedent ante Altare.

148. Item in promptu stabunt Cappellani a mitra, baculo, libro et scotula, secuturi Episcopum. Cappellanus a libro relinquet Pontificale super abacum et accipiet Missale, delaturus illud ad thronum.

149. Episcopus, quum redierint Diaconi assistentes ante Altare, accipiet baculum sinistra, assurgit et de Altari descendit medius inter Diaconum et Subdiaconum. Ad pedem Altaris quum venerit, convertetur ad ipsum, salutabit Crucem, deinde ordine supra innuto redibit in thronum.

150. Diaconus et Subdiaconus comitati Episcopum ad pedem Altaris et peracta cum ipso ad Crucem reverentia, relinquent eum medium inter Diaconos assistentes et recedent ad scamnum suum prope latus Epistolae.

151. Archidiaconus quoque, profecto de Altari Episcopo, redibit in chorum ad locum suum.

152. Reversus in thronum Episcopus sedebit et baculum dimittet. Secundus Diaconus assistens exuet ei mitram. Presbyter assistens se sistet eidem cum Missali aperto.

153. Episcopus assurgit et cantabit *Oremus*, primus Diaconus assistens *Flectamus genua*, secundus Diaconus *Levate*. Postea Episcopus manibus apertis cantabit orationem primam. In quatuor temporibus Pentecostes omittetur *Flectamus genua*, quod subauditur etiam in reliquum tempus. In sabbato *Sitientes*

recitabit *Kyrie* una cum assistantibus et Choro, dum cantabitur a cantoribus, nec Presbyter assistens sustinebit ei Missale.

154. Interim in promptu erit cantor delectus ad primam lectionem cantandam, qui superpellicio erit indutus etiamsi esset Beneficiarius seu Mansionarius. Praesto erit etiam clericus ad ponendum in medio choro legile cum Missali, si forte collocari non potuisset ante functionem propter formam presbyterii. Id observabitur etiam deinceps, siquidem cantata lectione, amovebitur de medio legile, deinde reponetur ibi quum Episcopus in thronum rediverit.

155. In promptu stabit clericus cum gremiali, qui sequetur Episcopum tum ad Altare cum ad thronum, ibique non longe consistet, illud traditurus vel recepturus.

156. Dum Episcopus cantabit orationem, Caeremoniarius unus vel alius, vice illius, invitabit cantorem, qui cum ipso progressus in medium chorum, reverentiam faciet ad Altare et ad Episcopum et consistet ante legile.

157. Cantata prima oratione vel recitato *Kyrie* Episcopus sedebit et a primo Diacono assistente reponetur ei mitra ac gremiale.

158. Cantor primam cantabit lectionem, quae legetur etiam ab Episcopo, sustinente ipsi Missale Cappellano a libro. Assistentes stabunt dum Episcopus lectionem leget, postea sedebunt.

159. Cantor, cantata lectione prima, genuflexionem faciet ante Altare, deinde veniet ante thronum, quo priusquam ascendat, genuflexionem faciet ante Episcopum, et conscenso throno manum eius osculabitur, tum descendet, genuflexionem iterabit ad Episcopum, dein ad Altare et revertetur ad locum suum.

160. Interea, ut superius innutum est, removebitur legile cum Missali de medio choro.

161. Cantore de throno profecto, secundus Diaconus assistens tollet Episcopo gremiale.

162. Tunc Episcopus resumet baculum et assurgens de throno descendet ac redibit ad Altare eodem ordine quo supra.

163. Cappellanus a libro deferet Missale ad abacum et resumet Pontificale, quod faciet etiam deinceps.

164. Praesto ibi erunt Diaconus et Subdiaconus, qui eum deducunt et assistent ad Altare: Presbyter assistens et Diaconi assistentes se recipient ad locum suum in chorum.

165. Cappellanus a libro deponet Missale super abacum, accipiet Pontificale et ascendet ad Episcopum.

166. Clericus unus in promptu stabit prope Altare cum gremiali Episcopali.

167. Caeremoniarius vel clericus quispiam accipiet librum utendum ab Archidiacono.

168. Appropinquabit ad Altare Notarius cum elencho ordinandorum.

169. Sediti faldistorio Episcopo Diaconus imponet gremiale super genibus.

170. Archidiaconus redibit ad Altare prope Episcopum et, sedente Episcopo eique super genibus imposito gremiali a Diacono, invitabit ordinandos ad Ostiariatum, dicens *Accedant qui ordinandi sunt ad officium Ostiariorum*.

171. Notarius, stans ut supra prope Altare, appellabit nominatim unumquemque ordinandorum, qui respondebit *Adsum* et veniet geniculatum ante gradus Altaris. Notarius, appellatis ordinandis, redibit ad locum suum.

172. Quum genuflexi erunt omnes ordinandi, Episcopus leget eis admonitionem ex Pontificali *Suscepturi filii carissimi* etc.

173. Interim clericus unus in promptu habebit claves in lance tradendas ordinandis.

174. Admonitione absoluta, Diaconus accipiet claves sine lance easque tradet Episcopo. Consurgent ordinandi et primi duo vel tres ascendent ad Altare et genuflectent ante Episcopum. Episcopus porriget illis claves, quibus ipsi imponent dexteram vel duos tresve digitos eiusdem manus et Episcopus recitabit formulam *Sic agite* etc. Descendent primi et ascendent alteri atque ita deinceps reliqui, omnesque tangenti claves et Episcopus recitabit cunctis formulam praedictam.

175. Postquam ordinandi omnes tetigerint claves, discedet de Altari Archidiaconus et a sinistris eius incedet Caeremonia-

rius unus vel clericus, qui claves easdem deferet in lance. Ordinati bini iunctis manibus sequuntur Archidiaconum et discedentes ex Altari debitas reverentias conficiunt ad Altare ipsum et ad Episcopum.

176. Accedet Archidiaconus ad portam ecclesiae, quam iubebit claudi et aperiri ab unoquoque illorum: deinde ducet eos ad turrim et singulis eorum tradens funem campanae, iubebit ipsos, pulsare campanam uno tinnitu seu ictu; quod si turris nimis distaret et difficili ascensu esset, ducet eos ad fores sacrarum ac tradens eis funem campanulae ibi appensae, faciet ut singuli illam pulsent.

177. Redibit ad Altare Archidiaconus sequentibus ordinatis. Ipse, facta ad Altare et ad Episcopum reverentia, recedet ad stallum suum et sedebit: ordinati autem rursus genuflectent ante Altare.

178. Diaconus tollet gremiale Episcopo, qui assurgit et conversus ad ordinatos recitabit invitationem ad orationem *Deum Patrem Omnipotentem* etc. Postea sedebit eique Diaconus exuet mitram. Episcopus assurgit et conversus ad Altare cantabit *Oremus*, Diaconus *Flectamus genua*, Subdiaconus *Levate* et conversus iterum ad ordinatos, cantabit orationem *Domine sancte* etc.

179. Interea revertetur, ut antea, ad Altare Archidiaconus ad dimittendos ordinatos.

180. Cantata oratione praedicta, Episcopus sedebit et Diaconus ei reponet mitram.

181. Archidiaconus dimittet ordinatos, dicens *Recedant, qui ordinati sunt Ostiarii*, vel *Ad loca vestra* et ordinati redibunt ad loca sua.

182. Si erit sabbatum *Sitientes*, remanebit Episcopus apud Altare, prosecuturus ordinationem reliquorum ordinum minorum, ut infra. In aliis sabbatis redibit in thronum eodem modo ac supra num. 149. et seqq. ibique sedebit.

183. Episcopus reversus in thronum et sedens dimittet baculum eique primus Diaconus ponet gremiale.

184. Restitueitur in medio choro legile cum Missali.

185. Cantores cantabunt versiculum post lectionem primam et Episcopus praedictum versiculum leget ex Missali quod sustinebit Cappellanus a libro.

186. Completo eiusdem versiculi cantu, Diaconus secundus assistens tollet gremiale et mitram Episcopo, cui se sistet Presbyter assistens cum Missali.

187. Episcopus assurgit, cantabit *Oremus*, primus Diaconus assistens *Flectamus genua*, secundus *Levate* et Episcopus subiunget orationem.

188. Interim in promptu erit cantor alterius lectionis, qui prorsus peraget omnia, ut primus.

189. Oratione ab Episcopo cantata, Presbyter assistens tradet Missale Cappellano a libro et recedet ad scabellum suum.

190. Episcopus sedebit et a primo Diacono cooperietur mitra et ab eodem recipiet super genua gremiale.

191. Mitra cooperto Episcopo, cantor lectionem cantabit, eamque leget Episcopus ex Missali sustento a Cappellano. Cantu lectionis finito, veniet cantor ad osculandum Episcopi manum, ut supra.

192. Interim si opus erit, removebitur de medio choro legile.

193. Profecto cantore supradicto, Diaconus secundus tollet gremiale Episcopo, qui sumpto sinistra baculo, assurgit, descendet de throno, accedet ad Altare et sedebit in faldistorio.

194. Ibi sedens dimittet baculum et Diaconus imponet genibus eius gremiale.

195. Archidiaconus et Notarius, ut supra, accedent ad Altare et ad subsellia sua redibunt Diaconi assistentes cum Presbytero assistente.

196. Archidiaconus ex libro sibi tradito a Caeremoniario invitabit ordinandos ad Lectoratum dicens *Accedant qui ordinandi sunt ad officium Lectorum*, et unusquisque eorum appellatus a Notario respondebit *Adsum* et ante Altare genuflectet.

197. Clericus quispiam in promptu habebit Missale, traditurus ipsum Diacono, ut infra.

198. Notarius et Archidiaconus recedent, ut supra.

199. Ordinandis ante Altare genuflexis. Episcopus leget admonitionem ex Pontificali *Electi filii carissimi* etc.

200. Post admonitionem Diaconus Episcopo tollet gremiale et tradet Missale, quod sustinente utraque manu Episcopo super genibus, ascendent ad Altare et genuflectent ante eum tres vel quatuor ordinandi, a quibus imposita Missali manu dextera, Episcopus proferet formulam *Accipite et estote* etc. Descendent isti de Altari genuflectent iterum ante gradus et ascendent reliqui ad Episcopum. tacturi Missale eodemque modo fiet deinceps, donec ab omnibus tactum erit.

201. Omnibus ordinatis ante Altare genuflexis, assurget Episcopus cum mitra et cantabit invitationem ad orationem dicens *Oremus, fratres carissimi* etc. Sedebit deinde Episcopus et a Diacono nudabitur mitra. Assurget iterum et conversus ad Altare, cantabit *Oremus*, (Diaconus *Flectamus genua* et Subdiaconus *Levate*) et conversus iterum ad ordinatos cantabit orationem *Domine sancte* etc.

202. Interim redibit ad Altare Archidiaconus.

203. Post orationem sedebit Episcopus et Diaconus reponet ei mitram.

204. Archidiaconus dimittet ordinatos, dicens *Recedant qui ordinati sunt Lectores, vel Ad loca vestra*.

205. Ordinati consurgent, ac debitis reverentiis ad Altare et ad Episcopum peractis, revertentur ad loca sua.

206. Nisi fuerit sabbatum *Sitientes* (quoniam Episcopus procedet ad ordinationem Exorcistarum, ut docebitur inferius) aderunt ante Altare Diaconi assistentes et Presbyter assistens, reducturi Episcopum ad thronum.

207. Ubi Episcopus in thronum pervenerit ordine supra innuto, cantabitur a cantoribus versiculus post lectionem secundam, quae legetur ab Episcopo ex Missali quod ei sustinebit Cappellanus a libro.

208. Statuetur legile in medio choro, et in promptu erit, ut supra, cantor tertiae lectionis.

209. Cantato versiculo supradicto, Diaconus secundus tollet gremiale, dein mitram Episcopo. Episcopus assurget et cantabit *Oremus*, primus Diaconus assistens *Flectamus genua*, secundus *Levate* et Episcopus prosequetur orationem in cantu. Post ora-

tionem sedebit eique reponetur mitra deinde etiam gremiale a primo Diacono assistente.

210. Cantabitur lectio tertia, quae legetur etiam ab Episcopo, ut supra, et osculata a cantore manu Episcopi procedetur ad ordinationem Exorcistarum.

211. Quapropter reverso ad Altare Episcopo et faldistorio sedente. Archidiaconus invitabit ordinandos. *Accedant, qui ordinandi sunt ad officium Exorcistarum*, qui appellati a Notario, quum singuli responderint *Adsum*, genuflectent ante Altare.

212. Ordinandis genuflexis, Episcopus ex Pontificali leget admonitionem *Ordinandi filii carissimi etc.*

213. In promptu habebitur a clerico aliquo Missale tradendum ordinandis.

214. Lecta ab Episcopo admonitione. Diaconus tollet ei gremiale ac tradet Missale quod tangetur ab ordinandis, Episcopo recitante formulam *Accipite et commendate memoriae etc.* servata methodo in ordinatione Lectorum superius tradita.

215. Missali omnibus ordinatis tradito, iisque iterum genuflexis ante Altare, Episcopus assurgit et cantabit invitationem ad orationem *Deum Patrem omnipotentem etc.*

216. Postea sedebit Episcopus et a Diacono nudabitur mitra. Assurgit et conversus ad Altare, cantabit *Oremus* (Diaconus *Flectamus genua* et Subdiaconus *Levate*) iterumque conversus ad ordinatos prosequetur in cantu orationem *Domine sancte etc.* Post orationem rursus sedebit et a Diacono cooparietur mitra.

217. Archidiaconus iam reversus ad Altare, dimittet ordinatos dicens *Recedant qui ordinati sunt Exorcistae, vel Ad loca vestra.*

218. Episcopus (nisi fuerit sabbatum *Sitientes*, quo die manebit apud Altare, prosecuturus ordinationem Acolythorum) descendet de Altari eodemque ordine, ut superius dictum est, redibit in thronum, ubi sedens leget versiculum post lectionem tertiam, qui cantabitur a cantoribus. *

219. In promptu erit cantor quartae lectionis et reponetur legile, ut supra.

220. Expleto cantu tertii versiculi, secundus Diaconus assistens gremiale et mitram Episcopo tollet. Episcopus assurgens, ex Missali quod sustinebit Presbyter assistens, cantabit *Oremus* (primus Diaconus assistens cantabit *Flectamus genua*, secundus *Levate*) tum expansis manibus cantabit orationem quartam. Post orationem sedebit Episcopus eique primus Diaconus assistens reponet mitram et gremiale.

221. Cantor quartam lectionem cantabit et post ipsam osculabitur manum Episcopi.

222. Episcopus, ut supra, leget lectionem quartam ex Missali, quod ei sustinebit Cappellanus a libro.

223. Postea redibit ad Altare atque ordine saepius innuto sedebit faldistorio, ordinaturus Acolythos.

224. Archidiaconus invitabit ordinandos, dicens *Accedant qui ordinandi sunt ad officium Acolythorum*. Notarius eos nomine appellabit ut supra; unusquisque nominatorum respondebit *Adsum*: omnesque geniculabunt ante Altare.

225. Episcopus sedens admonebit eos legens ex Pontificali *Suscepturi filii carissimi* etc.

226. Clericus unus in promptu habebit ampullam vacuum et candelabrum cum cereo extincto, Episcopo a Diacono tradendum.

227. Admonitione finita, Diaconus tollet Episcopo gremiale eique tradet candelabrum cum cereo.

228. Ascendent ad Altare duo tresve ordinandi et genuflectent ante Episcopum, qui porriget eis candelabrum cum cereo. Ordinandi tangent utrumque, videlicet pollice dextero tangent candelabrum et indice eiusdem manus cereum atque Episcopus proferet formulam. *Accipite ceroferarium* etc.

229. Discedent primi, qui candelabrum cum cereo tetigerint et ascendent ad Altare alteri, atque ita deinceps.

230. Tacto ab omnibus candelabro cum cereo, Diaconus recipiet ab Episcopo candelabrum eique tradet ampullam vacuum.

231. Ascendent iterum primi ordinandi, eodem numero ac supra, et Episcopus praesentabit eis ampullam quam tangent apponentes digitos indicem et medium dexteræ manus et Episcopus leget formulam *Accipite urceolum*. etc.

232. Quum primi de Altari descenderint, ascendent alteri et fiet ut de primis.

233. Post haec omnibus ordinatis ante Altare genuflexis, assurget Episcopus mitram capite gestans, recitabit invitationem ad orationem *Deum Patrem omnipotentem* etc. Episcopus postea sedebit et a Diacono nudabitur mitra. Assurget et conversus ad Altare cantabit *Oremus*, Diaconus *Flectamus genua*, Subdiaconus *Levate* et Episcopus conversus denuo ad ordinatos, cantabit orationem *Domine sancte* etc. Deinde adhuc conversus ad ordinatos, cantabit reliquas orationes duas in Pontificali notatas, praemittens *Oremus* utrisque.

234. Post orationes sedebit Episcopus et a Diacono cooperietur mitra.

235. Archidiaconus dimittet ordinatos, dicens *Recedant qui ordinati sunt Acolythi*, vel *Ad loca vestra*. Ordinati consurgunt et cum reverentiis Altari et Episcopo debitis redibunt ad loca sua.

236. Profectis ordinatis, revertetur Episcopus in thronum, ordine supra notato.

237. In ordinatione habita in sabbatis quatuor temporum, cantabitur versiculus post quartam lectionem, qui legetur etiam ab Episcopo. In sabbato quatuor temporum Pentecostes, Episcopus et reliqui omnes genuflectent ad x. *Veni sancte Spiritus* etc.

238. Deinde ordine supradicto Episcopo cantabit orationem quintam et cantabitur quinta lectio.

249. Si fuerit sabbatum *Sitientes*, Episcopus cantabit orationem Missae cum collecta sive oratione pro ordinandis, sub unica conclusione primae orationis, postea reliquas orationes a rubrica praescriptas.

240. Post quintam lectionem, seu post orationes praedictas, redibit Episcopus ad Altare et sedebit faldistorio.

241. Archidiaconus ad Altare reversus invitabit ordinandos ad Subdiaconatum, dicens *Accedant qui ordinandi sunt Subdiaconi*.

242. Notarius nomine appellabit singulos ordinandos adiungens tamen nomini et cognomini titulum, quo ordinabuntur,

exempli gratia *ad titulum beneficii*, vel *paroeciae* vel *cappellaniae* vel *patrimonii sui*. De Regularibus dicet *Frater N. N. professus Ordinis S. N. ad titulum paupertatis* vel *missionum* vel *mensae communis*, secundum varia instituta. Ordinandi appellati, statim respondebunt *Adsum* et procedent ante Altare, stantes in pedibus longe ab ipso quatuor aut quinque passus.

243. Appellatis omnibus ad Subdiaconatum ordinandis, Episcopus admonebit eos ut in Pontificali *Filii dilectissimi, ad sacrum* etc. Admonitione peracta, accedent ordinandi ad gradus Altaris et geniculabunt.

244. Si ordinandi omnes essent Regulares solennia vota professi, omittetur admonitio praedicta, quae respicit clericos saeculares tantummodo.

245. Archidiaconus invitabit reliquos ordinandos, dicens *Accedant qui ordinandi sunt Diaconi et Presbyteri*, iique accedent ante Altare et geniculabunt.

246. Clerici recipient ab eis candelas.

247. Ordinandi ad Subdiaconatum locum sument versus latus Evangelii, ad Diaconatum versus latus Epistolae, ad Presbyteratum autem in medio. Si tamen propter numerum ordinandorum vel propter angustias presbyterii non posset id fieri, disponentur ordinandi, ut commodius videbitur.

248. Diaconus Episcopo tollet gremiale; Episcopus assurgit et conversus ad Altare, geniculabit in pulvino posito ante faldistorium.

249. A lateribus eius geniculabunt Diaconus et Subdiaconus.

250. Ceteri omnes de Choro submittent genua suo quisque loco.

251. Ordinandi omnes procumbent super pavementum.

252. Cantores duo genuflexi in medio presbyterio, vel ex una parte, pro amplitudine ipsius, cantabunt Litanias, quibus adstantes respondebunt.

253. Sub finem Litaniarum, in promptu erunt Cappellani a baculo et a libro, ille cum baculo, hic cum Pontificali.

254. Cantato a cantoribus versiculo *Ut omnibus fidelibus*

defunctis etc. assurgat Episcopus cum Ministris tantum, et baculo sinistra sumpto, conversusque ad ordinandos, ex Pontificali, quod ei sustinebit Cappellanus a libro, tribus vicibus cantabit *Ut hos electos* etc. eosque benedicit, ut in eodem Pontificali.

255. Episcopus dimittet baculum, genuflectet iterum cum Ministris et cantores resument cantum Litaniarum ad versiculum *Ut nos exaudire* etc. easque complebunt.

256. Litaniis absolutis, consurgent omnes et Episcopus rursus sedebit faldistorio, eique Diaconus reponet super gremiale.

257. Ordinandi consurgent de prostratione et clerici restituent eis candelas ardentes.

258. Archidiaconus reversus ad Altare, dicet eis *Recedant qui ordinandi sunt Diaconi et Presbyteri* ac remanebit ibi propter actiones sequentes.

259. Consurgent ordinandi ad Diaconatum et ad Presbyteratum debitisque peractis reverentiis revertentur ad locum suum.

260. Ordinandi autem ad Subdiaconatum remanebunt genuflexi ante Altare. Episcopus admonebit eos, legens ex Pontificali admonitionem *Adepturi filii dilectissimi* etc.

261. Interea clerici designati ad assistendum ordinandis, ita accommodabunt eis amictum extra albam, ut facile possit ab Episcopo capiti eorum imponi.

262. A Caeremoniario vel etiam a clerico alio in promptu habebitur Calix cum patena tradendus ordinandis.

263. Clericus alter se sistet prope Archidiaconum sustinens pelliculam cum ampullis vini et aquae et cum manutergio.

264. Episcopus, admonitione peracta, dimittet gremiale, quod ipsi tollet Diaconus, et ab eodem accipiet Calicem vacuum cum patena vacua. Ascendent ad Altare duo tresve ordinandi et geniculabunt ante Episcopum, qui porriget eis calicem cum patena. Unusquisque ordinandus ponet indicem digitorum manus dexteræ super patenam et pollicem eiusdem manus ad cuppam calicis, Episcopo interim recitante formulam *Videte cuius ministerium* etc. Descendent de Altari primi et succedent alteri ordinandi itemque deinceps omnes et singuli tangent calicem cum patena.

265. Ordinandi, qui tetigerint calicem cum patena, consurgunt, accedent versus latus Evangelii, ubi aderit Archidiaconus, qui praesentabit eis singulis ampullas vini et aquae plenas cum pelvicula et manutergio, et ipsi tangent illa omnia. Redibunt ad locum suum ante Altare ac genuflectent. Archidiaconus, ista actione peracta, reuertetur ad locum suum.

266. Episcopus restituet Diacono Calicem cum patena, et genuflexis iterum ante Altare ordinandis, assurget retinens in capite mitram, recitabit invitationem ad orationem, dicens *Oremus Deum ac Dominum* etc. Postea sedebit et Diaconus tollet ei mitram. Assurget iterum, convertetur ad Altare, cantabit *Oremus* (Diaconus *Flectamus genua*, Subdiaconus *Levate*.) deinde rursus conversus ad ordinandos prosequetur cantare orationem *Domine sancte* etc.

267. Interea clerici delecti ad assistendum ordinandis, explicabunt tunicellas novis Subdiaconis ita, ut facile possit Episcopus ipsas accipere et induere ordinandos.

268. Post orationem sedebit Episcopus et Diaconus reponet ei mitram.

269. Ascendet ad Altare primus ordinandus et geniculabit ante Episcopum, qui accipiens amictum, qui circa humeros ordinandi iacebit, imponet capiti ipsius, dicens *Accipe amictum* etc. Deinde Episcopus manipulum accipiet eiusque brachio sinistro inducet, ordinando prius osculante Crucem, quae extat super manipulo, et Episcopus dicet *Accipe manipulum* etc. Postremo Episcopus accipiet tunicellam eamque induet ordinando, dicens *Tunica iucunditatis* etc. Hoc modo indutus primus Subdiaconus de Altari descendet et rursus genuflectet ante Altare loco suo.

270. Ascendet ordinandus secundus, qui ab Episcopo induetur, ut primus, eodemque modo deinceps reliqui omnes (a).

271. Clericus unus in promptu habebit Missale tradendum ordinandis.

(a) Recole et heic quod notavimus in subiecta adnotatione num. 101. cap. praeced. de rubrica, quae supponit unam tantum esse tunicellam, singulis ordinandis induendam.

272. Omnibus ordinandis indutis, Diaconus accipiet Missale, quod tradet Episcopo, et hic sustinebit illud utraque manu. Ascendent ad Altare duo tresve ex novis ordinandis et genuflexi ante Episcopum imponent dexteram Missali, dum Episcopus dicet *Accipite potestatem* etc. Postquam isti tetigerint Missale, descendent de Altari et succedent alteri, idemque facient ceteri omnes.

273. Hac actione peracta, Archidiaconus iam reversus ad Altare, dimittet ordinatos, dicens *Recedant qui ordinati sunt Subdiaconi, vel Ad loca vestra.*

274. Consurgent ordinati et cum debitis genuflexionibus aut reverentiis redibunt ad locum suum.

275. Episcopus redibit in thronum ordine superius innuto, ibique sedebit: si fuerint quatuor tempora, leget canticum *Benedictus es Domine* etc. quod hoc tempore cantabitur a cantoribus.

276. In sabbato *Sitientes*, loco cantici istius, cantabitur Epistola, ut inferius num. 282.

277. Cantato cantico praedicto, Diaconus secundus assistens tollet gremiale et mitram Episcopo, qui assurget.

278. Si fuerit sabbatum Pentecostes, Presbyter assistens praesentabit Episcopo Missale, ex quo intonabit *Gloria in excelsis*, servato ritu praescripto in aliis Missis solemnibus. Postquam cantatus erit hymnus *Gloria in excelsis*, Episcopus stans et conversus ad populum cantabit *Pax vobis*.

279. In aliis sabbatis quatuor temporum, assurgens Episcopus, ut supra, cantabit conversus ad populum *Dominus vobiscum*.

280. Deinde Episcopus ex Missali, ut supra, sustentato a Presbytero assistente, cantabit orationem respondentem, cui adiunget sub unica conclusione orationem seu collectam pro ordinatis. Postea subiiciet reliquas orationes a rubrica praescriptas.

281. Post orationes Episcopus sedebit, eique primus Diaconus assistens reponet mitram et gremiale.

282. Cantabitur deinde Epistola Missae aut a Subdiacono ministrante ad Altare, vel ab aliquo ex novis Subdiaconis, iuxta morem cuiusque ecclesiae, ritu iam praescripto cap. IX. lib. V.

283. Interim ab Episcopo legetur etiam Epistola, sustinente ei librum Cappellano, et stantibus Assistentibus throno, donec Epistolam leget Episcopus, postea sedebunt et ipsi.

284. Post Epistolam Subdiaconus osculabitur manum Episcopi ritu usitato.

285. Profecto de throno Subdiacono, redibit ad Altare ordine supra demonstrato Episcopus, processurus ad ordinationem Diaconorum.

286. Archidiaconus invitabit ordinandos dicens *Accedant qui ordinandi sunt ad Diaconatum*. Notarius ordinandos appellabit nomine et cognomine, tacens titulum ordinationis.

287. Unusquisque ex ordinandis assurgit de loco suo, respondet *Adsum* et venit ante Altare ibique geniculabit.

288. Ordinandis omnibus ante Altare genuflexis, Archidiaconus petet ab Episcopo ordinationem, dicens *Reverendissime Pater postulat* etc. (a) Episcopus autem quaeret; *Scis illos dignos esse?* Archidiaconus respondebit; *Quantum humana fragilitas* etc. Episcopus subiunget *Deo gratias*; postea nunciabit Clero et populo ordinationem, dicens *Auxiliante Domino Deo* etc.

289. Archidiaconus manebit apud Altare quoadusque Episcopus ordinationem nunciaverit, ut supra, deinde ad locum suum se recipiet in chorum.

290. Episcopus post annunciationem supradictam, brevissimam interponet moram, deinde leget ordinandis admonitionem *Provehendi filii dilectissimi* etc. ut in Pontificali.

291. Hoc tempore opus esset ut clerici paramenta disponent ordinandis, ut Episcopus possit eis facile induere.

292. Post admonitionem, pergens Episcopus sedere, leget adstantibus alteram invitationem *Commune votum, communis oratio* etc.

293. Postmodum Diaconus tollet gremiale Episcopo, qui assurgit mitram capite gestans, et recitabit invitationem ad orationem *Oremus fratres carissimi* etc. usque ad verba *qui vivit*

(a) Si Episcopus fuerit Cardinalis, tum in ista, tum in ordinatione Presbyterorum observetur monitum traditum num. 107 capituli praecedentis.

et regnat Deus, post quae stans adhuc dimittet mitram per Diaconum, postea tono feriali cantabit praefationem, manibus ante pectus expansis. Post primam praefationis partem, Episcopus cessabit a cantu et ordinandi consurgent ac singuli sive unus post alium ascendent ad Altare et geniculabunt ante Episcopum. Episcopus sinistra applicita pectori suo, dexteram imponent uniuscuiusque capiti, dicens *Accipe Spiritum Sanctum* etc. atque ordinandus quisque post manus impositionem redibit ad locum suum et geniculabit. Postquam Episcopus manum imposuerit omnibus cum formula praescripta, sustinens dexteram versus eos extensam, prosequetur cantare secundam praefationis partem *Emitte in eos* etc. Recitabit deinde submissa voce et iunctis manibus conclusionem praefationis *Per eundem Dominum* etc.

294. Responso *Amen* a choro, Episcopus sedebit et Diaconus reponet ei mitram. Consurgent ordinandi et unus post alium ascendent ad Altare et genuflectent ante Episcopum. Episcopus singulis porriget osculandam stolam eamque humero sinistro eorum inponet, signum Crucis manu efficiens, dum dicet *Accipe stolam* etc. Unus ex clericis delectis inserviando ordinandis, consistet a dextra ipsorum, videlicet prope Subdiaconum, ut cingulo firmet stolam in latere dextro uniuscuiusque ordinandi. Actionem istam oportet exsequi expedite. Postmodum Episcopus accipiet dalmaticam eamque induet unicuique ordinando, dicens *Induat te Dominus* etc. Id fiet omnibus singulis (a).

295. In promptu etiam erit Missale sive Evangeliarium ordinandis tradendum.

296. Posteaquam induti erunt ordinandi omnes, Diaconus tradet Evangeliarium seu Missale Episcopo, qui sustinebit ipsum utraque manu. Tum duo tresve ordinandi ascendent ad Altare, geniculabunt ante Episcopum, iisque manum dexteram libro imponentibus, dicet *Accipite potestatem* etc. Post primos ascendent

(a) Si forte una tantum esset dalmatica, confer quae num. III. c. praec. notata sunt.

alteri ac tangent librum; hac actione peracta, et genuflexis omnibus ordinatis, Diaconus exuet mitram Episcopo.

297. Assurget Episcopus et conversus ad Altare cantabit *Oremus*, Diaconus *Flectamus genua*, Subdiaconus *Levate*; deinde Episcopus conversus ad ordinatos, cantabit orationem *Exaudi Domine* etc. Stans adhuc ad eosdem ordinatos conversus, cantabit *Oremus* cum altera oratione *Domine sancte* etc. Post orationem istam Episcopus, sedebit, eique a Diacono reponetur mitra.

298. Archidiaconus iam reversus ad Altare, dimittet ordinatus dicens *Recedant qui ordinati sunt Diaconi*, vel *Ad loca vestra*.

299. Ordinatis de Altari profectis, redibit in thronum Episcopus, cantores cantabunt tractum, quem Episcopus leget usque ad ultimum versiculum exclusive; in sabbato autem Pentecostes legetur ab Episcopo et cantabitur a cantoribus *Sequentia* usque ad ultimum versiculum exclusive.

300. Cantu absoluto, Episcopus discedet de throno, redibit ad Altare eodem ordine ac supra et sedebit faldistorio.

301. Archidiaconus invitabit ordinandos ad Presbyteratum dicens *Accedant qui ordinandi sunt ad ordinem Presbyteratus*.

302. Notarius appellabit ordinandos, ut supra videlicet non nominans titulum ordinationis: unusquisque ordinandus assurget, respondebit *Adsum* et geniculatum procedet ante Altare.

303. Ordinandis omnibus ante Altare genuflexis, Archidiaconus conversus ad Episcopum, instantiam ipsi faciet pro ordinatione, dicens *Reverendissime Pater, postulat* etc. Quæret Episcopus *Scis illos esse dignos?* Respondebit Archidiaconus *Quantum humana fragilitas* etc. Episcopus subiiciet *Deo gratias*. Postea Clero et populo ordinationem nuntiabit, dicens *Quoniam fratres carissimi* etc. manente apud Altare Archidiacono, dum compleatur nuntiatio prædicta.

304. Nunciata populo ordinatione, Episcopus, brevi interposita mora, admonitionem ordinandis leget ex Pontificali *Consecrandi filii dilectissimi* etc.

305. Interim clerici, qui ordinandis assistent, aptabunt planetam novis Presbyteris, idest complicabitur pars superior, quae opus est ut restet super scapulis; stola insuper ita accommodabitur, ut eius pars dextera, quae est post scapulas, facile possit super pectus reduci.

306. Admonitione peracta, Diaconus tollet Episcopo gremiale. Assurget Episcopus et ascendent ad eum ordinandi, unus post alium, ac geniculabunt ante ipsum super infimum gradum, Episcopus ambas manus imponet singulis, nihil dicens.

307. Presbyter assistens et post illum ceteri omnes Canonici Presbyteri, planeta parati, de suis stallis descendent, et unusquisque eorum utramque manum imponet ordinandis, postquam ipsis suas imposuerit Episcopus.

308. Episcopus itemque Canonici antedicti, postquam ordinandis utramque manum imposuerint, sustinebunt dexteram versus eos extensam.

309. Canonici stabunt post ordinandos efficientes post ipsos semicirculum, si tamen locus non patietur, redibunt ad subsellia sua, vel consistent a lateribus Altaris, continuantes sustinere dextram extensam, eoque statu manebunt, donec absolvatur oratio, ut infra.

310. Postquam manus imposuerint Canonici Presbyteri omnes praesentes, Episcopus, dextera elata et distenta versus ordinandos (quod facient etiam Canonici) recitabit invitationem ad orationem, dicens *Oremus fratres carissimi* etc.

311. Post orationem seu invitationem ad orationem, Episcopus et Canonici demittent dexteram, quam distentam sustinebant, Canonici autem redibunt ad subsellia sua, si manserint, ut supra, apud ordinandos.

312. Episcopus sedebit et mitram per Diaconum dimittet. Tum assurget, convertetur ad Altare et cantabit *Oremus* (Diaconus *Flectamus genua*, Subdiaconus *Levate*) et conversus iterum ad ordinandos, cantabit orationem *Exaudi nos quaesumus* etc. post quam prosequetur in cantu praefationem tono feriali, sustinens manus ante pectus apertas. Conclusionem autem praefationis *Per eundem* etc. dicet submissa aliquantulum voce et iunctis manibus.

313. Absoluta praefatione, sedebit Episcopus faldistorio eique a Diacono reponetur mitra. Ascendet ad Episcopum ordinandus primus et geniculabit ante ipsum. Episcopus accipiet stolae partem illam, quam unusquisque ordinandus retinebit super scapulis, ducet eam circum collum et complicabit super pectus illius, dicens *Accipe iugum Domini* etc. Aderit clericus unus prope ordinandum, aptaturus stolam circa collum eius eamque firmaturus super latere sinistro. Deinde Episcopus accipiet planetam convolutam in parte posteriori, eamque induet ordinando, dicens *Accipe vestem sacerdotalem* etc. ordinandus respondebit *Deo gratias*. Planeta erit explicata in parte anteriori tantum; in posteriori autem reliquetur involuta super scapulis, ut supra dictum est. Descendet de Altari ordinandus primus et ascendet alter, qui eodem prorsus modo induetur ab Episcopo, atque ita porro ceteri omnes.

314. Indutis ordinandis omnibus et suo loco genuflexis, Diaconus exuet mitram Episcopo qui assurget et conversus ad ordinandos recitabit orationem *Deus sanctificationum omnium auctor* etc. non praemittens *Oremus*.

315. Interim a clerico aliquo in promptu habebitur vasculum Olei sacri Catechumenorum, positum in lance cum aliquantulo gossipio, et gremiale lineum cum lemniscis.

316. Post orationem Episcopus convertetur ad Altare, geniculabit in pulvino posito ante faldistorium et genibus flexis intonabit hymnum *Veni creator spiritus*, quem in cantu prosequentur cantores. Diaconus tollet ei pileolum ante intonationem praedictam. Post cantum quatuor primorum versuum, seu strophae primae, Diaconus reponet pileolum Episcopo, qui assurget ac removebitur pulvinus, in quo geniculaverit.

317. Episcopus sedebit faldistorio et Diaconus reponet ei mitram. Idem deinde Diaconus tollet ei annulum et chirothecam dextram eodemque tempore tolletur ei chirotheca sinistra a Subdiacono. Diaconus annulum eius digito rursus inducet, acceptumque gremiale imponet genibus Episcopi, et simul cum Subdiacono gremiale ipsum alligabit nodis anterioribus faldistorii.

318. Se sistet Episcopo ordinandus primus, qui geniculabit

ante ipsum, apertas sustinens manus cum digitis et pollicibus iunctis. Episcopus pollicem dexterum intiget in Oleum sacrum Catechumenorum et inunget manus ordinandi, dicens *Consecrare* etc. Unctio peragetur in modum Crucis, efficiendo primam lineam rectam a pollice sinistrae usque ad indicem dextrae ordinandi et lineam secundam a pollice dextrae ad indicem sinistrae ordinandi ipsius, cuius deinde perget inungere integre palmas manuum et donans ei postremo benedictionem quum dicet *et nostram benedictionem* (a). Nulla alia facta unctione, prosequetur formulam *Ut quaecumque benedixerit* etc.

319. Unctione peracta, Episcopus claudet manus ordinando, qui dextram imponet sinistrae et unus ex Cappellanis seu clericis ligabit ei manus sudario lineo albi coloris, quod secum habebit ordinandus.

320. Descendet de Altari ordinandus primus qui geniculabit iterum ante Altare et ascendet secundus, cui Episcopus peraget unctionem ut primo, idemque faciet deinceps reliquis omnibus.

321. Hoc tempore in promptu habebitur a clerico calix cum vino et patena cum hostia tradenda ordinandis. Disponetur unum vel plura scamna sine postergali prope Altare cum Missalibus apertis, ex quibus legent Missam novi Presbyteri, et aderunt alii presbyteri superpellicio induti, qui assistant eis: in promptu etiam erunt urcei cum pelvibus et medulla panis ac mali medici ad lavandas novorum presbyterorum manus.

322. Sub finem unctionis ordinandorum in promptu stabunt Ministri lotionis manuum Episcopi, methodo iam tradita in Missa pontificali, praesertim si actionem istam fungeretur Magistratus.

323. Quum Episcopus unctionem peregerit cunctis ordinandis, pollicem absterget gossipio. Diaconus accipiet calicem cum vino et patenam cum hostia, eaque tradet Episcopo. Ascendet ad Altare ordinandus primus et geniculabit ante Episcopum, qui porriget ei calicem et patenam cum hostia, quam admovebit versus labrum patenae. Ordinandus, manibus adhuc

(a) Vide adnotationem subiectam num. 121 capit. praeced.

involutis, tanget digitis mediis cuppam calicis et ponet digitos indices super patenam superque hostiam: Episcopus proferet formulam *Accipe potestatem* etc.

324. Deinde assurget ordinatus primus, descendet de Altari, perget ad abacum et lavabit manus, easque absterget sudario quo erunt involutae, vel manutergio, si aderit, et procedet ad scamnum superius nominatum, concelebraturus Missam cum Episcopo.

325. Ubi primus ordinatus de Altari descenderit, ascendet ordinandus secundus, qui peraget omnia illa, quae tradita sunt de primo, itémque deinceps reliqui.

326. Sub finem ordinationis redibit ad Altare Presbyter assistens.

327. Peracta omnium Presbyterorum ordinatione, procedent ad Altare Ministri lotionis et Episcopus lavabit manus, ministrante ipsi mantile Presbytero assistentes.

328. Lavante manus Episcopo, Canonici et Praelati, si aderunt, stabunt capite nudato, ceteri omnes geniculabunt.

329. Episcopo, postquam abluerit manus, Diaconus reponet chirotheam in manu dextra et Subdiaconus chirotheam in manu sinistra, Diaconus deinde reponet ei annulum, ac removebitur gremiale lineum, quod habebat super genibus.

330. Episcopus postea redibit in thronum, ut supra, et quum pervenerit, illuc, cantabitur a cantoribus ultimus versiculus Tractus et Sequentiae, quem etiam leget Episcopus ex Missali, simul cum *Munda cor meum* et Evangelio.

331. Cantabitur deinde Evangelium a Diacono, qui ministrabit ad Altare, vel ab uno ex novis Diaconis, ritu praescripto in Missa pontificali: in sabbato quatuor temporum Pentecostes cantabitur etiam *Credo*, et procedetur in Missa solemni usque ad Offertorium, servato ritu ibidem descripto.

332. Novi Presbyteri ad cantum Evangelii consurgent.

333. Cantato *Oremus* ante Offertorium et lecto versiculo analogo, Episcopus sedebit, eique a primo Diacono assistente reponetur mitra auriphrygiata: in sabbato autem Pentecostes assumet pretiosam.

334. Ordinati, unus post alium, ascendent ad thronum, genuflexione prius facta ad Altare. Praecedent Presbyteri, tum Diaconi, deinceps Subdiaconi, Acolythi, Exorcistae, Lectores, Ostiarii, postremo Clerici, candelam ardentem manu sustinentes (a). Prope thronum aderunt clerici iam delecti ad assistendum ordinatis, recepturi candelas. Unusquisque ordinatus ante thronum quum venerit, genuflexionem faciet ad Episcopum, ad thronum ascendet, geniculabit super gradulum cathedrae et candelam offeret Episcopo, cuius manum, dum candelam accipiet, osculabitur. Episcopus candelam accipiet, quam tradet primo Diacono assistenti, hic autem, clericis supra dictis, qui eas extinguunt et ad abacum portabunt. Unusquisque ordinatus, candela Episcopo tradita, assurget, genuflexionem ante Episcopum iterabit a latere in plano throni, descendet de throno a latere transiens ante secundum Diaconum assistentem et redibit ad locum suum, exsequens etiam genuflexionem ad Altare, si ante ipsum transibit.

335. Candela a cunctis ordinatis, ut supra, oblata, Episcopus dimittet annulum et chirothecas, ut in aliis Missis pontificalibus, lavabit manus, omnibus ad actionem istam genuflectentibus, exceptis Canonicis, deinde procedet ad Altare, ordine usitato in Missis pontificalibus.

336. Missa procedet ritu pro Missis pontificalibus praescripto excepto quod recitabit elata voce Secreta omnia simul cum ordinatis ad Presbyteratum, qui genuflexi aderunt, ut supra dictum est, apud Altare. Hi tamen animadvertent, ut recitent tantum orationes praedictas, sed ne faciant ullum signum Crucis aut aliam caeremoniam, quae fiet a Celebrante, et ipsi stabunt semper iunctis manibus.

337. Notandum, quod afferenda est ad Altare pyxis cum particulis consecrandis pro Communionem ordinatorum.

338. Ad Altaris thurificationem Episcopus tantum recitabit submissa voce orationem *Per intercessionem* etc. et reli-

(a) Si ordinandorum ingens esset numerus, posset ab uno tantum in singulis ordinibus praesentari cereus, quaemadmodum fit Romae in Lateranensi Basilica.

quas *Incensum istud* etc. *Dirigatur Domine* etc. *Accendat in nobis* etc.

339. Quando Episcopus cantabit Praefationem, *Pater noster*. *Pax Domini* et reliquas orationes Postcommunione, ordinati legent aut recitabunt illas una cum Episcopo, sed sine cantu.

340. *Sanctus, Agnus Dei* et versiculus Communionis recitabitur prius ab Episcopo cum novis Presbyteris, postea cantabitur a choro.

341. Presbyteri modo ordinati recitabunt pausatim et iunctim cum Episcopo verba consecrationis Hostiae et Calicis.

342. Episcopus, posteaquam recitaverit orationem *Domine Iesu, Christe qui dixisti* etc. donabit pacem Presbytero assistenti, Diaconis assistentibus, Diacono et Subdiacono, deinde primo Presbytero, primo Diacono et primo Subdiacono ex novis ordinatis, qui reversi ad loca sua, pacem praebebunt deinceps ceteris ordinatis, ad ordinem eundem; postea Subdiaconus ultimus praebebit primo Acolyto, hic ceteris; Acolytus ultimus primo Exorcistae, hic ceteris; item Exorcista ultimus primo Lectori, hic ceteris, ultimus Lector primo Ostiario, hic ceteris postremo ultimus Ostiarius primo Clerico et hic reliquis.

343. Episcopus prosequetur Missam, quum novi omnes Presbyteri pacem receperint.

344. Calice ab Episcopo consummato, clerici duo pro Communionem afferent ad Altare mappam lineam.

345. Calicem palla cooperiet Diaconus vel Subdiaconus (nisi ad Altare redierit Presbyter assistens) deinde Episcopus, Diaconus et Subdiaconus, genuflexione facta, convertentur ad populum, seu ad Presbyteros recens ordinatos, qui genibus flexis insistent super extremitate suppedanei. Diaconus pyxidem accipiet eique adimet operculum, sustinens ipsam a dextris Episcopi, Subdiaconus patenam accipiet ac mento communicandorum supponet. Episcopus communicabit ordinatos ad Presbyteratum, signum Crucis S. Particula efficiens, dum dicet *Corpus Domini nostri Iesu Christi custodiat te in vitam aeternam*. Unusquisque Ordinatus, antequam accipiat S. Particulam, osculabitur Episcopi manum et respondebit *Amen*. In accessu ad mensam eucharisticam servabitur methodus descripta cap. V. lib. II.

346. Communicatis novis Presbyteris, Episcopus cum Diacono et Subdiacono convertentur ad Altare, in quo Diaconus ponet pixidem, Subdiaconus patenam.

347. Episcopus una cum Diacono et Subdiacono genuflexionem conficiet ad Sacramentum, deinde convertetur versus ordinatos, stans aliquantulum conversus ad latus Evangelii, ne tergum vertat ad SS. Sacramentum; Ministri autem praedicti locum commutabunt, videlicet Subdiaconus consistet prope Episcopum a latere Evangelii, Diaconus a latere Epistolae, et inclinatus versus Episcopum cantabit *Confiteor*, quod submissa voce recitabitur ab ordinatis ad Diaconatum et ad Subdiaconatum. Cantato *Confiteor*, Episcopus subiunget in cantu duas orationes *Misereatur vestri* etc. *Indulgentiam, absolutionem* etc.

348. Dum cantabitur *Confiteor* genuflexi erunt Communicandi omnes, ceteri autem stabunt.

349. Completis duabus praedictis orationibus, Diaconus redibit in latus Evangelii, Subdiaconus in latus Epistolae; Episcopus convertetur ad Altare et genuflexione facta ad SS. Sacramentum, Diaconus resumet Pyxidem, Subdiaconus patenam et Episcopus cum ipsis conversus ad communicandos, non praemittens formulam *Ecce Agnus Dei* etc. neque alteram *Domine, non sum dignus* etc. communicabit eos recitans formulam supra dictam.

350. Si praeter ordinatos ad Ordines maiores, communicarent etiam ceteri ad minores ordinati (quod quidem esset maxime conveniens) Episcopus utetur formula *Corpus . . . custodiat animam tuam* etc. neque communicandi respondebunt *Amen* iuxta rubricam Pontificalis Romani.

351. Communione peracta, convertetur ad Altare Episcopus, discedent clerici cum mappa et reliqui clerici cum intorticiis, quae attulerint ad elevationem.

352. Episcopus purificabit pyxidem et prosequetur Sacrum usque ad lotionem manuum inclusive post Communionem, quam ad actionem genuflectetur ab omnibus, exceptis Canonicis, qui stabunt et Praelatis, si qui adessent.

353. Lotis ab Episcopo manibus, Diaconus tollet ei mitram.

Episcopus convertetur ad Altare et stans in latere Epistolae intonabit responsorium *Iam non dicam*, quod in cantu continuabitur a cantoribus.

354. Interim consurgent novi Presbyteri et procedent ante gradus Altaris, ubi stabunt.

355. Statuetur faldistorium pro Episcopo super suppedaneum in medio Altaris.

356. Incepto cantu responsorii praedicti, accedet Episcopus ad faldistorium, ibique sedebit. Diaconus reponet ei mitram auriphrygiatam. Completo cantu responsorii praedicti, Episcopus assurget et stabit ad novos Presbyteros conversus. Novi Presbyteri recitabunt iunctim *Credo* quod legent ex Pontificali.

357. Episcopus sedebit et novi Presbyteri unus post alium ascendent ad Altare ac geniculabunt ante Episcopum. Genuflexo primo ex novis Presbyteris, Episcopus imponet capiti eius utramque manum, dicens *Accipe Spiritum Sanctum* etc. Deinde expediet ei planetam, quae involuta erat super scapulas eius, dicens *Stola innocentiae* etc. Postmodum ordinatus interponens manus suas iunctas inter manus Episcopi, interrogationi *Promittis mihi et successoribus meis reverentiam et obedientiam?* respondebit *Promitto*, Episcopus autem osculans eum in gena dextra, dicet *Pax Domini sit semper tecum*. Assurget ordinatus primus, de Altari descendet et redibit geniculatum ad locum suum. Ascendet ad Altare secundus, tum reliqui et fiet ipsis ut descriptum est de primo. Episcopus animadvertet, quod varianda est interrogatio clericis, qui vel regulares, vel sui dioecesani non erunt, ut notatum est in Pontificali.

358. Ordinatis omnibus genuflexis, Episcopus baculum sinistra accipiet eosque admonebit, ut in Pontificali, dicens *Quia res, quam tractaturi estis* etc. Admonitione peracta, assurget et benedictionem donabit novis Presbyteris dicens *Benedictio Dei omnipotentis* etc. Advertendum, quod Presbyteri recens ordinati tantummodo genuflexi esse debent, non vero ceteri omnes.

359. Episcopus baculum pastorem deponet, Diaconus exuet ei mitram; transibit ad Missale, ubi una cum ordinatis leget

versiculum *Communio*, quod lectum ab Episcopo et ab ordinatis, cantabitur a cantoribus. Amovebitur faldistorium de medio Altaris. Episcopus veniet ad medium Altare, cantabit *Dominus vobiscum*, deinde ad Missale cantabit orationes *Postcommunio*nis, quae legentur ab ordinatis, ut supra, et sic deinceps alterum *Dominus vobiscum*. Diaconus cantabit *Benedicamus Domino*, vel si fuerit sabbatum Pentecostes, *Ite Missa est*.

360. Orationem deinde *Placeat* etc. dicet Episcopus cum ordinatis, et post ipsam donabit benedictionem solemnem, ut in Missis pontificalibus, advertendo etiam ut adsit Crux Archiepiscopalis, si Celebrans erit Metropolitanus.

361. Post benedictionem Presbyter assistens publicabit consueta formula *Indulgentias*.

362. Episcopus recedet versus latus Evangelii et reponetur faldistorium in suppedaneo ad medium Altaris. Episcopus sedebit faldistorio, omnes autem ordinati manebunt genibus flexis.

363. Episcopus ordinatis leget admonitionem *Filii dilectissimi* etc. Ordinatis autem ad Diaconatum et ad Subdiaconatum constituet cuius feriae nocturnum putabit esse opportunius, quod recitent. Dimittet deinde baculum et Diaconus exuet ei mitram. Si ordinans erit Archiepiscopus, exuet etiam S. Pallium, quod reponetur super Altare.

364. Assurget Episcopus et removebitur faldistorium de medio Altari.

365. Episcopus convertetur ad Altare et simul cum ordinatis Presbyteris dicet *Dominus vobiscum*, signabit Altare ac seipsum, dicens *Initium sancti Evangelii* etc. Post haec a Diacono cooperietur mitra et resumet baculum. Prosequens recitare praedictum Evangelium, descendet de Altari, salutabit Crucem et accedet ad thronum, benedict Clerum dum transibit per chorum. Presbyter assistens praecedet Episcopum, qui medius ibit inter Diaconum et Subdiaconum, sequentur Diaconi assistentes, Cappellani a mitra, baculo, libro et scotula atque clerici, paramenta super Altare relaturi.

366. Interim in promptu erunt alii clerici sustinentes ca-

nistros cum indumentis canonicalibus et recepturi in eisdem canistris paramenta Canonicorum.

367. Presbyter assistens et Diaconi assistentes, comitati Episcopum ad thronum, recedent in chorum ad subsellia sua, dimissuri paramenta.

368. Episcopus, conscenso throno, convertetur ad Altare, Diaconus exuet ei mitram; ipse autem genuflectens cum ceteris versus Altare, dicet *Et Verbum caro factum est* et absolvet Evangelium.

369. Tum ascendet in cathedram, benedicet ordinatos, dextera efficiens signum Crucis versus illos, dimittet baculum pastorem et sedebit.

370. Ordinati discedent bini, initium facientes Presbyteri, tum Diaconi et Subdiaconi, deinceps reliqui, exsequentes debitas Episcopo et Altari genuflexiones.

371. Ministri sibi exuent manipulum et planetam plicatam, si usi fuerint, tum exuent Episcopum, observando in reliquis quae descripta sunt in Missis solemnibus pontificalibus cap. IX. lib. V. a num. 152. ad num. 161.

Simulac Amplitudinis tuae epistolam datam undecimo calendis Iulii vertentis anni accepimus super omissione traditionis libri Evangeliorum, quae inconsulto accidit novissima in ordinatione generali habita sabbato quatuor temporum Pentecostes in promovendo nonnullos Subdiaconos ad Diaconatus ordinem, huiusmodi negotium illico demandatum fuit aliquibus huius Sac. Rituum Congregationis Consultoribus theologis, ut super re suam exponerent sententiam, quam etiam extempore Amplitudini tuae nomine eiusdem Sac. Congregationis communicamus, ut sciat quid in re sit agendum et dubiis forsitan obortis prudenter occurrendum. Sacra itaque Congregatio respondet quod si Amplitudo tua prudenter iudicet moram temporis, quae inter ordinationem horum Subdiaconorum in Diaconos et supplementum defectus intercessit, haud tantum fuisse, ut moralis coniunctio

formae cum traditione materine merito censeatur abrupta, ordinatos huiusmodi relinquere possit in sua bona fide quoad praeteritum, et a qualibet suspensione in posterum absolutos declarare, quatenus sui ordinis Officium publice tuta conscientia (si aliud non obstat impedimentum) pro ratione sui status libere valeant exercere, Si vera dubitet tantum fuisse temporis et diversarum operationum intercapedinem et varietatem, ut hiatus iste inter Ordinationem et supplementum defectus nulla probatorum Auctorum interpretatione coniungi possit; tunc iterum si cum traditione prius ommissa libri Evangeliorum simul protulit formam, sciat se posse acquiescere, et ita ordinatos in suorum ordinum exercitio pariter acquiescentes dimittere. Si vero solam tradidit partialem materiam libri Evangeliorum sine forma, tutius erit si ordinatis huius modi caute et secreto suppleat opportuno tempore defectum, traditionem materiae simul cum prolatione suae formae repetendo. Quo in casu si tempus proximae ordinationis ad huiusmodi supplementum a Canone constitutum expectari nequeat, vel ob periculum scandali, vel ob alias non levis momenti causas et circumstantius, quam Amplitudo tua probe noverit, nec aliud obstet impedimentum, poterit ab interstiiis dispensare, et proximo quove festo defectum praedictum prudenter et secreto supplere. Quod ad Clericos spectat seculares, de quibus, prout in casu exponitur, dubitatur an ommissio eadem acciderit, curare pro sua prudentia Amplitudo tua poterit; ut ordinatis huiusmodi innotescat (quod non videtur tam difficile, si catalogum, quem apud se certo habebit, Subdiaconorum in ea ordinatione ad Diaconatum evectorum percurrat et eos secreto circa huiusmodi dubium interrogari faciat). Si quos igitur invenerit, quibus eadem contigit ommissio, idem praestabit quod superius dictum est de duobus Religiosis, et si eos ordinem Diaconatus bona fide hactenus exercuisse repererit, a censuris, quatenus opus fuerit (si nihil aliud obstat,) et ad eiusdem ordinis ministerium et officium in posterum quatenus opus fuerit exercendum, hoc est ad pie et fideliter in suscepto Diaconatus munere ministrandum tutos in conscientia declarabit. Quum per has responsiones etc. Romae 16 Iunii 1837.

Feria IV. die XXVII Maii 1840.

In Congregatione generali sanctae Romanae et universalis Inquisitionis habita in Conventu S. Mariae supra Minervam coram Eñis et Rñis DD. Cardinalibus Inquisitoribus generalibus propositis precibus Dominicanorum Bononiae, quibus exponebant eius Religiosum N. N. dum ordinationem presbyteri recipiebat a R. P. D. Episcopo, monitum fuisse ipsum perturbavisse formam adnexae postremae manuum impositioni, dicendo: *Quorum remiseris peccata retenta sunt et quorum retinueris remissa sunt.* Propositis item Actis Curiae Episcopalis ad stabiliendam veritatem expositorum una cum voto unius ex DD. Consultoribus, quod distributum fuerat ad manus, propositis item DD. Consultorum suffragiis, Eñi e Rñi DD. dixerunt, « Sub conditione in privato oratorio, quovis anni tempore suppleatur a quovis Episcopo induto de more tertia manuum impositio, et forma respectiva: *Accipe Spiritum Sanctum*, non tamen repetendo caeremonias accidentales antea adhibitae ». Quibus eadem die ac feria in solita Audientia relatis per Rñum P. Commissarium S. Officii, SS. D. N. Gregorius PP. XVI. resolutionem Eminen- tissimorum approbavit.

Quum Amplitudo tua mandatis Sac. Rituum Congregationis obsequens in novis literis datis Friburgi die 21 Februarii hoc ipso vertente anno clarius exposuerit factum ordinationis Titii Presbyteri tuae diocesis secutae a duobus et ultra annis, in qua quidem ordinatione per inadvertentiam praetermissa fuit ac postea suppleta una ex praescriptis manuum impositio, ac insimul addiderit dubia, quae antea iam dederat pro opportuna solutione, super omnibus fidelem relationem suam in novis hodiernis ordinariis comitiis ad Quirinale habitis iteravit Secretarius subscriptus, et Eñi et Rñi Patres sacris ritibus tuendis praepositi vel dubia ipse declarare possent, vel decernere quid in facto ab Amplitudine tua agendum. Et Eñi iidem Patres maturo examine singula perpendentes, quae ab Amplitudine Tua exposita fuerunt, quin dubiis propositis aliquid directe respon-

derent, communi in voto fuere ut per praesentes literas Amplitudini tuae communicaretur *ordinatum iuxta exposita non esse inquietandum*. Quam quidem mentem etc.

Romae 22 Iulii 1848.

DE CONSECRATIONE EPISCOPI
PRIVATIM PERSOLVENDA.

CAPUT IV.

1. Consecratio Episcopi iuris exclusivi est Summi Pontificis, nec sine eius explicito mandato licet illam peragere.

2. Romae solet a Summo Pontifice committi Cardinali, qui gradu Episcopali sit insignitus, cum mandato, quod dicitur - *vivae vocis oraculo*.

3. De methodo, quae Romae servatur, opus non est heic disserere, quoniam functio ista, quum sit papalis, dirigenda exclusive est ac tractanda a Caeremoniariis Pontificiis etiam in ecclesiis maxime privilegiatis. Finis huiusce, quodcumque sit, operis, respicit commodum ecclesiarum extra Urbem, ad obtinendam uniformitatem (quoad fieri possit) in sacris ritibus et caeremoniis persolvendis.

4. Quod spectat ad consecrationes, quae fiunt extra Urbem, mittitur Bulla Apostolica ad Electum, in qua Summus Pontifex concedit ipsi indultum recipiendi « munus consecrationis a quo-
« cumque, quem maluerit, Catholico Antistite gratiam et com-
« munionem Sedis Apostolicae habente, accitis et in hoc ipsi
« assistantibus duobus vel tribus aliis Catholicis Episcopis vel
« Archiepiscopis similem gratiam et communionem habentibus »
atque in eadem Bulla permittitur Episcopo, qui consecrare debet, pontificia facultas procedendi ad consecrationem, recipiendi ab Electo iusiurandum fidelitatis etc.

5. Ad consecrationem autem requiritur assistentia aliorum duorum Episcoporum, qui appellantur assistentes, de quorum

officio sermo erit inferius in describenda functione ista. Delectus Episcoporum istorum et relativa invitatio dependebit a Consecrante cum communi consensu Electi ipsius.

6. Consecratio persolvenda est in una ex Dominicis aut in festo Apostolorum. Si quis alio die festo, praeter indicatos, vellet eam persolvere, opus esset specialis summi Pontificis permissus.

7. Pridie eius diei, quo peragenda erit Consecratio, tam Episcopus consecrans, quam Consecrandus aequum est, ut agant ieiunium.

De rebus praeparandis.

8. Ecclesia, in qua fiet functio antedicta, poterit parari et ornari festivo more, dummodo id patiatur officium, quod incidit in diem consecrationis.

9. Ante Altare SS. Sacramenti, quod oportet ut sit distinctum et remotum a primario seu maiori, statuatur genuflexorium cum strato et pulvinis octo, videlicet quatuor ad brachia et quatuor ad genua, et in ipso orabunt Episcopus consecrans, Episcopi assistentes et Electus. Quod ad qualitatem strati et pulvinorum observabitur quod traditum est cap. IV. lib. V.

10. Sex cerei in candelabris maioribus super Altari ardebunt saltem quo tempore a praedictis Episcopis ante SS. Sacramentum orabitur.

11. Altare maius, in quo persolvetur functio, instruetur Cruce et sex candelabris plus minusve nobilibus, secundum qualitatem officii, cum cereis albi coloris; candelabris poterunt interponi Reliquiaria cum S. Reliquiis aut signa Sanctorum aut vasa cum floribus, si hoc patietur ritus officii. Ornabitur pallio eius coloris, quem requirit officium, tribus tobaleis et tapeto, quod cooperiat totos eius gradus.

12. Si Episcopus consecrans erit Ordinarius, apponetur septimum candelabrum in medio et Crux ante ipsum candelabrum.

13. Super mensam disponentur paramenta, coloris congruentis officio, pro Episcopo consecrante, videlicet planeta, chi-

rothecae in lance, dalmatica, tunicella, stola, Crux pectoralis, cingulum, alba et amictus, quae paramenta contegentur velo sericeo concolore ipsis. In lateribus mensae ponentur mitrae, nempe pretiosa cum vimpa, seu velo pro Cappellano, in latere Evangelii, et auriphrygiata seu sericea auro intexta, in latere Epistolae. Si paramenta fuerint violacei coloris, praeparabitur tantum mitra auriphrygiata cum vimpa in latere Evangelii, exceptis Dominicis tertia Adventus et quarta Quadragesimae, in quibus adhibebitur etiam mitra pretiosa cum paramentis violaceis.

14. Si Consecrans erit Archiepiscopus ac si aderit in sua civitate, dioecesi seu provincia, praeparabitur etiam super Altari S. Pallium cum tribus spinulis.

15. In latere Epistolae super Altari aderit cussinus seu legile cum Missali aperto in usum Consecrantis, cum tabella in qua scripta erit oratio recitanda in Missa cum secreta, cum *Postcommunio* et cum *Hanc igitur* pro Electo. In latere Evangelii ponetur alterum Missale, signaculo posito ad Missam currentem, quod Consecrans osculabitur, quum ascendet ad Altare post confessionem et adhibebitur etiam quando imponendum erit super scapulas Electi. Prope Missale istud praeparabitur etiam manipulus pro Consecrante.

16. Super gradum infimum in medio disponentur pulvini quatuor, in quibus geniculabunt Episcopi supradicti, brevem orationem acturi ad Altare in accessu et in discessu post functionem.

17. In latere Epistolae ante gradus praeparabitur faldistorium cum veste eiusdem coloris ut paramenta, quo sedebit Consecrans. Quod si esset Episcopus Ordinarius, praeparabitur thronus in latere Evangelii, et faldistorium, ut supra, statuatur in suppedaneo Altaris, versus cornu Evangelii.

18. In latere Evangelii et a latere Altaris primarii praeparabitur alterum Altare minoris formae, quod habebit suppedaneum contextum tapeto, pallium coloris, ut supra, respondentis officio, lapidem sacrum, tres tobaleas, Crucem et candelabra quatuor cum cereis albi coloris.

19. Super mensam huius altaris ponetur legile cum Missali

signato et aperto, sed ita inclinato, ut supra ipsum ponantur paramenta pro Electo. Cum Missali aderit tabella cum orationibus supra notatis, pro ipso Electo recitandis. Supra Missale erunt paramenta omnia albi coloris, quodcumque sit officium quod celebrabitur, eaque sunt manipulus, planeta, dalmatica, tunicella. Crux pectoralis aurea vel inaurata cum Reliquiis in ipsa inclusis et cum chordula sericea viridis coloris auro intexta, Pontificale vel liber pro examine, pluviale, stola, cingulum, alba et amictus. Curabitur, ut paramenta Electi sint ornatu paullo inferiori paramentis, quibus utetur Consecrans.

20. In lateribus altaris huius disponentur paramenta pro Assistantibus, videlicet Pontificale (pars I.) mitra simplex linea albi coloris pluviale cum stola coloris officii et amictus. Etiam quoad paramenta Assistantium, eadem animadversio quae supra notata est de ornatu ipsorum.

21. Ante hoc Altare statuentur tria scabella simplicia ligneae, sine pulvinis, aequalia illis, quae adhibentur a Canonicis Assistantibus throno, in usum Electi et duorum Episcoporum assistantium.

22. Si adesset thronus pro Episcopo Consecrante, neque angustiae presbyterii sinerent, ut poneretur Altare Electi in latere Evangelii, poterit altare istud praeparari in latere Epistolae (a).

23. Abaci duo maiores statuentur in lateribus Altaris maioris, contexti alba tobalea, in quibus disponentur quae sequuntur. In abaco a latere Epistolae, in usum Consecrantis, candelabra duo cum cereis; calix cum duobus purificatoriis, patena, hostia, palla et corporali intra bursam; cochleare parvum cum altera patena; ampullae vini et aquae in pelvicula; phiala plena vino ad infundendum in ampullam, si opus fuerit; campanula; va-

(a) In Pontificali non praescribitur quo in latere praeparandum sit sacellum sive Altare pro Electo. Solet plerumque praeparari in latere Evangelii, quae pars est dignior. Si forte ibi adesset thronus, nihil obstat quominus altare praedictum collocetur in latere Epistolae et contra thronum ipsum. Hoc pendet ex forma presbyterii. Item si presbyterium esset valde angustum, poterit extra balastrium et prope ipsum collocari.

seculum s. Chrismatis in lance; aliquantulum gossipii soluti; gremiale seu mantile lineum albi coloris cum taeniis; urceus cum pelvi et manutergium in lance; medulla panis et mali medici in lance; caligae cum sandaliis in lance; gremiale aequale paramentis; canon pontificalis; scotula cum candela; pontificale (pars I.) et intorticia pro elevatione.

24. Prope abacum istum ponetur baculus pastoralis pro Consecrante.

25. In altero abaco a latere Evangelii, praeparato pro Electo seu Consecrando, urceus cum pelvi et manutergium in lance; modulla panis et mali medici in lance; chirothecae albi coloris: annulus aureus gemmatus; mitra auriphrygiata; caligae et sandalia albi coloris, vittae duae ex tela subtili, altera pro capite, altera pro manibus; purificatorium unum ad abstergendam capitis unctionem: duo doliola vini plena, alterum auro, alterum argento coloratum, cum utroque stemmate, Consecratoris et Electi: panes duo, alter auratus, alter argentatus, uterque cum stemmate, ut supra; intorticia duo pro oblatione: mandatum Apostolicum, seu Breve, quo fit potestas exsequendi consecrationem, et calix unus cum exigua quantitate vini ac purificatorium.

26. Prope abacum eundem praeparabitur baculus pastoralis pro Electo et pulvini duo utendi ab ipso in prostratione.

27. Scabellum insuper cum pulvino, Missale unum et liber cum formula iurisiurandi.

28. Loco opportuno statuatur legile cum pontificali in usum cantorum.

29. In sacrario autem erunt in promptu superpellicea pro respectivis Cappellanis et vasculum aquae benedictae cum aspersionario, quod ponetur postea super abacum Consecrantis, si facienda erit benedictio annuli, baculi, chirothecarum et mitrae.

30. Si Electus et Assistentes non convenient in palatium Consecrantis, praeparabuntur in sacrario tres sedes camerales pro eisdem.

In functione.

31. Paulo ante horam praestitutam Clerus in sacrarium congregabitur et unusquisque inservientium induet superpellicium.

32. Notandum autem, quod qui Consecranti inserviant, opus sunt sex Cappellani seu clerici et cubicularius habitu formali indutus; singulis Episcopis assistentibus bini Cappellani seu clerici; Electo autem alii duo Cappellani seu clerici et cubicularius in habitu formali, qui tempore debito imponat ei caligas et sandalia. Cappellani isti poterunt coire cum Episcopis antedictis, vel adesse in sacrario, in quo induent superpellicium, prout videbitur magis expedire.

33. Episcopi assistentes et Electus convenient in sacrarium aut in domicilium Consecrantis, prout videbitur eis magis convenire, utque in antecessum statutum erit.

34. Clerus procedet ad portam principalem ecclesiae, excepturus Episcopos. Si fuerit ecclesia cathedralis, et functio persolveretur ab Episcopo ordinario, associabitur Episcopus ipse a Clero suo, ut in aliis solemnitatibus.

35. Si Episcopi assistentes et Electus adessent iam in ecclesia, procedent et ipsi ad portam principalem obviam Consecranti et consistent a sinistra ingressus in parte interna portae eiusdem. Episcopi assistentes et Electus induent mantelletum, rochetum et mozzetam quoque, ut cap. II. lib. V. Eodemque modo induetur Consecrans, qui si fuerit Ordinarius, assumet cappam, et in ecclesiam ipso ingrediente, sonabitur campanis et organis quoque, si tamen id patietur officii ritus. Sin fuerit Archiepiscopus in sua diocesi seu provincia, utetur etiam Cruce archiepiscopali.

36. Si Assistentes et Electus ad Ecclesiam accedent simul cum Consecrante, a sinistris ipsius incedet primus Assistens, a dextris autem secundus Assistens, et a sinistris primi Assistentis ibit Electus (a). Si Electus erit ordinarius, et iam suae

(a) Praecedentia Assistentium desumetur ex electione habita in Consistorio. Si Assistentium unus erit Archiepiscopus, alter Episcopus, praecedentiam obtinebit Archiepiscopus, licet electus esset in Consistorio posteriori illo, in quo Episcopus electus fuit.

dioecesis possessionem ceperit, debebitur ipsi praecedentia, ac proinde Consecrans ad eius sinistram, primus Assistens ad dexteram Electi et secundus Assistens ad sinistram Consecrantis incedent. Electus cappam induet, et si Pallium iam Romae obtinuerit, sibi faciet deferri Crucem Archiepiscopalem.

37. Quum ventum erit ad portam ecclesiae, Superior ipsius aspersorium praesentabit Consecranti, qui signabit seipsum, deinde porriget illud Assistenti primo, Assistenti secundo et Electo. Si fuerit Episcopus ordinarius, asperget etiam adstantes, sin minus, abstinens ab aspergendo adstantes, restituet aspersorium Superiori, a quo acceperit. Si Electus erit Ordinarius, aspersorium a Superiore recipiet, quod Consecranti et Assistentibus porriget, ac dein adstantes asperget.

38. Praeibunt familiares Episcoporum, deinde Episcopi ipsi, ordine iam innuto, quos sequetur Clerus.

39. Episcopi ad Altare SS. Sacramenti progressi, conficient genuflexionem in pavimento, deinde observantes ordinem indicatum geniculabunt in genuflexorio, brevi tempore orabunt, iterabunt genuflexionem et procedent ad Altare primum.

40. Si Consecrans fuerit ordinarius, benedicet populum dextra dum transibit per ecclesiam.

41. Ubi ad Altare maius pervenerint Episcopi, reverentiam facient ad Crucem, geniculabunt in pulvinis praeparatis super infimum gradum et brevi tempore orabunt.

42. Interim in promptu erunt Cappellani Consecrantis cum scotula et canone, et unus Cappellanorum Electi cum canone tantum (a).

43. Post brevem orationem consurgent Episcopi atque iterata ante Crucem reverentia, se ad invicem salutabunt. Consecrans accedet ad faldistorium in latus Epistolae, si non fuerit Ordinarius, ibique sedebit, quod si fuerit ordinarius ad thronum ascendet, et in eo sedebit. Duo Episcopi Assistentes, a lateribus Electi quum steterint, deducunt eum ad cappellam minorem, ibique conficient reverentiam ad Crucem, sedebunt scabellis prae-

(a) Acquum esset, ut Electus respectu Consecrantis, non utetur scotula,

paratis, Electus in medio, primus Assistens a dextris, secundus a sinistris Electi eiusdem, humeris versis ad sacellum sive Altare pro Electo ipso praeparatum. Quod servabitur etiamsi Electus esset ordinarius.

44. Se sistent Consecranti duo Cappellani cum scotula et cum canone, ex quo ille leget psalmos praeparationis ad Missam. Suus etiam Cappellanus cum canone se sistet Electo, qui et ipse leget ex libro psalmos praeparationis, ut supra.

45. Hoc tempore cubicularius Consecrantis imponet ipsi caligas et sandalia, demptis prius calceis usualibus; hoc idem faciet Electo cubicularius suus, qui postquam ei dempserit calceos, reponet ipsi caligas et sandalia albi coloris.

46. Absoluta recitatione psalmorum et repetita antiphona *Ne reminiscaris* etc. Consecrans et Electus caput bireto nudabunt, assurgent et recitabunt *Kyrie eleison* cum precibus et orationibus. Consecrans convertetur versus Altare et Electus manebit suo statu, non conversus ad Altare.

47. Assistentes etiam caput nudabunt et assurgent.

48. Post orationes sedebunt iterum Consecrans, Electus et Assistentes: Consecrans et Electus recitabunt orationes ad paramenta, namque, ut alio loco notatum est (a) esset admodum difficile in praxi paramenta induere et legere ex libro orationes. Electus autem omittet recitare aut legere orationes praescriptas pro chirothecis, mitra et annulo, siquidem haec ornamenta debet a Consecrante accipere cum formulis assignatis.

49. Recitatis hisce orationibus, recedent Cappellani supradicti: Consecrans caput nudabit, dimittet mozzetam et mantelletum sive cappam, Crucem pectoralem et annulum, et capite rursus bireto cooperto, sedens lavabit manus, ministrantibus ei lotionem suis nobilibus familiaribus.

50. Eodem tempore Electus dimittet mozzetam et mantelletum aut cappam si erit ordinarius ac bireto retento in capite. lavabit manus eique ministrabitur aqua a suis familiaribus nobilibus, vel a Cappellanis.

51. Tum Consecrans a Cappellanis suis parabitur amictu, alba, cingulo, Cruce pectorali, stola, tunicella, dalmatica, chirothecis et planeta: deinde Cappellanus primus imponet eius capiti mitram et digito annulari dextero annulum; Cappellanus autem secundus porriget ei baculum; quem accipiet sinistra. Si fuerit Archiepiscopus in sua dioecesi seu provincia, induetur etiam S. Pallio cum spinulis, priusquam ei mitra imponatur.

52. Dum Consecrans parabitur, Electus dimittet biretum et pileolum, quae a Cappellano ponentur cum mitra super abacum, et a Cappellanis suis parabitur amictu, alba, cingulo, stola super pectus decussata et pluviali: biretum recipiet et manu sustinebit.

53. Assistentes etiam dimittent mozzetam et mantelletum atque induentur amictu, stola et pluviali ac mitram manibus tenebunt. Quum Consecrans mitra coopertus erit, Assistentes etiam caput cooperient mitra, Electus bireto.

54. Assistentes autem non per Cappellanos, sed ipsi sibi imponent aut exuent mitram, quum opus fuerit.

55. Prope Assistentes adstabunt semper Cappellani duo, quorum alter sustinebit librum, alter recipiet ac sustinebit mitram, quando ab eisdem Assistentibus dimittetur.

56. Etiam prope Electum sui stabunt Cappellani, insertientes ei, ut infra.

57. Consecrans assurgens de faldistorio, vel descendens de throno, aliquot passus procedet versus medium presbyterii, et in conspectu Episcoporum assistantium atque Electi, qui stabunt, (Electus autem iam dimiserit biretum) salutabit eos, qui salutationi respondebunt.

58. A Cappellanis Consecrantis statuatur faldistorium in medio suppedaneo Altaris.

59. Consecrans progressus ante Altare, salutabit Crucem ascendet in suppedaneum, sedebit faldistorio versis humeris ad Altare, et deponet baculum. Si utetur mitra pretiosa, Cappellanus primus exuet ei mitram istam et reponet ei auriphrygiatam; deinde recipiet gremiale super genua.

60. Assistentes cum Electo, postquam salutationi Consecrantis responderint, manentes eodem vestigio, convertentur ad

Altare, ubi stabunt et reverentiam facient ad Crucem; deinde ad Altare primum procedent et facta iunctim reverentia ad Crucem et ad Consecrantem sedebunt in plano ante gradus scabellis illuc allatis a Cappellanis suis. Electus consistet contra Consecrantem et Assistentes a lateribus Electi, aliquantulum conversi alter alteri ita ut quemdam semicirculum efficiant.

61. In promptu erunt Cappellani cum libro et scotula in usum Consecrantis, qui consistent a sinistris eius, Cappellani autem primi Assistentis consistent a dextris, Cappellani secundi Assistentis, a sinistris: unus ex Cappellanis Electi consistet a sinistris eius, quando incipietur legi Examen.

52. Ab uno Cappellanorum Consecrantis ponetur scabellum pulvino instructum, cum Missali et libro iurisiurandi ante Consecrantem super gradum superiorem Altaris. Unus ex Cappellanis Electi accipiet Breve, seu Mandatum Apostolicum et tradet ipsum primo Assistenti.

63. Assistentes et Electus postquam sederint brevissimo tempore, nudabunt caput et assurgent. Primus Assistentium postulabit a Consecrante ut exsequatur consecrationem, adhibens formulam in Pontificali praescriptam, nempe - Reverendissime Pater, postulat Sancta Mater Ecclesia etc. - Consecrans respondebit - Habetis mandatum Apostolicum? - Idemque Assistens subiiciet - Habemus - approximabit ad Consecrantem eique reverenter tradet Breve Pontificium. Consecrans tradet Breve uni ex suis Cappellanis ac dicet - Legatur.

64. Assistentes et Electus sedebunt et caput respective cooperient mitra aut bireto.

65. Unus ex Cappellanis Consecrantis leget elata voce Mandatum seu Breve Apostolicum et quando proferet nomen Summi Pontificis, Electus caput nudabit bireto, Consecrans et Assistentes inclinabunt caput, non tamen dimittent mitram. Legendo autem Breve praedictum, animadvertatur ut prius nominetur Summus Pontifex, postea nomen illius, cui Breve inscriptum est, quod nomen a tergo Brevis ipsius extat scriptum: exempli gratia *Pius Papa Nonus Venerabili Fratri N. Archiepiscopo N. Venerabilis Frater salutem et Apostolicam benedictionem* etc.

66. Si in Brevi praescriptum erit, ut Electus consuetum iusiurandum praestet ante Consecrantem, absoluta illius lectione, Electus nudabit caput, biretum tradet Cappellano sibi assistenti, assurget, accedet ad Consecrantem, geniculabit in pulvino ante scabellum et elata voce leget formulam supradictam.

67. Postquam Electus legerit formulam iurisiurandi, tolletur ab uno ex eius Cappellanis scabellum cum libro, in quo legerit formulam et Cappellanus alter ponet Missale apertum super genibus Consecrantis, qui sustinebit illud utraque manu. Electus Missali aperto imponet manus ac dicet *Sic me Deus adiuvet* etc. Consecrans autem elata voce respondebit *Deo gratias*.

68. Sin autem Electus iam praestiterit iusiurandum, neque praescriptum erit in Brevi, ut praestetur in functionis actu, postquam lectum fuerit Breve, Consecrans dicet *Deo gratias*, et omittetur quae praecedentibus num. 62. 66. et 67. innuta sunt de iureiurando excepta postulatione.

69. Post iusiurandum Electus redibit sessum ad scabellum et bireto operiet caput.

70. Episcopi assistentes advertent ut voce submissiori legant illa omnia, quae leget Consecrans relate ad consecrationem.

71. Itaque singulis sedentibus locis supra indicatis, Consecrans legere incipiet examen *Antiqua sanctorum Patrum* etc. In fine uniuscuiusque interrogationis Electus nudabit caput, assurget ac respondebit, ut in Pontificali. Cappellanus, assistens Electo, attollet eius fimbriam pluvialis dexteram, quando nudabit caput. Ad illa verba *Haec omnia et cetera bona* etc. et ad illa *Haec tibi fides* etc. respondebitur ab omnibus *Amen*, neque caput nudabit Electus, neque assurget.

72. Sub finem examinis ab uno ex Cappellanis Consecrantis ponetur pulvinus unus ante Consecrantem ipsum in medio gradu superiori.

73. Examine absoluto, Electus nudabit caput et biretum tradet Cappellano suo, deducetur ab Assistantibus ante Consecrantem, cuius manum dexteram Electus osculabitur genibus

flexis in pulvino. Deinde Electus assurgit et consistet ante gradus Altaris, aliquantulum versus latus Evangelii.

74. Pulvinus, quo usus erit Electus, ab uno ex Cappellanis Consecrantis de medio gradu amovebitur.

75. Consecrans, dimisso gremiali, descendet de Altari et quum ad ipsum conversus erit, exuetur mitra ab uno ex Cappellanis suis. Deinde, facta simul cum Electo reverentia ad Crucem, initium faciet Missae, cui respondebit Electus.

76. Assistentes, postquam Electus manum Consecrantis osculatus erit, recedent ad locum, ubi erant, dimittent mitram et cum suis quisque Cappellanis recitabunt confessionem.

77. Hoc tempore reponentur tria scabella ante Altare seu Cappellam Electi, ut in principio functionis. Removebitur de medio Altari faldistorium et ponetur versus latus Epistolae super eodem suppedaneo.

78. Consecrans post *Indulgentiam* etc. recipiet manipulum in brachio sinistro et dicto *Oremus*, ac facta inclinatione ad Electum, ascendet ad Altare et ipsum osculabitur in medio quando recitabit verba *quorum reliquiae hic sunt*, osculabitur deinde textum Evangelii, quod ei praesentabitur ab uno ex eius Cappellanis et faldistorio reposito in medio suppedaneo sedebit versis humeris ad Altare, eique a Cappellano primo reponetur mitra auriphrygiata et gremiale.

79. Ascendente ad Altare Consecrante, Electus consistens in medio ante Altare ipsum, cum Assistentibus a lateribus, salutabit Crucem, et perget ad Altare seu Cappellam suam ibique pariter salutabit Crucem et sedebit, ut supra, in scabello, renibus ad Altare versis.

80. Advertent Episcopi assistentes, ut servent ordinem debitum inter se, videlicet ut senior stet a dextris, secundus a sinistris Electi, ideoque quando opus sit, commutent semper locum ut ordo iste servetur.

81. Sedente in scabello Electo, sedebunt etiam Episcopi assistentes, ut antea. Electus a cappellanis suis exuetur pluviali, quod reponetur super abacum, eique a primo cappellano imponetur collo Crux pectoralis, advertendo tamen ut expe-

diatur stola, quam habebit decussatam in pectore, et pendeat de collo, sed firmetur cingulo: deinde ab eodem cappellano primo, adiuvante secundo, parabitur tunicella, dalmatica et planeta; postremo a primo cappellano inducetur manipulus eius brachio sinistro.

82. Electo tali modo parato, tolletur gremiale et mitra Consecranti, qui assurgit et accedet in latus Epistolae ad incipiendum Missae introitum ex Missali ibi praeparato. Ab uno ex eius Cappellanis transferetur faldistorium super suppedaneum ipsum versus latus Evangelii.

83. Electus assurgit, convertetur ad Altare suum cum Assistentibus, ac dicens orationem *Aufer a nobis*, ascendet in suppedaneum, osculabitur Altare ipsum in medio et interea unus ex cappellanis eius attollet legile cum Missali, quod erit semper in medio Altari.

84. Consecrans et Electus voce intelligibili Missam simul inchoabunt ad introitum, eamque prosequuntur usque ad ultimum versiculum gradualis, vel tractus, vel sequentiae. Consecrans transibit ad medium Altaris recitaturus *Kyrie* et *Gloria in excelsis*, si recitabitur illo die, et convertetur ad populum quando dicet *Pax vobis* vel *Dominus vobiscum*. Electus autem nunquam movebit se de medio altaris sui et post *Kyrie* aut *Gloria in excelsis*, priusquam dicat *Dominus vobiscum*, osculabitur Altare, sed non convertetur ad populum. Ad primam Missae orationem a Consecrante et ab Electo recitabitur sub unica conclusione collecta pro Electo praescripta, deinde recitabuntur reliquae orationes, si secundum rubricam recitandae erunt.

85. Quum usus Canonis multum incommodet Electo, ipse leget orationes omnes in Missali, ideoque Cappellanus eius advertet, ut ad hanc rem positum sit signaculum etiam *ad Ordinem Missae*.

86. Cessabit recitatio Missae exclusive ad ultimum versiculum gradualis, vel tractus, vel sequentiae, ut supra innutum est; et interea reponetur in medio suppedaneo faldistorium pro Consecrante.

87. Consecrans redibit ad medium Altaris, sedebit faldistorio.

ut prius, eique reponetur mitra auriphrygiata a primo Cappellano suo.

88. Electus cum Assistantibus descendet de sua Cappella sive Altari et cum eisdem conficiet reverentiam ad Crucem. Assistentes caput rursus cooperient mitra, Electus bireto et revertentur ad Altare primarium. Cappellani eorum advertent, ut reponant scabella ante Altare, ut in examine, et Cappellani Assistentium deferent secum etiam pontificale.

89. Quum pervenerint ante Altare, Electus caput bireto nudabit et Assistentes, retinentes mitram in capite, salutabunt Crucem Altaris et Consecrantem iunctim. Sedebunt scabello quisque suo ordine supradicto in examine et Electus rursus sibi imponet biretum.

90. Consecrans et Assistentes legent admonitionem *Episcopum oportet* etc.

91. Interim ab uno ex Cappellanis Electi ponentur pulvini duo super gradus anteriores Altaris in latere Evangelii, unus super gradum infimum aut super pavementum, alter in suppedaneo aut in gradu superiori, pro numero graduum Altaris ipsius. Unus ex Cappellanis Consecrantis et alteri Assistentium in promptu etiam habebunt pulvinum, ut infra.

92. Post admonitionem Electus detegit caput et Cappellano suo tradet biretum, quo in functione ista opus amplius non est. Assurget etiam Consecrans et Assistentes retinentes mitram in capite. Consecrans, conversus ad Electum, recitabit invitationem ad orationem *Oremus fratres carissimi* etc.

93. Responso *Amen*, accedet Electus ac procumbet in latere Evangelii super pulvinos ibi praeparatos, unum nempe sub genibus, alterum sub capite. Assurget Consecrans et conversus ad Altare geniculabit in pulvino ante faldistorium, mitram in capite retinens: Assistentes, et ipsi retinentes mitram in capite, assurgent et geniculabunt versus Altare super pulvinum ante proprium scabellum.

94. Cantores duo immediate cantabunt Litanias, quibus respondebunt adstantes, non tamen duplicabuntur (a).

(a) Defectu cantorum, recitabuntur Litaniae a Consecrante et Assistentibus, ac respondebitur ab adstantibus,

95. Sub finem Litaniarum a secundo Consecrantis Cappellano in promptu habebitur baculus pastoralis.

96. Post cantatum ✕. *Ut omnibus fidelibus defunctis* etc. assurget Consecrans et baculo pastorali sinistra sumpto, convertetur aliquantulum ad Electum et benedicet ipsum, dicens *Ut hunc praesentem Electum* etc. ut notatum est in Pontificali. Assistentes, non assurgentes, recitabunt submissa voce versiculos indicatos, et Electum ipsi quoque benedicent.

97. Post benedictionem tertiam, Consecrans dimittet baculum ac rursus geniculabit; cantores prosequuntur Litanias ad ✕. *Ut nos exaudire* etc. easque complebunt.

98. Interim a Cappellano secundo Consecrantis in promptu habebitur Missale vel liber Evangeliorum, imponendus humeris et capiti Electi.

99. Completo Litaniarum cantu, consurgent omnes, et a respectivis Cappellanis tollentur pulvini adhibiti ab Episcopis in cantu Litaniarum. Consecrans consistet super suppedaneum ante faldistorium, versis humeris ad Altare: Assistentes ascendent in gradum superiorem ad latera Consecrantis, advertendo, quod Assistens primus adstare debet dexteræ Consecrantis, secundus sinistrae: Electus de prostratione assurget et veniet geniculatum super gradum superiorem ante Consecrantem.

100. Consecrans a Cappellano suo accipiet librum Evangeliorum vel Missale, quod apertum iunctim cum Assistantibus imponet scapulis et capiti Electi, cui sustinebit illud Cappellanus suus stans a tergo eius. Pars superior Missalis, quae respondet primæ lineæ ac numero paginae, insistet super humeris, pars autem inferior, cui respondebit ultima linea, insistet capiti Electi.

101. Missali posito super humeros et caput Electi, Consecrans et duo Assistentes utrasque manus iunctim imponent capiti Electi ipsius et tempore eodem elata et clara voce dicent *Accipe Spiritum Sanctum*.

102 Assistentes redibunt ad scabellum suum et dimittent mitram: Electus assurget, descendet de Altari et geniculabit in medio gradu infimo. Cappellanus primus exuet mitram Conse-

cranti. Deinde Consecrans et Assistentes legent iunctim orationem *Propitiare Domine* etc. non praeponentes *Oremus*. Praefatio cantabitur a Consecrante tono feriali et manibus ante pectus expansis (a). Assistentes illam legent iunctis manibus.

103. Hoc tempore ab uno ex Cappellanis Electi circumdabitur vitta capiti Electi ipsius, et firmabitur ei super occipitium.

104. In promptu erit clericus unus cum vasculo S. Chrismatis in lance, prope dexteram Consecrantis, et alter cum gremiali lineo.

105. Respectivi Consecrantis et Assistentium Cappellani in promptu habebunt pulvinos, super quos geniculare illi debebunt, ut infra.

106. Post primam Praefationis partem, seu post verba illa *coelestis unguenti rore sanctifica*, Consecrans convertetur ad Altare et geniculabit ante faldistorium in pulvino; Assistentes geniculabunt in pulvino, loco suo, itemque in genua procumbent ceteri omnes. Consecrans intonabit hymnum *Veni creator Spiritus*, quem prosequentur cantores; poterit etiam cantui sonus organorum adiungi. Consecrans et Assistentes dimittent etiam pileolum.

107. Prima strophæ cantata, consurgent omnes, Consecrans sedebit faldistorio eique reponetur pileolus et mitra a primo Cappellano suo: Assistentes sedebunt respectivo scabello et caput sibi pileolo ac mitra cooperient. Cappellani ipsorum amovebunt pulvinos, qui adhibiti erunt in genuflexione ad principium hymni. Consecrans, adiuvantibus suis Cappellanis, dimittet annulum et chirothecas, quæ ponentur super Altare; Cappellanus primus ei reponet annulum et adiuvante secundo, imponet super eius genua gremiale lineum, quod firmabitur taeniis ad nodos faldistorii.

108. Electus assurgens, ascendet ad Altare et geniculabit ante Consecrantem. Approximabit ad Consecrantis dexteram clericus cum vasculo S. Chrismatis, quo, intincto pollice dextro, Consecrans ipse peraget unctionem in capite seu in tonsura Electi,

(a) Si Consecratio erit privatissima, Praefatio legetur, itemque deinceps quæ cantanda præscribuntur.

recitans formulam *Ungatur et consecretur* etc. Assistentes recitabunt formulam eandem. Advertet Consecrans, ut unctionem faciat in formam Crucis, deinde inungat tonsuram totam. Consecrans pollicem suum gossipio absterget eique tolletur gremiale lineum a Cappellanis suis. Clerici duo cum S. Chrismate et cum gremiali remanebunt eodem loco prope dexteram Consecrantis. Electus assurget, de Altari descendet et redibit geniculatum in medium gradus infimi: Cappellanus, qui sustinebit Missale super humeros et caput eius, cavebit ne libro ipso tangat tonsuram eius post unctionem.

109. Absoluto hymni cantu, Cappellanus primus exuet mitram Consecranti. Assistentes sibi ipsi mitram exuent. Consecrans et Assistentes consurgent et prosequentur secundam praefationis partem ad illa verba *Hoc, Domine, copiose* etc. ritu superius innuto, videlicet Consecrans expansis manibus, Assistentes iunctis.

110. Interim ab uno ex Cappellanis imponetur collo Electi altera vitta, quae pendeat ante pectus eius propter unctionem manuum.

111. Conclusio Praefationis *Per Dominum nostrum* etc. submissa voce sine cantu recitabitur.

112. Praefatione absoluta, Consecrans intonabit antiphonam *Unguentum in capite*, quam prosequentur cantores cum cantu psalmi *Ecce quam bonum* etc. Consecrans sedebit faldistorio et a primo Cappellano suo mitra rursus cooperietur. Assistentes sedebunt scabellis et mitra sibi caput cooperient. Reponetur, ut antea, super genua Consecrantis gremiale lineum. Electus assurget, ascendet ad Altare, geniculabit iterum ante Consecrantem et manus apertas sustinebit, iunctis autem digitis. Consecrans intinget pollicem in S. Chrisma et unctionem peraget super manus Electi, dicens *Ungantur manus istae* etc. Uctionem autem exsequetur efficiens lineas duas super manus Electi, primam a pollice eius dextro directam ad indicem sinistrae, alteram a pollice sinistro ad indicem dextrum ita ut efformet Crucem quandam, postea palmas manuum inunget, eaque peracta unctione, pollicem suum gossipio absterget (a). Post formulam

(a) Inspiciatur adnotatio subiecta num. 123. capit. II. libri huius.

praedictam immediate subiiciet alteram *Deus et Pater* etc. Recitatis formulis istis, Electus, seu potius Consecratus claudet per se ipse manus, imponens dexteram super sinistram, easque applicabit vittae, quae pendeat e collo eius.

113. Recedet clericus cum vasculo S. Chrismatis, quod reportabit ad abacum, et in promptu stabit clericus alter cum annulo et baculo pastoralis tradendo Consecrato. Si haec benedictenda essent, praesto erit etiam alter clericus prope dexteram Consecrantis, cum vasculo aquae sanctae et aspersorio.

114. Repetita in cantu antiphona *Unguentum* etc. post psallum, Consecrans accipiet baculum pastorem et recitans formulam *Accipe baculum* etc. tradet illum Consecrato, qui non disiungens manus, accipiet illum inter digitos indices et medios, qui actus est facillimus, quum dextera imposita sit sinistrae.

115. Nisi benedictus esset baculus pastoralis, Consecrans tantum, dimissa mitra, assurgens, benedicet illum recitans orationem praescriptam, eumque asperget aqua benedicta, deinde sedebit, resumpta mitra, et baculum, ut supra, tradet Consecrato.

116. Formula recitata, repetetur baculus a Consecrato, et Consecrans anulum dextra sumptum inseret digito annulari dextero Consecrati, dicens *Accipe anulum* etc.

117. Nisi benedictus fuerit annulus, Consecrans unus benedicet illum eodem modo, quo baculum, deinde tradet illum, ut supra.

118. Assistentes, postquam recitaverint ipsi quoque formulam statutam pro traditione baculi et annuli, consurgent et accedent ad latera Consecrantis, primus nempe ad dexteram, secundus ad sinistram. Una cum Consecrante accipient Missale de humeris Consecrati; tum claudent librum eumque ponent super genua Consecrantis et simul cum eo porrigent Consecrato, qui manus imponet libro non disiungens eas, et interim Consecrans cum Assistentibus recitabunt formulam *Accipe Evangelium* etc.

119. Recitata formula antedicta, removebitur Missale seu liber Evangeliorum de gremio Consecrantis, qui non assurgens

amplectetur Consecratum, dicens *Pax tibi*, ille autem respondebit *Et cum spiritu tuo*. Consecratus assurgit et pacem ab Assistantibus, qui ipsum primo et secundo amplectentur ac dicent *Pax tibi*, eisque respondebit *Et cum spiritu tuo*. Consecratus dum pacem accipiet a Consecrante et ab Assistantibus, animadvertet, ne disiungat manus.

120. Dum Assistentes ad Altare ascendent propter innutas actiones, a respectivis Cappellanis referentur scabella ad Altare seu cappellam minorem Consecrati et reponentur ante suppedaneum Altaris illius. In promptu erunt familiares nobiles vel clerici cum instrumentis lotionis pro Consecrante et Consecrato.

121. Descendet de Altari Consecratus medius inter Assistentes et facta contextim ad Crucem et ad Consecrantem reverentia, redibit cum ipsis ad Altare seu Cappellam suam. Illuc quum venerint, salutabunt Crucem et sedebunt in scabellis, ut antea, versis humeris ad Altare ipsum.

122. Consecrans, profecto Consecrato, dimittet annulum, lavabit manus, abstergens pollicem medulla panis et mali medici, easque terget: tolletur ipsi a Cappellanis suis gremiale lineum et chirothecae cum annulo reponentur.

123. Consecrato autem solvetur de capite vitta a Cappellano suo, et unctio tonsurae abstergetur purificatorio. Tolletur ei vitta quoque pendens ex collo et annulus e digito, Lavabit manus easque mundabit medulla panis ac mali medici et absterget. Deinde unus ex Cappellanis suis ei reponet annulum.

124. Manibus a Consecrante et Consecrato ablutis, Cappellanus primus mitram exuet Consecranti, qui assurgit, transibit ad Missale in latus Epistolae et prosequetur Missam ad versiculum ultimum gradualis, vel tractus, vel sequentiae.

125. Unus vel duo Clerici faldistorium amovebunt de medio Altari et ponent seorsim.

126. Consecratus assurgit iunctim cum Consecrante, ascendet simul cum Assistantibus ad Altare suum, ibique stans in medio prosequetur Missam, ut supra, simul cum Consecrante.

127. Tum Consecrans veniet ad medium Altaris, recitabit submissa voce *Munda cor meum*, deinde in latere Evangelii

leget Evangelium, osculabitur librum dicens submissa voce *Per Evangelica dicta* etc. redibit ad medium Altaris, recitabit *Credo* osculabitur Altare, convertetur ad populum, dicet *Dominus vobiscum*, rursusque ad Altare conversus, *Oremus* et versiculum Offertorii.

128. Consecratus autem leget omnia in medio Altaris sui, ex composito tamen cum Consecrante; recitabit *Munda cor meum* submissa voce, osculabitur librum dicens pariter submissa voce *Per Evangelica dicta* etc. recitabit *Credo*, osculabitur Altare et perstans eodem vestigio dicet *Dominus vobiscum*, postea *Oremus* et versiculum Offertorii.

129. Hoc tempore accendentur duo intorticia praeparata in abaco Consecrati, et disponentur quinque clerici vel Cappellani cum oblationibus, videlicet tradentur primo duo intorticia iuncta, secundo panis inauratus, tertio panis argentatus, quarto laguncula inaurata, quinto laguncula argentata. Stabunt ad lineam unus post alium inter abacum et Altare Consecrati.

130. Item unus ex Cappellanis Consecrantis calicem afferet ad Altare, explicabit corporale in medio illius et iubebit etiam a clerico afferri ampullas vini et aquae: deferet patenam quoque cum cochleari inaurato, utendo ut infra.

131. Lecto offertorio, Consecrans recedet aliquantulum versus latus Evangelii et ab uno aut duobus clericis reponetur faldistorium in medio suppedaneo. Consecrans faldistorio sedebit versis humeris ad Altare et a primo Cappellano suo rursus cooperietur mitra pretiosa, si licebit uti, secus auriphrigiata.

132. Consecratus descendet de Altari medius inter Assistentes et salutabit Crucem Altaris sui. Assistentes caput sibi mitra cooperient et ante Consecrantem deducunt Consecratum, quem sequentur clerici seu Cappellani, qui deferent oblationes.

133. Quum ventum erit ante Altare primum, Consecratus et Assistentes conficiunt reverentiam ad Crucem et ad Consecrantem, clerici autem seu Cappellani oblationes deferentes, genuflexionem.

134. Assistentes restabunt ante infimum gradum, Consecratus ascendet ad Altare et geniculabit in pulvino ante Con-

secrantem, Cappellani cum oblationibus unus post alium ascendent ad dexteram Consecrati eique porrigent oblationes, quas unusquisque eorum statim ac tradiderit Consecrato, prompte transibit ad sinistram eius, recepturus illas. Consecratus offeret duo intorticia iuncta, panem inauratum, panem argentatum, doliolum inauratum et alterum argentatum et dum Consecrans recipiet illa, osculabitur manum ipsius. Consecrans oblationes tradet cappellano suo, qui adstabit a dextris eius, hic autem restituet clericis, qui eas attulerint quique recipient et reponent super abacum eundem, ex quo desumptae fuerunt.

135. Hoc tempore unus ea Cappellanis Consecrati ex Altari minore ad Altare maius transferet legile cum Missali ac ponet ipsum in latere Epistolae.

136. Consecratus, praesentatis oblationibus, assurget, descendet de Altari, se adiunget Assistantibus et cum ipsis conficiet reverentiam ad Crucem et ad Consecrantem iunctim. Transibit cum eisdem ad posterius latus Epistolae in gradum superiorem infra suppedaneum, habebit ante se Missale cum legili ibique stabit in pedes, iunctis manibus. Assistantes, mitris dimissis, consistent in gradu superiori a tergo Consecrati, stantes primus a dextris, secundus a sinistris eius ibique manebunt usque ad exitum Missae, ut inferius.

137. Consecrans, profecto Consecrato, adiuvantibus Cappellanis suis, dimittet annulum et chirothecas: lavabit manus et a primo Cappellano suo reponetur ei annulus et exuetur mitra. Deinde Consecrans ipse assurget, amovebitur faldistorium de suppedaneo, et convertetur ad Altare.

138. Consecrans et Consecratus Missam simul celebrabunt usque ad finem cum animadversionibus, quae sequuntur. Consecratus nunquam se movebit de loco suo omnesque actiones exsequetur, quas Consecrans. Una tantum adhibebitur hostia et in calicem infundetur sufficiens quantitas vini pro Communionem duorum. Ad *Lavabo* Consecrans tantum lavabit manus et utetur mitra pretiosa, vel auriphrygiata, prout ritus requiret. Ad *Orate fratres*, uterque osculabitur Altare, sed solus Consecrans convertetur ad populum. Advertetur ad secretam pro-

priam recitandam a Consecrato et a Consecrante, quam legent ex tabella respectiva, qua opus erit etiam ad *Hanc igitur* etc. In Canone post nominatum Pontificem regnantem *una cum famulo tuo Papa nostro N.* Consecratus subiiciet *et me indigno seruo tuo et omnibus orthodoxis* etc. Oratio *Hanc igitur* est propria, atque heic in subiecta nota referimus ipsam pro festo Paschatis et Pentecostes, si forte hisce diebus peragenda esset Episcopi consecratio (a). Consecratus in actione ista extendet manus apertas versus hostiam et versus calicem. Ad *Qui pridie* Consecratus non absterget digitos pollicem et indicem, quia manu sumere Hostiam non debet. Consecrabit, recitans verba consecrationis iunctim cum Consecrante, paullulum inclinatus et iunctis manibus. Statim ac pronunciata fuerint verba Consecrationis, Consecratus geniculabit, itemque Assistentes; et quando Consecrans post elevationem reponet Hostiam super corporale, Consecratus assurget et in loco suo genuflexionem faciet simul cum eo. Hoc ipsum observabit in consecratione Calicis. Post consecrationem, manus iunctas vel apertas habebit, ut praescribit rubrica Missae, sed pollicem iunctum indici non sustinebit, quia sacras species attingere non debet.

(a)

Infra actionem.

Hanc igitur oblationem servitutis nostrae, sed et cunctae familiae tuae, quam tibi offerimus pro his quoque quos regenerare dignatus es ex aqua et Spiritu Sancto, tribuens eis remissionem omnium peccatorum, ac etiam pro hoc famulo tuo (vel pro me famulo tuo) quem ad Episcopatus ordinem promoveré dignatus es, quaesumus Domine, ut placatus accipias et propitius in eo (vel in me) tua dona custodias, ut quod divino munere consecutus est (vel consecutus sum) divinis effectibus exequatur (vel exequar); diesque nostros in tua pace disponas atque ab aeterna damnatione nos eripi et in electorum tuorum iubeas grege numerari. Per Christum Dominum nostrum. Amen.

Ad illa verba *Per ipsum et cum ipso* etc. iunctis adhuc manibus, nullum Crucis signum efficiet, itemque quum dividetur Hostia et immergetur particula in Calicem, nullum faciet signum Crucis. Recitato *Agnus Dei* et prima oratione *Domine Iesu Christe, qui dixisti* etc. Consecratus ascendet in suppedaneum, approximabit ad Consecrantem, et osculato Altari ab utroque, accipiet ab illo Pacem cum formula *Pax tecum*, cui respondebit *Et cum spiritu tuo*; rediens autem ad locum suum pacem praebebit Assistenti primo, deinde secundo, quibus dicet *Pax tibi* atque illi respondebunt *Et cum spiritu tuo*. In Communionem Consecrans se signabit Hostia, dicens *Corpus Domini nostri* etc. Consecratus autem eandem recitabit formulam, seipsum autem non signabit. Consecrans, postquam se S. Hostia signaverit, deponet supra corporale dimidium illius, cui non deest particula immersa in Calicem, seque communicabit altero dimidio: postea fragmenta colliget patena seque communicabit Calice, advertens ut illum convertat ex ea parte ubi adest particula immersa, ut eam sumat iunctim, et specierum consecratarum dimidium consummabit. Ad illa etiam verba *Sanguis Domini nostri* etc. Consecratus non signabit se. Si superfuisset in Calice particula post sumptionem, Consecrans extrahet eam cochleari (de quo supra diximus) consummabit ipsam et cochleare diligenter detersum ponet super alteram patenam supradictam, quae reposita erit super corporali. Tunc Consecratus ascendet in suppedaneum et approximabit ad dexteram Consecrantis qui, posito super patenam dimidio S. Hostiae, quod reposuerat super corporali, conversus ad Consecratum, communicabit ipsum eodem Hostiae dimidio, nihil dicens neque ullum Crucis signum efficiens; Consecratus stabit in pedes et iunctis manibus, neque ante communionem osculabitur manum aut anulum Consecrantis. Post haec Consecrans Calicem accipiet ac tradet Consecrato, qui manibus suis accipiet eum, consummabit sacras species, quae in ipso supererunt, restituet calicem Consecranti et redibit ad locum suum. Consecrans fragmenta colliget in corporali, ubi posuerat dimidium S. Hostiae, et patenam super calicem purificabit. Accipiet deinde purificationem

dicens *Quod ore sumpsimus* etc. advertens ut purificet etiam cochleare, si eo usus esset ad extrahendam S. Particulam. Consecratus quoque purificationem accipiet ex alio calice et absterget os purificatorio, quod ipsi praesentabitur ab uno ex Cappellanis suis (a). Consecrans tantum purificabit digitos super calicem, accipiet ablutionem, deinde coopertus mitra pretiosa, vel auriphrygiata, prout superius innuimus, lavabit manus ritu consueto in latere Epistolae. Recitata a Consecrato cum Consecrante oratione *Corpus tuum, Domine* etc. discedet Consecratus medius inter Assistentes de loco suo, et transibit in alterum posterius latus Altaris, quo Missale cum legili afferetur ab uno ex Cappellanis suis. Unus item ex Cappellanis Consecrantis legile cum Missali eius transferet in latus Epistolae, alter autem absterget calicem, complicabit corporale et omnia reportabit ad abacum. Postquam Consecrans abluerit manus et dimiserit mitram, continuabitur Missa ritu usitato et Consecrans tantum veniet ad medium Altaris et convertetur ad populum, dicturus *Dominus vobiscum*. Recitata oratione *Placeat tibi, Sancta Trinitas* etc. Consecrans tantum, resumpta mitra pretiosa vel auriphrygiata, ut supra, et sinistra recepto baculo pastoralis, impertietur benedictionem sine cantu; Consecratus et Assistentes ad benedictionem non genuflectent, sed accipient illam profunde inclinati.

139. Si Consecrans fuerit Archiepiscopus in sua dioecesi seu provincia, benedictionem donabit sine mitra, conversus ad Crucem archiepiscopalem, quae sustinebitur a Cappellano in medio gradus infimi genuflexo.

140. A Cappellanis Consecrati in promptu habebuntur chirothecae, mitra, pileolus et baculus pastoralis ipsius, quae si benedicenda erunt, in promptu stabit clericus unus cum vasculo aquae sanctae et aspersorio.

141. Consecrans, benedictione impertita, dimittet baculum

(a) Rubrica pontificalis praescribit, ut Consecratus accipiat purificationem de Calice ipso Consecrantis, qui debet ei porrigere illam. Solet Romae ad hanc rem adhibere calix alter, quod videtur inventum esse ad maiorem convenientiam, neque obstat purificationis ritui.

et recedet aliquantulum de medio Altaris, donec faldistorium reponatur in medio suppedaneo.

142. Idem sedebit faldistorio versis humeris ad Altare eique adstabunt a sinistris duo Cappellani cum pontificali et scotula.

143. Si fuerit Archiepiscopus et benedictionem donaverit dimissa mitra, quum sederit faldistorio, reponetur ei a primo Cappellano suo mitra pretiosa, vel auriphrygiata, ut superius declaratum est.

144. Consecratus, medius inter Assistentes, qui mitram per se ipsi resumpserint, procedent ante Altare, conficient iunctim reverentiam ad Crucem et Consecrantem, atque ascendent ad Altare. Consecratus geniculabit ante Consecrantem, et Assistentes manebunt a lateribus Consecrati, habentes apud se Cappellanos cum pontificali. Consecrato unus ex Cappellanis suis reponet pileolum.

145. Consecrans, nisi benedicta fuerit mitra Consecrati benedicet illam, ut superius dictum est de annulo et pastoralis, deinde sedens cum mitra in capite, accipiet mitram Consecrati et duo Assistentes vittas eiusdem mitrae eamque imponent capiti Consecrati, dicentes *Imponimus Domine* etc.

146. Unus ex Cappellanis Consecrantis tollet annulum Consecrato et retinebit illum apud se, traditurus eundem, ut infra.

147. Consecrans benedicet chirothecas Consecrati, nisi iam fuerint benedictae, deinde sedens, adiuvantibus Assistentibus, inducet illas manibus Consecrati, prius manui dextrae, deinde sinistrae, dicens simul cum Assistentibus *Circumda, Domine, manus* etc.

148. Recitata praedicta formula, Consecrans a Cappellano suo accipiet annulum Consecrati eumque inseret digito annulari dextero Consecrati ipsius.

149. Secundus Assistens recedet versus latus Evangelii, primus Assistens transibit ad sinistram Consecrati, adhuc genuflexi. Consecrans assurget, recedet extra faldistorium super dexteram suam, accipiet Consecratum per manum dexteram et primus Assistens per sinistram. Consecratus assurget et addu-

cetur sessum ad faldistorium a primo Assistente et a Consecrante. Assistens primus recedet versus latus Evangelii cum secundo Assistente. Consecrans accipiet baculum pastorem Consecrati, eique tradet illum in manu sinistra. Si Consecratus erit Ordinarius, Consecrans cum primo ex Episcopis assistentibus ducent ipsum ad thronum, in quo inthronizabitur. Consecrans remanebit in throno ad dexteram Episcopi tempore hymni *Te Deum* et prope dexteram Consecrantis duo Assistentes.

150. Consecrans recedet aliquantulum versus latus Evangelii in suppedaneo et prope ipsum adstabunt Assistentes, qui deponent mitram simul cum Consecrante. Consecrans aliquantulum conversus ad Altare, intonabit *Te Deum*. Continuabitur hymnus in cantu, cui poterit coniungi sonus organorum.

151. Intonito *Te Deum*, Assistentes sibi reponent mitram in capite et descendent ante gradus Altaris. Consecratus assurgit de faldistorio, descendet medius inter Assistentes et conversus ad Altare, conficiet cum ipsis reverentiam ad Crucem, dein ad Consecrantem.

152. Assistentes medium inter se deducunt per ecclesiam Consecratum, qui egressus de presbyterio, dextera aperta benedicet adstantes, nihil dicens.

153. In reditu ad Altare conficiet reverentiam ad Crucem, deinde ad Consecrantem, ac si nondum cantatus fuerit *ŷ. Te ergo quaesumus* etc. consistent ante gradum infimum in medio: Assistentes sibi exuent mitram: Consecratus mitra exuetur a Cappellano suo. Ad cantum versiculi supra innuti geniculabunt super pulvinos positos in infimo gradu, Consecrans geniculabit in pulvino posito super suppedaneum. Consecrans, Consecratus et Assistentes dimittent etiam pileolum.

154. Post cantum versiculi praedicti, consurgent omnes. Mitra a Cappellano suo reponetur Consecrato, qui rursus ascendet ad Altare et faldistorio sedebit, ut antea, versis humeris ad Altare. Assistentes, mitra adhuc dimissa, pergunt ad latus Evangelii in gradum superiorem prope Consecrantem, consistentes primus a dextris Consecrantis eiusdem, secundus prope dextram primi Assistantis.

155. Completo cantu hymni *Te Deum*, Consecrans intonat antiphonam *Firmetur manus tua* quam prosequetur chorus in cantu cum *Gloria Patri* et repetitione antiphonae ipsius. Post antiphonam hanc, Consecrans cantabit versiculos praescriptos et orationem *Deus omnium fidelium* etc. quam submissa voce recitabunt etiam Assistentes. Si Consecrans et Assistentes erunt apud thronum ut supra num. 149. notavimus, post orationem *Deus omnium* ad Altare revertentur, reposita sibi mitra pro benedictione a Consecrato impertienda, et consistent in latus Evangelii.

156. Cantata oratione, Consecratus dimittet baculum pastorem, assurget et clericus unus amovebit faldistorium, quod reponet in latere Epistolae ante gradus Altaris. Consecratus convertetur super sinistram suam ad Altare, quod osculabitur in medio, et benedictionem donabit, cantans *Sit nomen Domini benedictum* etc. sed priusquam dicat *Pater* et dum convertetur ad populum, resumet baculum.

157. Benedictione impertita, Consecrans rursus cooperietur mitra. Item Assistentes sibi mitram capiti reponent et manentes loco suo, stabunt cum Consecrante conversi ad latus Epistolae. Consecratus mitram in capite et baculum sinistra sustinens geniculabit in extremitate suppedanei versus Consecrantem eique cantabit acclamationem *Ad multos annos*. Hoc repetet secunda vice in medio Altari super suppedaneum genuflexus versus Consecrantem paullo amplius attollens vocem; tertia autem vice elevans vocem etiam paullo amplius, cantabit id ipsum ante Consecrantem. Tum assurget, baculum tradet uni ex Cappellanis suis et excipietur ad amplexum a Consecrante; descendet in gradum primum et excipietur ad amplexum ab Assistentibus.

158. Post amplexum, Consecratus resumet baculum pastorem sinistra et medius inter Assistentes descendet de Altari, simulque conversi ad illud, reverentiam ad Crucem et ad Consecrantem conficient. Pergent ad Altare seu Cappellam minorem Consecrati, ubi Assistentes deponent mitras suas, Consecratus dimittet baculum et exuetur mitra; salutabunt Crucem et ascendent in suppedaneum Altaris, recitabit ultimum Evangelium,

159. Consecrans, respondens reverentiae sibi factae a Consecrato et ab Assistantibus, convertetur ad Altare, nudabitur mitra et una cum Consecrato recitabit ultimum Evangelium.

160. Si Consecrans erit Archiepiscopus in sua dioecesi seu provincia, priusquam incipiat Evangelium ultimum, tolletur ei S. Pallium, quod reponetur in lance super Altari eodem.

161. Recitato Evangelio, Consecratus rursus cooperietur mitra et resumet baculum pastorem; Assistentes sibi mitram in capite reponent et consistent ante scabellum, versis humeris ad Altare. Consecrans mitra iterum induetur, accipiet sinistra baculum, de Altari descendet, salutabit Crucem, convertetur versus Consecratum et Assistentes, quos reveribitur et veniet ad faldistorium in latus Epistolae, ibique dimittet paramenta sacra: reponetur ei mantelletum aut mozzeta, vel cappa, sive habitus, quo usus fuerit in accessu ad ecclesiam.

162. Quod si fuerit Episcopus ordinarius adieritque thronus, ascendet in thronum ad sacras vestes dimittendas, et cappam resumet.

163. Consecratus sedebit scabello et exuetur paramentis sacris, videlicet dimittet baculum, tolletur ei annulus, tum chirothecae, mitra, manipulus, planeta et altera paramenta ordine consueto, resumet deinde mantelletum et mozzetam, super quam ponetur ei Crux pectoralis et annulus digito rursus inseretur. Id etiam ob respectum Consecrantis servabitur a Consecrato, licet in sua ecclesia, aut dioecesi consecratio peracta fuisset.

164. Assistentes, dum exuetur Consecratus, dimittent paramenta sacra et resument mantelletum, mozzetam et Crucem pectoralem.

165. Paramenta reponentur super respectiva Altaria, ut ibi erant ante functionem.

166. Post haec Consecrans, stantibus ante ipsum duobus Cappellanis suis cum canone et scotula, et Consecratus ex canone sustentato ab uno ex Cappellanis suis, legent preces pro gratiarum actione, quo tempore a respectivis cubiculariis exuentur eis sandalia et caligae ac reponentur calceamenta usualia.

167. Interea disponentur in infimo Altaris gradu quatuor pulvini, adhibendi ab Episcopis in brevi oratione peragenda.

168. Absoluta gratiarum actione, Consecrans, Assistentes et Consecratus redibunt ante Altare et genibus flexis vacabunt brevi orationi, ordine notato in accessu ad ecclesiam. Accedent deinde ad Altare SS. Sacramenti et ante ipsum orabunt genibus flexis in genuflexorio. Postremo eodem ordine, comitante Clero, de ecclesia discedent.

169. Si Consecratus et Assistentes Consecrantem ad residentiam eius non comitabuntur, quum venerint ad limen, Consecratus gratias aget Consecrati, qui discedet ab eis. Postmodum Consecratus gratias aget etiam Assistentibus, et unusquisque redibit ad habitaculum suum.

170. Deficientibus Episcopis assistentibus, horum deficientiae duo Canonici, vel etiam duo Presbyteri, de Summi Pontificis licentia supplebunt, induti supra superpelliceum amictu, stola ac pluviali, qui omnia praestabunt, quae pro Assistentibus Episcopis indicavimus.

DE CONSECRATIONE ELECTI IN EPISCOPUM
AB ALTERO EPISCOPO IN SUA CATHEDRALI
SOLEMNITER EXSEQUENDA

CAP. V.

1. **(O)**mittuntur animadversiones in capitulo praecedenti praemissae a num. 1. usque ad num. 7. inclusive.

De rebus praeparandis.

2. Ecclesia cathedralis ornabitur more festivo, si fieri poterit per ritum officii.

Ad Altare SS. Sacramenti. — 3. Praeparabitur genuflexorium maioris formae pro quatuor Episcopis, quod ornabitur strato et pulvinis octo, quatuor nempe ad brachia et totidem ad genua, ut cap. IV. lib. V.

4. In Altari ardebunt sex cerei, quando saltem ibi orabunt Episcopi.

Ad Attare maius. — 5. Super Altare ponentur septem candelabra cum cereis et ante candelabrum medium aderit Crux. Candelabra sunt plus minusve nobilia, prout requireret qualitas officii. Si licebit per ritum, poterunt candelabris interponi signa Sanctorum, aut reliquiaria cum S. Reliquiis, aut vasa cum floribus. Gradus sternentur tapeto amplo et ipsum Altare, praeter tobaleas, ornabitur pallio nobili coloris, quem requirit officium.

6. Super mensam disponentur paramenta Episcopi consecrantis, videlicet planeta, chirothecae in lance, dalmatica, tunica, stola, Crux pectoralis, cingulum, alba et amictus, quae omnia contegentur velo coloris respondentis paramentis ipsis.

7. Si officium erit solemne, praeparabitur etiam pluviale cum formali ad cantandam orationem post Horam tertiam: si officium erit classis non solemnis, non opus erit pluviali, siquidem oratio cantabitur ab Episcopo cappa induto.

8. Si Consecrans erit Archiepiscopus aderit etiam super Altari S. Pallium in lance argentea, contextum velo sericeo concolore paramentis, cum tribus spinulis gemmatis ipsi Pallio figendis.

9. A lateribus mensae aderunt mitrae, videlicet pretiosa in latere Evangelii, auriphrygiata in latere Epistolae. Si color, quem requirit officium, esset violaceus, praeparabitur mitra tantum auriphrygiata, exceptis Dominicis tertia Adventus et quarta Quadragesimae, in quibus uti licet etiam mitra pretiosa.

10. Super gradum infimum Altaris disponentur pro Episcopis pulvini quatuor.

11. Prope latus Epistolae aderit scamnum paratum pro Ministris.

12. Ex eodem latere, vel alio loco statuetur basis ad firmandam Crucem archiepiscopalem, si Consecrans fuerit Archiepiscopus.

13. Prope latus Evangelii Altaris praeparabitur baculus pastoralis pro Episcopo consecrante.

14. Thronus parabitur conopoeis, baldachino et lodicibus

eiusdem coloris quem requirit officium; aderunt tria scabella pro Assistantibus. et pulvinar prope cathedram, utendum ab Episcopo in genuflexionibus. Gradus sternentur tapeto convenienti.

15. Aequum esset. ut planum presbyterii totaliter contegeretur tapeto viridi.

Ad Altare Electi. — 16. Si thronus situs esset e regione Altaris. casu quo Altare ipsum esset orientale, seu versum ad populum. statuatur Altare Electi in choro prope latus Evangelii: sin autem thronus situs erit a latere Evangelii, ponetur Altare Electi contra thronum. vel alio loco, ut videbitur magis expedire (*a*).

17. Altare istud amovibile instructum erit sacro lapide, tribus tobaleis, pallio coloris officii, suppedaneo cooperto tapeto, ac desuper quatuor candelabris cum cereis et Cruce.

18. Super mensam altaris huius disponentur paramenta albi coloris pro Electo, videlicet legile cum Missali, in quo posita erunt signacula praeter Missam currentem, ad *ordinem Missae* et ad collectam pro Electo, manipulus, planeta, dalmatica, tunicella, Crux pectoralis, liber pro Examine seu Pontificale, pluviale, stola, cingulum, alba et amictus. Paramenta haec, quicumque sit color officii, semper esse debent albi coloris.

19. Canon apertus ad pedem Crucis, vel super abaco.

20. A lateribus Altaris huius disponentur paramenta pro Episcopis assistantibus, nempe mitra simplex linea albi coloris, pluviale cum stola coloris officii, amictus et pontificale.

21. Ante Altare idem, aderunt scabella tria pro Assistantibus et Electo, forma aequalia scabellis throni.

In abacis. — 22. Abaci duo maioses aderunt contexti alba tobalea, in quibus disponentur omnia ea, quae ad functionem opus sunt. Alter in latere Epistolae praeparabitur pro Consecrante, alter in latere Evangelii, pro Electo; hic autem, pro amplitudine presbyterii, poterit alio etiam loco collocari.

23. In abaco designato pro Consecrante aderunt duo can-

(a) Vide adnotationem subiectam numero 22. cap. praeced. lib. huius.

delabra cum cereis pro Acolythis; calix cum purificatoriis duobus, patena cum hostiis duabus, cum palla et corporali intra bursam; cochleare inauratum cum altera patena; ampullae vini et aquae in pelvicula; cochleare ad infundendam aquam in calicem ac patera praegustationis, campanula; vasculum cum S. Chrismate in lance et aliquantulum gossipii soluti; gremiale lineum albi coloris cum taeniis; urceus cum pelvi et mantilia duo in lance; medulla panis et mali medici in lance; velum humerale simplex, si lotio manuum ministrabitur Episcopo a Magistratu; caligae cum sandaliis in lance ac vela duo ad illa cooperiendā, quando afferentur a Subdiacono: canon pontificalis; scotula cum candela; pontificale (pars. I.); Missale sua veste instructum et legile seu cussinus pro Episcopo; Evangeliarium sua veste instructum; cum manipulo Celebrantis; Epistolarium simili veste instructum; velum humerale pro Subdiacono; gremiale aequale paramentis; instrumentum Pacis, si donanda erit Pax laicis; thuribulum cum navicula; intorticia pro elevatione: breviarium vel manuale chorale pro oratione Tertiae; breviarium vel libellus pro cantu Capituli Tertiae; formula indulgentiarum.

24. In altero abaco posito, ex latere Evangelii vel alio loco, in usum Electi ponentur urceus cum pelvi et mantilia: medulla panis et mali medici cum aliquantulo gossipio soluto; caligae et sandalia albi coloris; mitra auriphrygiata et pileolus; chirothecae albi coloris; vittae duae ex tela subtili, altera pro capite, altera pro manibus, purificatorium ad abstergendum caput; doliola duo vini plena, alterum auro, alterum argento coloratum, cum utroque stemmate Consecrantis et Electi; panes duo, alter auratus, alter argentatus, uterque cum stemmate, ut supra; intorticia duo; calix cum aliquanto vino et purificatorium; Missale imponendum humeris Electi; canon pontificalis, nisi praeparatus fuerit in Altari; vasculum aquae benedictae cum aspersorio.

25. Prope abacum praeparabitur baculus pastoralis pro Electo, pulvini duo propter prostrationem, faldistorium cum veste coloris officii, utendum a Consecrante, postea ab Electo,

et scabellum unum cum pulvino et cum libro formulam iuramenti continente, si Electus praestiturus erit iuramentum.

26. Praeparabuntur etiam canistri ad deferenda in sacrum indumenta canonicalia Canonicorum, quando, se parabunt.

In choro. — 26. Paramenta canonicalia super sedilibus, videlicet tunicellae pro Canonicis Subdiaconis, dalmaticae pro Canonicis Diaconis, comprehensis Assistentibus, planetae pro Presbyteris et pluvialia pro Dignitatibus comprehenso pluviali pro Presbytero assistente. Quod si utendae essent planetae plicatae, loco tunicellarum et dalmaticarum, utentur planetis praedictis, quo casu paramenta omnia praeparabuntur in canistris, transferendis tempore debito ex sacrario ad Altare. Singulis paramentis suis etiam erit amictus. Super abacum autem praeparabitur stola latior quoque pro Diacono et planetae plicatae pro Ministris, si hoc requireret ritus officii.

28. Ad balaustrium seu cancellos presbyterii disponentur fanalia sex vel octo cum cereis aut intorticiis.

In sacrario. — 29. Paramenta pro Diacono et Subdiacono, videlicet amictus, albae et cingula duo; pro Diacono stola cum dalmatica; pro Subdiacono tunicella.

30. Si planetae plicatae a Ministris adhibendae erunt, disponentur super abacum una cum stola latiori pro Diacono, ut supra.

31. Pluvialia quatuor pro quatuor Cappellanis a mitra, baculo, libro et scotula.

32. Si Consecrans erit Archiepiscopus, praeparabitur amictus, alba, cingulum ac tunicella, vel planeta plicata pro Subdiacono Crucifero.

33. Vasculum aquae sanctae cum aspersorio, adhibendum in ingressu Episcopi.

34. Focus cum igne et forcipes ad eum sumendum.

35. Superpellicea pro Cappellanis Electi et Assistentium.

De functione.

36. Recitabitur in choro Matutinum cum Laudibus et Prima, qua absoluta, si fuerit Hora statuta ad functionem inci-

piendam, sonabitur campanula sacrarii et Canonici proficiscuntur ad Episcopium, associaturi Episcopum. ut cap. IV. lib. VI. descriptum fuit.

37. Diaconus et Subdiaconus parabunt se in sacrario simul cum Cappellanis a mitra, baculo, libro et scotula. Accedent ab Altare cum clericis, ibique respectivis locis suis expectabunt adventum Episcopi.

38. Sin autem Canonici pararent se post Tertiam, accedet ad Altare Subdiaconus tantum, paratus amictu, alba et cingulo, qui consistet apud scamnum in latere Epistolae. Ceteri omnes se parabunt, ut infra.

39. Episcopi assistentes et Electus simul cum Cappellanis suis congregabuntur ad horam praestitutam in Episcopium. Electus meminerit tradere cuidam ex Cappellanis suis Breve Apostolicum.

40. Ordine innuto in capitulo supra citato num. 34 et seqq. accedetur ad ecclesiam, excepto quod Episcopus induet cappam et a sinistris eius incedet primus Episcopus assistens, a dextris secundus Episcopus assistens, et a sinistris primi Assistantis Electus. Episcopi praedicti cum Electo induent rochetum cum mantelletto, et mozzetam quoque, ut notatum est lib. V, cap. II. num. 10. Cappellani eorundem Episcoporum coibunt cum familia nobili Episcopi dioecesani, itemque famuli eorum antecedent famulos Dioecesani eiusdem.

41. Ingrediente in ecclesiam Episcopo cum Assistantibus et Electo, sonabunt festivo more sacra aera turris. Sonabitur etiam organis, si licebit per ritum officii.

42. Episcopus a digniore Capituli accipiet aspersorium, quo signabit seipsum, deinde porriget illud tangendum Assistanti primo, Assistanti secundo et Electo: postmodum asperget adstantes.

43. Episcopi eodem ordine, quo incedent, pergent ad Altare SS. Sacramenti ibique orabunt.

44. Cappellani Assistantium et Electi recedent in sacrarium, induent sibi superpellicium et revertentur ad presbyterium ac consistent prope Altare Electi, ne tamen ad Altare ipsum vertant humeros directe.

45. Episcopi et Electus procedent ad Altare maius, ibi que geniculabunt super pulvinos positos in infimo gradu, eundem servantes ordinem ac brevi tempore orabunt.

46. Canonici petent subsellia sua; si officium erit festivum, dimittent habitus chorales et supra rochetum vel superpelliceum induent sibi amictum et paramentum ordini suo respondens.

47. Sin autem esset una ex Dominicis Adventus, Septuagesimae, Sexagesimae, Quinquagesimae aut Quadragesimae, aut ex Dominicis infra annum, vel fieret officium de duplici etiam maiori vel minori geniculabunt suo quisque stallo ac deinceps suo tempore induent sibi paramenta. Diaconi assistentes, habitu choralis induti, consistent prope Episcopum.

48. Ad nutum Caeremoniarii, quando parati erunt Canonici, si tamen parandi erunt, assurgent Episcopi de oratione, et reverentia profunda salutabunt Crucem. Episcopus consecrans, inclinatione facta ad Assistentes et Electum, discedet ab ipsis et ascendet in thronum; transiens autem ante chorum, dextra benedicet Clerum. In eius accessu ad thronum se adiungent ei Diaconi assistentes.

49. Episcopi Assistentes se sistent a lateribus Electi et cum ipso procedent ad Altare seu Cappellam Electi ipsius, ubi reverentia facta ad Crucem in illo Altari positam, sedebunt in scabellis, versis humeris ad Altare. Electus sedebit in medio, a dexteris eius primus Episcopus assistens, a sinistris secundus Episcopus assistens (a).

50. Episcopus, quum ascenderit in thronum, sedebit et Presbyter assistens, habitu choralis indutus. ascendet ad thronum a latere.

51. Duo Cappellani a libro et scotula, sumpto ex abaco canone pontificali cum scotula, exsequentes debitas reverentias, accedent ad thronum et consistent in gradu superiori a latere, adstantes secundo Diacono assistenti.

52. Ministri, Cappellani, clerici alique inservientes memi-

(a) De praecedentia Episcoporum vide adnotationem num. 36 subiectam capit. praeced.

nerint salutare Episcopos assistentes cum Electo, quum transituri erunt ante eos.

53. Episcopus brevi tempore sedebit in throno, tum caput aperiet, biretum tradet primo Diacono assistenti, assurgat ei recitabit secreto *Pater noster* et *Ave Maria*.

54. Interim se sistent ante Episcopum Cappellani cum libro et scotula.

55. Presbyter assistens se sistet ante Episcopum eique sustinebit librum quem ipsi tradet apertum Cappellanus a libro.

56. Episcopus signabit se et cantabit *Deus in adiutorium meum intende* et Chorus respondebit *Domine* {ad adiuvandum etc.

57. Presbyter assistens relinquet librum Cappellano, qui cum altero a scotula reeedet, ut supra, ad latus throni.

58. Post *Gloria Patri* Presbyter assistens descendet a latere de throno et redibit ad locum suum.

59. Postea cantabitur hymnus, intonabitur antiphona ab eo, cuius erit officium de more ecclesiae et cantores duo, superpellicio induti, in medio choro intonabunt primum psalmum Tertiae, deinceps reliquos duos psalmos.

60. Intonito primo Tertiae psalmo, sedebit Episcopus et caput cooperiet bireto, quod ipsi tradet primus Diaconus assistens.

61. Redibunt ante Episcopum Cappellani a libro et scotula, et sustinebunt Canonem apertum ante eum, ex quo leget psalmos et preces ad praeparationem ut in Missa pontificali lib. V. cap. IX.

62. Intonito, ut supra, psalmo primo, Subdiaconus perget ad abacum et ordine innuto cap. IX. lib. V. afferet ad thronum caligas et sandalia, quae induet Episcopo.

63. Si Missa erit festiva, initio psalmi tertii distribuentur clericis paramenta Episcopalia, secus distribuentur quum absolutus erit cantus Tertiae.

64. Item, si cantabitur oratio Tertiae ab Episcopo cum pluviali, principio tertii psalmi alteri duo Canonici ascendent ad thronum propter assistentiam Episcopi; Diaconi assistentes una cum Diacono, qui ministrare ad Altare debebit, recedent

in sacrarium ibique induent paramenta sacra ut traditum est capit. III. huius libri de ordinatione solemni.

65. Parabitur deinde Episcopus, sive sub finem Tertiae, sive post Tertiam, quo modo descriptum est in duobus praedictis capitulis, et cantabitur Capitulum, Responsorium et oratio, ut ibi praescriptum est.

66. Statim ac distributa fuerint clericis paramenta episcopalia, unus, vel duo clerici statuent in medio suppedaneo Altaris faldistorium pro Consecrante.

67. Clerici delecti ad officium assistendi Canonicis, advertent ut tempore debito afferant paramenta pro Canonicis eisdem, quando se post Tertiam parare debebunt, hoc ipsum advertetur a Cappellanis a mitra, baculo, libro et scotula, qui pluviale debebunt induere, et a Subdiacono Crucifero, si Consecrans fuerit Archiepiscopus.

68. Quum Episcopus, lotis prius manibus, parabitur, meminerint Canonici ad circulum descendere.

69. Dum Episcopus consecrans post cantatam Tertiam induetur paramentis missalibus, Electus et Assistentes dimittent mantelletum et mozzetam.

70. Electus, postquam dimiserit mantelletum et mozzetam, coopertus bireto et sedens scabello, lavabit manus; Capellani, vel Cubicularius, qui lotionem ei porrigent, ministrabunt illam stantes; non genuflexi.

71. Postmodum Electus a Cappellanis suis induetur amictu, albâ, cingulo, stola in pectore decussata et pluviali. Idem accipiet manu biretum, quo se cooperiet ut infra.

72. Duo Episcopi assistentes, quando incipietur parari Electus, adiuvantibus Cappellanis suis, mozzeta et mantelleto dimisso, induent amictum, stolam et pluviale. Accipient manu mitram, quam semper sibi ipsi imponent aut exuent, eaque se cooperient, ut infra.

73. Cappellani Episcoporum assistentium accipient Pontificale in usum eorum, itemque unus ex Cappellanis Electi accipiet Pontificale utendum in examine. Ceteri Cappellani transportabunt scabella, ut infra.

74. Quum Episcopo consecranti imponetur mitra a Diacono: Electus caput sibi cooperiet bireto, et Episcopi assistentes, mitra.

75. Postquam Episcopus consecrans a Diacono et Subdiacono indutus erit paramentis, Presbyter assistens imponet ipsi annulum, ut in Missa pontificali.

76. Diaconus et Subdiaconus non assument in brachio sinistro manipulum, nec Subdiaconus deferet Evangeliarium cum manipulo Episcopi. Si Ministri praedicti induere planetas plicatas deberent, pergant ad abacum ibique illas assument sine manipulis et ad thronum revertentur.

77. Paratus, ut supra, Episcopus accipiet sinistra baculum pastorem, assurget ac descendet de throno, iturus ad Altare.

78. Quum Episcopus de throno assurget, iturus ad Altare, consurget Chorus omnis et caput nudabit. Assurgent etiam Electus, qui caput bireto nudabit, et Episcopi assistentes, qui tamen mitram non dimittent.

79. Episcopus ad Altare procedet inter Presbyterum assistentem a dextris, Diaconum a sinistris et a sinistris Diaconi procedet Subdiaconus. Diaconi assistentes sequuntur Episcopum sequente Caudatario, qui sustinebit eius vestis extremitatem posteriorem; post Caudatarium duo Cappellani a mitra et a baculo: postremo alteri duo a libro et scotula.

80. Episcopus transiens per chorum, benedicet Clerum, salutabit Episcopos assistentes et Electum.

81. Interim in promptu erunt prope Altare clericus unus cum gremiali Episcopi, et alter cum mitra auriphrygiata; statim tradenda Cappellano a mitra, si Episcopus mitra pretiosa utetur.

82. Quum ventum erit ante Altare, Diaconus et Subdiaconus ad pedem Altaris consistent, et medius inter eos Episcopus, recedentibus Presbytero assistente et Diaconis assistentibus.

83. Episcopus cum Ministris ceterisque Assistentibus reverentiam faciet ad Altare.

84. Presbyter assistens et Diaconi assistentes recedent in chorum ad subsellia sua.

85. Episcopus ad Altare ascendet, sedebit faldistorio, versis humeris ad Altare et baculum dimittet.

86. Diaconus se sistet a dextris, Subdiaconus a sinistris Episcopi.

87. Cappellani a libro et scotula accipient pontificale cum scotula et consistent prope Episcopum a latere Subdiaconi.

88. Si Episcopus utetur mitra pretiosa, postquam sederit, Diaconus exuet ei mitram illam et imponet alteram auriphrygiatam. Gremiale deinde ponet super genua ipsius.

89. Quum ad Altare Episcopus ascenderit, Electus una cum Episcopis assistantibus convertetur ad Altare suum; salutabunt Crucem, deinde procedent ad Altare primum, dum Electus incedet medius inter Episcopos assistentes.

90. Cappellani eorum, vel clerici ad hoc designati advenient ut trasferant tria scabella et collocent ipsa ante gradus Altaris, ita tamen ut scabellum Electi stet e regione Consecrantis, scabella autem Episcoporum assistantium sita sint a lateribus Electi, sed aliquantulum conversa inter se ut efficiant quemdam semicirculum.

91. Electus cum Episcopis assistantibus, ubi venerint ante Altare, conficiet reverentiam contextim ad Crucem et Episcopum consecrantem, tum sedebunt brevi tempore et Electus caput bireto cooperiet.

92. Si Electus praestiturus erit iuramentum, unus ex Cappellanis eius ante Episcopum consecrantem ponet scabellum cum Pontificali desuper aperto et pulvinum ante scabellum, in quo genuflectet Electus.

93. Postquam Electus et Episcopi assistentes sederint brevi tempore, tam Electus quam Episcopi praedicti caput aperient et assurgent.

94. Primus Episcopus assistens rogabit Consecrationem ab Episcopo consecrante, *Reverendissime Pater, postulat* etc. Consecrans quaeret *Habetis mandatum Apostolicum?* Et Episcopus praedictus accepto Breve Apostolico a Secretario aut ab altero familiari Electi, respondebit *Habemus* et tradet Breve Consecranti, qui postquam acceperit et inspexerit illud dicet *legatur* ac tradet vel tradetur alicui ex Cappellanis suis, qui leget illud.

95. Electus et Episcopi assistentes sedebunt et caput cooperient.

96. Cappellanus supradictus, stans prope Altare, non vero super gradus, leget Breve et advertet, ut nominet prius Summum Pontificem, postea nomen illius, cui directum Breve est, quod nomen scriptum extat a tergo Brevis, exempli gratia; *Pius Papa Nonus Venerabili Fratri N. Episcopo N. Venerabilis Frater salutem et Apostolicam Benedictionem* etc.

97. Si praescriptum sit in Brevi, ut Electus praestet consuetum iuramentum ante Consecrantem, completa lectione Brevis, nudabit caput Electus, tradet biretum Caeremoniario vel Cappellano, qui assistet ipsi, assurget, procedet ad Altare, genuflectet super pulvinum ante scabellum et elata voce leget formulam antedictam.

98. Interim unus ex Cappellanis, eius in promptu habebit Missale, quod accipiet ex abaco praeparato pro Electo.

99. Lecta ab Electo iuramenti formula, amovebitur ab uno ex Cappellanis eius scabellum cum libro, ex quo legerit formulam et Cappellanus alter ponet apertum super genua Consecrantis Missale, quod ipse Consecrans sustinebit utraque manu. Electus manus imponet super illud et dicet *Sic me Deus adiu-ret* etc. Consecrans autem respondebit *Deo gratias*.

100. Cappellanus recipiet Missale, quod iterum ponet super abacum, ex quo acceperit et Electus redibit sessum ad scabellum suum et caput operiet bireto.

101. Sin autem in Brevi non praescriptum erit, ut Electus praestet iuramentum in ipso Consecrationis actu, postquam lectum erit Breve ipsum, Consecrans dicet *Deo gratias* et omittentur omnia ea, quae relate ad iuramentum tradita sunt num. 97, 98, et 99.

102. Cappellanus Electi cum Pontificali consistet a sinistris eius, sustinens ei a latere Pontificale apertum.

103. Episcopi assistentes advertent, ut legant omnia ea, quae leget Episcopus consecrans relate ad Consecrationem.

104. Omnibus suis locis sedentibus, Consecrans leget *Examen Antiqua Sanctorum Patrum* etc. quod idem facient Episcopi assistentes.

105. Electus in fine cuiusque interrogationis nudabit caput, assurget et respondebit ut in Pontificali. Caeremoniarius vel Cappellanus alter, qui assistet ei quando Electus nudabit caput, attollet pluvialis eius fimbriam dexteram.

106. Post verba *Haec omnia et cetera bona* etc. ac post altera *Haec tibi fides* etc. Electus non assurget neque caput aperiet sed adstantes omnes respondebunt *Amen*.

107. Sub finem examinis huius, unus ex Cappellanis Electi ponet pulvinum super gradum ante Consecrantem.

108. Item in promptu erunt Acolythi cum manipulis Ministrorum, clericus alter in promptu etiam habebit Evangeliarium cum manipulo Episcopi ac thuriferarius praeparabit thuribulum.

109. Redibunt interim ad Altare Presbyter assistens, qui consistet a latere Altaris ex parte Epistolae, et duo Diaconi assistentes, qui locum sument in latere opposito, ne tamen transitum impediant Electo et Episcopis assistentibus.

110. Absoluto examine, Electus caput aperiet ac biretum tradet Caeremoniario, seu Cappellano ipsi assistenti. Electus et Episcopi assistentes consurgent, iidemque Episcopi ducent Electum ante Consecrantem.

111. Electus geniculabit super pulvinum et osculabitur manum Consecrantis, deinde assurget ac recedet in planum ante Altare versus latus Evangelii. Cappellanus unus Electi amovebit pulvinum ibi positum sub finem Examinis.

112. Quum Electus manum Consecrantis osculatus erit, Diaconus et Subdiaconus de Altari descendent et reverentia contextim facta ad Consecrantem et ad Altare, pergent ad abacum, ubi manipulum sibi imponent brachio sinistro, Subdiaconus accipiet etiam Evangeliarium cum manipulo Episcopi, quod utraque manu sustinebit ante pectus.

113. Revertentur ad Episcopum; Diaconus tollet ei gremiale; tunc Episcopus de faldistorio assurget, descendet de Altari et convertetur ad ipsum.

114. Presbyter assistens statim accedet ad dexteram Episcopi, sed aliquanto retro, Electus consistet a sinistris Episcopi

et a sinistris Electi consistent Diaconus cum Subdiacono, sed aliquanto retro, ut Presbyter assistens. Diaconi assistentes stabunt a tergo Episcopi; post Diaconos assistentes, Cappellani a mitra, baculo etc.

115. Episcopus ad Altare conversus exuetur mitra a Diacono.

116. Episcopus, reverentia facta ante Crucem, inchoabit Sacrum, seu Confessionem, et cantores cantabunt Introitum, deinde *Kyrie*.

117. Electus respondebit Episcopo, itemque Ministri et ceteri assistentes.

118. Episcopi duo assistentes, aliquanto longe ab Altari stantes, sibi mitram exuet et uterque cum respectivis Cappellanis suis qui genibus flexis insistent, recitabunt Confessionem.

119. Interim unus vel duo clerici removebunt faldistorium de medio Altaris; Cappellanus a libro deponet pontificale super abacum et accipiet Missale; Cappellani Episcoporum, vel Clerici aliquot ante Altare Electi reponent tria scabella, pro Electo nempe et Episcopis assistentibus.

120. Subdiaconus post *Indulgentiam* etc, manipulum inducet brachio Celebrantis; ad quam actionem opus est ut Electus recedat aliquantulum; deinde iterum proximabit ad sinistram Celebrantis, prosecuturus cum ipso Missam.

121. Dicto *Oremus* a Consecrante, Episcopi assistentes approximabunt ad Electum. Consecrans et Electus sibi ad invicem reverentiam conficient, atque Electus se adiungens Episcopis assistentibus reveniet ad Altare suum. Consecrans autem cum Ministris et Assistentibus suis prosequetur Sacrum ritu pro Missa Pontificali praescripto.

122. Electus cum Episcopis assistentibus, reversus ad Altare suum, salutabit Crucem et sedebit scabello, versis humeris ad Altare ipsum, Episcopi assistentes sedebunt, ut Electus, scabellis suis, senior tamen a dextris, alter a sinistris Electi et sibi ipsi mitra caput operient.

123. Se sistet Electo Cappellanus cum Canone, ex quo ille leget psalmos *Quam dilecta* etc. Hoc tempore ipsi Cubicularius suus educet calceos usuales et inducet caligas cum sandaliis albi coloris.

124. Interea continuabitur Missa pontificalis ordine praestituto, et quando Episcopus, thurificato Altari, accedet ad thronum, transiens ante Electum, nullam faciet ei reverentiam, eo quod is occupatus sit in recitatione psalmorum etc.

125. Postquam Electus indutus erit caligis ac sandaliis, et compleverit recitationem ceterarum precum, Cappellani assistentes sui, exuent eum pluviali, imponent ipsi Crucem pectoralem e collo pendentem, expedient stolam, quae decussata erat in eius pectore, eamque relinquent pendentem sed firmabunt cingulo; postea induent ei tunicellam, dalmaticam et planetam, ac brachio eius sinistro inducent manipulum.

126. Electo tali modo parato, Episcopi assistentes sibi exuent mitram, tum assurgent cum Electo ipso, convertentur ad Altare et reverentia facta ad Crucem illius, ascendent in suppedaneum. Idem Episcopi assistentes, iuxta ordinem antiquitatis, consistent a dextris Electi unus, a sinistris alter, quod semper observabunt in actionibus sequentibus.

127. Electus dicet orationem *Aufer a nobis*, osculabitur Altare et nunquam se movens de medio ipsius, Missam leget ex Missali cum legili collocato in ipso medio Altaris.

128. Notabitur quo processerit Missa solemnis; namque si, exempli gratia, nondum recitatum erit *Kyrie*, Electus expectabit ibi recitaturus illud submissa voce, eodem tempore cum Consecrante, item omnia ea, quae Episcopus Consecrans cantabit in Missa, Electus recitabit submissa voce, simul cum eodem Episcopo Consecrante. Ad *Gloria in excelsis*, si recitandum erit, Electus eodem statu, ut supra, perstabit, ac recitabit ipsum cum Assistantibus, deinde sedebit, ut autea, caput operiens bireto et congruens cum Choro in cantu verborum *Adoramus te* etc, ad nudandum caput.

129. Absoluto cantu hymni *Gloria in excelsis*, si cantandus erit, Electus cum Episcopis assistantibus ascendet iterum ad Altare suum, et thurificato Altari, non conversus ad populum dicet *Dominus vobiscum* itemque orationes et reliqua. Advertetur oratio pro Electo recitanda cum prima oratione Missae sub unica conclusione. Postea rursus sedebit et completo Epi-

stolae cantu, redibit ad Altare suum, ubi simul cum Episcopo leget Epistolam et Graduale usque ad ultimum versum ipsius, vel tractus aut sequentiae.

130. Etiam Episcopus Consecrans, post cantum Epistolae, quum Subdiaconus osculatus erit manum eius, leget Graduale, ut supra.

131. Electus postquam legerit Graduale modo supradicto, descendet de Altari suo et consistet in pedes ante scabellum, versis humeris ad Altare ipsum: idem facient Episcopi assistentes, qui caput mitra cooperient.

132. Episcopus, postquam legerit Graduale, ut supra, dempto ei gremiale a secundo Diacono assistente, accipiet sinistra baculum pastorem, surget de throno, descendet et ad Altare procedet.

133. Presbyter assistens praeibit Episcopo, qui incedet medius inter Diaconos assistentes, et benedicet Clerum dum transibit per chorum; Caudatarius sequetur Episcopum, cuius extremitatem posteriorem vestis sustinebit, et apud caudatarium ibunt quatuor Cappellani, a mitra, baculo, libro et scotula, insuper clericus qui referet gremiale super abacum.

134. Episcopus transiens ante Electum et Episcopos assistentes, salutabit eos.

135. Interim ab uno aut duobus clericis reponetur faldistorium pro Episcopo in medio suppedaneo Altaris maioris.

136. Diaconus cum Subdiacono procedent ad pedem Altaris, ut se adiungant Episcopo.

137. Cappellanus a libro deponet Missale super abacum et accipiet pontificale, adhibendum in Consecratione.

138. Electus cooperiet caput bireto: praesto erunt Cappellani respectivi, translaturi scabellum ante Altare maius, collocanda ut supra traditum est in principio functionis.

139. Quum Episcopus venerit ante Altare, recedet Presbyter assistens et Diaconi assistentes, Diaconus et Subdiaconus succedent in assistentiam Episcopi.

140. Episcopus ante Altare, quum steterit, cum Ministris suis et Assistentibus reverentiam conficiet ad Crucem. Episco-

pus ascendet ad Altare cum Diacono et Subdiacono, sedebit faldistorio et dimittet baculum. Presbyter assistens cum Diaconis assistentibus recedent in chorum ad loca sua cum ceteris Canoniciis.

141. Sedente in faldistorio Episcopo, Electus cum Episcopis assistentibus procedent ante Altare, sequentibus Cappellanis, deferentibus scabella et pontificale pro Assistentibus.

142. Ante Altare quum venerint, Electus sibi exuens biretum et Assistentes retinentes mitram, conficient contextim reverentiam ad Crucem et Episcopum ac sedebunt scabellis dispositis, ut superius traditum est in examine.

143. Interea ponentur pulvini duo super gradus Altaris in latere Evangelii propter prostrationem Electi, praeparabitur pulvinus pro Consecrante et pulvini pro Episcopis assistentibus.

144. Sedente Electo cum Assistentibus, Episcopus ex Pontificali leget admonitionem *Episcopum oportet* etc.

145. Deinde assurgente Episcopo, Electus caput nudabit bireto: assurgent etiam Assistentes, retinentes mitram in capite et Episcopus elata voce ac tono feriali recitabit invitationem ad orationem *Oremus, fratres carissimi* etc.

146. Responso a choro *Amen*, Electus, tradito bireto cuiusdam ex Cappellanis suis, procumbet in latere Evangelii (erit autem a sinistris Episcopi genuflexi). Episcopus assurgit, convertetur ad Altare et pulvino ante faldistorium posito, geniculabit ante faldistorium ipsum; Episcopi assistentes conversi ad Altare, geniculabunt, quo loco erunt, in pulvino posito ante scabellum.

147. Prostrato Electo et genuflexis ceteris omnibus, cantores duo genuflexi in medio choro cantabunt Litanias, quibus respondebunt adstantes.

148. Sub finem Litaniarum in promptu habebitur baculus pastoralis et Pontificalis.

149. Clericus etiam vel Cappellanus unus Electi praesto erit, traditurus Missale imponendum scapulis et capiti Electi.

150. Postquam cantores cantaverint ꝑ. *Ut omnibus fide-*

libus defunctis etc. assurgat Episcopus consecrans cum Ministris suis, genuflexis adhuc ceteris omnibus.

151. Episcopus, sumpto sinistra baculo et conversus ad Electum, qui adhuc prostratus erit, cantabit tribus vicibus tono Litaniarum *ꝯ. Ut hunc praesentem Electum* etc. eumque benedicet, ut in Pontificali.

152. Etiam Episcopi assistentes genuflexi recitabunt sine cantu versiculos praedictos et benedicent Electum.

153. Episcopus dimittet baculum, eoque rursus genuflexo cum Ministris, cantores resument cantum Litaniarum ad *ꝯ. Ut nos exaudire* etc. easque absolvent.

154. Litiis absolutis, omnes consurgent; Consecrans ascendet in suppedaneum et consistet ante faldistorium, versis humeris ad Altare; Diaconus se sistet a dextris Episcopi et Subdiaconus a sinistris; Electus de prostratione assurgat et geniculabit in gradu superiori ante Episcopum: primus Episcopus assistens locum sumet a dextris Episcopi consecrantis recedente aliquantum Diacono, secundus Episcopus assistens accedet ad sinistram Consecrantis, recedente aliquantulum Subdiacono.

155. Episcopus consecrans accipiet a Diacono Missale quod sustinens apertum, adiuvantibus Episcopis assistentibus, imponet super scapulas et caput Electi, advertendo quod pars superior Missalis, quae respondet primae lineae ac numero paginae, insistat super scapulis, pars autem inferior cui respondet ultima linea, insistat capiti Electi. Unus ex Cappellanis Electi adstans a tergo eius, sustentabit Missale, dum fiet Consecratio.

156. Missali imposito humeris et capiti Electi, Consecrans cum duobus Assistantibus utrasque manus iunctim imponent capiti Electi et eodem tempore clara voce dicent *Accipe Spiritum Sanctum*.

157. Episcopi assistentes redibunt immediate ad scabella sua et sibi exuent mitram: Electus de Altari descendet et geniculabit in medio gradu infimo: Diaconus mitram exuet Consecranti, qui simul cum Episcopis assistentibus cantabit tono feriali orationem *Propitiare Domine* etc. non praeposito Ore-

mus. Postea Consecrans cantu feriali et manibus ante pectus expansis, prosequetur praefationem, quae ab Episcopis assistentibus legetur, manibus iunctis.

158. Hoc tempore Caeremoniarius vel unus ex Cappellanis Electi circumdabit vittam capiti illius, et in promptu stabunt clerici tres, unus cum vasculo S. Chrismatis in lance cum aliquantulo gossipii soluti, alter cum gremiali lineo taeniis instructo, ac tertius cum lance ad recipiendas chirothecas Episcopi.

159. Cantatis praefationis verbis illis *coelestis unguentorum sanctifica*, Consecrans cum Ministris convertetur ad Altare et genuflectent ante faldistorium et Episcopi assistentes genuculabunt in locis suis. Diaconus exuet pileolum Consecranti qui genuflexus in pulvino intonabit hymnum *Veni creator Spiritus* et continuabitur a cantoribus; poterit etiam coniungi organorum sonus, quamvis officium Missae id non requireret. Etiam Episcopi assistentes dimittent pileolum.

160. Completo cantu primorum quatuor versuum, seu strophae primae, consurgent Consecrans et Assistentes. Episcopus sedebit faldistorio, Episcopi assistentes sedebunt scabellis suis. Diaconus reponet mitram Episcopo et Assistentes etiam sibi reponent mitram.

161. Diaconus tollet annulum Episcopo, deinde Diaconus cum Subdiacono exuent ei chirothecas, quas reponent in lance et clericus huic rei designatus deferet eas ad abacum. Tum Diaconus reponet annulum Episcopo, postea sumptum gremiale lineum, adiuvante Subdiacono, ponet super genua Episcopi et firmabit taeniis ad nodos faldistorii.

162. Clericus cum vasculo S. Chrismatis consistet prope Diaconum, et genuflexus sustinebit Episcopo vasculum praedictum. Electus ascendet iterum ad Altare et genuculabit in gradu superiori ante Episcopum.

163. Episcopus intincto pollice dextro in S. Chrisma, unctionem peraget in capite Electi, recitans formulam *Ungatur et consecretur* etc. Uctionem autem peragens, inunget prius tonsuram in formam Crucis. postea tonsuram totam. Episcopi assi-

stantes, sedentes adhuc scabellis suis formulam eandem recitabunt. Episcopus pollicem suum gossipio absterget et removebitur ab eius genibus gremiale lineum. Electus reveniet geniculatum super gradum inferiorem Altaris, et Cappellanus qui sustinebit Missale super scapulis eius, cavebit ne Missali ipso tangat locum unctionis.

164. Expleto hymni cantu, Diaconus exuet mitram Episcopo, qui assurget; Episcopi assistentes sibi ipsi tollent mitram et consurgent: Consecrans prosequetur in cantu manibus ante pectus expansis, secundam praefationis partem, nempe *Hoc Domine copiose* etc. quae legetur etiam a praedictis Episcopis assistentibus, manibus iunctis, ut supra innuimus.

165. Interim a Caeremoniario vel ab uno ex cappellanis imponetur collo Electi vitta, quae pendeat ante pectus eius.

166. Conclusio praefationis *Per Dominum* etc. recitabitur ab Episcopo consecrante voce submissa et sine cantu.

167. Praefatione absoluta, Consecrans intonabit antiphonam *Unguentum in capite*, quam prosequantur cantores cum psalmo *Ecce quam bonum*, cui poterit organorum sonus interponi ut supra de hymno *Veni creator* etc.

168. Consecrans sedebit faldistorio et Diaconus reponet ei mitram. Episcopi assistentes pariter sedebunt scabellis suis et caput mitra cooperient.

169. Diaconus una cum Subdiacono reponent super genua Episcopi gremiale lineum, quod taeniis firmabunt ad nodos faldistorii.

170. Electus assurget, ascendet ad Altare, geniculabit ante Episcopum eique praesentabit manus apertas simul iunctas cum digitis etiam coniunctis. Episcopus Consecrans intinget pollicem dexterum in S. Chrisma et unctionem peraget super manus Electi, recitans formulam *Ungantur manus istae* etc. Unctionem autem exsequetur efficiens binas lineas super manus Electi, ducens primam a pollice dextrae manus eius directam ad indicem sinistrae, alteram a pollice sinistrae ad indicem dextrae ita ut efformet Crucem, deinde prosequetur inungere palmas manuum, et unctione peracta, absterget pollicem suum

gossipio (a). Post formulam antedictam subiunget alteram *Deus et Pater* etc. Post haec Electus seu potius Consecratus claudet per se ipse manus suas, imponens dexteram sinistrae easque applicans vittae, quae de collo eius pendeat.

171. Interim ab uno ex Cappellanis in promptu habebitur baculus et annulus tradendus Consecrato, et clericus unus deferet ad Altare vasculum aquae benedictae cum aspersorio, si res supra notatae benedicendae erunt.

172. Repetita a cantoribus post psalmum antiphona *Unguentum* etc. nisi benedictus erit baculus pastoralis, Diaconus cum Subdiacono tollent gremiale Episcopo, deinde Diaconus exuet ei mitram, ipse autem assurgens, non vero Episcopi assistentes, recitabit orationem super baculum, et asperget illum aqua benedicta, quam ei porriget Diaconus.

173. Diaconus Episcopum sedentem rursus cooperiet mitra eique tradet baculum. Episcopus baculum accipiet ac tradet Consecrato, dicens *Accipe baculum* etc. Consecratus non aperiens manus, baculum accipiet inter digitos medios et indices. Tum Episcopus tollet Consecrato baculum, quem restituet Diacono, hic autem Cappellano.

174. Nisi annulus benedictus esset, Episcopus exutus mitra a Diacono, assurget et orationem super anulum recitabit deinde illum aqua benedicta asperget, ministrante eam, ut supra Diacono. Episcopi assistentes orationem istam non recitabunt.

175. Postea sedebit Episcopus et mitra iterum cooperietur a Diacono. Hic tradet Episcopo anulum, quem ille inseret digito annulari dextero Consecrati, dicens *Accipe anulum* etc.

176. Episcopi assistentes, postquam recitaverint formulam ad anulum spectantem, consurgent de scabellis suis, ascendent ad Altare et consistent a lateribus Consecrantis, primus nempe a dextris, secundus a sinistris eius, qui simul cum Consecrante ipso, sumptum de humeris Consecrati librum Evangeliorum sustinebunt iunctim super genua Consecrantis; Consecratus autem libro imponet manus non disiungens eas, dum Consecrans

(a) Inspiciatur adnotatio subiecta num 123. cap. II. huiusce libri.

cum Episcopis assistantibus, tradentes ei librum clausum recitabunt formulam *Accipe evangelium* etc.

177. Formula recitata, removebitur a Diacono Missale seu liber Evangeliorum de gremio Consecrantis, qui dabit Consecrato amplexum, dicens *Pax tibi* et Consecratus non aperiens manus, respondebit *Et cum spiritu tuo*. Assurget Consecratus et pacem accipiet ab Episcopis assistantibus, dicentibus *Pax tibi*; ille autem respondebit *Et cum spiritu tuo*. Episcopi iidem amplectentur eum, sed ipse non ariet manus.

178. Dum consurgent Episcopi assistentes, ascensuri ad Altare propter actiones supra descriptas, referentur scabella ad Altare Consecrati et in promptu habebitur lotio pro Consecrante et Consecrato.

179. Descendet de Altari Consecratus, medius inter Episcopos assistentes, qui facta contextim reverentia ad Crucem Altaris et ad Consecrantem procedent ad supradictam Cappellam minorem ac reverentia facta ad Crucem Altaris huius, sedebunt, ut antea.

180. Profectis de Altari tribus praedictis Episcopis, redibunt apud Altare Diaconi assistentes cum Presbytero assistente, qui ascendet ad Altare et consistet prope Diaconum. Ascendet illuc etiam clericus, qui deferet lancem cum chirothecis.

181. Ascendent ad Consecrantem ministri lotionis, et Presbyter assistens tollet anulum Episcopo, qui lavabit manus. adhibens medullam panis et mali medici ad abstergendum pollicem.

182. Ad actionem istam Canonici consurgent et Praelati, si aderunt; ceteri omnes adstantes in genua procumbent.

183. Presbyter assistens mantile porriget Episcopo, cui, lotis manibus, tolletur gremiale lineum, Diaconus cum Subdiacono reponet chirothecas, Presbyter assistens anulum digito restituet.

184. Cappellanus a libro deponet super abacum Pontificale et recipiet Missale utendum ab Episcopo.

185. Consecrato in scabello sedenti exuetur vitta e collo et ex capite ab uno ex Cappellanis^s eius, qui absterget etiam

caput ipsius purificatorio. Ille dimittet annulum et lavabit manus utens medulla panis et mali medici. Lotionem ei ministrabunt Cappellani sui stantes. Postquam manus abluerit, reponetur annulus digito eius.

186. Lotis a Consecrato manibus, Episcopus consecrans sinistra accipiet baculum, assurget, descendet de Altari cum Ministris et ad Altare conversus, salutabit Crucem.

187. Episcopus, praeunte Presbytero assistente, medius inter Diaconos assistentes, sequentibus Caudatario, quatuor Cappellanis et clerico deferente gremiale, redibit ad thronum. Transiens ante Consecratum et Assistentes eius salutabit eos, ipsi autem consurgent eiusque salutationi respondebunt. Item transiens ante chorum, dextera Clerum benedict.

188. Diaconus et Subdiaconus postquam comitati erint Episcopum ante gradus Altaris, conficient cum eo reverentiam ad Crucem et revertentur ad scamnum suum prope latus Epistolae.

189. Episcopus, consenso throno, sedebit in ipso, dimittet baculum, reponetur ei gremiale a primo Diacono assistente, eique se sistent Cappellani cum Missali et scotula; ipse vero leget ultimum versiculum Gradualis vel Tractus aut Sequentiae, postea *Munda cor meum* et Evangelium.

190. Consecratus cum Episcopis assistantibus ascendet ad Altare suum, leget ultimum versiculum Gradualis vel Tractus aut Sequentiae, *Munda cor meum* et Evangelium, quod tamen non osculabitur, nec dicet *Per Evangelica dicta* etc. Deinde redibit sessum, ut antea, cumque ipso etiam Episcopi assistentes.

191. Interim a choro cantabitur versiculus Gradualis, seu Tractus, sive Sequentiae.

192. Dum ab Episcopo consecrante legetur Evangelium, Diaconus afferet librum ad Altare et fient illa omnia, quae in Missa pontificali praescripta sunt.

193. Ad cantum Evangelii, Consecratus cum Episcopis assistantibus stabunt, manentes apud scabellum suum et conversi Diaconum versus. Quando Episcopus Consecrans intonabit *Credo*, Consecratus et Episcopi assistentes ascendent ad Altare suum, et conversi ad ipsum recitabunt *Credo*, postea redibunt sessum, ut in principio.

194. Sub finem Symboli disponentur oblationes, videlicet Caeremoniarius tradet duo intorticia ardentia uni ex Cappellanis Consecrati, vel clerico alicui, alteri panem inauratum, alteri panem argentatum, quarto doliolum inauratum, quinto doliolum argentatum, eosque ita disponet, ut quoad sinat dispositio presbyterii, possint ordinatim sequi Consecratum, quando ad thronum accedet.

195. In promptu etiam erit qui ministrare Episcopo Consecranti lotionem debet, praesertim si actionem istam fungetur Magistratus.

196. Absoluto cantu Symboli, secundus Diaconus assistens tollet gremiale et mitram Episcopo, qui assurgens cantabit *Dominus vobiscum*, *Oremus* et leget versiculum Offertorii.

197. Consecratus cum Episcopis assistentibus ascendet ad Altare suum, quod osculabitur, dicet *Dominus vobiscum*, non conversus ad populum, et leget Offertorium.

198. Diaconus primus assistens cooperiet Episcopum mitra pretiosa, si uti licebit, secus auriphrygiata, eique reponet gremiale. Ponetur etiam pulvinar super gradulum cathedrae Episcopi.

199. Consecratus cum Episcopis Assistantibus de suo Altari descendet et cum ipsis salutabit Crucem Altaris eiusdem deinde Episcopi assistentes mitra caput operient et medium inter se deducunt Consecratum ad thronum: si transeundum esset ante Altare maius, conficient reverentiam, itemque salutabunt Episcopum consecrantem, quum pervenerint ante thronum. Cappellani seu Clerici cum oblationibus, unus post alium, ordine supra descripto, sequentur Consecratum: genuflexionem conficient ad Altare maius et ad Episcopum, ut supra.

200. Consecratus deducetur in thronum ante Consecrantem ab Episcopis assistentibus, et gemiculabit in pulvino ante Consecrantem. Clerici cum oblationibus ascendent ad thronum, approximabunt ad dexteram Consecrati, oblationes ei porrigent et immediate transibunt ad sinistram eius. Consecratus praesentabit intorticia Episcopo, eiusque manum, dum illa accipiet, osculabitur. Episcopus intorticia tradet primo Diacono assistenti.

iste clerico seu Cappellano, qui illa detulerit, hic autem reportabit ad abacum: id ipsum fiet de panibus et doliolis.

201. Oblationibus praesentatis, Consecratus assurgit et una cum Episcopis assistantibus de throno descendit atque iterata reverentia ad Episcopum, procedit ad Altare maius ibique consistet a latere posteriori in cornu Epistolae.

202. Episcopi assistentes, comitantes eum, quum pervenerint ante Altare, dimittent mitras et locum sument a lateribus Consecrati, stantes tamen uno gradu infra locum, quo constituerit Consecratus.

203. Legile cum Missali afferetur ad Altare maius in usum Consecrati ab uno ex Cappellanis eius.

204. Quum de throno Consecratus descenderit, secundus Diaconus assistens tollet gremiale Episcopo, qui dimittet annulum et chirothecas.

205. Ministri lotionis ad thronum ascendent, postquam descenderit Consecratus.

206. Ad lotionem manuum Episcopi, Canonici et Praelati, si qui aderunt, stabunt; ceteri omnes adstantes geniculabunt.

207. Episcopus posteaquam manus abluerit, recepto annulo ac sumpto baculo, descendit de throno et procedit ad Altare, prosecuturus Missam pontificalem, observatis omnibus iis, quae praescripta sunt cap. IX. lib. V. exceptis animadversionibus, quae sequuntur.

208. Organa, si sonabitur illis pro qualitate ritus, cessabunt pulsari statim ac pervenerit Episcopus ad Altare.

209. Episcopus elata voce recitabit secretas omnes, easque recitabit etiam Consecratus, qui simul cum ipso concelebrabit.

210. Una tantum hostia praeparabitur et infundetur in calicem quantitas vini sufficiens pro Communionem utriusque.

211. Benedictio thuris cum precibus pro thurificatione oblatorum et Altaris praescriptis, recitabuntur tantum ab Episcopo consecrante.

212. Postquam Diaconus thurificaverit Consecrantem, incensabit Consecratum, post eum duos Episcopos assistentes, qui thurificationem accipient retinentes mitram in capite, eam tamen post thurificationem statim dimittent.

213. Consecrans non ante actionem istam lavabit manus.

214. Ad *Orate fratres*, Consecratus osculabitur Altare, sed non convertetur ad populum.

215. Praefatio, *Pater noster* et *Pax Domini* cantabitur a Consecrante, Consecratus autem recitabit illa elata voce, sequens cantum.

216. Postquam Consecratus et Consecrans recitaverint *Sanctus* et *Agnus Dei*, cantabitur utrumque a choro, postea continuabitur Missa elata voce.

217. Consecrans pacem praebebit Consecrato, deinde Ministris et Assistentibus, ut praescriptum est in Missa pontificali solemni.

218. Exceptis hisce peculiaribus animadversionibus, de reliquo Missae Consecrans et Consecratus peragent quae iam descripta fuerunt cap. praeced. num. 138.

219. Advertetur etiam, ut cantores cantent *ŷ. Communio*, postquam illum legerint Consecrans et Consecratus.

220. Postquam Consecrans donaverit benedictionem solemnem et publicata fuerit indulgentia a Presbytero assistente, reponetur faldistorium in medio suppedaneo Altaris et in eo sedebit Episcopus consecrans, qui baculum dimittet et a lateribus suis habebit Diaconum et Subdiaconum.

221. Cappellanus a libro meminerit recipere ex abaco Pontificale, praesentandum Episcopo, ut infra.

222. Presbyter assistens cum Diaconis assistentibus se recipient ad loca sua in choro.

223. In promptu erunt Cappellani Consecrati cum mitra, cum chirothecis et cum baculo et clericus cum vaseculo aquae sanctae et aspersorio.

224. Sedente Episcopo, deducetur ante ipsum ab Episcopis assistentibus Consecratus, qui reverentia facta contextim ad Crucem Altaris et ad Episcopum ipsum, geniculabit ante Consecrantem eundem.

225. Ceremoniarius vel unus ex Cappellanis imponet capiti Consecrati pileolum.

226. Nisi benedicta fuerit mitra, Diaconus mitram exuet Epi-

scopo consecranti, qui assurget atque orationem super illam recitabit, post quam, accepto a Diacono aspersorio, asperget illam aqua benedicta, sedebit rursus et Diaconus reponet ei mitram. Notandum autem quod in benedictione mitrae et chirothecarum, Episcopi assistentes recitare orationes praescriptas non debent.

227. Episcopus mitram accipiet e manibus Diaconi: Episcopi assistentes vittas accipient eiusdem mitrae eamque tam Episcopus, quam Assistentes imponent capiti Consecrati, recitantes formulam *Imponimus, Domine* etc.

228. Caeremoniarius vel alter Cappellanus tollet anulum Consecrato.

229. Chirothecas, nisi benedictae fuerint, benedicet Episcopus, ut supra de mitra.

230. Episcopus a Diacono accipiet chirothecam dexteram et adiuvante primo Episcopo assistente, imponent illam dexteræ Consecrati, deinde a Diacono eodem accipiet sinistram, quam adiuvante secundo Episcopo assistente induet sinistrae Consecrati, recitans interea cum eisdem Episcopis assistentibus formulam *Circumda Domine* etc.

231. Diaconus anulum Consecrati tradet Episcopo, qui eius digito inseret illum.

232. Assurget Episcopus consecrans: primus Episcopus assistens ad sinistram Consecrati accedet, secundus recedet aliquantulum versus partem Evangelii super gradus ipsos Altaris.

233. Episcopus consecrans accipiet Consecratum per manum dexteram, primus Episcopus assistens per manum sinistram, ille autem assurget et deducetur ab eis sessum ad faldistorium. Post haec Episcopus consecrans, acceptum e manibus Diaconi baculum pastorem tradet Consecrato, qui sinistra illum recipiet.

234. Subdiaconus, statim ac de faldistorio surget Episcopus, meminerit transire in latus Evangelii.

235. Consecrato inthronizato ab Episcopo consecrante, Diaconus Consecranti exuet mitram.

236. Episcopi assistentes sibi ipsi exuent mitram et consistent prope Consecrantem, videlicet primus a dextris eius in gradu infra suppedeneum, secundus a dextris primi Assistentis

efficientes cum eodem quamdam ferme lineam, habentes Altare a sinistris suis.

237. Diaconus et Subdiaconus stabunt a tergo Episcopi consecrantis.

238. Episcopus intonabit *Te Deum* et cantores prosequuntur; poterit adiungi organorum sonus, licet id non sineret ritus Missae.

239. Intonito *Te Deum* Episcopi assistentes sibi mitram capiti reponet et descendant ante Altare, Consecratus surget de faldistorio, de Altari descendet, convertetur ad ipsum, et reverentia facta cum praedictis Assistentibus ad Crucem Altaris et ac Consecrantem, Assistentes, exeuntes de presbyterio, medium inter se deducunt Consecratum, qui egressus de presbyterio, dextera aperta benedicit adstantes. Tres praedictos Episcopos praecedent duo saltem Cappellani et sequuntur quatuor alteri Cappellani.

240. Ad *✕ Te ergo quaesumus* geniculabunt Episcopus, Ministri et reliqui. Si Consecratus et Episcopi assistentes rediverint ad Altare ante versiculum praedictum, morabuntur ante Altare et ad cantum versiculi illius, mitra dimissa, genuflectent in infimo gradu super pulvinos ibi appositos.

241. Episcopi assistentes ante Altare reversi, sibi exuent mitram et una cum Consecrato reverentiam conficient ad Crucem Altaris et Consecrantem.

242. Consecratus ascendet ad Altare et sedebit faldistorio: Episcopi assistentes stabunt prope Consecrantem, ut in intonatione hymni *Te Deum*.

243. Completo cantu *Te Deum*, Consecrans intonabit antiphonam *Firmetur*, quam prosequuntur cantores cum *Gloria Patri*.

244. Antiphona a cantoribus repetita, Episcopus consecrans cantabit *✕ Domine exaudi* etc. *Dominus vobiscum* et orationem *Deus omnium* etc. quae recitabitur etiam ab Episcopis assistentibus.

245. Cantata praedicta oratione, Consecratus dimittet baculum, assurget et super sinistram suam convertetur ad Altare,

a clerico aliquo remoto faldistorio. Deinde osculabitur Altare et impertietur benedictionem, cantans *Sit nomen Domini* etc. ac priusquam dicat *Pater*, accipiet baculum sinistra et benedicet adstantes trina benedictione.

246. Benedictione a Consecrato impertita, Diaconus reponet mitram Episcopo consecranti, et Episcopi assistentes sibi rursus reponent mitram conversi ad Consecratum.

247. Consecratus, nec mitram nec baculum dimittens, transibit in latus Epistolae super suppedaneum et conversus ad Consecrantem geniculabit et cantabit *Ad multos annos*, tono in Pontificali notato. Id repetet secunda vice in medio Altari super ipsum suppedaneum et conversus ad Consecrantem, vocem tamen efferens hemitonio, postremo repetet verba eadem tertia vice, altero etiam hemitonio efferens vocem, genuflexus ante Consecrantem. Assurget ac dimisso pastorali, amplexum accipiet a Consecrante, deinde a duobus Episcopis assistantibus.

248. Post amplexum Consecratus de Altari descendet medius inter Episcopos assistentes, et cum ipsis salutabit Crucem Altaris et Consecrantem. Procedent iunctim ad Altare seu Cappellam minorem, ubi dimisso baculo et mitra, facta etiam reverentia ad Crucem Altaris huius, ascendent in suppedaneum.

249. Si Consecrans fuerit Archiepiscopus, postquam responderit salutationi Consecrati et Episcoporum assistantium, convertetur ad Altare et Diaconus exuet ei mitram, deinde S. Pallium, quod super Altare deponet. Si usu Pallii non gaudebit, Diaconus exuet ei mitram tantum.

250. Consecrans incipiet ultimum Evangelium S. Ioannis et signabit Altare postea Diaconus reponet ei mitram. Recepto pastoralis, recitans Evangelium praedictum redibit in thronum, medius inter sacros Ministros, praeunte Presbytero assistente, et sequentibus Diaconis assistantibus et Cappellanis a mitra, baculo etc. Absoluto autem Evangelio, sacra paramenta dimittet.

251. Consecrans recitabit integrum Evangelium idem in suo Altari, tum descendet inde cum Episcopis assistantibus, salutabit Crucem eiusdem Altaris et sedens scabello, a Caeremoniario et Cappellanis suis exuetur sacris paramentis annulo

nempe, chirothecis, mitra, manipulo, planeta et reliquis: postmodum induetur mantelletum et mozzeta.

252. Episcopi assistentes etiam exuent paramenta et resument mantelletum et mozzetam.

253. Canonici paramenta dimittent et recipient habitum choralem. Praesto erunt clerici cum canistris allaturi indumenta praedicta et recepturi paramenta,

254. Episcopus, exutus paramentis rursus induet cappam. deinde a Subdiacono dementur ei caligae et scandalia, ut in Missis pontificalibus.

255. Id ipsum fiet Consecrato a Cubiculario suo.

256. Tum Consecrans, cum Consecratus recitabunt preces ad gratiarum actionem.

257. Interim referentur quatuor pulvini super gradum infimum in usum Episcoporum, qui peracta gratiarum actione, orabunt apud Altare maius, postea ad SS. Sacramenti, eodemque ordine, quo accesserunt, de ecclesia discedent.

DE PLURIUM EPISCOPORUM CONSECRATIONE.

CAPUT VI.

1. **F**ieri quandoque potest, ut eodem die et ab eodem Episcopo consecrante peragenda sit Consecratio Episcoporum plurium electorum.

2. Super methodum, sequendam in circumstantia ista, quasdam regulas generales tradere, censemus opportunum, quin repetamus eadem, quae duobus praecedentibus capitulis fuse tradita sunt.

De rebus praeparandis.

3. Ad Altare SS. Sacramenti praeparabitur genuflexorium cum strato et pulvinis, quod sufficiens sit pro cunctis Episcopis.

4. Relate ad ornatum et ad praeparationes in Altari maiore, nihil variandum occurrit. Dabitur opera tantum, ut augeatur ante Altare ipsum pulvinorum numerus, qui numero Episcoporum respondeat.

5. Praeparabitur Altare unum, quod augebitur in longitudinem, prout opus fuerit. Quamquam plures sint Episcopi consecrandi, Altare instruetur Cruce et quatuor tantum candelabris cum cereis. Super mensam tamen praeparabitur pro singulis Episcopis legile cum Missali et paramenta iam pro Episcopo notata: quo autem ordine disponenda sint, docebitur inferius.

6. Ante idem Altare ponentur tot scabella quot erunt Episcopi. comprehensis duobus Assistententibus, quorum numerus nunquam augetur, licet plures sint Electi consecrandi.

7. Praeparabitur etiam pro singulis Electis Canon pontificalis, ex quo quisque leget praeparationem ad Missam et gratiarum actionem post Missam.

8. Quod attinet ad apparatus abacorum, nil prorsus immutatis quae superioribus capitulis tradita sunt, dabitur opera, ut hostia adhibenda in Missa sit formae maioris, quam consuetae. eo quod illius dimidium dividendum sit in tot particulas, quot erunt Episcopi consecrandi; itemque maioris formae erit calix et praeparabitur una pluresve ampullae vini, quod satis esse possit ad Communionem Episcoporum eorundem.

9. Aderunt etiam faldistoria plura cum vestibis albis, pro numero Episcoporum, et adhibebuntur in eorum inthronizatione in exitu functionis. Quocirca curabitur, ut in longitudinem augeantur gradus Altaris maioris et eius quoque mensa, ut commode possint Episcopi consecrati manere apud ipsum, tum in concelebratione, tum etiam in inthronizatione praedicta.

10. In abaco Electi sive Electorum praeparabitur, praeter ea quae ibidem notata sunt, urceus, pelvis et mantile pro singulis Episcopis, ac si numerus respondens haberi non posset, urceus unus adhiberi poterit pro duobus ac tribus etiam Episcopis eoque casu manutergium seu mantile erit ingens, vel etiam singula mantilia in singulos Episcopos; insuper aderunt chirothecae albi coloris, mitra, caligae, sandalia et annulus pro

unoquoque illorum, atque expediet, ut haec sint signata, ut quisque possit uti illis, quae sunt ei propria seu magis idonea. Praeparabuntur etiam pro singulis Episcopis Missale seu liber Evangeliorum ipsis imponendus, binae vittae, purificatoria singula ad abstergendum caput et singuli calices cum purificatoriis pro purificatione eorumdem.

11. Relate ad oblationes, in promptu erunt pro singulis Electis intorticia, panes et doliola, vel etiam quae adhibebit unus, poterunt iis uti et alteri, ut loco suo docebitur.

12. Prope abacum eundem praeparabuntur pulvini sufficienti numero propter prostrationem et baculus pastoralis pro unoquoque Episcopo consecrando.

13. In sacrario autem numerus sedium (si illuc Episcopi congregabuntur) respondeat ipsorum numero, itemque superpellicia pro Cappellanis.

De functione.

14. Si Episcopus, Assistentes et Electi in accessu ad ecclesiam expectabunt Episcopum consecrantem in ipsius ecclesiae limine (prout in antecessum statutum erit) Assistentes stabunt a sinistra portae. Assistens primus stabit prope portam, secundus a sinistris primi; a sinistris secundi Assistantis, primus Episcopus Electus; a sinistris huius, secundus atque ita porro.

15. Si Electi et Assistentes in accessu ad ecclesiam coibunt cum Consecrante, servabitur methodus sequens. Si duo fuerint Electi, Consecrans ibit medius inter eos, ad dextris eius primus Assistens, a sinistris Assistens secundus; primus Electus a dextris primi Assistantis, secundus a sinistris Assistantis secundi. Si Electi tres fuerint numero, Consecrans incedet medius inter Assistentes, quorum primus sinistris eius a dextris autem secundus: Electus primus a sinistris primi Assistantis, Electus secundus a dextris Assistantis secundi, tertius Electus a sinistris primi Electi. Si plures fuerint Electi methodus eadem servabitur.

16. In adoratione SS. Sacramenti et in brevi oratione apud

Altare maius eundem ordinem servabunt, ut incedentes per ecclesiam.

17. Quoad praeparationem ad Missam, sive functio, celebretur cum cantu sive fiat sine cantu, servabitur quidquid traditum est capitulis superioribus. Nisi ad manus erit sufficiens numerus Canonum pontificalium, unus illorum poterit adhiberi a duobus Episcopis. Si duo fuerint Electi, secundus incedet ad sinistram primi: si tres, secundus ad dexteram et tertius ad sinistram primi: si quatuor, secundus ad sinistram primi, tertius ad dexteram primi, quartus ad sinistram secundi: qui ordo etiam si fuerint plures, servabitur toto functionis processu.

18. Caligae et sandalia induentur unicuique Electo a respectivis cubiculariis quando eis innuetur a Caeremoniario, quum actio ista dependeat etiam a modo quo tractabitur functio, nempe cum cantu aut sine ipso.

19. Electi lavabunt manus et relate ad urceum et pelvim observabitur quod superius dictum est de Canone. Deinde respectivi Cappellani Electos induent sacris paramentis.

20. Postquam Consecrans ascenderit ad Altare et Electi cum Assistantibus ituri erunt ante Altare maius, non immutabunt locum, id enim posset ordinem turbare; sed quo loco erunt tam Assistentes, quam Electi convertentur ad Crucem Altaris sui, conficient reverentiam, deinde eodem ordine, quo stabunt, procedent ante Altare maius.

21. Electi in examine sedebunt ad unam eandemque lineam e regione Consecrantis, Assistentes autem facie aliquantulum ad invicem conversa, ut notatum est capitulis praecedentibus.

22. Si Electi praestituri erunt iuramentum, genuflectent iunctim ordine eodem super infimum gradum ante Episcopum consecrantem, ante quem positum erit scabellum cum libro continente formulam iuramenti. Dignior Electorum formulam leget elata et clara voce; qua lecta, unus ex Cappellanis amovebit scabellum cum libro et Consecrans super genua sustinebit Missale apertum. Electus primus manus extensas imponet super Missale ac dicet *Sic me Deus adiuvet* etc. Assmrgat, salutabit

Episcopum et sedebit scabello suo. Electus secundus genicula-
bit ante Consecrantem ac dicet - *Et ego N. Electus Ecclesiae*
N. iuro in omnibus et per omnia, ut supra, in forma iura-
menti iam lecta, facere et observare pro ecclesia N. mihi
commissa - Tum imponet manus super Missale ac dicet - *Sic*
me Deus adiuvet etc. - Assurget, salutabit Consecrantem et
sedebit scabello suo. Haec eadem deinceps exsequentur singuli
qui supererunt. Si inter Electos adesset quidam destinatus Ec-
clesiae *in partibus infidelium*, recitabit formulam iuramenti,
sed omittet legere quae respiciunt Episcopos residentiales.

23. Seditibus post iuramentum Electis, Consecrans leget
examen *Antiqua Sanctorum Patrum* etc. singulari numero.
Ad responsa unusquisque Electus, unus post alium, assurget,
nudabit caput et respondebit ut in Pontificali: Consecrans tan-
tum plurali numero dicet. - *Haec omnia et cetera bona tri-*
buat vobis Dominus etc. - et reliquum - *Haec vobis fides*
augeatur a Domino etc. -

24. Electi, unus post alium initio facto a seniore, oscula-
buntur manum Consecrantis, recedent versus latus Evangelii,
ut stent a sinistris Consecrantis et in ordinem disponentur, ut
infra.

25. Consecrans descendet de Altari et conversus ad ipsum,
incipiet Confessionem. Electi respondebunt, stantes omnes a
sinistris eius hoc ordine. Electus primus stabit a sinistris Con-
secrantis, secundus Electus a sinistris primi, tertius a sinistris
secundi, quartus a sinistris tertii et sic de reliquis, si aderunt.

26. Quum Consecrans ascendet ad Altare. Electi se dispo-
nent eodem ordine, quo erant principio, dum processerunt ante
Altare maius, et reverentia facta ad Altare, redibunt ad sa-
cellum suum, sedebunt scabellis et exuti pluviali, a Cappel-
lanis suis induentur aliis paramentis ibidem indicatis.

27. Postquam Electi induti fuerint paramentis missalibus,
quum ascendere debeant ad Altare suum, servabunt methodum
sequentem ad confusionem vitandam. Consurgent itaque cum
Assistentibus et convertentur ad Altare suum; Assistens primus
qui aderit a latere Evangelii, transibit super suppedaneum et

veniet in latus Epistolae; prope Assistentem primum ibit Electus, qui sedebat a sinistris, eius, et consistet in latere Epistolae ad Missale praeparatum: prope Electum praedictum ibit alter qui sedebat a sinistris eius, et accedet ad Altare versus latus Epistolae et consistet a sinistri Electi, qui stabit prope Assistentem primum, eodemque modo reliqui ac postremo ibit secundus Assistens, qui consistet in latere Evangelii. Quando autem redire ante Altare ipsum debebunt, se movebit primus Assistens, post eum Electus qui proximus erit ei, deinceps reliqui et ultimo secundus Assistens.

28. Ad admonitionem *Episcopum oportet* etc. Assistentes et Electi se disponent ut in examine.

29. Invitatio ad orationem recitabitur plurali numero, videlicet *Oremus fratres carissimi, ut his Electis utilitati Ecclesiae providens* etc.

30. Ad Litanias procumbent Electi a sinistris Consecrantis ordine isto: Electus primus a sinistris Consecrantis secundus Electus a sinistris primi, tertius a sinistris secundi et ita porro si qui supererunt.

31. Formula benedictionis in Litaniis dicetur pluviali numero, *Ut hos praesentes Electos*:

32. Impositio Evangelii super scapulas et impositio manuum super caput cuiusque Electi fiet successive singulis. Itaque primus ascendet ad Altare geniculabit ante Consecrantem, accipiet utramque impositionem, descendet ante Altare ibique in genua procumbet. Deinde secundus, tum tertius et ita porro.

33. Praefatio cantabitur plurali numero et durante cantu illius, Electi aderunt genuflexi ante Altare eodem ordine, quo erant tempore examinis.

34. In unctione capitis cuiusque Electi fiet ut in impositione manuum.

35. Post secundam praefationis partem, quae cantabitur etiam numero plurali, fiet unctio manuum primi Electi, tum secundi et deinceps reliquorum.

36. Expleto cantu psalmi *Ecce quam bonum* et repetita in cantu antiphona *Unguentum* etc. ascendet ad Altare pri-

mus Electus et genibus flexis accipiet baculum, annulum et Evangelium atque admittetur ad amplexum. Descendet de Altari et consistet loco suo, stans in pedes. Tum ascendet Electus secundus, qui et ipse, ut primus, accipiet baculum, annulum, Evangelium atque amplexum, et sic deinceps reliqui.

37. Peracta omnium consecratione, Electi redibunt ad Altare suum, Cappellani abstergent eorum caput, lavabunt manus et exsequentur quidquid praescriptum superioribus capitulis fuit.

38. Ad praesentandas oblationes methodus sequens servabitur. Si obiecta oblationum erunt propria singulis Episcopis, curabitur, ut disponantur eorum delatores ita ut possint commode se adiungere proprio Episcopo: sin autem praedicta obiecta fuerint unica et in usum omnium, delatores disponentur quo modo innutum est capitulis superioribus. Itaque Consecrati, lecto Offertorio, redibunt ante scabella sua methodo superius tradita. Sedente Consecrante faldistorio in medio Altari, duo Episcopi assistentes mitra caput operient et medium inter se primum Consecratum deducunt ante Consecrantem. Primum Consecratum sequentur Cappellani quinque, deferentes intorticia, panes et doliola. Tum secundus Consecratus, quem item sequentur Cappellani sui deferentes obiecta modo nominata propter oblationem. Pari modo tertius consecratus cum Cappellanis suis, ut supra, et sic reliqui si aderunt.

39. Quod si obiecta primi Episcopi Consecrati adhibenda essent etiam a ceteris Episcopis, secundus, tertius ceterique Episcopi Consecrati sequentur primum, ut supra, non vero habebunt apud se Cappellanos praedictos.

40. Quum ante Consecrantem venerit primus Episcopus cum Assistantibus, consistent isti in plano ante gradus Altaris et Consecratus, consensis gradibus, geniculabit ante Consecrantem. Cappellani cum oblationibus incedent a dextris Consecrati, eique tradito obiecto praesentando, dextere transibunt ad sinistram eius ut obiectum ipsum recipiant e manibus Consecrantis, relaturi illud ad abacum. Si tamen res, ab uno adhibitae, ab aliis etiam adhibebuntur, non referentur ad abacum, sed Cappellani

receptis obiectis e manibus Consecrantis redibunt in latus Epistolae prope medium Altaris, ut praesto sint ad ea tradenda successivè reliquis Episcopis.

41. Episcopus primus consecratus, praesentatis oblationibus, assurget ac recedet in latus Epistolae et in eius locum succedet secundus Episcopus consecratus, qui suam oblationem peraget, ut primus, idemque facient reliqui.

42. Episcopi consecrati aderunt apud Altare post Offertorium eodem ordine, quo innutum est in Litaniis, videlicet Episcopus primus adstabit propius dexteram Consecrantis, secundus Episcopus a dextris primi Consecrati, tertius Episcopus a dextris secundi atque ita reliqui si aderunt.

43. Advertetur ut infundatur in calicem quantitas vini sufficiens, quae satis esse possit tam Consecrantis, quam Consecratorum communioni.

44. Advertent etiam Episcopi, ut verba Consecrationis proferant iunctim cum Consecrante.

45. Pax a Consecrante donabitur unicuique Episcopo consecrato et quisque Episcopus consecratus donabit eam singulis Assistentium.

46. Consecrans meminerit dividere integrum dimidium Hostiae in tot aequales particulas, quot erunt Episcopi consecrati.

47. Unusquisque Episcopus communicabitur a Consecrante prius Hostia, dein Calice; advertent autem in sumendo calice, ut supersit quod sumant reliqui; Episcopus ultimus sumet totum. Postquam Communionem acceperint, quisque Episcopus se purificabit ex calice, qui praeparatus erit pro singulis ipsorum.

48. Post Communionem, quando Episcopi transibunt in alterum latus Altaris, primus ipsorum aderit prope medium, secundus a sinistris primi, tertius a sinistris secundi, atque ita reliqui, si aderunt.

49. Benedictione Missae a Consecrante donata, reponetur faldistorium in medio Altaris, ut sedeat Consecrans.

50. Cappellani cuiusque Episcopi accipient chirothecas et mitras cum pileolis eorum, ab eisdem imponetur pileolus capiti Consecrati cuiusque.

51. Assistentes deducunt ante Consecrantem primum Episcopum consecratum, cui ipse imponet mitram et chirothecas cum annulo. Deinde idem Episcopus primus assurgit, descendet de gradibus et consistet in pedes ante Altare. Duo Assistentes ducent ante Consecrantem secundum Episcopum, cui pariter imponet mitram et chirothecas ut primo. Hoc ipsum fiet ceteris.

52. Interim a respectivis Cappellanis in promptu habebitur faldistorium et baculus pastoralis adhibendus a singulis Episcopis.

53. Postquam mitra, chirothecae et annulus impositus erit Episcopis omnibus, Consecrans assurgit ac recedit in latus Evangelii.

54. Cappellani Episcoporum consecratorum ponent faldistoria in suppedaneo et faldistorium adhibitum a Consecrante, erit in loco digniori.

55. Episcopi consecrati stabunt unus post alium ante Altare, iuxta ordinem consecrationis.

56. Collocatis, ut supra, faldistoriis, accedet ad Altare Episcopus primus: Consecrans accepta eius dextra ac primus Assistentens sinistra, ducent eum sessum ad faldistorium quo ordine docebitur infra. Inthronizato Episcopo primo Consecrans tradet baculum pastorem in sinistram. Postea sessum ducet secundum, ut supra, eique tradet baculum, itemque tertium et reliquos, si aderunt.

57. Quod ad ordinem sedendi, Episcopi regulam sequentem observabunt. Si duo fuerint Episcopi, primus sedebit versus latus Evangelii, secundus a sinistris primi versus latus Epistolae. Si tres fuerint Episcopi, primus sedebit in medio, secundus a dextris primi, tertius a sinistris primi. Si fuerint quatuor, primus habebit a sinistris suis secundum, a dextris tertium; quartus autem adstabit secundo a sinistris, et idem servabitur ordo si plures numero fuerint.

58. Intonito a Consecrante *Te Deum*, duo Assistentes procedent ante Altare, primus videlicet in latus Evangelii, secundus Assistentens versus latus Epistolae. Episcopi consecrati consurgent iunctim et quin mutant locum, descendant de Altari seque adiungent Assistentibus. Servantes locum eundem, con-

vertentur ad Altare, reverentiam conficient ad Crucem et ad Consecrantem dein convertentur versus populum eoque modo procedentes ad lineam, incedent per ecclesiam et benedicent adstantes.

59. In reditu ad Altare, subsistent ante ipsum et expectabunt dum cantetur ✕. *Te ergo quaesumus*, ut genuflectant, si nondum cantatus fuerit. Sin autem versiculus iste cantatus iam fuerit, post reverentiam ad Crucem et Consecrantem, unus post alium sessum redibunt ad faldistorium, ut sup.a traditum est, et Assistentes recedent apud Consecrantem.

60. Cantata plurali numero a Consecrante oratione *Deus, omnium fidelium pastor* etc. consurgent Episcopi de respectivo quisque faldistorio, in quo sederant, et unus post alium descendant in planum a latere Altaris in partem Epistolae. Episcopus primus stabit propius Altari, secundus a sinistris primi, tertius a sinistris secundi et ita porro.

61. Cappellani amovebunt faldistoria de suppedaneo et reponent illa seorsim.

62. Amotis a suppedaneo faldistoriis, ascendet ad Altare ipsum primus Episcopus consecratus, qui benedictionem imperietur, deinde acclamationes faciet Consecranti.

63. Quando Episcopus primus benedictionem donabit, ceteri Episcopi mitra nudabuntur a Cappellanis suis et ad benedictionem perstabunt in pedes.

64. Postquam primus Episcopus acceperit amplexum a Consecrante et ab Assistentibus, descendet de Altari et consistet in latere Evangelii.

65. Tunc ad Altare ascendet Episcopus secundus, qui donabit benedictionem, deinde acclamationes faciet, ut primus.

66. Episcopus primus ad benedictionem, quam donabit secundus, nudabitur mitra a Cappellano suo; hoc ipsum exsequetur reliqui.

67. Episcopus secundus, postquam amplexum, ut supra, acceperit, descendet in latus Evangelii et consistet a dextris primi Episcopi.

68. Ascendet ad Altare tertius Episcopus, qui benedictionem

impertietur. acclamationes faciet et post amplexum consistet a dextris secundi. Id ipsum fiet respective a ceteris.

69. Postquam Episcopi omnes donaverint benedictionem, acclamationes fecerint et admissi fuerint ad amplexum, una cum Assistantibus redibunt ante Altare, ordine saepius innuto, conficient reverentiam ad Crucem et Consecrantem et revertentur ad Altare suum. Ibi dimittent baculum et mitram ac methodo iam demonstrata legent ultimum Evangelium: deinde reversi ante scabella respectiva, mitra in capite et baculo sinistra resumpto, salutabunt Consecrantem, qui accedet ad thronum vel ad faldistorium, dimissurus vestes sacras.

70. Adjuvantibus Cappellanis suis, dimittent sacra paramenta ac resumpto mantelletto et mozzeta, exuentur sandaliis et caligis a Cubiculariis suis, atque ut in principio, legent e Canone pontificali preces gratiarum actionis.

71. Postremo quo ordine accesserunt ad ecclesiam, discedent ex ipsa et Consecrati in limine ecclesiae ipsius approximabunt ad Consecrantem, cui gratias agent pro Consecratione quam ipsis impertitus erit.

QUAE SINT ANIMADVERTENDA SI CONSECRANS ESSET
CARDINALIS, CONSECRANDUS AUTEM PRAESUL;
SI CONSECRANS ET CONSECRANDUS ESSENT AMBO
CARDINALES;

SI CONSECRANS ESSET PRAESUL, CONSECRANDUS VERO
CARDINALIS.

CAPUT. VII.

§. I.

1. Si Consecrans erit Cardinalis et Consecrandus erit Praesul, poterit Consecrans uti throno in praeparatione ad Missam, in induendis ac dimittendis paramentis sacris et in recitandis precibus gratiarum actionis.

2. Praeparabitur ad Altare SS. Sacramenti genuflexorium cum strato et pulvinis pro Cardinali, et in pavimento a lateribus genuflexorii pulvini tres pro Electo et Assistantibus.

3. Ad Altare maius praeparabitur faldistorium cum pulvinis pro Cardinali, ante illud, et in pavimento presbyterii a lateribus eiusdem faldistorii, pulvini tres pro Electo et Assistantibus. Doliolis autem et panibus apponetur stemma tantum Consecrantis.

4. Aequum esset, ut Electus et Assistentes convenirent in residentiam Cardinalis, coituri cum ipso ad ecclesiam. Si hoc fieri non posset, expectabunt eum in limine ecclesiae, ut notatum est in capitulis superioribus.

5. Cardinalis, quum steterit in limine ecclesiae, induet cap-pam et aspersorio accepto a Superiore ecclesiae, signabit seipsum, deinde porriget illud primo Assistenti, secundo Assistenti et Electo. Si Cardinalis fuerit Episcopus ordinarius, asperget etiam adstantes, sin minus, restituet aspersorium Superiori ecclesiae et abstinebit aspergendo adstantes.

6. In accessu ad ecclesiam et incedendo in ipsa, praecedet Cardinalis et post ipsum Episcopi, servato ordine antiquitatis, videlicet primus Assistens in medio, secundus a dextra primi et Electus a sinistra primi.

7. Ad Altare SS. Sacramenti, Cardinalis geniculabit in genuflexorio et Episcopi in pulvinis ad hanc rem praeparatis in pavimento, videlicet primus Assistens a sinistra genuflexorii, secundus Assistens a dextra genuflexorii et Electus a sinistra primi Assistantis.

8. Eadem methodus servabitur in brevi precatione ante Altare maius: de oratione autem assurgens cum Episcopis, Cardinalis salutabit Crucem, dein Episcopos et procedet ad thronum, si aderit, vel ad faldistorium positum in latere Epistolae. Tunc duo Assistentes medium inter se accipient Electum eumque ducent ad sacellum sive Altare pro ipso praeparatum.

9. In functione nulla occurrit variatio.

10. Advertet primus Assistens, ut in formula postulationis dicat - *Eminentissime ac Reverendissime Pater, postulat etc.*

11. Electus, seu potius Consecratus quum daturus erit be-

nedictionem in fine functionis, postquam cantaverit *Benedicat vos omnipotens Deus* et sinistra acceperit baculum pastorem, convertetur ad Cardinalem consecrantem eique se inclinabit.

12. In oratione ante Altare maius et ante Altare SS. Sacramenti et in discessu de ecclesia, servabitur methodus indicata in accessu.

§. 2.

13. Si Consecrans et Electus fuerint ambo Cardinales, ad altare SS. Sacramenti praeparabitur genuflexorium cum strato et pulvinis quatuor, nempe binis ad brachia et binis ad genua. Pro Episcopis assistentibus pulvini duo praeparabuntur a lateribus genuflexorii in pavimento.

14. Cardinalis consecrans, respectu Electi, non utetur throno, sed sedebit faldistorio in latere Epistolae ante gradus Altaris. Pro Electo in suo sacello, loco scabelli praeparabitur sedes cameralis inaurata cum pulvinis rubri coloris, cum postergali sed sine fulcris, qua utetur quum sedendum erit. In ipso Altari seu sacello Electi ponentur sex candelabra cum cereis et Cruce. Electus utetur chordula rubri coloris auro intexta, cui appensa erit Crux pectoralis, et scotula cum candela tempore functionis. Super panes et doliola apponentur stemmata respectiva Electi et Consecrantis. Aderit etiam scabellum, adhibendum in prostratione, ut docebitur infra.

15. Electus se adiunget Assistentibus in diaeta Consecrantis, iturus iunctim ad ecclesiam.

16. Duo Cardinales incedent iunctim et induent cappam notando quod praecedentia inter eos desumenda est ex die assumptionis ad Cardinalatus dignitatem. Duo Assistentes sequentur duos Cardinales in accessu ad ecclesiam et in incesso per ipsam. Si Consecrans fuerit Archiepiscopus in sua dioecesi seu provincia, non iubebit ante se deferri Crucem archiepiscopalem, quae tamen praeparabitur in ecclesia, quoniam utenda erit ad benedictionem in exitu Missae. Cardinalis consecrans, si fuerit in dioecesi sua rogabit alterum Cardinalem ut dextra

benedicat adstantes: hic autem non patietur id fieri nisi ab Cardinali Episcopo ordinario. In ingressu ecclesiae Superior praesentabit aspersorium illi Cardinali, qui gaudebit praecedentia, hic autem porriget illud Cardinali alteri, deinde signabit se ipsum, dabit illud tangendum Assistentibus, postremo si fuerit Episcopus ordinarius, asperget adstantes.

17. In adoratione SS. Sacramenti, Cardinalis uterque geniculabunt in genuflexorio et Assistentes in pulvinis ad hanc rem praeparatis extra genuflexorium, nempe Assistens primus a dextra, secundus a sinistra genuflexorii.

18. Hoc ipsum fiet in brevi oratione apud Altare maius, siquidem Cardinales geniculabunt in faldistoriis praeparatis et Episcopi in pulvinis.

19. Quum Cardinales ambo consurrexerint de oratione et confecerint reverentiam ante Crucem, se ad invicem salutabunt ac dirimentur. Consecrans perget ad faldistorium et Electus, adstantibus ei a lateribus duobus Assistentibus, accedet ad cappellam suam.

20. Electus dum leget, utetur etiam scotula. Cappellani a libro tum Consecrantis, tum etiam Electi stabunt.

21. Si Electus utetur annulo cardinalitio, dimittet illum antequam lavet manus, eumque resumet in functione, quum ei dabitur a Consecrante.

22. Familiares nobiles Consecrantis et Electi, qui respective ministrabunt lotionem manuum, quacumque circumstantia fungantur hoc officio, stabunt semper in pedes.

23. Electus, postquam paratus fuerit pluviali, dimittet pileolum rubrum et caput bireto rubro cooperiet.

24. Advertet Consecrans, ut quando Electus procedet ad Altare, assurgat ac respondeat eius salutationi; quod etiam faciet quotiescumque Electus accedet ad Altare vel ab eo discedet.

25. In examine et in altera admonitione ante Litanias, Electus sedebit in eadem sede, qua usus erit in cappella sive Altari suo.

26. In postulatione primus Episcopus assistens utetur for-

mula ista - *Eminentissime ac Reverendissime Pater, postulat Sancta Mater Ecclesia Catholica, ut hunc praesentem Eminentissimum ac Reverendissimum Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalem ad onus Episcopatus sublevetis* - Electus in actu postulationis stabit in pedes et capite detecto.

27. Iuramentum ab Electo praestabitur antecederet. Quum responsurus erit in examine, non assurget, sed sedens caput aperiet ac respondebit. Post examen non osculabitur manum Consecrantis.

28. In Litanis ponetur scabellum in gradu superiori Altaris a sinistris Consecrantis cum pulvinis duobus, uno ad brachia, altero ad genua, in quibus procumbet Electus.

29. In praesentandis oblationibus Consecratus stabit nec manum Consecrantis osculabitur.

30. In acclamationibus Consecratus stabit; cantans autem *Ad multos annos* se inclinabit Consecranti.

31. In reliqua functione peragentur omnia ea, quae, respective praescripta sunt in capitulis superioribus.

32. In discessu de ecclesia observabitur quidquid innutum est in accessu.

§ 3.

33. Quod, si Consecrans esset Praesul, Electus autem Cardinalis, locus erit animadversionibus sequentibus.

34. Apud Altare SS. Sacramenti praeparabitur genuflexorium cum strato et pulvinis pro Cardinali. Praeparabuntur etiam pulvini tres ad lineam genuflexorii super pavementum pro Consecrante et Assistentibus.

35. Item ad Altare maius aderit in presbyterio faldistorium pro Electo et pulvini tres ad lineam faldistorii ipsius pro Consecrante et Assistentibus.

36. Electus, quamvis sit Cardinalis, non sedebit in throno. Episcopus consecrans etiamsi esset Ordinarius, sedebit faldistorio neque utetur scotula.

37. In Altari seu cappella Electi ponentur candelabra sex

cum cereis et Cruce; scabello substituetur sedes cameralis sine fuleris. Electus utetur chordula rubri coloris auro intexta, cui appensa erit Crux pectoralis, et scotula quando legendum erit, Panibus et doliolis apponetur stemma Electi solum.

38. Consecrans cum Assistantibus convenient in diaetam Electi et cum ipso descendit ad ecclesiam. Electus induet cappam, itemque Consecrans si fuerit Ordinarius, sin minus induet mantelletum et mozzetam. Assistantes utentur mantelletis et mozzeta iuxta regulam traditam lib. V. cap. 2. Si Consecrans erit Archiepiscopus et aderit in sua dioecesi seu provincia non iubebit ante se praeferri Crucem Archiepiscopalem, quae tamen praeparabitur in ecclesia, ut adhibeatur ad benedictionem in exitu Missae.

39. In accessu ad ecclesiam praecedet Electus, post ipsum Consecrans cum Assistantibus. In limine ecclesiae Electus a Superiore ecclesiae ipsius accipiet aspersionem, quo signabit seipsum, illud porriget Consecranti et Assistantibus, neque ullo modo asperget adstantes, nisi fuerit Ordinarius.

40. Ad Altare SS. Sacramenti, Electus geniculabit in genuflexorio, Consecrans a sinistris, primus Assistens a dextris et Assistens secundus a sinistris Consecrantis extra genuflexorium super pulvinos praeparatos.

41. Id ipsum observabitur in brevi oratione ante Altare maius.

42. Quum Consecrans, Electus et Assistantes surrexerint de oratione et reverentiam confecerint ad Crucem, se ad invicem salutabunt. Electus, adstantibus a lateribus eius duobus Assistantibus, procedet ad cappellam sive Altare suum, Consecrans autem accedet ad faldistorium.

43. Consecrans non utetur scotula: Cappellanus vel clericus, qui sustinebit ei librum, stabit. Electus vero utetur scotula.

44. Si Electus utetur annulo Cardinalitio, dimittet illum antequam lavet manus, illumque resumat in actu consecrationis.

45. Familiare nobile Consecrantis, dum ei ministrabunt lotionem, stabunt in pedes, nec solum prima vice, sed etiam in reliqua functione.

46. Electus postquam paratus erit pluviali, dimittet pileolum rubrum et caput operiet bireto rubri coloris.

47. Consecrans, si fuerit Archiepiscopus in sua dioecesi seu provincia, utetur S. Pallio.

48. Meminerit singulis vicibus assurgere Consecrans et respondere salutationi Electi, quando hic accedet ante Altare vel ab ipso discedet.

49. In examine et in admonitione ante Litanias, Electus sedebit in sede eadem qua sederit in Cappella siue Altari suo.

50. In postulatione primus Episcopus assistens utetur formula sequenti - *Reverendissime Pater, postulat Sancta Mater Ecclesia Catholica, ut hunc praesentem Eminentissimum ac Reverendissimum Sanctae Romanae Ecclesiae Cardinalem ad onus Episcopatus sublevetis* - Electus in postulationis actu stabit in pedes et capite nudato.

51. Iuramentum praestabitur ad Electo antecederet. Quando respondebit in examine, non assurget, sed sedens caput nudabit tantum ac respondebit. Post examen manum Consecrantis non osculabitur.

52. In Litiis ponetur scabellum in gradu superiori Altaris, a sinistris Consecrantis cum pulvinis duobus, uno ab brachia, altero ad genua, super quos procumbet Electus.

53. In praesentandis oblationibus Consecratus stabit nec manum Consecrantis osculabitur.

54. In acclamationibus Consecratus stabit; cantans autem *Ad multos annos* se inclinabit Consecranti.

55. In reliqua functione observabitur totum id, quod superius exposuimus in capitulis respectivis.

56. In discessu denique de ecclesia servabitur methodus eadem, quae in accessu.

DE S. PALLII TRADITIONE
ELECTO ARCHIEPISCOPO.

CAPUT VIII.

1. **A**rchiepiscopus Electus, qui Romae non aderit, debet intra statutum tempus S. Pallium petere per Procuratorem suum. Quum autem receperit S. Pallium cum relativo Diplomate Pontificio, invitabit Episcopum aliquem, ut nomine Summi Pontificis imponat sibi Pallium et recipiat iuramentum fidelitatis. Aequum esset, ut actus impositionis fieret in ipsa ecclesia metropolitana, vel saltem in aliqua eiusdem dioecesis seu provinciae. Functio ista persolvenda est tempore matutino, quoniam hunc actum praecedere debet Missa, quae iuxta regulam celebranda esset ab Episcopo commissario.

De rebus praeparandis.

2. Ante Altare SS. Sacramenti praeparabitur genuflexorium cum strato et pulvinis pro Electo et Commissario. Ardebunt in Altari sex cerei saltem quando ibi orabunt ambo Episcopi.

3. Altare maius ornabitur sex candelabris cum cereis et Cruce simili candelabris, quae erunt plus minusve nobilia, iuxta ritum officii. Gradus cooperientur tapeto et apponetur pallium respondens colori officii. Si Episcopus commissarius celebrabit Missam, praeparabuntur in media mensa Altaris paramenta missalia eius coloris, quem requirit officium diei, nempe planeta, stola. Crux pectoralis, cingulum, alba, amictus et versus latus Evangelii ponetur manipulus. In latere Epistolae aderit Missale cum legili seu cussino.

4. Ante Altare disponetur genuflexorium cum strato et pulvinis pro Electo et Commissario. In abaco a latere Epistolae disponentur quae opus sunt ad Missam, nempe calix cum purificatorio, patena, hostia, palla et corporale intra bursam; am-

pullae vini et aquae in pelvicula; campanula; intorticia pro elevatione; urceus cum pelvi et manutergium in lance; instrumentum pacis; canon pontificalis et scotula cum candela. Insuper praeparabitur stola cum pluviali albi coloris, mitra auriphrygiata et pontificale (pars I.) pro Commissario. Nisi hic celebrabit Missam, praeparabitur etiam amictus cum stola et pluviali albi coloris et scotula cum candela. Hoc casu quum Missa celebretur ab alio, praeparabuntur in sacrario paramenta Missalia et super Altare disponetur Calix pro Celebrante.

5. In latere Epistolae ante gradus Altaris statuatur faldistorium instructum veste albi coloris pro Commissario, et prope abacum scabellum unum cum pulvino, Missali et Pontificali utendo in iuramento Electi.

6. In latere Evangelii praeparabitur abacus alter, in quo disponentur paramenta coloris albi ab Electo adhibenda, nempe caligae cum sandaliis, amictus, alba, cingulum, Crux pectoralis, stola, tunicella, dalmatica, planeta et manipulus albi coloris, mitra pretiosa et S. Pallium positum in pelvi inaurata contexta albo velo ac prope eandem pelvim aderit lanx altera cum tribus spinulis.

7. Si Electus aderit in sua Metropolitana seu dioecesi seu provincia, ponetur thronus paratus albo colore et praeparabitur etiam Crux archiepiscopalis et baculus pastoralis. Si functio persolvetur extra locum iurisdictionis eius, ponetur faldistorium convestitum alba veste prope parietem presbyterii in latere Evangelii.

8. Canonici duo et Cappellani duo superpellicio induti assistant Commissario, quoad librum et scotulam.

9. Electo quoque assistant Canonici duo et clerici induti superpellicio, qui paramenta sacra ipsi ministrabunt.

10. In sacrario, superpellicia pro inservientibus, vasculum aquae sanctae cum aspersorio, et paramenta pro Celebrante, nisi Missa a Commissario celebrabitur.

De functione.

11. Hora praestituta, si Electus aderit in sua Metropolitana, sonabitur campanula sacrarii et Canonici procedent ad associandum eum, ut cap. IV. lib. V.

12. Nisi Missam celebrabit Commissarius, dum Capitulum proficiscetur ad associandos Episcopos, parabitur in sacrario Celebrans, qui iunctis manibus procedet ad Altare, ibique expectabit dum Episcopi perveniant.

13. Commissarius aderit in diaeta Metropolitanæ, cumque ipso accedet ad ecclesiam. Electus, si erit in dioecesi seu provincia sua, induet rochetum cum mozzeta; Commissarius autem, quum sit extra iurisdictionem suam, utetur etiam mantelletto.

14. In accessu ad ecclesiam, Electus incedet a dextris Commissarii in casu expresso, secus si Commissarius aderit in dioecesi sua, incedet a dextris Electi.

15. In limine ecclesiae Electus aspersionem accipiet a digniore Capituli, porriget illud Commissario deinde signabit seipsum, tum asperget adstantes. Si tamen Commissarius deget in dioecesi sua, quod praescriptum est pro Electo, exsequetur ipse.

16. In accessu Episcoporum ad Ecclesiam sonabunt festivo more campanae et organa quoque, si hoc patietur ritus officii, quod celebrabitur.

17. Adorabunt SS. Sacramentum, geniculantes in genuflexorio, ordine supra notato; deinde procedent ad Altare maius et reverentia ad Crucem facta, geniculabunt in genuflexorio ibi apposito.

18. Si Commissarius celebrabit Missam, statim ac genuflexerit in genuflexorio, se sistent ei duo Cappellani cum canone et scotula, ipse autem leget psalmos, preces et orationes ad praeparationem. Electus manebit genibus flexis loco suo.

19. Absolutis precibus supradictis, assurgit Commissarius, salutabit Electum, procedet ante Altare, ibique induetur vestibus sacris et celebrabit Missam. Librum Evangelii osculabitur Celebrans. Unus ex Cappellanis post *Agnus Dei*, accipiet ex

abaco instrumentum Pacis, dabit illud osculandum Celebranti, deinde osculandum afferet Electo. Celebrans donans benedictionem in exitu Missae nullam inclinationem aut reverentiam faciet versus Electum.

20. Si Missa a Commissario non celebrabitur, Celebrans (qui oportet ut esset Dignitas, vel saltem unus e Canonicis senioribus) aderit apud Altare, quum illuc advenient Episcopi, et facta ad eos reverentia, initium faciet Missae, quam prosequetur ritu praescripto cap. XXIII. lib. I. Librum Evangelii osculabitur dignior Episcoporum et pax praebebitur per instrumentum successive utrique.

21. Post consummationem, amoto calice de Altari, quicumque sit Celebrans, unus ex Canonicis Subdiaconis, iam indutus superpellicio, discedet de stallo suo, perget ad abacum in quo positum erit S. Pallium, accipiet utraque manu lancem cum Pallio et velo, deferet illam elatam ad altitudinem vultus sui et ponet super mediam mensam Altaris, coopertam, ut erit, velo eodem: clericus accipiet tres spinulas in lance easque afferet ad Altare cum Canonico Subdiacono et ponet prope Pallium.

22. Interim in promptu stabunt duo Canonici, quorum officium assistere Electo, aliique duo, qui assistent Commissario, et clerici functuri officia sua. Canonici praedicti erunt induti superpellicio supra rocchetum, si usu eius gaudeant. Ad pedem Crucis relinquetur Canon apertus pro benedictione.

23. Sacro peracto, assurget Electus et comitantibus antedictis Canonicis, accedet ad thronum vel ad faldistorium suum, ut superius monuimus, ubi cum omni dexteritate detrahentur ei a cubiculario suo calcei usuales et inducentur caligae cum sandaliis, postea dimissa mozzeta, parabitur a Canonicis amictu, alba, cingulo, Cruce pectorali, stola: tunicella, dalmatica et planeta. imponetur brachio eius sinistro manipulus et cooperietur caput eius mitra pretiosa.

24. Commissarius, si celebraverit Missam, accedet ad faldistorium in latus Epistolae, ubi assistentibus ei duobus aliis Canonicis, dimittet manipulum et planetam, stolamque etiam nisi

fuerit albi coloris, et induet stolam cum pluviali albi coloris eique imponetur mitra auriphrygiata. Quod si Missam non celebraverit, accedet ad faldistorium, ut supra, ac dimissa mozzeta et mantelletto, induetur amictu, stola et pluviali albi coloris et cooperietur mitra auriphrygiata. Commissarius ibi sedens expectabit dum paretur Electus omnibus vestibus sacris superius descriptis.

25. Interim in promptu erit clericus translaturus faldistorium in suppedaneum Altaris, praeterea duo cum libro et scotula pro Commissario, et alter cum scabello, pontificali et pulvino, positurus haec ante Commissarium ipsum.

26. Electus, postquam imposita ei fuerit mitra, si fuerit in iurisdictione sua, baculum pastorem sinistra accipiet ac descendet de throno vel discedet de faldistorio. Discedet eodem tempore de faldistorio Commissarius, et facta ad invicem reverentia inter Electum et Commissarium, hic procedet ante Altare, salutabit Crucem, ascendet in suppedaneum ac sedebit in faldistorio ibi posito in latere Epistolae, humeris ad Altare conversis.

27. Statim ac sederit Commissarius, clericus ponet ante ipsum in gradu superiori Altaris scabellum cum pontificali aperto et ante scabellum apponet pulvinum, in quo geniculaturus erit Electus.

28. Commissario, ut supra, sedente, procedet Electus ante Altare, dimittet baculum, si uti licebit, nudabitur mitra et reverentia facta ad Crucem Altaris et ad Commissarium, genua submittet ante illum et formulam iuramenti fidelitatis leget ex Pontificali ad titulum *De Pallio*. Circa finem lectionis eius, clericus unus in promptu habebit Missale apertum. Electus in legenda formula praedicta poterit uti scotula.

29. Postquam Electus legerit formulam, clericus amovebit scabellum cum pontificali, Commissarius autem acceptum Missale apertum sustinebit utraque manu in gremio suo et praesentabit ipsum Electo, qui libro impositis ambabus manibus, dicet *Sic me Deus adiuvet et haec Sancta Dei Evangelia* Commissarius respondebit *Deo gratias*, et restituet Missale clerico, a quo acceperit.

30. Postea Commissarius assurgit et appropinquans ad Altare amovebit velum a Pallio, accipiet Pallium ipsum utraque

manu, advertens ut manu dextera accipiat partem duplicem illius, et recitans formulam *Ad honorem omnipotentis Dei* etc. imponet illud super scapulas Electi. Canonici duo supradicti, assistentes Commissario, advertent in actu isto, ut fimbrias pluvialis eius attollant. Commissarius ipse curabit, ut pars duplex Pallii, quam dextera tenebit, respondeat super humerum sinistrum Electi, ac priusquam illi imponat Pallium idem, porriget ei osculandam Crucem, quae aderit in parte posteriore Pallii. Commissarius item accipiet tres spinulas easque infiget Pallio, videlicet pectori, scapulae sinistrae et a tergo.

31. Electus, imposito ipsi S. Pallio, assurget et a clerico aliquo tolletur pulvinar, in quo genuflexerit. Commissarius autem, comitantibus duobus Canonicis supradictis, transibit in latus Evangelii supra suppedaneum Altaris, ubi exuetur ei mitra.

32. Unus ex Cappellanis Electi, seu potius Archiepiscopi, accipiet Crucem Archiepiscopalem et genuflexus in medio infimo gradu, sustinebit eam ante ipsum.

33. Electus seu Archiepiscopus ascendet ad Altare, quod osculabitur in medio, tum conversus ad Crucem Archiepiscopalem, benedictionem solemnem populo impertietur.

34. Benedictione ab Archiepiscopo impertita, discedet Cappellanus cum Cruce Archiepiscopali, et reponetur mitra Archiepiscopo atque Commissario, qui de Altari iunctim descendunt et ante Crucem Altaris reverentiam conficiunt, deinde sibi ad invicem salutatione facta, redibunt ad sacras vestes dimittendas quo loco eas induerunt, ac resument eundem habitum, quo induti accesserunt ad ecclesiam.

35. Postremo revertentur ad genuflexorium et brevi orabunt, quod facient etiam ante Altare SS. Sacramenti, eodemque ordine quo accesserunt, discedent de ecclesia, et ante Archiepiscopum praeferebatur Crux Archiepiscopalis.

36. Si Pallii impositio fieret extra dioecesim seu provinciam Archiepiscopi, hic accepto Pallio, benedictionem non donabit, sed vestes sacras statim dimittet, ut supra, neque in discessu de ecclesia praeferebatur ante ipsum Crux Archiepiscopalis.

37. Si Commissarius fuerit Cardinalis, aut si Commissarius

Praelatus esset, Archiepiscopus autem Cardinalis, observabitur, servata proportione, quod in talibus adiunctis traditum est de Consecratione Episcopi cap. VII. libri huius.

38. Conferatur Caeremoniale Episcoporum lib. I. cap. XVI. Pontificale Romanum parte I. tit. *de Pallio*, quibus diebus S. Pallium utendum sit.

DE BENEDICTIONE ABBATIS.

CAPUT IX.

1. **I**n Pontificali Romano duplex praescribitur ritus pro benedictione Abbatis; unus nempe de Abbate benedicendo *auctoritate Apostolica*, alter *auctoritate Ordinarii*.

2. Quia parvum inter utrumque extat discrimen, describemus tantummodo ritum pro benedictione Abbatis a Sede Apostolica constituti.

3. In ista autem benedictione omitemus totum id, quod ibi praescribitur de professione monastica Abbatis, siquidem in actuali disciplina ecclesiae solet Abbas eligi Monachus iam professus.

4. Conveniens est, ut cum Episcopus, qui benedictionem impertietur, tum Abbas qui accepturus illam erit, ieiunium pridie servant. Notandum est etiam, quod Abbas Electus in benedictione sua debet sacram Communionem de manu Celebrantis recipere.

5. Benedictio haec die Dominico seu festivo persolvetur.

6. Describetur functio ista exsequenda sine cantu. Sequenti autem capitulo eadem functio describetur solemniter exsequenda cum cantu, servata methodo, qua usi sumus capitulis superioribus de Consecratione Electi in Episcopum.

De rebus praeparandis

Ad Altare SS. Sacramenti — 7. Altare SS. Sacramenti erit distinctum a principali, in quo peragetur functio. Appone-

tur genuflexorium cum strato et pulvinis, ut cap. IV. lib. V. praeterea pulvini tres pro Electo ac duobus Abbatibus assistentibus, qui pulvini oportet ut sint e panno laneo, non sericeo.

8. Ardebunt in Altari cerei sex super candelabris maioribus, saltem quando ibi orabit Episcopus.

Ad Altare maius. — 9. Gradus Altaris sternentur amplo tapeto: Altare ipsum instruetur tobaleis et pallio eius coloris, quem requirit officium, et desuper ponentur candelabra septem cum cereis et Crux ante septimum candelabrum, si Episcopus erit Ordinarius, sin minus, locus non est candelabro septimo. Si ritus officii patietur, poterunt candelabris interponi Reliquiaria aut vasa cum floribus.

10. Super mensam Altaris disponentur Episcopalia paramenta coloris officii currentis, videlicet planeta, chirothecae in lance, dalmatica, tunicella, stola, Crux pectoralis, cingulum, alba et amictus, quae paramenta cooperientur velo concolore ceteris paramentis.

11. Si Episcopus, qui functionem persolvat, erit Metropolitanus, non utetur S. Pallio, excepto casu quo benedictio incideret in diem, quo permitteretur usus eiusdem.

12. In latere Epistolae praeparabitur pulvinus vel legile cum Missali et utraque mitra, pretiosa nempe in latere Evangelii et auriphrygiata in latere Epistolae. Sed quibus diebus adhibetur color violaceus in vestibus sacris abstinebitur usu mitrae pretiosae, exceptis Dominicis III. Adventus et IV. Quadragesimae. Prope Missale aderit tabella cum oratione pro Electo, ut infra.

13. In latere Evangelii ponetur Missale clausum, signatum ad Missam currentem, quod osculabitur Episcopus, quum ascendet ad Altare, et cum Missali aderit etiam manipulus Episcopi.

14. Super infimum gradum praeparabitur pulvinus, in quo geniculabit Episcopus.

15. In plano presbyterii pulvini tres lanei pro Abbate Electo et Abbatibus assistentibus.

16. In latere Epistolae ante gradus collocabitur faldistorium pro Episcopo instructum veste concolore ceteris paramentis.

17. In latere Evangelii constituetur alterum Altare sufficienti intervallo ab Altari principali et a latere ipsius, instructum suppedaneo cooperto tapeto, pallio coloris quem requirit officium, lapide sacra cum tobaleis, et ornabitur Cruce ac quatuor candelabris cum cereis (a).

18. Super mensam Altaris huius ponetur legile cum Missali aperto et signato, sed ita inclinato, ut super ipsum possint disponi paramenta pro Electo, Missali inseretur tabella cum oratione pro Electo. Paramenta autem albi coloris pro Electo, quae ponentur super Missale, erunt manipulus, planeta, dalmatica, tunicella et Crux pectoralis aurea, sine ornatu gemmarum, quae clausas continebit Reliquias Sanctorum et appensa erit chordulae sericeae nigri coloris sine ullo auri ornamento, pontificale seu liber utendus in examine, pluviale, stola, cingulum, alba, amictus et superpelliceum. Paramenta haec erunt simplicia, neque ita ornata ut paramenta episcopalia.

19. Quod nisi Abbas gauderet usu Pontificalium, dalmatica, tunicella et Crux pectoralis non praeparabuntur.

20. Ad pedem Crucis Altaris ponetur apertus Canon pontificalis utendus in praeparatione et in gratiarum actione.

21. In lateribus Altaris huius disponentur paramenta pro Abbatibus assistantibus, videlicet mitra linea coloris albi, pluviale cum stola coloris officii et superpelliceum. Si Abbas benedicendus non gaudebit usu Pontificalium, praeparabuntur tantum pluvialia et superpellicea duo, adhibenda a Priore et Decano Monasterii, qui Electum comitabuntur et praesentabunt ante Episcopum.

22. Ante Altare istud ponentur scabella tria, aequalia scabellis, quae in throno adhibentur, pro Electo et Assistantibus.

23. In eodem presbyterio statuentur abaci duo maiores, connecti alba tobalea, in quibus disponentur quae opus sunt ut infra. Abacus in latere Epistolae erit in usum Episcopi, alter in latere Evangelii serviet Electo, et erit minor si usu Pontificalium Electus non gaudebit.

(a) Vide adnotationem num. 22. cap. IV. huiusce libri.

24. In abaco qui serviet Episcopo, in latere Epistolae, praeparabuntur candelabra duo cum cereis; Calix cum purificatoriis duobus, patena cum hostia et particula una, palla, corporale intra bursam; ampullae vini et aquae in pelvula; campanula; cochleare ad infundendam aquam in calicem, si opus fuerit; urceus et pelvis cum mantili in lance; caligae cum sandaliis in lance pro Episcopo, gremiale concolor paramentis; canon pontificalis; scotula cum candela; pontificale (pars. I.) intorticia pro elevatione. Prope abacum praeparabitur baculus pastoralis.

25. In altero abaco a latere Evangelii, qui serviet Electo ponetur calix cum aliquanto vini et purificarium, mappa linea propter Communionem, intorticia duo, totidem panes, alter inauratus alter argentatus, doliola pari numero, alterum inauratum, alterum argentatum, super panes autem et doliola aderit stemma Episcopi et Monasterii; si Abbas gaudebit usu Pontificalium, caligae cum sandaliis sericeis albi coloris, non vero lamatis; chirothecae albi coloris sine opere phrygio; annulus cum unica gemma; mitra auriphrygiata cum pileolo laneo coloris nigri; ac si benedictio peragetur post emissum mandatum Apostolicum, praeparabitur in eodem abaco Mandatum seu Breve, tempore debito legendum.

26. Prope abacum eundem praeparabitur scabellum, in quo genuflectet Electus in Missa, pulvini duo ex panno propter prostrationem, ac si gaudebit usus Pontificalium, praeparabitur pastorale cum velo appenso.

27. Loco opportuno statuetur legile cum Pontificali pro cantoribus.

28. Intra presbyterium, vel extra ipsum, nisi locus fuerit capax, praeparabuntur scamna contexta panno viridis coloris, quibus sedebunt Monachi, dum persolvetur functio.

29. Ad balaustrium seu cancellos presbyterii disponentur fanalia sex cum intorticiis vel cereis.

30. Si benedictio fieret in Ecclesia monasterii, cui praeficitur Abbas, praeparabitur sedes choralis ornata strato et lodicibus consuetis, qua inthronizabitur novus Abbas.

In sacrario. — 31. Vasculum aquae sanctae cum aspersorio et superpellicia pro inservientibus.

De functione.

32. Hora praestituta convenient in sacrarium Monachi induti cucullo sive habitu, quo utuntur in assistendo functionibus. Aderit etiam Abbas benedicendus, una cum aliis duobus, eum praesentaturis Episcopo, indutis mantelleto et mozzeta eiusdem coloris, quo utuntur in habitu monastico. Si usu pontificalium Abbas non gauderet, qui duo Monachi comitabuntur Abbatem, induent habitum monasticum, ut ceteri. Clerici assistentes induet superpelliceum.

33. Quum perventurus ad ecclesiam erit Episcopus, praedicti duo Abbates, medium inter se habentes Electum, accedent in limen ecclesiae, sequentibus Monachis binis, senioribus prope Abbatem incedentibus. Accedet etiam clericus unus superpellicio indutus, qui deferet vasculum aquae benedictae.

34. Clerici induti superpellicio procedent ad Altare et consistent apud abacos in latere Epistolae et in latere Evangelii, iuxta officium cui delecti erunt.

35. In accessu Episcopi ad ecclesiam, sonabitur festivo more campanis, ac si licebit per ritum officii, sonabunt organa quoque.

36. Episcopus induetur cappa, si erit Ordinarius, secus mantelleto et mozzeta.

37. Subeunti limen ecclesiae Episcopo Abbas, si aderit in ecclesia sua, secus Superior porriget cum osculis aspersorium aqua sancta perfusum, qua ille signabit seipsum et asperget adstantes. Nisi fuerit Episcopus ordinarius, adstantes non asperget.

38. Episcopus ingrediatur in ecclesiam, sequentibus Abbatibus et Monachis ordine iam innuto, et adorabit SS. Sacramentum.

39. Episcopus geniculabit in genuflexorio, Abbates super pulvinos post Episcopum et Monachi post Abbates. Si Electus non gaudebit usu Pontificalium, pulvini minime apponentur.

40. Eodem ordine procedent ad Altare maius: Episcopus genua flectet in pulvino posito super infimum gradum. Abbates post Episcopum, Monachi autem accedent ad scamna pro ipsis praeparata.

41. Post orationem assurget Episcopus atque iterata ad Crucem reverentia, sessum veniet ad faldistorium, versis humeris ad Altare: Abbates etiam, medium inter se accipientes Electum, accedent ad alterum Altare ibi praeparatum et facia ad Crucem reverentia, sedebunt scabellis, humeris ad ipsum Altare conversis.

42. Episcopo assistant Cappellani duo superpellicio induti, caudatarius et quatuor soliti Cappellani a mitra, baculo, libro et scotula, induti et ipsi superpellicio: aderunt etiam alteri clerici duo, cum superpellicio, qui operam suam praestabunt, quum opus fuerit.

43. Abbas electus utetur Cappellanis duobus cum superpellicio, et Converso uno, qui caligas et sandalia induat ei, si gaudebit usu Pontificalium, Abbates assistentes habebunt singuli uterque Cappellanus suum superpellicio indutum.

44. Cappellani cum Canone pontificali et scotula se sistent Episcopo qui leget psalmos praeparationis ad Missam.

45. Hoc tempore cubicularius exuet Episcopo calceos eique induet caligas et sandalia.

46. Clerici duo sustinebunt hoc tempore elatam cappam Episcopi, ut in Pontificalibus.

46. Se sistet etiam Electo Cappellanus suus cum Canone, ex quo leget psalmos, ut Episcopus.

48. Si Abbas supradictus gaudebit usu Pontificalium, Conversus, de quo supra, tollet ei calceos usuales et induet caligas cum sandaliis albi coloris.

49. Quum Episcopo caligae et sandalia imposita fuerint itemque Electo, si uti licebit, absoluta recitatione psalmorum et repetitione antiphonae *Ne reminiscaris* etc. Episcopus nudabit caput, assurget, convertetur versus Altare et recitabit preces cum orationibus.

50. Electus etiam cum Assistantibus caput aperiet, assur-

get et quin convertatur ad Altare suum, recitabit preces et orationes, ut Episcopus.

51. Post orationes redibunt sessum, et Episcopus cum Electo recitabunt orationes ad paramenta. Electus omittet orationes ad chirothecas, ad mitram et ad annulum. Quod si usu Pontificalium non gaudebit, recitabit orationes communes Presbyteris.

52. Episcopus dimittet cappam, vel mozzetam cum mantelletto Electus autem mantelletum cum mozzeta.

53. Episcopus tantum lavabit manus, quam ad actionem si erit Ordinarius, geniculabunt omnes, exceptis Canonicis Cathedralis, si aderunt, et Abbatibus, qui stabunt.

54. Post haec a Cappellanis suis Episcopus parabitur amictu, alba, cingulo, Cruce pectorali, stola, tunicella, dalmatica, chirothecis et planeta, Ceremoniarius seu Cappellanus, qui a dextris ei assistet, imponet ipsi mitram, deinde annulum.

55. Abbas, quin lavet manus, a Cappellanis suis induetur superpellicio, amictu, alba, cingulo, stola in pectore decussata ac pluviali albi coloris, et manu accipiet biretum.

56. Assistentes sibi induent superpelliceum, stolam, pluviale et mitram lineam albi coloris: nisi tamen Electus gaudebit usu Pontificalium, duo Monachi assistentes induent superpelliceum et pluviale. Notandum autem, quod Abbates assistentes sibi ipsi mitram debent imponere ac tollere.

57. Episcopo mitra cooperto, Electus caput operiet bireto et Assistentes mitra, vel bireto iuxta distinctionem traditam superius.

58. Episcopus baculum sinistra accipiet, assurget ac procedet ad Altare. Transiens ante Monachos et Clerum, dextera eos benedicet, si erit Ordinarius, et accedens ad Altare salutabis Electum cum Assistentibus.

59. Interea ponetur faldistorium in medio suppedaneo Altaris.

60. Episcopus salutata Cruce, ascendet ad Altare, sedebit faldistorio et baculum dimittet; Caeremoniarius autem vel Cappellanus suus imponet ei mitram auriphrygiatam, si tamen utetur pretiosa, et gremiale super genua.

61. Electus cum Assistantibus, postquam salutaverint Episcopum, salutabunt Crucem Altaris sui et procedent in medium ante Altaris maius ibique contextim salutabunt Crucem et Episcopum.

62. Cappellani respectivi afferent tria scabella pro Electo et Assistantibus; scabellum Electi ponent in plano presbyterii in conspectu Episcopi, reliqua duo Assistantium, a lateribus Electi aliquantulum conversa ad invicem ita ut efficiant quemdam ferme semicirculum.

63. Cappellani a libro et a scotula consistent prope Episcopum a sinistris eius.

64. Cappellanus primi Assistantis accipiet ex abaco Pontificale, utendum in postulatione.

65. Si Electus praestiturus erit iuramentum, unus ex Cappellanis Episcopi accipiet scabellum unum, quod ponet in secundo gradu Altaris: super eodem scabello ponet Missale apertum, quod notavimus superius praeparandum esse in Altari et osculandum ab Episcopo, dein ponet pulvinar super gradum primum ante scabellum.

66. Postquam Electus et Assistentes perbreve tempore con sederint, aperient caput et consurgent.

67. Senior Assistantium postulabit ab Episcopo benedictionem, legens formulam ex Pontificali, nempe *Adest, Reverendissime Pater, Electus Monasterii* (et hoc loco indicabitur Monasterium) *Ordinis Sancti* (et proferetur nomen Sancti seu Sanctorum, quorum Electus profitebitur institutum) *diocesis* (et nominabitur diocesis) vel dicetur *vestrae diocesis, quem* etc. cum iis quae sequuntur in Pontificali.

68. Episcopus quaeret *Habetis mandatum Apostolicum?* Assistens supradictus respondebi *Habemus*: Episcopns subiunget *Legatur*.

69. Electus cum Assistantibus sedebunt et cooperient caput.

70. Monachus cancellarius seu secretarius Ordinis tradet Breve Apostolicum uni ex Cappellanis Episcopi, qui stans in plano prope Altare a latere Epistolae, facie versa ad latus Evangelii, leget Breve praedictum. Advertet Cappellanus iste, ut

legat prius nomen Summi Pontificis, postea nomen illius, cui Breve directum est, quod nomen a tergo Brevis scriptum extat. Quando in lectione Brevis nominabitur Summus Pontifex, Episcopus et Assistentes, si utentur mitra, inclinabunt caput, Electus autem sibi detrahet de capite biretum.

71. Lecto Mandato, seu Brevi Apostolico, Electus nudabit caput, assurget et bireto tradito Caeremoniario aut Cappellano, qui ipsi assistet, leget iuramentum formula in Pontificali praescripta, posito ad hanc rem super scabellum Pontificali quod adhibitum fuit in postulatione.

72. Absoluta lectione iuramenti, amovebitur Pontificale a Caeremoniario seu Cappellano, Episcopus accipiet Missale, quod apertum sustinebit genibus suis et a clerico uno tolletur scabellum, in quo erat liber.

73. Electus imponet manus Missali et dicet *Sic me Deus adiuvet et haec Sancta Dei Evangelia*; Episcopus subiunget *Deo gratias*.

74. Assurget Electus, redibit sessum ad scabellum suum et caput operiet bireto.

75. Sedente Electro, cui a latere sinistro adstabit Cappellanus cum Pontificali aut cum libro examinis Episcopus tantum non vero Assistentes (ut praescriptum est in consecratione Episcopi) leget examen, et in fine singularum interrogationum Electus nudabit caput, assurget ac respondebit quemadmodum notatur in eodem Pontificali.

76. Advertet Episcopus variationem in ultima interrogatione, quum id pendeat a qualitate Abbatis, utrum nempe sit subiectus S. Sedi, an Episcopo, qui exsequetur benedictionem an alii Episcopo, ideoque non esset abs re, si interrogatio praedicta, accurate scripta in chartae plagula, Pontificali ipsi insereretur Episcopi commoditati.

77. Examine peracto, Electus aperiet caput, biretum tradet Cappellano suo, procedet ad Altare: geniculabit ante Episcopum eiusque manum osculabitur.

78. Assistentes caput nudabunt, consurgent et manebunt apud scabella sua, quin Electum ante Episcopum comitentur.

79. Electus, osculatus manum Episcopi, assurget et consistet ante Altare, versus latus Evangelii.

80. Episcopus dimittet gremiale, assurget, descendet de Altari, convertetur ad ipsum, ibique dimissa mitra per Caeremoniarium aut per primum Cappellanium suum, facta cum Electo ante Crucem reverentia, exordietur Missam, adstante a sinistris eius Electo, qui respondebit.

81. Interim faldistorium removebitur de medio Altari et statuetur versus latus Epistolae.

82. Referentur a respectivis Cappellanis tria scabella ad Altare Electi.

83. Assistentes etiam poterunt recitare Confessionem cum Cappellano proprio, vel etiam respondere Episcopo, ut Electus.

84. Episcopus post *Indulgentiam* etc. recipiet manipulum brachio sinistro et dicto *Oremus*, salutatione Electo facta, ascendet ad Altare, osculabitur ipsum ad verba *Quorum Reliquiae hic sunt*, dein osculabitur Missale seu textum Evangelii ac reposito faldistorio in medio Altaris sedebit, ut antea, et a Caeremoniario aut a primo Cappellano suo reponetur ei mitra auriphrygiata et gremiale super genua.

85. Quando Episcopus, dicto *Oremus*, ascendet ad Altare, Electus medium locum sumens inter Assistentes suos, reverebitur Crucem Altaris eiusdem et accedet ad Altare suum ibique salutata Cruce sedebit ut antea.

86. Assistentes in hac et in actionibus sequentibus advenient, ut servetur ordo antiquitatis, quum adstare debeat senior eorum a dextris, alter a sinistris Electi, ideoque quum opus erit, locum commutabunt, ut hunc ordinem servant.

87. Electus, versis ad Altare renibus, sedens scabello suo, a Caeremoniario seu Cappellano exuetur pluviali imponetur ei Crux pectoralis, expeditur stola, ut a lateribus ei pendeat super pectus, et firmabitur cingulo, induetur tunicella, dalmatica, planeta, et postremo recipiet manipulum in brachio sinistro.

88. Sin autem Electus carebit usu Pontificalium, exuetur pluviale, recipiet manipulum in brachio sinistro et induetur planeta.

89. Parato Electo, tolletur a Caeremoniario aut a primo Cappellano gremiale et mitra Episcopo, qui surget de faldistorio et transibit ad legile inchoaturus Missam.

90. Electus assurget, convertetur cum Assistentibus ad Altare suum, removebitur scabellum, ac dicens orationem *Aufer a nobis* etc. ascendet cum Assistentibus ad Altare, quod osculabitur in medio et interim in promptu ibi erit legile cum Missali, quod semper aderit in media mensa.

91. Episcopus et Electus voce intelligibili incipient Missam ab introitu eamque prosequuntur usque ad ultimum versiculum Gradualis vel Tractus aut Sequentiae, cum animadversionibus sequentibus: videlicet Episcopus vadet in medium Altaris ad *Kyrie*, ad *Gloria in excelsis*, si recitandum erit; ad *Pax vobis* vel *Dominus vobiscum* convertetur ad populum. Electus autem nunquam discedet de medio Altaris sui, osculabitur Altare priusquam dicat *Dominus vobiscum* post *Kyrie* et post *Gloria in excelsis*, sed in salutatione ista non convertetur ad populum.

92. Ad primam Missae orationem recitabitur oratio propria pro Electo et dicetur sub unica conclusione eiusdem primae orationis, deinde recitabuntur orationes reliquae, secundum qualitatē officii.

93. Interim super gradus anteriores Altaris maioris a latere Evangelii ponentur pulvini adhibendi in prostratione Electi ac restituentur ante Altare ipsum duo scabella pro Assistentibus.

94. Legetur Missa usque ad versiculum supradictum, post quem veniet Episcopus ad medium Altaris, sedebit faldistorio eique reponetur mitra auriphrygiata a Caeremoniario, vel a primo Cappellano suo.

95. Electus cum Assistentibus descendet de Altari suo, conficiet reverentiam ante Crucem et caput cooperient, Assistentes tamen mitra, si eius usu gaudebunt, prout superius distinctum est.

96. Quum venerint ante Altare primarium, Electus et Assistentes reverentiam contextim conficiet ad Crucem et Episcopum.

97. Electus accedet ad latus Evangelii et procumbet super gradus in pulvinis ibi praeparatis. Assistentes geniculabunt apud scabella ibi posita. Episcopus assurget, convertetur ad Altare et geniculabit in pulvino posito ante faldistorium.

98. Episcopus intonabit antiphonam *Ne reminiscaris*, quam prosequentur cantores simul cum psalmis poenitentialibus, vel isti legentur ab Episcopo cum Cappellanis, et a Monachis respondetur alternatim.

99. Repetita antiphona praedicta, cantores duo Litanias cantabunt, in quarum fine post versiculum *Ut omnibus fidelibus defunctis* etc. assurget Episcopus tantum et baculo sinistra sumpto, conversus ad Electum benedicet eum duobus vicibus, dicens *Ut hunc Electum* etc. ut in pontificali.

100. Litiis absolutis, assurget Episcopus cum adstantibus cunctis, sed Electus manebit prostratus.

101. Caeremoniarius aut Cappellanus exuet mitram Episcopo, qui convertetur versus Electum et cantabit versiculos. ut in Pontificali, atque orationem *Concede quesumus* etc. Postea subiiciet orationem alteram *Cunctorum bonorum* usque ad conclusionem *Quod ipse praestare digneris, qui vivis et regnas Deus*.

102. Electus assurget de prostratione et geniculabit ante Episcopum, qui manibus ante pectus apertis, cantabit praefationem tono feriali.

103. Postmodum Episcopus ad praefationis verba *Ut qui per manus nostrae* etc. (quam prosequetur cantare, ut supra) imponet utramque manum capiti Electi usque ad verba *separetur indignus* inclusive. Deinde manibus ante pectus extensis cantabit ultimam eiusdem praefationis partem *Suscipiat te, Domine* etc. Conclusionem autem praefationis dicet submissa voce et iunctis manibus.

104. Post haec Episcopus recitabit reliquas tres orationes.

105. Interim ab uno ex Cappellanis Episcopi in promptu habebitur liber Regulae, baculus pastoralis et annulus tradendus Electo, si tamen gaudebit usu Pontificalium, atque vasculum aquae sanctae cum aspersorio, si benedicendus erit baculus et annulus.

106. Praefatione finita, Episcopus sedebit et Caeremoniarius vel primus eius Cappellanus reponet ipsi mitram.

107. Caeremoniarius porriget Episcopo librum Regulae, quem praesentabit Abbati et hic imponet libro manus, recitante Episcopo formulam *Accipe regulam a sanctis Patribus* etc.

108. Deinde Episcopus restituet librum Regulae Caeremoniario ac nisi baculus benedictus erit, Caeremoniarius idem exuet mitram Episcopo.

109. Assurget Episcopus et recitabit orationem super baculum sibi praesentatum ab uno ex Cappellanis Abbatis. Post orationem Caeremoniarius vel Cappellanus suus praesentabit ei cum osculis aspersorium et Episcopus baculum aqua sancta asperget.

110. Episcopus sedebit et Caeremoniarius reponet ei mitram.

111. Tum Episcopus accipiet baculum eumque tradet Abbati qui accipiet illum utraque manu, dicens ei *Accipe baculum* etc.

112. Nisi annulus erit benedictus ac si Abbas gaudebit usu Pontificalium, Caeremoniarius tollet mitram Episcopo, qui assurget et orationem recitabit super annulum, sibi praesentatum ab uno ex Cappellanis Abbatis in lance, deinde asperget illum, ut supra.

113. Post haec sedens Episcopus cum mitra in capite, inseret annulum digito dextero annularis Abbatis, dicens *Accipe annulum* etc.

114. Caeremoniarius aut Cappellanus exuet mitram Episcopo, qui assurget et conversus ad Abbatem recitabit alteram orationem *Te omnipotens* etc.

115. Post orationem Episcopus sedebit: Caeremoniarius vel Cappellanus reponet ei mitram: Assistentes appropinquabunt ad ipsum: Episcopus amplexum praebebit Abbati, qui amplexu Episcopi accepto, assurget et amplectetur Abbates assistentes, prius seniores, deinde alterum.

116. Descendent de Altari Abbas cum Assistentibus, et reverentia facta contextim ad Episcopum et ad Altare, accedent ad Altare suum, ibique salutabunt Crucem et ascendent ad illud.

117. Caeremoniarius vel Cappellanus mitram exet Episcopo, qui assurgens redibit ad Missale in latus Epistolae et simul cum Abbate Missam prosequetur ab ultimo versu Gradualis vel Tractus aut Sequentiae usque ad totum versiculum Offertorii.

118. Interim faldistorium de Altari removebitur.

119. Episcopus et Abbas in isto Missae tractu observabunt modum praescriptum in Consecratione Episcoporum cap. IV. num. 126 et seqq. libri huius.

120. Disponentur etiam oblationes deferendae a Monachis quinque, videlicet tradentur primo duo intorticia ardentia, secundo panis inauratus, tertio panis argentatus, quarto doliolum auratum, quinto doliolum argentatum. Hi consistent ad lineam prope abacum vel prope Altare Abbatis.

121. Ad Altare autem primum afferetur calix cum patena et reliquis, ampullae vini et aquae; advertetur autem, ut cum hostia sit etiam particula consecranda.

122. Lecto Offertorio, Episcopus recedet aliquantulum versus latus Evangelii, et reponetur faldistorium in medio suppedaneo.

123. Episcopus sedebit faldistorio et a Caeremoniario aut Cappellano cooperietur mitra pretiosa, si licebit uti, secus auriphygiata.

124. Abbas medius inter duos Assistentes de suo Altari descendet salutabit Crucem et sequentibus Monachis oblationes deferentibus, ordine superius descripto, accedet ad Altare maius.

125. Interim unus ex Cappellanis Abbatis ponet in medio presbyterio scabellum, in quo aderit Missale apertum et pulvinus quoque ad geniculandum.

126. Quum ante Altare venerit Abbas cum Assistentibus, conficiet contextim reverentiam ad Altare et Episcopum, ascendet in suppedaneum et geniculabit ante Episcopum, Assistentes consistent ante infimum gradum. Monachi, oblationes deferentes, accedent unus post alium ad dexteram Abbatis eique porrigent oblationes, quas statim ac Abbas tradiderit, transi-

bunt ad sinistram eius, recepturi easdem et ad abacum relaturi. Abbas offerens Episcopo intorticia, panes et doliola, osculabitur manum eius, dum singula praesentabit. Episcopus tradet ea Cappellano suo, qui adstabit dextrae, hic autem Monacho, qui eadem attulerit. Praesto erunt interea Ministri lotionis.

127. Abbas, postquam praesentaverit oblationes, assurget et perget geniculatum apud scabellum supradictum ibique manebit tempore Missae.

128. Assistentes, dempta sibi mitra, si utentur, consistent a lateribus, sed stabunt: genua tantum submittent, quum geniculabit Chorus.

129. Episcopus postquam discesserit Abbas, dimittet annulum et chirothecas, eique se sistent Ministri lotionis, et lavabit manus.

130. Ad hunc actum, ut alias notatum est, genuflectent adstantes omnes, exceptis Praelatis, si qui aderunt, et Canonicis Cathedralis, qui stabunt capite nudato, dummodo Episcopus sit ordinarius.

131. Deinde Caeremoniarius vel Cappellanus reponet annulum Episcopo, eique exuet mitram.

132. Episcopus assurget ac remoto faldistorio, convertetur ad Altare et simul cum Abbate prosequetur Missam elata voce.

133. Abbas recitabit totum id, quod dicet Episcopus exceptis Consecrationis verbis, quae solus Episcopus secreto pronuntiabit. Abbas autem assistet semper iunctis manibus neque faciet Crucis signum aliamve actionem. Simul cum Hostia consecrabitur etiam particula una. Episcopus dum lavabit manus, utetur mitra, ut in Pontificalibus, genuflectentibus ad actionem istam cunctis adstantibus, ut saepius monuimus. Abbas in Canone non dicet *et me indigno servo tuo*, sed nominabit Episcopum ordinarium dioecesis, in qua fiet benedictio. Recitato *Agnus Dei* cum prima oratione, quae sequitur, Abbas assurget, accedet ad Altare, ascendet in suppedaneum et genuflexione facta ad Sacramentum, osculabitur Altare iunctim cum Episcopo et ab ipso pacem accipiet. Tum iterabit genuflexionem ad Sacramentum, descendet de Altari et reversus ad scabellum, stans

praebebit pacem Assistenti seniori, deinde alteri Assistenti, et rursus genuflexus prosequetur Missam usque ad totam summptionem Calicis. Clerici duo afferent ad Altare mappam et Abbas genua flectet in extremitate suppedanei. Unus ex Cappellanis Abbatis in promptu habebit calicem cum vino et purificatorio. Episcopus, Calice palla cooperto, genuflectet ad Sacramentum, ponet S. Particulam in patena, genuflectet iterum atque accepta Particula manu dextra, patena sinistra, convertetur ad Abbatem, cui ministrabit divinam Eucharistiam, dicens *Corpus Domini nostri* etc. Abbas osculabitur manum Episcopi, antequam S. Communionem accipiat. Episcopus convertetur ad Altare; Abbas assurgit, descendet de Altari, accipiet purificationem et redibit geniculatum ad scabellum usque ad exitum Missae, quam cum Episcopo recitare prosequetur ad orationem *Placeat* etc. inclusive. Episcopus in ultima lotionem manuum utetur mitra pretiosa vel auriphrygiata, iuxta distinctionem superius innutam, et ad actionem istam genuflectent adstantes omnes; exceptis Canonicis Cathedralis et Praelatis, si aderunt, ut saepius notavimus.

134. Dicta oratione *Placeat*, Episcopus osculatus Altare, mitram resumat per Caeremoniarium aut Cappellanum et benedictionem donabit, utens etiam Pastorali.

135. Si fuerit Archiepiscopus, impertietur benedictionem sine mitra sed cum Pastorali, conversus ad Crucem archiepiscopalem, quae sustentabitur ab uno ex eius Cappellanis, genuflexo ante Altare.

136. Interim praeparabuntur mitra et chirothecae imponendae Abbati, si gaudebit usu Pontificalium, quae si non erunt benedictae, afferetur ad Altare vasculum aquae sanctae cum aspersorio.

137. Benedictione impertita, Episcopus recedet aliquantulum in latus Evangelii, et reponetur faldistorium in medio suppedaneo Altaris.

138. Episcopus cum mitra in capite sedebit faldistorio et baculum dimittet.

139. Abbas, accepto in capite pileolo, ascendet ad Altare et genuflectet ante Episcopum.

140. Si mitra, Abbati imponenda, nondum erit benedicta, Caeremoniarius vel Cappellanus exuet mitram Episcopo.

141. Tunc Episcopus assurget, benedicet mitram, quam ei praesentabit unus et Cappellanus Abbatis, deinde asperget eam aqua benedicta.

142. Postea sedebit Episcopus et a Caeremoniario vel Cappellano cooperietur mitra.

143. Accipiet mitram eamque imponet capiti Abbatis, dicens *Imponimus Domine*, etc.

144. Tum, nisi fuerint benedictae chirothecae, Caeremoniarius vel Cappellanus exuet mitram Episcopo, qui assurgens benedicet illas atque asperget, ut supra, deinde rursus sedebit et reponetur eius capiti mitra.

145. Caeremoniarius annulum e digito Abbatis educet, et Episcopus acceptam chirothecam dexteram induet manui dexterae Abbatis, deinde sinistram manui sinistrae, dicens *Circumda Domine* etc. Postea Episcopus annulum ei super chirothecam reponet in digito dextro annulari.

146. Si benedictio fiet in ecclesia Abbatis, sonabunt ad actum istum campane omnes festivo more, et Episcopus assurgens, cumque ipso Abbas venient in chorum, et Episcopus sessum adducet Abbatem ad sedem, quae propria Abbatis est. Sedente ibi Abbate eique tradito pastoralis in sinistram, Episcopus dicet *Accipe plenam et liberam* etc.

147. Quod si benedictio in ecclesia Abbatis non fiet, Episcopus assurget et Abbatem inthronizabit faldistorio, eique tradito baculo, dicet *Sta in iustitia et sanctitate* etc.

148. Episcopus recedens in latus Evangelii vel ad dextram Abbatis in choro, dimittet mitram et intonabit *Te Deum* quod in cantu cantores prosequentur.

149. Si Abbas usu Pontificalium gaudebit, intonito *Te Deum* assurget, de sua sede descendet sive de Altari, reverentiam faciet ad Episcopum dein ad Altare, et medius inter Assistentes suos incedet per ecclesiam et benedictionem donabit adstantibus. Redibit ad Altare vel in chorum et sedebit faldistorio vel in sede sua.

150. Sin usum Pontificalium non habebit, omittentur quae supra descripta sunt hac de re, et Episcopus, benedictione in exitu Missae impertita, inthronizabit Abbatem vel sedi vel faldistorio et recitabit alterutram ex formulis praedictis. Abbas ab Episcopo inthronizatus caput sibi cooperiet bireto. Postea Episcopus intonabit *Te Deum*.

151. Abbati sedenti, sive post benedictionem donatam per ecclesiam, si utetur pontificalibus, sive post intonationem *Te Deum*, si pontificalium usu carebit, se sistent Monachi unus post alium, reverentiam ante eum facient eiusque manum et vultum osculabuntur. Advertent Monachi ut reverentiam faciant etiam Episcopo et Altari.

152. Hoc tempore Assistentes Abbatis stabunt prope Episcopum a dextris eius.

153. Absoluto *Te Deum*, perstans Episcopus sive in latere Evangelii, sive a dextris Abbatis, conversus ad Abbatem ipsum recitabit in cantu versiculos cum oratione, qua completa, si Abbas aderit in choro, Episcopus mitra et baculo resumptis, redibit ad Altare et consistet in latere Evangelii. Abbas autem sequens Episcopum, procedet ad Altare.

154. Episcopus, si Abbas usu Pontificalium gaudebit, dimittet mitram et baculum, secus retinebit ea propter acclamationem, ut docebitur infra.

155. Quum ad Altare pervenerit Abbas, Assistentes recedent apud Episcopum et sibi dement mitram si utentur.

156. Sin Abbas sedebit faldistorio, assurget, convertetur ad Altare et removebitur faldistorium.

157. Abbas qui gaudebit usu Pontificalium, donabit benedictionem, cantans *Sit nomen Domini* etc. Dictis autem verbis *Benedicat vos omnipotens Deus*, accipiet sinistra baculum et priusquam donet benedictionem, salutabit Episcopum, deinde trinam populo benedictionem impertietur.

158. Post benedictionem Episcopus a Caeremoniario vel Cappellano rursus cooperietur mitra, itemque sibi mitram imponent etiam Assistentes.

159. Abbas, largita benedictione, geniculabit in latere Evan-

gelii versus Episcopum et semel tantum cantabit *Ad multos annos*.

160. Sin carebit usu Pontificalium, resumpta ab Episcopo post orationem mitra. Abbas dimisso bireto, et genuflexus, ut supra, ante Episcopum cantabit semel tantum *Ad multos annos*.

161. Assurget Abbas et excipietur ad amplexum ab Episcopo, dein ab Assistentibus.

162. Descendet Abbas de Altari medius inter Assistentes et conversus ad Altare, faciet reverentiam Cruci et Episcopo, postea redibit ad cappellam seu Altare suum.

163. Abbate de Altari profecto, Episcopus mitram dimittet, ac etiam S. Pallium, si illud, ut supra monuimus, adhibuit, convertetur ad Altare et recitabit ultimum Evangelium.

164. Abbas, reversus ad Altare suum, deponet mitram, si utetur, et consenso suppedaneo, recitabit ultimum Evangelium cum Episcopo.

165. Interim reponetur faldistorium pro Episcopo in latere Epistolae ante gradus Altaris maioris, ac tria scabella pro Abbate et Assistentibus ante Altare Abbatis.

166. Completo ultimo Evangelio Caeremoniarius vel Cappellanus mitram reponet Episcopo, qui sinistra accipiet baculum et de Altari descendet.

167. Abbas quoque cum Assistentibus, resumpta mitra et baculo, si utetur, descendent de Altari suo et reverentia facta ad Crucem, consistent ante scabella, humeris ad Altare conversis.

168. Episcopus, ubi descenderit de Altari, convertetur ad ipsum et salutabit Crucem, deinde convertetur ad Abbatem et Assistentes, eosque etiam salutabit et hi respondebunt salutationi eius. Episcopus inde perget ad faldistorium et paramenta dimittet.

169. Etiam Abbas cum Assistentibus dimittent paramenta et resument habitus, quibus ante functionem erant induti.

170. Paramenta reponentur super Altare, quomodo ibi erant ante functionem.

171. Paramentis ab Episcopo et Abbate dimissis se sistet

ambobus respectivus Cappellanus cum Canone et uterque eorum leget preces gratiarum actionis.

172. Episcopus dimittet caligas cum sandaliis, idemque faciet Abbas, si usus fuerit.

173. Reponetur pulvinus in infimo Altaris gradu pro Episcopo, et in presbyterio pro Abbatibus.

174. Peracta gratiarum actione, Episcopus redibit ad Altare et geniculabit in infimo gradu, brevi tempore orans. Id ipsum faciet Abbas et Assistentes genuflexi post Episcopum.

175. Postremo quo ordine in principio descriptum est, accedent ad SS. Sacramentum adorandum et Episcopus associabitur ad portam ecclesiae, ubi Abbas aget ei gratias pro benedictione sibi impertita.

176. In recessu Episcopi de ecclesia, si ipse fuerit Ordinarius, sacra aera turris sonabunt.

DE BENEDICTIONE ABBATIS AB EPISCOPO
ORDINARIO SOLEMNITER PERSOLVENDA

CAPUT X.

1. **A**nimadversiones omnes superiori capitulo praemissae in praesenti omittuntur.

.

De rebus praeparandis.

2. Ecclesia, in qua peragetur functio, parabitur festivo more, si patietur ritus officii eius diei, quo fiet benedictio.

Ad Altare SS. Sacramenti. — 3. Genuflexorium cum strato et pulvinis praeparabitur pro Episcopo, ut cap. IV. libri V. et in pavimento ponentur pulvini tres lanei coloris violacei pro Abbate eiusque Assistentibus, qui geniculabunt a tergo Episcopi.

4. Ardebunt in Altari sex cerei saltem quando ibi orabit Episcopus.

Ad Altare maius. — 5. Super Altare ponentur septem candelabra cum cereis et ante candelabrum septimum aderit Crux aequalis candelabris, quae erunt plus minusve nobilia pro qualitate officii. Gradus sternentur amplo tapeto; Altare autem, praeter tobaleas, ornabitur pallio nobili congruente colori officii.

6. Super mensam disponentur paramenta Episcopi, qui benedictionem exsequetur, videlicet planeta, chirothecae in lance, dalmatica cum tunicella, Crux pectoralis, cingulum, alba et amictus, quae cooperientur velo concolore eisdem. Si officium erit solemne, cum ceteris paramentis praeparabitur etiam pluviale propter orationem cantandam post Horam tertiam: nisi vero officium sit solemne, oratio praedicta cantabitur ab Episcopo cappa induto.

7. Etiamsi fuerit Archiepiscopus, non praeparabitur S. Pallium, excepto casu, quo benedictio incideret in diem, quo uti liceret.

8. A lateribus Altaris ponetur utraque mitra, pretiosa nempe et auriphrygiata. Si color officii erit violaceus, ponetur in latere Evangelii mitra tantum auriphrygiata, exceptis Dominicis III Adventus et IV Quadragesimae, in quibus adhibetur etiam pretiosa.

9. In latere Evangelii praeparabitur baculus pastoralis pro Episcopo.

10. Ante Altare statuetur faldistorium cum pulvinis, in quo geniculabit Episcopus, et post ipsum pulvini tres ex panno violaceo pro Abbate et Assistentibus eius.

11. Prope latus Epistolae aderit scamnum paratum pro sacris Ministris.

12. In latere eodem aut in altero Evangelii, basis ad firmandam Crucem archiepiscopalem, si Praelatus qui exequetur benedictionem, fuerit Archiepiscopus.

13. Thronus Episcopi parabitur conopoeis, baldachino et lodicibus coloris currentis; tria scabella praeparabuntur pro Assistentibus Episcopo et pulvinus utendus ab Episcopo in genuflexionibus. Gradus contegentur tapeto congruente.

14. Aequum esset etiam, ut planum presbyterii cooperiretur viridi tapeto.

15. Si benedictio locum habebit in ecclesia monasterii, cui Abbas praeficitur, contra thronum Episcopi ponetur thronus minor cum duobus tantum gradibus tapeto contextis; ac thronus cathedra et baldachinum panno serico albi coloris convestientur.

16. Si Abbas benedicendus non gaudebit usu Pontificalium, non praeparabitur thronus praedictus, sed in choro parabitur panno convenienti sedes Abbatis et removebitur genuflexorium, si ante ipsam adesset. Id tamen intelligendum est si benedictio celebrabitur in ecclesia monasterii ac si chorus situs erit prope Altare maius.

17. Contra thronum Episcopi, vel alio loco, prout videbitur commodius, constituetur Altare amovibile in usum Abbatis, quod habebit lapidem sacrum, tobaleas, candelabra quatuor cum cereis et Crucem, pallium concolor ceteris paramentis et suppedaneum tapeto contextum (a).

18. Super mensam Altaris huius disponentur paramenta pro Electo, videlicet legile cum Missali, et signacula apponentur ad Missam currentem, ad Ordinem Missae et in ipso Missali inseretur tabella seu folium separatum, in quo scripta erit oratio *pro Electo* ut in Pontificali; manipulus, planeta, dalmatica, tunicella, Crux pectoralis, liber pro examine vel Pontificale, pluviale, stola, cingulum, alba et amictus. Quicumque sit color officii currentis paramenta Electi semper sunt albi coloris.

19. Si Abbas benedicendus careret usu Pontificalium, inter paramenta non ponentur dalmatica, tunicella, et Crux pectoralis.

20. A lateribus Altaris huius aderunt paramenta pro Assistentibus, videlicet mitra linea albi coloris, pluviale cum stola coloris officii, amictus et superpelliceum. Sin Abbas benedicendus careret usu Pontificalium, praeparabuntur pluvialia duo eiusdem coloris ac supra, et superpellicia duo utenda a Priore et Decano monasterii.

21. Ante Crucem Altaris huius ponetur Canon apertus.

22. Ante Altare idem, tria scabella pro Electo et Assistentibus, aequalia scabellis throni.

(a) Vide adnotationem num. 22. cap. IV. libri huius.

In abacis. — 23. Statuentur abaci duo maiores, alba tobalea contecti, in quibus disponentur res sequentes. Abacus in latere Epistolae, qui erit proximus Altari, serviet Episcopo qui benedictionem celebrabit; alter positus sive in latere Evangelii, sive prope Altare minoris formae, vel alio loco, iuxta amplitudinem presbyterii, serviet Electo.

24. Si Abbas careret usu Pontificalium, abacus eius erit minor abaco, qui serviet Episcopo.

25. In abaco, qui destinatus erit Episcopo, ponentur candelabra duo cum candelis pro Acolythis, calix cum duobus purificatoriis, patena cum hostiis duabus maioribus et particula una, palla, corporale intra bursam; ampullae vini et aquae in pelvicula, cochleare ad infundendam aquam in calicem, si opus fuerit, et patera praegustationis; campanula; urceus cum pelvi et duobus mantilibus in lance, velum humerale simplex, si lotio manuum ministrabitur Episcopo a Magistratu; caligae et sandalia in lance et bina vela ad cooperiendum ea, quando afferentur a Subdiacono; canon, scotula cum candela, pontificale (pars I); Missale cum veste, et inserta ipsi aderit oratio pro Electo, ut in pontificali; Evangeliarium cum veste et manipulus Episcopi; Epistolarium cum veste, velum humerale pro Subdiacono; gremiale aequale paramentis; manipuli pro Ministris; instrumentum Pacis, si donanda erit laicis, thuribulum cum navicula; intorticia pro elevatione; breviarium maius vel manuale chorale pro oratione Tertiae; breviarium vel libellus pro cantu Capituli Tertiae; formula Indulgentiarum; vasculum aquae sanctae cum aspersorio, si necesse erit in functione, ut infra.

26. In altero abaco, qui positus erit in usum Electi, aderit liber Regulae, Pontificale utendum a primo Assistente in solo actu postulationis, calix cum aliquanto vino et purificatorium, mappa linea pro Communione, intorticia duo totidemque panes quorum alter auratus, alter argentatus, doliola pari numero, plena vini, alterum auratum, alterum argentatum: super panibus et doliolis ponetur stemma Episcopi et Monasterii. Si Abbas gaudebit usu Pontificalium, in eodem abaco caligae et sandalia ex serico albi coloris non vero lamata; chirothecae

albi coloris sine opere phrygio: annulus aureus cum unica gemma; mitra auriphrygiata cum pileolo laneo nigri coloris, ac si fiet benedictio ex Mandato Apostolico, aderit etiam Mandatum ipsum seu Breve, legendum quum tempus erit.

27. Prope abacum eundem, scabellum utendum ab Electo tempore Missae, pulvini duo ex panno violaceo adhibendi in prostratione, ac si gaudebit usu Pontificalium, in promptu erit etiam baculus cum velo appenso.

28. Praeparabitur etiam faldistorium utendum ab Episcopo, quum sedendum erit apud Altare et pulvinus unus ad genuflectendum. Si Celebrans fuerit Archiepiscopus, statuatur basis ad firmandam Crucem archiepiscopalem.

29. Canistri quoque ad manus erunt, in quibus transferri possint indumenta canonicalia, postquam Canonici parati erunt.

In choro. — 30 Paramenta pro Canonicis disposita super sedilia, videlicet tunicellae cum amictu pro Subdiaconis, dalmaticae cum amictu pro Diaconis, comprehensis Diaconis assistentibus; planetae cum amictu pro Presbyteris, pluvialia cum amictu pro Dignitatibus, comprehenso pluviali utendo a Presbytero assistente. Sin autem adhibendae essent planetae plicatae, substituentur istae tunicellis et dalmaticis atque aderunt in canistris debito tempore cum aliis paramentis pro Canonicis et Dignitatibus transferendae ex sacrario ad Altare; Super abaco Episcopi praeparabitur etiam stola latior in usum Diaconi, et planetae plicatae pro Ministris.

31. In choro pariter aut in presbyterio disponentur scamna cum postergali, contacta panno viridis coloris, in usum Monachorum functioni assistantium.

32. Ad balaustrium seu cancellos presbyterii ponentur candelabra cum cereis sex vel intorticiis.

In sacrario. — 33. Paramenta pro Diacono et Subdiacono, nempe amictus duo et pari numero albae ac cingula, stola et dalmatica pro Diacono, tunicella pro Subdiacono.

34. Si utendae essent planetae plicatae, aderunt ut supra notatum est, super abaco simul cum stola latiore Diaconi.

35. Pluvialia quatuor pro Cappellanis a mitra, baculo, libro et scotula.

36. Si Praesul qui benedictionem celebrabit, fuerit Archiepiscopus, praeparabitur etiam amictus, alba, cingulum ac tunicella, vel planeta plicata pro Subdiacono crucifero.

37. Vasculum aquae sanctae cum aspersorio, utendum in ingressu Episcopi.

38. Focus cum igne et forcipes ferreae.

39. Superpellicia pro inservientibus.

De functione.

40. Hora ad functionem praestituta, post recitationem Matutini, Laudum et Primae, si ecclesia erit Cathedralis, dabitur signum consuetum campanula sacrarii ad associandum Episcopum, ut cap. IV. lib. V.

41. Monachi induti cucullo praesto erunt in sacrario, et cum Clero ipsi quoque in limine ecclesiae Episcopum excipient.

42. Abbas Electus cum Assistantibus suis aderit in diaeta Episcopi et induent habitum praelatitium monasticum, nempe mantelletum et mozzetam. Si Abbas carebit usu Pontificalium, qui duo Monachi assistant Abbati, induent habitum monasticum.

43. Si functio celebraretur in ecclesia Monasterii Abbas cum Assistantibus suis, Clerus et Monachi convenient in sacrarium et quum Episcopus venturus erit, Abbas cum Assistantibus, Clerus, Monachi et clericus cum vasculo et aspersorio procedent ad limen ecclesiae, Episcopum excepturi.

44. Priusquam Episcopus perveniat ad ecclesiam, se parabunt Diaconus et Subdiaconus, quatuor Cappellani, qui pluviale debebunt induere, et clerici inservientes induent superpellicium, qui deinde bini procedent ad Altare et consistent locis respectivis, expectantes Episcopum. Si Canonici seu Clerus se pararet post Tertiam, procedet ad Altare Subdiaconus solus paratus amictu, alba et cingulo, ac etiam tunicella, si licebit uti et consistet apud scamnum Ministrorum in latere Epistolae. Ceteri omnes se parabunt, ut docebitur inferius.

45. In adventu Episcopi ad ecclesiam sonabunt festivo more campanae, organa quoque si qualitas officii hoc requireret.

46. Episcopus indutus erit cappa, quam de more induet in limine ecclesiae, quum eo pervenerit, si functio non peragetur in Cathedrali.

47. Quum autem pervenerit in limen ecclesiae et cappam, ut supra, induerit, a Digniore Capituli, si fuerit in Cathedrali, vel e manibus Abbatis, si in ecclesia Monasterii, vel a Superiore ecclesiae, si neque cathedralis neque abbatialis fuerit, accipiet aspersorium aqua sancta perfusum et signabit seipsum, deinde asperget adstantes.

48. Episcopus ingreditur in ecclesiam, sequetur eum Abbas medius inter Assistentes suos, deinde Clerus et Monachi et SS. Sacramentum adorabit.

49. Episcopus geniculabit in genuflexorio, Abbas inter Assistentes in pulvinis positus a tergo Episcopi, Clerus autem cum Monachis post Abbatem, cui tamen, si carebit usu pontificalium, pulvini non apponentur.

50. Adorato SS. Sacramento, procedent eodem ordine ad Altare maius, quo quum venerit Episcopus, geniculabit in faldistorio, Abbas autem cum Assistentibus in pulvinis positus a tergo Episcopo, eadem, ut supra, distinctione.

51. Canonici in chorum ingressi, petent subsellia sua, ac si officium erit festivum, unusquisque (dimissis prius insignibus choralibus) supra rochetum vel superpellicium induet sibi amictum et paramentum respondens ordini, cui erit addictus. Restabunt prope Episcopum Diaconi assistentes et Presbyter assistens, qui deinceps induet habitum sacrum simul cum praedictis Diaconis.

52. Quod si incideret una ex Dominicis Adventus aut Quadragesimae, geniculabunt singuli locis suis et deinceps induent paramenta. Idem servabitur si in illum diem incidat officium ritus duplicis maioris et minoris, aut semiduplicis.

53. Monachi accedent ad scamna ipsis praeparata ibique geniculabunt donec Episcopus cum Abbatibus genuflexus erit.

54. Quando parati erunt Canonici: si tamen utentur paramentis, innuente Caeremoniario, assurget Episcopus, Abbas Assistentes et reverentia profunda salutabunt Crucem. Episcopus, inclinatione facta ad Abbatem et Assistentes eius, discedet ab ipsis et perget ad thronum, comitantibus Diaconis assistentibus. Transiens autem ante chorum, dextera Clerum benedicet.

55. Clerici duo de medio tollent faldistorium cum pulvinis, in quo genuflexerit Episcopus, et ponent seorsim.

56. Abbas Electus medius inter Assistentes suos accedent ad Altare ipsi praeparatum, ibique reverentiam conficient ad Crucem et sedebunt scabellis, humeris ad Altare conversis. Abbas Electus sedebit in medio, a dextris eius Assistens senior, a sinistris Assistens alter.

57. Episcopus, consensu throno, sedebit et Presbyter assistens habitu choralis indutus ad thronum a latere ascendet.

58. Clerici duo, qui supplebunt Cappellanis a libro et scotula (si forte isti iam essent parati pluviali) accepto ex abaco canone pontificali cum scotula, accedent cum debitis reverentiis ad thronum et consistent in gradu superiori a latere, prope secundum Diaconum assistentem.

59. Ministri, Cappellani, clerici ceterique inservientes meminerint salutare Electum et Assistentes, quum transibunt ante illos.

60. Postquam Episcopus sederit brevi tempore, nudabit caput, biretum tradet primo Diacono assistenti, assurget ac secreto recitabit *Pater noster* et *Ave Maria*.

61. Se sistunt Episcopo Cappellani cum libro et scotula,

62. Presbyter assistens veniet ante Episcopum eique sustinebit librum, quem ipsi apertum tradiderit Cappellanus.

63. Episcopus se signabit et cantabit *Deus in adiutorium meum intende*, chorus respondebit *Domine ad adiuvandam etc.*

64. Presbyter assistens restituet librum Cappellano, qui cum altero a scotula recedet, ut prius, ad latus throni.

65. Post *Gloria Patri* Presbyter assistens descendet a latere de throno et redibit ad locum suum.

66. Postea cantabitur hymnus; antiphonam ille intonabit ad quem iuxta usum ecclesiae spectabit, et cantores duo superpellicio induti, ante Altare vel in medio presbyterio, intonabunt primum psalmum Tertiae, deinceps reliquos duos.

67. Intonito praedicto psalmo, sedebit Episcopus et caput operiet bireto, quod ei tradet primus Diaconus assistens.

68. Redibunt ante Episcopum Cappellani a libro et scotula, qui ante eum sustinebunt Canonem apertum, unde leget psalmos et preces ad praeparationem, ut in Missa pontificali cap. IX. lib. V,

69. Post intonationem psalmi supradicti, Subdiaconus perget ad abacum eodemque ordine quo in Missa pontificali traditum est, caligas et sandalia afferet ad thronum et Episcopo inducet.

70. Si Missa erit festiva, in principio tertii psalmi distribuentur clericis paramenta episcopalia, secus distribuentur quum cantata fuerit Tertia.

71. Item, nisi oratio Tertiae cantabitur ab Episcopo cum pluviali, principio psalmi tertii ascendent in thronum ad assistentiam Episcopi alteri duo Canonici: Diaconi assistentes cum Diacono ministraturo ad Altare, pergent in sacrarium ad sacra paramenta induenda, quemadmodum traditum est superiori cap. III. de ordinatione solemni num. 55 et seq.

72. Episcopus parabitur sive sub finem Tertiae, sive post Tertiam, quo modo descriptum est citato capitulo, videlicet cap. III. numeris praedictis, cantabitur Capitulum, responsum et oratio, ut ibidem praescribitur.

73. Distributis clericis paramentis Episcopi, clericus unus vel etiam duo portabunt faldistorium super suppedaneum Altaris in medium, utendum ab Episcopo.

74. Clerici delecti paramentis deferendis Canonicorum advertent, ut ea deferant debito tempore, quando post Tertiam debebunt paramenta induere: hoc ipsum advertent Cappellani a mitra, baculo, libro et scotula, qui pluviale debebunt induere et Subdiaconus a Cruce, qui parandus erit, si Celebrans fuerit Archiepiscopus.

75. Quando parabitur Episcopus, Canonici descendant ad circumum.

76. Dum Episcopus induetur paramentis missalibus, Electus dimittet mantelletum et mozzetam; quod facient etiam Assistentes, si utentur.

77. Assistentes induent superpelliceum, stolam, pluviale et mitram lineam albi coloris: sin autem Abbas Electus carebit usu Pontificalium, qui duo Monachi assistant ei, sibi induent superpelliceum et pluviale. Notandum, quod Abbates assistentes sibi ipsi mitram debent induere et exuere.

78. Electus, quin lavet manus, a Cappellanis suis induetur superpellicio, amictu, alba, cingulo stola in pectore decussata ac pluviali albi coloris et manu biretum sumet.

79. Clerici tres meminerint transferre suo tempore ante Altare tria scabella, quibus sedebunt Electus et Assistentes; alter autem accipiet Pontificale, utendum ab Assistente primo in postulatione, deinceps ab Electo in examine.

80. Mitra Episcopo a Diacono imposita, Electus caput operiet bireto, et Abbates assistentes sibi imponent mitram aut biretum, iuxta distinctionem superius allatam.

81. Postquam Diaconus et Subdiaconus paramentis sacris induerint Episcopum, Presbyter assistens anulum inseret digito eius, ut in Missa pontificali.

82. Diaconus et Subdiaconus non assument brachio sinistro manipulum, nec Subdiaconus deferet Evangeliarium cum manipulo Episcopi. Si Ministri praedicti deberent induere planetas plicatas, accedent ad abacum, planetas induent sine manipulis et revertentur in thronum.

83. Paratus, ut supra, Episcopus baculum pastorem sinistra accipiet, assurgat ac de throno descendet, iturus ad Altare.

84. Assurgente Episcopo, de throno ad Altare ituro, consurgat Clerus in choro et nudabit caput. Surgent etiam Electus, qui sibi exuet biretum, et Assistentes, qui mitram non dimittent, si gestabunt eam; sin uterentur bireto, caput aperient, ut Electus.

85. Episcopus ad Altare procedet medius inter Presbyterum

assistentem a dextris, et Diaconum ministrantem a sinistris. A sinistris Diaconi procedet Subdiaconus. Duo Diaconi assistentes procedent aliquanto post, sequente Caudatario, qui syrnam vestis eius sustentabit; post Caudatarium incedent duo Cappellani a mitra et baculo, postremo reliqui duo a libro et scotula.

86. Quum Episcopus transibit per chorum, benedicet Clerum, quumque venerit ante Electum et Assistentes donabit etiam eis benedictionem. Sin autem Electus esset exemptus et gauderet usu Pontificalium, reverebitur eos.

87. Interim prope altare in promptu habebitur a clerico gremiale Episcopi et ab altero mitra auriphrygiata, tradenda Cappellano a mitra, si Episcopus adhibebit mitram pretiosam.

88. Diaconus et Subdiaconus, quum pervenerint ut supra, ante Altare, consistent ad pedem illius et inter eos medium locum sumet Episcopus, recedentibus Presbytero assistente et Diaconis assistentibus.

89. Episcopus cum Ministris ceterisque Assistentibus, reverentiam ante Altare conficiet.

90. Presbyter assistens ac Diaconi assistentes se recipient in chorum ad stallum quisque suum.

91. Episcopus ascendet ad Altare, sedebit faldistorio, versis humeris ad Altare, et baculum dimittet.

92. Diaconus adstabit Episcopo a dextris, Subdiaconus a sinistris.

93. Cappellani a libro et scotula accipient Pontificale et scotulam ex abaco et consistent prope Episcopum a latere Subdiaconi.

94. Diaconus sedenti Episcopo exuet mitram pretiosam, si utetur ea, et imponet alteram auriphrygiatam: gremiale etiam ponet super eius gremium.

95. Consenso Altari ab Episcopo, Electus et Assistentes convertentur ad Altare suum, reverentiam conficient ad Crucem et procedent ante Altare, incedente Electo inter Assistentes.

96. Clerici huic rei delecti, ut supra, advertent ut transferant tria scabella eaque statuunt ante Altare ita ut scabellum Electi stet e regione Episcopi, et scabella Assistentium a la-

teribus Electi, sed aliquantulum ad invicem conversa ita ut quemdam semicirculum efficiant.

97. Electus cum Assistantibus ante Altare quum venerint, conficiet reverentiam contextim ad Crucem et Episcopum ac brevi tempore sedebunt. Electus caput operiet bireto, idemque facient Assistentes, nisi utantur mitra.

98. Si Electus praestiturus erit iuramentum, unus ex Cappellanis vel clericis ponet ante Episcopum scabellum supraque ipsum Pontificale apertum, ante ipsum autem, pulvinum, in quo geniculabit Electus. .

99. Unus ex Clericis Pontificale ex abaco accipiet ac primo Assistenti porriget, utendum in postulatione.

100. Postquam Electus et Assistentes brevissimo tempore sederint, caput aperient et assurgent. Senior Assistantium, qui adstabit Electo dextrorsum, postulationem faciet Episcopo, ut in Pontificali, idest *Adest Reverendissime Pater, Electus Monasterii* (hic nominabitur titulus Monasterii) *Ordinis Sancti* (indicabitur nomen Sancti sive Sanctorum Institutorum Ordinis quem profitetur Abbas) *Dioecesis* (nominabitur Dioecesis) vel dicetur *Dioecesis vestrae, quem* etc. cum iis quae sequuntur in Pontificali. Episcopus quaeret *Habetis mandatum Apostolicum?* Assistens supradictus respondebit *Habemus*. Episcopus subiiciet *Legatur*.

101. Electus cum Assistantibus sedebunt et caput operient, ut supra.

102. Monachus cancellarius sive Secretarius Ordinis, tradet Breve Apostolicum uni ex Cappellanis Episcopi, qui stans in plano prope Altare in latere Epistolae, facie versa ad latus Evangelii, leget Breve sibi traditum. Advertet, ut legat prius nomen Summi Pontificis, deinde illius cui Breve directum est, quod nomen scriptum extat a tergo Brevis eiusdem.

103. Quando in legendo Brevi nominabitur Summus Pontifex, Episcopus inclinabit caput, Electus sibi exuet biretum, et Assistentes si gestabunt mitram, inclinabunt caput, secus sibi exuent biretum.

104. Lecto Mandato seu Brevi Apostolico, caput aperiet E-

lectus, assurget ac bireto tradito Caeremoniario, vel Cappellano qui assistet ei, leget iuramentum formula praescripta in Pontificali.

105. Lecta formula iuramenti, Pontificale a Caeremoniario vel a Cappellano amovebitur, Episcopus accipiet Missale, quod apertum super genibus sustinebit et a clerico amovebitur scabellum, in quo erit Pontificale. Electus imponet manus Missali ac dicet *Sic me Deus adiuvet et haec sancta Dei Evangelia*; Episcopus adiiciet *Deo gratias*.

106. Assurget Electus, redibit ad scabellum suum et caput operiet bireto.

107. Sedente Electo, cui adstabit a latere sinistro Cappellanus, qui sustinebit ei Pontificale vel librum examinis, Episcopus tantum, non Assistentes (ut fieri debet in consecratione Episcopi) leget examen, et in fine cuiusque interrogationis Electus nudabit caput, assurget et respondebit, ut notatum est in Pontificali.

108. Advertet Episcopus variationem in ultima interrogatione, quae dependet a qualitate Abbatiae, utrum subiecta sit S. Sedi, an Episcopo qui celebrabit benedictionem, an alii Episcopo. Quocirca necesse erit scribere in pagella variationem istam et inserere eam Pontificali, Episcopi commoditati.

109. Examine absoluto Electus nudabit caput, biretum tradet Cappellano suo, procedet ad Altare, geniculabit ante Episcopum, osculabitur manum eis assurget ac recedet in planum ante Altare.

110. Assistentes consurgent, nudabunt caput ac manebunt apud scabella sua, quin comitentur Electum.

111. Sub finem examinis praesto erunt Acolythi cum manipulis Ministrorum, clericus alter in promptu habebit Evangeliarium cum manipulo Episcopi, thuriferarius praeparabit thuribulum.

112. Ad Altare quoque redibunt Presbyter assistens, qui consistet prope a latere Epistolae et Diaconi assistentes, qui locum sument in latere opposito, ne tamen transitum impendant Electo.

113. Postquam Electus osculatus erit manum Episcopi, Diaconus et Subdiaconus descendant de Altari et facta contextim reverentia ad Episcopum et Altare, pergent ad abacum ibique sibi inducent manipulum brachio sinistro. Subdiaconus accipiet Evangeliarium cum manipulo Episcopi, quod utraque manu sustinebit ante pectus.

114. Redibunt ad Episcopum, ut antea; Diaconus tollet ei gremiale: tunc Episcopum assurgit de faldistorio, descendet de Altari et convertetur ad ipsum.

115. Presbyter assistens statim accedet ad dexteram Episcopi, sed paullum retro, Electus ad sinistram Episcopi, ad sinistram Electi Diaconus, ad sinistram Diaconi Subdiaconus, sed paullum retro, ut de Presbytero assistente dictum est. Diaconi assistentes locum sument a tergo Episcopi et a tergo Diaconorum assistantium stabunt Cappellani a mitra, baculo etc.

116. Quum Episcopus conversus erit ad Altare, Diaconus ei mitram exuet.

117. Episcopus inchoabit Missam, seu Confessionem; Cantores autem cantabunt introitum, deinde *Kyrie*.

118. Electus respondebit Episcopo, itemque Ministri et ceteri Assistentes.

119. Assistentes Electo, qui manebunt apud scabella sua, si usu mitrae gaudebunt recitabunt Confessionem cum cappellano sibi assistente. Si non gaudebunt usu pontificalium quum nullos habeant Cappellanos assistentes, poterunt respondere Episcopo in Confessione.

120. Interim ab uno vel duobus clericis amovebitur faldistorium de medio Alaris; Cappellanus a libro deponet Pontificale super abacum et accipiet Missale; clerici designati ante Altare Electi reportabunt scabella pro Electo et Assistentibus.

121. Subdiaconus manipulum inducet brachio Episcopi post *Indulgentiam* etc. Electus autem propter actionem istam recedet aliquantulum ab Episcopo, eique rursus appropinquabit, Missam prosecuturus.

122. Dicto *Oremus* ab Episcopo, Abbates assistentes se adiungent Electo. Episcopus et Electus se ad invicem salutabunt

et hic cum Assistantibus praedictis redibit ad Altare suum: Episcopus autem cum Ministris et Assistantibus suis prosequetur ritu praescripto Missam pontificalem.

123. Electus cum Assistantibus reversus ad Altare suum, salutabit Crucem et sedebit scabello, humeris ad ipsum Altare conversis. Assistentes, ut Electus, sedebunt scabellis suis, senior a dextris, alter a sinistris Electi et caput operient mitra, vel bireto.

124. Se sistet Electo clericus cum Canone pontificali, ex quo leget psalmos *Quam dilecta* etc. Hoc tempore Cubicularius, vel Conversus eius ordinis habitu talari indutus, educet ei calceos usuales et inducet sandalia albi coloris cum sandaliis similibus, si gaudebit usu Pontificalium.

125. Continuabitur interea Missa pontificalis ordine praescripto, et quum Episcopus post thurificationem Altaris accedet ad thronum, transiens ante Electum, nullam ei faciet reverentiam, quum occupetur in recitatione psalmorum etc.

126. Postquam Electo impositae erunt caligae et sandalia (si eorum usu gaudebit) et absolverit recitationem psalmorum aliarumque precum, Caeremoniarius vel Cappellanus, qui ei assistet, exuet ei pluviale, et imponet Crucem pectoralem e collo pendentem, expediens stolam, quam habebat in pectore decussatam, deinde ipsi induet tunicellam, dalmaticam et planetam ac brachio sinistro inducet manipulum. Quod si Electus careret usu Pontificalium, exuetur pluviali, inducetur manipulus eius brachio sinistro et induetur planeta.

127. Parato Electo, Assistentes eius sibi de capite detrahent mitram vel biretum, et simul consurgentes cum Electo convertentur ad Altare, ac reverentia facta Cruci illius, ascendent in suppedaneum. Assistentes iuxta ordinem antiquitatis locum summent a dextris et a sinistris Electi, quod observabunt etiam deinceps in reliquis actionibus.

128. Electus dicet orationem *Aufer a nobis*, osculans Altare ad illa verba *Quorum Reliquiae* etc. et nunquam se movens de medio Altaris Missam leget ex Missali collocato in media ipsius Altaris mensa.

129. Notabitur quousque processerit Missa sollemnis, quia si exempli gratia nondum recitatum erit *Kyrie*, Electus expectabit ibi, recitaturus ipsum submissa voce eodem tempore cum Episcopo: item omnia ea, quae cantabit Episcopus in Missa, Electus recitabit submissa voce una cum Episcopo. Ad *Gloria in excelsis*, si recitandum erit, Electus stabit eodem statu ac supra, recitabit hymnum praedictum cum Assistentibus, deinde sedebit, ut antea, caput operiens bireto, et congruens cum choro in cantu verborum *Adoramus te* etc.

130. Absoluto cantu hymni angelici, si cantandus erit, Electus cum Assistentibus redibit ad Altare suum: osculato dein Altari, non conversus ad populum dicet *Dominus vobiscum* et orationes. Advertatur collecta *pro electo* recitanda sub unica conclusione cum prima oratione Missae. Deinde rursus sedebit et completo cantu Epistolae, redibit ad Altare suum, ubi simul cum Episcopo leget Epistolam et Graduale usque ab ultimum versiculum ipsius, vel tractus aut sequentiae.

131. Episcopus quoque post cantum Epistolae, quum Subdiaconus osculatus erit manum eius, leget Graduale, ut supra.

132. Electus postquam legerit Graduale modo supra innuto descendet de Altari et consistet ante scabellum stans versis humeris ad Altare ipsum, quod etiam facient Assistentes, qui mitra caput cooperient, si eius usu gaudebunt.

133. Episcopo, postquam legerit, ut supra, graduale, tollitur gremiale a secundo Diacono assistente, accipiet sinistra baculum pastorem, assurgit, descendit de throno et accedit ad Altare.

134. Presbyter assistens praecedet Episcopum, qui incedit medius inter Diaconos assistentes et per chorum transiens benedicet Clerum; Caudatarius sequetur Episcopum et syrnam vestis eius sustentabit, post caudatarium quatuor cappellani a mitra, baculo, libro et scotula.

135. Quando Episcopus transibit ante Electum, salutabit ipsum, vel donabit ei benedictionem, iuxta regulam superius expositam.

136. Interim ab uno vel duobus clericis reponetur pro Epi-

scopo faldistorium in medio suppedaneo Altaris maioris, et pulvinar, in quo geniculabit.

137. Diaconus et Subdiaconus venient ante Altare, ut se adiungant Episcopo.

138. Cappellanus a libro deponet Missale super abacum et accipiet Pontificale, utendum in benedictione.

139. Ponentur etiam pulvini duo ex panno violaceo a latere Evangelii super gradus Altaris propter prostrationem Electi.

140. Electus caput operiet bireto et sequetur cum Assistentibus suis Episcopum ad Altare procedentem. In promptu stabunt clerici duo, scabella Assistentium translaturi.

141. Quum ante Altare venerit Episcopus, recedent Presbyter assistens et Diaconi assistentes ad loca sua in choro. Succedent in assistantiam Episcopi Diaconus et Subdiaconus.

142. Episcopus, ante Altare progressus, reverentiam ad Crucem cum Ministris et Assistentibus conficiet, ascendet ad Altare, dimittet baculum pastorem et geniculabit in faldistorio.

143. Electus ante Altare ubi venerit, caput nudabit bireto, quod tradet Cappellano suo, reverebitur Crucem, deinde procumbet a sinistris Episcopi super gradus Altaris in pulvinis praeparatis.

144. Assistentes Electi mitram in capite retinentes, si eius usu gaudebunt, secus dimisso bireto, geniculabunt apud scabellum utrique ipsorum praeparatum ante Altare quo loco erant tempore examinis.

145. Cappellanus a libro accipiet Pontificale et apertum praesentabit Episcopo, qui genuflexus erit quique intonabit antiphonam *Ne reminiscaris*, quae cantabitur a cantoribus simul cum psalmis poenitentialibus. Post cantum psalmorum repetetur antiphona et cantores duo genuflexi ante Altare cantabunt Litanias, quibus respondebunt adstantes.

146. Sub finem Litaniarum in promptu erunt Cappellani cum scotula et cum baculo.

147. Cantato *Ÿ. Ut omnibus fidelibus defunctis* etc. assurgit Episcopus cum Ministris et baculum sinistra accipiet; convertetur versus Electum et versiculos super eum cantabit *Ut*

hunc Electum etc. et benedicet ipsum, ut in Pontificali. Abba-tes assistentes non recitabunt versiculos praedictos nec donabunt benedictionem.

148. Post benedictionem recedent Cappellani a libro et a scotula. Episcopus dimittet baculum, procumbet iterum super faldistorium et cantores resument cantum Litaniarum easque complebunt.

149. Absolutis Litiis, Electus manebit prostratus, Episcopus assurget et cum ipso Clerus in choro. Removebitur a clerico pulvinus, in quo geniculaverit Episcopus, qui consensu Altaris suppedaneo, stabit aliquantulum conversus ad Electum prostratum.

150. Diaconus exuet Episcopo mitram. Episcopus iunctis manibus cantabit versiculos, ut in Pontificali, et orationem *Concede quaesumus* etc. Subiunget deinde alteram orationem *Cunctorum bonorum* etc. usque ad conclusionem *Quod ipse praestare digneris, qui vivis et regnas Deus*.

151. Electus de prostratione assurget et geniculabit ante Episcopum, qui manibus ante pectus expansis cantabit praefationem tono feriali.

152. Deinde Episcopus ad illa eiusdem praefationis verba *Ut qui per nostrae manus* etc. (quae cantare prosequetur, ut supra) imponet utramque manum capiti Electi usque ad verba *separetur indignus*, inclusive. Postea manibus ante pectus expansis cantabit ultimam partem praefationis *Suscipiat te Domine* etc. Conclusionem autem praefationis dicet iunctis manibus et submissa aliquantulum voce. Tum elata voce recitabit reliquas tres orationes.

153. Hoc tempore ab uno pluribusve clericis, prope Altare a latere dextero Evangelii, in promptu habebitur liber Regulae tradendus Electo, ac si gaudebit usu pontificalium, baculus pastoralis et annulus; vasculum etiam aquae sanctae cum aspersorio, si benedicenda erunt obiecta haec.

154. Expleto cantu praefationis, Episcopus sedebit faldistorio et Diaconus ei reponet mitram.

155. Diaconus porriget Episcopo librum Regulae, et Epi-

scopus praesentabit illum Abbati, qui manus libro eidem imponet, dum ab Episcopo recitabitur formula *Accipe regulam* etc.

156. Episcopus librum restituet Diacono, hic clerico. Si Abbas gaudebit usu pontificalium, ac si benedicendus erit baculus, Diaconus mitram exuet Episcopo, qui assurget, recitabit orationem super baculum sibi praesentatum ab uno ex Cappellanis Abbatis, et accepto aspersorio e manibus Diaconi, baculum ipsum asperget aqua benedicta.

157. Episcopus aspersorio reddito Diacono, sedebit et a Diacono ipso cooperietur mitra.

158. Episcopus a Diacono baculum accipiet et porriget Abbati, qui utraque manu accipiet, et Episcopus illum adhuc sustinens recitabit formulam *Accipe baculum* etc. Baculum deinde Diaconus recipiet ac restituet clerico a quo illum acceperit.

159. Si nondum erit benedictus annulus, Diaconus exuet mitram Episcopo, qui assurget et orationem recitabit super anulum sibi in lance praesentatum ab uno ex Cappellanis Abbatis, dein asperget illum aqua sancta, ut supra, et sedebit.

160. Reposita a Diacono mitra Episcopo, hic recipiet a Diacono annulum, quem inseret digito dextro annulari Abbatis, dicens *Accipe annulum* etc.

161. Diaconus mitram tollet Episcopo, qui assurgens et conversus ad Abbatem recitabit orationem *Oremus. Te omnipotens* etc.

162. Post orationem Episcopus rursus sedebit et Diaconus ei reponet mitram. Assistentes Abbatis accedent ad eum. Episcopus amplexum dabit Abbati, qui amplexu ab Episcopo accepto, assurget et amplectetur primum Assistentem suum, deinde secundum.

163. Cappellanus a libro deponet Pontificale super abacum et recipiet Missale.

164. Clerici duo advertent, ut reportent ante Altare Electi scabella Assistentium.

165. Descendent de Altari Abbas cum Assistentibus suis, qui facta contextim reverentia ad Altare et Episcopum, accedent ad Altare suum, ibique salutabunt Crucem et consistent ante scabella, humeris ad Altare ipsum conversis.

166. Revertentur ante Altare Diaconi assistentes et Presbyter assistens.

167. Episcopus, postquam Abbas cum Assistantibus ad Altare suum pervenerit, accipiet sinistra baculum, surget de faldistorio, descendet de Altari medius inter Ministros et ad Altare conversus, salutabit Crucem.

168. Episcopus, praeunte Presbytero assistente, medius inter Diaconos assistentes, sequentibus caudatario et quatuor Cappellanis a mitra, baculo, libro et scotula, revertetur ad thronum: transiens ante Abbatem et Assistentes salutabit eos vel donabit benedictionem, ut notatum superius est; transiens autem per chorum dextra Clerum benedicet.

169. Ministri redibunt ad locum suum in latus Epistolae.

170. Episcopus conscenso throno, sedebit, dimittet baculum, reponetur ei gremiale a primo Diacono assistente eique se sistent Cappellani cum Missali et scotula ac leget ultimum versiculum gradualis vel tractus aut sequentiae, deinde *Munda cor meum* et Evangelium.

171. Abbas cum Assistantibus suis ascendet ad Altare suum et leget ultimum versiculum gradualis vel tractus aut sequentiae, *Munda cor meum* et Evangelium, quod tamen non osculabitur nec dicet *Per evangelica dicta* etc. Redibit sessum, ut antea, et cum ipso Assistentes.

172. Interim a choro cantabitur versiculus gradualis seu tractus sive sequentiae.

173. Dum legere Evangelium Episcopus incipiet, Diaconus librum afferet ad Altare et fient ea omnia quae praescripta fuerunt in Missis pontificalibus.

174. Ad cantum Evangelii Abbas cum Assistantibus stabunt. Quando Episcopus intonabit *Credo*, Abbas cum Assistantibus ascendent ad Altare suum et simul recitabunt *Credo*, postea redibunt sessum, ut in principio.

175. Sub finem Symboli disponentur oblationes quae afferentur a Monachis quinque illius Monasterii, cuius Abbas benedicitur. Caeremoniarius tradet primo duo intorticia ardentia, secundo panem inauratum, tertio panem argentatum, quarto

doliolum auratum, quinto alterum doliolum argentatum et iuxta positionem presbyterii disponentur ita, ut possint ordinatim sequi Abbatem quum ascendet ad thronum.

176. Praesto erunt etiam qui ministrare Episcopo debebunt lotionem, praesertim si actionem istam fungeretur Magistratus.

177. Expleto cantu Symboli, Diaconus assistens secundus tollet gremiale et mitram Episcopo, qui assurgens cantabit *Dominus vobiscum*, Oremus et leget versiculum Offertorii. Cappellanus deponet mitram auriphrygiatam et accipiet pretiosam, si ea uti poterit.

178. Abbas cum Assistantibus suis ascendet ad Altare suum, osculabitur illud, dicet *Dominus vobiscum* non conversus ad populum, et leget versiculum Offertorii.

179. Episcopus sedebit et Diaconus assistens primus cooperiet eum mitra pretiosa, si utenda erit, secus mitra auriphrygiata eique reponet gremiale.

180. Abbas cum Assistantibus descendet de Altari suo et cum ipsis Crucem Altaris salutabit; Assistantes, si mitrae usu gaudebunt, caput ipsa cooperient et medium inter se ducent Abbatem ad thronum. Si transeundum erit ante Altare maius, conficient reverentiam, quam facient etiam Episcopo, quum ante thronum pervenerint. Monachi cum oblationibus unus post alium sequentur Abbatem ordine superius innuto, et ipsi quoque genuflexionem ad Altare maius et ad Episcopum conficient ut supra.

181. Abbas ab Assistantibus suis adducetur in thronum et geniculabit ante Episcopum. Abbates assistentes non ascendent ad thronum. Monachi cum oblationibus in thronum ascendent, accedent ad dexteram Abbatis, porrigent ipsi oblationes et immediate transibunt ad sinistram eius. Abbas praesentabit intorticia Episcopo, cuius osculabitur manum quo momento illa Episcopus accipiet Episcopus tradet illa primo Diacono assistenti, hic autem clerico vel monacho eidem, qui attulerit ea, et ab ipso referentur ad abacum. Id ipsum fiet de panibus et doliolis.

182. Abbas praesentatis oblationibus, assurget descendet de throno, et una cum Assistantibus suis procedet ad Altare ma-

ius ibique expectabit ante latus Evangelii. Assistentes medium inter se continebunt Abbatem ac dimittent mitras, si utentur.

183. Clericus unus in promptu habebit scabellum, in quo ponetur Missale pro Abbate et pulvinus in quo geniculabit.

184. Statim ac de throno descenderit Abbas, secundus Diaconus assistens tollet gremiale Episcopo, qui dimittet annulum et chirothecas.

185. Ministri lotionis ascendent ad thronum, quum inde descenderit Abbas.

186. Ad lotionem manuum Episcopi stabunt Abbas cum Assistentibus, Canonici et Praelati, si aderunt, ceteri omnes adstantes geniculabunt.

187. Profectis Ministris lotionis, Episcopus accepto baculo surget descendet de throno et accedet ad Altare, prosecuturus Missam pontificalem, observando totum id, quod praescriptum est cap. IX. lib. V. exceptis animadversionibus sequentibus.

188. Quando Episcopus transibit ante Abbatem et Assistentes, qui stabunt in plano ante Altare, ut supra, salutabit eos vel donabit ipsis benedictionem, iuxta distinctionem superius allatam.

189. Abbas, statim ac Episcopus ante Altare pervenerit, procedet ante Altare, sed aliquantulum longe ab ultimo gradu, ne impediat actiones Ministrorum, ibique geniculabit in pulvino, qui appositus erit: habebit ante se positum in scabello Missale apertum, ex quo leget Missam. Assistentes stabunt prope eum et geniculabunt tantum quando geniculabit Chorus.

190. Organa si licebit sonare pro qualitate officii, sonare cessabunt statim ac ad Altare pervenerit Episcopus.

191. Episcopus elata voce recitabit secretas omnes simul cum Abbate, qui nullum Crucis signum aliumve faciet actum, sed semper erit genuflexus apud scabellum suum, iunctis manibus.

192. Praeter Hostiam ponetur super patenam particula una, consecranda pro Communione Abbatis.

193. Benedictio thuris et reliquae preces praescriptae in thurificatione Altaris recitabuntur ab Episcopo tantum.

194. Quando Diaconus incensabit Episcopum, assurget Abbas, qui post thurificationem Presbyteri et Diaconorum assistentium Episcopo, duplici ductu incensabitur a Diacono, deinde rursus submittet genua. Episcopus lavabit manus, dicens psallimum consuetum. Postmodum Abbates Assistentes sive duo Monachi assistentes thurificationem accipient.

195. In reliqua Missa observabitur quod traditum est capitulo IX. praecedenti num 133.

196. Postquam Episcopos largitus erit benedictionem et a Presbytero assistente publicata erit Indulgentia, reponetur faldistorium ad medium Altaris in suppedaneo sedebit in illo Episcopus, dimittet baculum et utetur assistentia Diaconi et Subdiaconi.

197. Presbyter assistens cum Diaconis assistantibus redibunt in chorum ad stallum suum.

198. Cappellanus a libro advertet ut resumat ex abaco Pontificale in usum Episcopi ut infra.

199. In promptu erunt clerici cum mitra, cum chirothecis, cum baculo Abbatis, si gaudebit usu pontificalium, et cum vasculo aquae sanctae cumque aspersorio, si chirothecae et mitra nondum erunt benedictae.

200. Sedenti Episcopo se sistet Abbas, qui geniculabit ante ipsum. A Caeremoniario aut a Cappellano capiti Abbatis imponetur pileolus.

201. Si nondum mitra erit benedicta, Diaconus mitram exuet Episcopo, qui assurget et recitabit orationem praescriptam super mitram, quae sustinebitur a clerico; tum accipiet a Diacono aspersorium et mitram asperget aqua benedicta.

202. Episcopus iterum sedebit faldistorio, mitra cooperietur a Diacono, et receptam a Diacono ipso mitram Abbatis imponet ipsius capiti dicens *Imponimus, Domine* etc.

203. Caeremoniarius vel Cappellanus anulum educet e digito Abbatis.

204. Si benedicendae erunt chirothecae, Episcopus illas benedicet, ut supra.

205. Sedens Episcopus cum mitra in capite, accipiet chiro-

thecam dexteram et dextrae Abbatis induet illam, deinde sinistram sinistrae, recitans interea formulam *Circumda Domine* etc. Tum acceptum e manibus Diaconi annulum Abbatis inseret digito eius annulari dextro.

206. Si benedictio peragetur in ecclesia propria Abbatis, Episcopus assurget et manu dextera Abbatis accepta, ducet eum ad thronum praeparatum, ut supra, in latere Epistolae, eique postquam sederit, tradet baculum in sinistram, dicens *Accipe plenam* etc. Ad hunc actum sonabunt festivo more omnes campanae ecclesiae et Monasterii.

207. Sin autem benedictio fiet extra ecclesiam Abbatis, Episcopus assurget et manu dextera Abbatis accepta, faciet eum sedere ad faldistorium suum eique tradet baculum in sinistram recitans formulam *Sta in iustitia* etc.

208. Diaconus et Subdiaconus sequentur Episcopum ad sedem Abbatis, itemque Cappellanus cum libro etc.

209. Episcopus stans a dextra Abbatis, si hic sedebit throno suo, vel recedens in latus Evangelii, si Abbas sedebit faldistorio, nudabitur mitra a Diacono et intonabit *Te Deum*, quod in cantu prosequetur Clerus in choro.

210. Si Abbas gaudebit usu Pontificalium, intonito *Te Deum*, assurget, descendet de sede sua vel de Altari, reverentiam ad Episcopum et ad Altare faciet, ac medius inter Assistentes suos incedet per ecclesiam et benedictionem donabit adstantibus.

211. Redibit ad Altare sive in chorum et sedebit faldistorio vel sede sua.

212. Si carebit usu Pontificalium, omittetur quod descriptum supra est, et Episcopus, benedictione solemni impertita, immediate inthronizabit Abbatem vel sedi in choro vel faldistorio et formulam respectivam recitabit. Abbas inthronizatus ab Episcopo, sibi ipse imponet biretum et Episcopus exutus mitra a Diacono, intonabit *Te Deum*, ut supra.

213. Postquam Abbas benedictionem per ecclesiam donaverit ac sederit, sive gaudebit usu pontificalium, si vero non gaudebit, post intonationem *Te Deum*, Monachi unus post alium se sistent ante eum, reverentiam ipsi facient, eiusque manu

osculabuntur et vultum. Advertent etiam, ut reveareantur Episcopum et Altare.

214. Hoc tempore Assistentes manebunt prope Episcopum a sinistris eius.

215. Expleto cantu *Te Deum*, perstans adhuc Episcopus vel in latere Evangelii vel a dextra sedis Abbatis, conversus ad Altare recitabit in cantu versiculos cum oratione, post quam, si Abbas sedebit in choro vel throno suo, Episcopus rursus coopertus mitra a Diacono et sinistra recepto baculo pastorali, comitantibus Ministris, ut supra, redibit ad Altare et consistet in latere Evangelii. Abbas medius inter Assistentes suos sequetur Episcopum et procedet ad Altare.

216. Si Abbas gaudebit usu Pontificalium, Episcopus quum venerit in latus Evangelii. dimittet baculum et mitra nudabitur a Diacono, secus eam retinebit propter acclamationem, ut infra.

217. Quum Abbas ad Altare pervenerit, Assistentes recedent ad dexteram Episcopi, et mitram sibi exuent, si utentur.

218. Si Abbas sedebit faldistorio, assurget, convertetur ad Altare, amoto faldistorio.

219. Abbas, usu gaudens Pontificalium, donabit benedictionem, cantans *Sit nomen Domini* etc. Dictis autem verbis *Benedicat vos omnipotens Deus*, accipiet sinistra baculum et priusquam benedictionem donet, reverebitur Episcopum, deinde trinam populo benedictionem impertietur.

220. Episcopus mitra cooperietur a Diacono, Assistentes sibi ipsi mitram imponent.

221. Abbas, benedictione impertita, geniculabit in latere Epistolae et una tantum vice cantabit *Ad multos annos*.

222. Si carebit usu Pontificalium, recepta ad Episcopo mitra post orationem, Abbas, dimisso bireto, genuflexus, ut supra, ante Episcopum cantabit una tantum vice *Ad multos annos*.

223. Assurget Abbas et excipietur ad amplexum ab Episcopo, dein ab Assistentibus suis.

224. Descendet de Altari medius inter suos Assistentes et cum ipsis salutabit Crucem, postea Episcopum. Accedent iunctim

ad Altare suum, ubi dimisso baculo et mitra ac reverentia facta ad Crucem, ascendent in suppedaneum.

225. Episcopus quum responderit salutationi Abbatis et Assistentium, mitra a Diacono nudabitur, convertetur ad Altare deponet S. Pallium, si eo usus fuerit, incipiet ultimum Evangelium S. Ioannis, signabit Altare, tum a Diacono reponetur ei mitra. Resumpto deinde baculo, praeunte Presbytero assistente, recitans Evangelium praedictum, redibit in thronum, medius inter Ministros, sequentibus Diaconis assistantibus et Cappellanis a mitra, baculo, libro et scotula et completo Evangelio, dimittet paramenta sacra.

226. Abbas Evangelium idem integrum recitabit in Altari suo, ex quo deinde cum Assistentibus descendet, reverebitur Crucem Altaris eiusdem et sedens scabello, ut in principio, a Caeremoniario vel a Cappellanis suis exuetur sacris paramentis, videlicet annulo, chirothecis, manipulo, planeta et reliquis. Sin usu Pontificalium carebit, exuetur planeta, stola, manipulo et reliquis atque induetur mantelletto et mozzeta.

227. Assistentes etiam paramenta dimittent et resument habitum, quo induti erant ante officium.

228. Canonici, dimissis paramentis, resument habitum choralem, ideoque praesto erunt clerici cum canistris allaturi indumenta choralia et recepturi paramenta.

229. Episcopus, exutus paramentis, induet iterum cappam et a Subdiacono tollentur ei caligae et sandalia, ut in Missis pontificalibus.

230. Hoc ipsum fiet Abbati a suo Converso, si usus fuerit caligis et sandaliis eique reponentur calcei usuales.

231. Episcopus et Abbas recitabunt ex Canone pontificali preces gratiarum actionis.

232. Faldistorium cum pulvinis pro Episcopo ante Altare restituetur.

233. Peracta gratiarum actione, Episcopus et Abbas cum Assistentibus et Clero quoque, ordine descripto in principio, orabunt ante Altare maius, deinde ad Altare SS. Sacramenti et

associabitur Episcopus ad portam ecclesiae, ubi Abbas ei gratias aget pro benedictione sibi impertita.

234. Si Episcopus fuerit Ordinarius, quum discedet de ecclesia, pulsabuntur festivo more campanae.

DE BENEDICTIONE PLURIUM ABBATUM.

CAPUT XI.

1. **D**uobus superioribus capitulis ritum descripsimus servandum in benedictione Abbatis solemniter aut privatim persolvenda.

2. Non potest nisi raro contingere, ut peragenda sit plurius Abbatum benedictio, si excipiat circumstantia Capituli generalis in aliquo Ordine monastico, cuius Abbates electi teneantur accipere benedictionem abbatialem.

3. Si tamen id accideret, quin frustra repetamus instructiones praecedentibus capitulis traditas, satis esse videtur quasdam regulas generales proferre, quae opus sint ad circumstantiam supra allatam.

De rebus praeparandis.

4. Ad Altare SS. Sacramenti aderit numerus sufficiens pulvinarium, qui respondeat numero Electorum et Abbatum assistentium.

5. Quod ad ornatum Altaris maioris nulla occurrit variatio: notandum tamen, quod numerus pulvinarium ante Altare augendus est, ut satis sit numero Electorum et Assistentium.

6. Pro Electis unum tantum praeparabitur Altare, quod augebitur in longitudinem, si opus fuerit. Altare istud instruetur Cruce et quatuor tantum candelabris, quamvis plures sint Abbates benedicendi. Singulis ipsorum praeparabitur super Al-

tari Missale et paramenta pro uno Abbate iam alibi notata, quo ordine docebitur inferius.

7. Ante idem Altare tot scabella ponentur, quot Abbates accepturi benedictionem, et pro duobus Assistantibus etiam, quorum numerus est immutabilis, licet Abbates benedicendi sint plures.

8. Singulis Electis singuli aderunt Canones pontificales, quibus utentur in praeparatione ad Missam et in gratiarum actione.

9. Relate ad obiecta praeparanda super abacum praeter illa quae superius notata sunt, praeparabuntur particulae quae satis sint numero Abbatum, et poterunt etiam poni in pyxide.

10. In promptu erunt faldistoria plura cum veste albi coloris ad inthronizandos Abbates in fine functionis. Quocirca curabitur, ut augeatur suppedaneum et ceteri Altaris gradus, ut commode possint Abbates sedere faldistoriis, quae ibi apponentur.

11. In abaco Electorum, praeter obiecta notata, praeparabitur pro singulis ipsorum calix cum vino et purificatorio propter purificationem post Communionem. Item intorticia, panes et doliola vini plena pro singulis, vel etiam quibus utitur unus, licebit alteris uti. Si Electi gaudebunt usu Pontificalium, disponentur pro singulis eorum caligae et sandalia, chirothecae, mitrae, annuli et prope abacum praeparabitur baculus pastoralis cum velo appenso, ab unoquoque eorum utendus.

12. Procurabitur numerus pulvinorum sufficiens prostrationi.

13. In sacrario aderunt sedes numero sufficienti Electis (si illuc convenient) et superpellicia pro Cappellanis.

De functione

14. Quin repetamus quae superioribus capitulis tradita sunt, variationes tantum, quae poterunt occurrere, notabimus.

15. Abbates assistentes cum Electis expectabunt Episcopum in limine ecclesiae a sinistra ingressus. Assistens primus stabit prope portam in parte interiori, secundus a sinistris primi, Ele-

ctus primus a sinistris secundi Assistantis, secundus Electus a sinistris primi Electi, tertius a sinistris secundi Electi, eodemque ordine reliqui, si aderunt.

16. Incedentes per ecclesiam Electi et Assistentes sequentur Episcopum ordine sequenti. Si duo fuerint Electi, primus incedet a dextra, secundus a sinistra, ita ut Electus primus stet a sinistris primi Assistantis et Electus secundus a dextris Assistantis secundi. Si tres numero fuerint Electi, primus eorum incedet in medio, secundus a dextris primi, tertius a sinistris primi: si quatuor, primus incedet a dextris, secundus a sinistris primi, tertius a dextris primi, quartus a sinistris secundi. Eadem methodus servabitur, si numerus eorum maior esset.

17. Ordo praescriptus in incessu per ecclesiam, servabitur, etiam in adoratione ad Altare SS. Sacramenti et in brevi oratione ante Altare maius.

18. Quod ad praeparationem ad Missam, sive functio celebretur cum cantu, sive sine cantu, observabitur quod praescriptum fuit in capitulis superioribus. Nisi Canon singulis Abbatibus parari posset, canone uno utentur Electi duo.

19. Si Electi gaudebunt usu Pontificalium, ponentur eis caligae et sandalia a respectivis suis conversis, quando monebit Caeremoniarius, eo quod actio ista pendeat a modo, quo peragetur benedictio, cum cantu nempe vel sine cantu.

20. Electi non lavabunt manus, et quum parabitur Episcopus, ipsi quoque a respectivis Cappellanis induentur sacris paramentis.

21. Quum Episcopus ad Altare ascenderit, Electi cum Assistentibus procedentes ante Altare maius, non commutabunt locum; posset enim inde oriri confusio; sed quo loco erunt tum Electi, tum Assistentes, convertentur ad Crucem Altaris sui, reverentiam facient, deinde quo ordine stabunt, venient ante Altare et Episcopum.

22. Electi in examine sedebunt ad lineam e regione Episcopi, Assistentes autem facie aliquantulum ad invicem conversa.

23. Si Electi praestituri erunt iuramentum, genuflectent iunctim eodem ordine super infimum gradum Altaris ante Epi-

scopum, cui appositum erit scabellum cum libro, continente formulam iuramenti. Primus inter Electos leget formulam voce alta et intelligibili. Formula autem lecta a primo, unus ex Cappellanis amovebit scabellum cum libro, et Episcopus apertum sustinebit Missale genibus suis. Electus primus manus extensas super Missale imponet ac dicet - Sic me Deus adiuvet etc. - Assurget, salutabit Episcopum et sessum accedet ad scabellum suum. Electus secundus geniculabit ante Episcopum ac dicet - Et ego Electus Monasterii *N.* ordinis *S. N.* dioecesis *N.* iuro in omnibus et per omnia, ut supra in forma iuramenti iam lecta, facere et observare pro Monasterio *N.* mihi commissio - Postea manus imponet Missali, dicens - Sic me Deus adiuvet etc. - Assurget, reverebitur Episcopum et sessum recedet ad scabellum suum; idem facient deinceps ceteri, si aderunt.

24. Episcopus leget Examen singulari numero et ad responsa unusquisque Electus unus post alium, caput aperiet, assurget et respondebit, ut notatum est in Pontificali. Episcopus dicet pluraliter tantum - Haec omnia et cetera bona tribuat vobis etc - Variationem etiam advertet Episcopus in ultima interrogatione, ut superius innuimus.

25. Electi unus post alium, initio facto a primo, osculabuntur manum Episcopi et recedent in latus Evangelii, quo ordine mox declarabitur.

26. Episcopus descendet ante Altare, ac mitra dimissa, incipiet Confessionem. Electi respondebunt ei, stantes omnes a sinistris eius, nempe primus stabit a sinistris Episcopi, secundus a sinistris primi, tertius a sinistris secundi, quartus a sinistris tertii atque ita reliqui si aderunt.

27. Quando Episcopus ad Altare ascendet, Electi recipient ordinem, quem servabunt ab initio dum sedebant in examine, et reverentia ad Altare confecta, redibunt ad Altare suum, sedebunt scabellis et exuti pluviali, a Cappellanis suis induentur aliis paramentis, ibi indicatis.

28. Postquam Electi induti erunt paramentis missalibus, quum debeant ascendere ad Altare minoris formae, ad confusionem vitandam, servabunt ordinem sequentem. Assurgent cum

Assistentibus et convertentur ad Altare suum; Assistens primus, qui aderit in latere Evangelii, transibit super suppedaneum et veniet in latus Epistolae; prope Assistentem primum ibit Electus, qui sedebat a sinistris eius, et consistet in latere Epistolae ad Missale praeparatum: prope Electum eundem incedet alter, qui sedebat a sinistris eius, procedet ad Altare versus latus Epistolae et consistet a sinistris Electi, qui erit prope primum Assistentem, eodemque modo reliqui, ultimo loco ibit secundus Assistens, qui consistet in latere Evangelii. Quum autem redeundum erit ante Altare idem ad scabella, se movebit Assistens primus, post eum Electus qui propior erit ei, deinde ceteri, postremo Assistens secundus.

29. Collecta pro Electis dicetur ab Episcopo numero plurali, quod etiam observabit in secreta et in postcommunione.

30. In prostratione, Electi erunt a sinistris Episcopi ordine, quem descripsimus in Confessione, videlicet primus procumbet a sinistris Episcopi, secundus a sinistris primi Electi, tertius a sinistris secundi atque ita deinceps, si plures fuerint.

31. In Litanis benedictio ab Episcopo donabitur pluraliter *Ut hos electos* etc. Orationes et praefatio dicentur etiam plurali numero: inpositio manuum tantummodo *Ut qui per manus nostrae* etc. fiet super singulos eademque formula super unumquemque singulariter repetetur.

32. Traditio libri Regulae et insuper traditio annuli, si gaudebunt usu Pontificalium, fieri poterit pluraliter vel etiam singulariter unicuique.

33. Quod ad modum praesentandi oblationes, advertatur quod traditum est cap. VI. de Consecratione plurium Episcoporum num. 38. 39. 40. et ordo idem servari poterit.

34. Abbates erunt ante Altare genuflexi, recitantes cum Episcopo Missam, eodem ordine quo sederint in examine.

35. Pax ab Episcopo praebebabitur unicuique Abbati, servato ordine antiquitatis, et unusquisque Abbas, reversus ad locum suum, donabit eam Assistentibus.

36. In Communione genuflectent omnes in extremitate suppedanei, primus versus latus Epistolae, secundus a sinistris primi, tertius a sinistris secundi atque ita porro, si qui supererunt.

37. Benedictione ab Episcopo in fine Missae impertita, reponetur in medio Altaris faldistorium, in quo Episcopus ipse sedebit.

38. Cappellani Abbatum accipient chirothecas, mītras et pileolos eorum. Singuli Cappellani suis Abbatibus imponent capiti pileolum.

39. Abbates consurgent et a clericis tollentur de presbyterio Missalia et scabella, quibus usi erunt Abbates in Missa.

40. Abbas primus accedet ante Episcopum, qui imponet ei mitram, chirothecas et annulum. Postea primus Abbas praedictus assurget, de Altari descendet et consistet in pedes ante Altare. Ascendet ad Episcopum Abbas secundus cui mitram, chirothecas et annulum Episcopus, ut primo, imponet, idemque pariter deinceps faciet reliquis.

41. Advertent respectivi Abbatum Cappellani, ut in promptu habeant faldistorium et baculum pastorem pro singulis Abbatibus.

42. Episcopus, postquam mitram et chirothecas cum annulo imposuerit cunctis novis Abbatibus, assurget ac recedet versus latus Evangelii.

43. Ponentur a Cappellanis super suppedaneum Altaris faldistoria et illud, quo usus erit Episcopus, honoratiorem locum obtinebit.

44. Dispositis, ut supra, faldistoriis, accedet ad Altare primus Abbas et Episcopus dextra eius accepta, inthronizabit eum faldistorio, quo ordine docebitur inferius, eique tradet baculum in sinistram. Deinde inthronizabit secundum eique tradet pastorale. Postmodum tertium et reliquos, si supererunt.

45. Quod spectat ad ordinem, quo sedendum erit, servabitur sequens regula. Si duo fuerint Abbates, primus sedebit versus latus Evangelii, alter a sinistris primi versus latus Epistolae. Sin fuerint tres, primus sedebit in medio, secundus a dextris primi, tertius a sinistris primi. Sin quatuor numero fuerint, primus a sinistris suis habebit secundum, tertium a dextris, quartus sedebit a sinistris secundi, et ordinem servabunt eundem, si numero fuerint maiori.

46. Inthronizatis Abbatibus cunctis, Episcopus dicet formulam *State in iustitia* etc. numero plurali.

47. Intonito ab Episcopo *Te Deum*, duo Assistentes procedent ante Altare, videlicet primus in latus Evangelii, secundus in latus Epistolae. Abbates conurgetur iunctim, et quin commutent locum, descendant de Altari, reverentiam conficiant ad Crucem et Episcopum, convertentur ad populum atque ita procedentes ad lineam incedent per ecclesiam et benedicent adstantes.

48. In reditu ad Altare consistent ante ipsum ut genuflectant ad *Te ergo quaesumus* etc. nisi cantatus fuerit. Sin autem cantatus erit, post reverentiam ad Crucem et Episcopum, redibunt unus post alium, sessum ad faldistorium, ut supra et Assistentes recedent prope Episcopum.

49. Cantato pluraliter ab Episcopo *Confirma* etc. et orationem *Exaudi, Domine preces nostrae* etc. assurgent Abbates de faldistorio, in quo singuli sederint, et unus post alium descendant in planum lateris Epistolae a latere Altaris. Primus stabit propior Altari, secundus a sinistris primi, tertius a sinistris secundi eodemque ordine ceteri.

50. Cappellani faldistoria de suppedaneo removebunt et seorsim reponent.

51. Remotis de Altari faldistoriis, ascendet illuc primus Abbas, donabit benedictionem et acclamabit Episcopum.

52. Donante benedictionem Abbate primo, ceteri Abbates nudabuntur mitra a Cappellanis suis et ad benedictionem stabunt.

53. Postquam primus Abbas acceperit amplexum ab Episcopo et Assistentibus, descendet de Altari et subsistet in latere Evangelii.

54. Ascendet ad Altare secundus Abbas, qui benedictionem donabit et acclamationem faciet, ut primus.

55. Abbas primus ad benedictionem, quam impertietur secundus, nudabitur mitra a Cappellano suo, quod idem fiet a ceteris.

56. Abbas secundus postquam amplexum, ut supra, acceperit descendet in latus Evangelii et consistet a dextris primi Abbatis.

57. Ascendet al Altare tertius Abbas, qui benedictionem donabit, acclamationem faciet et post amplexum consistet a dextris secundi. Haec eadem peragentur respective a ceteris, si plures fuerint.

58. Postquam Abbates omnes benedictionem dederint, acclamationem fecerint et admissi fuerint ad amplexum, redibunt simul cum Assistantibus ante Altare, ordine iam innuto, reverentiam conficient ad Crucem et ad Episcopum, postea revertentur ad Altare suum. Ibi dimittent baculum et mitram, legent ultimum Evangelium et reversi ante scabella propria, mitram gestantes capite, baculum sinistra manu, salutabunt Episcopum, in thronum vel ad faldistorium euntem, vestes sacras dimisurum.

59. Adiuvantibus Cappellanis suis, sacra vestimenta dimittent, et resumpto mantelletto ac mozzeta, tollentur eis a respectivis Conversis sandalia et caligae atque ut in principio atque e Canone pontificali legent preces gratiarum actionis.

60. Si Abbates carebunt usu Pontificalium, observabitur quod traditum est capitulo praecedenti cum animadversionibus hic indicatis.

61. Postremo eodem ordine quo accesserunt ad ecclesiam, discedent ex eadem; quum autem pervenerint in limen ipsius, appropinquabunt ad Episcopum eique gratias agent pro benedictione, quam sibi impertiverit.

DE BAPTISMO

AB EPISCOPO INFANTIBUS CONFERENDO.

CAPUT XII.

1. **B**aptismum solemniter infantibus administrandum reservatur Episcopo in Sabbato sancto et in Sabbato Pentecostes, si officia dierum illorum celebrabit.

2. Fieri quandoque potest, ut Sacramentum istud conferen-

dum ab Episcopo sit etiam extra utrumque supra nominatum diem; quocirca trademus instructiones de ritu in tali circumstantia observando.

3. Baptismum administrandum esset in ecclesia parochiali, ad hanc rem instructa fonte baptismali. Non semper tamen, propter circumstantias, id in praxi fieri poterit. Quapropter in describendo ritu rationem habebimus utriusque casus.

Quae sint praeparanda

4. Ante Altare SS. Sacramenti ponetur genuflexorium cum strato et pulvinis eius coloris, qui praescriptus est cap. IV. lib. V.

5. Ardebunt sex cerei in candelabris maioribus, saltem quando Episcopus ibi orabit in accessu ad ecclesiam et in discessu de ipsa.

6. Ad Altare maius, sive aliud Altare prope quod Episcopus parabitur vestibus sacris, praeter sex candelabra cum cereis et Crucem candelabris similem, ponetur pallium albi coloris, cui superponetur alterum violaceum, tollendum functionis tempore, ut inferius docebitur. Gradus Altaris cooperientur tapeto.

7. Super mensam Altaris disponentur paramenta episcopalia, videlicet pluviale coloris violacei cum stola simili, Crux pectoralis, cingulum, alba et amictus, quae paramenta conteguntur velo sericeo coloris violacei; prope paramenta ponetur formale simplex in lance et in latere Evangelii mitra auriphrygiata (a).

8. Prope Altare aderit baculus pastoralis.

9. Super abacum alba tobalea contextum praeparabitur urceus, pelvis ac mantilia seu manutergia duo in lance, candelabra duo cum candelis pro Acolythis, rituale aut pontificale (pars IV.)

(a) Interdum pro exorcismis, qui baptismum praecedunt, vidi mitram simplicem lineam albi coloris adhiberi. A Caeremoniali lib. I. cap. XVII. sequens regula generalis statuitur - Simplici mitra utitur Episcopus feria sexta in Parasceve, et in officiis et Missis Defunctorum -.

scotula cum candela, pelvicula cum sale benedicendo, et nomina baptizandi caractere maiori scripta in chartae plagula.

10. Prope abacum, vel alio loco, praeparata aderit Crux hastilis.

11. Loco solito, videlicet in latere Epistolae, ante gradus Altaris, faldistorium cum veste albi coloris, cui superposita erit altera coloris violacei.

12. In medio gradus infimi Altaris ponetur pulvinus, in quo geniculabit Episcopus.

13. Aperietur fons baptismalis et ante ipsnm sternetur tapetum satis longum, quod extendatur etiam extra septa seu balaustrium baptisterii; poterunt etiam sterni duo, videlicet unum ante fontem, alterum ante ingressum seu cancellos baptisterii.

14. In sacello Fontis, vel extra ipsum, iuxta loci amplitudinem, praeparabitur abacus contectus alba tobalea, in quo disponentur haec: formale pretiosum in lance, pluviale albi coloris cum stola simili, urceus cum pelvi, mantilia seu manutergia duo in pelvicula, aliquantulum medullae panis et mali medici in lance, vascula S. Chrismatis et Olei sacri Catechumenorum in lance cum aliquantulo gossipio soluto, cochleare ad effundendam aquam baptismalem, si baptismum administretur per infusionem, candela tradenda baptizato, vestis candida imponenda baptizato, et aliquot manutergia, quibus abstergatur caput baptizati.

15. Ad portam ecclesiae in parte interiori praeparabitur tapetum. explicandum postquam Episcopus in ecclesiam ingressus erit.

16. Sin autem ecclesia fonte baptismali carebit, conferetur baptismus ad Altare maius et in abaco praeparabuntur quae superius enumerata sunt, disponenda in Fonte, quibus adiungetur aqua baptismalis in ampulla, gremiale lineum cum lemniscis pro Episcopo et pelvis maior, qua recipiatur aqua baptismalis, quae defluet de capite baptizati. Notandum, quod aqua baptismalis haurienda est de Fonte ecclesiae cathedralis, seu matricis, vel paroeciae baptizandi, secundum speciales cuiuscumque dioecesis ordinationes.

17. Extra balaustrium, sive in ingressu externo presbyter-

rii supradicti Altaris maioris extendetur tapetum, in quo statuetur faldistorium propter actiones praescriptas extra baptisterium peragendas.

18. In sacrario vasculum aquae sanctae cum aspersorio et superpellicia pro inservientibus.

De functione.

19. Hora praestituta, convenient in sacrarium clerici, qui assistere debebunt functioni, octo numero et induent superpelliceum, itemque Cappellani seu Presbyteri, quorum officium assistere Episcopo.

20. Episcopus si fuerit Ordinarius excipietur a Clero in limine ecclesiae et Superior ecclesiae ipsius porriget ei aspersorium, quo asperget se ipsum et adstantes.

21. Patrinus et matrina cum baptizando morabatur extra ecclesiam.

22. Episcopus visitabit Altare SS. Sacramenti, sequente Clero: procedet inde ad Altare maius, sive ad Altare in quo peragetur functio, geniculabit in pulvino praeparato in medio gradu infimo ac brevi tempore orabit.

23. Assurget de oratione, reverebitur Crucem et sessum accedet ad faldistorium, adstantibus ei a lateribus Cappellanis duobus superpellicio indutis.

24. Distribuentur clericis paramenta episcopalia et curabitur ab aliquo, ut praesto sint ad portam ecclesiae patrinus, matrina et baptizandus.

25. Episcopus mozzetam dimittet ac retinens biretum in capite lavabit manus eique lotionem ministrabunt sui familiares nobiles et defectu illorum supplebunt clerici duo.

26. Episcopus, dimisso bireto, a Cappellanis suis induetur amictu, alba, cingulo, Cruce pectorali, deinde stola et pluviali violaceo, cui apponetur formale. A Cappellano primo imponetur eius capiti mitra auriphrygiata et baculum sinistra accipiet.

27. Dum parabitur Episcopus, clerici tres designati accipient

Crucem cum candelabris, ardentibus cereis, et consistent prope ingressum presbyterii.

28. Episcopus, postquam erit paratus, veniet ante Altare, salutabit Crucem et proficiscetur ad portam ecclesiae.

29. Praeibit Crux media inter Acolythos, sequetur Clerus, si aderit, et inter clericos unus ipsorum deferet lancem cum sale et manutergium, deinde Episcopus medius inter duos Cappellanos, sequentibus clericis a mitra et baculo, reliquisque duobus a libro et scotula, quorum alter rituale seu pontificale, alter scotulam portabit, postremo familiaribus eius nobilibus, si aderunt.

30. Unus vel duo clerici transferent faldistorium ad portam ecclesiae, nisi aderit iam alterum praeparatum in limine ipso, et dabitur opera, ut de Altari tollatur pallium violaceum, relicto altero albi coloris.

31. Clerus, quum in limen ecclesiae pervenerit, disponetur in duplicem ordinem, Crux cum candelabris consistet a sinistra portae, advertendo ut stet ferme e regione Episcopi, clericus salem deferens se sistet prope dexteram faldistorii; a sinistris faldistorii duo clerici cum libro et scotula, post faldistorium reliqui duo a mitra et baculo: Episcopus faldistorio sedebit, adstantibus ei a lateribus Cappellanis duobus (a).

32. Patrinus et matrina cum obstetrice, quae ulnis sustinebit infantem eumque praesentabit Episcopo, immorabuntur extra portam ecclesiae.

33. Episcopus faldistorio sedens, proferens nomina, quibus placebit vocari baptizandum, interrogabit eum, dicens: *N. quid petis ab ecclesia Dei?* Patrinus, aut matrina respondebit *Fidem*. Subiiciet Episcopus *Fides, quid tibi praestat?* Et patrinus aut matrina: *Vitam aeternam*. Rursus Episcopus: *Si igitur vis ad vitam ingredi* etc. usque ad verba *sicut te ipsum* inclusivo.

34. Episcopus assurget ac leviter halitabit versus faciem baptizandi, dicens *Exi ab eo* etc. Sedebit dein et dicens *Accipe*

(a) Vide adnotationem num. 7. cap. I. lib. IV. appositam, cuius initium *Non erit supervacaneum* etc.

signum Crucis etc. signum Crucis in fronte eiusdem baptizandi pollice dextro efficiet ad verba *tam in fronte* et alterum in pectore ad verba *quam in corde*.

35. Cappellanus primus mitram exuet Episcopo, qui assurgit et recitabit orationem *Oremus. Preces nostras* etc. In oratione ista, in sequentibus et in interrogationibus ubi litera N. signata est caractere rubro aut cursivo, proferenda sunt nomina baptizandi (a.) Post orationem praedictam, Episcopus manum extensam imponet capiti infantis et recitabit orationem *Oremus. Omnipotens sempiternae Deus* etc.

36. Accedet ad Episcopum clericus deferens lancem salis. A Cappellano primo reponetur mitra Episcopo, qui stans recitabit exorcismum super salem. Post illa verba *ad effugandum inimicum* tolletur ab eodem Cappellano mitra Episcopo, qui prosequetur precationem super salem *Proinde rogamus* etc.

37. Si sal benedictus fuerit, omittetur quod numero praecedenti praescriptum est.

38. Sale benedicto, vel omissa eius benedictione si iam fuerit benedictus, Episcopus sedebit faldistorio et mitra iterum cooperietur; accipiet indice et pollice dexteræ manus aliquot grana salis, iniiciet illa in os infantis, dicens *N. accipe salem* etc. absterget digitos mantili seu manutergio ac dicet *Pax tibi*; patrinus autem respondebit *Et cum spiritu tuo*.

39. Episcopus dimissa mitra, assurgit ac recitabit alteram orationem. *Oremus Deus patrum nostrorum* etc. Absoluta oratione, resumet mitram et stans subiungit exorcismum *Exorcizo te immunde spiritus*, etc. deinde alterum *Ergo maledicte diabole* etc. atque advertet, ut signum Crucis pollice efficiat in fronte infantis *Et hoc signum* etc. ut iam superius traditum est. Postea nudabitur mitra, imponet dexteram capiti infantis et pergens sustinere versus eum manum eandem protensam, recitabit orationem *Oremus, Aeternam ac iustissimam* etc.

40. Post orationem faldistorio sedebit Episcopus eique reponetur mitra, assurgit, extremitatem sinistram stolae imponet

(a.) Inspiciatur adnotatio subiecta num. 7. cap. I. lib. IV. quae incipit *Si plura nomina*.

capiti infantis ac dicet *N. ingredi in templum Dei* etc. Patrinus dextera accipiet partem sinistram stolae et ingreditur in ecclesiam una cum Episcopo, incedens a sinistris eius, cum obstetrice, quae gestabit infantem.

41. Unus vel duo clerici transferent faldistorium extra cancellos baptisterii, nisi alterum aderit ibi iam praeparatum.

42. Episcopus in ecclesiam ingressus, nudabitur mitra, baculum sinistra accipiet, ac recitans cum patrino *Credo in Deum* etc. et *Pater noster* etc. accedet ad baptisterium, praecedente Cruce et Clero, eodem ordine, quem statuimus observandum in accessu de Altari ad portam. Si antequam deveniatur ad baptisterium completa erit recitatio *Credo* et *Pater noster*, Episcopus rursus cooperietur mitra. *Credo* et *Pater noster* ab Episcopo recitabitur latine: patrinus autem poterit ea recitare patrio idiomate si latino sermone dicere esset ei difficile.

43. Episcopus ante cancellos fontis progressus, antequam eo ingrediatur, subsistet et dimisso baculo, ac resumpta mitra, humeris ad Fontem conversis et ante se habens infantem cum patrino, recitabit exorcismum *Exorcizo te, omnis immunde spiritus* etc.

44. Clericus, qui sustinebat lancem cum sale, deponet eam super abacum, et secum retinens mantile seu manutergium, accipiet vasculum Olei sacri Catechumenorum in lance et aliquantulum gossipii, redibit ad Episcopum et prope dexteram eius consistet. Praesto erunt etiam clerici recepturi paramenta violacea et altera subministraturi albi coloris.

45. Post exorcismum Episcopus sedebit faldistorio et pollice dextero sumet ex ore aliquantulum salivae ac tanget prius aures, postea nares infantis, dicens *Ephpheta* etc. ut in Rituali et pollicem suum manutergio seu mantili absterget. Perget Episcopus sedere et interrogabit baptizandum *N. abrenuntias* etc. ut in Rituali.

46. Interim obstetrix expediet vestem infantis circa collum et pectus.

47. Episcopus pollicem dexterum intinget in Oleum sacrum Catechumenorum et unctionem peraget in formam Crucis prius

in pectore, postea super humeros infantis, proferens formulam *Ego te linio* etc. Unus ex Cappellanis praedictas ambas unctiones gossipio absterget. Episcopus quoque gossipio absterget pollicem suum.

48. Episcopus a Cappellanis suis exuetur mitra, formali simplici, pluviali et stola violacei coloris; induetur stola et pluviali coloris albi cum formali pretioso ac reponetur ei mitra. Paramenta violacea, quae dimittet Episcopus, reponentur super abacum. Clericus unus dextere tollet de faldistorio vestem violaceam, quando Episcopus assurget, ibique relinquet vel substituet vestem albi coloris, reponens violaceam super abacum cum ceteris paramentis. In promptu erit etiam clericus alter, vel etiam duo, qui faldistorium transferant prope fontem baptismalem.

49. Paratus paramentis albi coloris Episcopus assurget et ingrediatur intra septum baptisterii et sedebit faldistorio collocato prope fontem baptismalem. Clericus cum Cruce et Acolythi cum candelabris ingredientur ipsi quoque intra Fontem et consistent tali modo, ut possint conspici ab Episcopo: si Fontis ambitus parum capax esset, approximabunt ad Fontem, quoad fieri poterit. Cappellani et clerici a mitra, baculo, libro et scutula intrabunt et ipsi intra septum baptisterii cum Episcopo.

50. Episcopus, sedens prope Fontem, ut supra, interrogabit baptizandum *N. credis in Deum* etc. ut in Rituali, eique respondebit patrinus. Post interrogationem *N. vis baptizari?* et responsionem *Volo*, assurget Episcopus et appropinquabit ad Fontem.

51. Aderit clericus unus, qui sustinebit cochleare, quo effundetur aqua, ut infra, alter cum manutergiis ad abstergendum caput infantis, tertius cum vasculo S. Chrismatis, quartus cum candela ardenti et veste candida.

52. Si baptismum conferatur per immersionem, Episcopus assurgens, accedet ad Fontem, accipiet infantem ac dicens *N. Ego te baptizo*, tribus vicibus immerget in aquam caput eius, prima vice ad verba *in nomine Patris*, secunda *et Filii*, tertia *et Spiritus Sancti*, eumque reddet patrino aut matrinae, non vero obstetrici.

53. Sin baptismum conferatur per infusionem, a patrino et matrina accipietur infans, et ab eisdem sustinobitur inclinatus super sacrarium Fontis. Episcopus ad Fontem appropinquabit, cochleari accipiet aquam baptismalem, ac dicens *N. ego te baptizo*, aquam tribus vicibus in modum Crucis effundet super caput infantis, prima vice ad verba *in nomine Patris*, secunda *et Filii*, tertia *et Spiritus Sancti*, proferens prius nomina omnia baptizato imposita.

54. Patrinus et matrina advertent, ut caput baptizati diligenter abstergant manutergiis, quae ipsis porrigentur a clerico.

55. Episcopus sedebit faldistorio, et absterso capite baptizati, pollicem dexterum in sacrum Chrisma intinget, ac proferens formulam *Deus omnipotens* etc. unctionem peraget in formam Crucis super verticem capitis, non vero in fronte baptizati, ad verba *ipse te liniat* etc. Capellanus unus unctionem baptizato absterget gossipio, pariterque gossipio Episcopus absterget pollicem suum.

56. Episcopus accipiet vestem candidam seu pannum lineum albi coloris eumque explicatum imponet capiti baptizati, dicens *Accipe vestem candidam* etc. Deinde accipiet candelam ardentem eamque tradet patrino vel matrinae, quae accipiens illam osculabitur manum Episcopi et ipse dicet *Accipe lampadam ardentem* etc. Postremo nomina omnia, baptizato imposita, proferens Episcopus, dicet ei *N. vade in pace et Dominus sit tecum*.

57. Episcopus lavabit manus et pollicem absterget medulla panis et mali medici. Patrinus et matrina osculabuntur manum Episcopi et una cum baptizato discedent.

58. Episcopus, praeunte Cruce et Clero, eodem ordine quo accesserit ad portam, revertetur ad Altare, apud quod paramenta assumpserit et reverentia facta ad Crucem Altaris, sedebit faldistorio, dimittet baculum et vestibus sacris exuetur. Resumpta mozzeta, orabit apud Altare praedictum, deinde transibit ad alterum, in quo asservabitur SS. Sacramentum, postremo de ecclesia discedet.

59. Parochus, vel alius quispiam curam geret notandi nomina patrini, matrinae, obstetricis, patris ac matris infantis, diem

et horam, qua natus est etc. ut referatur in librum baptismorum.

60. Si Fonte baptismali ecclesia carebit, Episcopus post exorcismos peractos ad portam ecclesiae, non accedet ad fontem, sed ad Altare maius, dum interea recitabit *Credo et Pater noster*. Consistet ante balastrium Altaris maioris, ibique exsequetur quae peragenda essent extra baptisterium, videlicet recitabit exorcismum, unctionem efficiet per Oleum sacrum Catechumenorum, dimittet paramenta violacea et induet albi coloris. Indutus pluviali albi coloris, ut supra innutum est, ingreditur in presbyterium et sessum ibit ad faldistorium collocatum in medio suppedaneo Altaris maioris, ibique administrabit baptismum per infusionem. Dum in procinctu erit administrandi baptismi, ponetur super genua eius gremiale lineum et pelvis ad excipiendam aquam, quae defluet de capite infantis, cui, peracta unctione cum S. Chrismate, dabit deinde vestem candidam et candelam. Lotis manibus, descendet de Altari et apud faldistorium loco solito positum in latere Epistolae dimittet paramenta.

61. Si plures fuerint infantes baptizandi, observetur methodus capitulo II. lib. IV. praescripta.

DE BAPTISMO ADULTI AB EPISCOPO CONFERENDO

CAPUT XIII.

1. **I**n Sabbato sancto aut in vigilia Pentecostes conferendum adultis esset baptismum. Si qua de caussa administrandum esset alio tempore, spectabit ad Episcopum statuere, quid erit agendum, et aequum esset ut ab ipso Episcopo administraretur. Qui quidem post baptismum conferet etiam confirmationem neophyto et celebrabit Missam, in qua neophytum ipsum ad S. Communionem admittet, si capax erit haec quoque Sacramenta recipiendi.

Quae sint praeparanda.

2. Ante Altare, in quo asservatur SS. Sacramentum, stantur genuflexorium cum strato et pulvinis, vel faldistorium cum pulvinis, et ardebunt sex cerei in candelabris maioribus, saltem quando Episcopus ibi orabit in accessu ad ecclesiam et in discessu de eadem, ut cap. IV. lib. V.

3. Altare maius ornabitur sex candelabris cum cereis albi coloris et Cruce aequali candelabris. Gradus Altaris cooperientur amplo tapeto. Aderit pallium violaceum superpositum alteri albi coloris. Si color officii esset rubrus, vel viridis, pallio coloris albi supponetur alterum, quod congruat colori officii quod celebratur.

4. Super mensam Altaris disponentur paramenta episcopalia, quae sunt pluviale violeceum cum stola simili, Crux pectoralis, cingulum, alba et amictus, in lance autem formale simplex: paramenta haec contegentur velo coloris violacei. In latere Evangelii mitra auriphrygiata cum vimpa seu velo.

5. Baculus pastoralis ponetur prope Altare.

6. In medio gradu infimo, pulvinus, in quo geniculabit Episcopus.

7. In latere Epistolae ante gradus anteriores Altaris collocabitur faldistorium instructum veste violacea, cui supponetur altera albi coloris.

8. Super abacum alba tobalea coopertum, candelabra duo cum cereis pro Acolythis; urceus cum pelvi et manutergia duo in lance; pontificale, vel rituale, et scotula cum candela: aliquantulum salis in pelvicula; nomina baptizando imponenda, caractere maiusculo scripta in chartae plagula, quae poterit inseri pontificali seu rituali, iu commodum Episcopi. Praeterea praeparabitur Missale cum legili vel cussino; Canon pontificalis; calix cum purificatorio, patena cum hostia et particula una, cum palla et bursa in corporali; ampullae vini et aquae in pelvicula; campanula; intorticia pro elevatione; mappa pro Communione; planeta cum manipulo et stola quoque, nisi albus esset color

officii: insuper si Episcopus esset Ordinarius, eique placebit alteri Missae interesse, necesse est instrumentum Pacis.

9. Si conferetur S. Confirmatio, in abaco eodem aderit vasculum S. Chrismatis in lance, aliquantulum gossipii soluti, medulla panis et mali medici pro lotionem manuum Episcopi, pontificale (pars 1.) et candela Episcopo offerenda, si talis usus in illa dioecesi vigeat.

10. Prope abacum ponetur Crux hastilis.

11. Extra balastrum praeparabitur scabellum unum, utendum a Catechumeno in Missa, ac si plures Catechumeni fuerint, scamnum contextum panno viridi.

12. In parte interiori ingressus ecclesiae in promptu habebitur tapetum explicandum post Episcopi in ecclesiam ingressum.

13. In baptisterio prope fontem baptismalem sternetur tapetum, alterum in ingressu baptisterii in parte exteriori.

14. Praeparabitur eodem loco abacus contextus alba tobaea, in quo aderint in lance vasa Olei sacri Catechumenorum et sacri Chrismatis cum aliquantulo gossipio soluto: cochleare ad hauriendam aquam baptismalem, pluviale albi coloris cum stola simili; formale pretiosum: candela tradenda baptizato et vestis candida, qua ipse induetur. Urceus cum pelvi, manutergia duo in lance, et in altera lance aliquantulum medullae panis et mali medici; ac manutergia aliquot ad abstergendum caput baptizandi.

15. Si ecclesia carebit fonte baptismali, illa omnia, quae praeparanda essent super abacum in baptisterio, disponentur super alium abacum in presbyterio Altaris maioris, quibus obiectis (exceptis quae notata sunt pro lotionem manuum Episcopi) adiungetur vas unum plenum aquae baptismalis, quae subministrabitur a Cathedrali sive a Paroecia pro legibus uniuscuiusque dioecesis, gremiale lineum Episcopi, et pelvis maior ad colligendam aquam, quae defluet de capite baptizati.

16. In sacrario praeparabitur vasculum aquae sanctae cum aspersorio et superpellicia pro inservientibus, qui undecim numero aut duodecim sunt, videlicet tres clerici pro Cruce hastili

et candelabris a lateribus Crucis; quatuor pro libro, scotula, mitra et baculo; unus pro sale et Oleis sacris; Cappellani duo a lateribus Episcopi; unus vel duo clerici translaturi faldistorium, quum opus fuerit.

De functione.

17. Hora ad functionem praestituta congregabitur Clerus in sacrarium. induet superpellicum et excipiet Episcopum, ut notatum est num. 20. capit. praecedentis.

18. Episcopus SS. Sacramentum adorabit, deinde procedet ad Altare maius, ibique salutabit Crucem, geniculabit in pulvino posito in medio gradus infimi, orabit brevi tempore, assurget, iterabit reverentiam ante Crucem et accedet ad faldistorium, in quo sedebit.

19. Distribuentur clericis paramenta episcopalia et in promptu erunt ministri consueti cum instrumentis lotionis Episcopi manibus ministrandae.

20. Episcopus faldistorio sedens, duos Cappellanos habebit hinc inde a lateribus; dimittet mozzetam et retinens in capite biretum, lavabit manus.

21. Lotis manibus ac dimisso bireto, Episcopus parabitur amictu, alba, cingulo, Cruce pectorali, stola et pluviali coloris violacei et formali quoque, si fuerit Episcopus dioecesanus.

22. Episcopus, pluviali indutus, assurget, convertetur ad Altare, et posito a clerico ante faldistorium pulvino, geniculabit et orabit paulisper « ut tantum Sacramentum digne valeat ministrare » quemadmodum praescribit Rituale Romanum (*tit. Ordo baptismi adultorum*).

23. Praesto erunt apud faldistorium duo clerici cum libro et scotula, alique duo cum mitra et baculo.

24. Episcopus de oratione assurget, atque ex libro, qui praesentabitur ei, alta voce ac tono choralis, sed sine cantu, intonabit *ŷ. Deus in adiutorium* etc. cum *Gloria Patri*. Clericus unus attendet ad amovendum pulvinum, in quo genuflexerit Episcopus. Post versiculos supradictos recitabit integram antipho-

nam *Effundam super vos* etc. et incipiet psalmum *Domine Dominus noster* etc. quem cum duobus sequentibus recitabit alternatim cum Cappellanis, et clericis. Post versiculum primum primi psalmi antedicti, sedebit faldistorio et a Cappellano primo cooperietur mitra. A Cappellano secundo accipiet baculum, quem sustinebit sinistra. Absolutis tribus psalmis, sedens etiamtum faldistorio, repetet antiphonam integram (a).

25. Repetita antiphona, tolletur a secundo Cappellano baculus et a primo mitra Episcopo, qui assurget ac super sinistram suam convertetur ad Altare. Clerici cum libro et scotula locum sument ante Episcopum in parte faldistorio opposita. Episcopus, conversus ad Altare, subiunget versiculos *Kyrie eleison* etc. et orationes; si plures essent Catechumeni, advertat Episcopus, ut recitet tertiam orationem pluraliter, vel si una erit foemina, ut faciat variationem debitam in eadem tertia oratione.

26. Accipietur Crux hastilis et candelabra accensis candelis, a clericis huic officio designatis, ab altero autem lanx cum sale et manutergium, in promptu etiam unus vel duo clerici stabunt translaturi faldistorium, nisi alterum iam adesset prae-paratum ad portam ecclesiae. Catechumenus habitu decenti, non albi coloris, indutus cum patrino cumque catechista praesto erit extra portam ecclesiae. Si plures fuerint Catechumeni atque inter eos adessent etiam foeminae, mares stabunt a dextris, foeminae a sinistris Episcopi, sed extra limen ecclesiae (b).

27. Post supradictas orationes Episcopus sedebit faldistorio, mitra iterum cooperietur et baculum sinistra recipiet.

28. Ad portam ecclesiae procedetur ordine sequenti. Prae-ibunt tres clerici cum Cruce et candelabris; sequuntur ceteri clerici, si aderunt, bini, inter quos unus deferet lancem salis, et manutergium. Postremo incedet Episcopus medius inter duos

(a) Est in more positum, ut Episcopus tantum recitet totum versiculum *Gloria Patri* in fine cuiusque psalmi et psalmum sequentem incipiat.

(b) Vide adnotationem num. 7. cap. I. lib. IV. subiectam, cuius initium *Non erit supervacaneum*.

Cappellanos, qui fimbrias pluvialis sustentabunt. Clerici a mitra et baculo sequentur Episcopum, post eos ibunt reliqui duo cum libro et scotula, et qui deferet librum meminerit afferre etiam chartae plagulam, in qua scripta fuerint nomina Catechumeno imponenda: hos sequentur familiares nobiles Episcopi. In discessu de Altari fiet ab unoquoque reverentia vel genuflexio ad Crucem.

29. Quum ventum erit ad portam ecclesiae, clerici cum Cruce et candelabris subsistent prope illam a sinistris Episcopi, ita ut Crux stet in conspectu eius, quod etiam observabunt quando erunt apud fontem baptismalem; reliqui clerici dirimentur in ordines duos a lateribus, Episcopus sedebit faldistorio, clerici cum libro et scotula stabunt a sinistris eius, a tergo faldistorii reliqui duo a mitra et baculo, clericus cum lance salis prope dextram Episcopi et duo Cappellani a lateribus Episcopi, ministraturi quae opus sunt, ut docebitur inferius. Catechumenus cum patrino stabit in pedes extra limen ecclesiae et e regione Episcopi.

30. Episcopus, faldistorio sedens, baculum dimittet et interrogabit Catechumenum, dicens *Quo nomine vocaris?* Catechumenus sive latino sive vulgari sermone proferet nomina, quae sibi velit ut imponantur. Episcopus latine proferens nomina omnia ad literam *N.* prosequetur *Quid petis ab Ecclesia Dei?* et ita reliquas omnes interrogationes, inclusive usque ad illam *Credis in Spiritum Sanctum* etc. ad quam Catechumenus respondet *Credo.*

31. Quo loco in interrogationibus vel in orationibus extat notata litera *N.* exprimetur nomen Catechumeni primum. Nomina cuncta ipsi imposita proferentur in prima interrogatione, ut supra, in collatione baptismi et quando dimittetur in exitu functionis, ut iam notavimus capite praecedenti.

32. Post interrogationem supra innutam *Credis in Spiritum Sanctum* etc. Episcopus assurget, ter sufflabit leviter versus faciem Catechumeni et dicet *Exi ab eo* etc. Deinde in formam Crucis versus faciem eius halitabit, subiungens *N. accipe spiritum bonum per istam insufflationem* et signum Crucis dextera efficiens versus eundem, prosequetur *et Dei benedictionem Pax tibi.*

33. Sedebit Episcopus faldistorio et prosequetur *N. accipe* etc. ac dum dicet Catechumeno *Accipe signum Crucis* etc. pollice dextro Crucis signum signabit in fronte eius ab verba *in fronte*, alterum in pectore ad verba *in corde* et sedens prosequetur *Sume fidem* etc. In eadem tamen oratione seu potius admonitione, animum intendet ad variationem faciendam, iuxta sectam, cui addictus erit Catechumenus, et prosequetur *Cole Deum omnipotentem*.

34. Si plures erunt Catechumeni, recedet primus et succedet secundus, deinde tertius, eo quod exorcismi superius indicati repetendi sunt super singulos. Si aderunt foeminae, prius super mares, postea super foeminas exorcismi fient.

35. Exorcismis absolutis super omnes Catechumenos, Episcopus, dimissa mitra, assurget et recitabit orationem *Oremus. Te deprecor, Domine* etc. Quam orationem dicet pluraliter, si plures erunt Catechumeni.

36. Sedebit Episcopus, mitra rursus cooperietur, et Catechumeno, qui ad eum appropinquabit, pollice dextro signabit aures, oculos, ceterosque sensus externos corporis, dicens *Signo tibi aures* etc. ut in rituali: quando signabitur super scapulas, Catechumenus convertetur aliquantulum; in expressione autem *signo te totum in nomine* etc. Episcopus dextera Crucis signum faciet versus eum.

37. Haec eadem exsequetur super reliquos singillatim, sive mares sive foeminas.

38. Episcopus mitram dimittet, assurget, recitabit orationem *Oremus. Preces nostras* etc. Deinde alteram *Oremus. Deus qui humani generis* etc. postea tertiam *Oremus. Omnipotens sempiternus Deus* etc. quam dum recitabit, manum imponet capiti Catechumeni.

39. Si baptizandi fuerint numero plures, Episcopus manum capiti imponet singulorum, postea recitabit tertiam orationem praedictam, manu elata et extensa versus eosdem.

40. Accedet ad Episcopum clericus, sustinens pelliculam salis. Episcopus mitra cooperietur et stans recitabit exorcismum super salem *Exorcizo te creatura salis*, usque ad verba *ad*

effugandum inimicum inclusive, post quae, dimissa mitra, prosequetur orationem *Proinde rogamus* etc.

41. Si sal iam erit benedictus in usum baptismi, omittetur benedictio notata numero praecedenti.

42. Si Catechumenus fuerit ethnicus sive idolatra, post benedictionem salis, recitabitur ab Episcopo oratio *Oremus. Domine sancte* etc. quae quidem oratio omittetur pro Judaeis aliisque sectis.

43. Oratio haec recitabitur pluraliter, si plures fuerint ex secta ethnicorum sive idolatrarum; sin inter multos unus tantum esset, recitabitur singulari numero.

44. Episcopus sedebit, iterumque cooperietur mitra; pollice et indice dexteræ manus accipiet aliquantulum salis eumque infundet in os Catechumeni, dicens *N. Accipe salem* etc. *Pax tibi*. Respondebit Catechumenus *Et cum spiritu tuo*. Actio ista repetetur singillatim cuique Catechumeno, si plures erunt numero

45. Episcopus mitram dimittet, assurget ac recitabit orationem *Oremus. Deus patrum nostrorum* etc. quae oratio recitabitur pluraliter, si pluribus catechumenis administrabitur baptismum.

46. Post haec, si inter Catechumenos essent mares et foeminae. recedent foeminae aliquantulum et manebunt ante Episcopum mares tantummodo.

47. Expleta oratione supradicta, Episcopus sedebit ac mitram resumet: tum dicet Catechumeno *Ora, electe, flecte genua et dic Pater noster*. Catechumenus in genua procumbet et elata voce recitabit *Pater noster* inclusive ad verba *Sed libera nos a malo*. Episcopus dicet ei *Leva, comple orationem tuam et dic Amen*. Catechumenus assurget ac dicet *Amen* Episcopus patrino dicet *signa eum* et patrinus pollice manus dexteræ efficiet signum Crucis in fronte Catechumeni, dicens *in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*. Episcopus dicet Catechumeno *Accede*, et signum Crucis in fronte illius pollice dextero signabit, dicens *in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*. Si Catechumeni plures essent, Episcopus dicet plurali

numero *Orate, Electi, flectite genua* etc. eosque signabit unum post alium.

48. Episcopus dimittet mitram, assurget, manum dexteram imponet capiti Catechumeni et recitabit orationem *Oremus. Deus Abraham* etc. Resumet mitram et stans recitabit iunctis manibus exorcismum *Ergo maledicte diabole* etc. advertens, ut Crucis signum pollice dextrae manus efficiat in fronte Catechumeni dum dicet *quod nos fronti eius damus*. Si plures essent Catechumeni, Episcopus exorcismos recitabit plurali numero et dexteram singulis Catechumenis imponet, eamque deinde elatam et extensam versus eosdem sustinebit dum recitabit orationem supra nominatam, itemque in exorcismo efficiet signum Crucis in fronte uniuscuiusque, dicens *quod nos fronti eorum damus*.

49. Episcopus denuo sedebit ac secunda vice dicet *Ora Electe* etc. vel *Orate Electi* etc. eademque omnia fient quae notata sunt praecedenti num. 47.

50. Assurget rursus Episcopus non dimittens mitram, manum dexteram catechumeno seu catechumenis imponet ac dimissa mitra recitabit orationem *Oremus. Deus immortale praesidium* etc. singulari vel plurali numero. Oratione absoluta, cooperietur mitra, et stans recitabit iunctis manibus exorcismum *Audi, maledicte Satana* etc.

51. Sedebit ac tertia vice dicet Catechumeno *Ora, Electe* etc. ac si plures fuerint, dicet *Orate Electi* etc. pariterque fient quae num 47. notata sunt.

52. Assurget mitram in capite retinens, manum dextram capiti Catechumeni imponet, vel singillatim super unumquemque, et manu eadem elata atque extensa versus eosdem, recitabit exorcismum *Exorcizo te, immunde spiritus* etc. deinde, iunctis adhuc manibus et stans recitabit reliquum exorcismum *Ergo maledicte diabole*, etc. advertens, ut signet Crucis signum in fronte Catechumeni vel Catechumenorum, dum proferet illa verba *quod nos fronti eius, vel eorum damus*.

53. Nisi inter Catechumenos adessent foeminae, continuabitur functio usque ad orationem *Oremus. Aeternam ac iustissimam* etc. ut sequenti num. 60. Si aderunt foeminae, rece-

dent aliquantulum mares et Episcopo se sistent foeminae cum matris suis.

54. Episcopus mitram gestans in capite, dicet, si una erit catechumena, *Ora, electa, flecte genua et dic Pater noster*: ac si fuerint plures dicet *Orate, electae, flectite genua et dicite Pater noster*. Catechumena vel catechumenae procumbent in genua et recitabunt *Pater noster* usque ad verba *Sed libera nos a malo*, inclusive. Episcopus subiiciet *Leva, comple orationem tuam et dic Amen*, vel *Levate, complete orationem vestram* etc. Catechumena seu Catechumenae assurgent ac respondebunt *Amen*. Episcopus dicet matrinae *Signa eam*, vel matrinis, si plures erunt, *Signate eas*. Unaquaeque matrina dextero pollice efficiet signum Crucis in fronte Catechumenae suae, dicens *in nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*. Episcopus dicet *Accede* vel *Accedite*, et sedens signum Crucis pollice dextro efficiet in fronte Catechumenae, dicens similiter *in nomine Patris* etc. idque singillatim unicuique.

55. Episcopus mitram dimittet et assurgens dextram imponet capiti Catechumenae et recitabit orationem *Oremus. Deus coeli, Deus terrae* etc. Si plures essent Catechumenae, dextera tanget caput uniuscuiusque et recitabit plurali numero orationem, manum elatam sustinens et extensam versus illas. Mitra rursus cooperietur et iunctis manibus, stans recitabit exorcismum *Ergo maledicte diabole* etc. Crucis signum pollice efficiens super frontem Catechumenae ad illa verba *quod nos fronti eius damus*, ac si plures erunt, efficiet signum Crucis in fronte uniuscuiusque, dicens *quod nos fronti earum damus*.

56. Sedebit Episcopus et Catechumenae seu Catechumenis dicet *Ora, electa* vel *Orate electae* etc. secunda vice, omnia prorsus ut num. 54. capituli huius,

57. Episcopus assurget, dextram Catechumenae seu Catechumenarum capiti imponet ac dimissa mitra, dicet orationem *Oremus. Deus Abraham, Deus Isaac* etc. manu dextera imposita capiti Catechumenae, vel extensa versus omnes Catechumenas.

58. Oratione absoluta, sedebit Episcopus. cooperietur mitra

et dicet tertia vice *Ora, electa* vel *Orate, electae* etc. et peraget quae eodem num. 54. innuimus.

59. Assurget ac mitram in capite retinens manum dextram capiti Catechumenae vel Catechumenarum imponet, methodo superius tradita, et recitabit exorcismum *Exorcizo te, immunde spiritus* etc. Tum iunctis manibus subiiciet alterum exorcismum *Ergo maledicte diabole* etc. signans pollice dextro Crucis signum in fronte Catechumenae seu Catechumenarum, quando proferet verba *quod nos fronti eius, vel fronti earum damus*.

60. Si inter Catechumenos aderunt mares et foeminae, redibunt ante Episcopum et disponentur mares a dextris, foeminae a sinistris eius, qui manum dexteram imponet singulorum capiti nempe unicuique masculo et foeminae successive, eademque manu extensa, mitra dimissa, recitabit orationem *Oremus. Aeternam ac iustissimam pietatem* etc.

61. Post haec Episcopus, resumpta mitra, porriget extremitatem sinistram stolae Catechumeno, dicens ei *N. ingredi in sanctam Ecclesiam Dei* etc. si plures fuerint Catechumeni dicet *Ingredimini in sanctam* etc. Si masculi plures erunt Catechumeni, primus eorum altera manu stolam, altera secundum Catechumenum tenebit, secundus tenebit manu tertium et ita porro. Si mares essent et foeminae, illi incedent a dextris, istae a sinistris; prima Catechumena tenebit altera manu stolam, altera secundam Catechumenam, secunda tenebit manu tertiam, itemque ceterae si plures erunt.

62. Catechumenus sive catechumeni in ecclesiam ingressi, dimittent stolam Episcopi, procumbent in genua et osculabuntur pavementum. Idem facient Catechumenae; tum consurgent et stolam resument.

63. Interim faldistorium afferetur ad baptisterium, vel si non aderit, ante balaustrium Altaris maioris super tapetum ibi praeparatum. Meminerint de Altari maiore tollere pallium violaceum, relicto pallio albi coloris. Hoc fiet, dum Episcopus peraget exorcismos in limine ecclesiae.

64. Crux cum Acolythis proficiscetur ad baptisterium, vel ad Altare maius; Clerus Crucem sequetur ordine superius descripto.

65. Stola a Catechumenis resumpta, Episcopus dimittet mitram, accipiet baculum pastorem et medius inter eos procedet ad baptisterium vel ad Altare maius, recitans *Credo* et *Pater noster*. Catechumeni cum patrinis suis et Catechumenae cum matrinis suis recitare ea poterunt tam latino, quam vulgari sermone. Si antequam deveniatur ad Fontem sive ad Altare maius, compleverit recitationem illorum, mitra iterum cooperietur.

66. Quum devenerit Episcopus ante ingressum baptisterii, vel ante ingressum balaustrii Altaris maioris, recipiet mitram, dimittet baculum, subsistet ante faldistorium et convertetur versus populum, seu versus Catechumenos, qui stabunt in pedes ante ipsum. Si fuerint plures Catechumeni, mares locum sument a dextris, foeminae a sinistris Episcopi.

67. Episcopus stans in pedes dextram imponet capiti Catechumeni, ac si plures fuerint, eam imponet singulis, deinde elatam sustinens et protensam recitabit exorcismum *Nec te latet, Satana* etc.

68. Clericus, qui deferet lancem cum sale, deponet eam super abacum, accipiet vasculum Olei sacri Catechumenorum in lance, aliquantulum gossipii soluti, retinebit mantile seu manutergium et redibit prope dexteram Episcopi. In promptu erunt patrini et matrinae, expedituri vestem circa collum et pectus Catechumeni.

69. Post exorcismum sedebit Episcopus eique se sistet Catechumenus; Episcopus autem pollice dextero accipiet ex ore paullulum salivae et ipsa tanget aures et nares Catechumeni, dicens *Ephpheta* etc. et prosequetur, verba *tu autem effugare* etc. Pollicem deinde suum absterget manutergio.

70. Rursus interrogabit Catechumenum *quis vocaris?* et ipse respondebit proferens nomina sibi imposita, latino vel vulgari sermone. Episcopus proferens nomina supradicta, subiungit *N. abrenuntias Satanae?* et prosequetur reliquas interrogationes, ut in Rituali. Patrini aperiet circa collum vestem Catechumeni et Episcopus, intincto pollice dextero in Oleum sacrum Catechumenorum, peraget unctionem in formam Crucis super pectus et humeros Catechumeni, recitans formulam *Ego te banno* etc.

71. Episcopus pollicem suum gossipio absterget et alter ex Cappellanis absterget unctiones Catechumeni, cui deinde patrinus alligabit vestem; Episcopus autem prosequetur *Exi immun de spiritus etc.*

72. Si plures erunt Catechumeni, recedet primus et succedet secundus, super quem fient quae numeris praecedentibus 69. 70. 71. traditum est; deinde tertius, quartus et reliqui; postea foeminae. una post aliam, ut mares.

73. Sub finem exorcismi huius in promptu erunt clerici cum paramentis albi coloris pro Episcopo, alter cum candelis tradendis Catechumenis; alter cum vestibus candidis. alter cum manutergiis ad abstergendum eorum caput; alter cum vasculo S. Chrismatis, ac si deerit fons baptismalis, a clericis duobus in promptu habebitur gremiale lineum in usum Episcopi, pelvis maior, supponenda capiti baptizandorum, cochleare ad fundendam aquam et vas cum aqua baptismali. Praesto erit clericus vel clerici duo ad transferendum faldistorium.

74. Peractis ab Episcopo super omnes Catechumenos actionibus superius innutis, tolletur ei mitra, formale simplex, pluviale et stola coloris violacei, atque induetur stola et pluviali albi coloris, formali pretioso et recipiet mitram.

75. Dum Episcopus assurget ut induatur stola et pluviali albi coloris, clericus unus dextere tollet de faldistorio vestem violaceam, eamque ponet super abacum, relictā altera albi coloris, iam antea praeparata.

76. Paratus albis paramentis Episcopus assurget et a clericis transferetur faldistorium prope fontem baptismalem, vel in medium suppedaneum Altaris maioris, si deerit in ecclesia fons baptismalis. Faldistorium autem transferetur, ut superius innuimus, nisi alterum praeparatum fuerit in antecessum. Episcopus ingreditur in septum baptisterii et sedebit ante Fontem; si fons baptismalis deerit, intrabit in presbyterium et, reverentia facta ad Crucem, ascendet ad Altare ac sedebit faldistorio posito in medio suppedaneo.

77. Se sistet Episcopo Catechumenus, seu primus Catechumenorum, si numero plures erunt, eumque interrogabit *Quis*

vocaris? Respondens Catechumenus proferet nomina latino vel vulgari sermone. Subiunget Episcopus *N. credis* etc. et prosequetur interrogationes usque ad illam, cui Catechumenus respondebit *Volo*. Tunc Episcopus ipse vel Catechista excitabit Catechumenum ad perfectum animi de commissis dolorem.

78. Si aderit fons baptismalis, assurget Episcopus et proxinabit fonti. Catechumenus etiam cum patrino accedet ad fontem et caput ponet super labrum seu concham fontis. Patrinus dextram imponet super humerum dexterum Catechumeni. Episcopus, cochleari hausta aqua baptismali, proferens nomina omnia Catechumeno imposita, dicet *N. ego te baptizo* et aquam tribus vicibus in modum Crucis super caput eius effundet, prima vice dicens *in nomine Patris*, secunda vice *et Filii*, tertia *et Spiritus Sancti*.

79. Si in ecclesia, in qua conferetur baptismum, receptus esset usus illud administrandi per immersionem, Episcopus cum patrino sustentabunt Catechumenum subter brachia et admovent eum ad fontem, ter caput eius immerget in aquam dum formulam proferet, ut supra.

80. Si baptismum conferetur ad Altare, quia in ecclesia deerit fons baptismalis, sedente Episcopo in faldistorio posito in suppedaneo Altaris maioris, explicabitur super genua eius gremiale lineum, quod taeniis cohibebitur ad nodos faldistorii et insuper ponetur pelvis maior ad excipiendam aquam, quae de capite baptizati decurret. Hic genuflexus erit ante Episcopum, qui aquam super caput eius effundet eique conferet baptismum per infusionem ut supra.

81. Patrinus admodum diligenter caput neophyti absterget manu tergio, quod ei porriget clericus, qui habebit illud in promptu.

82. Capite neophyti absterso, si Episcopus aderit, ad fontem baptismalem, sedebit faldistorio; sin sederit apud Altare, amovebitur ab eo pelvis, qua excepta erit aqua baptismalis delapsa de capite baptizati. Episcopus pollicem intinget in sacrum Chrisma et proferens formulam *Deus omnipotens* etc. inunget summitatem capitis neophyti, dicens *ipse te liniat Chri-*

sinate salutis. Pollicem suum Episcopus, et unus ex Cappellanis Episcopi unctionem super neophytum factam, gossipio absterget.

83. Accipiet Episcopus vestem candidam eamque induet neophyto, dicens *Accipe vestem candidam* etc. (a).

84. Candelam ardentem Episcopus accipiet ac tradet neophyto, qui dum accipiet illam, osculabitur dextram Episcopi eam porrigentis ac dicentis *Accipe lampadem ardentem* etc.

85. Postremo Episcopus, omnia proferens nomina neophyto imposita, dicet ei *N. vade in pace* etc. neophytus autem respondebit *Amen*.

86. Assurget neophytus et recedet a latere, ut locum cedat reliquis Catechumenis si aderuunt. Episcopus singulis maribus singulisque foeminis iterabit ea omnia, quae fecerit primo, et notata sunt a num. 77. usque ad 85. praesentis capituli.

87. Baptizatis Catechumenis omnibus, si functio peracta sit apud Fontem baptismalem, procedetur ad Altare maius, ubi conferetur neophytis Sacramentum Confirmationis. Praeibit Crux cum Acolythis, sequentur bini qui de Clero sunt, tum Episcopus cum Cappellanis suis et clericis a libro, scotula etc. ultimo loco neophyti cum patrinis et matrinis suis, notando, quod praecedere mares, sequi foeminae debent.

88. Clero ad Altare progresso, clericus gestator Crucis deponet eam quo loco posita erat in functionis initio, Acolythis autem relinquent candelabra super abacum; Clerus occupabit locum sibi attributum; Episcopus salutabit Crucem, ascendet ad Altare, sedebit faldistorio praeparato in medio suppedaneo et baculum pastorem dimittet. Neophytus, si unus erit, geniculabit in gradibus Altaris ante Episcopum; si plures erunt, geniculabunt ante Altare, mares tamen dextrorsum, foeminae sinistrorsum, val geniculabunt ad balaustrium Altaris.

89. Non opus est, ut Episcopus lavet manus priusquam administret sacram Confirmationem, siquidem lavabit eas in principio functionis. Adstabunt Episcopo sinistrorsum duo clerici cum libro et scotula, alter cum vasculo S. Chrismatis se sistet

(a) Vide adnotationem suppositam num. 52 cap. III. lib. IV.

versus dextram eius. Patrini et matrinae secum habebunt fasciolam seu taeniam circumducendam capiti confirmandorum.

90. Episcopus dimittet mitram, assurget et conversus ad confirmandos, dicet *Spiritus Sanctus superveniat* etc. Subiungit deinde versiculos et orationem, quam recitabit ambabus manibus versus Confirmandos protensis.

91. Post orationem Episcopus iterum cooperietur mitra et baculum sinistra accipiet. Si unus aut duo fuerint Confirmandi geniculabunt ante eum, secus Episcopus assurget, de Altari descendet, accedet quo loco aderunt Confirmandi eosque unum post alium confirmabit observando ea omnia, quae capitulo I. libri huius tradita sunt.

92. Episcopus habere poterit sermonem circumstantiae congruentem, qui respiciat neophytos, ante vel post Confirmationem, prout videbitur magis expedire. Neophyti, dum Episcopus verba faciet, sedebunt scamno ipsis praeparato.

93. Expleta Confirmationis administratione, neophyti accedent ad balastrium et geniculabunt apud ipsum extra presbyterium, interfuturi Missae, quae ab Episcopo celebrabitur, et in qua ad S. Communionem admittentur.

94. Episcopus, postquam Confirmationem administraverit, vel post homiliam, descendet de Altari et conversus ad ipsum ante infimum gradum, dimittet mitram, formale et pluviale, a Cappellanis autem suis parabitur planeta. Nisi color praescriptus sit albus, dimittet etiam stolam albi coloris et recipiet alteram eius coloris, quem requirit officium.

95. Si oportebit mutare pallium, fiet expedite tempore isto, Item collocabitur super altare Missale eaque omnia, quae ad Missam opus sunt; et in Missa Episcopus consecrabit particulas pro Communione neophytorum, qui S. Eucharistiam excipient genuflexi ad balastrium.

96. In gratiarum actione post Missam, poterit Episcopus genuflectere faldistorio eodem, quo usus erit in functione, vel ponetur genuflexorium cum strato et pulvinis.

97. Post Missam et post debitam gratiarum actionem, Episcopus facta ad Altare maius reverentia, adorabit SS. Sacra-

mentum et de ecclesia discedet, associatus a Clero, quemadmodum in eius ingressu descriptum fuit.

DE SACRAMENTO MATRIMONII
CORAM EPISCOPO CELEBRANDO
CUM BENEDICTIONE NUPTIARUM

CAPUT XIV.

De rebus praeparandis.

1. **A**ltare parabitur candelabris sex cum cereis et Cruce simili, tobaleis, pallio albi coloris et tapeto super gradus strato. Si tamen Missam pro sponso et sponsa celebrare non liceret, iuxta exceptiones statutas a rubricis seu decretis S. Rituum Congregationis, quas recensemus num. 51. praesentis capituli, apponetur pallium eius coloris, quem requirit officium.

2. Super mensam Altaris disponentur paramenta Episcopalia, videlicet pluviale cum stola albi coloris, Crux pectoralis, cingulum, alba et amictus: formale pretiosum etiam in lance ponetur prope paramenta praedicta, quae contegentur velo albi coloris. In latere autem Evangelii aderit mitra auriphrygiata cum vimpa seu velo.

3. Prope Altare praeparabitur baculus pastoralis.

4. Si Missam Episcopus sit celebraturus pro benedictione nuptiarum, cum ceteris paramentis praeparabitur planeta et manipulus albi coloris et, si celebranda esset Missa respondens officio, ut supra innuimus, aderit etiam stola, quae cum planeta et manipulo erit coloris respondentis officio.

5. In latere Epistolae praeparabitur legile vel cussinus cum Missali propter Missam.

6. Loco solito ante latus Epistolae, faldistorium cum veste albi coloris.

7. Ante Altare genuflexorium cum strato et pulvinis in usum Episcopi.

8. Abacus contegetur alba tobalea et super ipsum praeparabitur rituale vel pontificale (pars. IV, seu *appendix*) ornatum veste albi coloris, scotula cum candela, annulus sponsae tradendus, in lance argentea, vasculum aquae benedictae cum aspersorio. Si Episcopus celebraturus erit Missam, praeparabitur calix cum purificatorio, patena cum hostia et particulis duabus, palla et corporale intra bursam; ampullae vini et aquae in pelvicula; campanula; urceus cum pelvi et mantile in lance; intorticia pro elevatione: canon pontificalis; mappa linea explicanda ante sponsos in Communionem. Opportunum etiam erit scribere in chartae plagula nomen et cognomen sponsi et sponsae in commodum Episcopí.

9. Si Episcopus alteri Missae interesse vellet, opus erit instrumentum Pacis.

10. Pro sponsis praeparabitur scamnum sine postergali, connectum panno viridi, ante quod genuflectent et commoditati eorum licebit pulvinum supponere genibus tantum. Scamnum illud collocandum esset extra presbyterium (*a*). Si Altare instructum erit balaustrio, sponsi locum sument ante ipsum et poterit eis ad summum apponi pulvinar ad genua.

11. Illud notetur, quod si Episcopus, qui celebrabit functionem, non erit Ordinarius, necesse erit mandatum regulare Curiae episcopalis. Notabuntur autem nomina testium ut referantur in attestationem de matrimonio secuto, tradenda Parocho proprio sponsorum.

De Functione.

12. Sponsi ac testes praesto erunt in ecclesia seu sacello, in quo celebrabitur functio, quadrantem horae ferme ante horam praestitutam.

13. Episcopus, si fuerit dioecesanus utetur rochetto cum

(*a*) Usus praeparandi genuflexorium cum strato et pulvinis ad brachia et genua sponsorum nequaquam probatur, siquidem genuflexorium tali modo ornatum spectat solum ad Episcopum proprium, ad Cardinales, ad Legatum pontificium et Principes regnantes,

mozzeta, sin minus, induet rochetum cum mantelletto, et mozzeta quoque, secundum regulas, quae cap. II. libri V. traditae sunt.

14. In limine ecclesiae seu sacello aderit clericus sustinens vasculum aquae sanctae cum aspersorio.

15. Episcopus excipietur a Superiore ecclesiae, qui ei praesentabit aspersorium, osculans manum ipsius dum porriget; Episcopus autem asperget seipsum et adstantes, si fuerit dioecesanus, sin minus, accipiet digito aquam benedictam ex aspersorio et signabit se.

16. Aderit etiam quispiam alius de Clero, excipiendi caussa Episcopum, praesertim si ipse esset dioecesanus.

17. Adorabit SS. Sacramentum, si functio peragetur publice in ecclesia, deinde procedet ad Altare, in quo celebrabitur functio.

18. Ante genuflexorium quum venerit, salutabit Crucem Altaris, et geniculabit in genuflexorio.

19. Sponsi geniculabunt loco ipsis praeparato.

20. Cappellani duo, superpellicio induti, accipient canonem et scotulam cum candela ardenti ex abaco, et canonem delatum aperient ante Episcopum super pulvinum genuflexorii.

21. Episcopus recitabit psalmos praeparationis; alter ex Cappellanis sustinebit scotulam, alter operam dabit volvendis foliis libri, servatis regulis traditis cap. V. libri V.

22. Praeparatione absoluta, a Cappellanis praedictis affe-retur ad Altare, cum debitis reverentiis, canon et scotula; haec ponetur prope Missale, ille aperietur et apertus collocabitur ad pedem Crucis.

23. Episcopus assurget et reverentia facta ad Crucem, veniet ad faldistorium et sedebit. Cappellani Episcopo assistentes, exuent ei mozzetam vel mantelletum.

24. Se sistent Episcopo Ministri lotionis: ipse, extenso super eius genua mantili, gestans biretum in capite et sedens, lavabit manus. Si fuerit Episcopus dioecesanus, ad actum istum genuflectent adstantes omnes, (exceptis Canonicis Cathedralis et Praelatis, si aderunt) quod fiet etiam quotiescumque deinceps lavabit manus.

25. Clerici huic rei designati, paramenta episcopalia ex Altari accipient.

26. Episcopus, lotis manibus, sibi ipse exuet biretum et tradet Cappellano suo, qui deponet illud super genuflexorium una cum mozzeta vel mantelletto.

27. Cappellani supradicti assistentes Episcopo, induent eum amictu, alba, cingulo, Cruce pectorali, stola albi coloris et pluviali simili, cui apponetur formale pretiosum. Cappellanus primus imponet capiti Episcopi mitram auriphrygiatam, Cappellanus alter tradet ei in sinistram baculum pastorem.

28. Dum parabitur Episcopus, clerici duo accipient pontificale vel rituale, alter autem ponet super Altare pelviculam cum annulo benedicendo et in promptu habebit vasculum aquae sanctae cum aspersorio.

29. Paratus Episcopus assurgit et accedet ad Altare, quo priusquam ascendat, reverentiam faciet ad Crucem.

30. Clericus unus faldistorium ponet in medio Altaris supra suppedaneum.

31. Episcopus sedebit faldistorio et baculum dimittet: a sinistris eius consistet clericus qui sustinebit pontificale seu rituale, cui inserta erit charta cum nominibus sponsorum, et alter cum scotula.

32. Sponsi accedent ad Altare et geniculabunt ante Episcopum, sponsa adstante sponso sinistrorsum. Testes appropinquabunt sponsis. Sponsi, si utentur chirothecis, propter actionem istam dimittent eas.

33. Episcopus vulgari sermone interrogabit sponsum, utens formula in Rituali statuta, idest — *N. vis accipere N. hic praesentem in tuam legitimam uxorem iuxta ritum Sanctae Matris Ecclesiae?* — Sponsus autem clara voce, ut audiri possit a testibus, respondebit — *Volo* — Deinde Episcopus interrogabit sponsam, dicens pariter sermone vulgari — *N. vis accipere N. hic praesentem in tuum legitimum maritum iuxta ritum Sanctae Matris Ecclesiae?* — Sponsa, clara voce, ut supra, respondebit — *Volo* —

34. Episcopus eos iubebit dexteram iungere dexterae, dum ipse dicet *Ego coniungo vos in matrimonium: in nomine*

Patris✠*et Filii*✠*et Spiritus*✠*Sancti. Amen.* tria Crucis signa super illos efficiens.

35. Cappellanus exuet mitram Episcopo, qui assurget, convertetur ad Altare et benedicet annulum, ut praescribitur in Rituali, idemque Cappellanus elatam sustinebit eius fimbriam pluvialis. Post orationem pro benedictione annuli, Cappellanus supradictus porriget aspersorium Episcopo, osculans manum eius, qui annulum asperget aqua benedicta et aspersorium restituet Cappellano.

36. Post haec Episcopus sedebit faldistorio, et mitra coopertus a Cappellano antedicto, recipiet ab ipso annulum, quem tradet sponso, ut illum inserat digito annulari sinistrae manus sponsae.

37. Dum sponsus digito sponsae inducet annulum, Episcopus benedictionem donabit dicens *In nomine Patris*✠*et Filii*✠*et Spiritus*✠*Sancti.*

38. Cappellanus mitram exuet Episcopo, qui assurgens, convertetur ad Altare et recitabit preces *Confirma hoc Deus* atque orationem *Respice quaesumus Domine* etc.

39. Post orationem Sponsi consurgent et descendent ad balaustrium seu quo loco erant in principio; Episcopus descendet de Altari, et remoto faldistorio, conversus ad Altare ipsum, exuetur formali ac pluviali et a Cappellanis suis induetur planeta albi coloris, vel si celebranda erit altera Missa iuxta regulas deinceps tradendas, exuetur etiam stola albi coloris et induetur stola ac planeta coloris respondentis officio.

40. Episcopus celebrabit Missam lectam, in qua consecrabit particulas duas pro Communionem sponsum et fiet benedictio nuptiarum quae tamen omittitur, si mulier sit vidua.

41. Hinc si benedictio praedicta facienda sit, dum Celebrans dicet *Pater noster*, sponsi redibunt ante Altare ibique geniculabunt. Clericus cum pontificali se sistet a tergo Episcopi.

42. Episcopus, recitato *Pater noster* eique responso *Sed libera nos a malo*, non subiungens *Amen*, genuflectet ad Sacramentum et conversus ad sponsum versus cornu Epistolae, recitabit orationes *Praesta, quaesumus* etc. et *Deus qui potestatem* etc.

43. Orationibus recitatis, convertetur Episcopus ad Altare, et genuflexione facta ad Sacramentum, recipiet patenam dextera et prosequetur Missam ab oratione *Libera nos* etc.

44. Sponsi redibunt ad locum suum, et super scamnum vel super balaustrium, apud quod erunt genuflexi, expandetur mappa pro Communionem.

45. Episcopus sacram Communionem administrabit sponsis et prosequetur Sacrum usque ad *Ite Missa est* vel ad *Benedicamus Domino*.

46. Sponsi redibunt ante Altare ac genuflectent; aderit clericus cum pontificali a sinistris Episcopi, alter a dextris cum vasculo aquae sanctae et aspersorio.

47. In promptu etiam erit clericus unus, repositurus faldistorium super Altare, si Episcopus admonitionem faciet et sedere ipsi placebit.

48. Episcopus, dicto *Ite Missa est*, vel *Benedicamus Domino*, recitabit super sponsores orationem *Deus Abraham* etc. non praemittens *Oremus*. Postea sedens faldistorio, vel etiam stans, brevi sermone admonebit eos, quemadmodum innuit rubrica Missalis nempe ut — sibi invicem servant fidem: orationis tempore et praesertim ieiuniorum casti maneant, et vir uxorem, atque uxor virum diligat: et in timore Dei permaneant. — Tum sumpto aspersorio e manibus Cappellani dextrorsum adstantis, asperget eos aqua benedicta.

49. Sponsi redibunt ad locum suum: Episcopus conversus ad Altare dicet orationem *Placeat tibi* etc. donabit benedictionem et complebit Missam.

50. Descendet de Altari, dimittet vestes sacras, et resumpta mozzeta vel mantelletto geniculabit in genuflexorio, operam dabit gratiarum actioni et discedet de ecclesia seu de sacello.

51. Quod spectat ad Missam in celebratione nuptiarum celebrandam, notandum, quod Missa *pro Sponso et Sponsa* notata in Missali post Missas votivas, celebrari potest quibuslibet diebus, exceptis illis, quibus occurrit officium de ritu primae et secundae classis, Dominicis ceterisque festis praeceptivis, quibus celebrabitur Missa de officio currente cum oratione pro

Sponsa et Sponsa. Inter festa praeceptiva numeranda illa quae sunt, quae in aliquo regno aut provincia a S. Sede antiquata essent. Vetatur insuper huius Missae celebratio inter octavam Epiphaniae, in Vigilia ac tota octava Pentecostes et inter octavam de festo SS. Corporis Christi, locis illis tantum, quibus ex privilegio octava illa celebratur ad instar Epiphaniae.

52. Relate ad Missam *pro Sponso et Sponsa*, omittitur *Gloria* et *Credo*, recitabitur oratio secunda et tertia, quomodo praescribunt rubricae pro Missis votivis (Rubricae generales Missalis tit. VII *de commemorationibus* num 3). *Benedicamus Domino* in fine, et legetur semper Evangelium S. Ioannis *In principio erat* etc.

53. Quando autem recitanda erit Missa respondens officio, advertatur quod adiungenda est commemoratio *pro Sponso et Sponsa*, quae oratio recitanda est festis primae et secundae classis, nunquam sub unica conclusione, sed separatim ab oratione officii; in ceteris autem festis ac Dominicis recitabitur post commemorationes omnes a rubrica praescriptas, itemque in festis secundae classis, si fiet commemoratio simplicis, recitabitur post istam. (a).

DE IMPOSITIONE PRIMI LAPIDIS
NOVAE ECCLESIAE
AB EPISCOPO PERSOLVENDA

CAPUT XV.

1. **A**d novam ecclesiam aedificandam requiritur assensus Episcopi, qui locum eius designabit et constituet reditus necessarios ad ecclesiam ipsam et inservientes eius alendos.

2. Rebus omnibus constitutis, quae ad hunc finem opus e-

(a) Anno 1751. editum fuit in folio maiori opus, cui titulus - Pontificalis ritus pro Sacramento Matrimonii celebrando iuxta Rituale Romanum Pauli V. P. M. iussu editum a Francisco Diez Miranda in Re-

runt, in substructionibus huius sacri aedificii ponendus erit lapis primarius et benedicendum solum, in quo aedificabitur.

3. Quapropter fient excavationes ad fundamenta ponenda, vel nisi poterunt fieri fossiones priusquam benedicatur, describetur lineis earum locus.

4. Lapis primarius collocandus omnino erit in fundamentis; quamobrem quo loco respondebit angulus dexter absidæ, scilicet latus Evangelii Altaris maioris, in quo incipientur unctiones parietum, quando consecrabitur ecclesia, fundamentum fiet profundum, quoad requiret altitudo aedificii.

5. In hac igitur parte ceterisque etiam, si iam effossa erit terra ad fundamentum ponendum, fient munitiones ligneæ, ne quod gravius accipiatur incommodum.

6. Praeparabitur lapis undequaque perfecte quadratus, qui palmi amplitudinem aequet, ponendus in fundamentis. Lapis iste non esto laevigatus nec pumice expolitus, sed ferme rudis, ut in ipso possit Episcopus cultro effingere Crucem.

7. Fiet etiam arcula marmorea cum operculo a latere claudendo, intra quam claudetur lapis praedictus. In parte superiori arculæ inseretur annulus ferreus, ut faciliter demitti possit in fundamenta. Intra arculam istam includi poterit unum vel plura numismata, quæ congruant rei, ac tubus vitreus cum pergamina scripta, quæ memoret actum.

8. Praeparabitur etiam Crux lignea maioris formæ, quæ

gali Ecclesia Ss. Iacobi et Ildephonsi Hispanorum de Urbe Caeremoniarum Magistro ad hunc usum concinnatus - Praeterquam quod nulla ibi extat formalis approbatio, rubricæ illius sunt novæ et fere dixerim singulares, quarum una praescribit, ut sponso et sponsæ detur pax cum instrumento, utque Episcopus in administranda iis divina Eucharistia utatur formula - Corpus Domini nostri Iesu Christi custodiat te in vitam æternam. *Et quilibet respondet:* Amen - Penes lectores erit iudicare anne principiis liturgicis cohaereat utrumque. Aegre ferimus quod huiusmodi informe rituale insertum sit, tamquam regularè quicquam, Pontificali Romano Urbini edito anno 1818. sumptibus fratrum De Romanis, quamquam nulla praeditum sit confirmatione; siquidem editio caret recognitione Ordinarii aut Inquisitoris S. Officii, quemadmodum a Constitutionibus Pontificiis praecipitur.

hominis staturam aequet, imponenda quo loco erigendum erit Altare maius.

De rebus praeparandis

9. Si placebit Episcopo post impositionem primi lapidis celebrare Missam, in medio solo benedicendo praeparabitur Altare instructum pallio, candelabris, Cruce, tobaleis ac tapeto. Circa Altare erigetur tentorium sufficiens, quod possit Altare ipsum tegere ac defendere praesertim a vento radiisque solis. Sin Missa non celebrabitur, omittetur praeparare Altare supradictum.

10. Si quis locus proximus ac decens erit, ubi se parare possit Episcopus, disponetur ad hanc rem, secus parare se poterit ibidem, ubi erit peragenda benedictio.

11. In medio solo benedicendo praeparabitur faldistorium cum veste albi coloris, collocatum super exiguo tapeto, et a latere aderit pulvinar ad genuflectendum.

12. A dextris vel etiam a sinistris faldistorii ponetur abacus maioris formae albo mantili coopertus, in quo disponentur res ad functionem necessariae: videlicet vas amplum, seu concha decens cum aqua benedicenda; aliquantulum salis in lance; vasculum ad hauriendam aquam, cum fuerit benedicta, aspergillum ex hyssopo; mantile unum pro Episcopo; lapis fundamentalis extra arculam supradictam; prope lapidem arcula ipsa, et aliquantulum gypsi triti in lance testacea ad obturandum operculum arculae, si opus fuerit; culter vel aliud ferrum acuminatum cum manubrio ex ebore vel ebene in usum Episcopi; reticula longa, convestita serico vel alio panno, liganda annulo arculae ad dimittendum lapidem in fundamentum; pontificale (pars II); scotula cum candela canon pontificalis; tabella cum formula indulgentiae; paramenta episcopalia, quae sunt mitra auriphrygiata cum velo seu vimpa pro ministro illius; formale pretiosum, pluviale cum stola albi coloris, Crux pectoralis, cingulum, alba et amictus, quae omnia contegentur velo albi coloris; baculus pastoralis in longitudinem positus super abaco, nisi quis alius modus succurrat sustinendi eum; postremo intorticia duo.

13. Prope abacum ponetur Crux hastilis firmata basi.

14. Alter etiam abacus aderit, in quo disponentur paramenta a Ministris utenda, videlicet duo numero amictus et albae totidemque cingula: stola albi coloris pro Diacono: praeterea superpellicea sufficienti numero.

15. Loco opportuno statuetur legile cum pontificali pro cantoribus.

16. Quo loco ponendus erit primus lapis, aderit calx cum lateribus et petra, ut immediate possit ipse lapis obstrui muro.

17. Pridie functionem a Presbytero ad hanc rem delegato, qui poterit induere superpelliceum, quo loco erigendum erit Altare primarium. Crux praedicta lignea collocabitur, ut conspici possit.

18. Si Episcopus celebraturus erit Missam, disponentur ad Altare ut supra dispositum, omnia ea quae ad Missam opus sunt.

19. Si alio loco parabitur Episcopus, paramenta eius et Ministrorum, Crux et intorticia praeparabuntur loco eodem, ex quo in processionem se conferent ad aream novae ecclesiae.

20. Ad functionem istam persolvendam requiruntur Diaconus et Subdiaconus: Subdiaconus alter, vel clericus Crucifer: clerici duo pro intorticiis: alter clericus pro vasculo: quatuor clerici seu Cappellani pro mitra, baculo, libro et scotula: item duo qui transferant lapidem ad fundamentum: quatuor aut sex cantores: caementarii quatuor, ad summum sex induti sacco, qui lapidem muro occludant: lapidarius.

In functione.

21. Hora statuta congregabitur Clerus in locum determinatum, clerici et cantores induent superpelliceum; Ministri sacri se parabunt amictu, alba, cingulo et Diaconus stola etiam diaconali.

22. Quum Episcopus erit adventurus accendentur duo intorticia et Crux accipietur a clericis designatis, qui consistent a dextris faldistorii.

23. Episcopus induetur rochetto et mozzeta: mantelletum

etiam adhibebit. si fuerit extra dioecesim suam, ut declaratum fuit cap. II. lib. V.

24. Clerus obviam procedens Episcopo occurret ei in limine fundamentorum, exceptis Ministris, qui praesto erunt a lateribus faldistorii, et clericis cum Cruce et intorticiis.

25. Episcopus salutabit Crucem et sedebit faldistorio, facie ad populum versa.

26. Distribuentur clericis paramenta episcopalia.

27. Diaconus exuet Episcopo Crucem pectoralem mozzetam, vel mantelletum, si utetur, et adiuvante Subdiacono, induet eum amictu, alba, cingulo; Cruce pectorali, stola et pluviali, cui apponetur formale. Deinde Diaconus imponet ei mitram et Episcopus baculum sinistra accipiet.

28. Si sacra indumenta ab Episcopo et Ministris alio a functionis loco assumpta essent, ideoque ad functionis locum esset procedendum, servabitur ordo sequens.

29. Praeibunt tres clerici cum Cruce et intorticiis ardentibus; cantores bini, superpellicio induti; Clerus sive clerici bini, dignioribus propius Episcopum incedentibus; Episcopus medius inter Ministros, qui populum benedicet dextra, si fuerit in sua dioecesi; Cappellani a mitra et baculo, dein reliqui duo a libro et scotula; postremo familiares nobiles Episcopi, si qui aderunt.

30. Quum ad locum functionis venerint et dispositi fuerint ordine iam innuto, Episcopus faldistorio sedebit brevi tempore. Tum assurget et stans medius inter Ministros, accedet ab abacum eique se sistent Cappellani cum libro et scotula.

31. Crux cum intorticiis collocabitur contra Episcopum vel a latere, ita tamen ut Crux stet in conspectu eius.

32. Episcopus exorcizabit salem dicens *Adiutorium nostrum etc. Exorcizo te etc.* Post exorcismum Episcopus dimittet baculum et Diaconus exuet ei mitram. Tum recitabit orationem super salem. Oratione recitata, Diaconus reponet mitram Episcopo, qui recipiet sinistra baculum et recitabit exorcismum super aquam. Post exorcismum Episcopus dimittet baculum, Diaconus tollet ei mitram, et recitabit orationem super aquam. Qua oratione absoluta, accipiet pugillum salis et dicens *Com-*

mixtio etc. demittet illum in aquam ad instar Crucis, dum proferet verba *In nomine Patris* etc. Diaconus, si opus fuerit, porriget Episcopo manutergium, quo absterget manum, deinde prosequetur alteram orationem *Deus invictae virtutis* etc.

33. Completa oratione, Diaconus reponet mitram Episcopo qui baculum sinistra recipiet.

34. Clericus, cuius officium sustinere vasculum aquae benedictae, extrahet ex concha vasculum unum ipsius aquae plenum et accipiet aspergillum ex hyssopo, tradendum Diacono, ut infra.

35. Clerici cum Cruce et intorticiis procedent versus locum, ubi pridie posita erit Crux lignea, sequetur eos Episcopus cum Ministris; clericus sustinens vasculum aquae benedictae adstabit Diacono dextrorsum: Cappellani a mitra, baculo etc. sequentur Episcopum.

36. Quum ventum erit ad locum praedictum, clerici cum Cruce et intorticiis consistent a dextris Episcopi: cantores autem immediate intonabunt antiphonam *Signum salutis* etc. eamque prosequentur canendo cum psalmo *Quam dilecta tabernacula* etc. cuius in fine addent *Gloria Patri*.

37. Interim Episcopus, tradito ipsi a Diacono aspergillo cum osculis, asperget illam terrae partem, in qua stabilietur deinceps Altare primarium; tum Diacono restituet aspergillum.

38. Fine facto canendi psalmi nec repetita antiphona, Diaconus exuet mitram Episcopo, qui cantabit orationem *Oremus Domine Deus* etc. advertens ut nominet Sanctum illum, in cuius honorem condetur nova ecclesia. Ut ista, ita reliquae orationes, quae sequuntur, cantandae sunt tono feriali.

39. Absoluta oratione, Diaconus reponet mitram Episcopo, qui recepto baculo, eodem ordine, ac supra, redibit ad abacum. Ibi dimittet baculum et mitra exuetur a Diacono.

40. Episcopus benedicet lapidem primarium, recitans versiculos notatos in Pontificali cum duabus orationibus, quibus recitatis, aspergillum accipiet a Diacono et lapidem antedictum asperget aqua benedicta.

41. Diaconus, recepto aspergillo, tradet Episcopo cultrum

sive aliud instrumentum cuspidatum ad signandum lapidem, et Episcopus in singulis partibus Crucem triplicem signabit in medio, dicens *In nomine Patris* *et Filii* *et Spiritus* *Sancti*; Adstantes autem respondebunt *Amen*. Id faciet in singulis lapidis faciebus, idest sex vicibus. Episcopus deponet cultrum, deinde dicet alteram orationem *Oremus. Benedic, Domine etc.*

42. Interim a clerico vel a Caeremoniario claudetur lapis intra arculam marmoream, de qua supra, et addentur numismata ac pergamena; operculum eius obturabitur gypso a lapidario, ne aqua et calx intus penetrent ex fessuris.

43. Post orationem Diaconus reponet mitram Episcopo.

44. Redibit Episcopus ante faldistorium et geniculabit in pulvino posito ante ipsum, facie versa ad locum Altaris maioris, sive ad Crucem maiorem ligneam.

45. Geniculante Episcopo, in genua procumbent adstantes omnes, et cantores duo genuflexi a tergo Episcopi cantabunt Litanias, quibus respondebunt adstantes.

46. Litanias absolutis, assurgit Episcopus et ceteri omnes cum ipso. Diaconus mitram exuet Episcopo, qui paullulum conversus ad abacum, in quo positus erit lapis supradictus, cantabit orationem *Oremus. Actiones nostras etc.*

47. Post orationem Episcopus intonabit antiphonam *Mane surgens Iacob*, quam prosequuntur cantores cum psalmo *Nisi Dominus aedificaverit domum etc.* post quem cantabitur *Gloria Patri*, sed antiphona non repetetur. Diaconus reponet mitram Episcopo, postquam ipse intonuerit antiphonam praedictam.

48. Interim caementari in promptu habebunt calcem reliquamque materiam, qua obstruendus erit lapis supradictus. Annulo ferreo, infixo in parte superiori arculae, inseretur longa resticula, ut arcula lapidem claudens demitti possit in fundamentum.

49. Psalmo absoluto, procedetur ad ponendum lapidem in fundamento; praebet Crux cum intorticiis, clerici duo, qui deferent lapidem supradictum; sequetur Episcopus cum Ministris et cum clerico sustinente vasculum aquae, postea consueti Cappellani a mitra etc.

50. Quum ventum erit ad angulum, seu locum, in quo apertum erit cavum ad ponendum lapidem. Crux consistet a dextris Episcopi, qui ad cavum ipsum accedet, non tamen appropinquans extremitati. Tunc Episcopus dextram imponet super lapidem dicens *In fide Iesu Christi collocamus lapidem istum in hoc fundamento*, eademque manu benedicens illum, dicet *in nomine Patris* etc. tum ope resticulae supradictae demittetur a clericis lapis in fundamentum.

51. Lapide posito in fundamento, Diaconus Episcopo tradet aspergillum, quo lapidem eundem asperget, dicens integram antiphonam *Asperges me* etc. deinde recitabit alternatim cum Ministris totum psalmum *Miserere* cum *Gloria Patri* in fine.

52. Interim, detracta lapidi resticula, qua demissus fuit, caementarii statim desuper iniicient calcem et caementum super illum, ut nequeat amplius dimoveri loco.

53. Tunc Episcopus cum Cruce et Ministris, ut supra, procedet ante Crucem ligneam, quo quum venerit, intonabit antiphonam *O quam metuendus est*, quam prosequuntur cantores simul cum psalmo *Fundamenta eius* etc.

54. Episcopus, accepto aspergillo e manibus Diaconi, praecedente Cruce cum intorticiis, medius inter Ministros, sequentibus Cappellanis superius nominatis, procedens a dextris Crucis, idest versus partem respondentem lateri Evangelii Altaris maioris, quod ibi erit construendum, asperget fundamenta iam aperta vel saltem lineis descripta et illorum tertiam partem asperget. Ibi subsistet et restituet aspersorium Diacono.

55. Interim clericus deferens vasculum, infundet in ipsum, si opus fuerit, novam aquam sanctam, atque ita prosequetur deinceps.

56. Crux cum intorticiis convertetur versus Episcopum.

57. Completo a cantoribus cantu psalmi cum *ꝫ. Gloria Patri* etc. et repetita antiphona, Diaconus exuet mitram Episcopo. Episcopus cantabit *Oremus*, Diaconus *Flectamus genua*, omnesque genua flectent, exceptis Episcopo, clericis cum Cruce et intorticiis, et Cappellanis cum libro et scotula; Subdiaconus subiunget in cantu *Levate*, omnesque consurgent. Id ipsum fiet

deinceps. Episcopus cantabit orationem *Omnipotens et misericors Deus* etc.

58. Post orationem Episcopus intonabit antiphonam *Pax aeterna*, quam in cantu prosequuntur cantores.

59. Diaconus reponet mitram Episcopo, deinde ipsi tralet aspergillum.

60. Episcopus ordine supra innuto perget aspergere alteram tertiam partem fundamentorum, quo quum pervenerit, subsistet et aspergillum Diacono restituet.

61. Clerici cum Cruce et intorticiis subsistent et convertentur versus Episcopum.

62. Fine facto cantandi antiphonam, Episcopus retinens mitram in capite recitabit invitationem *Omnipotentem Deum, fratres carissimi* etc.

63. Deinde Episcopus intonabit antiphonam *Bene fundata est*, quam in cantu prosequuntur cantores cum psalmo *Laetatus sum*.

64. Interim ab Episcopo aspergetur ultima tertia pars fundamentorum, quam post aspersionem restituet aspergillum Diacono et redibit in medium terrae sive areae ecclesiae prope Crucem ligneam ibi positam.

65. Expleto cantu psalmi cum *Gloria Patri* et repetita antiphona, conversus Episcopus versus ecclesiam, seu locum, cui respondebit porta principalis ecclesiae aedificandae, dimittet mitram, quam ipsi exuet Diaconus. Episcopus cantabit *Oremus* (Ministri autem *Flectamus genua* et *Levale*) atque orationem *Deus, qui ex omnium* etc.

66. Post orationem Episcopus per Diaconum resumet mitram et antecedente Cruce cum intorticiis ac sequentibus ceteris Ministris, ut supra, accedet ad faldistorium.

67. Ibi Diaconus exuet ei mitram et pileolum.

68. Episcopus, versa facie ad Crucem ligneam, geniculabit in pulvino et intonabit hymnum *Veni creator Spiritus*, qui continuabitur a cantoribus.

69. Post cantum primae strophae assurget Episcopus et Diaconus reponet ei pileolum.

70. Consurgent etiam adstantes, qui genuflexerant cum Episcopo.

71. Hymni cantu absoluto, Episcopus cantabit orationem *Descendat quaesumus Domine* etc. non praeponens *Oremus*: subiunget deinde *Oremus* cum altera oratione *Deus, qui omni loco* etc.

72. Post haec Episcopus sedebit faldistorio et Diaconus ei reponet mitram.

73. Episcopus, si placebit, homiliam habebit ad populum, hortans ipsum ut subsidia conferat in aedificationem novae ecclesiae.

74. Post homiliam Episcopus assurget, et non conversus ad Crucem ligneam, quae sita erit in loco Altaris maioris, solemnem populo benedictionem impertietur, post quam Diaconus publicabit indulgentiam. legens formulam usitatam. Si erit Archiepiscopus habebit ante se Crucem, et mitram dimittet.

75. Episcopus dimittet vestes sacras, resumet mozzetam vel mantelletum et discedet comitatus a Clero usque ad locum, in quo ab eodem exceptus fuit

76. Ministri et ceteri sacra indumenta dimittent apud abacos.

77. Si loco apposito Episcopus indutus fuerit paramentis, processionaliter illuc redibitur eodem ordine ac supra, ibique paramenta dimittentur.

78. Quod si Episcopus velit celebrare Missam, Ministri comitabuntur eum ante Altare, ubi dimisso baculo, exuetur a Diacono mitra, formali ac pluviali: tunc Ministri praedicti recedent et in assistentiam Episcopi succedent Cappellani eius.

79. Missa celebrabitur votiva de Sancto, in cuius honorem nova ecclesia aedificatur, id tamen intelligi volumus, si licebit per rubricas, quum functio ista incidere possit in diem, quo non liceat Missas votivas celebrare quamvis solemnes.

80. Supersedemus monere, ut locus de industria compositus ad Missam celebrandam sit conveniens ac decens non modo quod spectat ad ornatum et positionem Altaris, sed etiam quoad parietes, fenestras, aliasque accessiones, quibus posset indecens videri.

DE ECCLESIAE DEDICATIONE
SEU CONSECRATIONE

CAPUT XVI.

1. **U**na cum ecclesia consecrandum etiam est Altare unum propter integritatem et validitatem actus, siquidem ecclesia dedicatur *propter altare*. Aequum esset, ut consecraretur Altare primum, vel altare dedicatum Sancto Titulari, si Altaris primarii alius esset titulus.

2. Altare consecrandum ex toto lapideum sit oportet, mensa autem superior constare debet ex uno integro lapide. Si stipites, quo mensa fulcitur, non poterit totus esse lapideus, fiet lateritius, nempe ex calce et lateribus coctis, sed habebit quatuor columellas, seu pilas exiguas lapideas in angulis, quae mensam sustentent, ut comprobetur Altare in suis partibus praecipuis esse lapideum. In media mensa praedicta, sed aliquantulum versus partem anteriorem construetur urnula seu parvum sepulcrum formae quadrae cum poste, cui innitetur lapis claustrum ad includendas Reliquias. Lapis claustrum esse debet solidus ne infringatur, debetque aequare planum mensae ipsius (a). Super mensam incidendae sunt Cruces quinque in locis principalium un-

(a) In antiquis altaribus, quorum multa adhuc extant in veteribus basilicis Urbis, nulla est arcula cavata in media crassitie mensae, ideoque Reliquiae conditae sunt intra vas aliquod in interna stipitis parte. Quoniam tempore coeptae sint Reliquiae in mensa reponi, non constat; videtur tamen referri posse ad reformationem in Pontificale Romanum inductam iussu Clementis VIII. vel iisdem ferme temporibus. Repositio Reliquiarum in mensa satis commoda est, quippe quae conficitur exiguo temporis spatio, sed tamen Altare subiacet exsecrationi, siquidem lapis, quo clauditur urnula est valde friabilis. In hisce instructionibus sequuti sumus modum secundum repositionis. Nihil tamen obstat, quin urnula

tionum, una videlicet in medio, ceterae in quatuor angulis. Advertatur ut Crux incidenda in medio, stet extra lapidem urnulae, ceterae autem quae erunt in angulis, sint dimidium ferme palmum intra mensam. In media parte anteriori stipitis pingatur Crux, super quam fiet unctio, id tamen si stipes esset lateritius: nam si lapideus esset et innexam haberet Crucem metallicam aut marmoream, alteram Crucem apponere non oportet. Infra gradum candelaborum, vel in lateribus inferioribus mensae negotium dabitur artifice, ut quinque ad summum sex orbiculos metallicos, non ferreos, plumbo conglutinet, quibus possit firmari tobalea cerata et reliquae tobaleae.

3. Opus est capsula formae quadrae cum operculo simili, quae cum S. Reliquiis claudetur in urnulam. Capsula ista erit ex lamina plumbea, expolita intus et extra: posset etiam fieri ex argento. Erit autem eiusdem amplitudinis atque interioris partis urnulae, sed aliquantulo subtilioris crassitiei seu altitudinis propter sigillum in medio ibi apponendum.

4. Parietibus internis ecclesiae affigentur Cruces duodecim ad altitudinem palmorum decem a pavimento, quae nunquam dimoveri loco possint; Cruces istae poterunt esse vel pictae muro, aut marmoreae, vel etiam metallicae, nunquam lignae aut alius fragilis materiae, quum super ipsas sacra unctio facienda sit. Altera autem ab altera aequis intervallis distabit, iuxta amplitudinem ecclesiae et parietum eius principalium, in quibus sitae erunt; curabitur tamen ne absint procul ab Altaribus. Opus sunt duodecim ocelli metallici vel ferrei muro iungendi palmum dimidium infra unamquamque Crucem, totidemque cornucopiae metallicae aut ferreae inauratae vel etiam ex ligno inaurato, ad singulas candelas sustinendas (a). Praeparabitur scabellum gra-

fiat in stipite; eius autem os sive apertura esto satis lata, ut Episcopus possit unctiones facere in angulis internis. Porro apertura, de qua supra, fieri poterit in parte anteriori aut in posteriori, vel etiam in alterutro latere, dummodo tamen in ipso consecrationis actu obturetur calce, lateribus coctis et lapidibus ita, ut sit undequaque et penitus clausa, ne, nisi labefactetur Altare ipsum, possint ullo modo extrahi S. Reliquiae.

(a) Quod ad candelas Crucibus parietum apponendas, praescribitur

datum, commodum, constans quatuor aut quinque gradibus cum plano latiori in superiori parte, cumque fulcimentis solidis a lateribus, quam conscendere Episcopus debet, facturis unctiones super parietes.

5. In porta ecclesiae primaria incidetur Crux utrique stipiti ad altitudinem palmorum sex in quibus unctio fiet ab Episcopo. Si stipites essent lateritii, possent fieri binae exiguae Cruces lapideae et muro ipsi innecti.

6. Curabitur, ut ecclesia possit libere circumiri in partibus externis.

*De rebus praeparandis
pro repositione sacrarum Reliquiarum
pridie vespere facienda.*

7. Praescribitur a Pontifice Romano, ut vespere praecedenti consecrationem, reponantur et obsignentur ab Episcopo S. Reliquiae, quae condendae sunt in Altari, et servantur loco decenti et apposite praeparato.

8. Ad hanc rem ornabitur decenter alia ecclesia sive oratorium aliquod ecclesiae dedicandae proximum, vel cubiculum aliquod adiacens, et defectu totali cuiuslibet loci idonei, poterit de industria construi tentorium. Ceterum quicumque ex praedictis locis sit, decenter ornabitur. Si deerit Altare, praeparabitur abacus contectus alba tobalea, super quo collocabitur thalamus seu feretrum ad reponendas S. Reliquias. Feretrum hoc habebit tabulam, binis vectibus instructam, cum urna sive arca decenti et ornata pannis sericeis rubri coloris. Si loco supradicto erit Altare, exponentur super Altari Reliquiae in urna conditae et feretrum ponetur seorsim, utendum postridie mane in actu consecrationis.

a rubrica, ut candela ponatur in capite seu vertice Crucis ipsius eodem modo, quo in benedictione Coemeterii infiguntur vertici Crucis — Et ad caput cuiuslibet Crucis figatur unus clavus, cui affigatur una candela etc. — Nos autem sequuti sumus communem usum collocandi cornucopias cum candela non in summitate, sed ante singulas Cruces.

9. Praeparabitur abacus alter, in quo disponentur obiecta, quae opus sunt ad actionem istam, videlicet stola rubri coloris pro Episcopo, pergamenta scripta ut in Pontificali et subsignata ab Episcopo, tria grana thuris reponenda cum S. Reliquiis, scotula cum candela, aliquantum lemnisci sericei rubri, forfices, tubulus cerae hispanicae, annulus signatorius episcopalis medius aut minimus, capsula cum operculo, superius descripta, ad reponendas sacras Reliquias.

10. Reliquiae erunt duorum saltem Sanctorum Martyrum, clausae singulae in singulis chartis distinctis, nomine Sancti notato super chartam ipsam et afferentur ab Episcopo.

11. Opus est pulvino ad genuflectendum.

12. Prope thalamum aderunt candelabra duo cum cereis, qui ardebunt in nocte, dum fient vigiliae.

13. In eodem loco disponentur scamna, genuflexoria, breviaria, lumina, eaque omnia, quae opus sunt in vigiliis celebrandis quo modo praescribitur a rubricis Pontificalis Romani (a).

(a) Vespere ante consecrationem ecclesiae sive altaris celebrandae vigiliae sunt ante Reliquias Sanctorum Martyrum, quae in ipso consecrationis actu conduntur in altari. Ioseph Catalano, doctissimus vir, in commentariis ad Pontificale Romanum, multa exempla profert de vigiliis a veteribus ante S. Reliquias tota nocte celebratis. In saeculis a nobis remotioribus dividebatur nox in tempora quatuor seu partes distinctas. Tribus primis recitabantur nocturna, unum ab altero divisum; quarta autem parte sub lucis ortum recitabantur Laudes, (Conf. S. Thomam in epist. ad Corinth. cap. XIV. Baronium in annalib. ad an. 51. n. 69. Suarez de Religione tom. II. lib. IV. cap. IV). Variata modo ecclesiastica disciplina et intermissa in noctem recitatione officii, recitantur iunctim tres vigiliae, seu tria nocturna matutina cum Laudibus, mane diversis horis, iuxta varios usus et consuetudines Cleri tum saecularis tum regularis, et consequenter omissa vigiliarum nocturnarum disciplina suppletur, inquam, recitatione nocturnorum matutini una cum Laudibus. Quare exempla omnia a Catalano allata nihil aliud sunt quam monimenta veteris disciplinae. Romae tamen quum supradictae consecrationes celebrantur, in principio vigiliarum solet a quibusdam ecclesiasticis recitari matutinum cum laudibus plurium Martyrum; deinde a duobus, quatuor, sex etiam personis fere semper laicis continuatur in totam noctem oratio; hac enim ratione interpretata est rubrica Pontificalis. Mihi autem videtur, nisi fallor, Pon-

14. Curae erit respectivis superioribus, ne in celebratione vigiliarum oriantur incommoda.

15. Quum ieiunium praeceptivum praescribatur pridie consecrationem Episcopo consecranti et iis qui consecrationem postulaverint, si ageretur de integro populo, indicetur modis observatis a Curia episcopali.

De rebus praeparandis pro Consecratione.

Extra portam ecclesiae. — 16. Suspenditur in altum, si opus fuerit, velarium aliquod ad arcendum solem.

17. Prope portam praeparabitur faldistorium cum veste albi coloris super exiguum tapetum. Aderit pulvinar ad genuflectendum.

18. Legile maioris formae cum Pontificali (pars II.) pro cantoribus.

19. A dextris prope portam ipsam statuatur ahacus conte-

tificale praescribere recitationem nocturnorum cum laudibus tantummodo. Eius verba haec sunt - *Celebrandaeque sunt vigiliae ante Reliquias ipsas et canendi nocturni et matutinae laudes in honorem Sanctorum, quorum Reliquiae sunt recondendae* -. In Pontificali, ut neminem latet, retentae, sunt phrases multae, antiquitatis propriae, ideoque sententia illa *celebrandae sunt vigiliae* afferre offendiculum nequaquam debet, quum immediate ibi declaretur quid significet, videlicet quod in vigiliis istis *canendi sunt nocturni et matutinae laudes*. Haec eadem interpretatio, nisi allucinamur, fuit S. Ritus Congregationis circa rubricam Pontificalis modo allatam. Ipsa enim Rmo Episcopo Cenomanensi respondit - *Pontificalis verba intelligenda esse, quod celebrentur vigiliae cum matutino, laudibus, hymnis, canticis de communi sine nomine expresso, quum non sint partes officii diei*. 14. Iunii 1845. (Decr. num. 4863. vol. VIII. pag. 425.) Iam vero tam Pontificale, quam S. Rituum Congregatio praescribunt, ut in vigiliis recitetur matutinum cum laudibus. Hac igitur recitatione adimpletur praescriptio iniuncta, nec videtur protrahenda esse in noctem totam; id enim neque a Pontificali neque a S. Ritu Congregatione praescribitur. Si in antedictis vigiliis recitandum tantum est matutinum cum laudibus de communi plurimorum martyrum, singulare sane esset pluries eandem recitationem iterare sine ratione sufficiente. Idem P. Catalanus §. XXV. vol. II. pag. 37. queritur, quod multum negligatur

ctus alba tobalea, in quo ponetur vas decens plenum aquae benedicendae (a). aliquantulum salis in lance, vasculum vacuum ad hauriendam aquam quando opus sit, manutergium in usum Episcopi, aspergillum ex hyssopo. Quum autem super abacum eundem collocandum sit feretrum cum S. Reliquiis, praeparabuntur in eo candelabra quatuor cum candelis, debito tempore accendendis.

In sacrario. — 20. Stola una albi coloris, cingulum, alba, amictus et Pontificale pro Diacono ecclesiae custode. Altera stola, cingula duo totidemque albae et amictus pro Diacono et Subdiacono.

21. Superpellicia pro clericis et cantoribus.

22. Crux hastilis cum intorticiis duobus.

23. Praeparabitur etiam herba virens spargenda extra ecclesiam et circa ipsam in partibus eius exterioribus.

24. Si post Consecrationem cantabitur Missa, in promptu erunt ea omnia, quae opus sunt, ut cap. IV. libri II. et cap. XIII. libri V.

Intra Ecclesiam. — 25. Altaria omnia esse debent denuadata et fontes lustrales apud portas ecclesiae erunt vacui.

26. Describentur super pavimentum lineae duae latae palmarum unum, quae se intersecant a quatuor angulis ecclesiae, super quas spargendus erit cinis, ut ipso possint inscribi alphabeta

ecclesiarum altariumque consecratio, idque crimini vertit Episcopis - Puto equidem, inquit, Episcoporum ingluviem exactionesque inportunas causam dedisse populis, ut minime curarent suas dedicari ecclesias -. Quasnam abusiones innuat suis temporibus vigentes, prorsus ignoro. Nullas temporibus nostris abusiones possumus deplorare. Usu autem didici in exercitio honorifici officii mei, quod quum agitur de ecclesia vel altari dedicando, maior et fortasse unica difficultas quae oritur, est prorsus vigiliarum in totam noctem celebratio, quae tamen difficultas dilueretur interpretatione, quam dat rubricae S. Rituum Congregatio. Ceterum haec est nostra de controversia ista privata opinio, quam libenter subiicimus auctoritati, cuius est in huiusmodi quaestionibus proferre iudicium definitivum.

(a) Haec autem aqua, postquam erit benedicta, peracta dedicatione, poterit infundi in fontes lustrales apud fores ecclesiae.

duo, graecum et latinum. Hisce lineis ponetur signum respondens loco literarum, ut ipsae sint regulariter delineatae et inter unam alteramque literam intersit aequale intervallum. Si ecclesia fuerit satis ampla, loco linearum supplebitur viginti quatuor areolis formae quadrae pro alphabeto greco et viginti tribus pro latino, quemadmodum praescribit Pontificalé.

27. In media ecclesia praeparabitur faldistorium cum tegumento albi coloris super exiguo tapeto et pulvinar ad genuflectendum.

28. Duodecim crucibus in parietibus ecclesiae apponentur cornucopiae cum candelis.

29. Legile maioris formae cum Pontificali pro cantoribus ponetur loco idoneo, ne impedimento sit actionibus persolvendis.

30. Hastae cum gossipio cerato ad accendendas candelas.

Prope Altare dedicandum. — 31. In presbyterio altaris huius, si fuerit capax, vel prope sacellum ipsum ponetur abacus tobalea contextus cum quatuor candelabris, sustentibus eandelas: super ipsum quum tempus erit, ponetur feretrum cum S. Reliquiis. Duo insuper abaci maioris formae, contexti tobaleis albis ad praeparanda quae opus sunt ad dedicationem, eaque sunt copia sufficiens cineris satis cribrati, spargendi super pavementum, qui ponetur intra duo quaedam vasa seu recipientia ex aere, atque ut spargi possit, opus sunt batilla duo lata, ferrea, totidemque cribra ex crine parum denso, quibus cribris suum erit manubrium, Tabellae cum literis utriusque alphabeti, graeci et latini. Aliquantulum salis in lance. Aliquantulum cineris in lance. Ampulla vel phiala exigua plena vini in pelvula. Vas decens aquae plenum. Vascula Olei sacri Catechumenorum et S. Chrismatis in lance. Ampullae argenteae plene Oleis sacris praedictis in lance. Ligula utenda ab Episcopo ad ponendum caementum in sepulcro Reliquiarum. Tabellae cum formulis aspersionum, unctionum etc. (a). Pontificale mi-

(a) In praxi multum affert incommodum uti Pontificali in aspersionibus et unctionibus. Quapropter in unaquaque earum actionum adhiberi solet tabella distincta, in qua scripta est formula aspersionis aut un-

noris formae, vel tabella, in qua scripta extent S. Concilii Tridentini decreta, a Diacono legenda. Vasculum vacuum ad hauriendam aquam sacram, quando erit opus. Aspersorium ex hyssopo. Spatulæ duae lignae ad eradendum ex altari ceram ac thus combustum. Aliquantulum scaliolae vel gypsi triti in scutella cretacea. Thuribulum cum navicula plena thuris, Thuribulum alterum cum navicula, substituendum primo, quando necesse sit. Operculum lapideum sepulcri Reliquiarum. Libra una gossipii soluti. Spongiae duae maiores et manutergia quatuor maiora ex tela rudi. Cruces quinque ex gossipio cerato cum quinque et viginti granis incensi: grana autem sint aequalia et laevigata, ut ipsis possit facile superponi Crux ex gossipio cerato: quatuor capita crucium sint iam arsa oportet, ut faciliter accendi possint. Aliquantulum gossipii cerati ad Cruces praedictas accendendas. Conchula exigua cretacea ad reponendum thus combustum. Urceus cum pelvi et manutergia duo in usum Episcopi in lance. Aliquantulum medullae panis et mali medici in lance. Vasculum aquae sanctae cum aspersorio. Chrismale, seu tobalea ex tela alba cerata, quae totam mensam altaris contegat, cum ocellis ad eam firmandam. Tobaleae cuiusque altaris in canistro. Si Episcopus celebrabit Missam lectam post dedicationem, praeparentur quae sunt ad rem, videlicet planeta cum manipulo albi coloris, cussinus vel legile cum Missali, calix cum purificatorio, patena, hostia, palla et bursa cum corporali, ampullae vini et aquae in pelvicula, campanula, canon pontificalis, intorticia pro elevatione. Prope abacos istos aderit concha maioris formae ex aere, in qua reponentur obiecta purificanda vel iniicienda in sacrarium.

ctionis cum nomine Sancti illius, cui dedicatur ecclesia vel altare. Ne tamen oriatur aequivocatio in usu, ad eas distinguendas, scribi solet in capite cuiusque - cum aqua - cum oleis - ad parietes. - Notanda etiam est circa titulum Altaris expressio; quoniam si altare dedicatur in honorem B. Virginis sub titulo quovis, satis est dicere - *ad nomen et memoriam eiusdem gloriosae Virginis Mariae* - Sin altare dedicabitur SS. Crucifixo, dicendum erit - *ad memoriam Passionis Domini nostri Iesu Christi* - quod observabitur etiam in similibus aliis casibus.

Seorsim. — 32. Candelabra cum cereis et Crux cuiusque altaris; advertatur ut Crux collocetur decenter. Tapetum pro altari dedicando et reliquis altaribus. Focus cum igne ardenti et forcipes; scala utenda in unctionibus faciendis Crucibus parietum.

In sacello, in quo exponentur S. Reliquiae. — 33. Faldistorium cum tegumento albi coloris. Scabella duo pro Ministris sacris. Pulvinar ante Altare seu feretrum S. Reliquiarum. Abacus contectus alba tobalea, in quo praeparabitur scotula, pontificale (pars II.) pro Episcopo, pluviale albi coloris cum stola, cingulo, alba, amictu, formali; mitra auriphrygiata cum velo utendo a Cappellano. Urceus cum pelvi et manutergia duo in lance. Pontificale utendum a cantoribus. Baculus pastoralis prope abacum. Intorticia et cerei a Clero utendi in processione. Quatuor planetae rubri coloris cum totidem cingulis, albis et amictibus pro Presbyteris delaturis S. Reliquias.

34. Non erit abs re numerum innuere personarum, quibus opus est in functione ista, et cerae quoque adhibendae. Quoad primum, aderit Diaconus et Subdiaconus: Diaconus alter, ecclesiae custos: Presbyteri quatuor ad S. Reliquias deferendas. Presbyter unus indutus superpelliceo, quithurificare debet altare, dum fiet dedicatio: Presbyter alter, primo substituendus, si opus fuerit. Presbyteri octo vel clerici cum intorticiis aut cereis in processione: octo saltem cantores: clerici tres pro Cruce et intorticiis: clerici quinque, quorum officium sustinere librum, scotulam, mitram, baculum pastorem et Olea sacra, vasculum etc. Sacrista cum clericis suis inservientibus ad ornanda altaria: lapidarius habitu decenti indutus: duo pluresve baiuli, induti sacco alicuius confraternitatis ad transferendam scalam in Crucibus inungendis. Quod autem spectat ad ceram, comparabuntur cerei sex ponderis convenientis altari, quod dedicatur, quatuor insuper aut sex cerei pro singulis reliquis altaribus, intorticia octo, singula bilibria pro processione, altera duo, quinquelibralia pro functione, candelae duae pro scotula, cerei pro altari seu thalamo in quo exponentur S. Reliquiae, candelae parvae commoditati vigiliarum, candelae octo.

singulae semissales, pro abacis in quibus ponentur S. Reliquiae : candelae duodecim ponderis convenientis Crucibus parietum, gossipium ceratum ad accendendum.

De expositione S. Reliquiarum pridie vespere.

35. Functioni huic locus erit sub solis occasum.

36. Antequam adveniat Episcopus accendentur cerei circa thalamum sive altare, ac si opus fuerit, accendentur etiam intorticia duo.

37. Clerus universus, vel pars ipsius superpellicio assumpto, expectabit Episcopum in aditu loci, quo fiet expositio praedicta: Superior ecclesiae porriget Episcopo aspersorium aqua sancta perfusum. Episcopus induet habitum praelatitium servata regula cap. II. lib. V. praescripta.

38. Si aderit Altare, Episcopus geniculabit in gradu infimo super pulvinar et brevi tempore orabit, sin minus procedet recta ad abacum ibique sibi collo imponet stolam supra mantelletum vel mozzetam. Quum ibi in promptu sit capsula superius indicata, ponet intra ipsam reverenter Reliquias Sanctorum, servato ordine dignitatis, videlicet primum Reliquias Apostolorum, tum Martyrum, deinde Confessorum, si aderunt etc. Repositis Sanctorum Reliquiis, ponet inter easdem tria grana thuris et pergamenam iam a se subscriptam, quam poterit, si opus sit, pluribus plicaturis complicare. Operculo deinde claudet capsulam, quae ab ipso vel ab altero ecclesiastico ex eius mandato, ligabitur lemnisco, ad instar fasciae, sericeo rubri coloris, decussato super capsulam ipsam, cuius in media parte, ubi convenient utrumque caput lemnisci, imprimetur sigillum episcopale super cera hispanica, ita ut sigillum sit evidenter impressum.

39. Episcopus utraque manu accipiet capsulam cum S. Reliquiis eamque reponet intra urnam feretri, claudet operculum urnae et stolam dimittet.

40. Geniculabit ante altare sive feretrum et orabit ante S. Reliquias. Postea discedet comitatus a Clero usque ad in-

gressum sacelli seu loci, in quo expositio Reliquiarum peracta fuerit.

41. Profecto Episcopo, incipientur celebrari vigiliae cum recitatione Matutini et Laudum. Si Reliquiae fuerint plurium Sanctorum Martyrum, recitabitur officium desumptum ex Comuni plurimorum Martyrum cum oratione *Deus qui nos conspicias*, ut in Breviario die XIV. Octobris (a) Nulla fiet commemoratio, siquidem officium est votivum.

De Dedicatione.

42. Functionis istius faciendum esset initium quatuor aut quinque ante meridiem horis, respectu habito maioris minorisve ecclesiae amplitudinis. Clerus congregabitur in ecclesiam dedicandam. Clerici, cantores ceterique inservientes ecclesiastici induent superpellicium in sacrario: Ministri sacri amictum, albam et cingulum, Diaconus autem stolam etiam albi coloris diaconalem. Eodem modo parabitur Diaconus, cuius officium erit custodire ecclesiam. In eodem sacrario aderit lumen ardens ad accendendum candelas ante Cruces et intorticia.

43. Populus in ecclesiam non admittetur, secus difficile admodum erit cogere eum ut inde exeat: si plures ecclesiae erunt portae, patebit porta tantum principalis.

44. Quum Episcopus perventurus ad ecclesiam erit, Clerus superpellicio indutus veniet in limen ecclesiae excepturus eum, simul cum Diacono custode; duo Ministri consistent a lateribus faldistorii positi in media ecclesia, manu sustinentes biretum et facie versa ad portam principalem; clerici cum Cruce hastili et intorticiis locum sument versus faldistorium prope Diaconum.

45. Episcopus habitu praelatitio ordinario indutus, nempe

(a) Solent in Altari claudi quorum triumve Sanctorum Martyrum Reliquiae, quae desumuntur ex sacris Romae coemeteriis. Hoc casu recitabitur oratio supra innuta. Si tamen essent Sancti proprii, quorum officia sint approbata in Breviario, ut ex. gr. Ss. Vincentius et Anastasius, Ss. Fabianus et Sebastianus, poterit recitari officium proprium.

cappa supra rocchetum si erit ordinarius, alioquin mantelletto, ac etiam mozzetta supra rochetum in ecclesiam ingrediens, quin accipiat aspersorium, procedet ad faldistorium in quo sedebit facie conversa ad portam principalem, stante a lateribus eius Clero in binos ordines disposito. Iubebit accendi cereos ante duodecim Cruces positas in parietibus, idque fiet a clerico uno et praecipiet inservientibus ut submoveant de ecclesia populum, si aderit.

46. Accensis candelis et profecto de ecclesia populo, procedetur ad locum, in quo erunt S. Reliquiae expositae. Praeibit Crux gestata a clerico superpellicio induto, inter clericos duos sustinentes intorticia ardentia; sequentur clerici bini, deinde Sacerdotes iuxta ordinem hierarchiae: Episcopus medius inter Diaconum et Subdiaconum, sequentibus eius familiaribus nobilibus, si aderunt.

47. Egresso de ecclesia Episcopo, claudetur porta, neque accessus dabitur cuiquam. Diaconus supradictus adstabit portae principali ad custodiam ipsius.

48. Quum processio pervenerit ad sacellum, in quo pridie vespere expositae fuerunt S. Reliquiae, clerici cum Cruce et intorticiis consistent sinistrorsum prope altare seu mensam, quae ibi aderit, ut superius innutum est; ceteri clerici locum sument circa altare; cantores prope legile; Episcopus simul cum Ministris sacris geniculabit super pulvinum et brevi tempore orabit, deinde assurget ad faldistorium accedet in latere Epistolae praeparato ibique sedebit facie versa ad populum; Ministri adstabunt ei a lateribus.

49. Distribuentur immediate clericis paramenta episcopalia et in promptu stabunt familiares nobiles, vel clerici duo, ministraturi Episcopo lotionem manuum. Clerici duo accipient librum et scotulam et consistent prope faldistorium.

50. Brevi interposita mora, Episcopus exuet capiti biretum, assurget, convertetur ad altare et voce elata, sed sine cantu, leget antiphonam totam *Ne reminiscaris* etc. cantores cum Clero prosequuntur recitare sine cantu et pausatim psalmos poenitentiales.

51. Lecta antiphona, Episcopus iterum sedebit, exuetur a Diacono Cruce pectorali, mozzeta vel mantelletto, et bireto, vel cappam, ut supra, deponet, caput cooperiet. Lavabit manus eique sui familiares nobiles vel clerici duo ministrabunt lotionem. Dimittet biretum et a Diacono, adiuvante Subdiacono, induetur amictu, alba, cingulo, Cruce pectorali, stola et pluviale ac si deget in sua dioecesi, assumet etiam formale super pluviali. A Diacono autem cooperietur mitra, et baculum pastorem sinistra accipiet. Induto sacris paramentis Episcopo. Ministri sedebunt a lateribus eius et caput bireto cooperient, Clerici duo ante Episcopum sustinebunt scotulam et librum, ex quo ille simul cum Ministris et Clero leget psalmos poenitentiales (a). Completa psalmorum eorumdem recitatione, Episcopus tantum repetet integram antiphonam *Ne reminiscaris* etc.

52. Post haec Episcopus cum Clero procedet ad portam principalem ecclesiae dedicandae. Praeibit Crux cum intorticiis sequentur cantores. Clerus (et incedent bini) postremo Episcopus cum Ministris, quos sequentur Clerici seu Cappellani a baculo, libro, mitra et scotula.

53. Quum ventum erit ad portam ecclesiae, Crux cum Acolythis subsistet a dextra portae ipsius ita tamen, ut in conspectu sit Episcopi; cantores accedent ad legile: Clerus disponetur circa portam in semicirculum et Episcopus cum Ministris ante portam, facie ad ipsam conversa.

54. Episcopus dimittet baculum, mitra nudabitur a Diacono et intonabit antiphonam *Adesto Deus* quae a cantoribus continuabitur in cantu cum notis praescriptis. Cantu antiphonae completo, subiunget in cantu *Oremus* et orationem *Actiones nostras* etc. (Iuvat autem hoc loco monere quod tum oratio ista, tum reliquae omnes de dedicatione cantandae sunt tono feriali). Post orationem mitra iterum cooperietur a Diacono, et faldistorio ante portam collocato, geniculabit super pulvinum. Clerus omnesque pariter adstantes genua flectent, exceptis tribus clericis, qui sustinebunt Crucem et intorticia.

(a) Episcopus solet omnium psalmorum incipere versiculum primum et recitare totum ✠ *Gloria Patri* ecc.

55. Cantores duo prope Episcopum cantabunt Litanias, ut notatum est in Pontificali, quibus respondebunt adstantes; seu non duplicabuntur ut in sabbato sancto et in sabbato Pentecostes. Cantato & *Propitius esto* ac responso *Exaudi nos Domine*, cessabitur a cantu earum et Episcopus ac ceteri omnes consurgent.

56. Episcopus accedet ad abacum et aquam benedicet ritu, qui describetur. Curandum, ut Crux stet in conspectu Episcopi quum ipse debeat versus illam inclinare caput, dicens *Oremus*. Episcopus cum mitra in capite exorcizabit salem: dimissa mitra et baculo orationem super salem recitabit: rursus mitra coopertus a Diacono, et resumpto baculo, exorcizabit aquam; mitra iterum dimissa, et baculo, aquam benedicet: Diaconus praesentabit ei lancem salis: ipse accipiet salis pugillum, et tribus vicibus in modum Crucis illum miscebit in aquam, dum dicet *In nomine Patris* etc. Si opus fuerit manum absterget mantili ibi praeparato, quod ei porriget Diaconus, deinde sine mitra recitabit alteram orationem.

57. Aquae benedictione absoluta, clericus hauriet eiusdem aquae vasculum unum et accipiet etiam aspergillum ex hyssopo.

58. Episcopus mitra rursus a Diacono coopertus rediit ante portam ecclesiae facie ad ipsam conversa: ibi Diaconus exuet ei mitram, deinde praesentabit ipsi aspergillum ex hyssopo aqua sancta perfusum. Episcopus intonabit ant. *Asperges me*, quam prosequentur cantores, asperget seipsum, Clerum et adstantes, iterumque a Diacono coopertus mitra expectabit dum compleatur cantus antiphonae praedictae. Interea Crux cum intorticiis consistet a dextris Episcopi.

59. Completo antiphonae indicatae cantu, immediate a cantoribus intonabitur responsorium *Fundata est* etc. Episcopus autem exsequetur aspersionem primam super muros externos ecclesiae. Anteibit Crux cum intorticiis; Episcopus medius inter Ministros et clericus cum vasculo aquae sanctae, qui a dextris Diaconi incedet, ut quando necesse sit, possit aspergillo attingi aqua benedicta, Episcopus ambulando muros asperget versus summitatem et aspersionem faciet in modum Crucis, dicens *In*

nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti, non adiungens *Amen*. Procedens a dextris suis, iugiter asperget parietes.

60. Si tota ecclesia circumiri libere non possit, quum eo pervenerit ubi cessare oportebit, abrumpet aspersionem et transibit ad sinistram, atque actum istum prosequetur non a porta ecclesiae, sed ex eo loco, ubi resumí poterit actio ista, ut prosequatur circuitiorem a dextris suis ad sinistram. Si ecclesiae adnexum erit coemeterium, eodem ritu muros etiam coemeterii asperget. Clericus deferens vasculum aquae sanctae, alteram aquam in vasculum infundet, si opus fuerit.

61. Prima aspersione peracta, redibit Episcopus ante portam. Crux subsistet a dextris Episcopi. Cantores cessabunt a cantu. Diaconus recipiet aspergillum quod tradet clerico sustinenti vasculum aquae sanctae, deinde exuet mitram Episcopo. Episcopus conversus ad portam ecclesiae cantabit *Oremus*, Diaconus *Flectamus genua*, omnesque genuflectent, exceptis Episcopo, clericis a libro et scotula, clericisque cum Cruce et intorticiis; Subdiaconus cantabit *Levate* et consurgent omnes. (Id observabitur in cantu orationum omnium, in quibus praepositur invitatio supradicta). Episcopus cantabit orationem, postquam rursus a Diacono mitra coopertus, accipiet dextra baculum pastorem, appropinquabit portae eamque percutiens extremitate baculi, dicet elata voce *Attolite portas* etc. Diaconus custos respondebit *Quis est iste Rex gloriae?* Et Episcopus: *Dominus fortis* etc. Si difficile esset, ut Diaconus custos audiret vocem Episcopi aut Episcopus vocem Diaconi, poterit aliquantulum aperiri porta.

62. Cantores immediate intonabunt ac prosequentur cantum responsorii *Benedic, Domine* etc. Episcopus autem, dimisso pastoralis, resumet aspersorium et secundam aspersionem exsequetur ad parietes externos ecclesiae eodem modo ac primam, sed versus fundamenta.

63. Post aspersionem secundam redibit ante portam Episcopus, cantabit secundam orationem iterumque pulsabit portam exsequens quod praescriptum fuit in prima. Clerici cum Cruce et intorticiis in reditu post secundam aspersionem advertent, ut stent a sinistris Episcopi, neu transeant ad dextram.

64. Episcopus post secundam percussionem portae dimittet baculum. Cantores cantabunt responsorium *Tu Domine* etc. Diaconus iterum tradet aspergillum Episcopo, qui tertiam aspersionem externam super ecclesiam faciet ut praecedentes, advertens, ut aspergat muros versus medium sive, ut praecipit Pontificale *circa altitudinem faciei suae* utque procedat a sinistra ad dexteram suam.

65. Tertia aspersione peracta, Episcopus redibit ante portam dimittet aspergillum et a Diacono nudabitur mitra: recitabit ritu praescripto tertiam orationem et post ipsam Diaconus ei reponet mitram. Resumet baculum pastorem, appropinquabit portae, eamque pulsabit dicens *Attollite portas* etc. Diaconus custos respondebit *Quis est iste Rex gloriae?* Episcopus una cum toto Clero subiunget *Dominus virtutum ipse est Rex gloriae* et immediate adiicient. *Aperite, aperite, aperite.* Diaconus custos portam aperiet ecclesiae et adiuvabitur a clerico aliquo, si opus erit.

66. Episcopus cum Ministris tantum ingreditur primus in ecclesiam et signum Crucis in limine ipso efficiet extremitate baculi pastoralis, dicens *Ecce Crucem Domini fugiant phantasmata cuncta.* Annuntiabit deinde pacem, dicens elata voce *Pax huic domui*, a Diacono custode respondebitur ei *In introitu vestro* et Clerus respondebit *Amen.*

67. Diaconus custos, functus iam officio suo, recedet iu sacrarium et vestes sacras dimittet.

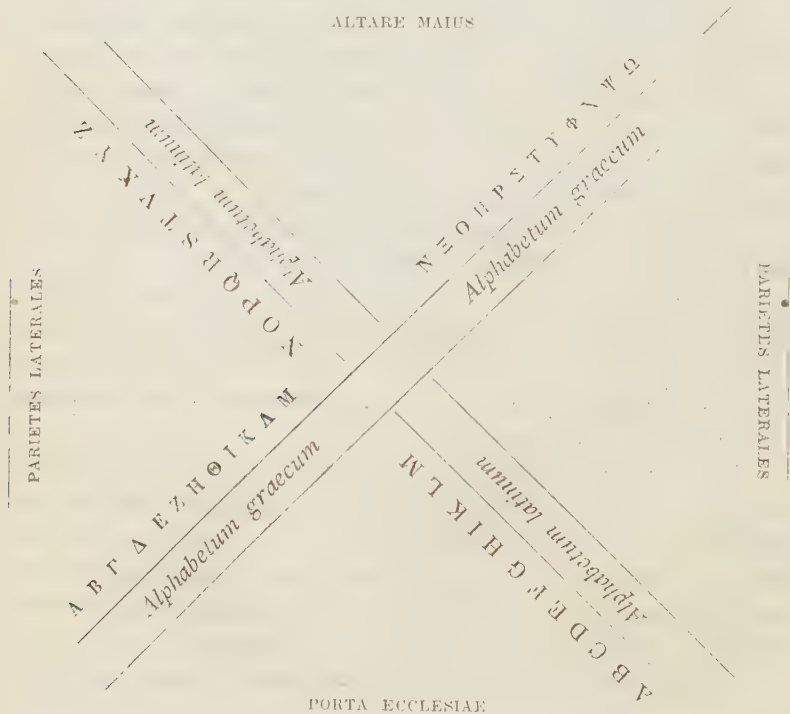
68. Episcopus recedet in latus internum portae a dextris suis, ut in ecclesiam ingrediantur clerici cum Cruce et intorticiis, cantores, clerici inservientes et lapidarius. Quibus ingressis personis, claudetur iterum porta et reliquum Cleri omnisque populus extra ecclesiam manebit.

69. Porta ecclesiae clausa, a cantoribus cantabitur ant. *Pax aeterna* et altera *Zachaeae festinans*, dum procedent ad medium ecclesiae. Crux cum intorticiis subsistet a latere et a dextris Episcopi, cantores ad legile, Episcopus cum Ministris stabit ante faldistorium in media ecclesia, facie versa Altare primarium, clerici et reliqui inservientes prope Episcopum.

70. Completo cantu utriusque antiphonae supra indicatae,

Diaconus exuet mitram et pileolum Episcopo, qui genibus flexis in pulvino intonabit hymnum *Veni Creator Spiritus*, neque assurgat nisi completo cantu strophae primae. Adstantes omnes geniculabunt, exceptis tribus clericis cum Cruce et intorticiis. Post primam stropham consurgent omnes, et stabunt usque ad finem cantus hymni praedicti.

71. Ubi assurrexerit Episcopus, clerici ad hoc delecti spargent cinerem super utramque lineam vel super areolas in pavimento ut ibi describantur duo alphabeta, de quibus supra. Clerici quatuor opus sunt ad actionem istam: eorum unus sustinebit vas cum cinere, alter cribrum, tertius cinerem accipiet batillo eumque imponet in cribrum et efficiet ut decidat in terram, quartus extra eum apponet tabellam cum litera respondente e regione Episcopi, quando ipse literam delineaturus erit. Normam habes in subiecto schemate.

72. Posteaquam assurrexerit Episcopus reponetur ei pileolus a Diacono. Item absoluto hymni cantu, a Diacono mitra reponetur Episcopo, qui genuflectet in pulvino ante faldistorium. Genuflectent adstantes omnes, exceptis clericis cum Cruce et intorticiis et illis qui operam dabunt spargendo cinerem, si nondum actionem istam peregerint. Cantores duo cantabunt Litanias, quibus respondebitur ab adstantibus. In ipsis invocentur duabus vicibus Sancti Martyres, quorum Reliquiae claudentur in altari, et nomen Sancti illius, in cuius honorem dedicatur ecclesia et Altare: advertatur autem, ut nominentur iuxta ordinem hierarchicum (a). Cantato *ŷ. Ut omnibus fidelibus defunctis* etc. consurgent Episcopus cum duobus Ministris, et clerici a baculo, libro et scotula. Episcopus, eodem manens vestigio, accipiet baculum sinistra et benedicet ecclesiam atque altare cum versiculis in Pontificali notatis. Postquam haec cantata fuerint, dimittet baculum, genuflectet iterum, et a cantoribus resumetur cantus Litaniarum a *ŷ. Ut nos exaudire digneris* usque ad finem.

73. Litanis absolutis, Episcopus assurget, mitra exuetur a Diacono et cantabit utramque orationem *Praeveniat* et *Magnificare*, praemittendo primae *Flectamus genua*.

74. Post orationes istas rursus cooperietur mitra a Diacono et baculum accipiet dextra. Transibit ad sinistram portae, praecedente Cruce, quae stabit e regione eius, et incipiet ac pro-

(a) Notetur ordo, quo Sancti nominandi sunt in Litanis. Si locus iam erit Sancto in Litanis, ut esset ex. gr. S. Stephanus, S. Laurentius, repetetur invocatio altera vice in loco suo. Sin autem esset Sanctus, qui in Litanias non est recensitus, invocabitur bis in ordine suo post Sanctos omnes in illis nominatos et ante versiculum omnibus communem, videlicet *Omnes sancti Martyres. Omnes Sancti Pontifices et Confessores*. Si ecclesia aut altare dedicabitur in honorem B Virginis sub quovis titulo, nominabitur duabus vicibus *Sancta Maria*: si dedicabitur alicui mysterio de vita aut passione Iesu Christi, dicetur bis *Fili Redemptor mundi Deus*. Si ecclesia dedicata erit Sancto alicui et altare, quod consecrabitur, alium habebit titulum, dicetur in Litanis *Ut ecclesiam hanc ad honorem tuum et nomen Sancti N. et altare hoc ad honorem tuum et nomen Sancti N. consecranda* etc.

sequetur extremitate baculi signare super cinerem alphabetum graecum. Crux cum clericis intorticia sustinentibus procedent pedetentim dum Episcopus signabit literas.

75. Simulatque Episcopus incipiet signare literas, cantores inchoabunt cantum ant. *O quam metuendus est.* etc. eaque cantata, subiungent in cantu primum versiculum cantici *Benedictus*. Repetent deinde antiphonam in cantu et prosequentur pariter in cantu versiculum secundum cantici atque ita porro. Cantus protrahetur donec Episcopus signabit alphabeta, quocirca magister chori advertet ut debito tempore cantetur *Gloria Patri* cum repetitione antiphonae, itemque *Sicut erat* cum eadem repetitione.

76. Quando Episcopus incipiet signare alphabetum graecum, amovebitur de media ecclesia faldistorium cum pulvino ac tapeto et reponetur prope altare, quod consecrandum erit. Signata ab Episcopo litera prima, clericus unus tollet tabellam cum litera respondente, idque fiet ad secundam, tertiam et reliquas omnes. Tabellae reponentur super abacum. Episcopus, peracta scriptione alphabeti graeci, transibit ad lineam alteram a dextra portae et signans alterum alphabetum procedet versus latus Evangelii altaris principalis.

77. Signato alphabeto utroque, cessabitur a cantu antiphonae et versiculorum cantici, ut superius monuimus. Episcopus praeunte Cruce cum intorticiis accedet ad Altare dedicandum et subsistet longe ab ipso quinque aut sex passus. Dimittet baculum et a Diacono exuetur mitra. Genuclabit in pulvino conversus ad Altare praedictum, et intonabit in cantu *Deus in adiutorium meum intende*: cantores respondebunt *Domine ad adiuvandam* etc. Assurget et cantabit *Gloria Patri* etc. cantores respondebunt *Sicut erat* etc. Ibi faciet secunda ac tertia vice efferens vocem hemitonio singulis vicibus. Astantes genuflectent et assurgent, quando genuflectet et assurget Episcopus.

78. Rursus cooperietur mitra a Diacono et consecrabit aquam, quae utenda est in functione ista. Quapropter accedet ad abacum, in quo aderit concha aquae plena et reliqua. Ibi stante Cruce in conspectu eius, mitram retinens in capite, exorcizabit

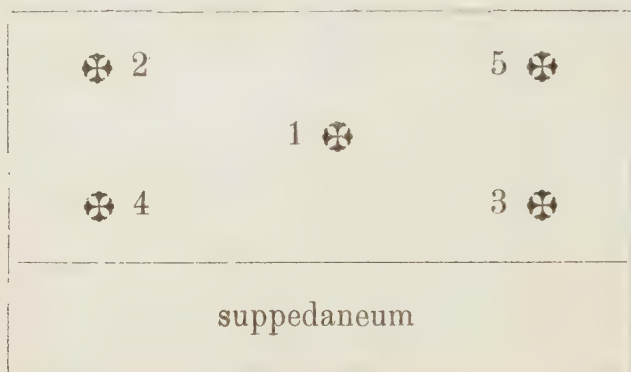
salem. Dimittet mitram et salem benedicet. Mitra resumpta, exorcizabit aquam. Rursus dimissa mitra, aquam benedicet. Deinceps benedicet cinerem. Pugillum salis dextera accipiet et imponet super cinerem tribus vicibus in modum Crucis, dum dicet *In nomine Patris* etc. Manu eadem miscebit salem et cinerem, acceptumque dextera huius mixturae pugillum iniciet in aquam tribus etiam vicibus in modum Crucis dicens *In nomine Patris* etc. cavens ne aqua medefaciat manum. Absterget autem manum mantili, quod ei porriget Diaconus. Vinum benedicet. Accipiet a Diacono ampullam vel phialam cum vino benedicto, eodemque modo infundet illud in aquam, dicens *In nomine Patris* etc. Recitabit alteram orationem *Omnipotens sempiterne Deus, creator* etc. Resumpta mitra, leget super aquam orationem *Sanctificare per verbum Dei* etc. usque ad verba *stabilitas parietum*. Episcopus accipiet baculum pastorem et, praeunte Cruce cum intorticiis, accedet ad portam ecclesiae. Ibi extremitate inferiori baculi signabit cruces duas super portam, unam in alto, alteram ad imum, et mitram in capite retinens prosequetur orationem *Sit posilis Crux invicta liminibus* etc.

79. Oratione absoluta, redibit quo loco aquam benedixerit, dimittet baculum et recitabit invitationem ad orationem *Deum Patrem omnipotentem* etc. Interim clericus extrahet de vase maiori vasculum unum aquae consecratae et afferet illud ad altare consecrandum.

80. Episcopus accedet ad altare consecrandum et consensu suppedaneo intonabit antiphonam *Introibo*, quam prosequentur cantores (a). Postquam antiphonam intonuerit, intinget pollicem dexterum in vasculum aquae sacrae et crucem signabit in media mensa dum dicet *Sanctificetur*: continuabit formulam triplex

(a) Notanda probe est rubrica ad psalmum *Iudica me Deus* et reliquos. Post primum psalmi versiculum *Repetitur tota antiphona praedicta SI NECESSE FUERIT*. Finis est, ne sine cantu prosequatur functio. Si altaria plura dedicanda essent, antiphona repetetur post versiculum unumquemque, sin minus repetetur post versiculum ultimum tantummodo.

crucis signum efficiens manu ad verba *In nomine Patris* etc. Diaconus porriget ei vasculum et Subdiaconus sustinebit tabelam cum formula aspersionis (a). Aspersione pollice facta in medio, peraget alteram in angulo posteriori cornu Evangelii, tertiam in angulo anteriori cornu Epistolae, quartam in angulo anteriori cornu Evangelii, quintam in angulo posteriori cornu Epistolae, ut in subiecto schemate;

postea pollicem absterget mantili, quod ei porriget Diaconus.

81. Post aspersiones istas Episcopus subsistet in medio suppedaneo, donec complebitur cantus psalmi et repetitio antiphonae, post quam Diaconus exuet ipsi mitram. Episcopus cantabit *Oremus* (Ministri *Flectamus genua*) et subiunget orationem *Singulare illud propitiatorium* etc. Clericus qui custodiet vasculum aquae sanctae, infundet in ipsum novam aquam sanctam et accipiet ex abaco aspergillum ex hyssopo.

82. Completa oratione, Episcopus intonabit ant. *Asperges me*, quam prosequentur cantores cum primis tribus versiculis psalmi *Miserere*. Diaconus Episcopo mitram reponet ac tradet aspergillum ex hyssopo, iam perfusum aqua supradicta. Episcopus asperget in gyrum mensam et stipitem altaris. Si altare versum erit ad populum ita ut possit libere circumiri,

(a) Inspiciatur adnotatio num. 31. capit. huius subiecta.

mensam et stipitem asperget contextim. Si adhaerebit muro et consequenter non possit circumiri, servabit methodum sequentem. Incipiens a medio aspergere stipitem in latere Epistolae deinde latus stipitis, prosequetur aspergere mensam totam, procedens a latere Epistolae ad latus Evangelii, tum latus stipitis in latere Evangelii: postea aspergens partem anteriorem stipitis in latere eodem, redibit in medium (a).

83. Tam in ista, quam in reliquis aspersionibus advertatur a cantoribus divisio versiculorum psalmi *Miserere*.

84. Prima aspersione peracta, expectabit dum compleatur etiam cantus trium versiculorum, qui praedictam antiphonam sequuntur: tunc iterum intonabit eandem antiphonam *Asperges me* et secundam aspersionem exsequetur eodem prorsus modo, quo praescriptum est in prima. Hoc autem fiet septies.

85. Post aspersionem septimam et postquam cantati fuerint ultimi duo versiculi psalmi supra nominati, descendet Episcopus de Altari, et antecedente Cruce cum intorticiis, asperget parietes ecclesiae internos versus pavimentum. Initio aspersioni ducto ab altari maiore, incipiet aspergere latus Evangelii et procedet usque ad latus Epistolae. Aspersionem autem exsequetur, nullum faciens Crucis signum, ut in muris ecclesiae externis. Simulatque Episcopus incipiet aspersionem, cantores intonabant et prosequuntur cantum antiphonae *Haec est domus Domini* etc. cum psalmo *Laetatus sum*, cuius in fine non cantabitur *Gloria Patri*, nec repetetur antiphona. Reverso Episcopo quo loco incepit primam aspersionem, cantores intonabunt antiphonam *Ecce surgat Deus* etc. cum psalmo *In Ecclesiis*. Episcopus aspersionem secundam faciet, ut primam, advertens ut parietes aspergat in medio, sive ut praecipit Pontificale « circa altitudinem faciei suae » Redibit deinde, ut supra, prope Altare maius, et ad intonationem ant. *Qui habitat* etc. cum psalmo *Dixit Domino*, exsequetur aspersionem tertiam et parietes asperget

(a) Aspersio ac thurificatio faciendae sunt ad stipitem et mensam, quia sunt binae partes essentielles, quae altare constituunt. Si altare adhaereret muro cum columnis aliove ornatu, extraneum hoc est altaris substantiae, ideoque nec aspergendum est nec thurificandum.

versus summitatem. Hanc deinde tertiam aspersionem peraget ex parte opposita, videlicet initium faciet in latere Epistolae et procedet ad latus Evangelii.

86. Peracta aspersione tertia, redibit ante Altare maius. Quando autem a cantoribus intonabitur responsorium *Domus mea*, praecedente Cruce cum intorticiis, aqua sancta asperget pavimentum in medio, procedens ex altari maiore ad portam ecclesiae principalem, et in reditu ex porta principali ad altare maius asperget aqua sancta pavimentum in lateribus. Revertetur postmodum in mediam ecclesiam, et aquam sanctam asperget super pavimentum ad quatuor coeli plagas. Completo cantu antiphonae supradictae, convertetur ad portam principalem et cantabit *Oremus* (Ministri *Flectamus genua*) et duas orationes cum praefatione, manibus expansis ac tono feriali.

87. Hoc tempore in sacello, seu loco alio, quo aderunt expositae S. Reliquiae, dabitur opera, ut parentur amictu, alba, cingulo et planeta rubri coloris quatuor Presbyteri, qui deferre debent thalamum S. Reliquiarum. Praeparabuntur etiam intorticia utenda in processione ac thuribulum cum igne.

88. Finito praefationis cantu, Episcopus cooperietur iterum mitra a Diacono et redibit ante altare. Ibi dimissa mitra, benedicet caementum, quo claudendum erit parvum sepulcrum S. Reliquiarum (a) recitans orationem *Summe Deus* etc. Residuum aquae sacratae effundetur a clerico quopiam ad basim stipitis altaris (b).

89. Ad accipiendas S. Reliquias procedetur ordine sequenti.

(a) Usu didici, quod si aqua in gypsum sive scaliolam infunditur eo tempore, quo praescribit Pontificale, quum interea non brevis mora interponatur, gypsum obdurescit tamquam lapis, neque potest amplius adhiberi ad claudendum lapidem urnulae. Quocirca alio prorsus modo tractanda res est. Benedicendum est gypsum non infusa aqua, et aliquantulum aquae sacratae servandum, ad infundendum in gypsum quo tempore opus est.

(b) Si multa copia aquae sacratae superesset, indecens esset eam effundere totam circa basim stipitis. Ut servetur ritus, poterit effundi exigua quantitas: residuum autem, peracta functione, infundetur in sarcarium.

Crux cum intorticiis: cantores qui habebunt Pontificale, vel libellos cum antiphonis et responsoriis in processione cantandis: deinde qui de Clero sunt, bini: clericus gestans vasculum S. Chrismatis in lance cum aliquantulo gossipio: Episcopus medius inter Ministros suos baculum sinistra sustinens: clerici a mitra et baculo: reliqui duo a libro et scotula.

90. Aperietur porta principalis ecclesiae, qua tamen aperta, vetabitur ne quis ingrediatur. Exibit de ecclesia processio et dirigetur ad sacellum seu locum illum, in quo expositae sunt S. Reliquiae. Clericus gestans vasculum S. Chrismatis subsistet in limine ecclesiae. Clericus alter advertet ut accendat cereos in abaco, in quo deponentur S. Reliquiae tam extra, quam intra ecclesiam.

91. Processio quum pervenerit ad sacellum seu locum supradictum, subsistet extra ipsum; ibi Episcopus dimittet mitram et cantabit *Oremus* (Ministri *Flectamus genua*) et orationem *Aufer a nobis* etc. Post orationem istam Episcopus a Diacono rursus cooperietur mitra, recipiet baculum et cum Ministris suis ingreditur in antedictum sacellum. Intorticia aut cerei iam ardentes distribuentur Clero; Presbyteri parati praesto erunt apud thalamum, ubi aderit etiamthuriferarius cumthuribulo. Cantores antiphonas cantabunt cum psalmo *Venite exultemus*, vel antiphonam plurimorum SS. Martyrum, ut a Pontificali praescribitur. Completo antiphonae cantu, Episcopus dimittet baculum et mitra a Diacono nudabitur; cantabit *Oremus* (Ministri *Flectamus genua*) et orationem *Fac nos quaesumus* etc. Tum rursus mitra cooperietur a Diacono, qui postea ministrabit ei incensum et Episcopus incensum in thuribulum demittet cum benedictione. Post haec intonabit antiphonam *Cum iucunditate exhibitis*, et recepto baculo pastoralis, recedet a latere ut locum transeundi praebeat Presbyteris S. Reliquias gestantibus.

92. Ordinabitur processio versus ecclesiam. Anteibit Crux cum intorticiis: cantores, qui cantabunt antiphonam *Cum iucunditate* et reliquas: Clerus cum intorticiis:thuriferarius cumthuribulo, quod leviter agitans, adolebit S. Reliquias: quatuor

Presbyteri, planetis rubri coloris induti, qui humeris supportabunt thalamum cum S. Reliquiis: Episcopus medius inter Ministros: clerici seu Cappellani a mitra, baculo, libro et scotula: familiares nobiles Episcopi, si aderunt. Processionem populorum subsequetur.

93. Quum processio pervenerit ante portam ecclesiae, cantores subsistent prope portam ipsam et prosequuntur cantare antiphonas supra innutas. Ceteri omnes, superiori numero nominati, servantes ordinem ibi indicatum, circumibunt exterius ecclesiam, initium facientes a dextris suis et procedentes a sinistris, iugiterque sine mora ac tono aequali cantantes *Kyrie eleison*. Ad hanc rem expediet ut adsint cantores duo. In circuitu externo cum S. Reliquiis observabitur quod superius traditum est in aspersione prima, nisi tota ecclesia posset libere circumiri.

94. Reversa ante portam ecclesiae processione, Crux cum intorticiis subsistet a sinistris portae eiusdem, thalamus deponetur super abacum, manentibus ibi in lateribus quatuor Presbyteris paratis planeta cum thuriferario, Clerus cum intorticiis disponetur in circulum prope Reliquias ipsas, ne tamen Episcopi impediat conspectum, Episcopus sedebit faldistorio posito a dextra portae, assistantibus ei Ministris suis. Cantores cessabunt a cantu antiphonarum. Sedens Episcopus homiliam habebit ad populum, quae conveniat huiusmodi circumstantiae. Post homiliam Archidiaconus, si quis erit, secus Diaconus elata voce leget ac publicabit duo decreta S. Concilii Tridentini sess. XXII. cap. XI. *de reformat.* « Si quem Clericorum » et sess. XXV. *de reformat.* « Non sunt ferendi » Relate ad fundatores ecclesiae et instrumentum stipulatione firmandum, difficile est ut possit accidere in praesentia, siquidem dos constituitur priusquam imponatur manus erectioni aedificii. Tamen, si adesset, fiet quod a Pontificali praescribitur.

95. Post haec Episcopo adhuc sedente, cantores cantabunt responsorium *Erit mihi Dominus*. Cantu completo, Diaconus exuet mitram Episcopo, qui assurgit et conversus ad portam cantabit *Oremus* (Ministri *Flectamus genua*) et orationem *Do-*

num tuam Domine etc. Post orationem rursus cooperietur mitra a Diacono, et cum Ministris, qui pluviale eius attollent, accedens ad stipitem dexterum portae eiusdem, intinget pollicem in S. Chrisma et faciet unctionem triplicem super Crucem ibi incisam, dicens *In nomine Patris* ✠ *et Filii* ✠ *et Spiritus* ✠ *Sancti*: transibit deinde ad stipitem sinistram, eodemque ritu conficiet unctionem alteram: pollicem gossipio absterget et consistens in medio portae prosequetur formulam *Porta sis benedicta* etc. (a) Recedet versus faldistorium, et stans intonabit antiphonam *Ingredimini Sancti Dei*, quam prosequuntur cantores.

96. Ordine superius notato intrabit processio in ecclesiam et populus sequetur Episcopum. Si magna turba sese urgeret populus, expediet ut designetur clericus aut custos quispiam, qui contineat eum ac iubeat ingredi ordinatim ad vitandam confusionem.

97. Processio dirigetur ad altare, quod consecrandum erit, quo quum pervenerit, Crux cum intorticiis consistet versus latus Evangelii. cantores ad legile, Clerus cum intorticiis efficient

(a) Hoc loco rubrica Pontificalis haec habet — *Pontifex, accepta mitra, priusquam ingrediatur, intingit pollicem dexteræ manus in sanctum Chrisma, et cum eo in modum Crucis signat ostium Ecclesiae exterius, dicens etc.* — Quando Episcopus intrat prima vice in ecclesiam post tertiam interrogationem *Attollite portas* etc. praescribitur ut porta iterum claudatur. Quando autem de ecclesia egreditur accepturus Reliquias, non praecipitur ut porta claudatur. Uctio igitur non est facienda super postes seu fustum ligneum, propterea quod si fieret super portam clausam, porta quodam modo clauderetur et obturaretur ingressui fidelium. Praeterea sacra unctio nunquam fit super materias fragiles, ut lignum, sed super petram, metallum et murum. Ideo contendimus exsequendam esse super stipites, in quibus apposite inciduntur binae exiguae Cruces. Catalanus, qui in suis doctis commentariis declinat cuiuscumque quaestionis practicae discussionem, nihilo mirus hoc loco testatur praxim servatam in dedicationibus ecclesiarum *In dedicatione ecclesiae S. Hieronymi Charitatis et complurium aliarum ecclesiarum Urbis hunc ritum servatum vidi, ut in utroque ostii ecclesiae limine, dextro scilicet et sinistro Cruces prius sculptae sacro Chrismate ab Episcopo inungerentur.* —

semicirculum circa Altare, thalamus deponetur super abacum, prope quem manebunt quatuor supradicti Presbyteri, Episcopus cum Ministris suis consistet ante Altare. Ibi Episcopus dimittet baculum et intonabit antiphonam *Exultabunt Sancti*, quam cantores prosequuntur cum duobus psalmis *Cantate Domino* et *Laudate Dominum*. Clericus qui deferet vasculum S. Chrismatis, deponet illud super altare, quo afferet etiam lapidem, sive operculum lapideum quo claudenda erit urnula, seu parvum sepulcrum.

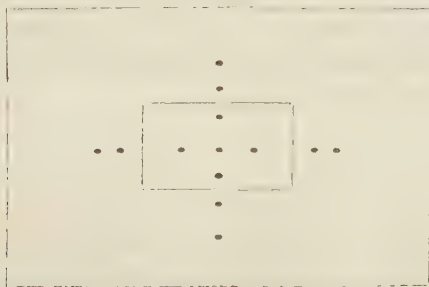
98. Dum a cantoribus repetetur antiphona supra indicata, Episcopus ascendet in suppedaneum altaris et a Diacono mitra nudabitur. Expleto cantu repetitionis antiphonae, cantabit orationem *Oremus. Deus, qui in omni loco* etc. Post orationem recipiet mitram, intinget pollicem in S. Chrisma et inunget quatuor angulos parvi sepulcri, dicens singulis vicibus *Consecratur et sanctificetur* etc. et benedicens dextra dum dicet *In nomine Patris* etc. (a). Post unctiones absterget pollicem gossipio, exuetur mitra a Diacono et convertetur versus populum, non discedens de suppedaneo altaris. Quatuor saepius nominati Presbyteri accipient thalamum cum S. Reliquiis eumque admovebunt ad altare. Diaconus aperiet urnam et Episcopus utraque manu reverenter accipiet capsulam cum Reliquiis et conversus ad altare, reponet illam in parvum sepulcrum, intonans responsorium *Sub altare Dei*, quod prosequuntur cantores. Thalamus reportabitur ad abacum et poterit aliquo velo cooperiri: extinguuntur cerei qui ardebant in abaco ipso: quatuor Presbyteri delatores thalami recedent in sacrarium et sacra paramenta dimittent. Lapidarius, accepta lance cum caemento, infundet aquam in ipsum, ut liquefiat et appropinquabit ad altare.

99. Dum cantabitur supradictum responsorium *Sub altare*

(a) Ut in ista, sic in reliquis unctionibus advertat Episcopus ut duplicem unctionem in modum Crucis faciat pollice intincto in Oleum sacrum, unam videlicet ad verbum *Consecratur*, alteram ad verbum *Sanctificetur*, ut innuitur in Pontificali, Consule S. Rit. Cong. decret. 11. Martii 1820. cum subiecta adnotatione.

Dei. Episcopus imponet incensum cum benedictione in thuribulum. Diaconus prius ei ministrabit incensum, postea tradet thuribulum. Episcopus cum profunda inclinatione ante et post thurificabit S. Reliquias triplici ductu. Restituet thuribulum Diacono, a quo deinde cooperietur mitra et accepto lapide sive operculo parvi sepulcri, intinget pollicem dextrum in S. Chrisma et inunget partem quae spectat internum eiusdem sepulcri proferens formulam *Consecratur et sanctificetur hic lapis. In nomine Patris* etc. Relinquet lapidem super altari, absterget pollicem gossipio, caementum trulla ponet super postem sepulcri, adiuvante lapidario, si opus fuerit, cavens ne caementum defluat super capsulam Reliquiarum. Accepto dein lapide sepulcri, intonabit alteram antiphonam *Sub altare Dei*, claudet sepulcrum lapide, qui poterit firmari a lapidario, ut sit immobilis et bene obturatus. Cantores prosequentur cantum antiphonae indicatae. Caementum quod forte adhaesisset mensae altaris, spongia tollitur, exinguentur intorticia, et removebuntur ab altari quae ad parvum sepulcrum claudendum opus fuerunt.

100. Cantu antiphonae absoluto, Episcopus dimittet mitram et cantabit orationem *Oremus. Deus quis ex omnium* etc. Post orationem reponetur ei mitra a Diacono ac rursus intincto pollice in S. Chrisma, unctionem conficiet super altare, dicens *Signetur et sanctificetur hoc altare in nomine Patris* etc. Advertet, ut unctionem istam exsequatur super mensam et super parvum sepulcrum, comprehendens utrumque, quasi iungens parvum sepulcrum mensae. Post unctionem pollicem absterget gossipio.

Diaconus ei ministrabit incensum, quod in thuribulum imponet

cum benedictione *Ab illo benedicaris* etc. quam ut nunc sic deinceps concludet cum verbis *In nomine Patris* *et Filii* *Spiritus* *Sancti* conficiens tria Crucis signa. Diaconus exuet ei mitram, deinde tradet thuribulum. Intonabit antiphonam *Stetit Angelus*, rursus cooperietur mitra a Diacono, et incensabit altare undique (ut praescribit Pontificale) donec durabit huius antiphonae cantus. Adsoluto cantu antiphonae, thuribulum restituet Diacono, qui mitram ei postea exuet. Episcopus stans in medio suppedaneo cantabit orationem *Oremus. Dirigatur oratio nostra* etc. post quam denuo cooperietur mitra a Diacono, descendet de altari et sessum veniet ad faldistorium collocatum in angulo graduum a latere Epistolae, ibique manebit cum Ministris suis (a).

101. Presbyteri vel clerici duo, sacro ordine constituti, induti superpellicio, colligent spongiis aquam sacratam, quae supererit in altari, in stipite et in basi, ipsumque abstergent et exsiccabunt mantilibus e tela rudi. Spongiae et mantilia madefacta ponentur in concha ex aere, notata superius inter res praeparandas, ut postea lavari possint et aqua lotionis iniiciatur in sacrarium: item in concha eadem ponetur gossipium, quo Episcopus absterserit ac deinceps absterget pollicem suum comburendum postea et iniiciendum in sacrarium.

102. Postquam abstersum erit Altare, Episcopus sedens faldistorio, vel throno, cum benedictione superius innuta imponet in thuribulum incensum, quod ei ministrabitur a Diacono. Praesto erit apud altare Presbyter superpellicio indutus, qui altaris eiusdem prosecuturus erit thurificationem, durante consecratione, et clericus in promptu habebit vasculum Olei sacri Catechumenorum in lance cum aliquantulo gossipio ac tabellam cum formula unctionum.

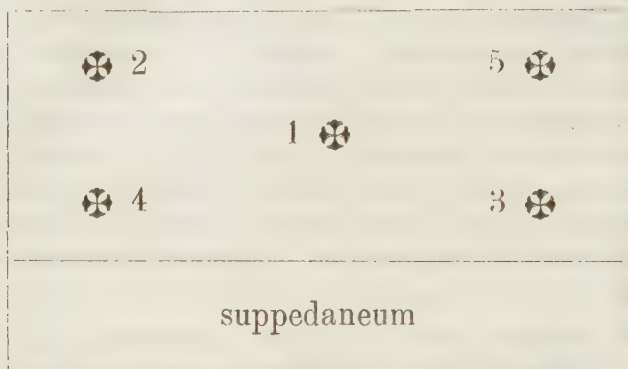
(a) Si Episcopus, consecrationem exsequens, fuerit Ordinarius, ac si prope Altare praeparatus erit thronus, in actione ista sedebit throno non in faldistorio.

103. Incenso in thuribulum imposito, Episcopus de faldistorio assurget, redibit ad altare, ascendet in suppedaneum et accepto ex manibus Diaconi thuribulo, nullam recitans formulam, thurificabit in modum Crucis super mensam semel tantum in medio et in quatuor angulis, ubi exsequendae erunt unctiones principales videlicet prima in medio, altera in cornu posteriori Evangelii, tertia in cornu anteriori Epistolae, quarta in cornu anteriori Evangelii, quinta in cornu posteriori Epistolae. Episcopus thuribulum resituet Diacono, hic autem thuriferario. Thuriferarius thuribulum receptum praesentabit iterum Episcopo, qui, Diacono ipsi ministrante, incensum cum benedictione in illud reponet, ut supra.

104. Diaconus recipiet thuribulum ipsumque tradet Episcopo, qui intonabit Resp. *Dirigatur* et cantores prosequuntur illud. Episcopus incensabit altare tribus vicibus, initium faciens a dextris suis. Si altare fuerit insulatum, sive ut aiunt, orientale, circumibit altare, thurificans contextim stipitem et mensam: si erit adhaerens muro incensabit partem anteriorem stipitis, latus Epistolae, totam mensam, procedens a latere Epistolae ad latus Evangelii, latus Evangelii, partem anteriorem stipitis, in latere eodem et redibit in medium. Hoc, ut iam monuimus faciet tribus vicibus. Peracta thurificatione, tradet thuribulum Presbytero, qui prosequi thurificationem debebit, quique dum thuribulum accipiet, osculabitur manum eius. Presbyter de gradibus descendet et in plano presbyterii iugiter circumiens altare ab uno ad alterum latus, incensabit illud eodem modo quo incensatur chorus in transeundo. Id peraget donec Episcopus redierit ad thurificandum altare. Postmodum, altari thurificato ab Episcopo, prosequetur ille thurificationem, toto consecrationis tempore.

105. Episcopus, tradito thuribulo ut supra, stans in medio suppedaneo intonabit antiphonam *Erexil Iacob*, quam cantores prosequuntur cum psalmo *Quam dilecta*. Subdiaconus sustinebit tabellam cum formula unctionum, Diaconus lancem cum vasculo Olei sacri. Episcopus successive exsequetur quinque duplices unctiones super mensam in medio et in quatuor angulis,

ordine superius notato in aspersionibus ac thurificationibus, quibus peractis, pollicem gossipio absterget (a).

Dum a cantoribus repetetur antiphona post psalmum, imponet incensum in thuribulum, quod ei presentabit Presbyter, cuius officium thurificare altare, et Diaconus ei ministrabit incensum. Quum opus fuerit, advertetur ut mutetur thuribulum cum igne. Item Presbytero supradicto poterit alter substitui, si necesse erit. Cantu absoluto, Episcopus accipiet thuribulum ab eodem Presbytero, qui dum thuribulum ei tradet, osculabitur manum eius; Episcopus intonabit responsorium *Dirigatur* et altare adolebit semel tantum a dextris quo ordine traditum est superius num. 104.

106. Altari thurificato, Episcopus thuribulum tradet Presbytero, qui prosequetur thurificationem Altaris. Diaconus exuet ei mitram sub finem cantas resp. *Dirigatur*. Episcopus cantabit *Oremus* (Ministri *Flectamus genua*) et orationem *Adsit, Domine* etc. Post orationem intonabit ant. *Mane surgens Iacob*, quae continuabitur a cantoribus cum psalmo *Bonum est confiteri Domino*. Reposita ipsi mitra a Diacono, quinque alias duplices unctiones Oleo sacro Catechumenorum efficiet, ut antea, absterget pollicem et dum in cantu repetetur antiphona, iterum imponet incensum in thuribulum sibi praesentatum a Presbytero,

(a) Vide adnotationem positam §. 98 huius capituli.

qui thurificabat altare. Finito cantu. recipiet ab eodem Presbytero thuribulum, intonabit resp. *Dirigatur* et semel tantum adolebit altare, incipiens a dextris suis, ordine iam innuto. Clericus, qui custodiet Olea sacra, tollet de altari vasculum cum Oleo sacro Catechumenorum et substituet alterum S. Chrismatis.

107. Episcopus, thurificato altari, thuribulum restituet Presbytero, qui prosequetur, ut ante, adolere altare. Fine facto canendi *Dirigatur*, dimittet mitram, cantabit *Oremus* (Ministri *Flectamus genua*) et orationem *Adesto* etc. post quam cantabit *Oremus, Omnipotens sempiterne Deus* etc. Intonabit deinde ant. *Unxit te Deus*, quae continuabitur a cantoribus cum psalmo *Eructavit*. Mitra rursus coopertus, alias quinque unctiones, ut supra, S. Chrismate conficiet, quibus peractis pollicem gossipio absterget. Dum repetetur antiphona reponet incensum cum benedictione in thuribulum praesentatum sibi a Presbytero, qui adolebat altare, thuribulum ab eodem recipiet, intonabit R. *Dirigatur*, thurificabit altare semel tantum, incipiens tamen thurificationem a sinistris suis, restituet thuribulum Presbytero, qui thurificationem prosequetur. Clericus, cui commissa erit sacrorum Oleorum custodia, advertet ut tollat de Altari vasculum S. Chrismatis et afferat ampullas cum Oleis sacris, quibus addet sufficientem copiam gossipii ad abstergendam manum Episcopi.

108. Incensato altari, Episcopus restituet thuribulum Presbytero, qui prosequetur altaris thurificationem, et post cantum responsorii *Dirigatur*, dimissa mitra, cantabit *Oremus* (Ministri *Flectamus genua*) et orationem *Descendat*. Intonabit antiphonam *Sanctificavit Dominus*, quam prosequentur cantores cum psalmo *Deus noster refugium*. Mitra denuo cooperietur a Diacono, et accipiens ampullam S. Chrismatis dextra et alteram Olei sacri Catechumenorum sinistra, effundet iunctim Olea praedicta super medium mensae in longitudinem. Deponet ampullas sibi attollet manicam manus dexteræ, deinde palma eiusdem manus expandet et illiniet Olea sacra super totam mensam, advertens ut ea diffundat prius versus latus graduum cande-

labrorum, sive in parte posteriori, deinde in parte anteriori, ita ut tota mensa sit illita Oleis sacris antedictis. Exsequens actum istum, nullam proferet formulam. Ministri autem advertent ut elatum sustineant eius pluviale, ne maculam ullam contrahat Olei. Eadem utentur diligentia ceteri inservientes, qui debebunt accedere ad altare. Post unctionem hanc Episcopus absterget manum gossipio et utetur, si opus sit, panno aliquo sive manutergio e tela rudi. Mundabit etiam annulum, si erit necesse ac demittet manicam albae. Antiphona in cantu repetita, intonabitur ab Episcopo altera antiphona *Ecce odor* quam prosequuntur cantores cum psalmo *Fundamenta eius*. Hoc tempore afferetur in ecclesiam, nisi iam praeparata esset, scala utenda in unctionibus ad Cruces parietum faciendis; clericus unus in promptu habebit alterum thuribulum cum igne, cum navicula et incenso, alter vasculum S. Chrismatis in lance, aliquantulum gossipii ac tabellam cum formula unctionum ad parietes.

109. Cantato psalmo *Fundamenta eius* nec repetita antiphona. Episcopus mitram in capite retinens, recitabit invitationem ad orationem *Lapidem hunc fratres carissimi* etc. Deinde intonabit antiph. *Lapides pretiosi*, quam cum psalmo *Lauda Ierusalem Dominum* et cum reliquis antiphonis ac responsoriis cantare prosequuntur durante parietum unctione. Episcopus de altari descendet, antecedent eum thuriferarius cum thuribulo, clericus deferens vasculum S. Chrismatis, Crux cum intorticiis et comitatus a Ministris suis, baculum sinistra sustinens, accedet ad Crucem, quae aderit in pariete post vel prope altare maius, aut in presbyterio in latere Evangelii, ubi iam collocata erit scala. Clerici cum Cruce et intorticiis consistent a sinistris scalae; clericus cum S. Chrismate prope dextram. Episcopus ante scalam progressus, dimittet baculum et ascendet super illam simul cum Ministris sacris, si longitudo et planum superius scalae erit sufficiens. Diaconus ei porriget vasculum S. Chrismatis et Subdiaconus sustinebit tabellam cum formula unctionis. Episcopus, pollice dextero in S. Chrisma intincto unctionem efficiet super Crucem in longitudinem et latitudinem ipsius, dicens *Sancti* *ficetur et conse* *cretur* etc. et benedicet

dextra *In nomine Patris*✠*et Filii*✠*et Spiritus*✠*Sancti (a).* Absterget pollicem gossipio, quod ei praesentabitur a Diacono. Idem Diaconus absterget unctionem super parietem, si tamen Oleum sanctum unctionis per murum deflueret. Si cum Episcopo locus non esset ascendendi Ministris sacris, ascendet cum eo saltem Caeremoniarius, qui subministrabit Episcopo, quae opus sunt, quomodo facerent Ministri. Uctione peracta Episcopus descendet de scala, quae statim removebitur a baiulis, collocabitur ante Crucem proximam superiori in latere eodem, et sic de reliquis quum procedendum sit a latere Evangelii ad latus Epistolae et absolvendae sint unctiones ad eam Crucem, quae sita erit prope vel post Altare maius in latere Epistolae, Episcopus postquam de scala descenderit, convertetur versus Crucem, super quam peregerit unctionem, imponet in thuribulum cum benedictione incensum, quod ei ministrabitur a Diacono. Tum Diaconus idem exuet ei mitram, dein porriget thuribulum. Episcopus simul cum Ministris salutabit Crucem, incensabit eam triplici ductu, iterabit reverentiam et restituet thuribulum Diacono, qui postea reponet ei mitram et recepto baculo prosequetur inungere reliquas Cruces eodem modo quo traditum est de prima. Non est necesse ut in singulis unctionibus imponat incensum, sed facere id poterit tertia aut quarta quaque unctione, quum opus erit.

110. Post unctionem ultimam reportabitur scala extra ecclesiam vel collocabitur seorsim, ne impedimento sit actionibus persolvendis. Dum fiet unctio postrema, in promptu habebitur a clerico aliquo lanx cum granis incensi, quae ardere super altari debebunt, et vasculum aquae sanctae cum aspersorio.

111. Peractis unctionibus super Crucem ultimam in latere Epistolae prope altare maius, redibit Episcopus super altare, quod consecrabitur. Presbyter, qui altare istud incensabit, praesentabit Episcopo thuribulum et Diaconus ministrabit incensum, quod Episcopus in thuribulum imponet cum benedictione. Into-

(a) Si Cruces essent metallicae, aequum foret ut vacuae essent in medio, ut unctio fieret super parietem. Alio casu posset unctio fieri super parietem ipsum, non super Crucem mobilem.

nabit ant. *Aedificavit Moyses*, accipiet a praedicto Presbytero thuribulúm, thurificabit tantummodo super mensam et restituet thuribulum eidem qui prosequetur adolere altare usque ad intonationem versiculi *Veni Sancte Spiritus*, quam ad intonationem cessabit officium eius.

112. Completo cantu antiphonae supradictae, Episcopus cum mitra in capite recitabit invitationem ad orationem *Dei Patris omnipotentis* etc. Diaconus postea tollet ei mitram, et non discedens de altari convertetur ad clericum, qui sustinebit incensum comburendum super Altari. Recitabit versiculos *Domine exaudi* etc. cum oratione, post quam incensum asperget aqua benedicta, quam ei porriget Diaconus. Mitra deinde cooperietur a Diacono ipso, qui sustinebit ei lancem cum granis incensi. Episcopus quinque granis efficiet crucem super media mensa in ipso unctionis loco, deinde superponet ipsi parvam crucem ex gossipio cerato cum quatuor capitibus erectis et bene dispositis ad ardendum. Idem faciet in quatuor angulis, in quibus peregerit unctiones principales, servans in ponendo thure eundem ordinem quo unctiones fecit (a). Cruces istae a clerico aliquo accendentur expedite.

113. Crucibus accensis, descendet de altari Episcopus et ponetur pulvinis in medio gradus infimi. Diaconus exuet Episcopo mitram et pileolum. Episcopus geniculabit super pulvinum et intonabit *ẏ. Alleluia. Veni Sancte Spiritus*, qui a cantoribus pausatim cantabitur. A Septuagesima ad Pascha omittetur *Alleluia*. Cum Episcopo geniculabunt ceteri omnes. Absoluto cantu versiculi antedicti, assurget Episcopus. Diaconus reponet ei pileolum. Consurgent etiam adstantes. A Cantoribus pausatim canentur antiphonae *Ascendit fumus* et *Stetit Angelus*.

(a) Praescribit rubrica ut Episcopus super mensam efficiat Crucem cum quinque granis incensi eique superponat deinde Crucem ex gossipio cerato. Necesse esset ut grana thuris tali modo essent laevigata, ut possent Crucem modo dictam sustinere. Usus invaluit in praxi applicandi grana infra Crucem, et Episcopus accipit Crucem eamque ponit super locis designatis. Haec ratio est commodior atque expeditior et praescriptio rubricae eodem modo adimpletur.

114. Postquam super altari combustum fuerit incensum ex toto, clericus unus spatulis ligneis colliget cinerem et eradet ceram, quae forte supererit super altari, et utrumque ponet in lancem cretaceam, ut possit deinde infundi in sacrarium (a).

115. Cantatis duabus supradictis antiphonis, Episcopus statim subiunget *Oremus* (Ministri *Flectamus genua*) et orationem *Domine sancte* etc. Cantabit alteram orationem *Oremus, Deus omnipotens* etc. cum praefatione sequenti, quam cantare debet tono feriali et expansis manibus. Sub finem cantus praefationis in promptu habebitur a clerico vasculum S. Chrismatis et aliquantulum gossipii.

116. Completo cantu praefationis Diaconus Episcopo repone mitram. Episcopus cum Ministris ascendet in suppedaneum intinget pollicem in S. Chrisma intonabit antiphonam *Confirma hoc Deus*, et nullam aliam proferens formulam efficiet Crucem in media parte anterioris stipitis. Cantores prosequuntur in cantu antiphonam cum toto psalmo *Exurgat Deus*, cuius in fine cantabunt *Gloria Patri* nec repetent antiphonam. Episcopus mitra coopertus, non flectens genua, intinget in S. Chrisma pollicem dextrum et unctionem faciet super Crucem positam in media parte anteriori stipitis, deinde pollicem absterget. (b) Si oleum sacrum deflueret, abstergetur unctio altaris a Diacono.

(a) Primo intuitu videtur suboscure huiusce loci rubrica: reapse autem non ita. Eius verba haec sunt « *Post haec combustis candelis et thure cineres illius combustionis per unum ex ministris cum spatulis ligneis abraduntur et collecti in aliquo vase proiciantur in Sacrarium. Interim Pontifex sine mitra stans ante gradus altaris, versus ad altare dicit etc.* » Quidam non examinato integro textu, haerent circa primam partem *Post haec* etc. neglecta altera *Interim Pontifex* et putant regulare abruptum functionem, donec combustum sit in altari incensum totaliter. Lectori remittimus iudicium.

(b) Episcopus unctionem faciens in parte anteriori stipitis, minime debet geniculare, ut irregulariter indicatum est in apposita figura, idque quia a rubrica omnino non praescribitur. Si Crux sita super stipitem esset metallica, fieri poterit unctio in stipite ipso super Crucem praedictam, quae quum sit mobilis, removeri poterit.

Post psalmum, dimissa mitra, cantabit orationem *Oremus. Maiestatem tuam* etc.

117. Completa oratione, Diaconus cooperiet mitra Episcopum, qui iunget mensam stipiti, seu faciet unctionem in quatuor angulis advertens ut exsequatur eam super mensam et super stipitem, ternas faciens unctiones in singulis angulis, dicens *In nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti*, non subiungens *Amen*. Quod ad ordinem servandum in unctionibus peragendis primam faciet in posteriori eorum Evangelii, alteram in anteriori cornu, postea in posteriori et in anteriori cornu Epistolae. Post unctiones pollicem absterget gossipio et ante gradus altaris reversus, dimissa mitra, cantabit orationem. *Oremus. Supplices te rogamus* etc. Interim in promptu erunt Ministri lotionem allaturi Episcopi manibus.

118. Oratione absoluta, Episcopus accedet ad faldistorium positum ante gradus altaris in latere Epistolae, lavabit et absterget manus diligenter, utens etiam medulla panis et mali medici (a) Presbyteri duo superpellicio induti, vel saltem duo clerici sacro ordine constituti colligent diligenter spongiis Olea sacra diffusa super altare, quod abstergent mantilibus seu manutergiis ex tela rudi etiam in stipite et in angulis.

119. Postquam Episcopus laverit manus et abstersum erit altare, Acolythi praesentabunt Episcopo tobaleas novas aliaque ornamenta altaris benedicenda (nisi tamen iam essent benedicta, utpote adhibita). Si numerus et qualitas istorum ornatuum talis esset, ut faciliter praesentari Episcopo non possent, accedet Episcopus ipse ad abacum in quo posita erunt ornamenta haec ibique benedicet ea. Aderit etiam clericus cum vasculo aquae benedictae et aspersorio. Dimissa mitra, assurget, recitabit versiculos *Adiutorium nostrum* etc. cum oratione praescripta et ipsa asperget aqua benedicta, porrigente ei aspersorium Diacono. Post orationem denuo sedebit et reponetur ei mitra.

(a) Si Episcopus fuerit Ordinarius ac si thronus praeparatus erit prope altare, lavabit manus in throno, servatis regulis alias traditis. Item aderit in throno, quando benedicet ornamenta eius, ut sequenti num. 119. et quum ornabitur altare ut num. 120.

120. Assurget, convertetur ad altare et intonabit ant. *Circumdante Levitae*, quam prosequuntur cantores cum reliquis responsoriis, donec omnia altaria ecclesiae ornata erunt. Acolythi ponent super mensam tobaleam ceratam, quam firmabunt orbiculis metallicis, deinde reliquas tobaleas. Sacrista cum clericis, inservientibus altare ornabunt Cruce et candelabris cum cereis, qui statim accendantur, postremo gradus altaris cooperient tapeto. Si necesse fuerit, quando sternetur tapetum, Episcopus aliquantulum recedet de loco suo. In promptu etiam erit thuriferarius cum thuribulo. In ornando altari ac ponendis Cruce et candelabris, caveant ascendere super ipsum, si fieri poterit.

121. Altaribus ornatis Episcopus sedebit faldistorio et incensum, ministrante Diacono, imponet in thuribulum. Deinde assurget, veniet ante altare, sed ante gradus ipsius Diaconus exuet ei mitram. Episcopus reverentiam profundam et Ministri genuflexionem conficient ante Crucem in altari positam. Ascendent in suppedaneum: Diaconus thuribulum tradet Episcopo, qui intonabit ant. *Omnis terra* et prosequuntur cantores. Episcopus thurificabit super altare in modum crucis, videlicet thuribulo crucem super mensam efficiet. Tum intonabit secunda vice antiphonam *Omnis terra* et incensabit iterum, itemque tertia vice et restituet thuribulum Diacono. Cantabit dein utramque orationem *Descendat* et *Omnipotens*, subiiciet *Dominus vobiscum*, postea *Benedicamus Domino* eodem tono eademque vocis modulatione, qua cantaverit *Dominus vobiscum*.

122. Si post consecrationem Episcopus ipse cantabit Missam, vel Missae assistet indutus vestibus pontificalibus, quippe in sua dioecesi, benedictionem donabit in fine Missae sollemnis. Sin celebrabit Missam lectam, impertietur benedictionem solennem, servatis regulis consuetis, quas notavimus lib. V. et VI. post *Benedicamus Domino*, antequam celebret Missam lectam. Diaconus in circumstantia ista post benedictionem publicabit indulgentias, legens formulam sequentem - Reverendissimus in Christo Pater et Dominus, Dominus N. Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopus N. dat et concedit omnibus Ecclesiam hanc et Altare hoc visitantibus hodie annum unum, et in die anniver-

saria consecrationis huiusmodi quadraginta dies de vera Indulgentia in forma Ecclesiae consueta. Rogate Deum pro felici statu Sanctissimi Domini nostri *N.* divina providentia Papae *N.* Dominationis suae reverendissimae et sanctae Matris Ecclesiae -. Si celebrandum esset anniversarium alio die, post verba *consecrationis huiusmodi*, adiungetur *quae celebrabitur die vel Dominica* Si consecrans erit Cardinalis, inspiciatur quod traditum est cap. X. lib. V. et indulgentia in anniversario erit centum dierum. Benedictione largita, de altari descendet medius inter sacros Ministros, qui exuent ei paramenta. Si Missam cantabit, Ministri comitabuntur eum ad thronum vel ad faldistorium, ipsi autem recedent in sacrarium ad induendam dalmaticam ac tunicellam. Si Missae solemni assistet in throno, Ministri praedicti comitabuntur eum ad thronum, ubi in eorum vicem succedent Diaconi assistentes, et ipsi revertentur in sacrarium. Si celebrabit Missam sine cantu, comitabuntur eum ad faldistorium, ubi Diaconus exuet ei mitram cum pluviale, adiuvante Subdiacono, tum reverentia eum prosecuti, redibunt in sacrarium, praecedentibus clericis cum Cruce et intorticiis, ceterisque clericis, quibus opus amplius non est in functione. Hoc casu, postquam a Diacono exutus erit pluviali, succedent Cappellani eius, qui planeta induent ipsum eique assistent in celebratione Missae. Advertendum est ad orationes in Missa dicendas, ut notatur in Missali.

123. Initio Missae vasa quae adsunt apud portas ecclesiae impleantur aqua benedicta.

124. Si in ecclesia asservandum erit SS. Sacramentum, eo quod sit parochialis vel conventualis, curabitur ut ab Episcopo ipso consecrentur particulae in pyxide. Si SS. Sacramentum custodiretur loco remoto, referetur in ecclesiam, postquam Episcopus celebraverit Missam, et casu isto non oportet consecrare particulas, ut supra.

125. Post Missam colligetur cinis adhibita in designandis alphabetis, removebitur scala, abaci et reliqua omnia, quae opus fuerint in consecratione, panni et spongiae lavabuntur, quorum usus in abstersionibus, et aqua lotionis huius infundetur in

sacrarium, quo delicietur etiam gossipium, thus combustum et aqua, qua Episcopus laverit manus.

126. Candelae Crucibus duodecim affixae ardebunt toto die.

127. Ad capituli huius complementum, recentiore subiicimus S. R. C. declarationem, quae nobis ad rem maxime opportuna videtur. *Augustodunen.* 1°. An ad alicuius ecclesiae consecrationem procedi possit, in qua omnia altaria sint consecrata, omittendo ea, quae altaris consecrationem respiciunt? II°. An ad ecclesiae consecrationem procedi possit a duobus Episcopis, quorum unus Ecclesiae et alter consecrationem altaris eiusdem Ecclesiae peragat? S. Rit. C. respondit ad I°. negative; ad II°. opponi ritui consecrationis. Die 3. Martii 1866.

DE CONSECRATIONE ALTARIS.

CAPUT XVII.

Quae sint. praeparanda.

1. Altaris consecrandi mensa esse debet tota e marmore vel ex alio lapide solido, constans ex una lamina lapidea, non vero ex pluribus fragmentis: stipes, quo mensa fulcitur, erit lapideus, ac si esset materialis, nempe factus ex calce et lateribus coctis, aderunt in angulis parvae quatuor pilae ex lapide solido, ut comprobetur, Altare esse lapideum in suis saltem principalibus partibus. In media mensa praedicta, sed aliquantulum versus partem anteriorem erit urnula, seu parvum sepulcrum cavatum in lapide ipso ad reponendas sacras Reliquias: urnula modo dicta habebit labrum, sive ut aiunt artifices, *il battente*, in quo insistet lapis urnulae eiusdem. Ut autem sit solidior, curandum ut labrum antedictum, in quo insistet lapis sive operculum urnulae, sit latum digitos forme duos. Lapis operculi oportet ut adamussim obturet et aequet planum mensae, et operculum, seu lapis hic qui claudet, comparetur solidus, ut

vitetur ipsius fractura. Super mensam incidentur Cruces quinque formae quadrae in locis unctionum, una nempe in medio, reliquae in quatuor angulis, super quos unctiones fient. Dabitur opera, ut quae in medio facienda est, non sit super cavo sepulcri et reliquae in angulis sint dimidium ferme palmum intra mensam. In medio stipitis ex parte anteriori pingetur Crux formae quadrae, super quam unctio fiet. Si stipes erit totus lapideus, non opus est in eo pingere Crucem, siquidem unctio fiet super Crucem metallicam aut lapideam, quae ibi iam erit incisa. In lateribus Altaris, vel infra gradum candelabrorum negotium dabitur artificii, ut plumbo agglutinet aliquot orbiculos metallicos, non vero ferreos, ut iis possit firmari tobalea cerata et reliquae tobaleae.

2. Necessse erit in promptu habere capsulam formae quadrae cum suo simili operculo, qua opus erit ad reponendas S. Reliquias, quae claudentur in parvo sepulcro. Capsula haec erit formae quadrae cum operculo simili eiusdem mensurae ut interior pars sepulcri praedicti, sed aliquantulo restrictior in crassitie sive alitudine propter sigillum, quod in capsula ipsa imprimendum erit. Capsulae materia erit lamina plumbea: poterit etiam esse argentea.

Quae opus sint in expositione S. Reliquiarum vespere praecedenti. — 3. In qua ecclesia consecrandum erit altare praeparabitur sacellum, in quo vespere praecedenti exponentur S. Reliquiae, ut praescribit Pontificale, vel expositio haec fieri poterit etiam in sacrario aut alio loco ipsi ecclesiae proximo. Altare, in quo exponentur Reliquiae, ornabitur festivo more, cum pallio rubri coloris ac tapeto super gradibus.

4. Super eodem Altari ex una parte praeparabuntur ea quae opus sunt ad expositionem supradictam, videlicet urna thalami ad reponendam capsulam Reliquiarum, et huius defectu poni poterunt in lance argentea cooperta parvo velo rubri coloris, in altera autem lance pergamena scripta, ut in Pontificali et sub-signata ab Episcopo; tria grana thuris ponenda in capsula cum S. Reliquiis; scotula cum candela in usum Episcopi; lemniscus sericeus rubri coloris, sufficienti quantitate, ad obvolvendam ca-

psulam: forfices: tubulus unus cerae hispanicae: sigillum episcopale mediae formae: capsula supradicta cum operculo ad claudendas Reliquias:

5. Ponentur in ea Reliquiae saltem duorum Martyrum, singulae clausae in papyro distincto, cum nomine Sancti super papyrum scripto, quae Reliquiae afferentur ab Episcopo.

6. Ad imam partem Altaris aderit pulvinus, in quo genuculabit Episcopus.

7. Expositis Reliquiis, ardebunt semper ante ipsas duo saltem lumina cerea: et in pulvinum immittentur candelabra a

8. Praeparabuntur etiam scamna, genuflexoria etc. pro celebratione vigiliarum in noctem, quae vigiliae fient portis clausis a Clero, vel a confraternitatibus laicorum, exclusis omnino mulieribus (a).

9. *In Consecratione.* — Altare consecrandum erit totaliter denudatum. Prope altare in ambitu sacelli, vel etiam extra ipsum, iuxta loci capacitatem, praeparabitur a latere Evangelii abacus minoris formae contextus alba tobalea et in eo candelabra quatuor minora cum candelis accendendis, quum in illo ponenda erit urna quae continebit S. Reliquias.

10. A latere Epistolae prope gradus altaris praeparabitur faldistorium cum veste albi coloris; scabella duo a lateribus pro Ministris; pulvinus unus, in quo genua flectet Episcopus.

11. Alteri autem abaci duo maiores, cooperti ambo alba tobalea, in quibus disponentur quae opus sunt ad Consecrationem videlicet paullulum salis in lance: aliquantulum cineris in lance: ampulla una vel exigua phiala vini pleua, in lance: concha aut vas decens plenum aquae limpidae: vascula Olei sacri Catechumenorum et S. Chrismatis in lance: ampullae argenteae plenae Oleis sacris praedictis in lance: trulla utenda ab Episcopo ad ponendum caementum in parvo sepulcro: tabellae cum formulis aspersionum, unctionum et cum nominibus Sanctorum addendis in Litaniis: vasculum vacuum ad hauriendam aquam sacratam, quando erit opus: aspersorium ex hyssopo: binae spatulae lignae:

(a) Confer adnotationem ad num. 13. capitis praecedentis.

aliquantulum scaliolae tritae in scutella cretacea: thuribulum cum navicula plena thuris cumque cochleari: thuribulum alterum substituendum primo, quando opus sit: operculum sepulchri: libra una gossipii soluti: spongiae duae maiores et manutergia maiora quatuor ex tela rudi: quinque cruces ex gossipio cerato cum quinque et viginti granis incensi: aliquantulum gossipii cerati ad accendendas Cruces praedictas: conchula exigua cretacea ad reponendum incensum combustum: urceus cum pelvi: mantilia seu manutergia duo in usum Episcopi, in lance: aliquantulum medullae panis et mali medici in lance: vasculum aquae sanctae cum aspensorio: chrismale seu tobalea ex tela cerata albi coloris, lata et longa ut tota mensa altaris, cum ocellis ad firmandam ipsam orbiculis, ut supra monuimus: tobaleae Altaris in canistro.

12. Prope abacum primum in promptu habebitur concha maior cuprea, in qua ponentur quae deinde proiicienda erunt in sacrarium aut quae purificanda erunt.

13. In altero abaco praeparabuntur paramenta episcopalia, videlicet pluviale et stola albi coloris, cingulum, alba et amictus, quae albo velo cooperientur: formale pretiosum in lance: mitra auriphrygiata cum vimpa seu velo pro ministro illius; scotula cum candela et pontificale (pars. II.) omnia quae opus sunt ad Missam ab Episcopo celebrandam, nempe planeta cum manipulo albi coloris; canon pontificalis; Missale cum legili seu cussino; ampullae vini et aquae in pelvicula; intorticia pro elevatione; campanula; instrumentum Pacis, si Episcopus intererit alteri Missae; formula iudulgentiarum, *omnes et singulis*.

14. Prope abacum eundem ponetur baculus pastoralis.

15. Candelabra cum cereis et Crux altaris consecrandi ponentur seorsim, itemque tapetum Altaris praedicti, focus cum igne ardenti et forcipe; hastae cum gossipio cerato. Legile cum pontificali in usum cantorum statuendum loco convenienti.

16. In sacello, in quo expositae aderunt Reliquiae, intorticia et cerei pro processione.

Ad Altare SS. Sacramenti — 17. Ponetur faldistorium, seu genuflexorium cum strato et pulvinis ante Altare et quum

Episcopus ibi orabit accendentur sex cerei in candelabris maioribus. Si sacellum, in quo custodietur SS. Sacramentum, esset proximum aut contra Altare consecrandum, curabitur ut in altero remotiore SS. Sacramentum reponatur.

In sacrario. — 18. Praeparabitur Crux hastilis cum intorticiis duobus: amictus, albae et cingula duo, ac stola una albi coloris pro Ministris: superpellicea quae satis sint inservientibus; sedes cameralis super exiguo tapeto pro Episcopo, nisi intrabit per portam principalem ecclesiae; vasculum aquae sanctae et aspersorium.

19. Si post Consecrationem celebrabitur Missa sollemnis, praeparabitur quidquid necesse est, ut cap. IV. lib. II.

20. Ad functionem persolvendam oportet comparare: candelas numero sex ponderis proportionalis Altari consecrando: intorticia num. octo bilibria singula pro processione, quibus uti poterunt etiam ad elevationem; intorticia duo quinquelibralia pro Cruce: candela pro scotula: candelae duae vel etiam maiori numero, accendendae ante S. Reliquias: candelae exiguae in usum eorum, quibus attribuentur vigiliae: candelae quatuor trium unciarum singulae pro abaco, in quo ponentur S. Reliquiae: gossipium ceratum ad efficiendas Cruces et ad accendendum.

21. Assistentes et inservientes functioni erunt: Diaconus et Subdiaconus: Presbyter superpellicio indutus, cuius officium thurificare Altare: alter substituendus, si opus fuerit: octo Presbyteri vel clerici pro processione: Cantores saltem quatuor: Clerici tres pro Cruce et intorticiis: alter clericus pro libro, alter pro scotula: Clericus seu Cappellanus a mitra, alter a baculo, alter ad substinendum vasculum, Olea sacra etc. Sacrista cum clericis suis ad ornandum Altare: Lapidarius habitu decenti indutus.

Pro expositione SS. Reliquiarum pridie vespere.

22. Functio haec nullibi diversa est ab illa, quam descripsimus in Dedicatione Ecclesiae. Quapropter quin repetamus eadem, quae ibi, observabitur quod notatum est superiori capitulo num. 35. et seqq.

De functione Consecrationis.

23. Hora praestituta, saltem tribus ante meridiem horis, congregabitur Clerus in sacrarium: unusquisque inservientium induet sibi superpelliceum, sacri Ministri autem amictum, albam, cingulum: Diaconus stolam etiam diaconalem albi coloris.

24. Quando Episcopus ad Ecclesiam erit perventurus, discedent ex sacrario clerici cum Cruce et intorticiis ardentibus, sequentibus duobus Ministris, et recta pergunt ad Altare consecrandum. Crux cum intorticiis consistet a latere Evangelii, Ministri autem a lateribus faldistorii, versa facie ad populum. Ceteri clerici accedunt ad portam ecclesiae et unus ex eis deferet vasculum aquae sanctae cum aspersorio: Superior ecclesiae praesto erit in limine dextrorsum excepturus Episcopum. Si Episcopus erit Ordinarius, sonabitur festivo more ecclesiae campanis.

25. Episcopus, rochetto et mozzeta indutus, excipietur ab universo Clero in limine ecclesiae, ubi mozzetam deponet et cappam induet; accipiet aspersorium, quod cum osculis usitatis ei porriget Superior ecclesiae, asperget seipsum et adstantes, tum procedet ad SS. Sacramentum adorandum. Nisi fuerit Episcopus ordinarius, induet mantelletum supra rochetum et mozzetam quoque, ut cap. II. lib. V. num. 10. neque excipietur a Clero universo. Casu hoc praesto erit Clerus prope Altare consecrandum, et Episcopo procedent obviam quatuor aut sex Presbyteri ad ostium ecclesiae. Superior porriget ei aspersorium, quo Episcopus signabit seipsum tantummodo. Quod si Episcopus in ecclesiam ingreditur ex sacrario, Clerus una cum Episcopo processionaliter exibat de sacrario ordine sequenti. Praecedet Crux cum Acolythis, qui sustinebunt intorticia ardentia, ceteri clerici bini, postremo Episcopus, medius inter Ministros paratos.

26. Episcopus procedet ad Altare consecrandum et sedebit faldistorio, caput operiens bireto. Statim distribuentur paramenta clericis, quorum officium ipsa afferre ad Episcopum, et in promptu erunt Ministri lotionis.

27. Episcopo, postquam sederit brevissimo tempore, se sistent clerici cum scotula et cum pontificali. Tunc aperiet caput. assurget, non convertetur ad Altare et recitabit alta voce totam antiphonam *Ne reminiscaris* etc. sed sine cantu. Clerus et cantores prosequuntur recitare psalmos eodem modo, videlicet pausatim et sine cantu.

28. Lecta antiphona supradicta, Episcopus sedebit et a Diacono exuet Cruce pectorali, mozzeta aut mantelletto. Caput iterum cooperiet bireto. Nobiles eius familiares vel clerici, absentibus illis, porriget ei lotionem et lavabit manus. Si fuerit Episcopus dioecesanus, exuet cappam, et ad actum lotionis manuum genua flectent adstantes omnes, exceptis Canonicis Cathedralis et Praelatis, si aderunt. Episcopus exuet sibi biretum et a Ministris parabitur amictu, alba, cingulo, Cruce pectorali, stola et pluviali, cui apponetur formale, si erit Episcopus ordinarius. A Diacono cooperietur mitra, deinde sinistra accipiet baculum.

29. Parato Episcopo, Ministri sedebunt scabellis positis a lateribus faldistorii et caput operient bireto. Se sistent iterum Episcopo clerici cum libro pontificali et cum scotula: Episcopus et cum ipso Ministri eius recitabunt psalmos iunctim cum Clero. Completa psalmorum recitatione, repetetur, ut ante, ab Episcopo integra antiphona *Ne reminiscaris* etc. (a).

30. Assurget Episcopus et cum Ministris procedet ante Altare, subsistens longe ab ipso quinque aut sex passus. Ibi dimittet baculum et Diaconus exuet ei mitram. Se sistent Episcopo duo cappellani cum libro et scotula: Episcopus intonabit antiphonam *Adesto, Deus*, quam cantores in cantu prosequuntur.

31. Interim ante Episcopum statuatur faldistorium cum pulvino et seorsim ponentur scabella Ministrorum.

32. Completo antiphonae cantu, Episcopus cantabit orationem *Oremus. Actiones nostras* etc. Post orationem Diaconus mitra cooperiet Episcopum, qui geniculabit in faldistorio, cum-

(a) Vide adnotationem subiectam § 51. capitis praecedentis.

que ipso adstantes omnes. Diaconus et Subdiaconus genuflectent a lateribus Episcopi.

33. Cantores duo cantabunt immediate Litanias, quibus respondebunt adstantes. Attendant in Litaniis ad ponendum et repetendum respectivo loco Sanctum, cuius nomini dedicatur Altare, et Sanctos Martyres, quorum Reliquiae in Altari recondentur. Sub finem cantus Litaniarum, in promptu stabunt clerici cum libro et scotula pro Episcopo et alter cum pastorali. Cantato a cantoribus *Ÿ Ut omnibus fidelibus defunctis* etc. assurget Episcopus cum Ministris, duo clerici cum libro et scotula atque alter cum pastorali. Ceteri omnes genibus flexis perstabunt. Episcopus, accepto sinistra baculo, habens librum a sinistris suis, attollente Diacono fimbriam pluvialis eius, cantabit tribus vicibus versiculum *Ut Altare hoc* etc. ut in Pontificali, benedicens Altare, ut praescribitur. Post benedictionem praedictam recedent clerici a libro et scotula, Episcopus dimittet baculum et geniculabit iterum cum ceteris. Tum vero, non ante, cantores resument cantum Litaniarum a *Ÿ. Ut nos exaudire* etc. easque prosequentur usque ad finem, Cantatis Litaniis assurget Episcopus de prostratione et cum ipso consurgent ceteri omnes. Faldistorium tolletur et pulvinar admovebitur ad Altare.

34. Episcopus appropinquabit ad Altare et exuetur mitra a Diacono. Geniculabit et ex libro cantabit *Deus in adiutorium meum intende*, cantores autem respondebunt *Domine ad adiuvandum* etc. Episcopus assurget et cantabit *Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto*; cantores respondebunt *Sicut erat* etc. Hoc faciet secunda ac tertia vice, singulis vicibus attollens vocem hemitonio. Adstantes genuflectent et assurgent, quando genuflectet et assurget Episcopus.

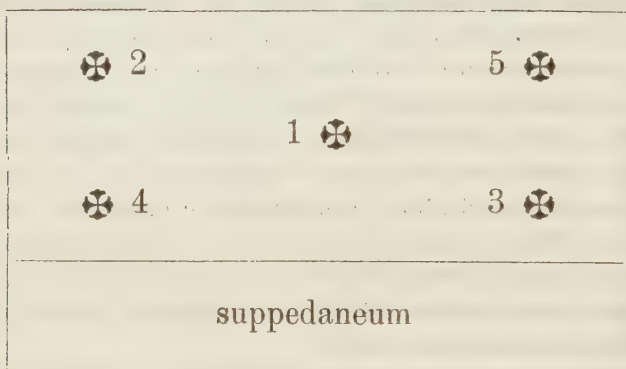
35. Diaconus mitra cooperiet Episcopum, qui accedet ad abacum consecraturus aquam utendam in consecratione; si abacus aliquanto distabit ab Altari, praecedet Episcopum Crux cum intorticiis, quae consistet prope abacum in conspectu Episcopi, Apud abacum Episcopus, mitra cooperto capite et retento baculo, exorcizabit salem. Baculo et mitra dimissa, benedicet salem. Rursus cooperietur a Diacono mitra baculum recipiet et exorcizabit

aquam. Deposito baculo et nudatus mitra benedicet aquam, postea cinerem. Benedicto cinere, accipiet salem et dextra imponet illum super cinerem in modum Crucis, dum dicet *In nomine Patris* etc. Eadem manu miscebit cinerem cum sale et hanc mixturam acceptam iniiciet in aquam ad illa verba *In nomine Patris* etc. Cavebit tamen ne manum immittat intra aquam, dum in ipsam infundet commixtionem salis et cineris. Dextram absterget mantili, quod ipsi porrigetur a Diacono. Deinde vinum benedicet; accepta postmodum phiala sive ampulla e manibus Diaconi, infundet vinum ad instar Crucis in aquam, dum dicet *In nomine Patris* etc. Alteram prosequetur orationem *Omnipotens sempiterne Deus creator* etc. Quia benedictio aquae huius in Pontificali romano revocari solet ad ritum Dedicationis ecclesiae, idcirco advertet Episcopus in recitatione orationum ut omittat verbum *Ecclesiae*, quo loco notata erit. Consecratio aquae explicit oratione supradicta; ideoque non est recitanda altera, quae sequitur *Sanctificare per verbum Dei* etc. notata in pontificali ad Dedicationem ecclesiae. In fine orationis supradictae clericus unus accipiet vasculum vacuum, quod implebit aqua consecrata, et accepta etiam tabella cum formula aspersionis persolvendae ab Episcopo, in promptu habebit utrumque prope suppedaneum Altaris.

36. Aqua consecrata, rursus Episcopus cooperietur mitra a Diacono; tum praeunte Cruce cum intorticiis (si ipse aderit prope abacum, ut supra monuimus) procedet ad Altare et ascendet in suppedaneum; Crux autem redibit prope Altare a latere Evangelii. Episcopus, consensu suppedaneo intonabit antiphonam *Introibo*, quam in cantu prosequuntur cantores cum psalmo *Iudica me, Deus* etc. (a). Cappellani cum libro et scotula consistent a sinistris Episcopi et ut in ista, sic in reliquis actionibus omnibus advertent semper, ut recedant extra Altare statim ac Episcopus intonuerit antiphonam aut recitaverit orationem.

(a) Vide adnotationem hoc loco positam in Dedicatione ecclesiae. num. 80.

37. Episcopus, intonita antiphona, intinget pollicem dexterum in aquam sacratam, eodemque pollice signabit Crucem in medio mensae, dicens *Sanctificetur* etc. Dein tribus vicibus manu dextera benedicet *In nomine Patris* etc. Diaconus ad maiorem commoditatem poterit ei porrigere vasculum aquae sanctae et Subdiaconus sustinebit ante eum tabellam cum formula praedicta aspersionis. Aspersione prima fiet, ut supra, in medio mensae, altera in angulo posteriori cornu Evangelii, tertia in angulo anteriori cornu Epistolae, quarta in angulo anteriori cornu Evangelii, quinta in angulo posteriori cornu Epistolae.

Quo facto, Episcopus absterget pollicem mantili, quod ei subministrabitur a Diacono.

38. Revertetur ad medium Altaris, stans adhuc in suppedaneo et expectabit donec absolvatur cantus psalmi cum repetitione antiphonae, quo cantu finito, Diaconus exuet ei mitram. Episcopus cantabit *Oremus* (Ministri *Flectamus genua*) et subiunget orationem *Singulare illud propitiatorium* etc.

39. Clericus cuius officium deferre vasculum aquae sanctae, infundet alteram aquam in vasculum ipsum et secum habebit aspergillum ex hyssopo.

40. Post orationem, Episcopus intonabit antiphonam *Asper-*

ges me, quae continuabitur a cantoribus. Diaconus mitra cooperiet Episcopum, eique porriget aspergillum ex hyssopo, aqua sacrata perfusum. Episcopus circumibit Altare, aspergens stipitem et mensam. servatis iis quae hac de re tradita sunt capite praecedenti num. 82. in Dedicatione ecclesiae. Cantores attendent ad divisionem psalmi *Miserere*.

41. Peracta aspersione prima, et cantatis tribus primis versiculis, qui sequuntur antiphonam praedictam, Episcopus intonabit iterum antiphonam *Asperges me* et secundam aspersionem conficiet, ut supra. Aspersiones istae fient septies. In fine aspersionis septimae, ad manus erit caementum benedicendum, accendentur quatuor candelae in abaco, super quem ponentur S. Reliquiae, in promptu habebitur thuribulum in sacello supradicto, ubi accensa aderunt intorticia etiam aut cerei utendi in processione.

42. Septima aspersione absoluta, Episcopus tradet aspergillum Diacono. Finito autem cantu versiculi *Tunc acceptabis* etc. Diaconus exuet mitram Episcopo, qui stans ad Altare in medio suppedaneo, cantabit *Domine exaudi* etc. *Dominus vobiscum. Oremus. Deus qui es visibilium* etc.

43. Post orationem clericus unus praesentabit Episcopo lancem cum scaliola. Episcopus recitabit *Dominus vobiscum* et orationem *Summe Deus* etc. Clericus unus residuum aquae consecratae effundet ad basim stipitis (a).

44. Episcopus a Diacono cooperietur mitra et accepto baculo pastorali sinistra, proædet ad locum, in quo pridie vespere expositae fuerunt S. Reliquiae, translaturus eas ac deinde obstructurus muro in Altari.

45. Antehunt clerici cum Cruce et intorticiis, tum cantores secum ferentes Pontificale, vel libellos cum antiphonis in processione cantandis: Clerus, omnibus incedentibus binis et dignioribus propius Episcopum: Episcopus baculum pastorem sinistra sustinens, medius inter Ministros, qui fimbrias plu-

(a) Vide adnotationes hoc loco positas in ritu Dedicationis ecclesiae sub. num. 88.

vialis eius sustentabunt; si deget in dioecesi sua, dextra benedicet adstantes: postremo clerici seu Cappellani a mitra et baculo, post ipsos qui deferent pontificale et scotulam.

46. Quum processio pervenerit ad portam, vel ad ingressum sacelli, in quo aderunt expositae S. Reliquiae, Crux consistet in ingressu a sinistris Episcopi, Clerus disponetur in modum circuli, Episcopus subsistet extra sacellum. Episcopus dimittet baculum et mitram, cantabit *Oremus* (Ministri *Flectamus genua*) et orationem *Aufer a nobis* etc. Reponetur ei mitra a Diacono et recipiet baculum. Crux ingredietur in sacellum et consistet prope ingressum. Clerus in ordinem disponetur intra sacellum et singulis distribuetur cereus aut intorticium ardens; Episcopus cum Ministris accedet ante Reliquias, ubi praesto erit thuriferarius cum thuribulo et navicula.

47. Episcopus ante Reliquias dimittet baculum, mitra nudabitur a Diacono, tum cantabit orationem *Oremus. Fac nos, quaesumus, Domine* etc. Cantata oratione, non assumens mitram, cum benedictione imponet in thuribulum, a thuriferario sustentum, incensum quod ei ministrabit Diaconus, deinde non thurificans Reliquias, accedet vel ascendet ad Altare, accipiet urnam, in qua clausa erit capsula cum Reliquiis, convertetur ad populum et intonabit antiphonam *Cum iucunditate exhibitis*. Ministri meminerint commutare locum suum, et intonita antiphona, Diaconus reponet mitram Episcopo. Cantores prosequuntur cantare antiphonam et cantabunt etiam reliquas, si opus erit.

48. Processio ad Altare consecrandum dirigetur ordine sequenti: anteibit Crux inter Acolythos cum intorticiis: cantores, qui cantabunt antiphonam sive antiphonas supradictas: Clerus et incedent bini capite nudato; unusquisque gestabit intorticium vel cereum ardentem: thuriferarius cum thuribulo, quod leviter agitans adolebit S. Reliquias: Episcopus, qui utraque manu antepectus gestabit S. Reliquias, medius inter duos Ministros, qui capite detecto sustollent eius fimbrias pluvialis. Sequuntur clericus cum baculo pastoralis, alter a mitra, et reliqui duo cum pontificali et scotula.

49. Quum ad altare consecrandum pervenerit processio, Crux cum intorticiis consistet a latere Evangelii, ubi steterat in principio, cantores redibunt ad legile, Clerus disponetur in semicirculum circa Altare, dignioribus prope Episcopum stantibus, thuriferarius locum sumet in plano a latere Epistolae et Episcopus accedet ad abacum snpradictum, in quo deponet Reliquias, ac reverentia ante eas facta, redibit ante Altare, stans in medio ante gradus.

50. Ibi Episcopus, quum completus erit cantus antiphonarum *Cum iucunditate* et *Surgite Sancti Dei* etc. intonabit alteram antiphonam *Exultabunt*, quae continuabitur a cantoribus cum psalmis *Cantate Domino canticum novum* et *Laudate Dominum in Sanctis eius*, quorum in fine non cantabitur *Gloria Patri*, sed repetetur antiphona modo dicta. Sub finem psalmorum ab uno pluribusve clericis afferetur super Altare vasculum S. Chrismatis in lance cum aliquautulo gossipio, trulla pro Episcopo, caementum benedictum et operculum sepulcri.

51. Dum repetetur antiphona supradicta, Episcopus cum Ministris ascendet in suppedaneum Altaris. Finito cantu, Diaconus tollet mitram Episcopo, qui cantabit orationem *Oremus. Deus qui in omni loco* etc. Cantata oratione, Diaconus rursus cooperiet mitra Episcopum, qui intincto pollice in vasculum S. Chrismatis, quod ei poterit ad maiorem commoditatem sustinere Diaconus, ipse faciet unctionem in quatuor angulis internis sepulcri, recitans in singulis unctionibus formulam praescriptam, advertens ut pollice faciat duas unctiones seu Cruces, unam nempe ad verbum *Consecratur*, alteram ad verbum *Sanctificatur* etc. utque dextra benedicat tribus vicibus, quando dicet *In nomine Patris* etc. Post unctionem ultimam Episcopus absterget pollicem gossipio, descendet de Altari medius inter Ministros et accedet ad abacum, in quo reposuerit S. Reliquias.

52. Episcopus ante S. Reliquias quum venerit, dimittet mitram, quam ipsi exuet Diaconus, deinde aperiet operculum urnae vel amovebit velum rubri coloris, quo Reliquiae opertae erunt, accipiet capsulam, eamque sustinens elatam ferme ad altitudinem vultus sui, portabit reverenter ad Altare, quo ascendet ite-

rum cum Ministris. Conscenso suppedaneo, intonabit antiphonam *Sub Altare Dei*, et statim ponet capsulam clausam et sigillo obsignatam, ut erat, in parvum sepulcrum Altaris. Thuriferarius ascendet ad Altare, et Episcopus, ministrante Diacono cum osculis incensum, imponet illud in thuribulum cum benedictione. Diaconus a thuriferario accipiet thuribulum, quod porriget Episcopo cum osculis. Episcopus, e manibus Diaconi accepto thuribulo, reverentiam profundam ad S. Reliquias una cum Ministris conficiet, easque thurificabit triplici ductu. S. Reliquiis incensatis, iterabitur reverentia ut ante, et Diaconus recipiet thuribulum, quod restituet thuriferario. Postea Diaconus ipse reponet Episcopo mitram.

53. Episcopus sinistra accipiet operculum parvi sepulcri, et pollice dextero in S. Chrisma intincto, unctionem in eo faciet in parte inferiori sive interna, signans pollice Crucem duplicem, unam ad verbum *Consecratur*, alteram dum dicet *Sanctificetur hic lapis*, deinde benedicet ipsum dextra tribus vicibus, dicens *In nomine Patris* etc. Post unctionem ponet operculum supradictum super Altare, non supra sepulcrum, et pollicem absterget gossipio. Accipiet trullam cum caemento et diligenter ponet illud circa postem seu labrum sepulcri, advertens ne ponat super capsulam Reliquiarum. In actione ista poterit Episcopus adiuvari a lapidario. Completo cantu antiphonae supradictae, Episcopus rursus ambabus manibus accipiet operculum sepulcri, intonabit alteram antiphonam *Sub Altare Dei*, et operculum imponet super sepulcrum. Interim a cantoribus cantabitur antiphona modo dicta et altera quoque *Corpora Sanctorum* etc. si opus fuerit. Episcopus claudet sepulcrum et operculum firmabit, advertente lapidario ut sit admodum clausum et obturatum in commissuris et aequet planum mensae, neque removeri amplius possit, nisi frangatur. Clauso autem sepulcro, sponsia aut mantili ex tela rudi mundabitur Altare, tollendo gypsum, quod forte posset superesse et ad abacum referentur omnia ea, quae ad actionem istam persolvendam opus fuerint. Completo antiphonae cantu, Diaconus exuet Episcopo mitram, Episcopus cantabit orationem *Oremus. Deus qui ex omnium* etc.

54. Extinguentur cerei qui ardebant in abaco, in quo positae fuerunt Reliquiae, itemque intorticia vel cerei in processione adhibiti, qui collecti ab uno pluribusque clericis, referentur in sacrarium.

55. Post orationem Episcopo reponetur mitra a Diacono. Episcopus, intincto pollice in S. Chrisma, unctionem faciet super Altare, dicens *Signetur et sanctificetur* etc. Duplicem in Altari Crucem signabit pollice, unam ed verbum *Signetur*, alteram ad verbum *Sanctificetur*, deinde tribus vicibus benedictet dextra, dicens *In nomine Patris* etc. Advertet autem, ut praedictam unctionem ita efficiat, ut iungat mensam cum sepulcro, videlicet extendere unctionem debet super lapidem utrumque. Post unctionem pollicem absterget gossipio et de Altari tolletur S. Chrisma.

56. Thuriferarius Episcopo praesentabit thuribulum et Diaconus cum osculis porriget ei naviculam. Episcopus imponet in thuribulum incensum, quod benedictet cum formula usitata *Ab illo benedicaris* etc. quam concludet cum benedictione *In nomine Patris* ~~Et~~ *Filii* ~~Et~~ *Spiritus* ~~Et~~ *Sancti*; idque faciet deinceps quotiescumque impositurus erit incensum in thuribulum.

57. Diaconus exuet Episcopo mitram, deinde porriget ei thuribulum. Episcopus intonabit antiphonam, *Stetit Angelus* quam prosequuntur cantores pausatim. Post intonationem antiphonae, Diaconus mitram reponet Episcopo, qui thurificabit Altare « *undique ad dexterum et sinistrum latus, ante et de super* » donec completus erit huius antiphonae cantus.

58. Cantu antiphonae completo, Episcopus restituet thuribulum Diacono, qui deinde exuet ei mitram. Episcopus stans in medio Altaris supra suppedaneum, cantabit orationem *Oremus. Dirigatur oratio nostra* etc. Post orationem Diaconus reponet mitram Episcopo, qui de altari inter Ministros descendet et sedebit faldistorio posito in latere Epistolae ante gradus Altaris, facie versa ad populum.

59. Episcopo sedente in faldistorio, accedent ad Altare Presbyteri duo superpellicio induti, vel clerici duo sacro ordine constituti, et spongiis ac mantilibus e tela rudi abster-

gent diligenter in altari aquam sacratam, quae sparsa fuerit in mensa et in stipite. Spongiae et mantilia ponetur in concha cuprea, ut dein laventur et aqua infundatur in sacrarium. Item gossipium, quo Episcopus absterserit pollicem, ponetur in eodem vase, ut comburatur et cinis deiciatur in sacrarium. Interim praesto erit apud Altare Presbyter indutus superpelliceo, cuius officium adolere altare. In promptu stabit etiam clericus cum vasculo Olei sacri Catechumenorum in lance, cum gossipio, quo Episcopus absterget pollicem, ac tabella cum formula unctionis, quam afferet ad altare, ut monebimus inferius.

60. Absterso Altari, veniet ante Episcopumthuriferarius, qui obiiciet ei thuribulum. Diaconus ministrabit incensum Episcopo, qui demittet illud in thuribulum cum benedictione.

61. Episcopus assurget, accedet ad altare medius inter Ministros et ascendet in suppedaneum. Accipiet a Diacono thuribulum, et nullam proferens formulam, incensabit in modum Crucis super mensam in medio et in quatuor angulis, ubi fient unctiones principales, videlicet in medio mensae, in angulo posteriori cornu Evangelii, in angulo anteriori cornu Epistolae, in angulo anteriori cornu Evangelii et in angulo posteriori cornu Epistolae.

62. Episcopus restituet thuribulum Diacono, Diaconus thuriferario. Thuriferarius iterum obiiciet thuribulum Episcopo; Diaconus Episcopo ministrabit incensum: Episcopus incensum in thuribulum cum benedictione denuo imponet. Diaconus acceptum a thuriferario thuribulum tradet Episcopo, qui intonabit responsorium *Dirigatur*, quod continuabitur a cantoribus. Episcopus adolebit Altare tribus vicibus, incipiens dextrorsum, servans ordinem demonstratum in Dedicatione ecclesiae cap. XVIII. huius libri num 104.

63. Thurificatione peracta, Episcopus tradet thuribulum Presbytero, cuius officium adolere Altare. Presbyter iste accipiet thuribulum, osculans manum Episcopi, descendet de Altari et circumiens iugiter circa gradus illius, ambulando incensabit Altare eodem modo, quo in choro incensantur clerici. Episcopus postquam tradiderit thuribulum Presbytero, qui adolebit

Altare, stans in medio suppedaneo intonabit antiphonam *Erexit Iacob*, quam prosequentur cantores cum psalmo *Quam dilecta* cuius in fine repetetur antiphona loco *Gloria Patri*.

64. Intonita supradicta antiphona, Subdiaconus accipiet tabellam cum formula unctionum, quam sustinebit ante Episcopum; Diaconus autem porriget vasculum Olei sacri Catechumenorum: Ministri praedicti tum in ista, tum in unctionibus sequentibus, advertent ut attollant eius fimbrias pluvialis. Episcopus intinget pollicem dexterum in Oleum sacrum Catechumenorum, et ipso efficiet unctiones in medio et in quator angulis, eodem ordine, quo fecerit aspersiones. Advertet, ut signet duplicem Crucem, unam ad verbum *Sanctificetur*, alteram ad verbum *Consecretur* ac deinde ut dextra tribus vicibus benedicat ad verba *In nomine Patris* etc. Post unctiones Episcopus pollicem suum gossipio absterget.

65. Dum a cantoribus repetetur antiphona,thuriferarius tradet naviculam Diacono. Presbyter, qui adolebit Altare, obiciet thuribulum Episcopo, qui ministrante Diacono, demittet incensum in thuribulum. Completo antiphonae cantu, Episcopus a Presbytero, qui adolebit Altare, recipiet thuribulum, et stans in medio altari super suppedaneo, intonabit responsorium *Dirigatur* quod continuabitur a cantoribus. Interim Episcopus thurificabit Altare semel tantum, incipiens a dextris suis methodo superius tradita. Post thurificationem restituet thuribulum Presbytero, qui perget ut ante, adolere Altare.

66. Absoluto cantu responsorii, Diaconus exuet mitram Episcopo, qui stans in medio altaris super suppedaneum cantabit *Oremus* (Ministri *Flectamus genua*) et orationem *Adsit, Domine* etc. Post orationem Episcopus intonabit antiphonam *Mane surgens*, quam prosequentur cantores cum psalmo *Bonum est confiteri Domino*, cuius in fine loco *Gloria Patri* repetetur antiphona. Diaconus mitram reponet Episcopo, qui intincto pollice dextero in Oleum sacrum Catechumenorum, efficiet alteras quinque unctiones super mensam, ordine et methodo supra innuta. Peractis unctionibus, Episcopus pollicem suum gossipio absterget Clericus delectus custodiendis Oleis sacris, reportabit

ad abacum Oleum Catechumenorum, accipiet vasculum S. Chris-
matis, quod afferet ad Altare

67. Dum a cantoribus repetetur antiphona, Diaconus ministrabit Episcopo incensum; Episcopus imponet illud cum benedictione in thuribulum sibi praesentatum a Presbytero, qui thurificabit Altare. Fine facto canendi antiphonam, Episcopus a praedicto Presbytero accipiet thuribulum, et stans in medio suppedaneo ante Altare, intonabit responsorium *Dirigatur*, quod cantores prosequentur. Episcopus semel tantum incensabit Altare, incipiens a dextris suis, methodo atque ordine supradicto. Postea thuribulum restituet eidem Presbytero vel alteri, qui substituetur ipsi, quique perget, ut ante, adolere Altare.

68. Ut cantatum erit responsorium Diaconus exuet mitram Episcopo, qui stans in medio Altaris, ut supra cantabit *Oremus* (Ministri *Flectamus genua*) et orationem *Adesto* etc. Postea cantabit alteram orationem *Oremus. Omnipotens* etc. Post orationem alteram ab Episcopo intonabitur antiphona *Unxit te Deus*, quam prosequentur cantores cum psalmo *Eructavit cornu meum*, cuius in fine repetetur anthipona, omisso versiculo *Gloria Patri*.

69. Diaconus reponet Episcopo mitram. Episcopus intincto pollice dextero in S. Chrisma, quinque alias unctiones faciet super mensam, in locis et methodo supradictis. Post unctiones Episcopus pollicem suum gossipio absterget ac dum repetetur antiphona a cantoribus, Presbyter thurificator Altaris, praesentabit thuribulum Episcopo.

70. Diaconus ministrabit incensum Episcopo, qui demittet illud in thuribulum. Completo antiphonae cantu, Presbyter supradictus porriget thuribulum Episcopo, qui stans, ut supra, in medio Altaris intonabit responsorium *Dirigatur* et methodo praescripta thurificabit Altare semel tantum, initium autem ducens a sinistris suis. Interim clericus delectus custodiendis Oleis sacris, reportabit ad abacum S. Chrisma, accipiet ampullas sacrorum Oleorum easque afferet ad Altare cum sufficienti quantitate gossipii ad manus Episcopi abstergendas.

71. Cantato responsorio *Dirigatur*, Diaconus exuet mitram Episcopo, qui stans in medio Altaris super suppedaneum can-

tabi *Oremus* (Ministri *Flectamus genua*) et orationem *Descendat, quaesumus, Domine* etc. Pesteā intonabit antiphonam *Sanctificavit Dominus*, quae continuabitur a cantoribus cum psalmo *Deus noster refugium*, cuius in fine repetetur antiphona eadem omisso versiculo *Gloria Patri*. Diaconus reponet mitram Episcopo et Ministri advertent ut attollent diligenter fimbrias pluvialis, ne Oleis sacris maculetur.

72. Episcopus utrasque ampullas accipiet manu dextra et effundet Olea sacra super medium mensae in longitudinem. Deponet ampullas, attollet manicam dexteram albae, rocheti et vestis suae. Deinde palma eiusdem manus illiniet et expandet Olea sacra super totam mensam, prius versus partem posteriorem, deinde versus anteriorem, ita ut superficies superior lapidis si totaliter Oleis sacris inuncta. Tam Episcopus, quam Ministri et ceteri omnes, qui debebunt accedere ad Altare, caveant nimis appropinquare mensae, ne referant vestes Oleis sacris maculatas. Episcopus manum gossipio et mantili etiam ex tela rudi absterget, mundabit etiam annulum, si erit necesse, demittet manicam albue et rocheti et perget stare in suppedaneo.

73. Completo cantu psalmi et antiphonae, Episcopus intonabit antiphonam alteram *Ecce odor*, Cantores prosequuntur eam in cantu cum psalmo *Fundamenta eius*, cuius in fine non repetetur antiphona, neque cantabitur *Gloria Patri*. Hoc tempore clericus cuius officium custodire Olea sacra, praeparabit incensum, quod ardere debet super Altare simul cum Crucibus ex gossipio cerato, et vasculum aquae sanctae cum aspersorio.

74. Absoluto cantu psalmi praedicti, Episcopus stans ad Altare cum mitra in capite, cantabit invitationem ad orationem, nempe *Lapidem hunc, fratres carissimi* etc. Postea Episcopus intonabit alteram antiphonam *Aedificavit Moyses*, qua cantata a cantoribus, recitabit pariter cum mitra in capite alteram invitationem ad orationem *Dei Patris omnipotentis* etc.

75. Offeretur Episcopo incensum, super Altari comburendum. Diaconus exuet mitram Episcopo: dimissa mitra Episcopus

convertetur ad clericum, qui ante eum sustinebit incensum in altari comburendum, ac benedicet illud recitans versiculos *Domine exaudi* etc. *Dominus vobiscum* et orationem *Oremus Domine Deus omnipotens* etc. Post orationem Diaconus porriget cum osculis aspersorium Episcopo, qui asperget incensum antedictum in medio, a sinistris et a dextris suis. Diaconus cum osculis recipiet aspersorium ab Episcopo, quo restituto clerico, reponet ei mitram.

76. Episcopus manu sua ex quinque granis incensi efficiet Crucem quamdam in medio mensae, ubi peregerit unctionem, deinde superponet ei alteram crucem ex gossipio cerato. Hoc ipsum faciet in quatuor angulis, in quibus alteras unctiones confecerit (a). Unus aut duo clerici accendent cruce praedictas. Interim a clerico altero in promptu habebitur pulvinar in quo genuflexurus erit Episcopus.

77. Crucibus cunctis accensis, Episcopus medius inter Ministros descendet ante altare, convertetur ad ipsum et Diaconus exuet ei mitram ac pileolum. Episcopus geniculabit super pulvinar positum in medio gradus infimi cumque ipso geniculabunt adstantes omnes. Episcopus genuflexus intonabit antiphonam *Alleluia. Veni Sancte Spiritus* et continuabitur pausatim a cantoribus. Si tamen Consecratio fieret a Septuagesima ad Pascha, omittetur *Alleluia*. Thure accenso super altari, Presbyter, cuius officium adolere altare, cessabit a thurificatione.

78. Post cantum antiphonae seu versiculi supradicti Diaconus reponet Episcopo pileolum. Episcopus assurgit et sine mitra prosequetur stare ante altare. Adstantes etiam consurgunt. Cantores cantabunt antiphonam *Ascendit fumus* et alteram *Stetit Angelus*.

79. Completo cantu antiphonae, Episcopus stans ante altare, cantabit *Oremus* (Ministri *Flectamus genua*) et orationem *Domine Sancte* etc. Deinde immediate cantabit *Oremus* (Ministri *Flectamus genua*) et orationem *Deus omnipotens* cum praefatione tono feriali et manibus apertis.

(a. Vide adnotationes subiectas num. 112 et 114 cap. XVIII. libri huius.

80. Dum canentur orationes modo dicto cum praefatione, si incensum positum super Altari totaliter arserit, unus vel duo clerici spatulis eradent de mensa reliquias cineris et cerae, easque ponent in vase cretaceo, ut deinde in sacrarium infundantur. Episcopus autem nullam interponet moram inter unam alteramque orationem, ut aperte patet ex rubrica.

81. Sub finem praefationis, clericus delectus ad custodienda Olea sacra, accipiet ex abaco lancem cum vasculo S. Chrismatis et aliquantulum gossipii atque consistet prope suppedaneum in latere Epistolae.

82. Praefatione cantata, Diaconus Episcopo reponet mitram. Episcopus cum Ministris ascendet in suppedaneum, intinget pollicem in S. Chrisma, intonabit antiphonam *Confirma hoc Deus*, et nullam aliam proferens formulam, efficiet Crucem in media parte anteriori stipitis. Cantores prosequentur cantare antiphonam cum toto psalmo *Exurgat Deus*. In fine psalmi non repetetur anthiphona, sed cantabitur *Gloria Patri* etc. *Sicut erat* etc. Episcopus absterget pollicem gossipio, itemque Diaconus, si opus fuerit, absterget leviter gossipio unctionem supradictam.

83. Episcopus cum Ministris descendet ante Altare et manebit conversus ad ipsum, dum cantabitur psalmus antedictus. Clericus cum vasculo S. Chrismatis manebit prope Altare et accipiet alterum gossipium ad abstergendum pollicem Episcopi in reliquis unctionibus. Completo cantu psalmi, Diaconus exuet mitram Episcopo, qui conversus ad Altare cantabit orationem *Oremus. Maiestatem tuam* etc.

84. Post orationem Diaconus reponet mitram Episcopo, qui medius inter Ministros ascendet ad Altare et appropinquabit cornu posteriori Evangelii, ibique intincto pollice in S. Chrisma, conficiet inter mensam et stipitem unctionem tribus vicibus, seu Crucem triplicem, primam nempe ad verba *In nomine Patris*, alteram *et Filii*, tertiam *et Spiritus Sancti*, non adiungens *Amen*. Hoc ipsum deinde faciet in angulo anteriori lateris eiusdem, postea in utroque latere, posteriori nempe et anteriori Epistolae, eoque modo mensa iungetur stipiti.

Post haec Episcopus absterget pollicem gossipio, ac reversus cum Ministris ante, Altare conversus ad ipsum nudabitur mitra a Diacono. Cantabit orationem *Oremus. Supplices te rogamus* etc. Clericus reportabit S. Chrisma ad abacum; praesto erunt Ministri cum instrumentis lotionis manuum Episcopi, qui praeparabunt etiam medullam panis et mali medici: Presbyteri quoque seu clerici Altare abstersuri, stabunt in promptu.

85. Cantata ab Episcopo oratione supradicta, Diaconus reponet mitram Episcopo, qui medius inter Ministros accedet ad faldistorium collocatum in latere Epistolae ante gradus Altaris, ibique sedebit, humeris ad Altare ipsum conversis.

86. Se sistent Episcopo nobiles familiares eius cum urceo et pelvi; iisque ministrantibus aquam, lavabit manus, Ministri explicabunt mantile super genua eius. Diaconus exuet ei anulum, quem deinde, postquam laverit manus, reponet ei cum osculis. Episcopus diligenter lavabit manus easque mundabit ab Oleis sacris cum medulla panis et mali medici.

87. Dum Episcopus lavabit manus, si fuerit in sua dioecesi adstantes omnes genuflectent, exceptis Praelatis et Canonicis Cathedralis, si aderunt.

88. Presbyteri duo vel clerici sacro ordine constituti, spongiis et gossipio colligent diligenter ex Altari Olea sacra, deinde abstergent illud atque exsiccabunt mantilibus e tela rudi non solum in mensa, sed etiam in stipite. Mantilia, spongiae et gossipium reponentur in vase cupreo, ut superius num. 12. In promptu stabit Sacrista cum clericis suis, ornaturus altare. Unus vel duo clerici habebunt ad manus tobaleas, comprehensa tobalea cerata, benedicendas ab Episcopo, et alter clericus vasculum aquae sanctae cum aspersorio.

89. Absterso Altari et ablutis ab Episcopo manibus, se sistent ei clerici afferentes tobaleas benedicendas, easque genuflexi praesentabunt ipsi. Clericus sustinens vasculum aquae sanctae consistet a dextris Diaconi.

90. Diaconus exuet mitram Episcopo, qui assurgens nec conversus ad Altare, benedicet tobalea, recitans versiculos *Adiutorium nostrum* etc. *Dominus vobiscum* et orationem *Omni-*

potens ei misericors Deus etc. Qua oratione completa, Diaconus porriget ei cum osculis aspersorium et Episcopus asperget tribus vicibus tobaleas, videlicet in medio, a sinistris et a dextris suis, tum aspersorium Diacono restituet. Diaconus aspersorium tradet clerico, qui reportabit ipsum ad abacum, deinde Episcopo sedenti reponet mitram. Clerici post benedictionem afferent tobaleas ad altare.

91. Episcopus assurgit et conversus ad Altare cum mitra in capite, intonabit antiphonam *Circumdate Levitae*, quam cum reliquis responsoriis et cum psalmo cantare prosequentur cantores, donec Altare erit totaliter ornatum.

92. Presbyteri duo exornabunt Altare: primum super mensam sternent tobaleam ceratam, quam firmabunt orbiculis metallicis: deinde superponent ei reliquas duas, ultimo loco superiorem, quae oportet ut contegat latera Altaris usque ad terram. Sacrista autem cum clericis suis conscendent altare, si opus fuerit, ex parte posteriori vel alio modo, non tamen utens Altari ad ascendendum, si fieri poterit. Ponetur Crux et sex candelabra cum cereis, deinde apponetur Altaris fronti pallium albi coloris et gradus sternentur tapeto. Quando autem sternetur tapetum super gradus, amovebitur faldistorium et Episcopus recedet a latere. Interim Acolythi accendent cereos Altaris, thuriferarius in promptu stabit cum thuribulo.

93. Altari totaliter exornato et completo cantu antiphonae et responsoriorum, Episcopus rursus sedebit in faldistorio. Thuriferarius praesentabit thuribulum Episcopo, qui incensum, ministrante Diacono, iniiciet in thuribulum cum benedictione. Thure benedicto, thuriferarius cum thuribulo accedet ad latus Epistolae in gradum superiorem.

94. Episcopus accipiet baculum sinistra, assurgit de faldistorio et medius inter Ministros veniet ante Altare. Ibi dimittet baculum et Diaconus exuet ei mitram. Episcopus reverentiam, Ministri autem genuflexionem conficient ante Crucem positam super Altari. Ascendet Episcopus ad Altare cum Ministris et Diaconus porriget ei thuribulum cum osculis.

95. Episcopus intonabit antiphonam *Omnis terra*, deinde

incensabit super Altare in modum Crucis semel tantum. Cantores interim cantabunt antiphonam modo innutam. Postquam cantata fuerit antiphona, Episcopus secunda vice intonabit antiphonam eandem et incensabit ut supra. Cantores cantabunt antiphonam eandem et finito cantu ipsius, Episcopus tertia vice intonabit eam, incensabit ut supra, et restituet thuribulum Diacono, Diaconus thuriferario, qui referet illud ad abacum. Completo tertia vice antiphonae cantu, Episcopus cantabit orationem *Oremus. Descendat* etc. deinde alteram *Oremus. Omnipotens sempiterne Deus* etc. Post orationem subiunget *Dominus vobiscum*, deinde *Benedicamus Domino* eadem vocis inflexione, qua a cantoribus respondebitur *Deo gratias*.

96. Si Episcopus celebrabit Missam lectam, benedictionem donabit in fine Consecrationis; sin autem assistet Missae solemni, donabit illam in fine Missae, in qua observabitur id totum, quod traditum est cap. praec. num. 122.

97. Post benedictionem publicabitur indulgentia, cuius formula est sequens - Reverendissimus in Christo Pater et Dominus, Dominus *N.* Dei et Apostolicae Sedis gratia Episcopus *N.* dat et concedit omnibus Altare hoc visitantibus hodie annum unum et in die anniversaria Consecrationis huiusmodi quadraginta dies de vera indulgentia in forma Ecclesiae consueta. Rogate Deum pro felici statu Sanctissimi Domini Nostri *N.* divina providentia Papae *N.* Dominationis suae Reverendissimae et Sanctae Matris Ecclesiae - Si Consecrans fuerit Cardinalis servetur quod supra loco citato innutum est.

98. Missa celebrabitur ut indicatur in Missali ad Commune Dedicationis Ecclesiae, cum orationibus propriis ad instar votivae solemnis cum Gl. Cr. unic. or. et Evang. S. Ioannis in fine, conservatione. Quoad praefationem servabuntur rubricae gen. Missalis.

99. Post Consecrationem observabitur quod traditum est capitulo XVIII. De Ecclesiae Dedicatione, num. 125.

DE CONSECRATIONE
PLURIUM ALTARIUM STABILIMUM

CAPUT XVIII.

1. **Q**uod ad Altarium constructionem stabitur iis quae tradita sunt capituli praecedentis num. 1.

2. Praeparabuntur capsulae plumbeae vel argenteae ad reponendas Reliquias in singulis Altaribus, ut num. 2. supra citati capituli. Opus erit distinguere signo aliquo tum opercula sepulcrorum, tum capsulas praedictas, ne oriatur aequivocatio quando utraque reponenda erunt in propriis altaribus; etenim non solum non responderet amplius quod in pergamena clausa notatum est, sed etiam afferret moram actionibus Consecrationis, et posset insuper accidere, ut frangeretur aliquod operculum, quapropter intermittenda esset consecratio unius saltem altaris.

*Pro repositione S. Reliquiarum
pridie vespere peragenda.*

3. Praeparabitur quod notatum est num. 3. et seq. superioris capituli.

4. Aderit praeparatum feretrum seu thalamus cum urna ad transferendas S. Reliquias.

5. Distinguentur autem Reliquiae et pergamenae aliqua tessera, ut sine erroris metu reponantur in capsulis iam signatis. Praeparabitur tubulus cerae hispanicae ac sufficiens copia lemnisci, ad obsignandas capsulas supradictas.

De rebus praeparandis.

Pro Consecratione. — 6. Altaria erunt totaliter denudata. In media ecclesia vel alio loco, praesertim in presbyterio altaris maioris, si hoc altare consecrandum esset, praeparabitur

abacus minoris formae, contextus alba tobalea, in quo collocandum erit feretrum cum S. Reliquiis; aderunt in ipso quatuor candelabra cum cereis suo tempore accendendis.

7. Praeparabitur faldistorium et scabella duo pro Ministris in media ecclesia et in conspectu Altarium omnium, si fieri poterit, vel a latere Epistolae ante gradus altaris maioris consecrandi.

8. In media ecclesia vel in presbyterio, ut supra, abaci duo maiores disponentur, cooperti tobaleis albis lineis: super uno illorum praeparabuntur quae opus sunt ad Consecrationem, videlicet aliquantulum salis in lance: aliquantulum cineris in lance: ampulla una vel phiala minoris formae plena vini in pelvula: concha aut vas decens plenum aquae: vascula Olei sacri Catechumenorum et S. Chrismatis in lance: ampullae argenteae cum Oleis sacris antedictis copia sufficienti altaribus cunctis, in pelvula: trulla ab Episcopo utenda ad ponendum in sepulcris caementum: tabellae cum formulis aspersionum, unctionum, Litaniarum etc. pro singulis altaribus, quae tabellae poterunt ad maiorem commoditatem reponi prope unumquodque altare consecrandum: vasculum vacuum ad hauriendam aquam consecratam, quando opus erit: aspergillum ex hyssopo: spatulae lignae pro singulis altaribus cum scutellis cretaceis: aliquantulum scaliolae tritae, quae satis sit altaribus cunctis, renovandae quotiescumque erit opus, ut docebitur inferius: thuribulum cum nuvula plena incensi et cum cochleari: thuribulum substituendum primo pro circumstantiis: opercula lapidea sepulcrorum: gossipium solutum quod satis sit; spongiae duae ac manutergia quatuor ex tela rudi pro singulis altaribus: Cruces quinque ex gossipio cerato cum quinque et viginti granis incensi pro singulis altaribus: aliquantulum gossipii cerati ad accendendas Cruces supradictas: urceus cum pelvi: mantilia duo in usum Episcopi in lance: aliquantulum medullae panis et mali medici in lance: vasculum aquae sanctae cum aspersorio: chrismale seu tobalea linea albi coloris, cerata pro singulis altaribus, lata et longa ut tota mensa, cum suis ocellis ad ipsam firmandam, quae chrisimalia distinguuntur signo aliquo:

tobaleae cuiusque Altaris in canistro, distinctae, ut supra. Prope abacum in promptu habebitur concha maior cuprea, in qua ponentur quae iniicienda sunt in sacrarium, vel purificanda.

9. In altero abaco contexto, ut supra, disponentur paramenta episcopalia, quae sunt amictus, alba, cingulum, Crux pectoralis, stola et pluviale albi coloris cum formali pretioso, et cooperientur velo albi coloris: mitra auriphrygiata cum velo utendo a ministro: scotula cum candela et Pontificale (pars II.) omnia ea quae opus sunt ad Missam sine cantu celebrandam ab Episcopo, videlicet planeta et manipulus albi coloris: canon pontificalis: missale cum legili: ampullae vini et aquae in pellicula: intorticia pro elevatione: tabella cum formula indulgentiae et instrumentum Pacis, si Episcopus alteri Missae intererit. Prope abacum istum ponetur baculus pastoralis.

10. Seorsim ponentur candelabra cum cereis et Cruces cum tapetis cuiusque altaris; focus cum igne ardenti et forcipe; hastae cum gossipio cerato ad accendendas candelas; legile cum pontificali pro cantoribus quod statuatur in loco convenienti.

11. In sacello, quo pridie vespere expositae fuerunt S. Reliquiae, praeparentur intorticia aut cerei, utendi in processione.

Ad Altare SS. Sacramenti. — 12. Statuatur genuflexorium cum stato et pulvinis ante Altare, ut cap. IV. lib. V. et quando Episcopus ibi orabit, accendentur cerei in sex candelabris superioribus. Si sacellum, in quo asservabitur SS. Sacramentum, erit adversum vel proximum altaribus consecrandis, advertetur, ut reponatur in aliud sacellum remotius.

In sacrario. — 13. Praeparabitur Crux hastilis cum intorticiis duobus. Amictus duo totidemque albae et cingula ac stola una coloris albi pro Diacono et Subdiacono. Quatuor amictus et pari numero albae, cingula ac planetae rubri coloris pro Presbyteris delaturis feretrum cum S. Reliquiis. Superpellicia sufficienti numero pro clericis. Sedes cameralis super exiguo tapeto in usum Episcopi. Vasculum aquae sanctae cum aspersorio, si Episcopus ingreditur in ecclesiam per portam principalem.

14. Comparabitur cera quae opus est ad functionem, videlicet cerei numero sex ponderis proportionalis unicuique Altari consecrando. Intorticia numero octo, singula bilibria, in proces-

sione utenda, quae poterunt adhiberi etiam ad elevationem. Intorticia numero duo, singula quinquelibralia pro Cruce. Candela pro scotula. Candelae duae vel etiam numero maiori, accendendae ante S. Reliquias. Candelae quatuor in abaco, in quo reponetur feretrum cum S. Reliquiis. Gossipium ceratum ad efficiendas Cruces et ad accendendum.

15. Inservientes functioni erunt Diaconus et Subdiaconus; Presbyteri quatuor gestatores thalami S. Reliquiarum; Presbyterus, superpellicio indutus, thurificaturus altaria; alter substituendus, quando sit necesse; Presbyteri octo, vel clerici etiam incessuri in processionem; Subdiaconus vel clericus unus ad gestandam Crucem, et Acolythi duo aut clerici pro intorticiis; Cappellanus seu clericus a libro, alter a scotula, tertius a mitra, quartus a baculo; Clericus unus ad sustinendum vasculum aquae sanctae et vascula Oleorum sacrorum; Cantores saltem numero sex; Sacrista cum sufficienti numero clericorum ad ornandum altaria omnia, postequam consecrata fuerint; Lapidarius habitu decenti indutus.

Pro expositione S. Reliquiarum pridie vespere. — 16. Functio haec nihil differet ab ea, quam retulimus in Dedicatione Ecclesiae. Ne frustra repetamus eadem, quae ibidem, observabitur quod notavimus cap. XVIII. num 35. et seq.

De functione Consecrationis

17. Hora determinata, Clerus congregabitur in sacrarium et unusquisque inservientium induet superpelliceum, sacri autem Ministri paramenta superius notata. Quando adventurus ad ecclesiam erit Episcopus, exhibunt de sacrario clerici cum Cruce et intorticiis ardentibus, sequentibus Ministris paratis, et consistent Ministri a lateribus faldistorii, Crux autem cum intorticiis a dextra faldistorii eiusdem, ita tamen ut sint in conspectu Episcopi. Ceteri clerici procedent ad portam ecclesiae, excepturi Episcopum, unus illorum deferet vasculum aquae sanctae cum aspersorio: Superior ecclesiae praesto erit in limine dextrorsum, excepturus Episcopum. Si fuerit Episcopus ordinarius, in eius ingressu ad ecclesiam sonabunt festivo more campanae.

18. Episcopus indutus rochetto et mozzeta excipietur a toto Clero in limine ecclesiae, induet cappam, accipiet aspersorium quod ei praesentabit Superior. asperget seipsum et adstantes, deinde procedet ad SS. Sacramentum adorandum. Nisi fuerit Episcopus dioecesanus, induet mantelletum et mozzetam quoque, supra rochetum, ut cap. IV. lib. V. sed a toto Clero non excipietur. Hoc casu aderit Clerus prope faldistorium cum Ministris, et Episcopo obviam procedent ad portam quatuor aut sex Presbyteri. Superior porriget ei aspersorium, quo Episcopus signabit seipsum tantum.

19. Sin Episcopus intraret in ecclesiam ex sacrario, exhibit Clerus processionaliter cum Episcopo de sacrario ipso, servantes ordinem sequentem. Praeibit Crux inter duos Acolythos, gestantes intorticia ardentia, ceteri clerici bini sequuntur Crucem dignoribus propius Episcopum incedentibus, ultimo loco Episcopus medius inter Ministros paratos. Episcopus cum Ministris accedet ad faldistorium et sedebit cooperiens caput bireto. Si faldistorium erit a latere altaris, ut supra dictum est, convertet humeros ad altare ipsum; sin erit in media ecclesia, convertet humeros ad portam ecclesiae, vel iuxta positionem faldistorii, convertet faciem ad altaria. Distribuentur statim paramenta clericis, allaturis illa ad Episcopum et in promptu erunt etiam Ministri lotionis. Sedenti brevi tempore Episcopo se sistent Cappellani cum Pontificali et scotula. Episcopus nudabit caput sibi ipse, assurget et non conversus ad altare (si faldistorium erit prope altare aliquod) recitabit elata voce sed sine cantu antiphonam totam *Ne reminiscaris* etc. prosequentibus recitare psalmos Clero et cantoribus, pausatim scilicet et sine cantu.

20. Lecta antiphona, sedebit Episcopus et a Diacono exuetur Cruce pectorali, mozzeta vel mantelleto, vel deponet cappam, si erit ordinarius. Episcopus sibi ipse caput cooperiet bireto. Familiares nobiles, et iis absentibus, clerici duo porrigent ei lotionem et lavabit manus. Ad actionem istam, si fuerit Episcopus ordinarius geniculabunt omnes, exceptis Praelatis et Canonicis Cathedralis, si aderunt. Deinde Episcopus sibi exuet biretum et a Ministris parabitur amictu, alba, cingulo Cruce

pectoralis, stola et pluviali, cui apponetur formale pretiosum si sit dioecesanus. A Diacono cooperietur mitra, dein accipiet sinistra baculum pastorem.

21. Parato Episcopo, Ministri sedebunt scabellis positae a lateribus faldistorii et caput bireto cooperient. Se sistent ei rursus clerici cum libro et scotula: ipse simul cum Ministris recitabunt psalmos cum Clero (a). Psalmis ex toto recitatis, repetetur ut ante, ab uno Episcopo sedente integra antiphona *Ne remiscaris*. etc.

22. Assurget Episcopus, ac si erit in media ecclesia, non se movebit de loco suo, secus veniet ante altare, in quo aderit faldistorium, dimittet baculum pastorem et a Diacono exuetur mitra. Episcopus intonabit antiphonam *Adesto Deus*, quam prosequentur cantores. Interim statuatur faldistorium ante Episcopum ac tollentur scabella Ministrorum. Completo antiphonae cantu, Episcopus cantabit orationem *Oremus, Actiones nostras* etc.

23. Post orationem Diaconus reponet mitram Episcopo, qui genua flectet in faldistorio et cum ipso geniculabunt adstantes omnes. Cantores duo, qui genuflexi erunt prope Episcopum, cantabunt Litanias, quibus respondebunt adstantes. Advertent, ut in Litanis bis invocent respectivo ordine Sanctos illos, quorum nomini dedicantur Altaria, et Sanctos Martyres, quorum Reliquiae in Altaribus ipsis reponentur. Sub finem Litaniarum praesto erunt Cappellani seu clerici cum baculo pastoralis, cum libro et scotula. Cantato *ŷ. Ut omnibus fidelibus defunctis*, assurget Episcopus cum Ministris, et accepto sinistra baculo, conversus ad Altaria consecranda, benedicet illa tribus vicibus ut in Pontificali, cantans eodem tono *Ut Altaria haec* etc. Absoluta benedictione praedicta, Episcopus dimittet baculum pastorem, genuflectet iterum cum Ministris et cantores prosequentur Litanias a *ŷ. Ut nbs exaudire digneris* etc. easque complebunt.

24. Cantatis Litanis assurget Episcopus de prostratione

(a) Vide adnotationem subiectam num. 51. cap. XVIII. praeced.

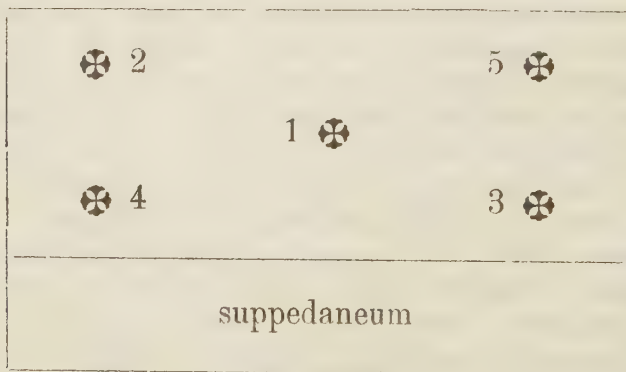
et cum eo consurgent ceteri omnes. Amovebitur faldistorium, ac si Episcopus aderit in media ecclesia, vel ante altare primum, approximabit aliquantulum ad Altare istud, Diaconus Episcopo exuet mitram. Episcopus geniculabit super pulvinum et cantabit *Deus in adiutorium meum intende* cantores respondebunt *Domine ad adiuvandum* etc. Assurget Episcopus, cantabit *Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto*, cantores respondebunt *Sicut erat* etc. omisso *Alleluia*. Hoc faciet secunda ac tertia vice, efferens vocem hemitonio singulis vicibus.

25. Diaconus mitra cooperiet Episcopum; qui accedet ad abacum consecraturus aquam, ac si abacum distaret a loco quo erit Episcopus, praecedet eum Crux cum intorticiis, quae consistet prope abacum in conspectu Episcopi. Ibi Episcopus retinens baculum sinistra et mitram capite gestans exorcizabit salem. Deposito baculo et mitra nudatus a Diacono, benedictet salem. Rursus induetur mitra a Diacono et recepto baculo exorcizabit aquam. Deposito baculo et nudatus mitra ut supra, benedictet aquam. Postea benedictet cinerem. Benedicto cinere dextra accipiet pugillum salis et dicens *Commixtio* etc. imponet illum tribus vicibus super cinerem in modum Crucis ad illa verba *In nomine Patris* etc. Eadem manu miscebit cinerem cum sale et accepto pugillo eiusdem commixtionis ter demittet eam in aquam ad instar Crucis, dum dicet *In nomine Patris* etc. cavens ne manum aqua madefaciat, dum imponet mixtionem praedictam. Si opus erit, absterget manum mantili, quod ei porriget Diaconus. Post haec benedictet vinum, quo benedicto, accipiet a Diacono ampullam seu phialam et dicens *Commixtio* etc. infundet vinum tribus vicibus ad instar Crucis in aquam ad verba *In nomine Patris* etc. Prosequetur deinde alteram orationem *Omnipotens sempiternus Deus, creator* etc. Tum in exorcismis, tum in orationibus supra notatis, si recitabit ea ex titulo Consecrationis ecclesiae, advertet Episcopus ut omittat verbum *Ecclesiae* et dicat pluraliter *horum Altarium*.

26. Sub finem orationis supradictae clericus unus accipiet vasculum vacuum, quod implebit aqua consecrata; accipiet etiam ex abaco mantile utendum ab Episcopo et utrumque in promptu habebit prope suppedaneum altaris primi, in quo fiet aspersio.

27. Crux cum intorticiis tum in actione sequenti, tum in reliquis praecedet semper Episcopum successive euntem ad Altaria et consistet prope latus Evangelii. Quando autem Episcopus recitabit orationes super altaria omnia, stabit prope Episcopum sive a sinistris, sive a dextris eius, illa scilicet parte, qua procedet Episcopus, prosecuturus singulas actiones super altare unumquodque.

28. Episcopus, consecrata aqua, cooperietur mitra a Diacono, accedet ad primum altare et ascendet in suppedaneum. Ibi intonabit antiphonam *Introibo*, quam prosequentur cantores cum psalmo *Iudica me Deus* etc. Intonita antiphona, intinget pollicem dexterum in aquam consecratam eodemque pollice signabit Crucem in media mensa dicens *Sanctificetur* etc. ac tribus vicibus benedicet Altare ad verba *In nomine Patris* etc. Diaconus poterit ei porrigere vasculum cum aqua consecrata, et Subdiaconus sustinebit ei tabellam cum formula aspersionis. Aspersio prima fiet in medio mensae, altera in angulo posteriori cornu Evangelii, tertia in angulo anteriori cornu Epistolae, quarta in angulo anteriori cornu Evangelii, quinta in angulo posteriori cornu Epistolae, ut in subiecto schemate.

Episcopus absterget pollicem mantili, quod ei porriget Diaconus. Tum descendet de altari, in quo confecerit aspersiones et antecedente Cruce cum intorticiis, medius inter Ministros

incedente a dextris Diaconi clerico cum vasculo aquae consecratae, accedet ad Altare secundum, in quo peraget easdem aspersiones, quas confecerit super primum. Quo facto, procedet ad tertium altare deinde ad quartum et sic deinceps ad reliqua Altaria, quae consecranda erunt.

29. Peraetis super omnia Altaria aspersioibus, Episcopus consistet in media ecclesia ubi situm erit faldistorium, vel in presbyterio altaris maioris (quum hoc dependeat a situ altarium). Completo cantu psalmi et repetita in cantu antiphona supradicta, Diaconus exuet mitram Episcopo, qui cantabit *Oremus* (Ministri *Flectamus genua*) et pluraliter subiunget orationem *Singulare illud propitiatorium* etc. Hoc tempore clericus, cuius officium deferre vasculum aquae consecratae, infundet in vasculum alteram aquam et ex abaco accipiet etiam aspergillum ex hyssopo.

30. Post orationem Episcopus rursus cooperietur mitra a Diacono, et simul cum Cruce et Ministris, ut supra, redibit et ascendet ad Altare primum. Conscenso altari, intonabit antiphonam *Asperges me*. Diaconus porriget ei aspergillum ex hyssopo, iam perfusum aqua consecrata. Episcopus circumibit altare aspergens stipitem et mensam servatis iis, quae tradita sunt in Dedicatione ecclesiae cap. XVIII. num. 82. Advertent cantores, ut pausatim cantent versiculos psalmi *Miserere* post antiphonam, idque etiam in aspersioibus reliquis. Absoluta primi Altaris aspersione, Episcopus tradet aspersorium Diacono, eodemque ordine ac supra procedet et ascendet ad secundum altare quod asperget ut primum, et sic deinceps reliqua. Post aspersionem altarium omnium, revertetur ad primum, et conscenso suppeditaneo, rursus intonabit antiphonam *Asperges me* et secundam aspersionem peraget in altari primo, deinde in secundo, tum in tertio et reliquis. Clericus custos vasculi aquae benedictae, infundet alteram aquam consecratam in vasculum, quando opus erit. Hoc fiet aliis quinque vicibus, quae additae duabus praecedentibus efficient numerum septem, quot esse debent aspersiones super Altaria.

31. Durante aspersione septima, in promptu habebitur cae-

mentum benedicendum; accendentur cerei super abacum, in quo collocabitur feretrum cum S. Reliquiis; in sacrario se parabunt planeta rubri coloris quatuor Presbyteri, delaturi thalamum praedictum, qui postea accedent ad sacellum, in quo expositae aderunt S. Reliquiae; in eodem sacello ad manus erunt intorticia vel cerei ardentes, distribuendi Clero et aderit etiam thuriferarius cum thuribulo.

32. Peractis septem aspersionibus super singula altaria, subsistet Episcopus in media ecclesia, vel in presbyterio altaris maioris. Diaconus exuet mitram Episcopo, qui cantabit versiculos *Domine exaudi* etc. et orationem *Oremus. Deus, qui visibilibus* etc. pluraliter. Hac oratione cantata, se sistet Episcopo clericus, qui sustinebit lancem cum scaliola benedicenda. Episcopus sine mitra recitabit orationem super caementum, videlicet *Dominus vobiscum. Oremus. Summe Deus* etc. Post haec clericus aliquis effundet ex vasculo aliquantulum aquae consecratae ad basim stipitis uniuscuiusque altaris, servata aqua eadem ad renovandum caementum, ut docebitur inferius. (a)

33. Episcopus a Diacono iterum cooperietur mitra, et baculo pastoralis sinistra accepto, procedet cum Clero ad sacellum, in quo aderunt expositae S. Reliquiae. Anteibit Crux cum intorticiis; sequentur cantores qui secum habebunt Pontificale ad cantandas antiphonas in processione; post cantores ibunt clerici bini, incedentibus dignioribus propius Episcopum; tum Episcopus medius inter Ministros, qui si fuerit Ordinarius, populum benedicet dextera; post Episcopum duo Cappellani a mitra et baculo, deinde reliqui duo a libro et scotula, qui deferent Pontificale et scotulam, ultimo loco familiares nobiles Episcopi, si aderunt.

34. Ubi processio pervenerit ante ingressum sacelli, in quo erunt expositae S. Reliquiae. Crux subsistet prope ingressum eundem a sinistris Episcopi, Clerus ordinabitur in semicirculum extra sacellum et Episcopus consistet medius inter Clerum. Diaconus exuet mitram Episcopo, qui cantabit *Oremus* (Ministri

(a) Vide adnotationes sub num. 88. positas cap. XVIII. praecedentis.

Flectamus genua) et orationem *Aufer a nobis* etc. Post orationem Diaconus reponet mitram Episcopo, qui recipiet baculum sinistra. Crux cum intorticiis ingreditur in sacellum et consistet prope ingressum, Clerus disponetur in ordinem intra sacellum et distribuetur unicuique intorticium vel cereus ardens. Episcopus cum Ministris subsistet ante Reliquias, ubi iam aderitthuriferarius cum thuribulo et navicula ac Presbyteri induti planeta translaturi feretrum.

35. Episcopus ante Reliquias ut venerit, dimittet baculum pastorem et exuetur mitra a Diacono. Episcopus cantabit orationem *Oremus. Fac nos quaesumus* etc. Cantata oratione,thuriferarius praesentabit thuribulum Episcopo. Diaconus incensum ministrabit Episcopo, qui imponet illud in thuribulum cum benedictione.

36. Post haec Episcopus intonabit antiphonam *Cum incunditate*, quam prosequuntur cantores simul cum altera *Surgite, Sancti Dei* etc. Diaconus reponet mitram Episcopo, qui recipiet baculum sinistra. Ordinabitur processio quae dirigetur versus altaria, vel ad medium ecclesiae vel etiam ad presbyterium. Praecedet Crux cum intorticiis; cantores, qui cantabunt antiphonas supra dictas; clerici bini cum intorticiis ardentibus, dignioribus prope Reliquias incedentibus; thuriferarius qui leviter agitans thuribulum, adolebit S. Reliquias; quatuor Presbyteri, qui humeris supportabunt thalamum seu feretrum S. Reliquiarum; Episcopus medius inter Ministros, ac si deget in dioecesi sua, non benedicet adstantes; Cappellani a mitra et baculo; reliqui duo a libro et a scotula; familiares nobiles Episcopi.

37. Quum processio pervenerit ad medium ecclesiae vel in presbyterium, Crux cum intorticiis consistet a latere Evangelii sive a sinistra faldistorii: cantores accedent ad legile; Clerus ordinabitur in semicirculum circa abacum, stantibus prope Episcopum dignioribus; thuriferarius a latere abaci, Presbyteri collocabunt thalamum super abacum et consistent prope ipsum a lateribus, advertens ut paullulum conversi sint ad Reliquias; Episcopus cum Ministris consistet in media ecclesia vel in medio presbyterio. Ibi Episcopus, absoluto cantu antiphonarum, in-

tonabit antiphonam *Exultabunt*, quam prosequuntur cantores cum psalmis *Cantate Domino canticum novum* et *Laudate Dominum in Sanctis eius*, quorum in fine omittetur *Gloria Patri* et repetetur antiphona. Interim ab uno pluribusve clericis in promptu habebitur vasculum S. Chrismatis in lance cum aliquantulo gossipio, trulla utenda ab Episcopo, caementum benedictum et operculum parvi sepulcri.

38. Dum repetetur antiphona, Episcopus cum Ministris ascendet ad primum altare; Crux stabit prope altare, ut supra, acthuriferarius accedet ad altare prope latus Epistolae. Post cantum, Diaconus exuet mitram Episcopo, qui cantabit orationem *Oremus. Deus, qui in omni loco* etc. Oratione cantata, Diaconus mitram reponet Episcopo, qui intincto pollice in S. Chrisma, unctionem peraget in quatuor angulis internis sepulcri, recitans in singulis unctionibus formulam praescriptam, advertens ut faciat duas unctiones sive Cruces pollice, unam videlicet ad verbum *Consecretur* et alteram ad verbum *Sanctificetur*, atque ut dextra benedicat tribus vicibus, dum dicet *In nomine Patris* etc. Diaconus ad maiorem commoditatem poterit sustinere vasculum S. Chrismatis. Post unctiones Episcopos absterget pollicem gossipio, deinde mitra exuetur a Diacono.

39. Interea quatuor supradicti Presbyteri accipient feretrum cum Reliquiis et admovebunt illud ad Altare. Clerici cum intorticiis accedent ad latera feretri. Episcopus cum Ministris non descendentes de suppedaneo, convertentur versus feretrum. Diaconus aperiet urnam et Episcopus extrahet capsulam, quae continebit Reliquias reponendas in primo altari. Diaconus iterum claudet urnam praedictam.

40. Episcopus convertetur ad altare: Presbyteri cum ferebro et clerici cum intorticiis redibunt quo loco erant antea: duo tantum clerici cum intorticiis ardentibus manebunt apud altare. Episcopus conversus ad altare intonabit antiphonam *Sub altare Dei* quam prosequuntur cantores, et capsulam Reliquiarum statim reponet in parvo sepulcro. Thuriferarius ascendet ad altare et Diaconus ministrabit incensum Episcopo, qui dimittet illud in thuribulum cum benedictione. Diaconus thuri-

bulum porriget Episcopo, qui facta simul cum Ministris ad S. Reliquias reverentia profunda, thurificabit illas triplici ductu atque iterata reverentia, thuribulum Diacono restituet. Diaconus, postquam thuribulum reddiderit thuriferario, reponet mitram Episcopo, qui sinistra accepto operculo sepulcri et intincto pollice dextero in S. Chrisma unctionem faciet in parte inferiori sive interna, efficiens pollice duas unctiones seu Cruces, primam nempe ad verbum *Consecratur*, alteram ad verba *Sanctificetur hic lapis*, deinde dextera benedicat illud tribus vicibus, dum dicet *In nomine Patris* etc. Post unctionem Episcopus ponet operculum praedictum super Altare, non vero super sepulcrum, et pollicem dexterum gossipio absterget, Accipiet trullam cum caemento et diligenter ponet illud circa labrum (vulgo *battente*) sepulcri, advertens ne ponat super capsulam Reliquiarum. In actione ista poterit Episcopus coadiuvare a lapidario.

41. Completo cantu antiphonae supra dictae, Episcopus utraque manu accipiet operculum sepulcri, intonabit alteram antiphonam *Sub Altare Dei* et claustrum imponet super sepulcrum. Interim antiphona ista cantabitur a cantoribus, ac si opus fuerit, etiam altera *Corpora Sanctorum* etc. Episcopus claudet sepulcrum et in eo firmabit operculum, advertente lapidario, ut sit bene clausum, et obturatum in commissuris, utque aequet planum mensae, neque dimoveri amplius possit, nisi frangatur. Clauso sepulcro, duo clerici qui aderant cum intorticiis prope Altare, coibunt cum ceteris iuxta feretrum. Postquam a lapidario obturatum erit sepulcrum, ope spongiae vel mantilis ex tela rudi altare mundabitur a gypso, quod forte posset superesse, et praeparabitur alterum caementum, adhibendum in reliquis altaribus, claustrum altaris secundi, trulla utenda ab Episcopo, altera spongia et alterum mantile.

42. Fine facto cantandi antiphonam, Diaconus exuet mitram Episcopo, qui cantabit orationem *Oremus. Deus qui ex omnium* etc. Post orationem Diaconus reponet mitram Episcopo, qui pollice in S. Chrisma intincto, inunget Altare, dicens *Signetur et sanctificetur* etc. Duplicem crucem pollice efficiet, unam ad verbum *Signetur*, alteram ad *Sanctificetur*, deinde tri-

bus vicibus benedicet dextra, quando dicet *In nomine Patris*; etc. Advertet etiam, ut faciat praedictam unctionem ita, ut iungat mensam sepulcro, scilicet extendenda est unctio ultra lapidem, qui claudit sepulcrum. Post unctionem Episcopus absterget pollicem gossipio.

43. Episcopus medius inter Ministros descendet de Altari et praecedente clerico cum S. Chrismate, ac thuriferario et Cruce cum intorticiis, sequentibus Cappellanis cum libro et scutula aliisque a mitra et baculo, procedet ad Altare secundum, ibique consensu suppedaneo ac dimissa mitra, iterabit omnes supra descriptas actiones incipiens ab oratione *Deus qui in omni loco* etc. nempe a num. 38. ad 42. inclusive. In ultimo tantum altari, acceptis ex thalamo Reliquiis, clerici duo accipiant thalamum ipsum, quem portabunt in sacrarium; clerici omnes cum intorticiis manebunt circum altare, et quum clausum erit sepulcrum, extinguuntur intorticia, quae a clericis duobus referuntur in sacrarium, quo recedent etiam praedicti quatuor Presbyteri ad sacra paramenta dimittenda.

44. Post haec Episcopus, antecedente thuriferario et Cruce cum intorticiis, redibit ad Altare primum et ascendet in suppedaneum. Thuriferarius praesentabit Episcopo thuribulum et Diaconus ei cum osculis ministrabit incensum. Episcopus incensum demittet in thuribulum, benedicens illud cum formula *Ab illo benedicaris* etc. adiungens *in nomine Patris* *et Filii* *et Spiritus* *Sancti*, idque faciet deinceps, quotiescumque incensum in thuribulum imponet.

45. Diaconus exuet mitram Episcopo, eique porriget thuribulum. Episcopus intonabit antiphonam *Stetit Angelus*, quam pausatim cantores prosequentur. Diaconus reponet mitram Episcopo, qui adolebit altare undique ad dexterum et sinistrum latus, ante et desuper. His peractis, Episcopus non deponens thuribulum descendet de primo altari et procedet ad secundum, quod incensabit eodem modo ac primum, atque ita porro de reliquis.

46. Ultimo altari thurificato, tradet thuribulum Diacono, hic thuriferario et redibit in medium ecclesiae sive presbyterii:

Diaconus mitram exuet Episcopo, qui pluraliter cantabit orationem *Oremus. Dirigatur oratio nostra* etc. Diaconus reponet mitram Episcopo, qui accedet ad faldistorium et sedebit ut in functionis initio.

47. Sedente faldistorio Episcopo, a Presbyteris superpellicio indutis vel a clericis sacro ordine constitutis, Altaria abstergentur spongiis et mantilibus ex tela rudi, exsiccando aquam consecratam, quae supererit post aspersiones tum super mensam, tum in stipite. Spongiae et mantilia madefacta ponentur in concha cuprea, ut deinde laventur et lotio illorum infundatur in sacrarium. Gossipium autem quod erit perfusum Oleis sacris tam in abstergendo pollice Episcopi, quam in abstergendis Altaribus, ut infra, comburetur eiusque cineres deiicientur in sacrarium. Interim prope ultimum altare aderit Presbyter superpellicio indutus, thurificaturus altaria. Apud altare primum praesto erit clericus cum vasculo Olei sacri Catechumenorum in lance et cum gossipio, quo Episcopus absterget pollicem.

48. Abstersis altaribus, thuriferarius se sistet Episcopo eique offeret thuribulum. Diaconus ministrabit incensum Episcopo, qui imponet illud in thuribulum cum benedictione, utens formula qua superius. Assurget Episcopus de faldistorio et medius inter Ministros accedet ad primum Altare.

49. Ut Episcopus cum Ministris ascenderit in suppedaneum, Diaconus subministrabit ei thuribulum, et nullam proferens formulam, incensabit ad instar Crucis super mensam in medio et in quatuor angulis eodem ordine, quo peregerit aspersiones pollice, videlicet in medio mensae, in angulo posteriori cornu Evangelii, in angulo anteriori cornu Epistolae, in angulo anteriori cornu Evangelii et in angulo posteriori cornu Epistolae. Postea retinens manu thuribulum, descendet Episcopus de Altari et incensabit super reliqua Altaria, ut incensaverit super primum.

50. Turificato ultimo altari, Episcopus tradet thuribulum Diacono et redibit ad primum Altare. Diaconus thuribulum restituet thuriferario. Consenso suppedaneo primi Altaris cum Ministris ab Episcopo, thuriferarius rursus praesentabit et thu-

ribulum. Diaconus ministrabit incensum Episcopo, qui reponet illud in thuribulum cum benedictione.

51. Diaconus thuribulum acceptum a thuriferario porriget Episcopo, qui intonabit responsorium *Dirigatur*, quod continuabitur a cantoribus. Episcopus ter incensabit primum Altare initium faciens a dextra, eodem ordine quo praescriptum fuit in Dedicatione ecclesiae cap. XVIII. num. 104. Peracta primi Altaris thurificatione, Episcopus retinens adhuc thuribulum, procedet ad Altare secundum quod adolebit ut primum, deinceps ad reliqua gradum faciet eodemque modo thurificabit. Ultimo Altari thurificato, Episcopus tradet thuribulum presbytero, cuius officium erit thurificare Altare. Presbyter thuribulum recipiet osculans manum Episcopi, et sequentur ipsum.

52. Episcopus, tradito thuribulo, ut supra, de altari descendet redibit ad Altare primum, et consensu suppedaneo, intonabit antiphonam *Erexit Iacob*, quam prosequuntur cantores cum psalmo *Quam dilecta* et in fine psalmi repetetur antiphona, omisso *Gloria Patri*. Antiphona ab Episcopo intonita. Presbyter qui cum thuribulo secutus erit Episcopum, statim incipiet thurificare Altare primum et prosequetur ipsum adolere donec ibi aderit Episcopus. Euntem deinde Episcopum ad Altare secundum Presbyter sequetur eum et adolebit secundum Altare toto unctionum tempore, atque ita fiet in tertio, in quarto et reliquis. Intonita, ut supra, antiphona, Episcopus intinget pollicem dexteram in Oleum sacrum Catechumenorum et ipso peraget unctiones in medio et in quatuor angulis, sequens ordinem servatum in aspersionibus pollice confectis. Advertet ut pollice duas unctiones seu Cruces efficiat, unam ad verbum *Sanctificetur*, alteram ad verbum *Consecretur* utque benedicat dextra tribus vicibus ad verba *In nomine Patris* etc.

53. Uctionibus in primo altari peractis, Episcopus pollicem absterget gossipio postmodum procedet ad Altare secundum, in quo peraget unctiones ut in primo atque ita porro. Clericus cum vasculo Olei sacri Catechumenorum coibit cum Episcopo itemque Presbyter, qui fungetur officio thurificandi altaria modo superius descripto.

54. Absolutis super omnia Altaria unctionibus, Episcopus redibit ad Altare primum et ascendet in suppedaneum. Quando repetetur antiphona post psalmum, Presbyterthurificator Altarium, obicietthuribulum Episcopo cui Diaconus ministrabit incensum. Episcopus incensum cum benedictione inthuribulum imponet eique Presbyter praedictus, osculans manum eius, porrigetthuribulum.

55. Episcopus intonabit responsorium *Dirigatur*, quod continuabitur a cantoribus. et immediatethurificabit primum altare semel tantum, initium ducens a dextris suis, methodo superius innuta. Thurificato primo altari, Episcopus manu sustinensthuribulum, procedet ad secundum Altare, quod incensabit sicut primum, eodemque modo tertium, quartum et reliqua si aderunt. Presbyterthurificator altarium sequetur Episcopum.

56. Incensato ultimo altari, Episcopusthuribulum tradet Presbytero, postea redibit in medium ecclesiae vel in presbyterium. Ibi, quum completus erit cantus supradicti responsorii, Diaconus exuet ei mitram. Episcopus cantabit *Oremus* (Ministri *Flectamus genua*) et subiunget plurali numero orationem *Adsit Domine* etc.

57. Post orationem Diaconus reponet mitram Episcopo, qui ascendet ad primum Altare et intonabit antiphonam *Mane surgens*, quam continuabunt cantores cum psalmo *Bonum est confiteri* etc. cuius in fine repetetur antiphona eadem loco *Gloria Patri*. Episcopus pollicem intinget in Oleum sacrum Catechumenorum et quinque alias unctiones officiet super mensam primi altaris, ordine et modo supra descripto.

58. Peractis unctionibus super primum Altare, absterget pollicem gossipio, descendet cum Ministris de Altari, procedet ad altare secundum et super ipsum peraget unctiones, ut in primo, ac deinceps in reliquis. Postquam unctiones super omnia altaria confecerit, redibit ad primum Altare et ascendet in suppedaneum.

59. Quando repetetur post psalmum antiphona, Episcopus incensum, ministrante Diacono, imponet cum benedictione inthuribulum, quod ei praesentabit Presbyter, cuius officium ado-

lere altaria. Completo cantu antiphonae praedictae, Presbyter thurificator altarium porriget Episcopo thuribulum.

60. Episcopus intonabit responsorium *Dirigatur*, quod continuabitur a cantoribus, et incensabit Altare primum una tantum vice, incipiens a dextris eodem modo ac supra. Thurificato primo altari, descendet ac transibit ad secundum quod, consensu suppedaneo, thurificabit ut primum et sic de reliquis. Interim clericus delectus custodiendis Oleis sacris, relinquet super abacum vasculum Olei sacri Catechumenorum, accipiet alterum cum S. Chrismate et praesto erit apud primum altare pro reliquis unctionibus.

61. Absoluta thurificatione super ultimum Altare, Episcopus thuribulum tradet Presbytero, qui adolebit altaria, et reveniet in medium ecclesiae vel in presbyterium. Quando ibi aderit Episcopus et absolutus erit cantus responsorii, Diaconus exuet ei mitram. Episcopus cantabit *Oremus* (Ministri *Flectamus genua*) et pluraliter orationem *Adesto* etc. Deinde cantabit etiam pluraliter orationem *Oremus. Omnipotens* etc.

62. Post duplicem orationem Diaconus reponet mitram Episcopo, qui ascendet in suppedaneum primum Altaris et intonabit antiphonam *Unxit te Deus*, quam prosequentur cantores cum psalmo *Eructavit*, cuius in fine omittetur *Gloria Patri* et repetetur antiphona. Intonita antiphona, Episcopus efficiet quinque unctiones cum S. Chrismate super mensam, ordine et methodo superius descriptis, quibus completis, absterget pollicem gossipio.

63. Descendet deinde Episcopus de Altari primo et transibit ad Altare secundum, ubi peraget unctiones, ut supra, idemque exsequetur in reliquis Altaribus. Uctionibus super omnia Altaria peractis, revertetur ad primum Altare et ascendet in suppedaneum.

64. Quando a cantoribus repetetur antiphona, Presbyter thurificator Altarium, praesentabit Episcopo thuribulum, in quod imponet cum benedictione incensum, ministrante ipsum Diacono. Completo cantu antiphonae, Presbyter antedictus porriget Episcopo thuribulum.

65. Episcopus intonabit responsorium *Dirigatur*, quod prosequentur cantores et semel tantum thurificabit Altare eodem ordine ac supra, incipiens thurificare a sinistris. Interim clericus custos Oleorum sacrorum, deponet super abacum vasculum S. Chrismatis et accipiet ampullas cum Oleis sacris, quas in promptu habebit prope primum Altare: clericus alter afferet sufficientem copiam gossipii ad abstergendam manum Episcopi. Post thurificationem ultimi Altaris, Episcopus tradet thuribulum Presbytero, qui adolebat Altaria, et redibit in medium ecclesiae vel in presbyterium. Cantato responsorio *Dirigatur*, Diaconus exuet mitram Episcopo, qui cantabit *Oremus* (Ministri *Flectamus genua*) et orationem *Descendat, quaesumus Domine* etc. plurali numero.

66. Diaconus post orationes reponet mitram Episcopo, qui redibit ad primum Altare et consensu suppedaneo intonabit antiphonam *Sanctificavit Dominus* etc. Cantores prosequentur antiphonam praedictam cum psalmo *Deus noster refugium* cuius in fine repetetur antiphona omisso *Gloria Patri*. Ministri in unctione, quam efficiet Episcopus, advertent ut attollant diligenter pluviale Episcopi, ne inquinetur oleo. Episcopus accipiet binas ampullas manu dextera et effundet Olea sacra in medium mensae, in longitudinem. Deponet dein ampullas, sibi attollet manicam dexteram albae, rocheti et vestis. Tum dextra expandet et illiniet Olea sacra super totam mensam, prius versus partem posteriorem, postea versus anteriorem, ita ut sacris Oleis sit totaliter inuncta: exuens actum istum, nullam proferet formulam. Episcopus. Ministri ceterique inservientes, qui accedere debent ad altare cavebunt ne nimis appropinquent mensae illius, siquidem venirent in periculum Oleis maculandi vestes sacras.

67. Episcopus aliquantulo gossipio absterget manum, deinde transibit ad secundum altare, in quo sparget Olea sacra, ut in primo, totamque mensam inunget, idem deinceps faciet in reliquis omnibus. Quum Episcopus sparserit Olea sacra super omnia Altaria, absterget diligentur manum gossipio et mantili ex tela rudi, mundabit etiam annulum, ac demittet manicam albae, et redibit in medium ecclesiae vel in presbyterium.

68. Presbyter cuius officium adolere altaria, prosequetur ea successive thurificare, donec accensum erit thus super Altaribus.

69. Completo cantu psalmi et repetita antiphona, Episcopus intonabit antiphonam alteram *Ecce odor*, quam continuabunt cantores cum psalmo *Fundamenta eius*. In fine psalmi huius omittetur *Gloria Patri* nec repetetur antiphona. Hoc tempore a clerico aliquo praeparabitur incensum, quod ardebit in altari, et vasculum aquae sanctae cum aspersorio.

70. Post cantum psalmi praedicti, Episcopus retinens capite mitram cantabit invitationem ad orationem pluraliter *Lapides hos, fratres carissimi, in quibus* etc. Postmodum intonabit alteram antiphonam *Aedificavit Moyses*, quae postquam a cantoribus cantata fuerit, recitabit, pariter cum mitra in capite, alteram invitationem ad orationem pluraliter *Dei Patris omnipotentis* etc.

71. Clericus unus offeret Episcopo incensum benedicendum. Diaconus exuet mitram Episcopo, qui benedicet incensum recitans versiculos *Domine exaudi*, etc. *Dominus vobiscum* et orationem *Oremus. Domine Deus omnipotens* etc. Post orationem Diaconus porriget aspersorium Episcopo, qui incensum praedictum asperget in medio, a sinistris et a dextris suis. Diaconus postquam receperit aspersorium ab Episcopo, et restituerit clerico, reponet mitram Episcopo. Clericus, qui deferet grana thuris benedicti et Cruces ex gossipio cerato, in actione ista adstabit Diacono dextrorsum.

72. Episcopus ascendet ad primum Altare et manu sua ex quinque granis incensi efficiet quamdam Crucem in media mensa et extra claustrum parvi sepulcri quo ipso loco confecerit unctiones ac super istam Crucem incensi imponet Crucem ex gossipio cerato. Hoc ipsum faciet super quatuor angulos, in quibus peregerit unctiones. Descendet Episcopus de primo altari, accedet ad secundum et efficiet in eis cruces incensi superponens cruces gossipii cerati, ut in primo, itemque deinceps in reliquis. Interea clericus unus accendet praedictas Cruces ex gossipio cerato.

73. Quando Episcopus confecerit cruces supradictas in altaribus cunctis redibit in medium ecclesiae vel in presbyterium, et Diaconus exuet ei mitram et pileolum. Episcopus geniculabit super pulvinum et cum ipso in genua procumbent adstantes omnes. Episcopus intonabit genuflexus *ꝫ. Alleluia. Veni, Sancte Spiritus*, quem pausatim prosequentur cantores. A Septuagesima ad Pascha omittetur *Alleluia*. Post cantum versiculi praedicti Diaconus reponet pileolum Episcopo, qui assurgit et prosequetur stare in pedes nudatus mitra: consurgent etiam adstantes ad cantum antiphonae *Ascendit fumus* et alterius *Stetit Angelus*.

74. Absoluto antiphonarum cantu, stans Episcopus eodem loco cantabit *Oremus* (Ministri *Flectamus genua*) et orationem *Domine sancte* etc. pluraliter. Deinde rursus subiungit *Oremus*. (Ministri *Flectamus genua*) et orationem plurali numero *Deus omnipotens* cum praefatione plurali etiam numero, sed tono feriali et manibus ante pectus expansis. Dum canetur praefatio supradicta, si incensum positum super Altaria totaliter arserit, singuli clerici e singulis altaribus eradent spatulis de mensa residuum cineris et cerae et ponent in vase cretaceo, ut deinceps ingeratur in sacrarium. Episcopus nullam intermittet pausam inter unam et alteram orationem, ut liquet ex rubrica. Sub finem praefationis, clericus delectus custodiendis Oleis sacris, accipiet ex abaco lancem cum vasculo S. Chrismatis et aliquantulum gossipii et consistet prope suppedaneum primi Altaris a latere Epistolae.

75. Completa praefatione, Diaconus reponet mitram Episcopo. Episcopus cum Ministris ascendet in suppedaneum altaris primi, intinget pollicem in S. Chrisma, intonabit antiphonam *Confirma hoc Deus*, efficiens S. Chrismate Crucem in media parte anteriori stipitis, nullamque proferens formulam. Cantores prosequentur cantare antiphonam praedictam cum toto psalmo *Exurgat Deus*, cuius in fine cantabitur *Gloria Patri* et omittetur repetitio antiphonae. Episcopus, unctione peracta in primo Altari, absterget pollicem gossipio et immediate procedet ad reliqua Altaria, in quibus efficiet unctionem, ut in primo nec proferet formulam ullam.

76. Post unctiones Episcopus redibit in medium ecclesiae vel in presbyterium, ibique manebit donec completus erit cantus psalmi praedicti. Clericus cum vasculo S. Chrismatis post unctiones antedictas redibit apud altare primum et accipiet alterum gossipium ad abstergendum pollicem Episcopi in unctionibus sequentibus.

77. Cantu psalmi finito, Diaconus exuet mitram Episcopo, qui cantabit pluraliter orationem *Oremus. Maiestatem tuam* etc. Post orationem Diaconus mitram reponet Episcopo, qui medius inter Ministros ascendet ad primum Altare et appropinquabit cornu posteriori Evangelii. Ibi pollice intincto in S. Chrisma unctionem peraget inter mensam et stipitem, seu faciet triplicem crucem, primam ad verba *In nomine Patris*, secundam *et Filii*, tertiam *et Spiritus Sancti*, non subiiciens *Amen*. Hoc idem faciet in angulo anteriori eiusdem lateris, deinde in alteris duobus angulis a latere Epistolae, iungens huiusmodi unctionibus mensam cum stipite, et efficiens quasi unam eandemque rem, ut si forte de stipite removeretur mensa, altare fieret exsecratum. Post haec Episcopus absterget pollicem gossipio, descendet de primo altari, transibit ad secundum easdemque ut in primo unctiones ibi conficiet, atque ita de reliquis.

78. Post unctiones istas redibit Episcopus in medium ecclesiae vel in presbyterium et Diaconus exuet ei mitram. Episcopus pluraliter cantabit orationem *Oremus. Supplices te rogamus* etc. In promptu stabunt interea Ministri cum instrumentis lotionis pro Episcopo, cui porrigent etiam medullam panis et mali medici, itemque Presbyteri saltem singuli seu clerici ordine sacro constituti, abstersuri singula Altaria. Clericus custos vaseuli S. Chrismatis reponet ipsum super abacum.

79. Expleta oratione, Diaconus reponet mitram Episcopo, qui sedebit faldistorio collocato ut in principio functionis. Sistent Episcopo nobiles eius familiares cum urceo et pelvi superque manus eius fundent aquam. Ministri extendent mantile super genua ipsius. Episcopus manus diligenter lavabit ac medulla panis et mali medici emundabit ab Oleis sacris. Lavante manus Episcopo, si fuerit Ordinarius, omnes in genua procum-

bent, exceptis Praelatis et Canonicis Cathedralis, si aderunt. Presbyteri seu Clerici supradicti, constituti ordine sacro spongiis et gossipio colligent Olea sacra ex Altaribus, quae abstergent etiam atque exsiccabunt mantilibus ex tela rudi in mensa et in stipite. Spongiae, mantilia et gossipium reponentur in vase cupreo, ut superius num. 8. Praesto erit Sacrista cum clericis, ornaturus Aliaria. Unus vel duo Acolythi aut clerici in promptu habebunt tobaleas, comprehensa tobalea cerata, ab Episcopo benedicendas, et clericus alter sustinebit vasculum aquae sanctae cum aspersorio.

80. Altaribus abstersis et lotis ab Episcopo manibus, se sistent Episcopo clerici, qui afferent tobaleas benedicendas easque praesentabunt ipsi. Clericus cum vasculo aquae sanctae et cum aspersorio se sistet a dextris Diaconi. Diaconus mitram exuet Episcopo, qui assurgens nec conversus ad Altare, si sederit a latere Epistolae ante gradus Altaris principalis, benedicet tobaleas, recitans versiculos *Adiutorium nostrum* etc. *Domine exaudi* etc. *Dominus vobiscum* et orationem *Oremus. Omnipotens et misericors* etc. pluraliter. Expleta oratione, Diaconus ei porriget aspersorium et Episcopus ter asperget tobaleas, videlicet in medio, a sinistris et a dextris, postea Diacono aspersorium restituet. Diaconus aspersorium receptum tradet clerico, qui referet illud ad abacum, tum reponet mitram Episcopo sedenti. Clerici post benedictionem tobalearum, afferent ipsas ad Altare.

81. Episcopus assurget et conversus ad Altare, dummodo sederit ut supra, cum mitra in capite intonabit antiphonam *Circumdante Levitae*, quam una cum responsoriis et psalmo prosequantur cantate cantores, donec totaliter ornata erunt Altaria omnia. Presbyter, qui absterserit respectivum Altare, adiuvantibus aliis clericis exornabit Altare, scilicet ponet super mensam tobaleam ceratam, quam firmabit orbiculis metallicis, deinde superponet alteras duas tobaleas et ultimo loco superiorem, quae opus est ut cooperiat latera Altaris usque ad terram. Super gradus autem statuatur Crux et candelabra cum cereis, apponetur pallium albi coloris et gradus sternerentur tapeto. Interim Acolythi accendent cereos super Altaribus ac thuriferarius in promptu habebit thuribulum.

82. Altaribus in totum exornatis et completo antiphonarum, responsoriorum et psalmi cantu, Episcopus rursus sedebit faldistorio. Thuriferarius thuribulum praesentabit Episcopo, qui cum benedictione incensum imponet in thuribulum, Diacono ei ministrante naviculam. Thure benedicto, thuriferarius cum thuribulo accedet ad Altare primum, ibique consistet a latere Epistolae prope suppedaneum.

83. Episcopus baculum sinistra accipiet, assurgit de faldistorio et medius inter Ministros procedet ante primum Altare, ubi dimittet baculum et Diaconus exuet ei mitram. Episcopus reverentiam, Ministri autem genuflexionem conficient ante Crucem positam super Altari. Episcopus cum Ministris ascendet ad Altare et Diaconus porriget ei thuribulum. Episcopus intonabit antiphonam *Omnis terra*, deinde incensabit super Altare ad instar Crucis semel tantum.

84. Retinens adhuc thuribulum, Episcopus cum Ministris de Altari descendet, iterum salutabit Crucem et procedet ad Altare secundum. Quo quum venerit, ipse reverentiam, Ministri autem genuflexionem ante Crucem facient, ascendet ad Altare, incensabit super ipsum in modum Crucis semel tantum, descendet de Altari, reverentiam, ut supra, iterabit et ad reliqua Altaria successive transibit, in quibus ritum eundem observabit.

85. Quando Episcopus incensaverit super ultimum Altare, non relinquens thuribulum, revertetur cum Ministris ad Altare primum, salutabit Crucem illius, ascendet in suppedaneum, intonabit iterum antiphonam *Omnis terra*, et peraget thurificationem, ut ante, tum in isto, cum in reliquis altaribus. Hoc faciet etiam tertia vice, et poste aquam Episcopus tertia vice incensaverit super ultimum Altare, thuribulum restituet Diacono, hic thuriferario, qui ibi praesto erit.

86. Episcopus revertetur in mediam ecclesiam, vel in presbyterium et cantabit pluraliter orationem *Oremus Descendat* etc. deinde alteram *Omnipotens sempiterne Deus* etc. Post orationes Episcopus in cantu subiunget *Dominus vobiscum* et *Benedicamus Domino* eadem vocis inflexione, qua a cantoribus respondebitur *Deo gratias*.

87. Si Episcopus celebrabit Missam lectam, accedet ad primum altare vel ad illud, quod erit magis in conspectu populi et ex illo donabit benedictionem solemnem.

88.* Quod spectat ad Missam solemnem, notetur quod satis est celebrare seu cantare unam tantum super aliquo ex altari-
bus consecratis, quum nihil obliget ut celebretur Missa super singulis altaribus. Quod respicit Missam lectam et solemnem, benedictionem et indulgentiarum promulgationem, observabitur quod traditum est capitulo praecedenti a num. 96. ad 99.

DE CONSECRATIONE ALTARIS
CUIUS SEPULCHRUM RELIQUIARUM
EST IN MEDIO SUMMITATIS STIPITIS

CAPUT XIX. (a).

1. **M**ethodus superius descripta in Consecratione Altaris observabitur, quando Reliquiae conduntur in sepulcro effecto in ipsa altaris mensa, aut quando reponuntur intra stipitem in parte anteriori vel posteriori. Sin autem Reliquiae conderentur intra stipitem, praesertim si essent plura Sanctorum Martyrum corpora, et mensa esset operculo Reliquiarum sepulcro, effecto in stipite, servabitur ordo sequens.

De rebus praeparandis.

In repositione SS. Reliquiarum vespere praecedenti. —

2. Si Reliquiae, quae reponentur in Altari, fuerint exigua ossium fragmenta, stabitur iis, quae tradita sunt cap. XVIII. num. 7. et seqq. libri huius. Sin essent corpora aut Reliquiae

(a). Ne frustra repetamus, quae alibi tradita sunt, delegamus lectorem ad adnotationes appositae in Consecratione Altaris praecedenti cap XVII.

ossium integrorum, quibus opus esset non parva capsula, sed arca maior, servanda erunt quae sequuntur.

3. Fiet arca plumbea cum operculo, quae sufficiat condens Sanctorum corporibus aut aliis Reliquiis insignibus. Reliquiae sive ossa praedicta advolventur et consuentur in velis sericeis rubri coloris, quibus apponetur schedula ex pergamina cum nomine Sancti. Quod si plura Sanctorum essent corpora, fient partitiones in parte arcae interiori, ut condantur separatim. Super arcam ipsam incidentur nomina Sanctorum, aliaque monumenta relativa, si necesse fuerit.

4. Reliquiae poni poterunt super unam aut plures pelves argenteas et cooperientur velo sericeo rubri coloris. Arca plumbea ponetur super mensam non magnopere altam, albo mantili contextam. Aderunt etiam praeparata in lance tria grana thuris et pergamina subsignata ab Episcopo, includenda cum Reliquiis ipsis. Si Altare capere arcam non posset, loco altaris praeparabitur super tabulam feretrum seu thalamus consentaneus, in quo exponentur S. Reliquiae. Tum prope feretrum, cum prope abacum, in quo aderunt S. Reliquiae, ardebunt lumina cerea.

5. Praesto erit etiam stannarius cum igne et opportunis instrumentis, ad ocludendam et illinendam stanno arcam praedictam. Curabitur, ut adsit sigillum magnum Episcopi, quo obsignetur in stanno arca Reliquiarum. Hoc casu nec cera hispanica opus est, nec lemniscus rubrus nec forfices.

6. De reliquo observabitur quidquid traditum est num. 8. et seqq. citati capituli.

In Consecratione. — 7. Praeparabuntur abaci cum omnibus obiectis superius notatis capitulo XIX. num. 9. et seqq. huius libri excepto operculo sepulcri, quo non est opus in circumstantia ista.

8. Si Reliquiae transferentur cum feretro vel thalamo, praeparabitur abacus sufficientis magnitudinis, in quo possit collocari.

9. Mensa Altaris, quae fugetur vice operculi altaris seu sepulcri effossi in stipite, seiuncta erit ab altari et collocabitur in latere Epistolae aut Evangelii intra presbyterium, si capax

erit, secus extra ipsum, et statuetur supra duos canterios aliquo panno contextos: extabit a pavimento quatuor vel quinque palmos et curabitur ut pars inferior, seu quae subtus est, sit nudata in medio, ut Episcopus possit suo tempore ibi unctionem peragere. Ad manus erunt etiam chordae, vectes lignae et reliqua instrumenta apposita ad eam super altare transferendam. In promptu erit calx, arena (vulgo *pozzolana*) gypsum et reliqua omnia, quae opus esse poterunt ad ipsam firmandam. Calx ponetur in scaphulis ligneis decentibus et mundis.

10. Si Reliquiae in feretro transferendae erunt, aderunt Presbyteri quatuor feretrum gestaturi, et in sacrario ad eam rem praeparabuntur quatuor planetae rubri coloris, totidemque cingula, albae et amictus: in eodem sacrario vel etiam alio loco, cappae (vulgo *sacchi*) Confraternitatis, quibus induentur baiuli seu caementarii, translaturi lapidem seu mensam Altaris.

De expositione S. Reliquiarum pridie vespere. — 11. Functio haec tractabitur ex toto ut quae descripta est in Dedicatione ecclesiae capit. XVIII. num. 35. Id tantum notandum, quod postquam Episcopus S. Reliquias reposuerit in arca plumbea et incluserit grana thuris atque pergamenam, aequum esset ut superponeret velum rubri coloris. Post haec recedet ex aliqua parte et stannarius imponet operculum, quod stanno circum obducet et in quatuor angulis super stannum ipsum imprimet sigillum Episcopi. Quum clausa fuerit arca supradicta, Episcopus exponet eam ad venerationem, ut capitulo supra citato, ac si arca esset ampla et gravis, utetur adiumento alicuius Presbyteri. Vigiliae dirigentur eodem modo, quo ibidem descriptae fuerunt.

In functione Consecrationis.

12. Observabitur quod notatum est a num. 23. ad tot. num. 36. capitulo XIX, superiori, usque ad totam benedictionem et consecrationem aquae una cum oratione *Omnipotens sempiterne Deus, creator et conservator* etc. Hoc tempore iam in promptu stabunt apud altare caementarii et lapida-

rius induti cappa, ut supra monuimus, functuri officio suo. Item praesto erit thuriferarius cum thuribulo, ardenti igne: in sacello Reliquiarum; aderunt quatuor Presbyteri parati planetis rubri coloris translaturi S. Reliquias, et clerici cum intorticiis vel cereis accensis, distribuendis Clero qui deferet ea in processionem.

13. Postquam Episcopus benedixerit et consecraverit aquam, praesentabitur ei calx, gypsum aut caementum quod adhibebitur ad claudendum altare, et dimissa mitra, benedicet illud, recitans orationem *Summe Deus* etc. (a). Aqua super basim stipitis non fundetur, siquidem adhibenda erit in aspersionibus atque etiam ad temperandum caementum et calcem.

14. Post haec procedent ad transferendas S. Reliquias. Anteibit Crux cum intorticiis a lateribus; tum cantores superpellicio induti, qui secum habebunt Pontificale ad cantandas antiphonas; clerici bini incedentibus senioribus propius Episcopum; Episcopus medius inter Ministros, qui sustentabunt eius fimbrias pluvialis, ac si fuerit in dioecesi sua, dextra benedicet adstantes; clerici seu Cappellani a mitra et baculo; clerici cum libro et scotula; ultimo loco familiares nobiles Episcopi, si aderunt.

15. Quum processio pervenerit prope aditum sacelli, in quo aderunt expositae S. Reliquiae, consistet ibi Crux a sinistris Episcopi; Clerus in ordinem disponetur ante sacellum; Episcopus subsistet extra sacellum ipsum. Ibi dimittet baculum, nudabitur mitra a Diacono et cantabit *Oremus* (Ministri *Flectamus genua*) et orationem *Aufer a nobis* etc.

16. Post orationem Diaconus reponet mitram Episcopo, qui resumet baculum pastorem. Crux cum intorticiis ingreditur in sacellum et subsistet prope ingressum, Clerus disponetur intra sacellum et a clericis haec rei delectis distribuetur unicuique de Clero intorticium aut cereus, Episcopus cum Ministris procedet ante Reliquias. Praesto ibi erunt, ut supra innutum est, quatuor Presbyteri induti planetis translaturi Reliquias, ac thuriferarius cum thuribulo. Episcopus ante Reli-

(a) Vide adnotationes capit. XVIII. num 88. subiectas.

quias quum venerit dimittet baculum, exueitur mitra a Diacono, tum cantabit orationem *Oremus. Fac nos, quaesumus, Domine* etc.

17. Diaconus mitram Episcopo reponet eique ministrabit cum osculis incensum, quod Episcopus cum benedictione imponet in thuribulum a thuriferario sustentum. Deinde Episcopus intonabit antiphonam *Cum iucunditate*, quam prosequentur cantores, et recedet a latere. Quatuor supradicti Presbyteri planetis induti accipient super humeros thalamum cum S. Reliquiis et processio proficiscetur ad altare consecrandum, ordine sequenti. Crux et a lateribus eius clerici cum intorticiis: cantores, qui cantabunt antiphonas praescriptas: qui de Clero sunt, bini, capite nudato et unusquisque gestabit intorticium vel cereum ardentem, qui dextrorsum incedent, sustinebunt intorticium seu candelam dextra, qui sinistrorsum, sinistra: thuriferarius, qui leviter agitans thuribulum adolebit S. Reliquias: quatuor Presbyteri qui humeris supportabunt feretrum seu thalamum cum S. Reliquiis: Episcopus coopertus mitra et baculum sinistra sustinens, medius inter sacros Ministros nudato capite, qui fimbrias pluvialis eius sustentabunt: Si Episcopus fuerit dioecesanus, abstinebit a benedicendo adstantes: clerici seu Cappellani a mitra et baculo; reliqui duo cum libro et scotula: familiares nobiles Episcopi, si aderunt: postremo sequetur populus.

18. Ubi processio ad altare consecrandum pervenerit. Crux cum intorticiis consistet quo loco steterat ab initio, cantores redibunt ad Iegile, Clerus in ordinem disponetur circum altare, senioribus propius Episcopum restantibus, thuriferarius consistet in presbyterio a latere Epistolae, Presbyteri gestatores thalami collocabunt ipsum super abacum praeparatum et manebunt prope eum, Episcopus cum Ministris et clericis supradictis procedet ante Altare.

19. Quum cantores finem fecerint cantandi antiphonas superius innutas, Episcopus intonabit antiphonam *Exultabunt*, quam continuabunt cantores cum psalmis *Cantate Domino canticum novum* et *Laudate Dominum in Sanctis eius*, quorum in fine

omittetur *Gloria Patri* et repetetur antiphona. Quum prope erit, ut absolvatur cantus psalmorum, clericus unus accipiet ex abaco vasculum S. Chrismatis in lance cum aliquantulo gossipio, ipsumque afferet ad Altare, subsistens prope latus Epistolae.

20. Dum repetetur a cantoribus antiphona *Exultabunt*. Episcopus cum Ministris ascendet in suppedaneum Altaris: finito autem eiusdem antiphonae cantu, Diaconus mitram exuet Episcopo, qui cantabit orationem *Oremus. Deus, qui in omni loco* etc. Post cantum praedictae orationis, Diaconus mitra cooperiet Episcopum, qui pollice in S. Chrisma intincto, inunget quatuor angulos internos stipitis altaris, qui vice fungetur sepulcri S. Reliquiarum. Advertet Episcopus, ut pollice signet duplicem Crucem, dum recitabit formulam praescriptam, unam videlicet ad verbum *Consecratur*, alteram ad verbum *et santificetur* ac tribus vicibus dextra benedicet ad verba *in nomine Patris* etc. Interea quatuor supradicti Presbyteri elevabunt feretrum et cum ipso appropinquabunt gradibus Altaris. Post quartam unctionem Episcopus pollicem suum gossipio absterget.

21. Diaconus exuet mitram Episcopo, qui cum Ministris convertetur versus gradus altaris et Presbyteri antedicti admovebunt ante eum feretrum cum S. Reliquiis. Diaconus aperiet vel deteget feretrum et Episcopus accipiet arcam plumbeam, in qua clausae erunt S. Reliquiae, qua in actione adiuvabitur etiam a sacris Ministris, si opus fuerit. Episcopus manibus sustinens arcam praedictam, convertetur ad altare et intonabit antiphonam *Sub Altare Dei*, quae in cantu continuabitur a cantoribus, et reponet arcam intra altare.

22. Clerici duo reportabunt feretrum vacuum in sacrarium et quatuor Presbyteri remanebunt apud altare propter actiones quae sequuntur. Interim ad altare ascendetthuriferarius et repositis ab Episcopo Reliquiis, ut supra, Diaconus ei cum osculis ministrabit incensum, quod ipse Episcopus imponet in thuribulum cum benedictione. Dein Diaconus porriget thuribulum Episcopo, qui facta profunda reverentia thurificabit S. Reliquias triplici ductu. Praeparabitur seorsim, etiam extra presbyterium, faldistorium in usum Episcopi, et prope altare presto erit la-

pidarius cum aliquantulo caementi in lance et cum trulla, qua utetur Episcopus.

23. Episcopus thurificatis S. Reliquiis, restituet thuribulum Diacono, hic autem tradet ipsum thuriferario, qui restabit prope altare. Diaconus cooperiet iterum mitra Episcopum, qui cum Ministris et clerico sustinente vasculum S. Chrismatis, accedet ad locum, quo posita erit mensa marmorea altaris. Eo quum venerit Episcopus, intinget pollicem in S. Chrisma et unctionem efficiet in medio lapidis, videlicet in illa parte, quae respicit internum altaris: advertet ut binas signet Cruces, unam ad verbum *Consecretur*, alteram ad verbum *et sanctificetur haec tabula* (non *hic lapis*) postea dextra benedicet eam tribus vicibus, dum dicet *in nomine Patris* etc. His effectis, pollicem absterget gossipio: abstergetur etiam, si opus fuerit, unctio quam effecerit.

24. Episcopus cum Ministris redibit ad altare: ibi accepta trulla ponet exiguum quantitatem caementi super labrum stipitis, in quo postea collocanda erit mensa. Postmodum Episcopus recedet de altari et sessum veniet ad faldistorium, quo loco praeparatum erit, etiam longe ab altari, ut commodum detur artificibus operandi cum libertate.

25. Episcopo de Altari profecto, ascendent illuc caementarii sive lapidarii, qui disponent quae opus erunt ad mensam calce firmandam. Mensa autem, quando transferenda erit super stipitem, attolletur et asportabitur a caementariis, vel lapidariis, et quatuor illi Presbyteri, qui detulerint S. Reliquias, apponent manum ad quatuor eius angulos, donec composita erit super stipitem. Hoc tempore cantores cantabunt Responsorium *Vos Sacerdotes et Levitae* etc.

26. Collocata et stabiliter composita mensa super stipite, discendent artifices, qui amovebunt ea omnia, quibus usi erunt ad opus conficiendum. Statim ac clausum erit Altare, extinguentur intorticia et cerei, quos manu sustinebat. Clerus, et referentur in sacrarium.

27. Episcopus cum Ministris revertetur ad Altare et intonabit antiphonam *Sub altare Dei*, quam in cantu prosequuntur cantores. Completo huius antiphonae cantu et alterius etiam

Corpora Sanctorum etc. Diaconus exuet mitram Episcopo, qui cantabit orationem *Oremus. Deus qui ex omnium* etc. Interim in promptu stabit clericus cum vasculo S. Chrismatis. Post orationem Diaconus reponet mitram Episcopo, qui pollice in S. Chrisma inticto, unctionem peraget in medio mensae, dicens *Singnetur et sanctificetur* etc. Advertet autem, ut binas efficiat Cruces, unam ad verbum *Singnetur*, alteram ad verbum *et sanctificetur*, utque ter dextra benedicat altare, dum dicet *in nomine Patris* etc. Post unctionem Episcopus pollicem gossipio absterget, et vasculum S. Chrismatis e clerico referetur ad abacum.

28. Episcopus incensum imponet in thuribulum sibi obiectum a thuriferario et incensum ei ministrabit Diaconus: in formula autem *Ab illo benedicaris* etc. advertet ut in fine dicat *in nomine Patris* etc. etiam deinceps benedicet incensum cum formula eadem. Postquam Episcopus incensum in thuribulum imposuerit, Diaconus exuet ei mitram, deinde porriget ei thuribulum cum osculis. Episcopus intonabit antiphonam *Stetit Angelus*, quae continuabitur a cantoribus. Diaconus reponet mitram Episcopo, qui thurificabit altare undique, ad dexterum et sinistrum latus, ante et desuper, donec durabit cantus antiphonae praedictae. Post cantum antiphonae Episcopus restituet thuribulum Diacono, hic thuriferario, qui referet illud in sacrarium. Interim in promptu stabit clericus cum vasculo aquae consecratae in aspersione adhibendo. Expleto, ut supra, cantu antiphonae et reddito thuribulo, Diaconus exuet mitram Episcopo, qui cantabit orationem *Oremus. Dirigatur oratio nostra.* etc.

29. Post orationem intonabit antiphonam *Introibo*, quam prosequentur cantores cum psalmo *Iudica me Deus.* (a). Episcopus, intonita antiphona, rursus cooperietur mitra a Diacono, intinget pollicem in aquam sacratam et quinque aspersiones pollice efficiet super mensam in medio et in quatuor angulis, ut

(a) Vide adnotationem appositam in Dedicatione Ecclesiae sub num. 80. cap. XVIII.

cap. sup. XIX. num. 37. Post aspersiones factas, Episcopus cantabit orationem *Singulare illud propitiatorium* etc. ut ibidem num. 38. Postea intonabit antiphonam *Asperges me* etc. et asperget septies altare in mensa et in stipite, ut ibidem a num. 40. ad totum num. 42. post aspersiones recitabit orationem *Oremus. Deus, qui es visibilibus omnium rerum* etc.

30. Post orationem hanc Diaconus reponet mitram Episcopo, qui sessum ibit ad faldistorium positum in latere Epistolae ante gradus altaris. Abstergetur altare, ut ibidem num. 59. Episcopus thure in thuribulum imposito, redibit ad altare, incensabit in medio et in quatuor angulis, quibus in locis faciendae erunt unctiones, et continuabitur Consecratio ritibus ibi praescriptis usque ad finem.

CONSECRATIO ALTARIS PORTATILIS.

CAPUT XX.

1. **A**ltare portatile differt ab altari stabili eo quod caret stipite, cui iungatur mensa et quia debet esse leve et parvum, ut facile possit transferri.

2. Oportet ut sit ex marmore vel alio lapide solido, eiusmodi capacitatis, ut commode possit hostiam et calicem continere. Idcirco altaria perexigua, quae quandoque videmus adhiberi, consecranda nequaquam essent; siquidem, ommissa quaestione an valida sit eorum consecratio, procul dubio illicita est, quum sint inutilia ad rem, cui destinantur.

3. Forma lapidis supradicti esto quadrata vel etiam oblonga et in eo fiet parvum sepulcrum excavatum in ipso lapide ad condendas Reliquias. Sepulcrum erit perexiguum cum parvo claustro, quod instructum sit poste, vulgo *battente*, ad claudendum; claustrum autem sive operculum esto ex lapide solido. Sepulcrum poterit in medio vel a latere aut etiam in crassitie

lapidis efformari, si hic erit capax, dummodo comprobetur, quod Reliquiae Sanctorum extant clausae in lapide (a).

4. Consecratio altaris portatilis parum in substantia differt a consecratione altaris stabilis exceptis unctionibus stipitis et quibusdam solemnitatibus. Non est opus pridie vespere exponere S. Reliquias, nec celebrare vigiliis. Consecratio facienda est tempore matutino, et peragi potest in ecclesia aut in sacrario vel etiam in domo Episcopi, quum id pendeat ex qualitate altaris, nempe portatilis.

5. Post consecrationem est celebranda Missa super altare illud attamen in loco sacro, ut est ecclesia, vel aliquod oratorium domesticum sive Episcopi, sive communitalis religiosae, sive etiam alicuius privatae domus, dummodo iam destinatum

(a) Forma, quam hoc loco innuimus, est qua Romae construuntur et consecrantur altaria portatilia, quae communiter appellantur *pietre sacre*. Herum singulis annis fit numerus notabilis in basilica Lateranensi, quorum maior pars mittuntur extra Urbem et in partes admodum remotas. Catalanus in commentariis ad Pontificale Romanum lib. II. pag. 198. refert auctoritatem Silvestri Prieras theologi Dominicani, qui in Summa theologica, ad verbum *Altare* statuit modos quatuor construendi altaria huiusmodi. Eius verba haec sunt—Aliquando fit ex ligno et lapide; ita quod lapis est sigillum, et operculum est in ligno. Aliquando ex lapide solum, ita quod in ipso lapide est sepulchrum. Aliquando ex ligno et lapide, ita tamen quod in lapide est sepulchrum, et sigillum et lignum ponitur pro augenda latitudine. Aliquando etiam fit ex lapide solo sine sepulchro et reliquiis sed iste quartus modus non est tutus ob communem usum et consuetudinem Ecclesiae cum modo non admittentis—Bona cum venia clarissimi scriptoris, non possumus nisi secundum modum tantummodo admittere; quoniam ponendo reliquias extra lapidem, periculum est ut auferantur aut varientur ob nimiam facilitatem, qua removeri lapis potest ex arca lignea, cui deberet esse inserta. Videtur autem, quod quibusdam in dioecesibus tum super ista, tum super altaria stabilia apponatur sigillum Episcopi impressum in cera hispanica. Difficile admodum est, ut intactum supersit in lapide hoc sigillum, neque consummatur attritu tobalearum. Sigillum altaris, iuxta sententiam constitutionis Alexandri III. insertae textu canonico, nihil aliud est, quam lapis calce, vel gypso firmatus super sepulchrum, quod claudit Reliquias, ideoque si forte frangatur lapis iste, fit exsecratum altare, siquidem Reliquiae possent faciliter auferri aut commutari.

sit ad hunc usum. Missa celebrari potest ab Episcopo vel ab alio Sacerdote ex eius mandato, ideoque quum non sit necesse ut Episcopus hanc legem ipsemet adimpleat, expressio - *ieiuno saltem stomacho* - adhibita in Pontificali, videtur quod velit innuere matutinas horas, idque eo magis, quod expressio illa est adeo segregata, ut videatur non posse respicere Episcopum, cui quidem, praeter alias etiam circumstantias, valde grave esset si plura essent altaria portatilia consecranda.

De rebus praeparandis.

6. Lapis consecrandus ponetur super tabulam contectam mappa albi coloris ex tela rudi, conduplicata pluries, ut excipiat Olea sacra, si forte effluernt extra lapidem.

7. Super tabula eadem, vel in alia pariter contexta alba tobalea praeparabitur vasculum aquae sanctae cum aspersorio; alterum vasculum cum aqua consecranda; aliquantulum salis in lance; aliquantulum cineris in lance; aliquantulum vini in ampulla; Oleum sacrum Catechumenorum in vasculo; S. Chrisma in vasculo; ampullae cum Oleis sacris praedictis; aspergillum ex hyssopo; lapis parvi sepulcri; mantilia duo ex tela rudi ad abstergendum lapidem sive altare portatile; aliquantulum gossipii soluti; aliquantulum scaliolae vel gypsi triti in lance cretacea; trulla pro caemento; quinque et viginti grana thuris cum quinque exiguis crucibus ex subtili gossipio cerato; spatulae ad eradendum incensum et ceram; vas cretaceum ad reponendum incensum combustum; urceus et pelvis cum mantili; medulla panis et mali medici in lance; thuribulum cum navicula; Pontificale (pars II.) super legile altaris situm prope lapidem consecrandum; scotula cum candela; mitra auriphrygiata cum velo utendo a ministro; stola albi coloris; superpellicea pro inservientibus. In eadem tabula, vel in altero abaco, Reliquiae Sanctorum Martyrum in lance argentea ponentur cum duobus candelabris, ardentibus candelis, ac tria grana thuris, claudenda deinceps in parvo sepulcro una cum Reliquiis praedictis. Aderit pulvinar ad genuflectendum et in promptu erit ignis utendus in thuribulo.

8. Si functio fiet in ecclesia publica, necesse erit praeparare faldistorium cum veste albi coloris; Episcopus autem induet amictum, albam, cingulum, Crucem pectoralem, stolam cum pluviali albi coloris, formale (si erit ordinarius), mitram et utetur baculo pastoralis. Aderit Presbyter unus superpellicio indutus, qui thurificabit altare, duo saltem ecclesiastici cotta induti assistant Episcopo; clericus unus sustinebit mitram. Si opus sit, invitabitur etiam lapidarius claudendum parvum sepulcrum.

De functione.

9. Episcopus, lotis prius manibus et indutus stola albi coloris super rochetum ac mitram capite gestans leget invitationem ad orationem *Deum Patrem omnipotentem* etc. Nudatus mitra a Caeremoniario vel ab uno ex Cappellanis qui assistant ei, geniculabit in pulvino et dicet *Deus in adiutorium meum intende* et respondebitur a Cappellanis *Domine ad adiuvandum* etc. assurget ac prosequetur *Gloria Patri* etc. et respondebitur *Sicut erat* etc. omisso *Alleluia* in fine, idque tribus vicibus, elevans vocem aliquantulum.

10. Caeremoniarius vel unus ex Cappellanis reponet mitram Episcopo, qui exorcizabit salem; advertet autem tum in ista, tum in reliquis orationibus, si desumentur de Consecratione ecclesiae, ut omittat verbum *Ecclesiae*, quo loco dicetur *huius Ecclesiae et altaris*, et dicat tantum *huius Altaris*. Dimittet mitram et benedicet salem. Resumpta mitra, exorcizabit aquam. Rursus mitra nudatus aquam benedicet. Cinerem, dimissa mitra, benedicet. Miscebit simul salem et cinerem. Tum salem, cinerem et aquam miscebit, ac manum absterget, si opus fuerit. Benedicet vinum, quod benedictum infundet in aquam; postremo subiunget orationem ultimam *Omnipotens sempiterne Deus* etc. omittens alteram, quae sequitur *Sanctificare per verbum Dei unda caelestis* etc.

11. Post orationem antedictam rursus cooperietur mitra, et pollice aqua sacrata perfuso efficiet quinque aspersiones seu quinque cruces super lapidem, in medio et in quatuor angulis,

repetens formulam *Sanctificetur* ac tribus vicibus dextra benedicens ad verba *In nomine Patris* etc. in unaquaque aspersione Primam faciet in medio, secundam in angulo posteriori, quod respondet cornu Evangelii, tertiam in angulo anteriori cornu Epistolae, quartam in angulo anteriori cornu Evangelii, quintam in angulo posteriori cornu Epistolae.

12. Post aspersiones absterget pollicem mantili, accipiet a Cappellano aspergillum ex hyssopo, immerget illud in aquam sacram, incipiet antiphonam *Asperges me*, quam prosequetur recitare cum cappellanis; item cum ipsis recitabit deinde psalmum *Miserere*, quo finito, repetetur eadem antiphona, omisso *Gloria Patri*. Interim Episcopus tribus vicibus asperget lapidem per circuitum, incipiens nempe in medio versus pectus suum et prosequens ad dextram suam, deinde redibit ad medium lapidis ipsius per sinistram. Peracta aspersione, Episcopus dimittet aspergillum ex hyssopo, et post repetitionem antiphonae, ab uno ex Cappellanis abstergetur lapis mantili mundo. Interea Presbyter, cuius officium adolere altare, in promptu habebit thuribulum. Absterso lapide, Episcopus dimittet mitram et recitabit *ŷ. Domine exaudi, Dominus vobiscum* et orationem *Deus, qui es visibilium* etc.

13. Presbyter thurificator Altaris praesentabit Episcopo thuribulum, incensum ministrabitur ab uno ex Cappellanis, et Episcopus imponet incensum in thuribulum cum benedictione. Cooperietur mitra a Caeremoniario vel ab uno ex Cappellanis a quo accepto thuribulo, dum dicet antiphonam *Dirigatur* ter adolebit lapidem per circuitum, incipiens a dextris suis, sequens methodum quae servatur ad Missam in thurificatione oblatorum,

14. Episcopus tradet thuribulum Presbytero, qui tempore unctionum prosequetur incensare lapidem (a) non abscedens de loco suo; Episcopus recitabit antiphonam *Erexit Iacob* cum psalmo *Quam dilecta*, alternatim cum Cappellanis assistantibus; post psalmum repetet antiphonam, et pollice intincto in Oleum

(a) Id deducitur ex Pontificalis rubrica sub hoc titulo, in thurificatione praescripta quando fiunt unctiones cum S. Chrismate.

sacrum Catechumenorum, quinque unctiones efficiet super lapidem, videlicet in medio, in angulo posteriori a latere Evangelii, in latere anteriori a latere Epistolae, in anteriori a latere Evangelii et in posteriori a latere Epistolae, singulis vicibus recitans formulam *Sanctificetur* etc. Peragens unctiones Episcopus, duas pollice signabit Cruces, unam ad verbum *Sanctificetur*, alteram ad verbum *consecratur*, deinde ter benedicet dextra dum dicet *In nomine Patris* etc.

15. Post unctiones Episcopus absterget pollicem, eique praesentato thuribulo a Presbytero, qui thurificabat, ministrante incensum uno ex Cappellanis, imponet incensum in thuribulum cum benedictione. Dein accepto thuribulo e manibus Presbyteri antedicti, recitabit cum Cappellanis suis antiphonam *Dirigatur* et incensabit semel tantum lapidem per circuitum, ut supra.

16. Episcopus thuribulum restituet Presbytero, qui perget thurificare, dimittet mitram, dicet *Oremus*. Cappellanus primus subiunget *Flectamus genua* et assistentes respondebunt *Levate* (ad praedicta verba *Flectamus genua* Episcopus tantum non genuflectet) et recitabit orationem *Adsit Domine, misericordiae tuae* etc. Postea incipiet antiphonam *Mane surgens*, cooperietur mitra, et antiphonam eandem prosequetur cum psalmo *Bonum est confiteri* etc. recitans illum alternatim cum Cappellanis; post psalmum repetet antiphonam supradictam. Post repetitionem antiphonae, Episcopus intincto pollice in Oleum sacrum Catechumenorum, alias quinque unctiones peraget super lapidem eodem ordine ac supra.

17. Uctionibus peractis, absterget pollicem eique praesentabitur thuribulum a Presbytero, qui adolebat altare. Unus ex Cappellanis ministrabit incensum Episcopo, qui cum benedictione imponet illud in thuribulum, quo accepto e manibus praedicti Presbyteri, recitabit antiphonam *Dirigatur* et incensabit semel lapidem per circuitum, ut supra. Episcopus restituet thuribulum Presbytero, qui prosequetur thurificationem, et nudatus mitra dicet *Oremus*, Cappellanus *Flectamus genua* ac responso ab assistantibus *Levate*, subiunget orationem *Adesto, Domine dedicationi* etc.

18. Postea Episcopus incipiet antiphonam *Unxit te Deus*, quam coopertus mitra prosequetur cum psalmo *Eructavit*, quem recitabit alternatim cum Cappellanis. Cum iisdem repetet antiphonam et post ipsam intincto pollice in S. Chrisma, efficiet quinque unctiones super lapidem quo modo superius descriptum fuit. Absolutis unctionibus, absterget pollicem; imponet cum benedictione incensum in thuribulum sibi praesentatum, ut supra, thuribulum accipiet et recitans cum Cappellanis antiphonam *Dirigatur*, adolebit lapidem per circuitum semel tantum. Episcopus restituto thuribulo Presbytero, qui perget adolere altare, dimittet mitram, dicet *Oremus*, Cappellanus *Flectamus genua*, adstantes respondebunt *Levate*, et subiunget orationem *Exaudi nos, Deus noster* etc. Interim aliquis assistentium effundet aliquantulum aquae sacrae super gypsum seu scaliolam et miscebit illud trulla.

19. Episcopus post orationem praedictam cooperietur mitra, et pollice in Chrisma intincto efficiet unam tantum unctionem intra parvum sepulcrum, dicens *Consecratur* etc. Advertat tamen ut pollice signet binas Cruces ad verba *Consecratur et sanctificetur*, utque dextra benedicat illud tribus vicibus ad verba *In nomine Patris* etc. Absterget pollicem et dimissa mitra accipiet Reliquias duorum saltem Martyrum earumque exiguum quantitatem reponet in sepulcro: addet tria perparva granathuris, deinde aliquantulo gypsi seu scaliolae illito labro sepulcri, claudet aut iubebit claudi lapide sepulcrum ipsum. Abstergetur lapis, si forte superesset aliqua pars gypsi super sepulcrum, deinde Episcopus recitabit orationem *Oremus. Deus, qui ex omnium cohabitatione* etc.

20. Post orationem praedictam incipiet Episcopus antiphonam *Ecce odor*, ac resumpta mitra, prosequetur antiphonam et recitabit psalmum *Fundamenta eius* etc. alternatim cum assistentibus. Post psalmum non repetetur antiphona et omittetur *Gloria Patri*. Episcopus, acceptis ampullis cum S. Chrismate et cum Oleo sacro Catechumonorum, effundet eorum parvam copiam super lapidem, ac dimissis ampullis, dextra expandet praedicta Olea sacra super totum lapidem, quo facto absterget

manum gossipio et mantili ex tela rudi. Retinens in capite mitram recitabit invitationem ad orationem *Lapidem hunc* etc. Tum recitabit cum Cappellanis alteram antiphonam *Aedificavit Moyses* et subiunget alteram invitationem ad orationem *Dei Patris omnipotentis* etc.

21. Dimittet mitram ac benedicet incensum, quod comburendum erit super Altare, et post orationem asperget illud aqua benedicta. Reponetur ei mitra, efficiet quinque cruces ex granis incensi, singulas nempe ex granis quinis et superponet exiguam Crucem ex gossipio cerato, idque faciet in medio et in quatuor angulis, in quibus unctiones peregerit. Cavebit autem ne ponat super lapidem sepulcri illam quae medium locum obtinere debet, posset enim fieri, ut ob calorem thuris ardentis dehisceret lapis, ideoque altare fieret exsecratum priusquam absolveretur actus consecrationis.

22. Expedite deinde accendentur praedictae cruces ex gossipio cerato in suis quatuor capitibus, eisque accensis, Episcopus dimittet mitram cum pileolo, geniculabit super pulvinum et recitabit ✠. *Alleluia. Veni Sancte Spiritus* etc. cum adstantibus. A Septuagesima autem ad Pascha *Alleluia* omittetur. Assurget ac sine mitra recitabit simul cum Cappellanis utramque antiphonam *Ascendit fumus* et *Stetit Angelus*. Subiunget *Oremus*. Cappellanus *Flectamus genua*, adstantes respondebunt *Levate*, et Episcopus recitabit orationem *Huius altaris, Domine* etc. Prosequetur deinde alteram orationem *Supplices tibi, Domine* cum praefatione, quam recitabit manibus expansis. Quando erit combustum incensum, colligentur cineres et spatulis eradetur cera ab uno ex Cappellanis eaque reponetur in lance, ut postea infundatur in sacrarium.

23. Post praefationem Episcopus incipiet antiphonam *Confirma hoc Deus*, quam continuabit cum assistentibus, et recitabit *Quaesumus omnipotens Deus* etc. Tum imponet cum benedictione incensum in thuribulum et accepto thuribulo eique imposita mitra, dicet cum assistentibus antiphonam *Omnis terra*, quo tempore incensabit super lapidem consecratum ad instar Crucis semel tantum. Dimittet mitram et subiunget orationem

Descendat, quaesumus. Domine, non praemittens Oremus, atque hoc modo absolvetur consecratio.

24. Episcopus lavabit manus, adhibens medullam panis et mali medici ad eas emundandas ab Oleis sacris, et unus ex Cappellanis Episcopi mantili lineo diligenter absterget lapidem sacrum, qui postea collocabitur super altare, et super ipso ab Episcopo eodem vel ab alio ex eius mandato celebrabitur Missa propria, idest quae in Missali assignatur *in die dedicationis Altaris*, servato ritu Missae votivae ad instar solemnis.

DE CONSECRATIONE PLURIUM ALTARIUM PORTATILIUM.

CAPUT XXI.

1. Quae principio capituli superioris tradita sunt de forma et materia Altaris, omittuntur in praesenti, et innuentur tantummodo ea omnia quae opus sunt in functione, ac ritum servandum.

De rebus praeparandis.

2. Lapides consecrandi ponentur super tabulam longam et angustam ita ut unus stet a latere alterius: si ponerentur super tabulam quadram, erunt in uno eodemque ordine in extremitate tabulae eiusdem, siquidem esset valde difficile multas actiones persolvere, nisi dispositi essent modo praedicto. Possent etiam disponi super plures tabulas, si ita requireret numerus eorum. Tabula autem contegetur tobalea linea albi coloris pluries complicata, ad excipienda Olea sacra, si forte effluerent extra lapides. Prope lapidem unumquemque ponetur claustrum sive operculum respectivum sepulcri.

3. Praeparabitur alter abacus alba mappa coopertus, in quo disponentur quae opus sunt ad Consecrationem, videlicet

vasculum aquae sanctae cum aspersorio: alterum vasculum cum aqua consecranda, sufficienti copia pro numero lapidum: aliquantulum salis in lance; aliquantulum cineris in lance: aliquantulum vini in ampulla: vascula Olei sacri Catechumenorum et S. Chrismatis in lance: ampullae argenteae plenae Oleis sacris praedictis, quae satis sint: aspergillum ex hyssopo: mantilia ex tela rudi sufficienti numero ad abstergendos lapides: aliquantulum gossipii soluti; aliquantulum scaliolae vel gypsi triti in lance cretacea: trulla ad accipiendum caementum: quinque et viginti grana thuris cum quinque exiguis crucibus ex gossipio cerato pro singulis lapidibus: spatulae ad eradendum incensum combustum et lanx cretacea in qua ipsum ponatur: urceus cum pelvi et mantile: aliquantulum medullae panis et mali medici in lance: thuribulum cum navicula: Pontificale (pars II): scotula cum candela; mitra auriphrygiata cum velo pro ministro: stola albi coloris: superpellicea quae satis sint pro numero inservientium.

4. Super abaco eodem vel in alio, cooperto ut supra, Reliquiae SS. Martyrum, quae claudendae erunt intra sepulcra, ponentur in lance argentea, cum candelabris duobus, ardentibus candelis. Aderunt grana thuris perexigua, ponenda inter Reliquias, nempe terna grana pro singulis sepulcris.

5. Praeparabitur pulvinus, in quo genuflectet Episcopus, et seorsim ad manus erit ignis pro thuribulo.

6. Si functio celebretur in ecclesia publica, praeparabitur faldistorium cum veste albi coloris, et Episcopus induet amictum, albam, cingulum, Crucem pectoralem, stolam, pluviale albi coloris cum formali si erit Ordinarius, et cum mitra utetur etiam baculo pastoralis.

7. Assistent Episcopo Cappellani sui superpellicio induti: aderit clericus a mitra, alter ad sustinendum librum et Presbyter indutus superpellicio, qui fungetur officio thurificandi Altaria supradicta. Aderit etiam lapidarius ad claudenda sepulcra (a).

(a) Anno 1759. editum Romae fuit rituale, quod est perrarum, et inscribitur: *Ritus ad plura altaria portatilia simul consecranda, ex*

De functione.

8. Episcopus ut venerit ad locum, in quo celebrabitur functio, dimittet mozzetam vel mantelletum, lavabit manus et assumpta stola albi coloris supra rochetum ac mitra in capite, leget invitationem ad orationem *Deum Patrem omnipotentem* etc. pluraliter.

9. Mitra detectus a Caeremoniario vel ab uno ex Cappellanis, qui assistant ei, geniculabit in pulvino ac dicet *Deus, in adiutorium meum intende*; Cappellani respondebunt *Domine ad adiuvandam me festina*. Episcopus assurgit ac dicet *Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto* et Cappellani subiungunt *Sicut erat* etc. non adiungentes *Alleluia*, idque tribus vicibus vocem aliquantulum attollentes vicibus singulis.

10. Caeremoniarius aut unus ex Cappellanis reponet mitram Episcopo, qui exorcizabit salem, advertens quod tum in ista tum in sequentibus orationibus, si desumentur de consecratione ecclesiae, quo loco dicitur *huius Ecclesiae et Altaris*, omittendum est verbum *Ecclesiae*, et dicendum *horum altarium*. Dimittet mitram et benedicet salem. Resumet mitram et exorcizabit aquam. Mitra nudatus benedicet aquam ac sine mitra benedicet cinerem. Miscebit salem et cinerem, deinde salem, cinerem et aquam, et manum absterget, si opus fuerit. Benedicet vinum, quod benedictum infundet in aquam; tum recitabit orationem *Omnipotens sempiterne Deus* etc. omissa altera, quae sequitur *Sanctificare per verbum Dei* etc.

Pontificali Romano Clementis VIII. et Urbani VIII. auctoritate recognito, depromptus et pro re accomodatus, cura et studio Francisci Matthaei Romani Patriarchae Alexandrini in lucem prodiit Romae MDCCLIX. Typis haeredum Io: Laurentii Barbiellini. Superiorum facultate. Rituale hoc citatur, ab Aloysio Gardellini ad decretum S. Rituum C. num. 4413 dub. 5. et est perutile ad functionem istam. Censem tamen monere lectorem, quod ob quasdam variationes in eius compilatione invecas, non est in aliquibus cohaerens cum Pontificali Romano.

11. Post orationem supradictam cooperietur mitra et pollice dextero in aquam consecratam intincto, quinque aspersiones seu cruces eodem pollice efficiet super primum lapidem in medio et in quatuor angulis, repetens formulam *Sanctificetur* et dextra tribus vicibus benedicens ad verba *In nomine Patris* etc. in singulis aspersionebus. Primam aspersionem faciet in medio, alteram in angulo posteriori qui respondet cornu Evangelii, tertiam in angulo anteriori cornu Epistolae, quartam in angulo anteriori cornu Evangelii, quintam in angulo posteriori cornu Epistolae.

Eodem modo deinceps easdem aspersiones faciet super singulos reliquos lapides.

12. Post aspersiones super omnes lapides confectas, pollicem absterget mantili, et accepto e manibus Cappellani aspergillo ex hyssopo aqua consecrata perfuso, incipiet antiphonam *Asperges me*, quam prosequetur recitare una cum Cappellanis; post antiphonam cum Cappellanis eisdem recitabit psalmum *Miserere*, quo finito, repetetur antiphona eadem, omisso *Gloria Patri*.

13. Interim Episcopus ter asperget primum lapidem per circuitum, videlicet incipiens in medio versus pectus suum et pergens a dextris suis, deinde redibit ad medium lapidis per sinistram. Deinde asperget reliquos omnes lapides, ut primum, et curabitur ut persolvatur actio ista cum recitatione psalmi praedicti, qui ob hanc rem recitabitur pausatim.

14. Expletis aspersionebus lapidum omnium, Episcopus relinquet aspergillum ex hyssopo, et post repetitionem antiphonae ab uno ex Cappellanis mantili mundo lapides abstergentur.

Interim qui Presbyter thurificaturus erit altaria, in promptu habebit thuribulum.

15. Abstergis, ut supra, lapidibus cunctis, Episcopus dimittet mitram, recitabit versiculos *Domine exaudi* etc. *Dominus vobiscum* et orationem *Deus qui es visibilium* etc. pluraliter.

16. Praesentabitur thuribulum Episcopo a Presbytero, qui fungetur officio thurificandi altaria, et Episcopus cum benedictione in thuribulum imponet incensum, quod ei ministrabitur ab uno ex Cappellanis. Cooperietur mitra a Caeremoniario aut ab uno ex Cappellanis, a quo recepto thuribulo, dum dicet antiphonam *Dirigatur*, ter adolebit primum lapidem per circuitum, incipiens a dextris suis et servans methodum, quae tenetur ad Missam solemnem in thurificatione oblatorum; deinde prosequetur eodem modo adolere secundum lapidem, tum tertium, quartum et reliquos usque ad ultimum.

17. Incensato lapide ultimo, Episcopus tradet thuribulum Presbytero, qui consecrationis tempore adolebit praedicta altaria. aut non abscedens de loco suo, aut circumiens mensas seu tabulas, super quibus posita erunt, quum id pendeat a maiori minorive ipsorum numero.

18. Episcopus incipiet antiphonam *Erexit Iacob*, quam legere prosequetur cum Cappellanis suis. Recitabit deinde alternatim cum ipsis psalmum *Quam dilecta*. In fine psalmi omittet *Gloria Patri* et repetet antiphonam. Repetita antiphona, pollicem dexterum intinget in Oleum sacrum Catechumenorum et quinque unctiones peraget super primum lapidem, primam nempe in medio, alteram in angulo posteriori cornu Evangelii, tertiam in angulo anteriori cornu Epistolae, quartam in angulo anteriori cornu Evangelii, quintam in angulo posteriori cornu Epistolae, recitans singulis vicibus formulam *Sanctificetur* etc. Exsequens unctiones, pollice efficiet binas cruces, unam ad verbum *Sanctificetur*, alteram ad verbum *Consecretur*, postea ter benedicet dextra dicens *In nomine Patris* etc. Expletis quinque unctionibus super lapidem primum, Episcopus prosequetur unctiones efficere super lapidem secundum, dein super tertium et super reliquos.

19. Post unctiones Episcopus absterget pollicem et praesentato ipsi thuribulo a Presbytero, qui thurificabit altaria, imponet cum benedictione in thuribulum incensum, quod ei ministrabit unus ex Cappellanis vel Caeremoniarius. Thuribulo deinde e manibus praedicti Presbyteri accepto, recitabit antiphonam *Dirigatur* cum Cappellanis suis et semel tantum per circuitum incensabit lapidem primum, deinde secundum et reliquos, ut supra.

20. Episcopus thuribulum restituet Presbytero, qui prosequetur adolere Altaria; dimittet mitram, dicet *Oremus*, alter ex Cappellanis *Flectamus genua* et assistentes respondebunt *Levate* (ad praedicta verba *Flectamus genua* solus Episcopus non genuflectet): subiunget deinde Episcopus pluraliter orationem *Adsit Domine, misericordiae tuae* etc. postea incipiet antiphonam *Mane surgens*, cooperietur mitra et prosequetur antiphonam eandem cum psalmo *Bonum est confiteri*, recitans illum alternatim cum Cappellanis, et post psalmum repetet eandem antiphonam. Post repetitionem antiphonae Episcopus, pollice in Oleum sacrum Catechumenorum intincto, efficiet super lapides quinque alias unctiones, ordine superius descripto.

21. Expletis unctionibus, absterget pollicem eique praesentabitur thuribulum a Presbytero, qui adolebit Altaria. Caeremoniarius aut unus ex Cappellanis ministrabit incensum Episcopo, qui cum benedictione imponet illud in thuribulum, acceptoque thuribulo e manibus Presbyteri praedicti, recitabit antiphonam *Dirigatur* et lapides omnes per circuitum una tantum vice thurificabit, ut supra traditum est. Restituet thuribulum Presbytero, qui prosequetur adolere altaria, et nudatus mitra dicet *Oremus*. Cappellanus *Flectamus genua* responso ab Assistantibus *Levate* subiunget Episcopus pluraliter orationem *Adesto, Domine, dedicationi* etc.

22. Episcopus dein incipiet antiphonam *Unxit te Deus* et mitra rursus coopertus prosequetur illam una cum psalmo *Eructavit*, quem recitabit alternatim cum Cappellanis. Repetet cum ipsis antiphonam post quam pollice intincto in S. Chrisma quinque unctiones successive efficiet super lapides quo modo su-

perius docuimus. Post unctiones absterget pollicem, et cum benedictione imposito incenso in thuribulum ipsi praesentatum, ut supra, accipiet illud et recitans cum Cappellanis antiphonam *Dirigatur*, thurificabit semel tantum per circuitum lapides unum post alium. Thuribulum restituet Presbytero, qui prosequetur adolere Altaria, dimittet mitram, dicet *Oremus*. Cappellanus *Flectamus genua*, adstantes respondebunt *Levate* et recitabit Episcopus pluraliter orationem *Exaudi nos, Deus* etc.

23. Episcopus post orationem denuo cooperietur mitra a Caeremoniario vel a Cappellano, et intincto pollice in sacrum Chrisma, efficiet unam tantum unctionem intra sepulcrum primi lapidis dicens *Consecratur* etc. Advertet autem, ut pollice signet cruces duas, ad verba *Consecratur et sanctificetur*, atque dextra benedicat illud ad verba *In nomine Patris* etc. Hoc ipsum repetet in sepulcro aliorum lapidum. Interim aliquis assistentium, vel etiam lapidarius effundet aliquantulum aquae sacratae super gypsum aut scaliolam, quam trulla miscebit.

24. Episcopus post unctiones absterget pollicem gossipio et mitram dimittet. Accipiet dein Reliquias duorum Sanctorum Martyrum et exiguum partem earum ponet in sepulcro primi lapidis, postea eis adiunget tria perexigua grana thuris. Quando hoc peregerit in primo sepulcro, ponet Reliquias itemque incensum in secundo, deinde in tertio et in reliquis successive. Cappellanus unus, adiuvante lapidario, illinet gypso labrum sepulcri primi lapidis et claudet operculo, quod deinceps faciet in secundo, tertio et reliquis. Cappellanus alter accipiet mantile mundum ex tela rudi et postquam clausa erunt sepulcra, tollet diligenter gypsum, quod supererit super lapides. Omnibus sepulcris clausis, Caeremoniarius aut unus ex Cappellanis exuet mitram Episcopo, qui sine ulla variatione dicet orationem *Oremus. Deus, qui ex omnium* etc.

25. Post orationem incipiet Episcopus antiphonam *Ecce odor*, quam simul cum psalmo *Fundamenta eius* recitabit cum Cappellanis suis alternatim. Post psalmum non repetetur antiphona, nec dicetur *Gloria Patri*, sed Episcopus acceptis dextra ampullis cum S. Chrismate et cum Oleo sacro Catechumeno-

rum, effundet parvam quantitatem eorum super primum lapidem, idemque faciet successive in reliquis. Postmodum depositis ampullis praedictis, incipiens super lapidem primum et proseguens super ceteros, manu dextera aperta expandet Olea sacra super lapides omnes, postea manum absterget gossipio, vel mantili ex tela rudi. Retinens capite mitram, recitabit pluraliter invitationem ad orationem *Lapides hos, fratres carissimi* etc. Dein cum Cappellanis recitabit alteram antiphonam *Aedificavit Moyses* et subiunget pluraliter alteram invitationem ad orationem *Dei Patris Omnipotentis* etc.

26. Mitram dimittet Episcopus et benedicet incensum comburendum super lapides, et post orationem asperget incensum aqua benedicta. A Caeremoniario vel a Cappellano mitra reponetur Episcopo, qui efficiet quinque cruces, singulas ex quinis granis incensi, et superponet eis cruces ex gossipio cerato in quinque locis unctionum principalium, idque exsequetur super lapidem unumquemque. Cavendum autem, quoad crucem mediam, ne ponatur incensum super lapidem sepulcri, siquidem prae calore incensi posset frangi lapis ipse, eaque de caussa altare fieret exsecratum.

27. Accendentur expedite ab uno ex Cappellanis Cruces supradictae, quibus omnibus accensis, a Caeremoniario vel a Cappellano exuetur mitra et pileolus Episcopo, qui geniculabit super pulvinum, incipiet *Alleluia Veni Sancte Spiritus* et prosequetur ipsum cum Cappellanis suis. A Septuagesima ad Pascha omittetur *Alleluia*. Episcopus assurget et stans sine mitra recitabit simul cum Cappellanis antiphonam *Ascendit fumus*, dein alteram *Stetit Angelus*. Subiunget *Oremus*. Cappellanus *Flectamus genua*, Assistentes respondebunt *Levate* et pluraliter recitabit orationem *Horum altarium, Domine* etc. Prosequetur sine ulla variatione orationem *Supplices te rogamus*, cum praefatione, quam pluraliter recitabit, manibus ante pectus expansis. Thure combusto, colligentur cineres et spatulis eradetur cera ab uno ex Cappellanis, qui cineres et ceram reponet in lance, ut infundantur postea in sacrarium.

28. Post praefationem Episcopus incipiet antiphonam *Con-*

firma hoc Deus, quam prosequetur cum Cappellanis assistentibus, deinde recitabit sine ulla variatione *Quaesumus, omnipotens Deus* etc. Incensum cum benedictione imponet in thuribulum, et mitra coopertus ac manibus accepto thuribulo, dicet cum Cappellanis antiphonam *Omnis terra*, quo tempore incensabit successive semel tantum ad instar crucis super unumquemque lapidem consecratum. Dimittet thuribulum et mitra nudatus a Caeremoniario vel ab uno ex Cappellanis, recitabit pluraliter orationem *Descendat quaesumus, Domine* etc. non praemittens *Oremus*. Hac oratione explicit Altarium dedicatio.

29. Post haec Episcopus lavabit manus easque diligenter emundabit ab Oleis sacris, tum dimittet mitram et stolam. Unus pluresve Cappellani abstergent accurate lapides consecratos, et super unum ipsorum celebrabitur Missa ab Episcopo, vel ab alio Sacerdote ex eius mandato.

30. Missa, in hac circumstantia celebranda, extat in Missali *In die Dedicationis altaris*; oratio, secreta et postcommunio sunt propriae et pluraliter recitandae.

DE BENEDICTIONE COEMETERII
AB EPISCOPO PERSOLVENDA

CAPUT XXII.

1. **U**bi constructum sit coemeterium aliquod in usum fidelium, benedicatur oportet ab Episcopo ritu praescripto in Pontificali Romano, priusquam ibi sepeliendi cadavera initium fiat.

2. Ut autem sit regulariter constructum, praecavenda haec erunt: ut liberum sit a quolibet incommodo transitus, stillicidii sive exitus aquarum, a cloacis etc. atque etiam, si fieri possit a prospectu fenestrarum, saltem illarum quae respondeant in coemeterium ipsum; ut sit conclusum ambitu muri stabilis et alti, quo cuivis prohibeatur accessus: ut unus tantum sit aditus, clausus clavibus et munitus cancellis ferreis, satis densis,

ne locus detur canibus aliisque animalibus introeundi; ne unquam relinquatur apertum, nisi adsit qui advigilet eius custodiae: ut sint loculamenta, in quibus coacervatim reponantur ossa sub tecto: ut si cadavera sepelientur intra terram, altitudo terrae sit palmorum decem, sin in puteis ex muro, habeant isti fundum terrae non muri densi, et bina sint opercula lapidea in singulis sepulturis: ut sit divisio sepulcrorum, seu locus humandi cadavera, distinctus pro viris, foeminis, pueris et divisio distinguatur appositis inscriptionibus vel alio signo: ut sit locus a sacro seiunctus, sed clausus septo cum porta, ad sepeliendos pueros vita functos sine baptismo: ne sint arbores, plantae, flores, aliaque inter cadavera etiam sub praetextu ornamenti et decoris: ne in parietibus sint picturae profanae, neque alia, quae loci sanctitatem dedeceant.

3. Aequum esset, ut extaret fons lustralis cum aspersorio stabili in ingressu, ut lampas iugiter arderet et adesset sacellum decens ad celebrandam Missam.

4. Coemeterium tali modo constructum benedicetur ab Episcopo; functio autem peragenda erit matutinis horis.

De rebus praeparandis.

5. Curabitur, ut construantur quinque Cruces maiores lignae ad altitudinem ordinariam hominis aut paullo altiores, quae autem medium locum obtinet, esse debet altior quam ceterae. Cruces istae defigentur in solo sine ulla basi ita ut inter cadavera sint statutae. Ut tamen sint stabiliter fixae, poterit eis aedificari basis ex muro, quae sit sub terra neque ullo modo appareat extra solum. In culmine cuiusque Crucis et in extremitatibus brachiorum earum configetur cuspis ferrea, ut singulis cuspidibus infigatur candela in actu benedictionis. Ante singulas Cruces unum ferme palmum figetur in terra paxillus ligneus cum tribus foraminibus, in quibus ponentur candelae ante benedictionem, qui paxillus poterit etiam firmari Cruce ipsa.

6. Cruces autem praedictae disponentur hoc ordine. Maior in medio, reliquarum quatuor una ante Crucem modo dictam,

altera post eam, tertia a dextra eiusdem, quarta a sinistra, omnes tamen e regione ingressus et pari inter se distantia.

7. Comparabitur scabellum gradatum ligneum, leve in commodum Episcopi, si opus fuerit, quando crucibus impositurus erit candelas.

8. Praeparabitur locus aliquis, qui praestet vicem sacrarii, in quo possit Episcopus sacris paramentis indui, si caemeterium careret sacello, aut nullum esset adnexum cubiculum decens.

9. In ecclesia viciniore praeparabitur quidquid opus est ad Missam ab Episcopo celebrandam, si in coemeterio nullum extaret sacellum.

10. In medio coemeterio ante Crucem mediam, seu maiorem praeparabitur faldistorium cum veste albi coloris super exiguo tapeto et pulvinar in usum Episcopi quando geniculabit.

11. A sinistra faldistorii abacus contextus alba tobalea, in quo ponetur Pontificale (pars II.) Canon pontificalis, scotula cum candela, quindecim candelae perforatae in extremitate inferiori, imponendae crucibus, vas amplum aquae benedicendae, aliquantulum salis in lance, vasculum vacuum ad hauriendam ex concha aquam benedictam, aspergillum ex hyssopo, mantile seu manutergium unum ex tela subtili, thuribulum cum navicula et incenso; seorsim autem focus cum igne ardenti et forcipes.

12. Praeterea loco opportuno collocabitur legile cum pontificali in usum cantorum.

In sacrario. — 13. Sedes cameralis in usum Episcopi, supposito tapeto: Crux hastilis cum intorticiis duobus: amictus, alba, cingulum, Crux pectoralis, stola cum pluviali albi coloris, formale, mitra auriphrygiata et baculus pastoralis pro Episcopo: amictus duo totidemque albae et cingula, stola una albi coloris pro Diacono et Subdiacono: superpellicea sufficienti numero: quod spectat ad Missam, ut supra monuimus, paramenta omnia eius coloris, quem requirit officium, quod illa die celebrabitur.

14. Inservientes functioni erunt Diaconus et Subdiaconus; cantores quatuor; clerici tres pro Cruce et intorticiis: clerici duo pro libro et scotula: duo item pro mitra et baculo: alter pro vasculo aquae sanctae, alter pro thuribulo.

De functione.

15. Episcopus indutus rochetto et mozzeta, vel mantelletto si deget extra suam dioecesim accedet ad sacrarium vel ad alium locum constitutum ad induenda sacra paramenta et sedebit in sede praeparata. Clerici induent superpelliceum et Ministri sacri se parabunt in albis, Diaconus autem utetur etiam stola. Accendentur intorticia et distribuentur clericis paramenta episcopalia.

16. Ministri sacri se praesentabunt Episcopo eique reverentia facta, consistent a lateribus eius. Diaconus exuet ei Crucem pectoralem, mantelletum vel mozzetam. Deinde induent eum amictu, alba, cingulo, Cruce pectorali, stola et pluviali, cui Diaconus affiget formale et imponet mitram. Episcopus, baculum pastorem sinistram accipiet.

17. Crux cum intorticiis praesentabitur Episcopo, qui assurgens et salutabit illam; postea procedetur ad Coemeterium ordine sequenti. Praeibit Crux cum intorticiis a lateribus, tum cantores, clerici inservientes, Clerus si aderit, Episcopus medius inter Ministros, clerici a mitra et baculo, familiares nobiles Episcopi.

18. Quum ventum erit in Coemeterium, Crux cum intorticiis consistet a dextra faldistorii in conspectu Episcopi, clerici inservientes prope abacum, cantores apud legile, Clerus disponetur in ordinem a lateribus faldistorii.

19. Episcopus sedebit faldistorio, versis humeris ad Crucem maiorem quae sita erit in medio coemeterio, cum Ministris a lateribus eius et habebit homiliam super sanctitate et libertate coemeterii.

20. Post homiliam clericus unus accendet quindecim supradictas candelas, earumque ternas imponet singulis crucibus in paxillo ligneo iam praeparato.

21. Episcopus dimittet baculum, si manu continuerit ipsum tempore homiliae, et nudatus mitra a Diacono, assurgens et conversus ad Crucem principalem coemeterii dicet orationem *Orcmus. Omnipotens Deus, qui es custos* etc.

22. Mitra cooperietur a Diacono, et posito pulvino ante faldistorium, geniculabit et procumbet super ipsum, cantores autem cantabunt Litanias non duplicatas usque ad totum *ÿ*. *Ut omnibus fidelibus defunctis* etc. Episcopus assurgit et baculo pastorali sinistra accepto, benedicit coemeterium, dicens *Ut hoc Coemeterium* etc. Dimittet baculum pastorem, procumbet iterum et absolventur Litaniae, quibus completis, Episcopus assurgit cum mitra in capite, et amoto pulvino, in quo genuflexerat, convertetur versus populum, seu vertet humeros ad Crucem principalem.

23. Episcopus resumpto baculo appropinquabit abaco proximo faldistorio et exorcizabit salem. Deponet baculum, exuetur mitra a Diacono et benedicit salem, Reposita ipsi mitra et resumpto baculo exorcizabit aquam. Rursus deposito baculo nudatus mitra a Diacono, benedicit aquam. Propius accedet ad abacum, miscebit salem in aqua, dicens *Commixtio salis* etc. Prosequetur alteram orationem *Deus invictae* etc.

24. Intonabit antiphonam *Asperges me*, quam cantores prosequuntur cantare cum psalmo *Miserere*, mitra rursus cooperietur a Diacono et baculum sinistra accipiet. Clericus unus accipiet vasculum et implebit aqua benedicta (quam infundet quando opus erit) et accipiet etiam aspergillum ex hyssopo. Praecedet Crux cum intorticiis, deinde Episcopus medius inter Ministros et Diacono adstabit clericus cum vasculo aquae sanctae, prope Subdiaconum incedent clerici cum libro et scotula. Interim in promptu habebitur thuribulum cum igne et scala si opus erit.

25. Episcopus procedet ad Crucem, quae sita erit ante Crucem mediam seu maiorem, ibique accepto e manibus Diaconi aspergillo, incipiet a sinistris suis super coemeterium aspergere aquam sanctam, circumiens ipsum, et radens totum murum ambitus, redibit ante Crucem praedictam, nempe quae sita erit ante Crucem principalem, ubi praesto erit thuriferarius cum thuribulo.

26. Reversus illuc Episcopus relinquet Diacono aspersorium et postquam cantores desierint cantare psalmum *Miserere*,

dimittet baculum et a Diacono nudabitur mitra. Conversus ad Crucem istam recitabit orationem *Oremus. Deus, qui es totus* etc. Post orationem imponet in thuribulum incensum, quod ei ministrabit Diaconus et accepto e manibus Diaconi thuribulo, reverentia facta ad Crucem, a Ministris autem genuflexione, incensabit Crucem triplici ductu; iterata deinde reverentia, restituet thuribulum Diacono, a quo cooperietur mitra. Tum clericus unus accipiet tres candelas positas ad pedem Crucis, earumque unam tradet Diacono et hic porriget Episcopo, qui imponet eam in summitate Crucis, firmans cuspidem ferrea ibi posita: deinde tradet alteram, quam Episcopus ponet in summitate brachii dexteri Crucis, postea tertiam, quam infiget in summitate brachii sinistri.

27. Cantores immediate recitabunt tōno choralī psalmos *Domine, ne in furore tuo*, et *Beati quorum remissae sunt* etc. Episcopus, antecedente ut supra, Cruce cum intorticiis et ceteris ministris sustinens sinistra baculum pastorem, recipiet aspergillum et procedet ad Crucem, quae posita erit post mediam, seu maiorem, recitans psalmos supra innutos et aspergens aqua sancta terram, qua transibit. Ante Crucem illam quum venerit, relinquet aspergillum, et completa a cantoribus recitatione psalmorum, dimittet baculum pastorem, nudabitur mitra recitabit orationem *Oremus. Domine sancte* etc. thurificabit Crucem reponens iterum incensum in thuribulum, et figet tres candelas super istam Crucem, quemadmodum fecerit in prima.

28. Cantores recitabunt psalmum *Domine ne in furore . . . Quoniam sagittae tuae*, et Episcopus ordine supra dicto, prosequens aspergere coemeterium, transibit ad Crucem positam a dextra Crucis principalis, ubi finito a cantoribus psalmo, recitabit orationem *Oremus. Domine Deus pastor* etc. incensabit et in ea ponet candelas ut in aliis.

29. Episcopo mitra cooperto, cantores recitabunt psalmum *Domine exaudi orationem . . Non avertas faciem tuam*, et Episcopus eodem ordine accedet ad Crucem, quae collocata erit a sinistra principalis prosequens semper aspergere aqua sancta Coemeterium. Ibi postquam recitatus erit psalmus praedictus, re-

citabit orationem *Oremus. Domine Iesu Christe* etc. incensabit Crucem et affiget tres candelas, ut supra.

30. Recitabuntur deinde psalmi *De profundis* et *Domine exaudi orationem meam, auribus percipe* etc. et Episcopus, aspergens aquam sanctam, accedet ad Crucem, quae in medio Coemeterio posita erit et subsistet ante ipsam, donec absoluta erit psalmorum eorundem recitatio. Dimissa mitra, recitabit orationem *Oremus. Adesto quaesumus*, postea cantabit praefationem, manibus expansis. Incensabit deinde Crucem et candelas affiget in ea, utens scabello gradato, si opus fuerit. Tum dicet *Oremus* (Ministri *Flectamus genua*) et subiunget orationem *Domine sancte* etc.

31. His peractis, donabit benedictionem pontificalem, dicens *Sit nomen Domini benedictum*, ac si fuerit Ordinarius, poterit etiam concedere Indulgentiam, quae publicabitur a Diacono. In donanda benedictione stabit cum mitra aut sine mitra, iuxta gradum suum, prout nempe erit Archiepiscopus, aut Episcopus: postremo eodem ordine quo notatum est in principio, redibitur in sacrarium ad sacra paramenta dimittenda.

32. Aequum esset, ut candelae supra Cruces positae arderent toto die, quoad consummentur.

33. Si suum esset Coemeterio sacellum iam benedictum et compositum ad usum celebrandi, poterit ibi Episcopus celebrare Missam, secus celebrabit in ecclesia propinquiore.

34. Sin Missam celebrare ipsemet nollit, mandabit celebrationem ipsius Parocho, vel alteri dignitate ecclesiastica constituto, ac si Coemeterium esset conspicuum relate ad civitatem aut alias circumstantias, quae forte subesse possent, conveniens esset ut huic Missae solemni assisteret Episcopus, quo casu Indulgentia publicabitur in exitu Missae.

35. In benedictione Coemeterii nulla est Missa propria, sed recitatur Missa de officio currenti cum orationibus in Pontificali praescriptis, sub unica conclusione cum prima oratione.

DE RECONCILIATIONE ECCLESIAE ET COEMETERII
AB EPISCOPO PERSOLVENDA.

CAPUT XXIII.

1. **D**elicta, quibus violatur ecclesia et coemeterium recensentur in iure Canonico. Quocirca quum ad finem huius operis minime spectet illa enumerare, describemus tantum ritum in hac circumstantia ab Episcopo exsequendum.

2. Commisso scelere, quo ecclesia erit violata, claudetur immediate, removebitur ab ipsa SS. Sacramentum, denudabuntur altaria omnia, tolletur aqua sancta de vasis seu fontibus lustralibus neque amplius sonabunt campanae, nisi quum reconciliata ecclesia fuerit. Violata ecclesia, violatum etiam est coemeterium; violato autem solo coemeterio, ecclesia non erit violata. Curabitur autem, ut ecclesia violata reconcilietur quam celerrime, praesertim si agatur de ecclesia parochiali, ac si qua immineret solemnitas.

3. Si ecclesia erit consecrata, reconciliatio peragenda est omnino ab Episcopo; nisi consecrata fuerit, peragi poterit a Presbytero aliquo ex mandato Episcopi ritu statuto in Rituali Romano. Quando ecclesia erit consecrata et ex indulto Apostolico reconciliabitur a Presbytero, servandus erit ritus in Pontificali Romano statutus et utenda aqua ad hunc finem consecrata ab Episcopo.

4. Functionem hanc licebit celebrare quacumque die, semper autem matutino tempore, quoniam expletur cum celebratione Missae. Curabitur, ut libere possit circumiri ecclesia, et si aderit, coemeterium quoque.

De rebus praeparandis.

5. Ecclesia esto expoliata quocumque ornamento. Prope altare unumquodque praeparabitur Crux cum candelabris, quibus exornentur: item tobaleae et reliqua quae sunt ad ornatum.

6. In medio coemeterio, si erit ecclesiae contiguum, vel extra portam principalem ecclesiae, praeparabitur faldistorium instructum veste albi coloris et collocabitur super exiguum tapetum. Statuetur ibi abacus contextus alba tobalea, in quo aderit vas cum aqua benedicenda; vasculum ad hauriendam aquam ipsam; aliquantulum salis benedicendi in lance; mantile pro Episcopo; aspergillum ex hyssopo; pontificale (pars II.) et scotula cum candela.

Intra Ecclesiam. — 7. Ante altare maius intra presbyterium praeparabitur super exiguo tapeto faldistorium cum veste albi coloris et a latere faldistorii pulvinar ad genuflectendum. Super abaco, alba tobalea cooperto, concha seu vas maioris formae cum aqua benedicenda; aliquantulum salis in lance; aliquantulum cineris in lance; phiala vol ampulla plena vini; mantile pro Episcopo; vasculum ad extrahendam aquam benedictam; aspergillum ex hyssopo. Poterit ibi etiam praeparari totum id, quod opus est ad Missam lectam, quae celebrabitur ab Episcopo: sin Episcopus non celebrabit Missam, quae necesse sunt ad Missam solemnem, praeparabuntur in sacrario.

In sacrario. — 8. Sedes cameralis cum tapeto pro Episcopo: amictus duo ac pari numero albae et cingula, stola una coloris albi pro Ministris. Pro Episcopo autem amictus, alba, cingulum, Crux pectoralis, stola et pluviale albi coloris, formale pretiosum, quae paramenta contegentur vero albo. Insuper mitra auriphrygiata cum vimpa pro ministro, baculus pastoralis prope abacum sacrarum vestium, Crux hastilis, intorticia duo gestanda a lateribus Crucis, superpellicea pro inservientibus et quidquid opus est ad Missam cantatam, ut ante dictum est.

9. Personae ad hanc functionem invitandae, sunt Diaconus et Subdiaconus: Subdiaconus aut clericus ad gestandam Crucem. clerici duo pro intorticiis: quatuor Cappellani seu clerici pro mitra, baculo libro et scotula; clericus unus pro vasculo aquae benedictae: cantores quatuor: duo alteri clerici qui inserviant quod opus erit: Sacrista cum clericis suis ad exornanda altaria.

De functione.

10. Hora praestituta Clerus conveniet in sacrarium; clerici sibi induent superpelliceum: Ministri sacri induentur paramentis supra notatis.

11. Episcopus indutus rochetto et mozzeta, vel mantelletto, nisi fuerit Ordinarius, a Clero excipietur in limine ecclesiae, non sonabitur campanis, nec porrigetur ei aqua benedicta. Veniet in sacrarium, sedebit sede praeparata, ac dimissa mozzeta vel mantelletto, a Ministris qui adstabunt lateribus eius, induetur amictu, alba, cingulo, Cruce pectorali, stola et pluviali, ac si erit ordinarius cum formali. A Diacono imponetur ei mitra auriphrygiata et accipiet sinistra baculum pastorem.

12. Episcopo parato se sistent clerici cum Cruce et intorticiis. Episcopus assurget et salutabit Crucem, procedetur extra ecclesiam ordine sequenti. Clerici tres cum Cruce et intorticiis. Cantores bini, qui deferent pontificale ad cantandum antiphonam et psalmum, ut infra. Qui de Clero sunt, bini et digniores proprius Episcopum incedent. Episcopus medius inter Ministros, et dextra benedicet populum, si deget in sua dioecesi. Duo Cappellani a mitra et baculo. Reliqui duo a libro et scotula. Familiares nobiles Episcopi, si aderunt.

13. Hoc ordine procedetur ad Coemeterium, si aderit, vel extra portam ecclesiae. Crux consistet dextrorsum extra ingressum, Clerus disponetur a lateribus prope faldisorium et Episcopus cum Ministris sedebit faldistorio ipso.

14. Brevi interposita mora, Episcopus appropinquabit abaco et exorcizabit salem dicens *Adiutorium nostrum* etc. *Exorcizo te* etc. Exorcismo salis completo, Episcopus dimittet baculum et a Diacono nudabitur mitra. Recitabit orationem ad benedicendum salem. Reposita ei mitra a Diacono, et baculo sinistra recepto, recitabit exorcismum super aquam. Hoc exorcismo peracto, baculum dimittet, exuetur mitra a Diacono et recitabit orationem, qua benedicet aquam. Aqua benedicta, accipiet pugillum salis manu dextera ac dicens *Commixtio salis* etc. infun-

det ipsum in aquam ad instar Crucis tribus vicibus ad verba *In nomine Patris* etc. In hac actione advertet, ne malediciat, neve immergat manum in aquam. Diaconus, si opus fuerit, porriget mantile Episcopo, quo absterget manum. Postea recitabit alteram orationem *Deus invictae virtutis* etc. Hac oratione recitata, clericus, cuius officium deferre vasculum aquae sanctae implebit ea vasculum et accipiet etiam aspergillum ex hyssopo.

15. Episcopus intonabit antiphonam *Asperges me*, quam prosequentur cantores una cum psalmo *Miserere*, cuius in fine cantabitur *Gloria Patri* et repetetur antiphona. Antiphona intonita, Diaconus reponet mitram Episcopo, deinde porriget et aspergillum ex hyssopo.

16. Episcopus, praecedente Cruce cum intorticiis, medius inter Ministros, sequente Cappellano a mitra, interne circumibit Coemeterium, si aderit, et ecclesiam externe, aspergens illam aqua benedicta et praecipue locum violatum. Clericus deferens vasculum aquae sanctae incedet a dextris Diaconi. Si ecclesia libere circumiri non posset, observabitur quod traditum est in Dedicatione ecclesiae cap. XVIII. num. 60.

17. Reversus in medium coemeterium, vel nisi aderit coemeterium, ante portam principalem ecclesiae, Episcopus restituet aspersorium Diacono. Completo cantu psalmi et repetita antiphona, Diaconus exuet mitram Episcopo, qui conversus ad ecclesiam cantabit orationem *Oremus. Omnipotens et misericors* etc. Post hanc orationem Episcopus cantabit *Oremus* (Ministri *Flectamus genua*) et subiunget alteram orationem *Aufer a nobis* etc. Si cum ecclesia reconciliabitur etiam coemeterium Episcopus iterum cantabit *Oremus. Flectamus genua* et adiciet orationem *Domine pie, qui agrum figuli* etc. quae tamen oratio omittetur, si ecclesia careret coemeterio.

18. Hac vel altera oratione completa, Diaconus reponet mitram Episcopo, qui sinistra resumet baculum. Ingredientur in ecclesiam clerici cum Cruce et intorticiis, sequentur cantores, quorum duo incipient cantare Litanias, sequetur Clerus et Episcopus, ordine supra notato. Crux cum intorticiis intrabit in presbyterium Altaris maioris et consistet a latere Evangelii.

cantores accedent ad legile praeparatum, Clerus in eodem presbyterio disponetur in binos ordines, Episcopus cum Ministris genuflectet faldistorio ibi praeparato et priusquam genuflectat, dimittet baculum pastorem. Prosequetur cantare Litanias, quibus respondebunt adstantes. Cantato versiculo *Ut omnibus fidelibus defunctis* etc. Episcopus tantum cum Ministris assurgit et sinistra accepto baculo benedicet ecclesiam tribus vicibus, dicens *Ut ecclesiam hanc* etc. ut in Pontificali, advertens, ut in formula ista omittat verbum *Coemeterium*, quando coemeterium non sit reconciliandum. Post triplicem benedictionem Episcopus dimittet baculum, genuflectet iterum in faldistorio et absolventur Litaniae.

19. Completis Litiis, assurgit Episcopus et exuetur mitra a Diacono. Tum conversus ad altare maius, cantabit *Oremus* (Ministri *Flectamus genua*) et orationem *Deus qui peccati veteris* etc. Post orationem stans Episcopus, eodem loco, geniculabit ante faldistorium et cantabit *Deus in adiutorium meum intende*, cantores respondebunt *Domine ad adiuvandum me festina*. Assurgit Episcopus et cantabit *Gloria Patri et Filio et Spiritui Sancto*, respondebitur a cantoribus *Sicut erat* etc. non adiungentes *Alleluia* neque alia. Hoc idem, ut supra, repetitur secunda ac tertia vice, Episcopo singulis vicibus attollente vocem hemitonio. In actione ista adstantes genuflectent et assurgent, quando genuflectent et assurgit Episcopus.

20. Diaconus reponet mitram Episcopo, qui accedet ad abacum, in quo praeparata erit aqua consecranda. Quum huius benedictionis formula desumenda sit ex ritu Dedicationis Ecclesiae, advertet Episcopus ut verbum *consecrationem* variet in *reconciliationem*. Crux cum intorticiis propter hanc benedictionem consistet prope abacum in conspectu Episcopi. Episcopus exorcizabit salem, dicens *Exorcizo te creatura salis* etc. Post exorcismum salis deponet baculum exuetur mitra a Diacono et recitabit orationem super salem ad benedicendum ipsum. Reposita ei mitra a Diacono et resumpto baculo, recitabit exorcismum super aquam. Post exorcismum istum dimittet baculum. Diaconus exuet mitram Episcopo, qui recitabit orationem ad

benedicendam aquam. Post aquae benedictionem recitabit orationem super cinerem, quem benedicet. Tum accipiet manu dextera pugillum salis et dicens *Commixtio salis et cineris* etc. ter imponet salem super cinerem in modum Crucis ad verba *In nomine Patris* etc. Postmodum accipiet pugillum commixtionis salis et cineris atque, ut supra, imponet in aquam, dicens *Commixtio* etc. Diaconus porriget Episcopo mantile, si opus fuerit, quo hic absterget manum. Deinde Episcopus recitabit orationem super vinum, quo benedicto, accipiet phialam sive ampullam a Diacono et vinum in aquam tribus vicibus infundet ad verba *In nomine Patris* etc. Postremo Episcopus recitabit orationem *Omnipotens sempiterne Deus* etc. qua oratione absolvitur benedictio supradicta. Hac oratione absoluta, clericus, cuius hoc erit officium, implebit vasculum aqua superius nominata, quam attinget aspergillo ex hyssopo et consistet a dextris Diaconi.

21. Episcopus redibit ante altare maius et conversus ad ipsum intonabit antiphonam *Exurgat Deus*, quae continuabitur a cantoribus cum parte eiusdem psalmi 67. *In ecclesiis benedicite Deo* etc. ac post singulos versiculos repetetur antiphona. Interim Episcopus cum Ministris, praecedente Cruce cum intorticiis, initium ducens a latere Evangelii, tribus vicibus circumibit ambitum interiorem ecclesiae et in primo circuitu asperget aqua consecrata partem superiorem parietum, in secundo parietes eosdem versus partem inferiorem, in tertio pavementum et praesertim locum in quo commissum fuerit delictum, propter quod violata erit ecclesia. Tertio circuitu peracto, revertetur Episcopus ante Altare, restituet aspergillum Diacono ibique consistet, conversus ad altare ipsum.

22. Postquam cantores desierint cantare psalmum supra indicatum, cuius in fine repetetur antiphona loco *Gloria Patri*, Episcopus cum mitra in capite cantabit invitationem ad orationem *Deum indullorem criminum* et in fine ipsius, post verba *vivit et regnat Deus*, Diaconus exuet ei initram. Episcopus in cantu feriali et manibus expansis prosequetur praefationem usque ad conclusionem *Per Dominum* etc. quam recitabit submissa voce, quae tamen audiri possit a circumstantibus.

23. Diaconus reponet mitram Episcopo, qui ascendet in suppedaneum altaris una cum Ministris. Ibi intonabit antiphonam *Introibo*, quae continuabitur a cantoribus cum psalmo *Iudica me Deus*, cuius in fine, omisso *Gloria Patri*, repetetur antiphona, Diaconus tollet mitram Episcopo, qui cantabit *Oremus*. (Ministri *Flectamus genua*) et subiunget orationem *Deus qui in omni loco* etc.

24. Deinde Episcopus intonabit antiphonam *Confirma hoc Deus*, quam prosequentur cantores cum integro psalmo *Exurgat Deus*. Intonita antiphona, Diaconus reponet mitram Episcopo, qui ibi manebit donec cantatus erit totus praedictus psalmus cum *Gloria Patri* et in fine non repetetur antiphona. Completo psalmo, Episcopus exuetur mitra a Diacono.

25. Episcopus cantabit orationem *Oremus. Deus, qui Ecclesiam tuam* etc. Post orationem, Diaconus reponet mitram Episcopo, qui ritu usitato impertietur populo benedictionem.

26. Impertita benedictione, eodem ordine ac superius, Episcopus cum Clero revertetur in sacrarium et hoc tempore a Sacrista cum clericis ornabuntur altaria.

27. Si Episcopus celebrabit Missam, redibit ad altare ibique parabitur, sin minus discedet de ecclesia ordine supra in nuto et cantabitur Missa ab alio Presbytero ex mandato eius. Celebrabitur Missa de officio currente et primae orationi adiungetur altera oratio in Pontificali notata, sub unica conclusione.

DE RECONCILIATIONE COEMETERII AB EPISCOPO PERSOLVENDA.

CAPUT XXIV.

1. Violatum coemeterium claudetur immediate, neque ullum in ipso humabitur cadaver, donec non fuerit reconciliatum. Reconciliatio peragetur tempore matutino et fieri poterit quacumque die.

De rebus praeparandis.

2. In medio coemeterio sternetur tapetum et super ipsum ponetur faldistorium cum veste albi coloris et prope faldistorium pulvinus, in quo genuflectet Episcopus.

3. Prope faldistorium collocabitur abacus coopertus alba tobalea, in quo praeparabitur concha cum aqua benedicenda, aliquantulum salis in lance, vasculum vacuum ad extrahendam aquam antedictam, aspergillum ex hyssopo, mantile pro Episcopo, Pontificale (pars II) et scotula cum candela. Aderit etiam alterum Pontificale in usum cantorum.

4. In sacrario sacelli vel ecclesiae proximae coemeterio, praeparabuntur paramenta pro Episcopo, quae sunt amictus, alba, cingulum, Crux pectoralis, stola, pluviale albi coloris, et si erit ordinarius etiam formale pretiosum et cooperientur velo albi coloris. Insuper mitra auriphrygiata cum vimpa seu velo pro ministro: prope abacum autem baculus pastoralis. In altero abaco disponentur paramenta pro Ministris, videlicet amictus duo totidemque albae et cingula, stola albi coloris pro Diacono, superpellicea pro clericis inservientibus. Crux hastilis et intorticia duo. Sedes cameralis super tapeto in usum Episcopi.

5. Si coemeterium careret sacello, neque locus esset idoneus ad hanc rem, paramenta episcopalia et cetera praeparabuntur in altero abaco posito in ipso coemeterio, neque hoc casu parabitur sedes cameralis.

6. Ad functionem istam opus sunt Diaconus cum Subdiacono; item Subdiaconus aut clericus delaturus Crucem et Acolythi seu clerici duo, qui deferant intorticia a lateribus Crucis; quatuor Cappellani seu clerici a mitra, baculo, libro et scotula; cantores itidem quatuor; clericus unus pro vasculo aquae benedictae.

De functione.

7. Clerus in sacrario vel alio loco designato induet superpelliceum. Ministri induentur paramentis superius notatis.

8. Hora praestituta Episcopus indutus rochetto et mozzeta, vel mantelletto accedet ad locum praedictum et excipietur a Clero. Sedebit in sede praeparata, et stantibus a lateribus eius Ministris, dimittet mozzetam vel mantelletum et induetur amictu, alba, cingulo, Cruce pectorali, stola et pluviali albi coloris cum formali pretioso: a Diacono imponetur ei mitra, et sinistra accipiet baculum pastorem.

9. Ante Episcopum paratum se sistent clerici cum Cruce et intorticiis. Episcopus assurgit, salutabit Crucem et procedetur ad Coemeterium. Praeibit Crux cum intorticiis a lateribus, tum cantores bini, superpellicio induti, deinde Clerus (et pariter incedent bini, digniores autem propius Episcopum) sequetur Episcopus medius inter Ministros, ac si deget in dioecesi sua, benedicit adstantes manu dextera. Post Episcopum, incedent Cappellani a mitra et baculo, deinde reliqui duo a libro et scotula: ultimo loco familiares nobiles Episcopi, si aderunt.

10. Quum ventum erit in coemeterium, clerici cum Cruce et intorticiis consistent a dextra faldistorii, Clerus disponetur in lateribus prope faldistorium, Episcopus sedebit faldistorio et Ministri a lateribus eius.

11. Quod si Episcopus ibi induerit paramenta apud faldistorium, omittenda sunt quae superius notata fuerunt de accessu ex sacrario ad coemeterium.

12. Episcopus sedebit brevi tempore, deinde assurgit, dimittet baculum, geniculabit in faldistorio et cantores duo cantabunt Litanias. Post versiculum *Ut omnibus fidelibus defunctis* etc. Episcopus cum Ministris assurgit et baculo sinistra accepto, benedicit tribus vicibus Coemeterium, cantans *Ut hoc Coemeterium* etc. ut in Pontificali. Dimittet baculum, rursus geniculabit in faldistorio et absolventur a cantoribus Litaniae.

13. Litanis absolutis, Episcopus assurgit et adstantes omnes cum eo; tum baculo sinistra accepto, accedet ad abacum et exorcizabit salem, dicens *Adiutorium nostrum* etc. *Exorcizo* etc. Exorcismo salis peracto, Episcopus dimittet baculum, dein exuetur mitra a Diacono. Recitabit orationem, qua bene-

dicet salem. Iterum coopertus mitra a Diacono, resumet baculum sinistra et exorcismum super aquam recitabit. Post exorcismum dimittet baculum et a Diacono exuetur mitra. Recitabit orationem et benedict aquam. Aqua benedicta, Episcopus dextra accipiet pugillum salis et dicens *Commixtio salis* etc. ponet ipsum tribus vicibus in aquam ad verba *In nomine Patris* etc. advertens ne madefaciat manum. Diaconus si necesse fuerit, porriget Episcopo mantile, quo absterget manum. Postremo Episcopus recitabit alteram orationem *Deus invictae virtutis* etc. Post orationem istam clericus extrahet vasculum unum aquae benedictae, accipiet aspergillum ex hyssopo et consistet a dextris Diaconi.

14. Episcopus intonabit antiphonam *Asperges me*, quam cantores prosequuntur cum psalmo *Miserere*. Diaconus reponet mitram Episcopo eique porriget aspergillum. Episcopus, medius inter Ministros, praeunte Cruce cum intorticiis, clerico autem cum vasculo aquae sanctae incedente a dextris Diaconi, circumibit coemeterium, incipiens a latere dextro ipsius, ac totum asperget aqua benedicta, modo autem speciali locum violationis. Revertetur post aspersionem in medium coemeterii et aspergillum Diacono restituet.

15. Fine facto cantandi psalmum supra nominatum et omisso *Gloria Patri* ac repetita antiphona, Diaconus exuet Episcopo mitram. Episcopus cantabit *Oremus*. (Ministri *Flectamus genua*) et subiunget orationem *Domine pie, qui agrum figuli* etc.

16. Post orationem Diaconus reponet mitram Episcopo qui benedictionem solemnem populo largietur.

17. Denique ordine eodem, quo venit in coemeterium, revertetur in sacrarium dimissurus vestes sacras, vel prope faldistorium exuetur illis quemadmodum a principio declaratum fuit.

DE BENEDICTIONE CAMPANAE.

CAPUT XXV.

1. Campanae ad usum sacrum destinatae, benedicendae sunt ab Episcopo priusquam collocentur in turri sacra. Functionem persolvere licet quacumque die et hora ac loco etiam quolibet, dum reputetur idoneus, tum in ecclesia aut in sacrario, tum in porticu et in publica quoque platea, si difficile esset campanam asportare et collocare in ecclesiam vel in alio loco clauso.

2. Campana, quae erit benedicenda, suspendetur trabibus tribus in summitate iunctis ope funium atque ita appendetur in medio trabium praedictarum, ut pars eius inferior seu labrum distet a pavimento quinque vel sex palmos; ut Episcopus tangere facile possit eam intra et extra. Trabes et funes licebit convestire paratibus rubri coloris, praetextis aureis, floribus aliisque ornamentis decentibus: curabitur, ut campana sit tuto suspensa, nequid incommodi accipiat.

3. In capite loci, quo fiet functio, decem ferme passus longe a campana, collocabitur faldistorium cum veste albi coloris, super exiguo suppedaneo cooperto tapeto. A lateribus faldistorii extra suppedaneum, aderunt scabella duo pro Ministris. Circa campanam fieri poterit septum ex scamnis, vel alio modo ad continendum populum, ne nimium appropinquet campanae praesertim tempore sacrae functionis.

4. A sinistra faldistorii praeparabitur abacus maioris formae, contextus alba tobalea, et super ipsum disponentur res sequentes. Candelabra duo cum cereis pro Acolythis. Urceus cum pelvi. Mantilia seu manutergia duo pro Episcopo in lance. Medulla panis et mali medici in lance. Spongiae maiores duae totidemque aut plura mantilia maiora ex tela rudi, quae satis sint ad abstergendam campanam intus et foris. Missale vel Evangeliarium cum tegumento, et signaculo albi coloris posito

ad Evangelium diei XV. Augusti. Manipuli albi coloris pro Ministris. Thuribulum et navicula cum thure. Myrrha, incensum, laser, styrax atque huiusmodi gummae odoraе satis tritae, quibus efficitur *thymiama*, in lance cum cochleari maiore. Aliquantulum salis in lance. Concha maior seu vas decens plenum aquae. Vascula cum S. Chrismate et Oleo sacro Infirmorum in lance. Aliquantulum gossipii soluti. Mantile aut purificatorium unum ad abstergendam primam unctionem. Pontificale (pars. II). Scotula cum candela. Aspergillum ex hyssopo. Lamella gypsi. Fasciola chartacea ad metiendam distantiam aequalem, quae esset debet inter septem cruces externas. Tabella cum formula unctionum.

5. Seorsim focus manubrio instructus cum igne ardenti supponendus campanae. Scabellum supponendum campanae quando lavabitur. Legile cum pontificali pro cantoribus.

In sacrario, vel alio loco decenti ubi parabitur Episcopus.

— 6. Sedes cameralis, vel etiam faldistorium super tapeto. Crux hastilis cum intorticiis duobus. Super abaco, alba tobalea contexto, praeparabitur amictus, alba, cingulum, crux pectoralis, stola cum pluviali albi coloris, formale pretiosum, mitra auriphrygiata cum vimpa seu velo a cappellano induendo et baculus pastoralis. Paramenta haec cooperientur velo concolore. Urceus cum pelvi et mantile unum in lance, in altero abaco amictus, albae et cingula duo, tunicella, stola et dalmatica albi coloris ac bireta duo pro Ministris. Superpellicea quae satis sint inservientibus.

7. Ad functionem istam peragendam requiruntur Diaconus et Subdiaconus, clerici tres ad gestandam Crucem et intorticia, Acolythi duo ac thuriferarius, duo clerici pro libro et scotula, duo pro mitra et baculo pastorali, cantores quatuor, campanarius.

De functione.

8. Episcopus indutus rochetto et mozzeta, vel etiam mantelletto veniet in sacrarium vel alium locum praestitutum ad induenda sacra paramenta et sedebit sede praeparata. Clerici

sibi induent superpelliceum et debito tempore se parabunt Ministri. Interim accendentur duo supradicta intorticia et distribuentur clericis paramenta episcopalia. Ministri sacri accedent ad Episcopum et consistent a lateribus eius, Diaconus nempe a dextris, Subdiaconus a sinistris. Episcopus per Ministros antedictos dimittet Crucem pectoralem, mozzetam vel mantelletum. Sedens sibi ipse caput cooperiet bireto et lavabit manus, ministrantibus aquam familiaribus eius: Ministri autem sustinebunt mantile super eius genua extensum. Lotis et abstersis manibus, dimittet biretum et parabitur amictu, alba cingulo, Cruce pectorali, stola et pluviali albi coloris, cui si erit ordinarius apponetur formale. A Diacono cooperietur mitra et sinistra recipiet baculum pastorem.

9. Episcopo parato praesentabitur Crux cum intorticiis. Episcopus assurget, salutabit illam et procedetur ad locum functionis ordine sequenti. Anteibit Crux cum intorticiis, tum cantores, Clerus, Episcopus medius inter Ministros, qui capite cooperto bireto sustentabunt finbrias pluvialis, clerici a mitra et baculo, familiares nobiles Episcopi.

10. Quum ventum erit ad locum functionis clerici cum intorticiis consistent post campanam contra faldistorium vel alio loco, dummodo Crux conspici possit ab Episcopo, secus locum sument a dextris a latere faldistorii; clerici inservientes apud abacum, cantores ad legile, Clerus, si aderit, ad scamna, Episcopus sedebit faldistorio et baculum dimittet. Se sistunt Episcopo Cappellani sui cum libro et scotula.

11. Episcopus sedens intonabit tono choralis sine cantu psalmum *Miserere*, quod iunctim cum reliquis continuabitur a cantoribus. Episcopus tantum recitabit *Gloria Patri* et inchoabit psalmum sequentem. Ad psalmum ultimum ponetur ante Episcopum scabellum et super illud concha cum aqua benedicenda, clericus unus sustinebit lancem cum sale.

12. Psalmis absolutis, Episcopus assurget, resumet baculum dicet *Adiutorium nostrum* etc. et exorcizabit salem. Deposito baculo, exuetur mitra a Diacono et benedicet salem. Deinde mitra iterum coopertus resumet baculum et exorcizabit aquam.

Dimittet baculum ac mitram et aquam benedicet. Post orationem communem subiunget alteram peculiarem *Benedic, Domine, hanc aquam* etc. non praeponens *Oremus*. Miscebit salem in aqua dicens *Commixtio salis* etc. et manum absterget mantili, si opus erit. Adiciet alteram orationem *Deus invictae virtutis auctor* etc. Qua oratione completa. Episcopus sedebit et mitra cooperietur.

13. Clerici duo deferent scabellum cum concha aquae subter campanam, alter clericus in promptu habebit aspergillum ex hyssopo. Collocata aqua benedicta subter campanam Episcopus accipiet sinistra baculum pastorem et accedet ad campanam. Ibi Diaconus ei porriget aspergillum, quod Episcopus immerget in aquam benedictam et incipiet campanam lavare, madefaciens aspergillo ipso labrum tantum externum, deinde internum. Quo facto, restituet aspergillum Diacono et redibit ad faldistorium.

14. Reversus ad faldistorium Episcopus sedebit, dimittet baculum pastorem et intonabit psalmum *Lauda anima mea Dominum*, quem cum psalmis reliquis prosequentur cantores tono choralis et sine cantu, ut ante dictum est. Hoc tempore duo Presbyteri superpellicio induti vel saltem clerici duo, sacro ordine constituti, spongiis aqua sancta perfusis lavabunt campanam totaliter intus et foris, deinde mantilibus abstergent illam.

15. Caeremoniarius aut alter clericus designatus statim ac lota erit campana, gypso signabit versus medium campanae Crucem unam quo loco facienda erit unctio prima, deinde alteras septem in circuitu externo versus labrum, utens mensura iam accepta pro distantia aequali unius Crucis ab altera, postea quatuor alias aequali spatio in labro interno. In promptu habebitur etiam tabella cum formula unctionum. Clerici duo amovebunt concham aquae benedictae quae posita fuerat subter campanam et relinquunt ibi scabellum.

16. Psalmis absolutis, Episcopus, accepto baculo pastoralis accedet ad campanam, et pollice in Oleum sacrum Infirmorum intincto, signabit super campanam loco designato Crucem unam, nihil dicens. Caeremoniarius tam in ista, quam in reliquis unctionibus advertat, ut ante unctionem mantili ex tela rudi deleat

gypsum, quo signata fuerit Crux versus medium campanae, ut superius dictum est. Uctione peracta, Episcopus absterget pollicem gossipio et dimisso baculo pastoralis ac nudatus mitra cantabit tono feriali orationem *Oremus. Deus qui per beatum Moysen etc.*

17. Post orationem cooperietur mitra a Diacono, a quo deinde accipiet mantile vel purificatorium et ipso absterget unctionem, quam peregerit super campanam. Post haec intonabit antiphonam *Vox Domini*, quam in cantu prosequuntur cantores cum psalmo *Afferte Domino*. Dum cantabitur antiphona cum psalmo praedicto, Episcopus intincto pollice in Oleum sacrum Infirmorum, peraget septem unctiones externas, recitans formulam praescriptam, quam leget ex tabella sibi sustenta a Subdiacono. Episcopus unctionem primam incipiet super Crucem designatam infra illam, in qua iam fecerit unctionem, et prosequetur a dextris suis. Expletis septem unctionibus externis, absterget pollicem gossipio; tum praesentato ipsi vasculo cum sacro Chrismate, peraget quatuor unctiones internas, recitans eandem formulam et prosequens etiam in istis ad dexteram suam. Post unctiones absterget pollicem et dimissa mitra, cantabit tono feriali orationem *Oremus. Omnipotens sempiterne Deus etc.*

18. Post orationem rursus cooperietur mitra et accedet ad faldistorium, ubi sedens lavabit manus et absterget pollicem medulla panis et mali medici.

19. Interim clericus unus in promptu habebit *thymiamata* sive odores, et alter foculum cum igne ardenti (a).

20. Episcopo, lotis manibus, praesentabitur foculus et Diaconus porriget ei cochleare cum lance *thymiamatis*. Episcopus iniiciet illud super ignem et clericus immediate collocabit focum fumantem in scabello et subter campanam ponet ita, ut fumum totum recipiat. Cantores tunc cantabunt antiphonam *Deus in*

(a) Pontificale praescribit ut campanae supponatur thuribulum. In praxi autem cognoscitur id fieri non posse propter thuribuli parvitatem, ideoque substituitur foculus qui potest in officio actuali vocari etiam thuribulum, seu vas cum igne ubi ardeat incensum.

sancto cum parte psalmi LXXVI. *Viderunt te aquae Deus* etc. cum *Gloria Patri*, non repetentes antiphonam.

21. Quando cantabitur *Sicut erat* etc. Episcopus nudabitur mitra, deinde assurget et cantabit, ut supra, orationem *Oremus. Omnipotens Dominator* etc. Post orationem sedebit et mitra ipsi a Diacono reponetur.

22. Ministri, facta iunctim ad Episcopum reverentia, accedent ad abacum, ubi Acolythi imponent eis manipulum brachio sinistro. Diaconus revertetur ad dextram Episcopi, ministrabit ei incensum, quod ab Episcopo imponentur in thuribulum cum benedictione usitata. Diaconus redibit ad abacum, accipiet librum Evangeliorum et se adiungens Subdiacono, Acolythis deferentibus candelabra cum cereis, ac thuriferario, se sistet ante Episcopum et genuflexus petet ab eo benedictionem, dicens *Iube, Domne, benedicere*; Episcopus respondebit *Dominus sit* etc. Assurget Diaconus, et facta ab omnibus debita ad Episcopum reverentia, venient ad dexteram eius et cantabitur Evangelium.

23. Episcopus nudabitur mitra a Caeremoniario, assurget et baculum inter manus continebit dum cantabitur Evangelium. Post cantum Evangelii, Episcopus dimittet baculum, osculabitur librum Evangelii praesentatum ipsi a Subdiacono et incensabitur a Diacono.

24. Subdiaconus, ubi Episcopus osculatus erit Evangelium, consistet a sinistris eius; Diaconus postquam incensaverit eum, redibit ad eius dexteram et subito manipulos dimittent.

25. Tunc Episcopus signum Crucis efficiet super campanam, nullum proferens verbum, atque hoc modo explicit functio huiusmodi.

26. Campanarius ligabit chordulam malleo campanae, et discedente Episcopo, sonabitur a clerico, siquidem pulsare campanam officium est Ostiarii.

27. Episcopus eodem ordine, quo accesserit, discedet de loco functionis et revertetur in locum praestitutum ad dimittenda paramenta.

DE BENEDICTIONE
PLURIUM CAMPANARUM.

CAPUT XXVI.

1. Quae superiori capitulo de benedictione campanae unius tradita sunt, servabuntur, paucisque additis instructionibus, functio de plurium campanarum benedictione tractabitur sequenti modo.

2. Campanae appendentur quemadmodum ibi traditum est, sed eo modo, ut adsit ab una ad alteram aequum intervallum, quo possint ab Episcopo libere circumiri.

3. Praeparabuntur spongiae et mantilia pro singulis campanis. Myrrha, incensum et odores sint sufficienti copia pro numero campanarum, itemque aqua qua lavandae erunt. Habebitur etiam mensura distincta pro singulis campanis et focus supponendus unicuique illarum.

4. Haec respiciunt apparatus. Quod autem spectat ad functionem, notandum, quod oratio peculiaris pro benedictione aquae, idest *Benedic Domine hanc aquam* etc. recitanda erit pluraliter.

5. Concha cum aqua benedicta poterit ab una ad alteram campanam transferri.

6. Episcopus lavare incipiet campanam primam, deinde secundam, tertiam et reliquas, si aderunt. Presbyteri lavabunt et abstergent campanas eodem ordine, quo eas incepit lavare Episcopus.

7. Episcopus unctionem primam faciet Oleo sacro Infirmorum super unamquamque campanam, deinde cantabit orationem *Oremus. Deus qui per beatum Moysen* etc. plurali numero. Post orationem Episcopus mitra coopertus a Diacono, unctiones unam post aliam panniculo absterget quo ordine campanas lavare incepit.

8. Septem deinde unctiones externas Oleo sacro Infirmorum

rum peraget successive super singulas campanas, postea absterse pollice, exsequetur quatuor unctiones internas sacro Chrismate, et ipsas successive.

9. Orationem *Oremus. Omnipotens sempiterne Deus* etc. post unctiones, Episcopus recitabit pluraliter.

10. Episcopus iniciet odores in foculum unumquemque, qui ponentur subter singulas campanas.

11. Oratio *Omnipotens Dominator* etc. recitabitur ab Episcopo etiam pluraliter.

12. In reliquo functionis observabitur id totum, quod in benedictione unius campanae superiori capitulo notatum est.

Enī et Rīni Domini. — Quum mei operis exemplaria, cui titulus « Manuale Sacrarum caeremoniarum in libros octo digestum » defecerint, aliam adornare editionem quamprimum suscipiam, quae quantum fieri poterit, numeris omnibus sit absoluta. Hinc Eminentiarum vestrarum iudicio, quaedam dubia enodanda subiicio, quae aliquando in praxi occurrere possunt, prout aliquando occurrerunt. Itaque ut anxietatibus et dubiis via quaevis praecludatur, eorum solutionem in opere ipso inserere necessarium existimo. I. Potest evenire quod duo coniuges sive hebraei, sive infideles, una cum prole ab eis suscepta, catholicam fidem amplectantur, ac proinde baptisma et confirmatio eisdem conferatur. Quaeritur an post baptisma et post confirmationem aliquid praestari debeat relate ad matrimonium? nempe an ab ipsis sit mutuus expetendus coram testibus consensus, et sint in Missa benedicendae nuptiae? II. In consecratione Episcopi unctiones ad caput et ad manus Electi peraficiendae sunt cum sacro Chrismate. Quid agendum si per errorem aliud oleum, aut cathecumenorum scilicet, vel infirmorum adhibitum fuerit, et error detegatur aut post peractam unctionem in ipso unctionis actu, (quin tamen illico sacrum Chrisma recipi possit), vel post ali-

quot dies? III. Quid in praxi servandum, si quod de Episcopo dictum est, accadat in ordinatione Presbyterorum, in qua vel sacrum Chrisma, aut oleum infirmorum, loco olei cathecumenorum per errorem adhibeatur? IV. In Pontificali Romano tit. *de ordinatione Subdiaconi* statuitur quod novis Subdiaconis « Pontifex accipit et tradit omnibus calicem vacuum cum patena superposita, quem successive manu dextera singuli tangunt, Pontifice dicente: *Videte cuius ministerium* etc. Et « Archidiaconus accipit et tradit eis urceolos cum vino et « aqua et bacile cum manutergio, quae omnia similiter tangere « debent. » Quid in praxi servandum, si urceolorum cum vino et aqua, bacilis et manutergii traditio omissa fuerit in actu ordinationis, sive publice aut solemniter, sive privatim peractae? V. In Presbyterorum ordinatione Episcopus tradit ordinatis « calicem cum vino et aqua, et patenam superpositam cum hostia, singulis ordinatis dicente: Accipe potestatem offerre etc. » Quid pariter servandum si vino aliquae guttae aquae non fuerint admixtae?

Feria IV. die 29 Augusti 1877.

S. Congregatio S. Officii ad proposita dubia respondi mandavit — recurrendum esse in singulis casibus, cum omnibus rerum et personarum adiunctis. —

L✠S

Pro Dño Iuvenale Pelami S. R. et Univer. Inquis. Not.

LAURENTIUS ARCIPRETI SUBSTITUS.

SACRARUM CAEREMONIARUM MANUALE

LIBER VIII.

PRAEFATIO

Praesenti volumine summam huic operi manum imponimus. Quodcumque demum eius pretium sit futurum, nihilominus confidimus non modo fore utile cuique cetui ecclesiasticorum in sacrarum functionum exercitio, sed etiam posse hoc modo in exsequendis sacris ritibus obtineri uniformitatem, quemadmodum praecipit Ecclesia Romana, ceterarum omnium Ecclesiarum mater et magistra.

Fatendum tamen est, materiam quae hoc ultimo libro tractatur, multis difficultatibus esse subiectam, eo quod in Caeremoniali Episcoporum nullus sermo est de ritibus ab Episcopo extra dioecesim suam degente observandis, si excipiatur breve indicium lib. II. cap. 26.

Quidquid autem in praefato Caeremoniali praescribitur de honoribus Episcopo tribuendis, procul omni dubio est quod respicit Episcopum tantum ordinarium in quibus locis exercitio gaudet iurisdictionis suae. Ratio autem cur ei debeantur honores huiusmodi, est utique quod exercet iurisdictionem praedi-

etiam in ecclesiis et locis pastorali suae curae commissis, quod in Episcopo extraneo nullo prorsus modo comprobatur.

Hoc definitum etiam est decretis S. Rituum Congregationis, ut videre est in autentica collectione, quam edidit clarissimus vir Aloisius Gardellini illius S. Congregationis Assessor. Quaedam ex ipsis in huius praefationis fine subiicimus.

Hinc ne hallucinemur neve in aequas aliorum incidamus censuras, sequemur praxim Sacelli Summi Pontificis et ecclesiarum patriarchalium Urbis. In ipsis concedantur Episcopis extraneis illae honorificentiae omnes, quae possunt eis convenire propter eorum dignitatem, non vero propter iurisdictionem, qua in propriis dioecesibus fruuntur. Itaque si cantant Missam et solemniter in Vesperis officiant, conceditur eis faldistorium ad sedendum, quae sedes est Episcoporum omnium propria, et induuntur vestibus omnibus sacris, quae plenitudinem Sacerdotii significant. Non tamen permittitur eis usus cappae, qui habitus proprius est Episcopi in sua dioecesi degentis, nec baculi pastoralis, quo designatur exercitium iurisdictionis; ei Canonorum ordo in Choro non assistit indutus vestibus sacris; eique non erigitur sedes eminens, seu thronus; atque ut uno verbo omnia complectar, excluduntur ea, quae signa et notae sunt exclusivae Episcopi ordinarii.

Quod ad sacros Ministros attinet, utuntur in Missis solemnibus Diacono et Subdiacono, qui in illis requiruntur ad sacrum ministerium obeundum: insuper Presbytero assistente pluviali induto, qui conceditur eis a rubricis generalibus Missalis, cuius officium, strictim loquendo, ad hoc redigitur ut curam gerat Missalis et monstret Episcopo, quid ei sit legendum aut cantandum.

In hanc rem illud non praeteribo, quod non multo abhinc tempore in Sacellum Pontificium, quum abest Summus Pontifex.

et in alias Cappellas Cardinalitias sive Praelatitias invectus est usus, ut Presbyter assistens, antequam ascendat ad Altare, respondeat confessioni simul cum Diacono et Subdiacono. Anteaactis temporibus, quum vigeret hoc principium, ut Presbyter assistens nihil aliud curaret, quam Missale, dum Celebrans cum Diacono et Subdiacono recitabat confessionem ille seorsim genuflexus erat in latere Epistolae, quemadmodum adhuc assolet, quum Summus Pontifex adest.

Relate ad Vesperas, quum Episcopo extraneo nec Presbyterum assistentem neque Diaconos assistentes liceat adhibere, sedere tamen ei licet faldistorio, parari indumentis, quae conveniunt dignitati suae, et gaudere assistentia pluvialistarum; sed nulla alia honorificentia potest illi attribui.

Haec omnia in more posita sunt et constanter observantur in hac Urbe, inspectante Summo Pontifice, Cardinalibus atque ipsa S. Rituum Congregatione, quin unquam ausus sit quispiam contradicere aut repugnare. Esset quidem ius animo praesumptum velle reformationibus subiicere aequissimam praxim constanter et sine ulla controversia ab immemorabili retentam, quae referri fortasse potest ultra quatuor saecula, quum videlicet Pontificale Romanum ab Innocentio PP. VIII. fel. rec. fuit reformatum.

Hisce brevissimis considerationibus acquieturos confidimus lectores; nec fore ut redarguamur, aut imminuisse Dignitatem episcopalem. aut excogitasse ad libitum ritus et caeremonias, quas hoc extremo libro describere aggredimur.

NONNULLA S. RITUUM CONGREGATIONIS DECRETA.
 QUAE RESPICIUNT EPISCOPOS
 EXTRA DIOECESIM DEGENTES.

I. **E**piscopus in aliena Ecclesia non potest sibi pulvinar et pannum coloris violacei sternere et extra suam dioecesim non competit illi deosculatio Evangelii. 13 Oct. 1618. *in Iadren.*

II. An liceat Episcopum ordinarium loci extra Cathedrallem Episcopo extero cui pontificalia demandat, cathedram sub baldachino indulgere? Resp. Minime licere, sed eo casu Episcopum exterum iuxta Caeremonialis dispositionem faldistorio uti debere. 29. Ian. 1656 *in Ianuen.*

III. Cum in Ecclesia Caesaraugustana ob Archiepiscopi senectutem saepe nonnulli sua provinciae Episcopi suffraganei et saepius Episcopus Vicensis suus coadjutor Missas solemnes et alias functiones pontificales celebrare et exercere consueverint, a S. Rit. C. quaesitum fuit: an saltem Episcopis suffraganeis celebrantibus duae ultimae eiusdem ecclesiae Dignitates, et dicto Episcopo Vicensi celebranti duo ultimi iuniores Canonici, praeter Diaconum et Subdiaconum assistere debeant? Resp. Assistantiam duarum Dignitatum vel Canonice tantummodo Episcopo loci Ordinario et nulli alteri convenire, et ideo dictos Episcopos suffraganeos et Episcopum Vicensem coadiutorem in dicta ecclesia Caesaraugustana solemniter celebrantes, contentos esse debere ministris solitis Diacono et Subdiacono, ac uno Cappellano cum pluviali, qui eis assistat ad librum. Die 19 Maii 1606 *in Caesaraugustana.*

IV. S. Rit. Cong. declaravit non teneri Dignitates et Canonicos obviam ire Episcopo suffraganeo ad Ecclesiam venturo usque ad eius cubiculum, sicut tenentur obviam ire proprio Archiepiscopo, sed satis esse si aliqui Canonici ei obviam procedant usque ad portam ecclesiae, et dignior ei aspersionum

porrigat (ut seipsum tantum aspergat) eumque usque ad Altare vel locum ad celebrandum, seu alias functiones exercendum destinatum associant:

Item declaravit dictum Suffraganeum solemniter celebrantem non debere sedere in sede Archiepiscopali, sed in faldistorio in cornu Epistolae locando, nec uti debere baculo pastorali, nisi quando tenuerit Ordinationes, vel alias functiones fecerit, in quibus iuxta regulas libri pontificalis eo uti debet, et necesse est: nec habere assistentiam duorum Canonorum praeter Diaconum et Subdiaconum, qui erunt cantaturi in Missa Evangelium et Epistolam, sicut haberet proprius Archiepiscopus, si solemniter celebraret, sed satis esse si praeter Diaconum et Subdiaconum ei unus ex Dignitatibus, vel Canonicis assistat ad librum pluviali paratus.

Similiter, celebrante Episcopo suffraganeo, non teneri omnes Dignitates et Canonicos sacra paramenta accipere, sicut tenentur celebrante proprio Episcopo, sed praeter ministros supradictos alios omnes assistere debere in habitu ordinario canonicali. Et pariter celebrante Episcopo suffraganeo super altare non esse ponendum septimum candelabrum, sicut ponitur celebrante proprio Episcopo,

In reliquis functionibus, quas exercet Episcopus suffraganeus, vel alius Episcopus delegatus a proprio Archiepiscopo, velut in ordinationibus Clericorum, in consecrationibus Altarium, et Ecclesiarum seu Coemeteriorum, et in similibus, Dignitates et Canonicos teneri assistere Episcopo suffraganeo in habitu canonicali, quando legitime non erunt impediti; et ex eis sacra sumere debere paramenta tot Dignitates et Canonicos, quot necessarij erunt iuxta rubricas Pontificalis et formam actus, quam dictus Episcopus suffraganeus exercet. Die I. Sept. 1607. In *Bracharen*.

V. An Episcopus Civitatis Ducalis modernus administrator Ecclesiae Sarsinaten, in functionibus pontificalibus gaudeat omnibus illis praeeminentiis et praerogativis, quibus fruuntur et gaudent omnes alii Episcopi in propriis dioecesibus in casu etc. Resp. Negative.

An dictus Episcopus administrator dum cantat Missas et Vesperas in pontificalibus possit sedere super cathedra episcopali elevata quatuor gradibus, parata cum baldachino et postergali et uti baculo pastorali. vel sedere debeat super faldistorio prope altare sine ipso baculo? Resp. negative ad 1. partem affirmative ad 2.

An concedere possit indulgentiam quadraginta dierum sine speciali facultate Apostolica? Resp. Negative.

An dum assistit Missae solenni ab alio cantatae debeant Canonici facere circulos ad *Kyrie, Gloria in excelsis, Credo, Sanctus* et *Agnus Dei*, tuncque ubinam debeat sedere? Resp. Negative et sedeat in primo stallo chori.

An fieri debeat anniversarium suae consecrationis cum Missa cantata per Capitulum et Clerum, eiusque nomen debeat in Canone memorari per sacerdotes celebrantes? Resp. Negative.

An cum Administrator Missam cantat in pontificalibus debeat poni super altare septimum candelabrum cum candela accensa? Resp. Negative.

An dum idem cantat Missam in pontificalibus debeant omnes Canonici sacris paramentis indui, vel tres tantum fungentes officiis Diaconi, Subdiaconi et Presbyteri assistantis? Resp. Negative quoad 1. affirmative quoad 2.

An dum vadit ad Cathedralē debeat sumere cappam magnam in aedibus superioribus Episcopatus, vel in ingressu ecclesiae, aut presbyterii? Resp. Arbitrio administratoris in casu etc.

An Canonici eum accessurum ad cathedralem debeant omnes excipere in dictis aedibus, vel soli tres aut quatuor ad portam ecclesiae? Resp. Decere in casu de quo agitur ut omnes accedant.

An diebus festis fieri debeant publicae orationes pro novi Episcopi electione ad formam Concilii Tridentini, Caeremonialis Episcoporum? Resp. Affirmative. die 22 Aug. 1722. in *Sarsinaten.*

VI. Quum sacerdos Hieronymus Gavi Praepositus in Cathedrali Liburnensi ecclesia, modo ad dignitatem episcopalem assumptus ac renunciatus Episcopus Milten. in partibus admini-

strationem obtineat dioecesis Liburnensis S. Rit. C. sententiam super sequentibus dubiis requisivit.

An epistolam pastorem sive latino, sive vulgari sermone conceptam commisso sibi in administratione gregi dirigere possit? Resp. Negative.

An uti possit mozzeta vel potius supra rochetum mantelletum tantum gestare debeat? Resp. Negative ad 1. partem, affirmative ad 2.

An in pontificalibus uti unice debeat faldistorio? Resp. Affirmative.

An dum choro assistit uti Praepositus prima Capituli Dignitas, retinere debeat primum stallum? Resp. Affirmative.

An in processionibus ut suae praebendae competentes fructus percipiat, necesse sit ut cum suo Capitulo incedat omnino occupans digniorem locum? Resp. Affirmative.

An in iisdem processionibus possit interdum incedere post sacerdotem deferentem SS. Eucharistiae Sacramentum, quin tamen propriae praebendae fructus participet? Resp. Affirmative.

An unquam Missae solemniter assistere possit pluviali vel cappa indutus, absque tamen circulo Canonicorum, vel potius requiratur ut cum mantelletis assistat ad lucrandos suae praebendae fructus? Item an in pontificalibus celebrans possit habere Diaconos assistentes? Resp. Quoad 1. partem negative, quoad 2. affirmative, quoad 3. negative.

An Episcopo administratori liceat perficere benedictiones candelarum, cinerum, palmarum ac fontis baptismalis in sabbato sancto, quin Missam deinde celebret? Resp. Negative, nam id unice competit Episcopis ordinariis, et cum orator praebendam retineat, necesse est ut praxi communi se conformet, nimirum ut enunciatae benedictiones perficiantur a Celebrante.

An usum habeat galeri cum chordulis et floccis viridis coloris, ac huiusmodi colore ornari equi currus? Resp. Negative ad 1. partem, et quoad 2. recurrat ad S. C. Caeremonialis.

An caudatarii opera uti possit saltem dum sacris functionibus peragendis solutam habere debet longiorem talaris vestis

fimbriam? Resp. Affirmative in casu. Die 23 Sept. 1848 in *Li-burnen*.

VII. Rñus Praesul Franciscus Maria Zoppi, qui SSmo annuente Episcopatum Massensem dimisit, in eo est ut potiatur Canoniatu superioris ordinis in Metropolitana Mediolanensi, et ne in novo hoc munere aliquid detrahat episcopali dignitati, ac novitatis notam devitet, S. R. C. sequentia dubia pro opportuna dilucidatione proposuit, nimirum:

1. Quatenam sedes, vulgo *stallo*, sibi competat in choro, in quocumque Capituli congressu, et quando sibi cum eodem Capitulo publice procedendum est?

2. Quemnam habitum gerere in choro, quemnam in publicis supplicationibus aliisque sacris functionibus, quemnam extra chorum cum privatam personam agi?

3. An teneatur in sua hebdomada Missam et Vesperas canere, seu celebrare, aliaque singulariter peragere, ad quae teneantur Canonici eiusdem Ordinis in sua quisque hebdomada?

4. Et quatenus teneatur, an sandaliis, dalmaticis, mitra, baculo pastoralis, Cruce et similibus Episcopo competentibus uti debeat?

5. Quatenus vero non teneatur, vel sibi liceat a praefatis hebdomadarii officiis se abstinere, an distributiones amittat quamvis choro cum ceteris Canonicis interfuerit?

6. An debeat Archiepiscopo solemnia agenti assistere, ministrare, aliaque praestare, quae ceteri eiusdem ordinis Canonici eidem praestant?

7. Quum autem Orator minime ignoret a ceteris eiusdem ordinis Canonicis aegre ferri Episcopum e gremio eiusdem Capituli vestes et caligas coloris violacei et quidquid aliud Episcopalem dignitatem referat in choro eorumque congressu gestare, et quomodocumque se ab ipsis distinguere, ac proinde non multis abhinc annis duos eiusdem Capituli Canonicos a Summo Pontifice Episcopos *in partibus* renunciatos, locum quem antea in choro habebant et in quovis Capituli congressu retinere, et Missas et Vesperas aliasque functiones in sua hebdomada, nulla adhibita indumentorum aliave distinctione ceu reliquos Cano-

nicos hebdomadarios celebrare consuevisse, seque dumtaxat a supplicationibus publicis episcopalis honoris ergo abstinuisse, distributiones tamen omittendo non aliter ac si culpabiliter minime interfuisent, obsequentissime postulat, an teneatur, vel saltem sibi liceat huic consuetudini se conformare in omnibus, aut quam in parte?

Et S. eadem Congregatio rescribendum censuit.

Ad 1. et 2. ratione episcopatus posse et debere uti habitu ordinario, quo utuntur Episcopi in Romana Curia, idest rochetto supra subtanam et mantelletto coloris violacei, et debere praecedere omnibus aliis Canonicis, et sedere in primo stallo supra omnes, ut in Compostellana diei 15 Iulii 1617.

Ad 3. in Missis de turno abstineat, et subroget alium ut in Asculana diei 10 Aprilis 1728. In solemnioribus cum indumentis pontificalibus, sed de licentia Episcopi.

Ad 4. iam provisum.

Ad 5. quoad primam partem iam provisum. Negative quoad secundam.

Ad 6. tenetur sedere in choro cum pluviali.

Ad 7. negative in omnibus.

Atque ita rescripsit ac servari mandavit. *In Mediolanen.*
16. Martii 1833.

SACRARUM CAEREMONIARUM MANUALE

DE FUNCTIONIBUS PONTIFICALIBUS AB EPISCOPO EXTRANEO
CELEBRANDIS.

LIBER VIII.

DE ACCESSU AD ECCLESIAM.

CAPUT I.

1. **E**piscopus, qui forte deget extra dioecesim suam, siquod officium de commissione Episcopi ordinarii sit celebraturus, induere debet vestem talarem praelatitiam cum fascia, rochetum et mantelletum, cui superponet Crucem pectoralem, quae ante pectus eius pendeat suspensa funiculo sericeo viridis coloris auro intexto. Extra Italiam et ubicumque vigeat usus super mantelletum utendi etiam mozzeta, nihil obstat quin servetur. Nunquam tamen licebit uti sola mozzeta cum rochetto, quoniam hoc genus vestiarum spectat ad Episcopum dioecesanum tantummodo, qui nemini potest, integris suis iuribus, permittere, ut utatur.

2. In functionibus numquam ei permittitur usus cappae praelatitiae, qua utitur solus Episcopus dioecesanus: poterit utique solvere extremitatem posteriorem vestis talaris, ut suo loco docebimus, ad solemnitatem in officiis tantum solemnibus nunquam vero in celebratione Missae lectae.

3. Relate ad genus et colorem vestiarum, observabit quod traditum fuit Cap. II. lib. V.

4. In accessu ad ecclesiam propter functiones persolvendas, vel etiam ad celebrandam Missam privatam, quoad fieri poterit, vitabit ingressum per portam principalem, sed ingredietur per ostium sive ingressum privatum sacrarii, si aderit. Si necesse fuerit ingredi per portam principalem, non sonabitur campanis neque organis, non excipietur a Clero; ad summum duo addicti Clero, induti superpellicio vel habitu choralis, excipient eum et unus ipsorum praesentabit ei aspersorium, ex quo Episcopus digito medio manus dexterac accipiet aquam sanctam seque signabit, nullo tamen modo asperget adstantes.

5. Genuflexorium, quo geniculabit ad orandum ante Altare SS. Sacramenti et ante aliud etiam altare, instruetur duobus tantum pulvinis, uno videlicet ad brachia, altero ad genua: stratum nullum erit, pulvini autem erunt semper lanei et coloris violacei quaecumque sit solemnitatis, quae celebretur. Minime decet, quod in actione ista utatur faldistorio cum pulvinis.

6. Si cui functioni assistet in choro, principem locum in choro ipso obtinebit, et apponentur pulvini violacei genuflexorio tantum, si aderit, ac sedili. In accessu ad chorum poterit coire cum Canonicis ultimo loco: sin autem Clerus in choro iam aderit, duo de Clero poterunt eum comitari. Abstinendum tamen ipsi est a tali interventu in pontificalibus aliisque functionibus, quas Episcopus ordinarius exsequitur, in quibus Canonici vestes sacras induunt, quia quum non sit addictus Capitulo, nec potest nec debet, ut Canonici, habitus sacros induere.

7. In processionibus incedet post Celebrantem, ac si qua sacra imago sive statua cum machina gestabitur, incedet post machinam, et in processionibus cum SS. Sacramento sequetur baldachinum, sub quo S. Eucharistia a Celebrante gestabitur.

DE VESPERIS PONTIFICALIBUS.

CAPUT II.

De rebus praeparandis.

1. **A**ltare ornabitur sex candelabris cum cereis albis et Cruce aequali in medio, tobaleis, pallio ac tapeto, quod cooperiet gradus: inter candelabra poterunt interponi reliquiaria cum S Reliquiis et busta sive imagines sculptae Sanctorum aut vasa cum floribus, pro qualitate officii, quod celebrabitur.

2. Super infimo gradu in medio ponetur pulvinar ex panno vel serico violacei coloris, utendum in brevi oratione, cui vacabit Episcopus.

3. Ante gradus anteriores altaris praeparabitur in latere Epistolae faldistorium instructum veste simili paramentis. Si faldistorii positio nimis depressa esset, poterit collocari super tabulatum commodum vel suppedaneum, quod aequet altitudinem gradus infimi, et cooperietur tapeto decenti.

4. Super mensam altaris disponentur paramenta episcopalia, videlicet pluviale cum stola, Crux pectoralis, cingulum, alba et amictus, quae contegentur velo sericeo eiusdem coloris ac paramenta ipsa: mitra pretiosa cum vimpa seu velo pro ministro in latere Evangelii, et auriphrygiata in latere Epistolae. Si pretiosa non licebit uti propter officium, praeparabitur tantum auriphrygiata in latere Evangelii.

5. Super abaco alba tobalea cooperto prope latus Epistolae, candelabra duo cum cereis pro Acolythis, scotula cum candela, antiphonarium ornatum veste simili paramentis, canon pontificalis pro benedictione, thuribulum cum navicula.

6. In choro aut in presbyterio scamna duo sine postergali, contexta panno viridis coloris pro pluvialistis, vel duo quatuorve scabella nuda, aequalia scabellis throni, pro numero eorundem

pluvialistarum. Directorium chori duplici exemplari ad praecinnendas antiphonas et ad psalmos intonandos ponetur in eis.

7. In sacrario disponentur quatuor aut sex pluvialia, quorum numerus pendet a qualitate officii, ut cap. II. lib. II. num. 68. et 69; in medio autem sedes cameralis decens, posita super exiguo tapeto et superpellicea quae satis sint clericis inservientibus.

8. Si Episcopus parabitur in sacrario, ut mos est in collegiatis, praeparabuntur in sacrario eodem paramenta, et in abaco altaris maioris mitra auriphrygiata tantummodo. Candelabra Acolythorum in sacrario.

De functione.

9. Hora determinata, praevio campanarum sono, Clerus congregabitur in sacrarium et induet superpelliceum vel aliud insigne legitime adhibitum.

10. Episcopus, sacrarium ingressus, salutabit Crucem vel imaginem principalem sacrarii et sedebit sede praeparata.

11. Interim clerici inservientes sibi induent superpelliceum et prout patietur amplitudo loci, disponentur in ordinem prope Episcopum.

12. Ad nutum Caeremoniarii pluvialistae induent superpelliceum et pluviale, adjuvantibus eos clericis ad hoc delectis. Procedent deinde ad lineam ante Episcopum, dignioribus medium locum obtinentibus, et reverentiam ante ipsum conficient; duo digniores consistent a lateribus eius, reliqui sive duo sive quatuor consistent a lateribus ante Episcopum ad lineam duorum Assistentium, facie ad invicem inter se conversa et unusquisque manu sustinebit biretum.

13. Rebus omnibus rite dispositis, clericus quispiam pulsabit campanulam appensam ad fores sacrarii et procedetur ad Altare primarium ordine sequenti.

14. Praeibit Caeremoniarius unus, deinde bini incedent qui de Clero sunt, praecedentibus minus antiquis: sequentur quatuor aut sex pluvialistae, bini et medius inter postremos duos

ibit Episcopus; clerici inservientes pariter bini sequentur Episcopum; et prope ipsos locum sument familiares nobiles Episcopi, si qui erunt. Caeremoniarius, assistens Episcopo, incedet a latere dextero primi pluvialistae. Episcopus et pluvialistae gestabunt biretum capite, ceteri de Clero sustinebunt illud utraque manu ante pectus; clerici inservientes bireto non utentur. Clerus priusquam de sacrario proficiscatur, salutabit Crucem sive Imaginem et Episcopum contextim, si sedebit in medio sacrarii, secus salutabit prius Crucem, postea Episcopum, idque exsequentur bini. Episcopus etiam iunctim cum pluvialistis salutabit Crucem vel imaginem praecipuam sacrarii et caput bireto cooperiet.

15. Ad fores sacrarii, unusquisque de Clero, qui erit dextrorsum, accipiet aquam sanctam ex vase ibi appposito eamque dabit socio suo et iunctim signabunt se: hoc ipsum facient pluvialistae, quibus porriget Caeremoniarius assistens Episcopo, et nudabunt caput recipientes aquam sanctam et signantes se. Episcopo aquam sanctam porriget pluvialista primus, qui adstabit ei a dextris, quique eam accipiet a Caeremoniario. Etiam pluvialistae, qui adstabit Episcopo a sinistris, dabit illam Caeremoniarius, postquam dederit primo.

16. Quum Clerus pervenerit ad Altare, unusquisque genuflexionem aut reverentiam conficiet iuxta gradum suum, accedet in chorum ad locum suum proprium ibique stabit.

17. In ingressu presbyterii, pluvialistae sibi detrahent de capite biretum, dirimentur et unam efficient lineam, medium inter se accipientes Episcopum, qui et ipse caput exuet bireto, et nullam facientes reverentiam ad chorum, procedent ante altare. Clerici qui sequentur Episcopum, servabunt ordinem eundem, ne tamen nimium appropinquent Episcopo, sed longe ab ipso et a pluvialistis aliquot passus restabunt ad confusionem vitandam.

18. Episcopus ante Altare ubi venerit, reverentiam ad Crucem, pluvialistae genuflexionem conficiet itemque clerici qui sequentur Episcopum. Episcopus genua flectet in pulvino posito super gradum infimum ac brevi tempore orabit; pluvia-

listae geniculabunt ante infimum gradum in pavimento; Clerus in choro, unusquisque loco suo; clerici inservientes quo loco erunt.

19. Post orationem assurgat Episcopus et cum ipso pluvialistae, clerici et chorus. Episcopus, pluvialistae et clerici respective conficiunt reverentiam aut genuflexionem ad Altare, deinde reverentia ad Chorum, prius versus latus Evangelii, postea versus latus Epistolae.

20. Episcopus cum pluvialistis accedet ad faldistorium et sedebit in eo, versis humeris ad Altare: pluvialistae salutabunt Episcopum; primi duo restabunt ad assistentiam Episcopi, primo a dextris, secundo a sinistris eius consistente, facie conversa versus populum &ut versus presbyterium, ceteri accedent ad scamnum, seu scabella ipsis praeparata. Clerici inservientes, quando Episcopus procedet ad Altare, recedent iunctim versus latus Epistolae et consistent ad lineam secus abacum. Clerus in choro stabit toto tempore, quo parabitur Episcopus. Familiare nobiles Episcopi recedent apud abacum.

21. Sedente Episcopo, removebitur a clerico pulvinar, in quo Episcopus genuflexerit, et ponetur post faldistorium. Ascendet ad Altare Caeremoniarius secundus, amovebit velum, quod cooperiet paramenta, ponet ipsum in latere Altaris et paramenta ipsa distribuet clericis. Isti ascendent a latere ad Altare ex parte Epistolae, unusquisque eorum recipiet paramentum, quomodo ei tradetur, descendet de Altari ex parte media, genuflexionem faciet et consistet quo modo ipse docebitur, videlicet aut ad lineam cum aliis ante Altare, stantibus uno a latere alterius, aut in longitudinem, videlicet alio post alium: curandum, ut primus sit ille, qui deferet amictum, secundus, qui albam et sic deinceps, ut sine aequivocatione paramenta subministrentur ei, cuius officium induere Episcopum. Paramentis distributis, clerici omnes ad nutum Caeremoniarii genuflectent ad Altare et venient ante Episcopum, cui reverentiam conficiunt. Advertent in hoc actu, ut vitent nimium studium sive affectationem et motus illos, qui potius militares homines decent, quam ecclesiasticos: omnia quidem tractanda, sunt cum

gravitate, cui tamen si additur effusior cultus, functiones sacrae evaderent spectacula scenica.

22. Quum clerici pervenerint cum paramentis ante Episcopum, Caeremoniarius a pluvialistis, qui assistent Episcopo, accipiet bireta, et innuet Episcopo, ut sibi ipse nudet bireto caput. Pluvialista primus recipiet ab Episcopo cum osculis biretum et tradet ipsum Caeremoniario, qui iubebit illud poni super abacum, vel tradet Cubiculario Episcopi. Tum pluvialista primus exuet ei Crucem pectoralem, quam eidem dabit osculandam ac tradet Caeremoniario, et ipse ponet illam super abacum vel tradet clerico, qui deferet ipsam cum paramentis: deinde pluvialista idem expediet Episcopo mantelletum, quod accipietur a cubiculario, qui stabit post eum quique solvet extremitatem posteriorem vestis eius.

23. Post haec pluvialista primus adiuvante secundo, induet Episcopum amictu, alba, cingulo, Cruce pectorali, stola et pluviali.

24. Clerici, postquam tradiderint paramentum quod afferent, reverentiam conficient ad Episcopum et consistent ad lineam apud abacum; clericus autem a mitra transibit post Episcopum expectans dum tempus erit illam porrigendi, ut infra. Interim in promptu erunt clerici duo, quorum alter cum libro, alter cum scotula, et hic adstabit a sinistris socii deferentis librum.

25. Pluvialista primus, imposito Episcopo pluviali, se sistet ante eum, salutabit ipsum et mitram acceptam a clerico, qui stabit post Episcopum, imponet capiti Episcopi ipsius. Imposita ei mitra, iterabit reverentiam et se recipiet ad dexteram Episcopi.

26. Tunc Caeremoniarius innuet reliquis duobus sive quatuor pluvialistis, qui relicto bireto super scamnum aut super scabellum, procedent ante Altare. Si fuerint quatuor, ultimi duo accipient Directorium chori. Coibunt in medio ante Altare ad lineam et conficient genuflexionem ad Crucem. Venient deinde ante Episcopum eisque se addent in medio duo pluvialistae assistentes et reverentiam ad lineam facient Episcopo.

27. Si Episcopus sacra paramenta induet in sacrario, adiu-

vante utroque assistente, dimittet mentelletum et assumet paramenta, ut supra. Imposita ei mitra ab assistente primo, ordinabitur processio sequenti modo.

28. Praeibit Caeremoniarius; Acolythi cum candelabris, ardentibus cereis; qui de Clero sunt, et incedent bini, manu sustinentes biretum et capite nudato, digniores autem propius Episcopum; duo pluvialistae cantores cum bireto in capite; alteri duo, si aderunt; Episcopus medius inter duos pluvialistas assistentes, qui fimbrias pluvialis eius sublevabunt, clericus caudatarius, qui sustentabit syrnam vestis episcopalis et a dextris eius alter clericus a mitra; ceteri duo clerici a libro et a scotula; ultimo loco familiares nobiles Episcopi. Unusquisque de Clero priusquam discedat de sacrario, reverentiam faciet ad imaginem vel ad Crucem loci et ad Episcopum. Ad fores sacrarii quisque accipiet aquam benedictam, ut ante dictum est. Episcopus de sacrario discedens, salutabit Crucem sive imaginem retinens mitram in capite. In limine sacrarii recipiet aquam sanctam, seque signabit, mitram non dimittens.

29. Acolythi quum venerint ante Altare, conficient genuflexionem, deinde consistent ante Altare a lateribus, facie ad invicem conversa. Unusquisque de Clero genuflexionem faciet aut reverentiam et petet stallum suum, ibique stabit. Pluvialistae in ingressu presbyterii nudabunt caput et ad lineam cum Episcopo procedent ante altare. Caeremoniarius accipiet bireta assistentium eaque poni iubebit super abacum.

30. Episcopus ante Altare nudabitur mitra a primo pluvialista assistente: reverentiam ipse, ceteri genuflexionem ad Crucem conficient; postmodum Episcopus geniculabit super pulvinum, pluvialistae ante infimum gradum, ceteri de Clero loco quisque suo, et recitabitur oratio *Aperi Domine* etc.

31. Acolythi, genuflexione ad altare facta cum Episcopo et pluvialistis, accedent ad abacum et in illo deponent candelabra ardentia. Episcopus de oratione cum pluvialistis et ceteris assurget, reverentiam faciet ad Crucem Altaris, pluvialistae genuflexionem. Pluvialista primus reponet mitram Episcopo, qui simul cum pluvialistis reverentiam conficiet ad chorum prius versus latus Evangelii, deinde Epistolae.

32. Episcopus cum pluvialistis veniet ad faldistorium et in eo sedebit, cum ipso considebit etiam Clerus in choro. Pluvialistae restabunt ad lineam ante eum. Hoc tempore clerici a libro et scotula accipient haec ex abaco et in promptu aderunt apud faldistorium.

33. Primus assistens exuet Episcopo mitram, quam accipiet Cappellanus seu clericus adstans, ut supra, a tergo Episcopi, et quum Episcopus assurget, se sistet versus dextram eius.

34. Dimissa mitra Episcopus assurget et super sinistram suam convertetur ad Altare. Pluvialista primus transibit ad dexteram, secundus ad sinistram eius; reliqui duo, sive quatuor se sistent post Episcopum bini. Pluvialistae duo assistentes extendent super latera faldistorii fimbrias pluvialis Episcopi.

35. Consurget etiam Chorus, si sederit, ut fit quando Episcopus non induit vestes sacras in sacrario.

36. Episcopus recitabit secreto *Pater noster* et *Ave Maria* atque interea se sistent ante eum duo clerici cum libro et scotula. Tum in ista, tum in alia circumstantia qua praesentabunt ei librum, advertent ut liber sit clausus, ut reverentiam conficiant ad Episcopum, librum deinde aperiant et apertum sustineant ante Episcopum; postea claudant illum, quum impleverint officium suum, rursus conficiant reverentiam et discedant.

37. Postquam Episcopus recitaverit *Pater* et *Ave*, pluvialista primus attollet eius fimbriam dexteram pluvialis et Episcopus signans se, cantabit *Deus in adiutorium meum intende*, chorus autem respondebit in cantu *Domine ad adiuvandum me etc.*

38. Ad γ. *Gloria Patri* etc. Episcopus et ceteri omnes inclinabunt caput versus Altare. Ad γ. *Sicut erat* appropinquabit Episcopo primus pluvialista cantor, qui ordine tertius erit si fuerint quatuor, vel quintus si fuerint sex. Completo *Alleluia* vel *Laus tibi, Domine* etc. pro temporis varietate, praedictus primus pluvialista cantor reverentiam ante eum faciet, aperiet librum, quem manu sustinebit, eique submissa voce praecinet antiphonam primam. Episcopus intonabit antiphonam eandem, quae dein continuabitur in cantu a choro cantorum. Pluvialista

antedictus, postquam Episcopus intonuerit primam antiphonam, salutabit eum et redibit ad socium suum. Restabunt cum Episcopo soli duo pluvialistae assistentes, reliqui duo sive quatuor procedent in medium ante Altare et conficient genuflexionem; si fuerint quatuor, primi duo accedent ad loca sua apud scabellum, reliqui duo restabunt in medio ante Altare intonituri psalmum primum.

39. Duo clerici supradicti cum libro et scotula discedent ab Episcopo, redibunt ad abacum et in ipso deponent librum et scotulam.

40. Clericus seu cappellanus a mitra iam aderit prope faldistorium cum mitra auriphrygiata, quam acceperit ex abaco, in quoprius deposuerit mitram pretiosam.

41. Absoluto antiphonae cantu, duo pluvialistae cantores intonabunt psalmum primum, quem statim ac intonuerint, convertentur et modicam inclinationem conficient versus illam chori partem, quae prosecutura erit cantum psalmi intoniti.

42. Quando intonabitur psalmus, Episcopus conversus super sinistram suam, sedebit faldistorio. Duo pluvialistae assistentes, non commutantes locum, venient ante Episcopum et salutabunt ipsum; primus pluvialista assistens capiti ejus imponet mitram auriphrygiatam. Iidem duo pluvialistae iterabunt reverentiam ad Episcopum, procedent ante gradum infimum Altaris, genuflexionem conficient et sedebunt in medio super gradibus Altaris. Primus sedebit a dextris Episcopi, secundus a dextris primi: quum convertentur ut sedeant, faciem sibi vertent ad invicem. Clericus unus tradet eis bireta, quibus cooperient caput. Poterunt etiam sedere scamno; quo sedere solet Celebrans cum Ministris in Missis solemnibus, si in ecclesia vigeat talis usus. Hoc autem casu accedent directe ad scamnum praedictum.

43. Sedente Episcopo, considerebit etiam Clerus in choro et caput bireto quisque cooperiet.

44. Duo cantores pluvialistae, intonito psalmo et reverentia facta ad partem chori, ut supra, conficient genuflexionem ad Crucem, et mutuam inter se inclinationem et pergent sessum. Si pluvialistae fuerint quatuor, duo cantores sedebunt hinc

inde a lateribus in scabellis seu scamnis, videlicet primus versus latus Epistolae, secundus versus latus Evangelii: sin fuerint sex, cantor primus sedebit in latere Epistolae a sinistris tertii pluvialistae, secundus cantor a dextris quarti pluvialistae. Quum sederint, caput operient bireto.

45. Clerici inservientes sedebunt a latere Epistolae in gradibus lateralibus Altaris, et priusquam sedeant, genuflexionem ad Crucem conficient; advertent autem, ut congruant inter se, dum convertentur propter sedendum. Nisi fuerit satis latus Epistolae ad sedendum, sedebunt etiam in latere Evangelii.

46. Cantabitur primus psalmus, cuius in fine ad *ŷ. Gloria Patri* omnes nudabunt et inclinabunt caput versus. Altare Episcopus caput inclinabit versus Altare, non dimittens mitram.

47. Si antiphona in cantu repetetur, caput aperient et assurgent duo pluvialistae cantores sub finem illius; sin antiphona repetetur organis, assurgent sub finem versiculi *Sicut erat*. Procedent ante Altare, genuflexionem conficient, de medio discedent et venient ad illam chori partem, in qua sedebit dignior. Si traenseundum sit ante Episcopum, reverentiam ei facient. Ante chorum quum venerint, reverentiam facient digniori, qui nudabit caput et assurget, cumque ipso consurgent universus chorus. Cantor pluvialista, qui sedebat ex illa parte, in quam ambo convenerint, praecinet submissa voce antiphonam digniori antedicto. Hic intonabit antiphonam secundam, salutabit pluvialistas, qui respondebunt ei, sedebit iterum et cum eo chorus omnis considebit. Cantus antiphonae continuabitur a cantoribus. Duo pluvialistae cantores, intonita a digniori chori antiphona, ut supra, redibunt in medium ante Altare, conficient genuflexionem ibique manebunt donec antiphonae cantus erit absolutus. Tunc intonabunt psalmum secundum et exsequentur quod de primo psalmo ante dictum est. Id etiam fiet in preintonatione aliarum antiphonarum et in reliquorum psalmorum intonatione. Antiphonae praecinentur dignioribus Chori alternatim ex utroque latere.

48. In fine cantus psalmi ultimi consurgent clerici inservientes, qui sedebant super gradus Altaris, genuflexionem ante

Altare conficient et redibunt ad lineam apud abacum. Interim clerici duo ad hoc delecti, in promptu stabunt cum libro et cum scotula.

49. Dum repetetur antiphona post ultimum psalmum, caput bireto nudabunt duo pluvialistae assistentes, qui sedebunt super gradus Altaris, et reliqui sedentes in scamnis seu scabellis, consurgent et iunctim ante Altare conficient genuflexionem. Venient ad lineam ante Episcopum eique reverentiam facient. Clericus quispiam accipiet bireta pluvialistarum eaque ponet in abaco vel alio loco decenti. Si pluvialistae assistentes sedebunt scamno, non ibunt ante Altare, sed coibunt cum ceteris, dum se sistent ante Episcopum.

50. Completo cantu antiphonae vel eius repetitione ab organis, Episcopus assurget et super sinistram suam convertetur ad Altare et cum eo consurget universus chorus: duo pluvialistae assistentes consistent a lateribus eius, videlicet primus a dextris, alter a sinistris, advertentes ut fimbrias pluvialis eius expandant super spondas faldistorii, idque observabitur quando Episcopus stabit ad Altare conversus. Ceteri consistent a tergo eius, ut in principio Vesperarum dictum est.

51. Primus pluvialista cantor, ex libro quem habebit secum, cantabit Capitulum tono praescripto, stans loco suo. Dum a choro respondebitur *Deo gratias*, vadet ad dextram Episcopi eique submissa voce praecinet hymnum.

52. Episcopus super sinistram suam convertetur et faldistorio sedebit: primus pluvialista assistens exuet ei mitram, quae recipietur a clerico illius custode, qui referet illam ad abacum et recipiet pretiosam.

53. Assurget Episcopus et super sinistram suam convertetur iterum ad altare; se sistent ei clerici cum libro et scotula et ex libro intonabit hymnum.

54. Si hymnus erit *Veni creator* vel *Ave maris stella*, pluvialista primus pileolum etiam exuet Episcopo, qui intonito hymno, geniculabit ante faldistorium in pulvino, quem ei apponet clericus, et genibus flexis manebit ad totam stropham primam. Cum Episcopo geniculabunt ceteri omnes, non exceptis clericis

a libro et scotula, qui statim post intonitum hymnum claudent librum et recedent a latere ad geniculandum. Id ipsum observabitur ad stropham *O Cruæ* in hymno *Vexilla regis*.

55. Post stropham primam Episcopus assurgat, reponeatur ei pileolus, amovebitur pulvinus, et cum eo consurgent ceteri omnes. Clerici a libro et scotula redibunt ad locum suum.

56. Duo pluvialistae assistentes remanebunt cum Episcopo; reliqui duo sive quatuor pluvialistae procedent ante Altare, genuflexionem conficient et redibunt ad locum suum ad scabellum.

57. Hymnus in cantu continuabitur a cantorum choro.

58. Sub hymni finemthuriferarius praeparabitthuribulum et cum ipso ac navicula in promptu erit apud abacum.

59. Ad ultimum hymni versiculum, quando nominabitur SS. Trinitas, caput ab omnibus inclinabitur versus Altare.

60. In fine hymni, duo sive quatuor pluvialistae, qui stabunt apud scabellum, procedent ante medium Altaris, genuflexionem conficient et quum absolutus erit hymni cantus, cantabunt versiculum post hymnum ipsum. Dum a Choro respondebitur versiculo, iterabunt genuflexionem, accedent ad Episcopum et primus pluvialista cantor praecinet ei, ut supra, antiphonam, quae intonabitur ab Episcopo ex libro, quem ei sustinebit clericus adstans alteri sustinenti scotulam.

61. Antiphonam ab Episcopo intonitam prosequetur chorus cantorum, et curabitur ut protrahatur cantus, si opus fuerit, propter actiones sequentes.

62. Episcopus, intonita antiphona, conversus super sinistram suam, sedebit faldistorio et a primo pluvialista assistente cooperietur mitra pretiosa, si utenda erit; pluvialistae assistentes locum commutabunt, videlicet primus transibit ad dextram, alter ad sinistram Episcopi.

63. Ceteri pluvialistae cum genuflexione debita Altari, si fuerint quatuor, primi duo redibunt sessum ad loca sua, atque ita sedebit etiam Chorus; reliqui duo pluvialistae cantores remanebunt ante Altare ad intonandum *Magnificat*.

64. Episcopo sedenti se sistetthuriferarius, qui facta ante Episcopum reverentia, tradet naviculam primo assistenti. Hic

incensum cum osculis ministrabit Episcopo, qui cum benedictione usitata imponet illud in thuribulum sustentum a thuriferario non genuflexo. Caeremoniarius advertet ad attollendam fimbriam dexteram pluvialis Episcopi.

65. Interim Acolythi ex abaco accipient candelabra, procedent ad Altare post scabella pluvialistarum et transeuntes ante Episcopum reverentiam ei conficient.

66. Thuriferarius, postquam Episcopus imposuerit ac benedixerit incensum, recipiet naviculam, reverebitur Episcopum, et se adiunget Acolythis.

67. Completo antiphonae cantu, duo pluvialistae cantores intonabunt *Magnificat*. Episcopus assurgit seque signabit. Clerus in choro et ceteri omnes consurgent. Pluvialistae assistentes sustinebunt fimbrias pluvialis Episcopi. In promptu aderit clericus sustenturus syrnam vestis episcopalis, itemque praesto erit alter clericus a mitra secuturus Episcopum. Caeremoniarius accipiet bireta pluvialistarum assistentium.

68. Duo pluvialistae cantores, intonitò *Magnificat*, genuflexionem conficient ad Altare, redibunt ad loca sua, deponent ibi librum et resument bireta.

69. Tunc Episcopus, innuente Caeremoniario, accedet ad Altare, medius inter pluvialistas assistentes. Dum Episcopus ad Altare accedet, se illi adiungent ante Altare ceteri pluvialistae, qui locum sument a lateribus assistentium praedictorum. Quum pervenerint ante Altare, Episcopus reverentiam, pluvialistae, acolythi ac thuriferarius genuflexionem ad Crucem conficient. Reverentia et genuflexione, ut supra, peracta, Chorum iunctim salutabunt, prius versus latus Evangelii, deinde Epistolae. Procedent ad Altare SS. Sacramenti, et dum convertentur versus ingressum chori, pluvialistae, qui praecedent Episcopum, advertent ut commutent locum; assistentes autem Episcopo convertentur cum eo, ita tamen ut restent semper a lateribus eius quo loco ipsis conveniet. Pluvialistae caput operient bireto extra chorum.

70. Si vigebit usus, ut duo aut quatuor vel sex seniorum chori sequantur Episcopum in thurificatione Altarium, descen-

dent de stallis suis, dum Episcopus procedet ad Altare, et subsistent in lateribus chori ante sedilia; genuflexionem et reverentias conficient, quemadmodum dictum est de ceteris.

71. Si aberit usus thurificandi Altare SS. Sacramenti, acolythi remanebunt apud abacum neque accipient candelabra.

72. Episcopus accedet ad Altare cum duobus assistantibus, et profectus de faldistorio salutabit Chorum prius versus latus Epistolae, deinde Evangelii. Ante Altare nudabitur mitra, reverbitur Crucem, ascendet ad ipsum, osculabitur in medio et incensabit quemadmodum describetur num. 76. et seqq.

73. Non descendent de stallis suis seniores Chori, ad sequendum Episcopum in thurificatione.

74. Ordo autem, quo procedetur ad Altare SS. Sacramenti, sequens erit. Praeibit thuriferarius cum thuribulo; acolythi cum candelabris; duo pluvialistae cantores; reliqui duo pluvialistae, si aderunt; Episcopus medius inter pluvialistas assistentes; clericus qui sustentabit syrnam vestis episcopalis cum altero clerico a mitra adstante ei dextrorsum; duo seu quatuor sive sex seniores Cleri, qui bini incedent et digniores propius Episcopum, manu sustinentes biretum suum.

75. In Altari SS. Sacramenti ardeant oportet sex cerei, saltem durante thurificatione, et in antecessum tollenda est tela stragula, qua fuerit coniectum, legile, tabellae etiam secretarum, quae vulgo vocantur chartegloriae.

76. Quum pervenerit ad sacellum SS. Sacramenti, thuriferarius genuflexionem faciet et accedet ad latus Epistolae Altaris; Acolythi dirimentur et consistent in lateribus ante Altare paulo post extremitates anteriores gradus infimi; pluvialistae, qui praecedunt Episcopum, in ingressu sacelli dirimentur et consistent ante infimum gradum: duo pluvialistae assistentes caput aperient et biretum tradent Caeremoniario; Episcopus consistet medius inter pluvialistas ante infimum gradum. Pluvialista primus assistens exuet Episcopo mitram cum pileolo eamque tradet clerico eius ministro, qui restabit in plano presbyterii ante Altare. Digniores Cleri, Episcopum sequentes, restabunt a tergo eius duos tresve passus longe. Genuflexio ab

omnibus uno tantum genu fiet in pavimento. Episcopus cum duobus pluvialistis assistantibus ascendet ad Altare, quod osculabitur in medio. Pluvialista primus assistens a thuriferario accipiet thuribulum ipsumque tradet Episcopo. Altare ab Episcopo thurificabitur quo ritu notatum est cap. XIV. lib. I. §. 2.

77. Pluvialistae, acolythi et digniores Cleri, qui restiterint ante Altare, post thurificationem Crucis convertetur ad invicem et poterunt alternatim ac submissa voce recitare *Magnificat*, ut recitabit Episcopus cum assistantibus, et convertentur ad Altare statim ac thurificatio erit absoluta.

78. Post thurificationem thuriferarius recepto thuribulo, statim coibit cum Acolythis; Episcopus cum duobus pluvialistis descendet de Altari et ab omnibus fiet genuflexio super pavimentum; primus pluvialista assistens reponet pileolum et mitram Episcopo; Caeremoniarius restituet bireta pluvialistis assistantibus; deinde ordine supradicto revertentur ad Altare maius.

79. Si Altare, in quo asservabitur SS. Sacramentum, carebit presbyterio sufficienti, in quo possint commode stare pluvialistae et ceteri de Clero, intra ambitum sacelli ingredientur thuriferarius, Caeremoniarius et Episcopus cum assistantibus suis: ceteri omnes remanebunt extra balaustrium seu cancellos.

80. Si et alterum Altare thurificandum erit, id fiet priusquam revertatur ad Altare maius et servabitur idem ordo, sed non recitabitur canticum *Magnificat* Episcopus autem reverentiam faciet loco genuflexionis, et post thurificationem cooperietur mitra super ipso Altari, ut docebitur infra num. 83. Thuriferarius poterit reponere aliquantulum incensi in thuribulum, si ardere desierit.

81. Quum reversi fuerint ad Altare maius, in ingressu presbyterii seu chori, thuriferarius consistet a dextra, acolythi dirimentur, itemque pluvialistae dirimentur et caput nudabunt, ac stante in medio huius linea Episcopo, fiet ab omnibus ad Chorum reverentia, prius versus latus Evangelii, deinde Epistolae. Caeremoniarius recipiet bireta assistantium, quae super abacum, ut ante, reponentur.

82. Post reverentiam ad Chorum Episcopus, pluvialistae, acolythi acthuriferarius ad lineam, sequentibus clerico a mitra et caudatario, deinde dignioribus Cleri, procedent ante Altare. Ibi primus assistens exuet Episcopo mitram tantum. Genuflexio ab omnibus ante Crucem fiet, excepto Episcopo, qui reverentiam faciet. Acolythi reportabunt candelabra ad abacum. Thuriferarius veniet in latus Epistolae, traditurus thuribulum primo assistenti. Episcopus ad Altare ascendet et osculabitur ipsum in medio. Assistens primus thuribulum a thuriferario accipiet ac tradet Episcopo, qui Altare incensabit, ut supra. Thurificationis tempore ceteri pluvialistae et digniores Cleri convertentur ad invicem, sed non recitabunt *Magnificat*, quia iam recitaverint ipsum in sacello SS. Sacramenti.

83. Thurificatione peracta, Episcopus in latere Epistolae restituet thuribulum primo pluvialistae assistenti, hic tradet illud thuriferario, qui vadet prope faldistorium: deinde eodem loco idem assistens reponet Episcopo mitram: Episcopus cum duobus assistantibus redibit ad medium Altaris, cum ipsis salutabit Crucem, descendet ante Altare ibique ab Episcopo iterabitur reverentia, a ceteris autem genuflexio, postea reverentia fiet ad Chorum, prius versus latus Evangelii, deinde Epistolae.

84. Digniores Cleri, qui sequenti fuerint Episcopum in thurificatione, iterata cum ipso genuflexione ad Altare et reverentia ad Chorum, se ad invicem salutabunt et revertentur ad stallum quisque suum.

85. Episcopus cum pluvialistis accedet ad faldistorium, quo quum venerit Episcopus, recedet clericus caudatarius; alter clericus a mitra locum sumet post Episcopum. Episcopus autem accedet, ut supra, ad faldistorium et consistet ante ipsum, versis humeris ad Altare: Assistentes et ceteri pluvialistae se sistent contra eum. Primus pluvialista assistens thuribulum accipiet a thuriferario et cum debita reverentia incensabit Episcopum triplici ductu; iterabit reverentiam post incensationem et thuribulum tradet primo pluvialistae cantori. Thuriferarius autem advertet ut attollat limbriam dexteram pluvialis praedicti primi

assistentis dum hic Episcopum incensabit. Episcopus, quum thurificatus fuerit, sedebit faldistorio. Duo pluvialistae assistentes appropinquabunt Episcopo, reliqui duo sive quatuor pluvialistae procedent ante Altare.

86. Episcopo sedenti primus pluvialista assistens exuet mitram, quae recipietur a clerico illius custode. Episcopus assurgit ac super sinistram suam convertetur ad Altare. Pluvialistae assistentes extendent fimbrias pluvialis Episcopi et adstant ei a lateribus.

87. Ceteri duo sive quatuor pluvialistae ante Altare quum venerint, genuflexionem conficient et redibunt ad loca sua. Ille autem ex iis, qui acceperit thuribulum, cōmitante thuriferario, qui sustentabit eius pluviale dextrorsum, accedet ad chorum et exsequetur thurificationem Cleri quo modo descriptum est cap. V. lib. I. Reversus ad Altare, thurificabit pluvialistas assistentes et cantores: restituet thuribulum thuriferario, a quo duplici ductu incensabitur. Postmodum thuriferarius ipse clericos prope abacum stantes et populum thurificabit.

88. A cantorum choro curabitur, ut protrahatur cantus *Magnificat* ita ut ad *Gloria Patri* peracta sit totaliter thurificatio.

89. Cantato *Gloria Patri*, Episcopus conversus super sinistram suam sedebit faldistorio, et ponetur ei mitra a primo pluvialista assistente, qui cum socio suo, reverentia facta ad Episcopum transibunt primus ad dextram, alter ad sinistram Episcopi et stabunt a lateribus eius, versis humeris ad Altare.

90. Interim sedebit Clerus in choro et ceteri omnes. Duo clerici cum libro et scotula in promptu erunt apud faldistorium: acolythi accipient ex abaco candelabra, venient post faldistorium et consistent a lateribus, facie ad invicem conversa.

91. Quum parum aberit, ut compleatur repetitio antiphonae post *Magnificat*, consurgent de scabellis suis pluvialistae, qui simul iuncti procedent ante Altare et genuflexionem conficient: venient deinde ante Episcopum, accipient medios inter se duos pluvialistas assistentes, salutabunt Episcopum et primus pluvialista assistens exuet ei mitram.

92. Episcopus assurget et super sinistram suam convertetur ad Altare. Duo pluvialistae assistentes locum commutabunt, primus transibit ad dextram Episcopi, alter ad sinistram; ceteri consistent a tergo Episcopi, quemadmodum dictum est in principio Vesperarum. Clericus a libro sustinebit librum apertum ante Episcopum et lateri illius adstabit alter cum scotula: Acolythi cum candelabris, ut ante monuimus, efficient unam eandemque lineam cum duobus clericis praedictis. Episcopus iunctis manibus cantabit *Dominus vobiscum* et orationem respondentem officio. Si fient aliae commemorationes, chorus cantabit antiphonam, sub cuius finem quatuor sive duo pluvialistae, qui stabunt a tergo Episcopi, procedent ante Altare, genuflexionem conficient et completo antiphonae cantu, cantabunt versiculum tono praescripto et Episcopus subiunget orationem respondentem.

93. Si una tantum erit oratio, antedicti pluvialistae procedent ante Altare sub finem orationis supradictae.

94. Oratione sive orationibus cantatis, Episcopus subiunget *Dominus vobiscum* et postea pluvialistae supra nominati cantabunt *Benedicamus Domino* tono praescripto. Interea discedent acolythi, qui referent candelabra ad abacum, et duo clerici cum libro et scotula, qui omnes debitam reverentiam conficient Episcopo, Clericus unus accipiet Canonem et apertum ponet super Altare in medio propter benedictionem et prope Canonem ponet scotulam.

95. Post *Benedicamus Domino* Episcopus non subiunget ✕. *Fidelium animae* etc.

96. Cantato *Benedicamus Domino* et a Choro vel organis responso *Deo gratias*, Episcopus conversus super sinistram suam sedebit faldistorio et a primo pluvialista assistente reponetur ei mitra: prope Episcopum stabit clericus caudatarius. Duo pluvialistae assistentes commutabunt locum, primus transibit ad dextram, secundus ad sinistram Episcopi eiusque fimbrias pluvialis sublevabunt. Ceteri pluvialistae, qui cantaverint *Benedicamus Domino*, reverentiam conficient ad Altare et redibunt ad locum suum.

97. Episcopus assurget, discedet de faldistorio et medius

inter pluvialistas assistentes salutabit Chorum prius ex parte Epistolae, deinde procedens aliquantulum versus medium, ex altera parte a latere Evangelii. Ante Altare Episcopus reverentiam, pluvialistae genuflexionem conficient.

98. Episcopus ascendet ad Altare cum duobus pluvialistis assistantibus: osculabitur Altare et donabit benedictionem solemnem *Sit nomen Domini* etc. Pluvialistae assistentes attollent fimbrias pluvialis Episcopi et geniculabunt in extremitate anteriori suppedanei, quando dicet *Benedicat vos* etc. Idem facient ceteri pluvialistae et Clerus in choro, loco quisque suo, exceptis Praelatis et Canonicis in ecclesia sua, si aderunt.

99. Benedictione impertita, consurgent pluvialistae et ceteri omnes; Episcopus de Altari descendet medius inter assistentes, convertetur ad Altare, reverentiam ad Crucem conficiet, pluvialistae omnes genuflexionem, reverentiam ad Chorum versus latus Evangelii, deinde versus latus Epistolae et cum ipsis accedet ad faldistorium.

100. Hoc tempore clericus unus tollet de Altari et reportabit ad abacum canonem et scotulam.

101. Episcopum faldistorio sedentem pluvialistae assistentes salutabunt, et accedent ad latera eius, primus ad dextram, alter ad sinistram.

102. Ad nutum Caeremoniarii se sistent ante Episcopum clerici inservientes recepturi paramenta episcopalia.

103. Assistens primus, adiuvante secundo, exuent Episcopo paramenta, eaque tradent clericis, qui unus post alium referent illa ad Altare et Caeremoniarius alter reponet ea super Altare et cooperiet velo, quemadmodum erant cooperta ab initio.

104. Clericus unus reponet in medio gradus infimi pulvinum in usum Episcopi.

105. Exuto paramentis Episcopo, cubicularius eius a parte postica porriget assistantibus mantelletum, quod ab iis induetur Episcopo et ab Assistente primo reponetur ei Crux pectoralis deinde tradetur biretum. Hoc tempore advertet cubicularius, ut alliget extremitatem posteriorem vestis eius. Caeremoniarius aut clericus quispiam tradet bireta assistantibus.

106. Quando in promptu erunt clerici et reposita erunt paramenta super Altare, Caeremoniarius innuet Episcopo, ut accedat ad Altare. Euntem ad Altare comitabuntur ceteri pluvialistae et sequentur clerici.

107. Progressus ante Altare, Episcopus salutabit Crucem, geniculabit in pulvino et brevi tempore orabit. Pluvialistae geniculabunt ante gradum infimum et clerici a tergo Episcopi. Genua flectet etiam Clerus in choro, si discessurus erit, secus stabit in pedes.

108. Episcopus de oratione assurget et salutabit Crucem; consurgent cum eo ceteri omnes et genuflexionem ad Crucem facient. Ad sacrarium autem redibitur ordine sequenti: Caeremoniarius, clerici bini, senioribus propius Episcopum incedentibus; pluvialistae bini et ultimo loco inter eos incedet Episcopus: Clerus, et incedent bini, primi autem ibunt digniores. Pluvialistae et Episcopus caput cooperient bireto in ingressu presbyterii; Clerus, eum sequens, biretum sustinebit manu. Episcopus cum pluvialistis in sacrarium ingressi salutabunt Crucem vel imaginem principalem. Episcopus sedebit sede ibi praeparata; pluvialistae reverentiam ante eum facient et discedent ad pluviale dimittendum. Idem etiam facient ceteri de Clero, in sacrarium ingredientibus. Episcopus autem de ecclesia aut de sacrario discedet, quum ei videbitur.

109. Sin autem Clerus manebit in choro, stabit, ut ante dictum est, et Episcopus cum pluvialistis et clerici facient ad Chorum reverentiam, postquam reverentiam aut genuflexionem peregerint ad Crucem Altaris. Hoc casu clerici inservientes sequentur Episcopum et pluvialistas.

110. Quod si Episcopus dimitteret paramenta in sacrario, benedictione impertita, Acolythi procedent in medium presbyterium cum candelabris, et praecedent Episcopum ac pluvialistas in sacrarium revertentes. Si Clerus in choro non remanebit, servabitur methodus in accessu ad Altare praescripta, num. 28. capitis huius.

DE MISSA PONTIFICALI.

CAPUT III.

De rebus praeparandis.

1. **A**ltare ornabitur Cruce et sex candelabris cum cereis albis, pallium erit respondens, tobaleae super Altare ac tapetum super gradus sternerentur; haec autem erunt plus minusve nobilia pro qualitate festi et officii. In medio gradus infimi praeparabitur pulvinus violacei coloris, in quo genuflexus Episcopus brevi tempore orabit.

2. Super mensam altaris, disponentur paramenta episcopalia, videlicet planeta, chirothecae in lance, dalmatica, tunica, stola, Crux pectoralis, cingulum, alba et amictus, quae paramenta cooperientur velo sericeo concolore paramentis eisdem. In latere Evangelii mitra pretiosa cum vimpa seu velo pro ministro ipsius, in latere autem Epistolae ponetur auriphrygiata: si pretiosa uti non licebit, auriphrygiata ponetur in latere Evangelii.

3. Ante gradus anteriores Altaris in latere Epistolae ponetur faldistorium instructum veste concolore paramentis, quod si nimis in imo esset, supponetur ei tabulatum sive modicum suppedaneum, quod aequet gradum infimum altaris, et contigetur tapeto convenienti.

4. In latere Epistolae statuatur parvum scamnum contextum tapeto ex panno, instructum postergali exiguo, destitutum suppedali seu gradu ligneo, quo utentur Ministri sacri.

5. In eodem latere abacus contextus alba tobalea, in quo ponentur candelabra duo cum cereis pro Acolythis; calix cum purificatorio, patena, hostia, palla et bursa cum corporali; pellicula cum ampullis vini et aquae; campanula pro elevatione; Missale ab Episcopo utendum, instructum veste simili paramentis; Epistolarium et Evangeliarium, contextum utrumque

ut supra, et intra Evangeliarium manipulus Episcopi; velum humerale pro Subdiacono: gremiale simile paramentis, utendum ab Episcopo: intorticia pro elevatione; canon pontificalis; scotula cum candela; pluviale pro Presbytero assistente; thuribulum cum navicula; cussinus aequalis paramentis vel legile ad sustinendum Missale; urceus cum pelvi; mantile in lance; lanx altera pro annulo episcopali, et manipuli pro Ministris.

6. In sacrario super mensam, apud quam parari solent Celebrans et Ministri, disponentur paramenta pro Ministris, videlicet dalmatica et stola pro Diacono, tunicella pro Subdiacono, cingula duo totidemque albae, amictus et bireta; superpelliceum et biretum pro Presbytero assistente. Super eadem mensa, vel etiam alio loco, canon pontificalis et scotula cum candela: caligae et sandalia pro Episcopo in lance: superpellicia sufficienti numero pro clericis inservientibus.

7. In medio sacrario, vel in parte alia sedes cameralis, supposito tapeto, in usum Episcopi: aequum etiam erit, ut prae-
parentur pulvinaria duo violacei coloris, unum ad brachia alterum ad genua in uno ex genuflexoriis sacrarii, si Episcopus velit orare.

De functione.

8. Hora praestituta pulsabuntur festivo more campanae; Clerus in sacrarium congregabitur et induet superpelliceum vel alia indumenta choralia, quorum usu gaudebit ex privilegio.

9. Clerici inservientes induent sibi superpelliceum et in promptu erunt, functuri officio suo; itemque Presbyter assistens induet superpelliceum.

10. Episcopus, hora indicta, aderit in sacrario et sedebit sede sibi praeparata. Poterit etiam, si placebit, uti genuflexorio ad orandum praeparato.

11. Quum omnia disposita fuerint ad functionem incipiendam, Caeremoniarius admonebit Episcopum, ut sedeat sede praeparata, deinde iubebit canonem et scotulam accipi a clericis ad hoc officium delectis, qui se sistent Episcopo, reveren-

tiam ante eum conficiet, et clericus a libro sustinebit canonem apertum ante ipsum, alter autem scotulam adstans dextrorsum clerico praedicto. Presbyter etiam assistens superpelliceum induet, accedet ad Episcopum, salutabit eum et consistet a dextris eius.

12. Episcopus sedens leget antiphonam *Ne reminiscaris* etc. cum psalmis *Quam dilecta* etc. Presbyter assistens volvet folia libri et quando opus sit, indicabit ei preces quas oportebit recitare.

13. Hoc tempore cubicularius Episcopi accipiet caligas et sandalia, geniculabit ante eum, exuet ei calceos usuales et induet caligas ac sandalia, prius in crure et pede dextero, postea in crure et pede sinistro. Cubicularius, postquam hanc actionem peregerit, assurget, secum feret calceos, quos custodiet aut custodiri iubebit ab alio, minime tamen super Altare, neque alio loco, in quo caligae et sandalia praeparata fuerint.

14. Episcopus, posteaquam impositae ei fuerint caligae cum sandaliis et desierit recitare psalmos antedictos, repetet antiphonam *Ne reminiscaris* etc. caput nudabit bireto, assurget, convertetur ad Altare vel ad imaginem sive Crucem sacrarii et recitabit versiculos *Kyrie eleison* etc. cum orationibus. Post has orationes sedebit iterum et recitabit ceteras orationes ad paramenta assignatas et post ipsas cessabit a precibus ad praeparationem Missae.

15. Clerici a libro et scotula animadvertent convertere humeros versus Altare, quando assurget Episcopus, et redire ad locum suum, quando iterum sedebit. Peracta autem ab Episcopo orationum recitatione, ut ante dictum est, claudent librum, reverentiam ad Episcopum conficient, reportabunt librum et scotulam eo unde acceperint et redibunt ad locum suum inter clericos inservientes.

16. Dum Episcopus recitabit preces pro praeparatione ad Missam, Diaconus et Subdiaconus, adiuvantibus acolythis, induent sacra paramenta usitata, excepto manipulo. Deinde manu accepto bireto, ad nutum Caeremoniarii, quando nempe Episcopus compleverit recitationem precum et orationum, venient

•

ante Episcopum, salutabunt ipsum et consistent a lateribus eius, Diaconus a dextris, Subdiaconus a sinistris.

17. Clerus ad Altare procedet ordine superius descripto in Vesperis; post Clerum incedet Presbyter assistens a dextris Caeremoniarum; postremo Episcopus, medius inter sacros Ministros, capite cooperto, sequentibus clericis inservientibus et nobilibus Episcopi familiaribus.

18. Quum Clerus pervenerit ad Altare; unusquisque genuflexionem aut reverentiam conficiet iuxta gradum suum, locum suum in chorum petet ibique stabit.

19. In ingressu presbyterii, Presbyter assistens accedet ad dexteram Diaconi, Episcopus et Ministri caput nudabunt bireto et sine ulla reverentia ad Chorum, procedent ante Altare. Clerici inservientes sequentur Episcopum, servantes ordinem eundem, sed qui propiores erunt Episcopo, duos tresve passus longe distabunt ad eo. Si tamen Clerus iam adesset in choro propter officium, hoc casu Episcopus cum Ministris et clericis ubi ingressi erunt in presbyterium, reverentiam conficiet ad Clerum, qui iam aderit in choro.

20. Episcopus ante Altare ut pervenerit, reverentiam ad Crucem faciet, Ministri autem cum ceteris genuflexionem. Genuclabit Episcopus in pulvino posito super gradum infimum et brevi tempore orabit. Ministri cum Presbytero assistente genuclabunt in pavimento ante gradum infimum; Clerus genuclabit loco quisque suo; clerici autem inservientes quo loco erunt. Regula haec statuitur, ne repetatur deinceps; si nempe Ministri sunt Canonici et adsunt in propria ecclesia, reverentiam; non genuflexionem conficiet ad Crucem.

21. Brevi oratione peracta, consurgent Episcopus, Ministri, Chorus et clerici. Episcopus cum Ministris et clericis conficiet, ut supra, reverentiam vel genuflexionem ad Altare, dein reverentiam ad Chorum, prius versus latus Evangelii, postea Epistolae. Episcopus cum Ministris accedet ad faldistorium; sedebit versis humeris ad Altare; Diaconus eodem statu consistet a dextris, Subdiaconus a sinistris Episcopi. Presbyter assistens recedet apud abacum itemque clerici inservientes, qui consistent

ad lineam secundum abacum. Clerus in choro stabit quo tempore parabitur Episcopus. Prope abacum stabunt etiam nobiles eius familiares.

22. Sedente Episcopo, amovebitur a clerico pulvinar, in quo ille genuflexerit ad brevem orationem peragendam, et reponetur post faldistorium. Caeremoniarius secundus ascendet ad Altare tollet velum, quo contacta fuerint paramenta, ponens illud in alterutro latere Altaris, et paramenta ipsa distribuet clericis inservientibus. Ascendent ad Altare clerici praedicti, subeuntes a latere ex parte Epistolae; recipiet unusquisque eorum paramentum quod ipsi tradetur, de Altari descendet per medium, genuflexionem exsequetur et se collocabit quo modo docebitur, vel in latitudinem ad lineam cum ceteris ante Altare, vel in longitudinem unus post alium eadem ratione qua traditum est in Vesperis.

23. Dum paramenta clericis distribuentur, Caeremoniarius bireta Ministrorum accipiet ac ponet super abacum. Tum Diaconus, innuente Caeremoniario eodem, exuet Episcopo Crucem pectoralem et mantelletum. Crux pectoralis accipietur a Caeremoniario et tradetur clerico ad hoc delecto, nisi aderit altera Crux pectoralis iam praeparata cum paramentis, quo casu Crux supradicta ponetur super abacum. Mantelletum accipiet cubicularius, qui stabit a tergo Episcopi, et ipse idem expediet syrnam vestis talaris Episcopi.

24. In promptu etiam stabunt familiares nobiles Episcopi, quorum unus deferet urceum cum pelvi, alter mantile cum lance, et absentibus familiaribus praedictis, supplebunt hoc officium clerici duo.

25. Dimisso ab Episcopo mantelleto, Diaconus porriget ei biretum, quo sibi Episcopus cooperiet caput. Diaconus idem annulum tollet cum osculis Episcopo, eumque tradet Caeremoniario, qui dabit Presbytero assistenti.

26. Se sistent Episcopo familiares eius nobiles cum urceo et pelvi, Ministri mantile accipient et extendent super genua Episcopi, qui lavabit manus. Familiares, vel clerici, qui subministrabunt lotionem Episcopo, stabunt in pedes, sed reveren-

tiam ei conficient ante et post actionem antedictam, postea redibunt ad abacum et in ipso reponent res superius indicatas.

27. Clerici, postquam receperint paramenta episcopalia, genuflexionem ad Altare conficient et venient ante Episcopum.

28. Diaconus, adiuvante Subdiacono, induet Episcopum paramentis, videlicet amictu, alba, cingulo, Cruce pectorali, stola, tunicella, dalmatica, chirotheois et planeta (a).

29. Quo tempore a Ministris induetur Episcopus, clericus aliquis pluviali induet Presbyterum assistentem, qui remanebit apud abacum.

30. Clerici, postquam paramenta tradiderint, reverentiam ad Episcopum conficient et redibunt ad locum suum apud abacum. Acolythi praesto erunt imposituri manipulum Ministris. Item in procinctu eritthuriferarius accipiendi mature et praeparandi thuribulum.

31. Posteaquam planeta indutus Episcopus sederit faldistorio, Diaconus cum Subdiacono venient ante Episcopum eique conficient reverentiam. Diaconus mitram pretiosam, si licebit uti, secus auriphrygiatam accipiet a clerico illius custode, qui stabit a tergo Episcopi, eamque capiti imponet Episcopi ipsius. Postea Ministri iterabunt ad Episcopum reverentiam, et accedent ad abacum, ubi ab Acolythis brachio eorum sinistro imponetur manipulus.

32. Caeremoniarius secundus, postquam paramenta clericis distribuerit, afferet ad abacum velum, quo paramenta connecta erant, et mitram auriphrygiatam, eodemque ex abaco accipiet canonem cum scotula et utrumque afferet ad Altare, ponet canonem apertum ad *Ordinem Missae* in medio Altaris ad pedem Crucis et prope illum ponet scotulam, deinde redibit prope abacum.

33. Dum Ministri immorabuntur apud abacum, assumpturi manipulum, Presbyter assistens veniet ante Episcopum, reverentiam ad eum faciet, appropinquabit et anulum inseret eius

(a) De modo vestiendi Episcopum vide Cap. IX. lib. V. et adnotationem subiectam num. 60. capituli eiusdem.

digito annulari dextero, osculans prius annulum, postea manum Episcopi, atque iterata reverentia, consistent a dextris eius, humeris al Altare conversis. Ministri, assumpto manipulo, redibunt ante Episcopum reverentiam conficient, Diaconus consistet a sinistris eius, Subdiaconus a sinistris Diaconi, eodem statu, quo stabit Presbyter assistens. Clericus quispiam, vel Caeremoniarius secundus accipiet ex abaco Evangeliarium, in quo erit inclusus manipulus Episcopi, ac librum utraque manu sustinens ante pectus, locum sumet prope sinistram Subdiaconi. In promptu etiam stabit a tergo Episcopi clericus caudatarius.

34. Quando omnes supra nominati Ministri dispositi erunt quo ordine supra declaratum est, Caeremoniario innuente, Episcopus assurgit ac discedet de faldistorio medius inter Ministros antedictos, qui curabunt servare cum Episcopo unam eandemque lineam; sequentur Episcopum clericus a mitra et clericus caudatarius, qui syrham vestis episcopalis sustentabit.

35 Episcopus cum Ministris de faldistorio profectus, post duos tresve passus a faldistorio, salutabit Chorum versus latus Epistolae; procedet deinde ferme ad medium chori et salutabit alteram partem Cleri quae aderit a latere Evangelii; progrediens ulterius, veniet versus medium Altaris. Quum simul cum Ministris processerit ante infimum Altaris gradum, caput aliquantulum convertet versus Diaconum, qui adstabit ei a sinistris, et ab illo nudabitur mitra. Episcopus reverentiam. Ministri genuflexionem ad Altare conficient, et ipse initium faciet Confessionis, cui Ministri iidem respondebunt. Clericus, vel Caeremoniarius cum Evangeliarium et manipulo geniculabit a sinistris Subdiaconi. Clericus a mitra, accepta e manibus Diaconi mitra ipsa, recedet apud abacum ibique stabit. Ceteri clerici inservientes geniculabunt quo loco erunt.

36. Cantorum chorus incipiet et prosequetur cantare introitum et *Kyrie*. Clerus in choro recitabit alternatim Confessionem regulis traditis cap. III. lib. I. Thuriferarius cum thuribulo et navicula praesto erit prope latus Epistolae Altaris ante gradum infimum.

37. Episcopus recitabit Confessionem ritu praescripto in

celebratione Missae. Dum Episcopus dicet *Misereatur vestri* etc. Caeremoniarius vel clericus manipulum Episcopi tradet Subdiacono.

38. Recitata ab Episcopo oratione *Indulgentiam, absolutionem* etc. Diaconus recedet passus duos retrorsum, ut locum praebeat Subdiacono, imposituro manipulum in brachium sinistrum Episcopi. Subdiaconus autem priusquam imponet Episcopo manipulum, dabit ei osculandam Crucem, quae extat in summitate manipuli, postea manum eius osculabitur. Episcopus orationem *Merear Domine* etc. recitare non debet.

39. Quando Subdiaconus ligaverit manipulum in brachio sinistro Episcopi, Diaconus rursus appropinquabit Episcopo, Subdiaconus recedet ad locum suum et Episcopus prosequetur *ŷ. Deus, tu conversus* etc.

40. Dicto ab Episcopo *Oremus*, Presbyter assistens recedet prope faldistorium et stans conversa facie ad Altare, faldistorium ipsum habebit a sinistris suis; Diaconus immediate transibit ad dextram Episcopi, Subdiaconus appropinquabit eiusdem Episcopi sinistrae.

41. Episcopus ascendet ad Altare medius inter Ministros et clericus aut Caeremoniarius, qui deferet Evangeliarium, ascendet et ipse ad Altare adstans sinistrae Subdiaconi, sed passum unum post ipsum.

42. Episcopus osculabitur Altare et iunctis manibus osculabitur librum Evangeliorum ad principium textus currentis, qui praesentabitur ei apertus a Subdiacono.

43. Caeremoniarius sive clericus recipiet a Subdiacono librum Evangeliorum, tollet de medio Altari canonem, quem claudet et iunget cum Evangeliariorum, amovebit etiam scotulam et haec obiecta ad abacum reportabit cum debitis genuflexionibus.

44. Dum Episcopus osculabitur librum Evangeliorum, thuriferarius ascendet a latere ad Altare ex parte Epistolae et Diacono tradet naviculam apertam. Diaconus cum osculo consueto cochlearis et manus ministrabit incensum Episcopo, dicens *Benedicite Pater Reverendissime*, et Episcopus incensum cum

benedictione imponet in thuribulum, quod ei praesentabit thuriferarius. Thure imposito et benedicto, thuriferarius claudet thuribulum, quod tradet Diacono, recipiet ab ipso naviculam et a latere de Altari descendet in planum lateris Epistolae. Diaconus tradet thuribulum Episcopo, qui ritu usitato adolebit Altare: Ministri advertent, ut Episcopo in actu incensationis planetam tantum attollant, non vero dalmaticam et tunicellam.

45. Dum parum aberit, ut compleatur thurificatio, accedet ad Altare clericus cum mitra et ascendet super gradum superiorem prope latus Epistolae in partem anteriorem.

46. Thurificatione peracta. Episcopus restituet thuribulum Diacono, qui una cum Subdiacono descendet de Altari in latus Epistolae thurificaturus Episcopum eodem modo, quo thurificatur Celebrans in Missis solemnibus.

47. Dum Diaconus cum Subdiacono descendet de Altari, Caeremoniarius mitram capiti Episcopi imponet, postea consistet a dextris ipsius, remanens in gradu superiori prope suppedaneum.

48. Diaconus non thurificabit Episcopum, nisi quum ipsi imposita fuerit mitra. Episcopus autem advertet ne benedicat Diaconum post thurificationem acceptam, idque observabit etiam deinceps. Postquam thurificatus fuerit, non revertens ad medium Altaris, convertetur ad Altare ipsum, reverentiam ad Crucem faciet et conversus super sinistram suam descendet de Altari et veniet ad faldistorium. Diaconus postquam incensaverit Episcopum eique reverentiam fecerit profundam, restituet thuribulum thuriferario et curabit locum sumere cum Subdiacono a lateribus Episcopi, Diaconus videlicet a dextris, Subdiaconus a sinistris, ut sustentent Episcopum, dum de Altari descendet.

49. Clericus a mitra, tradita, ut supra, mitra Caeremoniario, recedet post faldistorium, Clericus caudatarius, si opus fuerit sustentabit syrnam vestis episcopalis, ne tamen impedimento sit actionibus Ministrorum.

50. In promptu stabunt duo clerici cum Missali et scotula.

51. Episcopus ubi venerit ad faldistorium, sedebit et Presbyter assistens, qui iam prope faldistorium aderit, advertet ut

sustollat planetam, dalmaticam et tunicellam, ne Episcopus insideat illis.

52. Diaconus cum Subdiacono a sinistris eius stabunt ante Episcopum, qui iam sedebit faldistorio, eique Diaconus exuet mitram.

53. Episcopus, postquam nudatus erit mitra a Diacono, assurgens et super sinistram suam convertetur versus Altare. Se sistent ei duo supradicti clerici unus cum Missali, alter cum scotula, eique facta reverentia, primus clericus sustinebit ante eum Missale apertum, alter cum scotula adstabit sinistrae primi. Presbyter assistens adstabit Episcopo dextrorsum eique monstrabit quae legere debebit ex Missali. Diaconus consistet a dextris, Subdiaconus a sinistris Episcopi, sed aliquantulum retro. Clericus caudatarius, comitatus Episcopum ad faldistorium, redibit ad locum suum inter ceteros clericos.

54. Conversus ad Altare Episcopus, iunctis manibus leget Introitum et se signabit in principio, ut in alijs Missis.

55. Interim Caeemoniarius secundus, vel clericus alius in promptu habebit Canonem substituendum Missali, vel si sedendum erit ad *Kyrie*, clericus a mitra praesto erit prope Episcopum cum mitra auriphrygiata, deposita mitra pretiosa super abacum; clericus alter curam geret gremialis, quod erit imponendum super genua Episcopi.

56. Episcopus, lecto introitu, recitabit *Kyrie* alternatim cum Ministris, et hoc ipsum fiet a Clero in choro.

57. Si cantus *Kyrie* protrahetur longius, recedent clerici a libro et scotula; Episcopus conversus super sinistram suam sedebit faldistorio: tres Ministri stabunt ante ipsum, videlicet Diaconus in medio, Presbyter assistens a dextris Diaconi et Subdiaconus a sinistris Diaconi. Diaconus imponet Episcopo mitram auriphrygiatam; deinde gremiale super genibus eius et Episcopus manus gremiali superponens, sustinebit illud. Ministri reverentiam ei conficient et sessum recedent ad scamnum sibi praeparatum. Presbyter assistens sedebit propius Episcopo. Diaconus post Presbyterum assistantem et Subdiaconus post Diaconum ita ut Diaconus semper sedeat in medio, Presbyter as-

sistens sedeat propius Episcopum sive a dextris sive a sinistris Diaconi iuxta positionem scamni, itemque Subdiaconus.

58. Sedente Episcopo, considerebit etiam Clerus in choro et caput operiet bireto. Ministri quoque sibi caput operient bireto, quod ei tradet clericus vel Caeremoniarius. Clerici inservientes poterunt stare apud abacum.

59. Sub finem *Kyrie* cantati, duo clerici a libro et scotula accipient ex abaco canonem et scotulam et aderunt prope faldistorium; itemque ibi praesto erit clericus a mitra et alter a gremiali.

60. Ad nutum Caeremoniarii Ministri caput nudabunt bireto, quod relinquent super scamnum, vel tradent Caeremoniario aut clerico alicui et redibunt ante Episcopum. Tum hac vice tum in reliquis advertant, ut Subdiaconus praecedat, sequatur Diaconus, ultimo loco Presbyter assistens, ut ante Episcopum adsint ordine iam innuto; videlicet Diaconus in medio, Presbyter assistens a dextris Diaconi et Subdiaconus a sinistris Diaconi. Ministri, ubi steterint ante Episcopum, reverentiam ei conficient et Diaconus tollet ei gremiale, deinde mitram.

61. Assurget Episcopus et super sinistram suam convertetur ad Altare: se sistent ei clerici cum canone et scotula: Presbyter assistens consistet a dextris Episcopi, indicaturus ei quae cantare debeat: statim ac surrexerit Episcopus, Diaconus se sistet post Episcopum, Subdiaconus post Diaconum.

62. Assurgente Episcopo, consurget etiam Chorus.

63. Fine facto cantandi *Kyrie*, Episcopus intonabit *Gloria in excelsis* expandens et attollens manus, ut in aliis Missis. Ad verbum *Deo*, Episcopus, Ministri et ceteri omnes inclinabunt caput; Ministri autem immediate redibunt ad latera Episcopi, videlicet Diaconus ad dexteram, Subdiaconus ad sinistram Episcopi, qui simul cum eis prosequetur recitare *Gloria*. Item a Clero in choro recitabitur *Gloria* alternatim.

64. Completa hymni angelici recitatione, Episcopus conversus super sinistram suam sedebit faldistorio, cooperietur mitra, recipiet gremiale, ut supra: Ministri itemque Clerus in choro sedebunt et caput operient bireto. Clerici inservientes sedebunt

gradibus Altaris in latere Epistolae a tergo faldistorii, sed priusquam sedeant, conficient iunctim genuflexionem ad Crucem Altaris in eodem latere Epistolae.

65. Ad verba *Adoramus te* etc. Episcopus inclinabit caput, convertens illud aliquantulum versus Altare: ceteri omnes caput aperient et inclinabunt.

66. Sin autem ab Episcopo post *Kyrie* intonabitur immediate *Gloria in excelsis*, clericus a libro relinquet Missale et accipiet Canonem, quem sustinebit apertum ante Episcopum et Ministri ad intonationem stabunt a tergo Episcopi, ut ante dictum est.

67. Sub finem cantus hymni *Gloria*, innuente Caeremoniario, consurgent clerici inservientes, genuflexionem conficient ad Altare et redibunt ad locum suum apud abacum: in promptu stabunt duo clerici cum Missali et scotula et reliqui duo a mitra et gremiali.

68. Ministri caput nudabunt et consurgent ad nutum Caeremoniarii, venient ante Episcopum, salutabunt ipsum et Diaconus tollet ei gremiale et mitram.

69. Episcopus assurget et conversus ad populum expansis manibus cantabit *Pax vobis*. Chorus respondebit *Et cum spiritu tuo*. Presbyter assistens et Ministri stabunt ut ad intonationem hymni *Gloria*. Quando assurget Episcopus, Clerus etiam in Choro consurget. Postea Episcopus conversus super sinistram suam versus Altare, cantabit orationem sive orationes, manibus ante pectus apertis.

70. Dum ab Episcopo cantabitur oratio, vel ultima oratio, si plures orationes cantandae erunt, Caeremoniarius secundus, aut clericus quispiam, accipiet Epistolarium ex abaco et cum debita reverentia tradet illud Subdiacono, qui sustinebit ipsum pectori applicitum, ambabus manibus positus in extremitatibus inferioribus libri, advertens tamen, ut libri ipsius apertura sinistrae suae respondeat.

71. Post orationem Episcopus conversus super sinistram suam, sedebit faldistorio, eique a Diacono reponetur mitra et gremiale. Diaconus et Presbyter assistens, qui adstabit dextrae

Diaconi, reverentiam ante Episcopum conficient, recedent sessum ad locum suum et caput bireto cooperient. Accedent etiam apud abacum clerici a libro et scotula itemque ceteri a mitra et gremiali.

72. Sedente Episcopo, sedebit Clerus in choro et caput quisque operiet bireto.

73. Subdiaconus in conclusione ultimae orationis, comitante Caeremoniario procedet ante Altare, conficiet cum ipso genuflexionem ad Crucem, deinde reverentiam ad Clerum prius versus latus Evangelii, postea Epistolae, redibit ante Episcopum, reverentiam ad eum faciet, aperiet librum Epistolae, quem sibi ipse sustinebit utraque manu et cantabit Epistolam tono praescripto. Absoluto Epistolae cantu, librum claudet, iterum reverebitur Episcopum, redibit ante Altare, genuflexionem ad Altare faciet et reverentiam ad Chorum, ut supra, et reversus ante Episcopum geniculabit ante ipsum eiusque manum dexteram osculabitur; Episcopus porriget ei manum imponens eam libro, eumque benedicet.

74. Dum Subdiaconus post Epistolam peraget actiones modo innutas, Presbyter assistens nudabit caput, assurget et redibit ad sinistram Episcopi; item in promptu stabunt duo clerici, unus cum Missali utendo ab Episcopo, alter cum scotula.

75. Postquam Subdiaconus benedictionem acceperit ab Episcopo, assurget, Epistolarium tradet Caeremoniario, accipiet a clerico Missale Episcopi, quod ipsi apertum sustinebit, et ex illo Episcopus leget Epistolam, Graduale, *Munda cor meum* etc. et Evangelium. Episcopus iunctis manibus recitabit *Munda cor meum* cum *Iube Domine* et Evangelium, quo tempore Presbyter assistens et Caeremoniarius advertent ut eius gremiale sustineant ne decidat. Si ad *Munda cor meum* loco Missalis placebit uti Canone, advertet Caeremoniarius, ut illum accipiat ex abaco et quum tempus erit, porrigat Presbytero assistenti, qui apertum ponet supra Missale ad orationem supradictam. Presbyter assistens hoc tempore advertet, ut monstret et suggerat Episcopo quae legenda sint ex Missali. Clericus cum scotula in actione ista remanebit prope latus dexterum Subdiaconi.

76. Dum Episcopus leget Epistolam, thuriferarius advertet ut in promptu sit thuribulum cum igne ac navicula et stabit prope abacum. Quando Episcopus se signabit ad verba *Sequentia sancti Evangelii* etc. Diaconus nudabit caput, assurget et appropinquabit ad abacum, ubi a Caeremoniario accipiet Evangeliarium, quod ambabus manibus appositis ad extremitates inferiores libri sustinebit ante pectus, apertura libri versa ad sinistram suam: tum comitante Caeremoniario, procedet ad Altare, reverentiam ad Chorum exsequetur prius versus latus Epistolae, deinde ad Episcopum sedentem faldistorio, postea ad alteram chori partem versus latus Evangelii: progressus ante infimum Altaris gradum, genuflectet ad Crucem, ascendet ad Altare et in media mensa ponet librum; iterata in medio suppedaneo genuflexione ad Crucem, descendet a latere de Altari ad faldistorium et consistet a dextris Episcopi, humeris ad Altare conversis.

77. Postquam Episcopus legerit Evangelium. Subdiaconus claudet Missale, et reverentiam ad Episcopum efficiet, librum restituet clerico et consistet contra Episcopum duos tresve passus longe a faldistorio. Presbyter assistens manebit a sinistris Episcopi iunctis manibus et eadem positione qua de Diacono superius dictum est. Clericus a libro et alter a scotula, facta iunctim ad Episcopum reverentia, revertentur ad abacum, librumque et scotulam super illum deponent.

78. Appropinquabit Episcopo thuriferarius cum thuribulo et naviculam tradet Diacono. Episcopus in thuribulum sibi praesentatum a thuriferario imponet incensum, quod ipsi cum osculis consuetis ministrabitur a Diacono. Interim Acolythy ex abaco accipient candelabra, procedent ante Episcopum et consistent a lateribus Subdiaconi, sed Acolythus a dextris advertet ut relinquat locum Diacono.

79. Thure ab Episcopo benedicto, Diaconus restituet naviculam thuriferario, qui locum sumet a tergo Subdiaconi, transiens a latere dextero primi Acolythy. Diaconus restituet naviculam thuriferario, ascendet a latere ad Altare, geniculabit in media extremitate suppedanei et recitabit *Munda cor meum*

etc. Hac oratione recitata, assurget, librum accipiet ut supra, genuflexionem in medio sappedaneo faciet ad Crucem Altaris, descendet a latere, redibit ad Episcopum et ante ipsum genibus flexis, petet ab eo benedictionem, dicens *Iube, Domne, benedicere*. Episcopus respondebit *Dominus sit in corde tuo* etc. eumque benedicet. Diaconus osculabitur Episcopi dextram, quam Episcopus ipse porriget ei super Evangeliarium, tum assurget et accedet ad dexteram Subdiaconi.

80. Post haec Diaconus, Acolythi ac thuriferarius conficient reverentiam ad Episcopum, procedent ante Altare; conficient iunctim ad Altare genuflexionem, reverentiam ad Chorum, prius versus latus Epistolae, deinde Evangelii, venient in latus Evangelii, ibique a Diacono Evangelium cantabitur, ritibus in Missis solemnibus praescriptis.

81. Ubi Ministri cum Acolythis ab Episcopo discesserint, Caeremoniarius tollet Episcopo gremiale et mitram, eaque accipientur a clericis ad hoc delectis. Ad cantum Evangelii Episcopus assurget et iunctis manibus convertetur ad Diaconum, non tamen se movens de faldistorio. Presbyter assistens etiam stabit conversus ad Diaconum, consistens prope sinistram Episcopi.

82. Sub finem Evangelii cantati in promptu erunt duo clerici cum canone et scotula, ac si omittendum in Missa erit *Credo*, loco Canonis in promptu habebitur Missale.

83. Completo cantu Evangelii, Subdiaconus afferet librum osculandum Episcopo, qui utramque manum libro imponens, dicet *Per evangelica dicta* etc. Subdiaconus librum claudet, reverentiam ad Episcopum efficiet et recedet prope Presbyterum assistentem, tradens librum clerico alicui, qui ad abacum illum reportabit.

84. Acolythi, statim ac discesserit Subdiaconus cum libro, porrecturus ipsum Episcopo osculandum, vadent iunctim ante Altare, genuflexionem conficient et revertentur ad abacum, super quo deponent candelabra.

85. Diaconus eo loco, quo cantaverit Evangelium, convertetur versus Episcopum, quem, postquam osculatus erit librum,

triplici ductu incensabit, profunda reverentia salutans eum ante et post thurificationem: tum restituet thuribulum thuriferario et genuflexione ad Altare facta transiens ante ipsum, redibit ad Episcopum. Thuriferarius recedet ad thuribulum deponendum.

86. Episcopus, postquam thurificatus fuerit, convertetur super dextram suam ad Altare, eique se sistent duo clerici cum scotula et canone, ex quo intonabit *Credo*. Presbyter assistens manebit a dextris Episcopi, indicaturus ei quid cantandum sit; Ministri autem stabunt a tergo Episcopi, et statim ac Episcopus compleverit intonationem *Credo*, transibunt ad latera eius, prosecuturi cum ipso recitationem symboli. Clerus in choro alternatim recitabunt *Credo*. Ad *Incarnatus* genuflectetur ab omnibus, exceptis clericis a libro et scotula; curabitur, ut id fiat iunctim cum Episcopo. Sub finem recitationis symboli, in promptu stabunt duo clerici cum mitra et gremiali.

87. Post recitationem symboli, duo clerici reportabunt ad abacum librum et scotulam. Episcopus convertetur super sinistram suam, sedebit faldistorio et Diaconus reponet ei mitram et gremiale. Ministri reverentiam ad Episcopum facient, recedent sessum ad scamnum sibi praeparatum et caput bireto cooperient. Clerus etiam in choro sedebit.

88. Si cantus *Credo* non protrahetur longius, post reverentiam ad Episcopum factam, Presbyter assistens cum Subdiacono recedent sessum, ut supra, Diaconus autem consistet a sinistris Episcopi, humeris ad Altare conversis.

89. Ad cantum versiculi *Et Incarnatus*, etc. genuflectetur ab omnibus, exceptis Episcopo cum Ministris, Praelatis siqui aderunt in choro, et Canonicis. Episcopus inclinabit caput, non tamen dimittens mitram, ceteri omnes caput nudabunt. Si Diaconus adstabit, ut supra, sinistrae Episcopi, geniculabit loco suo, conversus ad Altare.

90. Post cantatum *ÿ. Et Incarnatus*, Diaconus accipiet ex abaco bursam cum corporali, delaturus illam ad Altare: peraget reverentias, prius ad Chorum versus latus Epistolae, tum ad Episcopum, tandem ad alterum chori latus versus partem Evangelii: quum venerit ad medium Altaris ante infimum gra-

dum, genuflectet ad Crucem, ascendet ad Altare, ponet bursam super mensam, sinistra eam sustinens rectam, extrahet inde dextra corporale, quod ponet super mensam, dextra pariter statuet bursam versus latus Evangelii, applicans illam gradui candelabrorum et ambabus manibus explicabit corporale in media mensa. Genuflexionem, ut supra, stans adhuc in suppedaneo, iterabit ante Crucem, descendet a latere de Altari et redibit ad scamnum, ubi sedebit una cum reliquis duobus Ministris et caput cooperiet.

91. Clerici inservientes sedere poterunt postquam Diaconus reversus erit ad scamnum sessurus post *ŷ. Et incarnatus.*

92. Sub finem *Credo* cantati, ad nutum Caeremoniarii consurgent clerici inservientes, qui genuflexione ad Altare facta, revertentur ad abacum: in promptu stabunt duo clerici cum Missali in usum Episcopi et cum scotula, alteri duo pro mitra et gremiali; thuriferario curae erit praeparare thuribulum, ut in promptu sit ad offertorium.

93. Innuente Caeremoniario, nudabunt caput Ministri, consurgent et venient ante Episcopum. Diaconus exuet ei gremiale et mitram. Clericus gremialis Custos perget ad abacum ibique illud deponet et accipiet lancem argenteam ad reponendas chirothecas Episcopi: clericus alter reportabit ad abacum mitram auriphrygiatam et accipiet alteram pretiosam, si licebit uti, ac redibit apud faldistorium. Item Caeremoniarius, vel clericus quispiam monebit familiares nobiles Episcopi, si aderunt, secus duos clericos alios, ut praesto sint cum urceo et pelvi cumque manutergio, ministraturi Episcopo lotionem manuum.

94. Quando Episcopus nudatus erit mitra, Ministri se collocabunt ut ad intonationem *Credo*. Episcopus assurget, salutabit populum, cantans *Dominus vobiscum* et conversus super sinistram suam ad Altare, cantabit *Oremus* et ex Missali leget versiculum Offertorii, quem ipsi indicabit Presbyter assistens.

95. Si post Evangelium non esset cantandum *Credo*, Episcopus postquam osculatus erit librum et acceperit thurificationem, convertetur ad populum: quando Diaconus et Subdiaconus stabunt loco supra indicato, cantabit *Dominus vobiscum*,

postea conversus ut supra, ad Altare, cantabit *Oremus* et leget versiculum Offertorii. Dum autem Episcopus leget Offertorium, Diaconus et Subdiaconus stabunt a lateribus eius.

96. Lecto Offertorio, Episcopus super sinistram suam convertetur ad Altare et sedebit faldistorio. Diaconus imponet Episcopo mitram pretiosam, si licebit uti, secus auriphrygiatam, et una cum Subdiacono iterata ad ipsum reverentia, Diaconus accedet ad dexteram, Subdiaconus ad sinistram Episcopi. Se sistet Episcopo clericus cum lance, in qua ponentur chirothecae. Diaconus extrahet prius e digito Episcopi annulum, quem ponet in lance postea chirotecā ex manu dextera cum osculis praescriptis: deinde Subdiaconus tollet itidem cum osculis chirotecā ex manu sinistra Episcopi et utraque chirotheca ponetur in lance supradicta. Clericus, qui lancem sustinebit, recedet aliquantum versus dexteram Diaconi et succedent familiares nobiles Episcopi vel clerici duo, ministraturi lotionem manuum Episcopo. Diaconus et Subdiaconus mantile accipient et extendent super gremium Episcopi: familiaris, sive clericus, qui sustinebit urceum cum pelvi, effundet aquam super manus Episcopi, et familiaris seu clericus qui hoc officium praestabit, stabit in pedes, non genuflexus. Episcopus absterget manus mantili, quod sustinebitur a Ministris, et post lotionem recipietur ab eo, qui attulerit et qui iunctim cum altero familiari seu clerico redibunt ad abacum et instrumenta lotionis in ipso deponent.

97. Presbyter assistens, statim ac sederit Episcopus post lectionem versiculi Offertorii, accedet ad abacum, accipiet legile vel cussinum cum Missali, cum canone et scotula eaque deferet ad Altare, faciet reverentiam ad Chorum ex parte Epistolae, deinde ad Episcopum, tertio ad alteram Chori partem ex latere Evangelii: et progressus ante medium infimi gradus Altaris, genuflexionem ad Crucem exsequetur et ad Altare ascendet: consensu suppedaneo, ponet res supra enumeratas versus latus Evangelii, aperiet canonem et apertum applicabit ad pedem Crucis ante medium Altaris, eriget legile vel cussinum aptabit in latere eodem, superponet illi Missale apertum, collocabit

scotulam prope Missale et in suppedaneo a latere Evangelii manebit, expectans Episcopum: quod si nimis incommoda esset Canonis positio ad pedem Crucis, poterit illum ponere super legile seu cussinum et Missale relinquere clausum super mensam prope legile seu cussinum praedictum.

98. Subdiaconus, postquam Episcopus manus abluerit, discedet inde faciens ad Episcopum reverentiam et perget ad abacum, ubi imponetur ei velum humerale et accipiet calicem, ut promptus sit ad hunc afferendum ad Altare, ut infra. Acolythus etiam unus in promptu stabit cum ampullis vini et aquae in pellicula, secuturus Subdiaconum, quando accedet ad Altare, ut postea docebitur. Nisi in Missa cantatum erit *Credo*, bursa cum corporali deferetur a Subdiacono simul cum calice.

99. Postquam Episcopus laverit manus, Diaconus recipiet ex lance annulum et reponet Episcopo cum osculis. Clericus, sustinens lancem cum chirothecis, reverentiam faciet ad Episcopum et redibit ad abacum, in quo deponet lancem cum chirothecis et redibit ad locum suum.

100. Praesto erit etiamthuriferarius cum thuribulo in plano prope latus Epistolae.

101. Quando omnia disposita erunt quo modo indicavimus, innuente Caeremoniario, assurget Episcopus, cui Diaconus adstabit a dextris. Profectus de faldistorio, salutabit Chorum in latere Epistolae, procedens versus latus Evangelii, salutabit alteram Chori partem, quae aderit in latere isto. Sequentur Episcopum clericus a mitra et clericus caudatarius, qui sustentabit syrnam vestis eius. Ante infimum gradum Altaris Diaconus Episcopo exuet mitram. Episcopus reverentiam ad Crucem faciet, Diaconus genuflexionem. Episcopus ascendet ad Altare cumque ipso ascendet etiam Diaconus, qui attollet partem anteriorem vestis episcopalis. Episcopus, consensu suppedanao, osculabitur Altare in medio, manus extensas super mensam imponens dum osculabitur. Clericus cum mitra et clericus caudatarius recedent versus abacum.

102. Procedente ad Altare Episcopo, Clerus in choro stabit in pedes, capite nudato; et sedebit quum Episcopus ad Altare ascenderit.

103. Dum Episcopus ascendet ad Altare, ascendet etiam Subdiaconus a latere ex parte Epistolae afferens calicem, sequente Acolytho cum ampullis vini et aquae. Subdiaconus super Altare ponet calicem, qui detegetur a Diacono, ac si aderit etiam bursa cum corporali propter circumstantiam superius innutam, Diaconus accipiet bursam, extrahet inde corporale, bursam ponet versus cornu Evangelii et explicabit corporale in media mensa. Diaconus tollet pallam de patena eamque ponet super Altare, accipiet deinde patenam cum hostia, quam tradet Episcopo et procedetur in Missa quo ordine descriptum est in aliis Missis solemnibus, exceptis animadversionibus, quae sequuntur.

104. Clericus caudatarius accedet ad Altare tempore thurificationis, sustenturus extremitatem posteriorem vestis episcopalis, si opus fuerit.

105. Presbyter assistens amovebit ab Altari cussinum seu legile cum Missali, ne impedimento sit thurificationi et reponet illud post thurificationem: clericus a scotula ascendet ad Altare ad scotulam in actu praedicto removendam, si opus fuerit.

106. Clericus a mitra appropinquabit cum ipsa ad Altare sub exitum thurificationis.

107. Peracta Altaris thurificatione, Episcopus thuribulum tradet Diacono, ut in aliis Missis, et Caeremoniarius reponet Episcopo mitram: advertet autem Diaconus ne thurificet Episcopum, nisi postquam ei reposita fuerit mitra.

108. Familiares nobiles, vel clerici, cum urceo et pelvi ministrabunt lotionem Episcopo, qui lavabit manus retinens in capite mitram.

109. Si Clerus in choro aderit, Diaconus postquam thurificaverit Episcopum, perget ad adolendum Chorum: si Clerus aberit, incensabit Presbyterum assistantem et Subdiaconum, deinde mitram exuet Episcopo in fine psalmi *Lavabo*; postea in medio Altari super gradu superiori incensabitur a thurifario. Si aderit Chorus, mitra Episcopus nudabitur a Caeremoniario.

110. Clericus caudatarius recedet quando Episcopus re-

libit ad medium Altaris post lotionem manuum. Item clericus mitrae minister mitram ipsam reportabit ad abacum.

111. Priusquam Episcopus incipiat cantare Praefationem, si Canon positus erit ad pedem Crucis, Presbyter assistens de cussino seu legili tollet Missale, quod ponet super Altare, accipiet Canonem eumque apertum imponet super cussinum seu legile. Sin Canon iam situs esset in cussino seu legili, aperiet Missale et ponet super legile tantummodo pro secretis Missae orationibus.

112. Priusquam Episcopus incipiat cantare *Per omnia saecula* etc. ante Praefationem, Caeremoniarius exuet ei pileolum, quem afferet ad abacum et reponet in lance.

113. Diaconus, postquam peregerit Chori thurificationem, redibit ad altare, thurificabit Presbyterum, mox Subdiaconum. Restituet thuribulum thuriferario a quo incensabitur, et stabit a tergo Episcopi in gradu superiori, neque unquam assistet ei ad librum, siquidem hoc officium spectat ad Presbyterum assistentem, excepto tempore quo pax donatur, ut docebitur inferius.

114. Sub finem Praefationis, Diaconus ascendet ad dextram Episcopi, recitaturus cum ipso *Sanctus*.

115. Ad orationem *Quam oblationem* etc. Diaconus, quin ascendat in suppedaneum, consistet a dextris Episcopi et in extremitate suppedanei geniculabit, dum ab Episcopo proferentur verba consecrationis. Presbyter assistens genua flectet in extremitate suppedanei a sinistris Episcopi, quando hic proferet verba Consecrationis, eiusque planetam simul cum Diacono sublevarit. Post elevationem Hostiae assurgit, monstrabit Episcopo quae legere debebit et ad verba Consecrationis Calicis rursus geniculabit. Diaconus detegit et cooperiet Calicem, ut in aliis Missis solemnibus.

116. Post Consecrationem Diaconus stabit in gradu superiori a tergo Episcopi et ascendet in suppedaneum ad eius dextram, quando detegendus erit Calix. Presbyter assistens nunquam genuflectet, quia non ministrat.

117. Ad *Agnus Dei* Diaconus adstabit dexteræ Episcopi et Subdiaconus dextræ Diaconi. Recitato *Agnus Dei* cum Epi-

scopo, Subdiaconus remanebit loco qui diximus, et Presbyter assistens cum Diacono conficiet genuflexionem ad Sacramentum. Presbyter assistens transibit ad dextram Episcopi et genuculabit in suppedaneo, Diaconus veniet ad sinistram Episcopi, genuflexionem faciet, eique assistet ad librum. Quando Episcopus recitaverit orationem *D mine Iesu Christe, qui dixisti* etc. Presbyter assistens assurget et iunctis manibus osculabitur Altare et accipiet pacem ab Episcopo, qui prosequetur reliquas orationes in Missa dicendas.

118. Presbyter assistens, accepta Pace ab Episcopo, genuflexionem faciet ad Sacramentum, descendet de Altari et pacem afferet ad Chorum quo ordine traditum est capit. VI. lib. I.

119. Presbyter assistens, postquam pacem donaverit Choro, redibit ad Altare, genuflexionem faciet, ascendet in latus Evangelii, pacem praebebit Diacono, deinde cum ipso iterabit, genuflexionem ad Sacramentum et resumet assistentiam ad librum. Diaconus, genuflexione facta, redibit ad Episcopi dextram, iterabit genuflexionem et pacem praebebit Subdiacono. Hic genuflexionem non faciens, accepta pace, convertetur ad dextram suam eamque praebebit Caeremoniario, qui stabit prope ipsum et Caeremoniarius porriget clericis, ut traditum est supra citato capitulo.

120. Si Presbyter assistens nondum redierit ad Altare post Communionem Hostiae, Calix detegeatur a Subdiacono.

121. Nisi Clerus in choro aderit, Presbyter assistens, postquam pacem ab Episcopo acceperit, genuflectet, transibit ad sinistram Episcopi, pacem dabit Diacono, iterabit cum ipso genuflexionem et resumet assistentiam ad librum. Diaconus, genuflexione facta, redibit ad dextram Episcopi, genuflexionem iterabit ad Sacramentum, deinde pacem donabit Subdiacono, hic Caeremoniario, Caeremoniarius ceteris.

122. Quando Episcopus sumpserit Calicem, Caeremoniarius reponet ei pilcolum, quem meminerit mature accipere ex abaco.

123. Clericus a mitra recipiet mitram pretiosam, si licebit uti secus auriphrygiatam, quando Episcopus accipiet purificationem et praesto erit prope Episcopum.

121. Presbyter assistens, et ipso absente, Diaconus, simul-
atque Episcopus Calicem sumpserit ponet canonem apertum in
medio Altaris applicitum pedi Crucis, et Missale apertum repo-
net super pulvinum seu legile.

125. Diaconus ministrabit Episcopo vinum in purificatione
et in ablutione: Subdiaconus aquam ei ministrabit in ablutione.
Si Diaconus assistet ad librum, supplebit ei Subdiaconus.

126. Dum Episcopus purificationem accipiet in promptu e-
runt familiares nobiles, vel clerici ministraturi Episcopo lotio-
nem manuum.

127. Subdiaconus, postquam ministraverit Episcopo aquam
in ablutione, transibit in cornu Evangelii ut abstergat et coope-
riat calicem. Eodem tempore Presbyter assistens transferet Mis-
sale cum cussino seu legili in cornu Epistolae et clericus unus
cum eo scotulam asportabit, si opus fuerit. Diaconus a dextra
Episcopi restabit. Presbyter assistens, posito super Altare Mis-
sali, recedet in eodem Epistolae latere posteriori super gradum
superiorem.

128. Quando Episcopus post ablutionem, absterso ore, re-
liquerit super Altari calicem cum purificatorio, Diaconus repo-
net ei mitram pretiosam, si uti licebit, secus auriphrygiatam.
Episcopus cum Diacono a dextris transibit in latus Epistolae,
ubi lavabit manus et mantile sustinebitur extensum ante eum
a Diacono et Presbytero assistente.

129. Episcopo, lotis manibus, Diaconus exuet mitram; tum
Episcopus ad Altare conversus leget ex Missali versiculum
Communio. Clericus caudatarius reveniet ad sustinendam extre-
mitatem posteriorem vestis episcopalis, si necesse erit. Clericus
cum mitra consistet in plano lateris Epistolae. Diaconus locum
sumet a tergo Episcopi in gradu superiori. Subdiaconus abster-
get et cooperiet calicem, plicabit corporale, reportabit omnia ad
abacum et redibit post Diaconum, consistens ante infimum gradum.

130. Posteaquam Episcopus legerit versiculum *Communio*,
veniet ad medium Altaris, conversus ad populum cantabit *Do-
minus vobiscum*, rursus transibit ad Missale et cantabit ora-
tionem sive orationes *Postcommunio*. Redibit ad medium

Altaris, conversus ad populum cantabit *Dominus vobiscum* et Diaconus *Ite Missa est* vel *Benedicamus Domino*, secundum qualitatem ritus.

131. Conversus ad Altare Episcopus dicet orationem *Placeat* etc. et post eam osculabitur Altare. Diaconus reponet ei mitram pretiosam, vel auriphrygiatam, si pretiosa uti non licebit, et Episcopus benedictionem solemnem impertietur.

132. Ad benedictionem Episcopi geniculabit populus et Clerus, exceptis Praelatis et in sua Ecclesia Canonicis, qui stabunt profunde inclinati; Ministri consistent in gradu superiori a lateribus Episcopi, ac nisi fuerint Canonici, geniculabunt in extremitate suppedanei; Presbyter assistens geniculabit in extremitate suppedanei, vel si fuerit Canonicus, stabit profunde inclinatus.

133. Episcopus, benedictione impertita, exuetur mitra a Diacono et recitabit Evangelium S. Ioannis. Presbyter assistens cum Subdiacono canonem Episcopo sustinebunt.

134. Si legendum erit Evangelium de Dominica aut de feria, Presbyter assistens, dum cantabitur *Ite Missa est* vel *Benedicamus Domino*, transferet Missale cum cussino in latus Evangelii et benedictionem accipiet in latere eodem.

135. Dum legetur ultimum Evangelium, in promptu stabunt clerici, quorum officium recipere paramenta episcopalia.

136. Completa ultimi Evangelii recitatione, redibit Episcopus ad medium Altaris et a Diacono reponetur ei mitra. Tum de Altari descendet medius inter Diaconum et Subdiaconum, reverentiam ad Crucem conficiet, deinde ad Chorum versus latus Evangelii, postea versus latus Epistolae ad alteram Chori partem, veniet ad faldistorium et sedebit.

137. Presbyter assistens descendet a latere de Altari, perget ad abacum et ibi dimittet pluviale.

138. Sediti in faldistorio Episcopo se sistent iunctim clerici unus post alium et reverentiam conficiet. Ministri immediate dimittent manipulos, qui ab Acolythis referentur ad abacum. Diaconus Episcopo exuet mitram et Subdiaconus manipulum: deinde Diaconus adiuvante Subdiacono, exuet Episcopum

ceteris paramentis, quae a clericis referentur ad Altare, in quo disponentur ordinatim a Caeremoniario, ut in principio Missae et cooperientur velo, quo tegebantur ab initio.

139. Episcopo paramentis exuto, a cubiculario, qui aderit a tergo faldistorii, reponetur ei mantelletum, quod induet adiuvantibus Ministris; Diaconus autem collo eius reponet Crucem pectoralem eique tradet biretum. Hoc ipso tempore cubicularius alligabit extremitatem posteriorem vestis episcopalis; clericus unus super infimum gradum ponet pulvinar in usum Episcopi.

140. Innuente Caeremoniario, Episcopus de faldistorio assurgit medius inter Ministros, procedet ante Altare, geniculabit super pulvinum et brevi tempore orabit. Ministri geniculabunt a lateribus eius, itemque Presbyter assistens, sed in plano ante infimum gradum.

141. Clerici etiam procedent ante Altare bini et geniculabunt super pavimentum. Clerus genuflectet in choro, suo quisque stallo. Assurgit Episcopus et salutabit Crucem. Cum eo consurgunt ceteri omnes et respective unusquisque reverentiam vel genuflexionem ad Crucem conficiunt. Caeremoniarius advertet ut tradat biretum Ministris et Presbytero assistenti. Clerici bini, iunctis manibus anteibunt Episcopo, qui capite cooperto bireto incedit medius inter Ministros. Clerus sequetur Episcopum, senioribus seu dignioribus propius Episcopo incedentibus.

142. Episcopus in sacrarium ingressus salutabit Crucem sive imaginem praecipuam et sedebit sede praeparata.

143. Ministri salutabunt Episcopum et recedent ad vestes sacras dimittendas.

144. Ceteri de Clero exuent superpelliceum et discedere poterunt arbitrato suo, exceptis ecclesiae Superiore et altero ecclesiastico, qui Episcopum in eius discessu comitabuntur.

145. Sediti, ut supra, Episcopo, se sistent clerici duo cum canone et scotula; Episcopus ex canone leget preces gratiarum actionis. Hoc tempore cubicularius ei caligas et sandalia exuet ac reponet calceos usuales.

146. Recitatis ab Episcopo supradictis precibus, clerici, fa-

cta ipsi reverentia, canonem et scotulam ad abacum reportabunt. Discedentem autem de ecclesia Episcopum Superior alterque ecclesiasticus, ut supra innutum est, comitabuntur.

DE VARIATIONIBUS, QUAE OCCURRUNT
SI EPISCOPUS PARAMENTA INDUET IN SACRARIO.

CAPUT IV.

1. Si Episcopus induet vestes in sacrario, iuxta morem cuiusque loci, et quaemadmodum notatum est num. 27. capituli II, servabitur methodus indicata, paucis exceptis animadversionibus, quas heic subiicimus.

2. Paramenta Episcopalia praeparabuntur super Altare sacrarii quo ordine diximus num. 8. citati capituli. Si utetur mitra pretiosa et auriphrygiata, pro qualitate officii, praeparabitur in Altari sacrarii mitra tantum pretiosa; altera auriphrygiata ponetur super abacum Altaris maioris. In sacrario eodem abacus contactus alba tobalea, in quo ponentur candelabra cum cereis pro Acolythis, urceus cum pelvi, mantile in lance, manipuli Ministrorum et pluviale utendum a Presbytero assistente.

3. In Altari maiore praeparabitur Canon apertus ante pedem Crucis cum scotula in latere Epistolae prope Canonem ipsum.

4. Praesto erunt clerici inservientes Episcopo et Ministri, qui se parabunt, dum Episcopus vacabit praeparationi.

5. Episcopus accedet ad sacrarium ordine innuto in citato capitulo, eique ponentur caligae et sandalia.

6. Interim se parabunt Ministri, nempe Diaconus et Subdiaconus, vestibus sacris et expectabunt quo loco paramenta assumpserint.

7. Dum Episcopus leget orationes ad paramenta, a Caeremoniario distribuentur clericis paramenta episcopalia. Clerici, qui deferent paramenta ipsa, consistent prope Episcopum, iuxta dispositionem loci.

8. Peracta ab Episcopo recitatione psalmorum et orationum ad praeparationem Missae praescriptarum, recedent clerici cum libro et scotula, quae reponent super abacum. Ministri, innuente Caeremoniario discedent de loco suo, reverentiam conficient ad Crucem vel ad imaginem primariam sacrarii, venient ante Episcopum salutabunt ipsum et consistent a lateribus eius, Diaconus nempe a dextris, Subdiaconus a sinistris.

9. Episcopus caput nudabit bireto. Diaconus tollet ei Crucem pectoralem, quam ei dabit osculandam, deinde tradet Caeremoniario, qui dabit ipsam clerico designato ad deferenda paramenta, vel ponet eam super abacum, si cum paramentis iam adesset altera Crux pectoralis praeparata.

10. Episcopus bireto caput operiet, et adiuvantibus Ministris, dimittet mentelletum vel mozzetam, quae recipietur a Cubiculario, qui stabit post Episcopum. Cubicularius expediet syrnam vestis episcopalis.

11. Diaconus cum osculis consuetis extrahet e digito Episcopi anulum, quem tradet Caeremoniario, hic Presbytero assistenti.

12. Se sistent Episcopo sui familiares, nobiles vel iis absentibus, clerici duo, unus cum urceo et pelvi, alter cum mantili. Ministri accipient mantile, quod extensum sustinebunt super gremio Episcopis, et familiaris sive clericus cum urceo et pelvi fundet aquam super manus Episcopi. Clerici sive familiares stabunt in pedes dum actionem istam exsequuntur. Episcopus manus absterget mantili, deinde sibi ipse exuet biretum, quod simul cum mantili accipietur a familiari nobili vel a clerico qui simul cum altero sustinente urceum cum pelvi salutabunt Episcopum et redibunt ad abacum, in quo deponent res indicatas.

13. Diaconus, adiuvante Subdiacono, induet Episcopum amictu, alba, cingulo, Cruce pectorali, stola, tunicella, dalmatica, chirothecis et planeta.

14. Hoc tempore Presbyter assistens, adiuvante clerico, induet sibi pluviale.

15. Episcopo, ut supra, induto planeta et sedenti in faldi-

torio vel sede, se sistent iunctim Diaconus et Subdiaconus et reverentiam ante eum conficient. Diaconus imponet ei mitram pretiosam vel auriphrygiatam, pro qualitate officii. Iterabunt deinde ante ipsum reverentiam et accedent ad abacum, ubi in promptu stabunt Acolythi, qui brachio eorum sinistro imponent manipulum.

16. Quum ab Episcopo discesserint Ministri ituri ad abacum, se sistet Episcopo Presbyter assistens, qui reverentia facta, annulum ponet eius digito dextero annulari cum osculis consuetis annuli et manus; et postquam annulum ei posuerit, iterabit reverentiam et consistet a dextris eius.

17. Ministri postquam assumpserint manipulum redibunt ante Episcopum; reverentiam ei conficient et consistent a sinistris eius, videlicet Diaconus a sinistris Episcopi, Subdiaconus a sinistris Diaconi.

18. Caeremoniarius biretum tradet Presbytero assistenti, Diacono et Subdiacono atque innuet Acolythis, ut accipiant ex abaco candelabra cum cereis accensis.

19. Acolythi, acceptis candelabris, procedent in medium sacrarii, conficient reverentiam ad Crucem vel ad imaginem praecipuam sacrarii, deinde ad Episcopum: hoc ipsum facient ceteri de Clero; qui bini venient in medium sacrarii, ut Acolythi, et in ordinem disponentur, sequentes Acolythos ipsos, accedentes ad Altare.

20. Clericus unus pulsabit campanulam appensam ad fores sacrarii, et ad Altare procedetur ordine sequenti.

21. Caeremoniarius secundus, sequentibus Acolythis qui gestabunt candelabra cum cereis ardentibus: clerici inservientes Episcopo et incedent bini, iunctis manibus, tum reliqui de clero bini capite nudato et unusquisque biretum sustinebit utraque manu ante pectus, advertendo ut seniores sive digniores incedant prope Episcopum: Subdiaconus solus: Episcopus, iunctis manibus, adstante eius dextrae Presbytero assistente, et sinistrae Diacono; sequetur Episcopum clericus caudatarius, qui sustentabit eius extremitatem posteriorem vestis, et a dextris huius incedet alter clericus, mitrae minister: ultimo loco ibunt familiares nobiles Episcopi, si aderunt.

22. Episcopus cum Ministris priusquam de sacrario discedant, reverentiam conficient ad Crucem sive ad imaginem praecipuam sacrarii.

23. Ad fores sacrarii unusquisque accipiet aquam sanctam, porriget eam socio et signabit se. Caeremoniarius dabit illam Subdiacono, Diacono et Presbytero assistenti, qui caput nudabunt et signabunt se: Presbyter assistens eam porriget Episcopo, qui se signabit, non dimittens mitram.

24. Si transeundum sit ante Altare SS. Sacramenti, vel ante illud, in quo expositae essent Reliquiae Sancti illius, cuius festum celebretur, genuflexionem vel reverentiam conficient bini qui de Clero sunt, nudato capite, et Episcopus medius inter Ministros faciet reverentiam vel genuflexionem: si forte facienda sit ab Episcopo genuflexio, Diaconus exuet ei mitram et pileolum ac genuflexionem faciet in pavimento, nullo utens pulvino ob reverentiam SS. Sacramenti, prout disponit Caeremoniale Episcoporum.

25. Acolythi ante Altare maius progressi, genuflexionem iunctim conficient prope gradum infimum Altaris, dirimentur aliquantulum, se ad invicem salutabunt et consistent ante praedictum gradum a lateribus, facie ad invicem conversa. Caeremoniarius secundus consistet ante gradum infimum in latere Evangelii. Clerici inservientes id ipsum exsequentur et disponentur ad lineam prope Acolythos, facie ad invicem conversa unusquisque in latere suo. Ceteri de Clero, genuflexione facta ad Altare et mutua inter se reverentia, accedent in chorum occupantes stallum suum, ibique stabunt.

26. Ministri pervenientes ad presbyterium nudabunt caput et biretum tradent Caeremoniario, qui curabit, ut bireta ponantur in scamno ipsis praeparato.

27. Subdiaconus quum venerit ante Altare, perget versus latus Evangelii et Caeremoniarius secundus advertet ut accipiat ex abaco librum Evangeliorum cum manipulo Episcopi, et afferat ad Altare, consistens a sinistris Subdiaconi.

28. Episcopus cum Diacono et Presbytero assistente procedet ante Altare, quo quum venerit, exuetur mitra a Diacono.

Episcopus reverentiam. Ministri genuflexionem ad Crucem conficiant et Missae fiet initium.

29. Acolythi convertentur ad Altare quando illuc adveniet Episcopus, genuflexionem cum Ministris conficiant, pergant ad candelabra deponenda super abacum et ante ipsum geniculabunt.

30. Clerici inservientes statim ac pervenerit Episcopus ante Altare, coibunt simul, ut in accessu, a tergo Episcopi, genuflexionem una cum Ministris ad Altare conficiant et recedent apud abacum, ubi genua flectent in principio Missae.

31. Quod si Clerus iam adesset in choro, et de sacrario discederet Episcopus tantum cum Ministris ceterisque inservientibus, sequens ordo servabitur.

32. In accessu de sacrario ad Altare incedent Acolythi, clerici inservientes, Ministri et Episcopus eodem ordine ac supra.

33. Quum ventum erit ad presbyterium, Acolythi dirimentur in ingressu, eodemque modo clerici inservientes, ut superius notatum est. Ministri bireta dimittent. Subdiaconus consistet prope Acolythum, qui stabit a sinistra ingressus, et Episcopus cum Diacono a sinistris et Presbytero assistente a dextris subsistet in ingressu ipso, efficiens unam eandemque lineam cum Acolythis. Clerici inservientes se sistunt post Episcopum. Innuente autem Caeremoniario, fiet ab omnibus reverentia ad Chorum, prius versus latus Evangelii, postea versus Epistolae latus, tum procedent ante Altare, ubi Episcopus mitra nudabitur a Diacono et Missae fiet initium.

34. In reliquo functionis nulla alia occurrit variatio.

35. Quod spectat ad discessum de Altari et ad reditum in sacrarium, sequens methodus tenebitur.

36. Benedictione ab Episcopo impertita, Acolythi ex abaco accipient candelabra et procedent in medium presbyterii, ac prope ipsos clerici inservientes, qui stabunt propius Altari, videlicet inter Acolythos et Altare.

37. Postquam Episcopus absolverit recitationem ultimi Evangelii, redibit ad medium Altaris in suppedaneo, eique reponetur mitra a Diacono et expectabit ibi donec tempus erit discedendi post Clerum.

38. Interim Acolythy cum clericis, postea Clerus de choro discedent ordine supra dicto in accessu et dirigentur versus sacrarium. Episcopus innuente Caeremoniario descendet cum Ministris de Altari, reverentiam ad Crucem et Ministri genuflexionem conficient; sequetur Clerum in reditu ad sacrarium eodem ordine ac supra, videlicet praecedet Subdiaconus, qui incedet iunctis manibus, sequetur Episcopus medius inter Presbyterum assistentem et Diaconum.

39. Sin Clerus remanebit in choro, Acolythy et clerici conficient simul cum Episcopo et Ministris genuflexionem ad Altare, deinde reverentiam ad chorum, prius versus partem Evangelii, postea versus latus Epistolae. Ministri caput operient bireto dum de presbyterio egredientur.

40. Ingressi in sacrarium Acolythy cum clericis, dirimentur in duas alas; et Episcopus cum Ministris ubi accesserint ad sedem sive faldistorium in medio sacrario praeparatum, reverentiam conficient ad Crucem vel ad imaginem principalem. Clerus etiam, si aderit, disponetur in duos ordines, et Episcopus cum Ministris, quando in medium venerint, conficient reverentiam, capite detecto, ad Crucem sive ad imaginem praecipuam sacrarii; hoc ipsum Clerus et clerici exsequuntur.

41. Post reverentiam praedictam Episcopus accedet ad sedem seu faldistorium in quo sedebit: Presbyter assistens salutat Episcopum et recedet ad pluviale dimittendum, functus officio suo: Diaconus consistet a dextris, Subdiaconus a sinistris Episcopi: Acolythy pergunt ad candelabra deponenda, postea redibunt prope Ministros; clerici inservientes manebunt apud Episcopum. Clerus dimittet superpelliceum et abire poterit, excepto Superiore ecclesiae et altero etiam ecclesiastico, qui ibi remanebunt, comitaturi Episcopum in discessu.

42. Acolythy redibunt ad Ministros et exuent eis manipulos, quos reponent super mensam, in qua praeparata fuerant eorundem Ministrorum paramenta. Diaconus exuet mitram Episcopo, cui deinde Subdiaconus tollet manipulum. Postea Diaconus, adiuvante Subdiacono, exuet Episcopum ceteris omnibus paramentis, quae a clericis inservientibus recipientur et ad Al-

tare sacrarii referentur, in quo ordinatim reponentur a Caeremoniario secundo.

43. Interim Cubicularius Episcopi in promptu stabit cum mantelletto vel mozzeta, et Caeremoniarius, qui assistet Episcopo, accipiet secum Crucem pectoralem. Praesto erunt etiam duo clerici cum canone et scotula.

44. Episcopo paramentis exuto, cubicularius, qui adstabit ei a tergo, reponet ipsi mantelletum vel mozzetam, qua in re adiuvabitur etiam a Ministris. Idem cubicularius advertet, ut alliget extremitatem posteriorem vestis episcopalis. Diaconus reponet Episcopo Crucem pectoralem, quam ei dabit osculandam priusquam collo eius imponat, eique facta reverentia iunctim cum Subdiacono, pergunt ad paramenta dimittenda, quae sibi exuent adiuvantibus Acolythis, functi iam officio suo.

45. Episcopus sedebit et caput operiet bireto: se sistent ei duo clerici cum scotula et canone, ex quo recitabit preces pro gratiarum actione. Interea cubicularius recipiet calceos usuales Episcopi et clericus unus lancem argenteam et venient ante Episcopum eique cubicularius genuflexus tollet sandalia et caligas, prius ex crure et pede dextero, postea ex sinistro eique reponet calceos usuales. Clericus caligas, et sandalia recipiet, reponet in lance et reportabit ad abacum, ubi praeparata erant a principio.

46. Clerici inservientes dimittere poterunt superpelliceum, si adimpleverint officium suum.

47. Postquam Episcopus recitaverit preces gratiarum actionis, clerici a libro et scotula cum debita reverentia discedent, reponent haec super abacum et sibi exuent superpelliceum.

48. Postremo Episcopus, comitante Superiore ecclesiae et altero quopiam ecclesiastico usque ad ostium externum sacrarii, de ecclesia discedet.

DE MISSA PONTIFICALI PRO DEFUNCTIS
CUM RITU ABSOLUTIONIS.

CAPUT V.

De rebus praeparandis.

1. **A**ltare instruetur Cruce et sex candelabris simplicibus ex aurichalco aut ex cupro cum cereis ex alba cera: apponetur pallium nigri coloris et tobaleae consuetae, advertendo, quod superior tobalea contegere debet latera Altaris. Gradus coeperientur tapeto laneo coloris violacei. In medio gradus infimi praeparabitur pulvinar nigri coloris eiusdem panni sericei ut paramenta, quo utetur Episcopus, quando genuflexus brevi orabit in accessu ad Altare.

2. Disponentur in media Altaris mensa paramenta nigri coloris pro Episcopo, videlicet manipulus, planeta, dalmatica, tunica, stola, Crux pectoralis, cingulum, alba et amictus, quae contegentur velo sericeo nigri coloris. In latere Evangelii ponetur mitra damascena albi coloris, vel linea albi coloris cum vimpa seu velo utendo a ministro illius (a).

3. Ante gradus anteriores Altaris in latere Epistolae statuetur faldistorium ornatum veste sericea nigri coloris, aequali panno sericeo paramentorum, cum suppedaneo, quod aequet gradum infimum Altaris, si faldistorium nimis humile esset; suppedaneum autem cooperietur exiguo tapeto ex panno violaceo.

4. In latere Epistolae ponetur scamnum parvum cum postergali, sine suppedali seu gradu, in usum Ministrorum et contegetur tapeto ex panno violaceo.

5. Abacus coopertus tobalea linea albi coloris statuetur in latere eodem, superque illum disponentur res sequentes. Duo

(a) Romae Emi DD. Cardinales utuntur mitra damascena albi coloris et Episcopi ex tela alba.

candelabra cum cereis pro Acolythis; calix cum purificatorio, patena, hostia, palla et corporali intra bursam; pellicula cum ampullis vini et aquae; campanula; Missale ab Episcopo utendum cum tegumento aequali paramentis; Epistolarium et Evangeliarium convestitum utrumque, ut supra; gremiale pro Episcopo aequale paramentis; intorticia pro elevatione; canon pontificalis; scotula cum candela; pluviale pro Presbytero assistente; thuribulum cum navicula; cussinus aequalis paramentis, vel legile pro Missali; urceus cum pelvi; mantile in lance; manipuli induendi a Ministris; candelae Clero distribuendae, si distributio fieri soleat, et intorticiū aut cereus unus distinctus Episcopo tradendus. Si fiet absolutio post Missam, praeparabitur ibi etiam pluviale pro Episcopo, vasculum aquae sanctae cum aspersorio et prope abacum Crux hastilis.

6. Nisi aderit in media ecclesia castrum doloris vel etiam cadaver, praeparabitur in latere Evangelii parvus tumulus seu lodix nigri coloris explicanda in medio presbyterio.

7. Si aderit castrum doloris, vel cadaver, praeparabitur alterum faldistorium cum veste nigri coloris super exiguo tapeto violaceo in capite castrī doloris vel ad pedes cadaveris.

8. In sacrario super tabulam apud quam parari solent Celebrans et Ministri, disponentur paramenta nigri coloris a Ministris utenda, eaque sunt dalmatica et stola pro Diacono, tunicella pro Subdiacono, bina cingula, binae albae, binique amictus cum biretis, superpelliceum cum bireto pro Presbytero assistente. Super eadem mensa praeparabitur etiam canon pontificalis et scotula cum candela.

9. In medio eiusdem sacrarii aut in parte alia, aderit sedes cameralis super tapeto, in usum Episcopi. Aequum erit etiam praeparare pulvinaria duo violacei coloris, in uno ex genuflectionibus sacrarii, si Episcopo placebit orare.

De functione.

10. Sacra aera turris luctuoso more, pro consuetudine cuiusque loci, pulsabuntur aliquandiu ante functionem, et hora prae-

stituta congregabitur in sacrarium Clerus, qui induet superpelliceum aut aliud insignie chorale, si ex privilegio poterit uti.

11. Presbyter assistens induet superpelliceum, itemque clerici inservientes, ut fungantur officio ipsis attributo.

12. Episcopus hora determinata aderit in sacrario, sedebit sede ibi praeparata, vel uti poterit, si placebit, genuflexorio apposito ad orandum.

13. Rebus omnibus ad functionem peragendam dispositis, Caeremoniarius innuet Episcopo, ut sedeat, itemque clericis, ad hoc officium delectis, ut accipiant canonem et scotulam. Isti consistent Episcopo et cum debitis reverentiis clericus libri minister, praesentabit Episcopo canonem apertum, adstante a dextris altero cum scotula. Presbyter assistens adstabit Episcopo a dextris indicaturus ei quid recitandum sit.

14. Episcopus sedens leget orationes tantum ad paramenta et omittet antiphonam *Ne reminiscaris* cum psalmis et precibus: advertet etiam ut omittat orationes praescriptas ad sandalia et chirothecas, quibus in huiusmodi Missa non utitur.

15. Recitatis ab Episcopo precibus praedictis, clerici a libro et scotula salutabunt eum, recedent ad abacum, in quo canonem et scotulam reponent.

16. Dum Episcopus recitabit orationes ad paramenta praescriptas, Diaconus et Subdiaconus, adiuvantibus Acolythis, induent sibi paramenta sacra, excepto manipulo. Innuente Caeremoniario, quando Episcopus desierit recitare, ut supra. orationes, manu accepto bireto, venient ante Episcopum, reverentiam conficient et consistent a lateribus eius, videlicet Diaconus a dextris, Subdiaconus a sinistris.

17. Clerus procedet ad Altare eodem ordine, quo traditum est capitulis II et III; post Clerum incedet Presbyter assistens a dextris Caeremoniarii, deinde Episcopus, medius inter Ministros, capite cooperto bireto; sequentur clerici inservientes, postremo familiares nobiles Episcopi.

18. Quando Clerus pervenerit ad Altare, genuflexionem quisque aut reverentiam, iuxta gradum suum efficiet, petet stallum suum in chorum, ibique stabit.

19. In ingressu presbyterii Presbyter assistens locum sumet a dextris Diaconi, Episcopus et Ministri caput nudabunt bireto nullaque facta reverentia ad Chorum, procedent ante Altare. Clerici inservientes sequentur Episcopum, servantes ordinem eundem, restantibus qui propiores erunt Episcopo, duos tresve passus post eum. Si Clerus iam adesset in choro officii recitandi causa, Episcopus, Ministri ceterique inservientes in ingressu presbyterii reverentiam conficient Clero in choro praesenti.

20. Episcopus ante Altare progressus, reverentiam ad Crucem faciet, Ministri cum ceteris conficient genuflexionem. Genuclabit Episcopus in pulvino posito super medium gradus infimi ibique brevi tempore orabit; Ministri cum Presbytero assistente genua flectent in pavimento ante gradum infimum; unusquisque de Clero genuclabit loco proprio; clerici inservientes a tergo Episcopi.

21. Post brevem orationem Episcopus, Ministri, Clerus in choro et clerici consurgent. Episcopus cum Ministris et clericis conficient, ut supra, reverentiam vel genuflexionem ad Crucem Altaris, postea salutabunt Chorum prius versus latus Evangelii, deinde Epistolae. Episcopus cum Ministris accedet ad faldistorium, sedebit in ipso, humeris ad Altare conversis; Diaconus eadem positione consistet a dextris, Subdiaconus a sinistris Episcopi. Presbyter assistens accedet ad abacum, itemque clerici inservientes, qui ad lineam se disponent secundum abacum. Clerus in choro stabit in pedes, dum parabitur Episcopus. Familiares nobiles stabunt apud abacum.

• 22. Sedente Episcopo, amovebitur a clerico pulvinus de gradu infimo Altaris, quo usus erit Episcopus ad brevem orationem peragendam, et reponet illum post faldistorium; Caeremoniarius secundus ascendet ad altare, tollet velum a paramentis quo contegebantur et reponet illud in latere Altaris, deinde clericis inservientibus paramenta ipsa distribuet methodo superius innuta num 21. cap. II.

23. Quando clericis distribuentur paramenta, Caeremoniarius, accipiet bireta Ministrorum eaque ponet super scamnum:

tum Diaconus innuente Caeremoniario, exuet Episcopo Crucem pectoralem et mantelletum: Crux pectoralis accipietur a Caeremoniario eodem et dabitur clerico ad hoc delecto, nisi aderit alia Crux pectoralis iam praeparata cum paramentis, quo casu illa ponetur super abacum; mantelletum accipietur a cubiculario, qui stabit a tergo Episcopi, quique etiam expediat extremitatem vestis episcopalis.

24. Iu procinctu etiam erunt familiares nobiles Episcopi, quorum unus deferet urceum cum pelvi, alter mantile in lance; absentibus autem familiaribus praedictis supplebunt clerici duo.

25. Episcopo, dimisso mantelleto, Diaconus porriget biretum, quo sibi ipse Episcopus cooperiet caput. Diaconus extrahet Episcopi digito anulum, quem tradet Caeremoniario, hic autem dabit Presbytero assistenti.

26. Se sistent Episcopo familiares nobiles cum urceo et pelvi: Ministri accipient mantile et explicabunt ipsum super gremium Episcopi, qui lavabit manus. Familiares, sive clerici, qui ministrabunt Episcopo lotionem, stabunt in pedes, sed reverentiam ad eum conficient ante et post actionem antedictam, postea redibunt ad abacum, in quo deponent instrumenta lotionis.

27. Clerici postquam acceperint paramenta, genuflexionem ad Crucem altaris exsequentur et venient ante Episcopum.

28. Diaconus adiuvante Subdiacono, induet Episcopo paramenta, videlicet amictum, albam, cingulum, Crucem pectoralem, stolam, tunicellam, dalmaticam, planetam et manipulum.

29. Quo tempore Ministri paramentis induent Episcopum, clericus unus induet pluviale Presbytero assistenti, qui prosequetur stare apud abacum. Acolythi in promptu erunt, manipulum imposituri Ministris.

30. Postquam Episcopus indutus erit planeta et sederit faldistorio, Diaconus una cum Subdiacono venient ante Episcopum et salutabunt ipsum. Diaconus accipiet mitram a clerico illius custode, qui stabit post Episcopum, eamque capiti ipsius Episcopi reponet. Postea Ministri reverentiam Episcopo iterabunt et accedent ad abacum, ubi ab Acolythis brachio eorum sinistro imponetur manipulus.

31. Caeremoniarius secundus. paramentis clerici distributis, deferet ad abacum velum quo paramenta ipsa contegebantur; canonem cum scotula ex eodem abaco accipiet et afferet ad Altare; canonem apertum ad *Ordinem Missae* ponet in media Altaris mensa ad pedem Crucis, prope canonem ponet scotulam et revertetur ad abacum.

32. Dum Ministri apud abacum assument manipulum, Presbyter assistens veniet ante Episcopum, salutabit ipsum eique appropinquabit et annulum inseret eius digito annulari dexterae manus sine osculis consuetis, atque iterata reverentia, consistet a dextris eius, humeris ad Altare conversis. Ministri, accepto in brachio manipulo, redibunt ante Episcopum, reverentiam ei conficient et Diaconus consistet a sinistris eius, Subdiaconus a sinistris Diaconi eodem statu quo Presbyter assistens.

33. Ministris hoc ordine dispositis, Caeremoniario innuente, assurget Episcopus et discedet de faldistorio medius inter praedictos Ministros, qui curabunt servare eandem cum Episcopo lineam, et sequentur clericus a mitra et clericus caudatarius, qui syrnam vestis episcopalis sustentabit.

34. Episcopus cum Ministris postquam discesserit e faldistorio, duos tresve passus longe ab ipso, salutabit Clerum in choro versus partem Epistolae; procedet versus medium Altaris et salutabit alterum latus chori versus partem Evangelii, postea veniet ad medium Altaris. Progressus cum Ministris Episcopus ante infimum Altaris gradum, vertet aliquantulum caput versus Diaconum, qui sinistrae eius adstabit et ab ipso exuetur mitra. Episcopus reverentiam, Ministri genuflexionem conficient et initium fiet Confessionis, cui respondebunt Ministri. Clericus caudatarius geniculabit a tergo Episcopi. Clericus mitrae minister, accepta mitra e manibus Diaconi, recedet apud abacum ibique stabit. Ceteri clerici inservientes geniculabunt quo loco erunt.

35. Cantorum chorus incipiet et prosequetur cantare introitum et *Kyrie*. Clerus in choro alternatim recitabit Confessionem.

36. Episcopus confessionem recitabit ritu in Missa prae-

scripto et post *Indulgentiam* etc. prosequetur versiculos *Deus tu conversus* etc.

37. Dicto ab Episcopo *Oremus*, Presbyter assistens recedet et veniet prope faldistorium, et stans facie ad Altare conversa, habebit faldistorium a sinistris suis; Diaconus immediate transibit ad dexteram Episcopi et Subdiaconus sinistrae Episcopi appropinquabit.

38. Episcopus medius inter Ministros ascendet ad Altare, sequente clerico mitrae ministro; osculabitur Altare et statim Diaconus reponet ei mitram.

39. Praesto erunt duo clerici cum missali et scotula apud faldistorium.

40. Episcopus mitra coopertus reverentiam faciet ad Crucem. Ministri genuflexionem, et cum ipsis a latere descendet ad faldistorium. Clericus a mitra sequetur Episcopum itemque clericus, qui syrnam vestis Episcopi sustentabit, si opus fuerit, quando Episcopus de Altari descendet.

41. Episcopus quum venerit ad faldistorium, sedebit in ipso, et Presbyter assistens, qui iam ibi aderit, advertet ut sustollat planetam, dalmaticam et tunicellam ne Episcopus eis insideat.

42. Diaconus cum Subdiacono a sinistris eius aderunt ante Episcopum, qui sedens in faldistorio exuetur mitra a Diacono.

43. Episcopus, postquam exutus fuerit mitra, assurget et super sinistram suam convertetur versus Altare. Se sistent ei clerici cum Missali et scotula, et primus eorum sustinebit ei Missale apertum, stante altero cum scotula a sinistris huius. Presbyter assistens manebit a dextris Episcopi Diaconus consistet a dextris, Subdiaconus a sinistris Episcopi, sed aliquantulum retro. Clericus caudatarius, postquam comitatus erit Episcopum ad faldistorium, recedet ad locum suum inter ceteros clericos.

44. Quando Episcopus de Altari descendet iturus ad faldistorium clericus unus aut Caeremoniarius secundus amovebit canonem, qui stabit apertus in medio altaris eumque reponet super abacum.

45. Episcopus ad Altare conversus leget Introitum iunctis manibus et ad prima verba *Requiem aeternam* etc. signum Crucis librum versus faciet, manum sinistram apponens pectori. Recitabit deinde alternatim cum Ministris *Kyrie*, quod idem faciet Clerus in choro.

46. Completo cantu *Kyrie*, Diaconus transibit post Episcopum, Subdiaconus post Diaconum. Episcopus super sinistram suam convertetur ad populum et cantabit *Dominus vobiscum*. Clerus in choro simulatque responderit *Et cum spiritu tuo*, geniculabit et stare prosequuntur in pedes Episcopus, Presbyter assistens, Ministri. Caeremoniarius assistens Episcopo et clericus uterque a libro et scotula. Ceteri omnes geniculabunt ad orationem.

47. Episcopus ritu consueto orationem Missae respondentem tono feriali cantabit.

48. Ad orationis conclusionem assurgit Caeremoniarius secundus, aut clericus quispiam, accipiet ex abaco Epistolarium, accedet ad Subdiaconum eique tradet illud.

49. Post orationem Chorus et ceteri omnes consurgent: praesto erunt apud faldistorium clericus cum mitra et alter cum gremiali, et recedent apud abacum clerici cum libro et scotula.

50. Episcopus post orationem cantatam, conversus super sinistram suam, sedebit faldistorio et sedente Episcopo, sedebit etiam Clerus in choro. Diaconus reponet mitram Episcopo et super genua eius gremiale. Diaconus cum Presbytero assistente a dextris eius reverentiam facient ad Episcopum et sessum pergent ad scamnum ipsis praeparatum, servantes regulam notatam num. 57. cap. III. huius libri:

51. Subdiaconus postquam acceperit librum Epistolarum, procedet in conclusione orationis cum Caeremoniario secundo ante Altare, genuflexionem ad Crucem exsequetur et reverentiam ad Chorum, prius versus partem Evangelii, deinde versus Epistolam et redibit ante Episcopum, ibique manebit cum libro clauso et applicito pectori. Quum discesserint Diaconus et Presbyter assistens ad sedendam, ut supra. Subdiaconus iterabit

reverentiam ad Episcopum, aperiet librum et cantabit Epistolam, quae ipsi indicabitur, librum sibi ipse sustinens. Peracto cantu Epistolae, librum claudet, iderabit reverentiam ad Episcopum, redibit ante Altare, genuflexionem ad Crucem Altaris faciet et reverentiam ad Chorum, ut supra. reveniet ante Episcopum, quem iterum reverebitur, et Epistolarium tradet Caeremoniario vel clerico, qui comitatus eum fuerit.

52. Dum Subdiaconus post cantatam Epistolam praedictas actiones exsequetur, Presbyter assistens nudabit caput, assurget de scamno et redibit ad sinistram Episcopi: praesto erunt prope Episcopum clerici cum Missali et scotula.

53. Postquam Subdiaconus tradiderit Epistolarium, accipiet a clerico Missale, quod apertum sustinebit ante Episcopum, ex quo hic leget Epistolam, Graduale, Sequentiam, *Munda cor meum* et Evangelium; advertet autem quod non est dicendum *Iube Domine* etc. *Dominus sit* etc. priusquam recitet Evangelium. Quando Episcopus iunctis manibus recitabit *Munda cor meum* et Evangelium, sustinebitur ei gremiale ex uno latere a Presbytero assistente, ex altero a Caeremoniario. Si ad recitandum *Munda cor meum* loco Missalis placeret uti Canone, advertet Caeremoniarius ut illum accipiat ex abaco et porrigat Presbytero assistenti, qui eum ponet apertum super Missale pro oratione praedicta. Presbyter assistens etiam advertet, ut indicet et suggerat Episcopo, quid ex Missali sit legendum. Clericus a scotula sustinebit scotulam ipsam, stans prope latus dexterum Subdiaconi.

54. Postquam Episcopus legerit Evangelium, Subdiaconus claudet Missale, ipsumque restituet clerico, a quo acceperit; hic autem se adiunget clerico a scotula, et una facient reverentiam ad Episcopum et revertentur ad abacum, in quo deponent res modo indicatas.

55. Presbyter assistens se adiunget dexteræ Subdiaconi, et reverentia ad Episcopum simul facta, redibunt sessum ad scamnum et caput operient bireto.

56. Interim a cantoribus cantabitur Sequentia *Dies irae dies illa* etc. Si distribuendae Clero erunt candelae, circa di-

midium cantus Sequentiae, videlicet paullo ante vel paullo post iuxta numerum Cleri, duo quatuorve clerici vel etiam numero maiori accedent ad abacum, ac si clerici erunt duo, unus accipiet candelas et alter comitabitur eum, distributurus illas; si fuerint quatuor, duo ipsorum accipient candelas et reliqui duo comitabuntur eos propter distributionem atque hoc modo tractabitur actio ista, si numero etiam fuerint maiori. Quando transibunt ante Celebrantem, reverentia eum honorabunt, itemque in medio choro priusquam candelas distribuunt et postquam distribuerint, genuflexionem conficient ad Altare et reverentiam ad Chorum prius versus partem Evangelii, postea versus partem Epistolae. Unus ex clericis ad hoc officium delectis advertet, ut in primis det intorticium aut cereum distinctum Cappellano Episcopi, qui habitu talari cum pallio indutus aderit prope abacum. Sub finem autem cantus Sequentiae clerici duo pluresve, accensis suis candelis, accedent ad accendendas Cleri candelas; in primis autem advertent, ut accendant intorticium aut cereum Celebrantis, utque reverentiam ad ipsum Episcopum celebrantem, genuflexionem ad Altare et reverentiam ad Chorum conficiant, ut super dictum est.

57. Ad *ŷ. Oro supplex*, aut sub idem fere tempus, Diaconus nudabit caput, assurget et receptum apud abacum Evangeliarium afferet ad Altare, comitante Caeremoniario, exsequens reverentiam prius ad Chorum versus latus Epistolae, deinde ad Episcopum in faldistorio sedentem, postremo ad Chorum versus partem Evangelii: quum venerit ante Altare, genuflexionem faciet, ascendet ad Altare, ponet librum in media altaris mensa, geniculabit in extremitate suppedanei et recitabit *Munda cor meum*.

58. Hoc tempore Presbyter assistens et Subdiaconus nudabunt caput et assurgent, ac sequentibus Acolythis iunctis manibus, venient ante Episcopum et reverentiam ad eum conficient. Subdiaconus cum Acolythis consistent contra Episcopum: Presbyter assistens accedet ad sinistram Episcopi.

59. Diaconus, postquam recitaverit *Munda cor meum*, assurget, librum accipiet, descendet de Altari, genuflexionem fa-

ciet, veniet ante Episcopum et adiunget se Subdiacono, consistens a dextris eius. Caeremoniarius secundus se sistet post aut prope Ministros praedictos.

60. Quando parum aberit, ut compleatur cantus ultimorum verborum Sequentiae, Diaconus, Subdiaconus et Acolythi cum Caeremoniario secundo reverentiam conficient ad Episcopum et procedent ante Altare. Ibi genuflexionem conficient ad Crucem, tum reverentiam ad Chorum prius versus partem Epistolae, postea versus Evangelii latus et procedent versus latus istud ad cantandum Evangelium ritu praescripto in aliis Missis solemnibus pro defunctis.

61. Dum Ministri cum Acolythis peragent genuflexionem ad Altare et reverentias ad Chorum, Caeremoniarius tollet Episcopo gremiale et mitram.

62. Episcopus, statim ac Diaconus cantabit *Dominus vobiscum*, assurget et versus Diaconum ipsum convertetur: Presbyter assistens se sistet a sinistris Episcopi, passum unum retrorsum et stabit ipse quoque conversus ad Diaconum, qui cantabit Evangelium. Clerus consurget, nudato capite, et unusquisque candelam ardentem in choro manu dextera sustinebit. Episcopus celebrans candelam accensam sustinere non debet.

63. Ambo clerici a libro et scotula, simulatque completus erit cantus Evangelii, in promptu stabunt cum rebus praedictis prope faldistorium.

64. Post cantum Evangelii extinguuntur candelaе, quas Clerus in choro sustinebat ardentes.

65. Item completo cantu praedicto, Subdiaconus librum claudet ac tradet uni ex Acolythis, Diaconus et Subdiaconus medii inter Acolyths revenient ante Altare, genuflexionem ad Crucem conficient tantummodo, sine ulla ad Chorum reverentia, revertentur ante Episcopum eique facient reverentiam.

66. Acolythi redibunt ad abacum et Diaconus cum Subdiacono consistent post Episcopum, ut supra dictum est de oratione.

67. Episcopus convertetur ad populum, cantabit *Dominus vobiscum* et conversus super sinistram suam versus Altare can-

tabit *Oremus* et ex Missali submissa voce leget Offertorium. Ministri hoc tempore consistent a lateribus Episcopi, ut in Introitu. Presbyter assistens, qui adstabit dexteræ Episcopi, monstrabit ei quid legendum ex Missali erit.

68. Significetur hoc tempore familiaribus nobilibus Episcopi, vel eis absentibus, clericis duobus suppleantibus, ut parati sint ad lotionem Episcopo ministrandam.

69. Postquam Episcopus legerit Offertorium, conversus super sinistram suam, sedebit faldistorio. Diaconus reponet mitram Episcopo, eique facta cum Subdiacono reverentia, Diaconus accedet ad dexteram, Subdiaconus ad sinistram Episcopi. Diaconus extraet anulum ex digito Episcopi eumque retinebit secum. Se sistent Episcopo familiares nobiles, vel clerici duo ministraturi lotionem Episcopi manibus. Diaconus cum Subdiacono accipiet mantile ipsumque explicabunt super gremium Episcopi: familiaris vel clericus qui deferet urceum cum pelvi effundet aquam super manus Episcopi et actionem istam exsequetur stans, non genuflexus. Episcopus manus absterget mantili, quod sustinebitur a Ministris et recipietur a familiari vel clerico qui illud attulerit: tum uterque familiaris, sive clericus, redibunt simul ad abacum, ibique deponent instrumenta, quae opus fuerunt ad lotionem.

70. Presbyter assistens, statim ac sederit Episcopus post lectionem Offertorii, perget ad abacum, accipiet cussinum vel legile cum Missali, canone et scotula, eaque afferet ad Altare: procedens autem ad Altare, reverentiam ad Chorum in latere Epistolæ, deinde ad Episcopum, postremo ad alteram Chori partem in latere Evangelii exsequetur: quum venerit ante medium infimi gradus Altaris, flectet genu et ad Altare ascendet: consensu suppedaneo ponet res supra nominatas versus cornu Evangelii; aperiet canonem, quem ponet in media mensa, applicans illum ad pedem Crucis, elevabit legile vel aptabit cussinum in latere eodem, superponet sive legili sive cussino Missale apertum, prope ipsum collocabit scotulam et immorabitur super suppedaneo in latere Evangelii, expectans Episcopum: quod si nimis incommoda esset positio Canonis ad pedem Crucis,

poterit cum ponere super legile seu cussinum et prope ipsum super Altaris mensa relinquet Missale clausum.

71. Subdiaconus, postquam Episcopus laverit manus, salutat ipsum et perget ad abacum accepturus calicem eumque allaturus ad Altare, at infra. Acolythus unus in promptu stabit cum ampullis vini et aquae in pelvicula, secuturus Subdiaconum, quando procedet ad Altare, ut inferius docebitur.

72. Postquam Episcopus laverit manus, Diaconus annulum ei reponet.

73. Praesto erit thuriferarius cum thuribulo in plano prope latus Epistolae.

74. Quando omnia disposita erunt ad functionem prosequendam, innuente Caeremoniario assurgit Episcopus, cui dextrorsum adstabit Diaconus. Profectus de faldistorio salutat Chorum in latere Epistolae, procedet deinde versus latus Evangelii et salutat alteram Chori partem in latere Evangelii. Sequentur Episcopum clericus a mitra et clericus caudatarius, qui extremitatem posteriorem vestis Episcopalis sustentabit. Diaconus mitram exuet Episcopo, quando ipse venerit ante infimum gradum Altaris. Episcopus reverentiam, Diaconus genuflexionem ad Crucem conficiet. Episcopus ad Altare ascendet simul cum Diacono: qui partem anteriorem vestis eius sublevabit. Consenso suppedaneo, Episcopus ponens manus extensas super mensam, Altare in medio osculabitur. Clericus cum mitra et clericus caudatarius recedent versus abacum.

75. Procedente ad Altare Episcopo, Clerus in choro stabit in pedes capite nudato et sedebit quando Episcopus iam ad Altare pervenerit.

76. Dum Episcopus ascendet ad Altare, illuc etiam ascendet a latere in cornu Epistolae Subdiaconus cum calice, quomodo erit praeparatus super abaco, superque ipso aderit bursa cum corporali. Acolythus sequetur Subdiaconum, deferens ampullas vini et aquae in pelvicula: Subdiaconus ponet calicem super Altare. Diaconus accipiet bursam et inde extrahet corporale; collocabit bursam versus latus Evangelii et corporale in media mensa explicabit. Idem pallam tollet de patena eamque

ponet super mensam, accipiet patenam cum hostia, quam tradet Episcopo, et procedetur in Missa eodem ordine quo traditum est in aliis Missis solemnibus, exceptis animadversionibus sequentibus.

77. Clericus caudatarius accedet ad Altare thurificationis tempore ad sustinendam syrnam vestis episcopalis, si opus fuerit.

78. Subdiaconus ascendet ad Altare, dum Diaconus tradet Episcopo thuribulum, ad sublevandam planetam a sinistris Episcopi, durante incensatione.

79. Presbyter assistens amovebit ab Altari cussinum seu legile cum Missali propter thurificationem, qua peracta, illud reponet: clericus a scotula ascendet ad Altare ad scotulam ipsam removendam in actione praedicta.

80. Clericus a mitra accedet cum ipsa ad Altare sub finem thurificationis.

81. Peracta Altaris thurificatione, Episcopus tradet thuribulum Diacono; Caeremoniarius autem reponet mitram Episcopo. Diaconus advertet, ne incenset Episcopum, nisi postquam ipsi mitra reposita fuerit.

82. Diaconus, postquam thurificaverit Episcopum; restituet thuribulum thuriferario, qui discedet de Altari.

83. Post haec Diaconus ascendet super gradum superiorem infra suppedaneum et consistet a dextris Episcopi, ascendet etiam Subdiaconus et consistet a sinistris.

84. Familiares nobiles, vel clerici ministrabunt lotionem Episcopo, sed Diaconus cum Subdiacono sustinebunt ei mantile distensum.

85. Profectis ministris lotionis et completa ab Episcopo recitatione psalmi *Lavabo*, Diaconus tollet ei mitram.

86. Diaconus et Subdiaconus sequentur a tergo Episcopum, quando redibit ad medium Altaris, locum sumentem Diacono super gradum superiorem proximum suppedaneo, et Subdiacono ante infimum gradum.

87. Clericus caudatarius recedet quando Episcopus redibit ad medium Altaris, itemque clericus a mitra referet ad abacum mitram ipsam.

88. Dum Episcopus recitabit psalmum *Lavabo* vel paullo ante, discedent ex abaco clerici designati cum candelis ardentibus et pergent in chorum ad accendendas Cleri candelas.

89. Priusquam Episcopus incipiat cantare praefationem, si canon situs erit ad pedem Crucis, Presbyter assistens tollet de cussino seu legili Missale, quod ponet super Altare, accipiet canonem et apertum collocabit super cussinum seu legile. Sin canon iam positus esset super cussino seu legili, advertet ut aperiat Missale ipsumque imponat cussino seu legili tantummodo pro orationibus secretis Missae.

90. Priusquam Episcopus incipiat cantare verba praefationis *Per omnia saecula saeculorum* etc. Caeremoniarius tollet de capite eius pileolum quem portabit ad abacum et reponet super lancem.

91. Sub exitum praefationis Diaconus ascendet ad dextram Episcopi et Subdiaconus ad dextram Diaconi, ut recitent cum Episcopo *Sanctus*, quo recitato, redibunt ad locum suum post Episcopum.

92. Ad orationem *Hanc igitur*, etc. Caeremoniarius aut clericus unus incensum in thuribulum imponet.

93. Ad alteram orationem *Quam oblationem* etc. Diaconus non conscendens suppedaneum consistet a dextris Episcopi et geniculabit super suppedaneum ipsum. Subdiaconus veniet in latus Epistolae, accipiet a thuriferario thuribulum, in quo iam positum erit incensum, genua flectet super gradum superiorem in latere eodem et SS. Sacramentum in elevatione thurificabit. Presbyter assistens geniculabit a sinistris Episcopi in extremitate suppedanei et planetam Episcopi simul cum Diacono in elevatione attollet. Idem Presbyter assistens post elevationem Hostiae assurgit, indicabit Episcopo quid legere debeat, et ad verba consecrationis Calicis rursus genuflectet.

94. Post consecrationem Diaconus stabit super gradu superiori a tergo Episcopi, et ascendet in suppedaneum ad eius dextram, quando detegere Calicem debet.

95. Subdiaconus non ascendet ad Altare, quando ascendet Diaconus ad verba *Et dimitte nobis* etc. siquidem non sustinebit patenam.

96. Chorus manebit genibus flexis usque ad *Agnus Dei*, ut in aliis Missis de requie, itemque clerici cum intorticiis manebunt genibus flexis usque ad Consummationem.

97. Ad *Agnus Dei* Diaconus adstabit dextræ Episcopi, Subdiaconus a dextris Diaconi. Recitato una cum Episcopo *Agnus Dei*, Diaconus et Subdiaconus manebunt loco eodem, quoniam pax neque datur neque accipitur.

98. Quum Episcopus consummaverit Calicem, Caeremoniarus reponet ei pileolum, quem advertet accipere ex abaco.

99. Clerici cum intorticiis discedent cum debitis reverentiis: Clerus in choro extinguet candelas et sedebit.

100. Clericus a mitra recipiet mitram ipsam et praesto erit ad Altare a tergo Episcopi, quando purificatio ad Episcopo accipietur.

101. Presbyter assistens, statim ac Episcopus consummaverit Calicem, ponet canonem apertum ante pedem Crucis, et Missale apertum reponet super cussinum vel legile.

102. Diaconus ministrabit vinum Episcopo in purificatione et in ablutione, et Subdiaconus aquam ei ministrabit in ablutione.

103. Quando Episcopus accipiet purificatinem, in promptu erunt familiares nobiles vel clerici propter lotionem manuum Episcopi.

104. Subdiaconus, postquam Episcopo ministraverit aquam in ablutione, transibit in latus Evangelii Altaris ad abstergendum et cooperiendum calicem. Eodem tempore Presbyter assistens trasferet Missale cum cussino vel legili in cornu Epistolae et clericus sequetur eum, transferens illuc scotulam. Diaconus non discedet a dextra Episcopi. Presbyter assistens postquam Missale super Altare collocaverit, recedet in eodem Epistolae latere posteriori super gradum superiorem.

105. Quando Episcopus post ablutionem reliquerit calicem super Altari, Diaconus reponet ei mitram. Episcopus, adstante ipsi a dextris Diacono, transibit in cornu Epistolae, ubi lavabit manus, et mantile sustinebitur extensum ante eum a Presbytero assistente et a Diacono. Postea Diaconus exuet mitram

Episcopo, qui conversus ad Altare leget ex Missali versiculum *Communione*. Clericus caudatarius revertetur ad sustentandam extremitatem posteriorem vestis episcopalis, si opus fuerit. Clericus cum mitra consistet in plano a latere Epistolae. Diaconus locum sumet in gradu superiori a tergo Episcopi. Subdiaconus absterget, cooperiet calicem, complicabit corporale, reportabit haec omnia ad abacum et redibit ante infimum gradum Altaris, consistens a tergo Diaconi.

106. Postquam Episcopus legerit *ŷ. Communio*, transibit ad medium Altaris, conversus ad populum cantabit *Dominus vobiscum* redibit ad Missale et cantabit orationem *Postcommunionis*. Clerus genuflectet, ut supra notatum est sub num. 46. et 49. Reveniet iterum Episcopus ad medium Altaris, conversus ad populum cantabit *Dominus vobiscum*, convertetur ad Altare et submissa voce dicet *Requiescant in pace*. Diaconus ad Altare conversus cantabit *Requiescant in pace*, quamquam celebrata sit Missa pro uno tantum defuncto.

107. Episcopus ad Altare conversus recitabit orationem *Placeat* etc. et post ipsam osculabitur Altare. Deinde transibit in cornu Evangelii et recitabit Evangelium S. Ioannis.

108. Interim a clericis supradictis accendentur candelae Cleri stantis in choro. Praesto erunt clerici duo, quorum unus sustinebit vasculum aquae sanctae cum aspersorio, alter thuribulum cum navicula. Clericus alter in promptu habebit pluviale utendum ab Episcopo. Aderunt etiam clerici, paramenta Episcopalia recepturi.

109. Si neque cadaver aderit neque castrum doloris, in procintu erunt clerici duo ad explicandum pannum nigrum in medio presbyterio, vel ad statuendum ibi tumulum.

De ritu absolutionis.

110. Episcopus, ultimo Evangelio recitato, redibit ad medium Altaris et a Diacono rursus cooperietur mitra. Presbyter assistens descendet a latere de Altari et recedet ad abacum, apud quem pluviale dimittet, quum functus iam sit offi-

cio suo. Episcopus cum Ministris reverentiam vel genuflexionem respective ad Crucem conficiet, descendet de Altari et venient directe ad faldistorium, in quo sedebit Episcopus, adstante ei dextrorsum Diacono sinistrorsum Subdiacono.

111. Se sistent Episcopo clerici recepturi paramenta et Ministri dimittent manipulos, qui recipiuntur a clerici duobus et ad abacum referentur. Diaconus mitram, Subdiaconus manipulum exuet Episcopo: tum Diaconus adiuvante Subdiacono, exuet Episcopo planetam, dalmaticam ac tunicellam. Paramenta recipiuntur a clericis supra indicatis et referentur ad abacum, Diaconus autem, adiuvante Subdiacono, induet Episcopo pluviale, postremo reponet ei mitram.

112. Si aderit tumultus in medio presbyterio, functio tractabitur sequenti modo.

113. Paratus pluviali et mitra Episcopus sedebit faldistorio et cum ipso considebit Clerus in choro, Ministri recedent ad scamnum ipsis praeparatum et sedebunt. Cantorum chorus cantabit *R. Libera me Domine* etc.

114. Interim in promptu stabunt apud abacum ambo clerici cum vasculo aquae sanctae et cum thuribulo. Caeremoniarum vel clericus unus praeparabit in latere Epistolae cussinum vel legile et super ipsum Missale aut Rituale maioris formae cum ritu absolutionis.

115. Post cantatum versiculum *Requiem aeternam* etc. (ad quem Episcopus nullum faciet Crucis signum) consurgent Ministri, redibunt ad Episcopum et consistent lateribus eius. Appropinquabit Episcopo thuriferarius, eique praesentabit thuribulum, in quo ipse ponet incensum cum benedictione usitata, et Diaconus ministrabit incensum Episcopo.

116. Clericus uterque cum thuribulo et vasculo consistent in gradu superiori a latere Evangelii.

117. Sub finem cantus Responsorii, assurget Episcopus et procedet ad Altare medius inter Ministros. Ante Altare Diaconus exuet ei mitram. Episcopus reverentiam, Ministri autem genuflexionem conficiet. Quum Episcopus ad Altare ascenderit, cantabitur a cantoribus *Kyrie eleison* et Clerus in choro cunsurget.

118. Post tertium *Kyrie* Episcopus cantabit *Pater noster*, et continuabitur secreto: interim convertetur ad presbyterium, cuius in medio aderit tumulus vel pannus niger extensus super pavementum et accepto e manibus Diaconi aspersorio, asperget versus tumulum sive pannum nigrum in medio, a sinistris et a dextris suis: restituet aspersorium Diacono, a quo deinde recipiet thuribulum et adolebit eodem modo quo asperserit: thuribulo Diacono restituto, convertetur cum Ministris ad Altare et in latere Epistolae in libro posito super legili vel cussino, iunctis manibus cantabit versiculos *Et ne nos* etc. *A porta inferi* etc. ut in Rituali, et orationem respondentem.

119. Clerici cum vasculo aquae sanctae et cum thuribulo discedent de Altari et pergunt ad haec instrumenta deponenda.

120. Post orationem Episcopus convertetur versus tumulum aut pannum nigrum et ducens Crucis signum versus ipsum, cantabit *Requiem aeternam* etc. Diaconus animadvertet ad attollendam fimbriam dexteram pluvialis eius. Cantores subiungunt *ŷ. Requiescat in pace*, si pro uno tantum defuncto celebrabuntur exequiae, sin autem pro defunctis pluribus, pluraliter cantabunt versiculum *Requiescant in pace*, et responso *Amen*. Episcopus Crucis signum efficiet versus tumulum seu pannum nigrum, nullum proferens verbum. Si absolutio erit partialis pro uno pluribusve defunctis, ne tum quidem adiungetur *ŷ. Anima eius* aut *Animae eorum* etc.

121. Clerus in choro extinguet candelas, quas sustinuerit ardentes hucusque. Duo clerici immediate tollent pannum, vel tumulum de medio choro.

122. Diaconus reponet mitram Episcopo, qui medius inter Ministros descendet de Altari et debitis reverentiis ad Altare et ad Chorum peractis, redibit ad faldistorium, ubi sacras vestes dimittet, postea revertetur in sacrarium ordine superius descripto.

123. Quod si expositum erit cadaver, vel aderit castrum doloris in media ecclesia, servabitur methodus sequens.

124. Postquam Episcopus indutus erit pluviali et a Diacono coopertus erit mitra, Subdiaconus, accedet ad abacum et

accipiet Crucem hastilem, eique se adiungent Acolythi cum candelabris, ardentibus cereis; clerici cum vasculo aquae sanctae et cum thuribulo antecedent eum. In discessu de Altari, Acolythi et clerici praedicti genuflexionem conficient ad Altaris Crucem, itemque ceteri de Clero. Procedent ad castrum doloris clericus cum vasculo a dextris alterius sustinentis thuribulum; deinde Subdiaconus gestans Crucem, medius inter Acolythos cum candelabris, ut supra; Crucem sequetur Clerus, incedent autem bini cum candela ardenti in manu, servata regula, ut qui dextrorsum ibunt, deferant candelam dextra, biretum sinistra, qui autem sinistrorsum, candelam sustineant sinistra, biretum dextra. Postremo sequetur Episcopus, adstante ei sinistrorsum Diacono, qui caput operiet bireto et fimbriam pluvialis Episcopi elatam sustentabit. Ferme a latere Episcopi, sed aliquantulum retro incedet a dextris eius Cappellanus, qui gestabit intorticium ardens, dummodo ceteri etiam de Clero gestent candelam ardentem. Episcopum sequentur clericus caudatarius, alique duo clerici cum libro et scotula. Seniores seu digniores Cleri incedent propius Episcopum, minus autem digni prope Crucem.

125. Curabitur, ut in capite castrum doloris versus Altare vel, si aderit cadaver, ad pedem feretri seu lecti funebris, in quo iacet cadaver, praeparatum sit aequo intervallo faldistorium, quo utetur Episcopus, collocatum super exiguo tapeto laneo coloris violacei.

126. Quando Crux cum Acolythis aliisque duobus clericis cum vasculo ac thuribulo pervenerint prope castrum doloris flectent iter ad dextram suam, seu versus latus Evangelii Altaris maioris et procedent ulterius usque ad finem eiusdem lateris, ubi Subdiaconus cum Acolythis consistent versa facie ad Altare et aequo intervallo, ut aditum dent Episcopo transeunti in absolutione: ambo clerici cum vasculo ac thuribulo procedent ex parte adversa, quae respondet lateri Epistolae, et consistent in capite castrum doloris, prope faldistorium. Clerus qui sequebatur Crucem, quum pervenerit ad castrum doloris, dirimetur et disponetur in longitudinem a lateribus ita, ut di-

gniores sint versus caput, nempe versus faldistorium et minus digni versus Crucem a Subdiacono sustentam. Episcopus consistet in pedes apud faldistorium cum Diacono a sinistris, qui dimittet biretum, quum illuc venerit.

127. Quando Crux constiterit ad pedem castrî doloris, dum castrum ipsum doloris non impediat eius conspectum, Episcopus reverentiam faciet versus Crucem et sedebit in faldistorio, secus, sedebit innuente ei Caeremoniario.

128. Sedente Episcopo, cantabitur a cantoribus *g. Libera me Domine* etc. Nullum autem Crucis signum Episcopus efficiet versus castrum doloris ad *ŷ. Requiem aeternam* etc.

129. Post versiculum istum Diaconus transibit ad dexteram Episcopi et advertet ut reverentiam et faciat, dum transibit ante ipsum iturus ad dexteram eius. Appropinquabit Episcopo clericus cum thuribulo, in quod Episcopus, ministrante Diacono, incensum iniiciet: recitans formulam consuetam *Ab illo benedicaris* etc. et cum benedictione.

130. Thuriferarius, postquam incensum impositum erit in thuribulum, recepta a Diacono navicula, recedet ad dexteram clerici sustentantis vasculum, qui iam adstabit Diacono dextrorsum.

131. In fine responsorii Diaconus mitram exuet Episcopo, qui assurget ad cantum *Kyrie* et post ipsum cantabit alta voce *Pater noster*, quod continuabitur secreto.

132. Episcopus se movebit de faldistorio, adstante eius dexteræ Diacono, qui sublevabit eius fimbriam dexteram pluvialis. Diaconus aspersorium accipiet ac tradet Episcopo, qui circumibit castrum doloris a sinistris suis, videlicet versus latus Evangelii Altaris. Episcopus in incedendo ter asperget latus castrî doloris, nempe versus Altare, in media et in latere versus ostium ecclesiae, deinde transibit ad pedem castrî doloris, reverentiam faciet ad Crucem a Subdiacono sustentam, Diaconus autem genuflexionem: postea procedet ad alterum latus castrî doloris, ipsumque asperget versus ostium, in medio et versus Altare, tum restituet aspersorium Diacono, hic autem clerico custodi vasculi: reveniet ante faldistorium, reverentiam faciet

ad Altare, Diaconus autem genuflexionem. Diaconus accipiet thuribulum a thuriferario et ipsum tradet Episcopo, qui circummeundo castrum doloris, incensabit illud eodem modo, quo asperserit.

133. Reversus Episcopus ad caput castrum doloris, restituet thuribulum Diacono, hic thuriferario. Ambo clerici cum vasculo et cum thuribulo accedent prope Crucem a Subdiacono sustentam.

134. Episcopus revertetur ad faldistorium ibique stabit humeris ad Altare conversis, eodem modo, quo prius ibi sedebat. Diaconus stabit a dextris eius. Accedent ambo clerici cum scotula et libro, ex quo Episcopus cantabit versiculos *Et ne nos inducas* etc. et orationem respondentem iunctis manibus.

135. Post orationem clericus cum libro, quin claudat eum, recedet aliquantulum ad sinistram Episcopi, qui signum Crucis dextra efficiens versus castrum doloris, cantabit *Requiem aeternam* etc. et Diaconus attollet eius fimbriam dexteram pluvialis. Post haec cantores subiungent *Requiescat in pace*, vel *Requiescant in pace*, iuxta regulam superius traditam. Episcopus, quin dicat versiculum *Anima eius* etc. vel *Animae eorum* etc. alterum Crucis signum ducet versus castrum doloris, et sedebit: Diaconus reponet eius capiti mitram et redibit ad sinistram eius. Profeiscetur Crux cum Acolythis, praecedentibus clericis cum vasculo ac thuribulo, sequetur Clerus ordine supra dicto et ultimo loco Episcopus cum Diacono, sequentibus clerico caudatario et reliquis duobus a libro et scotula, omnesque revertentur in sacrarium, ubi Episcopus vestes sacras dimittet.

136. Si aderit cadaver expositum super feretro vel etiam super lecto funebri, servabitur ritus, quem heic subiicimus.

137. Accessus ad feretrum vel lectum funebrem peragetur eodem modo, quo superius de castro doloris dictum est; Crux sustinebitur a Subdiacono ad caput cadaveris et Episcopus consistet ad pedes eiusdem.

138. Sin autem cadaver esset Sacerdotis, vel Episcopi, aut Cardinalis, quod tamen collocatum erit capite ad Altare et pedibus ad ostium conversis, in accessu ad feretrum seu lectum funebrem, alia tenebitur methodus (a).

(a) Cadaver laici, quamvis esset vir primarius aut patronus eccle-

139. Quum igitur cadaveris caput versum sit ad Altare, et pedes ad ostium ecclesiae, clerici cum vasculo ac thuribulo, Subdiaconus et Acolythi circumibunt a dextra cadaveris: quum ventum erit ad pedes, clerici cum vasculo ac thuribulo consistent prope faldistorium. Subdiaconus cum Acolythis, trauseunt ad sinistram cadaveris, redibunt ad caput ipsius ibique subsistent, humeris ad Altare et facie ad cadaver conversa. Clerus sequetur Subdiaconum cruciferum et quum venerit ad caput feretri seu lecti funebris, non dirimetur, sed sequetur Subdiaconum usque ad pedem cadaveris: ibi vero dirimetur et in binos ordines circa feretrum seu lectum funebrem disponetur in lateribus, minus dignis prope Subdiaconum, dignioribus autem propius Episcopum consistentibus. Episcopus autem cum Diacono transiens ad dexteram cadaveris veniet ad pedes illius et consistet.

140. Episcopus ad faldistorium quum venerit, sedebit et a Diacono exuetur mitra. Se sistent Episcopo ambo clerici cum libro et scotula: Episcopus assurgit et ex libro cantabit tono feriali orationem *Non intres in iudicium* etc. qua in oratione nulla fiet variatio, quamvis absolutio perageretur super cadaver defunctae.

141. Post orationem supradictam clerici a libro et scotula recedent, Episcopus autem sedebit, cooperietur mitra a Diacono, qui consistet a sinistris eius.

142. Quod spectat ad cantum R. *Libera me, Domine* etc. ad benedictionem incensi, ad aspersionem atque thurificationem, omnia peragentur ut supra. Advertatur, quod Episcopus circumire cadaver debet a sinistra ad dextram, aspergens nempe versus pedem sinistram, versus medium et versus humerum sinistram; facta deinde ad Crucem reverentia, asperget versus humerum dexterum, versus medium et versus pedem dexterum. Hoc ipsum observabitur in thurificatione. Postmodum recitabit versiculos et orationem *Deus, cui proprium est* etc. ut supra.

siac, nunquam collocari debet pedibus ad ostium conversis: multo etiam minus si ageretur de cadavere mulieris.

143. Post orationem modo dictam, a cantoribus cantabitur antiphona *In paradisum* etc. post quam Episcopus stans in pedes intonabit antiphonam *Ego sum*, et cantores alternatim cantabunt *Benedictus*: Episcopus capite nudato stare in pedes prosequetur. Ad repetitionem autem antiphonae praedictae *Ego sum* sedebit et mitra a Diacono rursus cooperietur.

144. Interim appropinquabit Diacono clericus cum vasculo et aspersorio.

145. Completo cantu praedictae antiphonae, Diaconus exuet mitram Episcopo, qui assurget, cantabit tono feriali *Kyrie eleison*, Chorus respondebit *Christe eleison*, et Episcopus subiunget *Kyrie eleison*, deinde *Pater noster* et continuabitur secreto. Diaconus aspersorium accipiet et porriget Episcopo, qui duos tresve passus appropinquans feretro seu lecto funebri, cadaver asperget in medio, a sinistris et a dextris suis, tum aspersorium restituet Diacono, hic autem clerico.

146. Reversus Episcopus ante faldistorium, cantabit ex libro versiculos *Et ne nos* etc. cum iis qui sequentur, et orationem *Fac quaesumus Domine* etc. post quam recedentibus versus sinistram eius clericis cum libro et scotula, ipse Crucis signum ducens versus cadaver, dicet *Requiem aeternam* etc. et cantores subiungent *Requiescat in pace*. Responso *Amen* a Choro, Episcopus submissa voce dicet *Anima eius* etc.

147. Proficiscetur Subdiaconus cum Cruce inter Acolythos, praecedentibus clericis cum vasculo ac thuribulo, sequente Clero atque ultimo loco Episcopo, et redibitur in sacrarium. Episcopus recitabit antiphonam *Si iniquitates* et psalmum *De profundis* submissa voce et alternatim cum Clero ac repetet antiphonam *Si iniquitates observaveris Domine* etc.

148. Episcopus in sacrarium ingressus, nullum subiungens versiculum aut orationem, reverentiam faciet ad Crucem sive imaginem primariam sacrarii et vestes sacras dimittet.

149. In exequiis autem super cadaver Episcopi aut Cardinalis, omnia, ut supra, peragentur, excepto quod post orationem *Non intres* etc. cantabitur ꝛ *Libera me Domine* etc. aspergetur, thurificabitur et recitabitur una ex orationibus praescriptis in

Pontificali Romano parte III. *tit. De officio, quod post Missam solemnem pro defunctis agitur*; post ipsam autem omittetur antiphona *In paradisum, Benedictus* cum versiculis reliquis et oratione, ac *De profundis* in reditu ad sacrarium quum hoc praescribatur a Caeremoniali Episcoporum lib. II. cap. XI.

150. Si Episcopus sacris vestibus induetur in sacrario, attendentur instructiones superius traditae cap. III. cum exceptionibus notatis in Missa pro defunctis.

DE VARIATIONIBUS
IN MISSIS FERALIBUS.

CAPUT VI.

1. **I**n Missis Adventus et Quadragesimae, in quibus Ministri sacri utuntur planetis ante pectus plicatis, praeparabuntur planetae eadem super abacum aut super scamnum Ministrorum, et stola latior pro Diacono super abacum.

2, Diaconus cum Subdiacono in sacrario induent amictum, albam et cingulum; Diaconus autem assumet etiam stolam diaconalem, et procedent ad Altare. Postea induent Episcopum paramentis superius notatis et dum recedent ad abacum assumpturi manipulum, assument etiam planetam plicatam.

3. Subdiaconus dimittet planetam antedictam pro cantanda Epistola, eamque resumet postquam osculatus fuerit manum Episcopi et acceperit benedictionem; resumpta autem planeta, Missale sustinebit ante Episcopum, ex quo³ leget Epistolam etc.

4. Diaconus dimittet planetam plicatam et induet stolam latiore priusquam librum Evangeliorum afferat ad Altare; deponet autem stolam latiore, resumpturus planetam plicatam, postquam Episcopo, qui manus abluerit post consummationem, exuerit mitram.

DE COMMUNIONE CLERI
IN MISSA SOLEMNI.

CAPUT VII.

1. **R**itum Offertorii supersedemus hoc loco describere; potest enim conferri capitulum XI. lib. V. in quo haec exposita sunt.

2. Postquam Celebrans sumpserit Calicem, Diaconus palla calicem cooperiet, amovebit operculum a pyxide, quam ponet in medio corporali: tum Episcopus, Presbyter assistens, Diaconus et Subdiaconus genuflexionem conficient et locum commutabunt, videlicet Diaconus descendet super gradum superiorem in cornu Epistolae, habens Altare a dextris suis, Presbyter assistens transibit in latus Epistolae et consistet a dextris Diaconi in gradu superiori, Subdiaconus vadet in latus Evangelii et consistet super gradum superiorem e regione Diaconi, Episcopus autem convertetur super latus suum, sinistrum versus communicandos, advertens ne vertat humeros ad Sacramentum.

3. Communicandi genuflexi erunt in plano chori si eorum numerus et amplitudo chori ipsius id patietur, secus geniculabunt loco suo.

4. Diaconus profunde inclinatus cantabit *Confiteor* eodemque statu stabunt Subdiaconus et ceteri communicandi.

5. Clerici duo in promptu erunt cum mappa explicanda ante communicandos.

6. Cantato aut recitato a Diacono *Confiteor*, Episcopus subiunget ambas orationes *Misereatur vestri* etc. *Indulgentiam* etc. post eas convertetur ad Altare et genuflexionem faciet.

7. Si Ministri ad sacram mensam accedent, quando Episcopus post recitatas praedictas ambas orationes convertetur ad Altare, procedent in medium et geniculabunt in suppedaneo; si Presbyter assistens etiam communicabit, ut assolet in feria V. maioris hebdomadae, geniculabit in extremitate suppedanei a dextris Diaconi. Ambo Acolythi ascendent ad Altare, genua fle-

ctent in extremitate laterali suppedanei et distendent mappam, quam sustinebunt in eius extremitatibus. Presbyter assistens, nisi de mensa divina participabit, remanebit loco superius indicato.

8. Episcopus ad Altare conversus, genuflexionem efficiet, manu sinistra pyxidem accipiet ad nodum et dextra unam sacram particulam, convertetur ad communicandos, dicet *Ecce Agnus Dei* etc. ac tribus vicibus *Domine non sum dignus* etc. atque S. Eucharistiam administrabit Presbytero assistenti, si communicabit, Diacono et Subdiacono, qui priusquam sanctissimum Christi corpus accipiant, osculabuntur Episcopi dextram, quam ipse porriget eis.

9. Postquam Diaconus et Subdiaconus sanctam Eucharistiam acceperint, Acolythus primus retrahet mappam. Diaconus cum Subdiacono assurgent, genuflexionem conficient, et Diaconus accedet ad dextram Episcopi, Subdiaconus ad sinistram. Presbyter assistens, si communicaverit, consurget cum praedictis Ministris, genuflexionem faciet et recedet quo loco erat ad *Confiteor*. Diaconus accipiet patenam, quam supponet communicandorum mento; Subdiaconus autem stabit iunctis manibus. De modo administrandi Communionem Clero et populo servabitur ordo statutus cap. V. lib. II. (a). notando, quod communicandi osculari debent Episcopi manum priusquam ab ipso accipiant S. Particulam.

10. Communione peracta, Episcopus redibit ad Altare, si ad balaustrium descenderit ad administrandam populo Communionem, sin minus convertetur ad Altare et reposita super Altari pyxide, si aderit in ea Sacramentum, genuflexionem faciet cum Ministris.

11. Presbyter assistens redibit ad Missale in cornu Evangelii, Diaconus ad dextram Episcopi et Subdiaconus ad dextram Diaconi; purificabitur pyxis ab Episcopo et Missa ritu statuto persolvetur.

(a) Vide adnotationem citati capituli V. lib. II. num. 7. subiectam.

DE FESTO PURIFICATIONIS B. VIRGINIS.

CAPUT VIII.

De rebus praeparandis.

1. **A**ltare ornabitur tobaleis, tapeto quod gradus cooperiat, et pallio albi coloris, cui superponetur violaceum (excepto casu, quo festum Purificationis B. Virginis incideret in unam ex Dominicis secundae classis, in qua cantabitur Missa de Dominica). Candelabra super Altari cum cereis et Cruce erunt plus minusve nobilia, prout magis minusve solemniter festum antedictum celebrabitur. Inter candelabra nec Reliquiaria interponentur, nec signa sive imagines Sanctorum nec vasa florum, quae si placebit adhibere, praeparabuntur loco recondito ut debito tempore adhiberi possint, sicut docebitur inferius. Sin Altare B. Virgini sacrum esset, vel vigeret usus exponendi Reliquias eius in medio Altari ante Crucem, licebit Reliquias istas apponere.

2. Super mensam Altaris praeparabuntur paramenta episcopalia, videlicet pluviale cum stola violacea, Crux pectoralis, cingulum, alba et amictus, quae cooperientur velo coloris violacei. In latere Evangelii aderit mitra auriphrygiata, cum vimpa seu velo utendo a Cappellano illius.

3. Super infimum Altaris gradum ponetur pulvinar violacei coloris, in quo geniculabit Episcopus et in latere Epistolae ante gradus praeparabitur faldistorium cum veste violacea superposita alteri vesti albi coloris propter Missam, quae ab ipso Episcopo cantabitur.

4. In latere Epistolae statuatur abacus albo mantili coopertus, in quo aderunt candelabra cum cereis pro Acolythis: vasculum aquae sanctae cum aspersorio; thuribulum cum navicula; Missale convestitum tegumento violaceo, utendum ab Episcopo, et legile vel cussinus coloris violacei pro Missali; sco-

tula cum candela; gremiale lineum albi coloris cum lemniscis, ab Episcopo utendum in candelarum distributione; urceus cum pelvi et mantile in lance; binae planetae plicatae pro Ministris.

5. Ad Missam ab Episcopo cantandam, in altero abaco contexto. ut supra, albo mantili, praeparabitur calix cum patena, cum hostia, purificatorio, palla et corporali intra bursam albi coloris; ampullae vini et aquae in pelvicula; campanula; intorticia quatuor pro elevatione; Missale cum veste albi coloris et cussinus albus pro Missali; et Epistolarium atque Evangeliarium cum vestibis similibus; manipuli pro Episcopo et Ministris; velum humerale pro Subdiacono, albi coloris; pluviale albi coloris utendum a Presbytero assistente; pro Episcopo autem caligae et sandalia albi coloris; mitra pretiosa; planeta, tunicella, dalmatica et chirothecae pariter coloris albi, atque haec omnia contegentur velo amplo coloris violacei, ne ullo modo color albus appareat.

6. Prope abacum statuetur Crux processionalis.

7. Tertius etiam abacus, sed minoris formae, praeparabitur in latere Epistolae, proximus Altari, in quo disponentur candelae distribuendae Clero. Magistratui ac populo, atque inter eas aderit una spectabilior pro Episcopo.

8. In sacrario praeparabuntur bini amictus, binae albae et bina cingula, stola una coloris violacei pro Ministris, superpellicea sufficienti numero pro Clero et inservientibus, dalmatica albi coloris cum stola, ac tunicella similis utendae a Ministris in Missa solenni.

9. Si festum incideret in unam ex Dominicis privilegiatis, ut ante dictum est, paramenta Ministrorum, Celebrantis, et Episcopi etiam, si cantabit Missam, sunt violacei coloris.

10. Sin autem festum celebraretur ritu primae classis, utpote titulus ecclesiae, vel alia de caussa, hoc casu quamvis incideret in unam ex praedictis Dominicis, celebrabitur Missa de B. Virgine cum commemoratione Dominicae.

De functione.

11. Hora praestituta Episcopus accedet ad sacrarium ibique legens psalmos cum precibus vacabit Missae praeparationi: si ecclesia erit conventualis, postquam in choro cantata aut recitata fuerit Hora tertia, Ministri parati amictu, alba et cingulo, Diaconus autem etiam stola diaconali violacea, se adiungent Episcopo et sequentibus clericis, procedent ad Altare, ibique facta respective genuflexione vel reverentia ad Crucem servabunt ritum superius notatum in Vesperis et in Missis pontificalibus.

12. Assurgente post brevem orationem Episcopo, consurgent etiam Ministri et clerici; ab omnibus fiet reverentia ad Crucem altaris, deinde ad Clerum in choro: Episcopus sessum ibit ad faldistorium, humeris ad Altare conversis; Ministri autem consistent hinc inde a lateribus Episcopi.

13. Faldistorio sedente Episcopo, distribuentur clericis paramenta episcopalia.

14. Diaconus, quando praesto erunt clerici cum paramentis, Crucem pectoralem tollet Episcopo et adiuvante Subdiacono, mantelletum et mozzetam, si utetur, exuet ei et induet eum amictu, alba, cingulo, Cruce pectorali, stola et pluviali violaceo: deinde imponet ei mitram, tum facta ad ipsum reverentia simul cum Subdiacono, ambo iunctim accedent ad abacum.

15. Si Episcopus vestes sacras assumet in sacrario, servabitur methodus, quae superiori capitulo IV. praescripta fuit.

16. Diaconus et Subdiaconus planetas plicatas induent prope abacum et redibunt ad Episcopum, cui reverentia facta, consistent a lateribus eiusque fimbrias pluvialis attollent. Hoc tempore clericus unus ponet super Altare in latere Epistolae Missale cum cussino vel legili, alter detegit candelas benedicens, positas in minori abaco prope Altare, ut supra dictum est.

17. Episcopus cum Ministris procedet ad Altare, exsequens consuetas ad Chorum reverentias. Ante gradus Altaris, quum venerit, Episcopus exuetur mitra a Diacono; consenso sup-

pedaneo, mensam in medio osculabitur et transibit in cornu Epistolae.

18. Ministri consistent a lateribus Episcopi; Diaconus autem sustentabit fimbriam dexteram pluvialis eius, dum benedicet candelas.

19. Episcopus stans in latere Epistolae, ut supra, cantabit *Dominus vobiscum* et orationes tono feriali, advertens ut benedicat candelas, quando erit in Missali notatum eique in actione ista Diaconus sublevabit fimbriam pluvialis.

20. Ambo clerici cum vasculo ac thuribulo praesto erunt apud Altare a latere Epistolae ante gradus, in principio quintae orationis.

21. Recitata ab Episcopo praedicta oratione quinta, ascendet ad Altare thuriferarius, qui naviculam Diacono tradet. Subdiaconus appropinquabit dextrae Episcopi, ut eius pluviale attollat.

22. Diaconus cum osculis ministrabit incensum Episcopo, qui cum benedictione consueta *Ab illo benedicaris* etc. imponet illud in thuribulum a thuriferario sustentum.

23. Appropinquabit Diacono clericus cum vasculo aquae sanctae, et recedente aliquantulum thuriferario, Diaconus aspersorium cum osculis porriget Episcopo, qui candelas asperget in medio, a dextris et a sinistris suis.

24. Aspersorio ab Episcopo reddito Diacono et a Diacono clerico, thuriferarius tradet thuribulum Diacono, hic autem Episcopo, qui candelas thurificabit eodem modo, quo asperse-
serit; thuribulum reddet Diacono, quod recipietur a thuriferario.

25. Ambo clerici cum vasculo ac thuribulo, peracta ad Altare genuflexione, redibunt ad abacum, in quo deponent res indicatas.

26. Interim praesto erit apud Altare dignior Cleri, cuius officium tradere candellam Episcopo. Itidem clericus unus in promptu habebit gremiale lineum in usum Episcopi et alter vel etiam duo clerici in procinctu erunt trasferendi faldistorium super Altare, ut infra.

27. Episcopus postquam asperserit ac thurificaverit candelas, veniet cum Ministris ad medium Altaris et ad Altare ipsum humeros convertet.

28. Caeremoniarius vel alius quispiam, ad quem spectare poterit de more cuiusque ecclesiae, accipiet candelam Episcopi eamque tradet digniori Cleri, qui iam conscensis gradibus Altaris, aderit e regione Episcopi. Dignior accipiet candelam eamque porriget Episcopo, osculans manum eius. Episcopus candelam acceptam osculabitur ac tradet Diacono, qui pariter osculabitur manum Episcopi, quo momento ipsi tradet candelam, Diaconus autem committet illam Cappellano Episcopi vel clerico, qui ad hanc rem aderit prope Diaconum, eamque custodiet, ut docebitur infra.

29. A clericis statuatur faldistorium in medio Altari, Episcopus in illo sedebit, Diaconus imponet mitram Episcopo, deinde gremiale, adiuvante Subdiacono, quod lemniscis firmabitur faldistorio, vel etiam cingulo Episcopi.

30. Clericus unus accipiet candelas et cum ipsis consistet prope Subdiaconum, qui successive eas porriget Episcopo.

31. Immediate chorus cantorum incipiet ac prosequetur, distributionis tempore, cantare antiphonas et responsoria *Lumen ad revelationem* etc.

32. Episcopus initium faciet distributionis candelarum, prius digniori de Clero, a quo illas acceperit, postea ceteris. Ministri, si fuerint Canonici neque adsint Praelati, candelam accipient immediate post digniorem Cleri; secus accipiant illam, postquam accederint Canonici.

33. Quicumque candelam recipiet, osculabitur prius candelam, postea manum Episcopi; Praelati et Canonici illam accipient stantes ceteri de Clero, genuflexi.

34. In accessu Cleri ad Altare ad recipiendam candelam, ut vitetur confusio, servabitur ordo praescriptus in Communionis cap. V. lib. II.

35. Magistratus saecularis, si aderit, accedet ad candelam accipiendam quo loco ipsi assignatur a Caeremoniali Episcoporum lib. II. cap. XVI.

36. Quod spectat ad laicos et mulieres, ad confusionem vitandam, Parochus aut alius Presbyter stola et superpellicio indutus in sacello seiuncto et distincto ab Altari maiore peraget distributionem, advertendo ut viri, priusquam foeminae, separatim illuc accedant.

37. Sub finem distributionis in promptu stabunt familiares nobiles Episcopi cum instrumentis lotionis, atque iis absentibus supplebunt clerici duo: item in promptu erunt clerici delecti ad accendendas in choro Cleri candelas atque thuriferarius cum thuribulo.

38. Quum Episcopus distributionem candelarum peregerit, lavabit manus et dimittet gremiale.

39. Diaconus exuet mitram Episcopo, qui assurgens de faldistorio, convertetur ad Altare et ex Missali posito super mensa cantabit *Oremus* et orationem *Exaudi, quaesumus, Domine* etc. tono feriali. Si tamen festum Purificationis occurreret post Septuagesimam et in diem feriale, postquam Episcopus cantaverit *Oremus*, Diaconus in cantu subiunget *Flectamus genua* omnesque genuflectent, excepto Episcopo; Subdiaconus autem cantabit *Levate* et consurgent omnes, atque Episcopus cantabit orationem supradictam.

40. Post orationem Episcopus redibit ad faldistorium positum in suppedaneo Altaris, ibique rursus sedebit et a Diacono mitra cooperietur.

41. Accensis candelis eorum omnium, qui processioni intererunt, Subdiaconus accedet ad abacum, accipiet Crucem processionalem et medius inter Acolythos, qui deferent candelabra cum cereis ardentibus, veniet in ingressum presbyterii ante Episcopum.

42. Thuriferarius ascendet ad Altare ac thuribulum praesentabit Episcopo, qui incensum, ministrante Diacono, in thuribulum imponet cum benedictione consueta.

43. Descendet de Altari thuriferarius et prope Crucem consistet.

44. Diaconus conversus ad populum cantabit *Procedamus in pace* et cantores prosequentes cantum respondebunt *in nomine Christi. Amen.*

45. Appropinquabit Altari clericus aut Cappellanus, qui custodiet cereum Episcopi eumque tradet Diacono, hic autem Episcopo, osculans manum eius. Non esset incongruum, ut cereo Episcopi appositus esset paramanus. Diaconus etiam suam a clerico candelam ardentem accipiet.

46. Processio fiet intra ecclesiam, quae si habebit naves minores, processio procedet a dextra per navem, quae respondet lateri Evangelii, et redibit per navem principalem: secus procedet a dextra et revertetur, ut supra, per partem mediam ecclesiae.

47. In processione sequens ordo servabitur. Praeibit thuriferarius, deinde Subdiaconus, qui Crucem gestabit medius inter Acolythos cum candelabris, ardentibus cereis. Subdiaconum sequentur cantores, qui cantabunt antiphonas et responsoria *Adorna thalamum* etc. Post cantores ibunt bini qui de Clero sunt, divisi iuxta gradus, singuli sustinentes candelam ardentem, quam qui incedent dextrorsum gestabunt manu dextera, qui sinistrorsum, sinistra: si in fine alicuius ordinis sive gradus, ex. gr. Beneficiariorum aut Canonicorum, incederent terni, qui medium locum obtinebit, gestabit candelam dextra. Postremo loco incedet Episcopus, qui dextra sustinebit cereum, Diacono sinistris eius adstante, qui capite bireto cooperto candelam gestabit sinistra. Si processio egredietur de ecclesia, Clerus cooperiet caput bireto, secus unusquisque biretum sustinebit manu. Post Episcopum, incedent clericus a mitra et caudatarius, qui syrnam vestis Episcopalis sustentabit, postea Praelati, siqui aderunt; processionem populus sequetur.

48. Processio dirigetur per ecclesiam et revertetur ad Altare primum.

49. Quando processio erit extra presbyterium, inter candelabra apponentur signa Sanctorum, aut Reliquiaria, si solebit ipsis exornari Altare, removebitur pallium coloris violacei, relicto altero albi coloris; tolletur velum violaceum ex abaco et vestis etiam faldistorii: ponetur faldistorium in latere Epistolae ante gradus Altaris.

50. Si processio transibit ante Altare, in quo asservabitur

SS. Sacramentum, genuflectetur ab omnibus capite nudato in transitu, excepto tantum Subdiacono gestante Crucem: Episcopus quoque genuflectet, sine pulvino, dimittens etiam mitram et pileolum, quibus exuetur a Diacono.

51. In reditu processionis, quando Crux pervenerit ad presbyterium, vel in ingressu ecclesiae cantorum chorus cantabit antiphonam *Obtulerunt pro eo* etc.

52. Subdiaconus ad Altare quum venerit, deponet Crucem seorsim et consistent a latere sinistro faldistorii; Acolythi deponent candelabra super abacum, thuriferarius thuribulum, et in ipso renovabit ignem, si opus fuerit; ceteri de Clero, reverentia vel genuflexione facta ad Crucem et mutua inter se inclinatione, recedent ad subseilia et candelas extinguunt.

53. Episcopus ante altare progressus, salutabit Crucem et accedet ad faldistorium, ibi sedens tradet cereum Diacono, qui committet illum cappellano Episcopi.

54. Diaconus et Subdiaconus reverentiam conficient ad Episcopum et comitantibus clericis duobus recedent in sacrarium ad paramenta induenda pro Missa.

55. Hoc tempore Episcopo a cubiculario suo induentur caligae cum sandaliis albi coloris. In actione ista stabunt ante Episcopum clerici quatuor.

56. Ministri ex sacrario, ut supra, revertentur ad Altare et induent Episcopum paramentis albi coloris propter Missam, quae celebrabitur ritibus capitulo III. libri huius notatis, ea tantum differentia, ut Episcopus in cantu Evangelii dextra sustineat cereum ardentem, quem accipiet postquam exutus fuerit mitra et dimittet statim post absolutum cantum Evangelii. Clerus autem sustinebit candelam ardentem ad cantum Evangelii et a *Sanctus* usque ad Consummationem.

57. Si Missa erit de Dominica, candelae benedictae non accendentur Missae tempore. Episcopus extraneus, seu non Ordinarium, si benedicet candelas, cineres et palmas, debet etiam cantare Missam, quae sequitur benedictiones antedictas iuxta decisiones S. Rit. Congregationis, quas superius retulimus.

FERIA IV. CINERUM.

CAPUT IX.

De rebus praeparandis.

1. Altare maius ornabitur tobaleis, pallio coloris violacei ac tapeto simili, quod gradus altaris cooperiet. Super Altari ponentur candelabra sex cum cereis et Cruce: candelabra autem nequaquam sunt nobilia.

2. Super Altaris mensam praeparabuntur paramenta episcopalia, videlicet pluviale cum stola coloris violacei, cingulum, alba et amictus, quae velo simili contegentur. In latere Evangelii mitra auriphrygiata cum velo pro Ministro illius. In latere Epistolae in lance argentea vel inargentata cineres, ex olivis et palmis anno superiore benedictis, aridi et minutatim triti ac velo violaceo contegentur.

3. In infimo Altaris gradu praeparabitur pulvinar violaceum in quo geniculabit Episcopus, et faldistorium cum veste seu tegumento violaceo in latere Epistolae ante gradus Altaris eiusdem.

4. Super abacum a latere Epistolae positum, qui contegetur albo mantili, disponentur res sequentes. Candelabra cum cereis pro Acolythis: urceus cum pelvi: mantile in lance: aliquantum medullae panis in lance: vasculum aquae sanctae cum aspersorio; gremiale albi coloris lineum cum lemniscis, utendum ab Episcopo: scotula cum candela: thuribulum cum navicula: Missale convestitum tegumento violaceo: cussinus aut legile pro sustinendo Missali: binae planetae plicatae coloris violacei, induendae a Ministris cum manipulis eiusdem coloris. In canistro paramenta episcopalia, videlicet planeta, dalmatica ac tunicella violacei coloris, chirothecae in lance, quae postea ponentur super Altare; caligae et sandalia in lance contexta velo violaceo; Epistolarium et Evangeliarium cum veste viola-

cea: canon pontificalis: manipulus Episcopi: gremiale violaceum simile reliquis paramentis: stola latior Diaconi; pluviale Presbyteri assistentis; velum humerale utendum a Subdiacono: ampullae vini et aquae in pelvicula: campanula: intorticia quatuor ad elevationem: calix cum patena et hostia, purificatorium, palla et intra bursam corporale. Prope latus Epistolae aderit scamnum pro Ministris contextum tapeto laneo coloris violacei.

5. In sacrario autem amictus duo, totidemque albae et cingula ac stola violacea pro Ministris: superpellicea numero sufficienti pro clericis inservientibus.

De functione.

6. Hora praestituta (ac si Ecclesia erit conventualis, post cantatam sive recitatam Horam nonam tam officii divini, quam officii B. M. V.) Ministri se parabunt amictu, alba et cingulo. Diaconus autem stola quoque Diaconali. Episcopus recitabit psalmos et preces ad praeparationem.

7. Ministri cum clericis cumque Episcopo procedent ad Altare, quo modo traditum est capitulo superiori.

8. Episcopus post brevem orationem assurget, salutabit Chorum et sessum accedet ad faldistorium. Sedente Episcopo, distribuentur clericis paramenta episcopalia.

9. Paramentis episcopalibus distributis, Diaconus tollet Episcopo Crucem pectoralem et adiuvente Subdiacono exuet ei mantelletum vel mozzetam atque induet paramenta, videlicet amictum, albam, cingulum, Crucem pectoralem, stolam et pluviale, Subdiacono in hac etiam actione adiuvente. Postmodum Diaconus imponet ei mitram et facta ad ipsum reverentia, perget cum Subdiacono ab abacum, ubi assument planetas plicatas, quibus assumptis, revertentur ad Episcopum eique iterata reverentia, consistent a lateribus eius. Interea in Altari a latere Epistolae ponetur super cussinum vel legile Missale apertum utendum ab Episcopo in Cinerum benedictione.

10. Si Episcopus parabitur in sacrario, servabitur methodu attributa superiori capitulo IV.

11. Episcopus assurgit de faldistorio et Ministri sublevant eius fimbrias pluvialis: conficiet cum ipsis reverentiam ad Chorum et procedet ante Altare.

12. Diaconus exuet mitram Episcopo, qui facta reverentia et a Ministris genuflexione ad Crucem, ascendet cum ipsis ad Altare.

13. Episcopus Altare osculabitur et comitantibus Ministris, qui semper adstant ei a lateribus, transibit in cornu Epistolae et leget *Exaudi nos* etc. qui cantabitur a choro cantorum.

14. Caeremoniarius vel Sacrista ponet in medio Altari lancem cum cineribus, et ab illa amovebit velum, quo tegebantur.

15. Cantato versiculo supradicto cum psalmo *Salvum me fac*, et *Gloria Patri*, atque in cantu repetito versiculo *Exaudi*. Episcopus elata voce ac tono feriali cantabit *Dominus vobiscum* et orationes quatuor in Missali praescriptas. Episcopus dextra benedicet cineres, quando notatum erit in Missali, eique Diaconus in actione ista sublevabit fimbriam pluvialis.

16. Dum recitabitur quarta oratio, ambo clerici delecti ad thuribulum et vasculum aquae sanctae ferendum, accepto vasculo cum aspersorio et thuribulo, procedent iunctim ad Altare et consistent in plano presbyterii a latere Epistolae ante gradus Altaris.

17. Recitatis ab Episcopo supradictis orationibus pro benedictione Cinerum, ascendet a latere ad Altare thuriferarius, qui navicula tradita Diacono, praesentabit Episcopo thuribulum apertum. Episcopus incensum, ministrante illud cum osculis Diacono imponet in thuribulum cum benedictione *Ab illo benedicaris* etc. Diaconus restituet naviculam thuriferario, qui recedet aliquantulum, et ascendet ad Altare clericus cum vasculo, qui tradet aspersorium Diacono. Hic aspersorium a thuriferario accipiet et cum osculis porriget Episcopo.

18. Episcopus cineres asperget in medio, a sinistris et a dextris suis, submissa voce recitans antiphonam *Asperges me* etc. Restituet deinde aspersorium Diacono, qui recipiet illud cum osculis ac tradet clerico, Diaconus thuribulum accipiet a thuriferario et porriget Episcopo, qui thurificabit cineres, in

medio, a sinistris et a dextris suis et postea thuribulum reddet Diacono, qui receptum cum osculis rursus dabit thuriferario.

19. Ambo clerici a vasculo et thuribulo descendunt de gradibus Altaris, genuflexionem conficiunt et recedunt ad deponendum vasculum ac thuribulum, tum ad locum suum redibunt.

20. Hoc tempore a Caeremoniario invitabitur dignior sive senior chori et deducetur ad Altare, itemque in promptu stabunt unus aut duo clerici ad asportandum super Altare faldistorium et clericus alter cum gremiali lineo ab Episcopo utendo.

21. Quando Episcopus asperserit ac thurificaverit Cineres, veniet cum Ministris ad medium Altaris et convertet humeros ad Crucem. Diaconus exuet ei pileolum.

22. Dignior Cleri ascendet super gradus Altaris et pollice atque indice dextero accipiet aliquantulum cinerem ex pellicula seu lance, quam ei porriget Caeremoniarius aut clericus, imponet illum ad instar Crucis super caput Episcopi, dicens *Memento, homo, quia pulvis es et in pulverem reverteris*.

23. Idem dignior Cleri recedet aliquantulum a latere, Diaconus reponet pileolum Episcopo.

24. Statuetur faldistorium in medio suppedaneo ibique Episcopus sedebit.

25. Diaconus imponet Mitram Episcopo, et adiuvante Subdiacono ponet super genua eius gremiale lineum, quod chordulis firmabitur ad nodos faldistorii vel etiam ad cingulum Episcopi. Subdiaconus stans in pedes a dextris Episcopi sustinebit ei lancem Cinerum.

26. Episcopus pugillum cineris pollice et indice dextero acceptum imponet capiti dignioris, qui iam imposuerit ipsi, dicens *Memento homo*, etc. ut supra. Cantorum chorus immediate cantare incipiet responsoria et versiculos *Immutemur habitu* etc.

27. Cineribus ab Episcopo impositis digniori Cleri, hic de Altari, descendet, reverentiam contextim efficiet ad Episcopum et Altare, tum redibit ad locum suum.

28. Simulatque Episcopus digniori supradicto imposuerit cineres, se movebit Clerus de stallis suis et bini accedent ad Altare, recepturi cinerem.

29. Ad confusionem vitandam servabitur ordo praescriptus in Communione Cleri cap. V. lib. II.

30. Si Ministri, priusquam Clerus, acciperent cinerem, utpote Canonici, neque adessent Praelati, quibus imponendus esset cinis, simulatque Episcopus imposuerit cinerem digniori supra dicto, Caeremoniarius accipiet a Subdiacono lancem cinerum eamque sustinebit Episcopo, qui illos imponet Diacono et Subdiacono venientibus, ut ceteri de Clero, ante Episcopum ad cineres recipiendos.

31. Cineres distribuentur ordine iam indicato capitulo XX. libri II.

32. Quando Clerus acceperit cineres, Episcopus dabit eos Magistratui, si aderit, et hoc ipso tempore Parochus indutus superpellicio et stola violacea, imponet illos laicis viris et foeminis in sacello seiuncto ab Altari maiore.

33. Cantorum chorus desinet cantare responsoria et antiphonas, statim ac distributio cinerum peracta fuerit.

34. Subdiaconus deponet super Altare lancem cinerum, qui a clerico inde tolletur et referetur ad abacum.

35. Posteaquam Episcopus cineres, ut supra, distribuerit, se sistent ei familiares eius nobiles aut clerici duo cum urceo et pelvi, cum mantili et medulla panis: Ministri sustinebunt mantile: Episcopus lavabit manus et medulla panis absterget pollicem et indicem dexteræ manus.

36. Lotis ab Episcopo manibus et profectis Ministris lotionis, Diaconus et Subdiaconus tollent gremiale lineum e gremio Episcopi. Diaconus exuet mitram Episcopo, qui assurgit de faldistorio et veniet in latus Epistolæ, ubi tono feriali cantabit orationem *Concede quaesumus* etc. Interim ab uno vel duobus clericis restituetur faldistorium in latere Epistolæ ante gradus Altaris.

37. Post orationem Diaconus reponet mitram Episcopo, qui descendet cum Ministris de Altari, reverentiam faciet ad Crucem, deinde ad Chorum, veniet ad faldistorium ibique sedebit.

38. Diaconus et Subdiaconus redibunt ad abacum, ubi di-

mittent planetas plicatas; revertentur ad Episcopum, cui hoc tempore ponentur caligae et sandalia a cubiculario suo.

39. Post haec Ministri parabunt Episcopum vestibus sacris propter Missam, servatis ritibus in Missa pontificali descriptis, cum variationibus, quae occurrunt in Missa feriali. Episcopus cum Ministris geniculabit in faldistorio sine mitra ad cantum versiculi *Adiuvā nos Deus* etc.

IN DOMINICA PALMARUM

CAPUT X.

De rebus praeparandis.

1. **A**ltare maius ornabitur tobaleis, pallio violaceo, tapeto violaceo super gradibus Altaris, et sex candelabris quae tamen non erunt nobilia, cum cereis albi coloris, et Cruce velo violaceo contexta. In medio infimi gradus ponetur pulvinar violaceum, in quo geniculabit Episcopus, et in latere Epistolae ante gradus Altaris statuetur faldistorium cum veste violacea.

2. Super mensam Altaris disponentur paramenta episcopalia, videlicet pluviale cum stola coloris violacei, Crux pectoralis, cingulum, alba et amictus, quae contegentur velo concolore ceteris paramentis. In latere Evangelii ponetur mitra auriphrygiata cum vimpa seu velo pro ministro.

3. Super abacum positum in latere Epistolae, coopertum albo mantili, praeparabuntur candelabra duo cum cereis albi coloris pro Acolythis, Missale instructum veste violacea utendum ab Episcopo et similis cussinus seu legile, manipuli pro Ministris, planetae plicatae pro eisdem, stola latior pro Diacono, Epistolarium et Evangeliarium convestita vestibus seu tegumentis violaceis, Canon pontificalis, thuribulum cum navicula, vasculum aquae sanctae cum aspersorio, urceus et pelvis cum mantili, gremiale lineum cum lemniscis pro Episcopo. Propter

Missam autem, quae cantabitur ab Episcopo post processionem, disponentur reliqua paramenta, videlicet planeta, dalmatica, tunnicella, chirothecae in lance, manipulus et gremiale coloris violacei: caligae et sandalia in lance: velum humerale utendum a Subdiacono: pluviale Presbyteri assistentis; calix cum patena, purificatorio, hostia, palla et corporale intra bursam: ampullae vini et aquae in pelvicula; campanula; intorticia pro elevatione.

4. Prope latus Epistolae, non longe ab Altari, abacus connectus alba tobalea, in quo ponentur palmae albi coloris et rami olivi distribuendi Canonicis, Clero et populo: palma Episcopi erit ab aliis distincta ornatu. Palmae et olivi contegentur velo violaceo.

5. Eodem latere aderit scamnum pro Ministris connectum tapeto ex panno violaceo.

6. Iuxta abacum Crux processionalis convestita velo violaceo, cui sint chordulae eiusdem coloris ad alligandam palmam aut ramum olivi.

7. In sacrario praeparabuntur paramenta Ministrorum, videlicet amictus, albae et cingula duo numero, stola una violacei coloris pro Diacono; superpellicea pro clericis inservientibus; amictus tres, totidemque albae, cingula et manipuli violacei cum tribus stolis similibus pro cantoribus Passionis et liber Passionis cum veste violacea,

De functione.

8. Si ecclesia fuerit conventualis, functio peragetur postquam cantata aut recitata fuerit in choro Hora tertia.

9. Quum Episcopus celebret officium, omittetur aspersione aquae benedictae.

10. Dum in choro recitabitur hora supradicta, Episcopus in sacrario recitabit psalmos et preces ad preparationem; Ministri interea se parabunt amictu, alba et cingulo, Diaconus autem induet etiam stolam diconalem.

11. Completa in Choro Hora tertia, Episcopus cum Mini-

stris sacris, sequentibus clericis, procedent ad Altare, ordine innuto in functionibus praecedentibus.

12. Episcopus post brevem orationem accedet ad faldistorium: distribuentur clericis paramenta, quibus distributis, Diaconus exuet Episcopo Crucem pectoralem, mantelletum vel mozzetam, adiuvante Subdiacono, eumque induet amictu, alba, cingulo, Cruce pectorali, stola et pluviali coloris violacei, atque in his omnibus adiuvabitur a Subdiacono.

13. Postea Diaconus imponet mitram Episcopo et reverentia ei facta simul cum Subdiacono, pergunt ad abacum, ubi assument manipulum et planetam plicatam. Interim in promptu stabunt clerici duo cum Missali in usum Episcopi et cum scotula.

14. Diaconus et Subdiaconus redibunt ad Episcopum, eique iterata reverentia, consistent a lateribus eius.

15. Se sistunt Episcopo ambo clerici cum libro et scotula et immediate chorus cantorum cantabit *ŷ. Hosanna filio David* etc. quem Episcopus leget ex libro, eoque lecto, recedent clerici antedicti et pergunt post faldistorium.

16. Absoluto a cantoribus cantu versiculi modo dicti, Diaconus tollet mitram Episcopo, qui assurgit et convertetur super sinistram suam ad Altare. Diaconus et Subdiaconus stabunt a lateribus eius.

17. Episcopus ad Altare conversus, iunctis manibus ac tono feriali cantabit *Dominus vobiscum* et orationem *Oremus, Deus, quem diligere* etc.

18. Subdiaconus accedet ad abacum, dimittet planetam, accipiet a Caeremoniario librum Epistolarum, procedet ante Altare, genuflexionem ad Crucem faciet et reverentiam ad Chorum et veniet quo loco cantari solet Epistola.

19. Post orationem Episcopus iterum sedebit; Diaconus reponet ei mitram et facta ipsi reverentia, perget sessum ad scamnum pro Ministris praeparatum.

20. Episcopum sedentem et mitra coopertum Subdiaconus salutabit, ac tono Epistolae cantabit lectionem eaque cantata, claudet librum, reverebitur Episcopum, redibit in medium chori

ante Altare, genuflexionem ad Crucem, reverentiam ad Chorum iterabit et veniet ad Episcopum, cuius manum osculabitur et accipiet ab eo benedictionem. Diaconus revertetur ad dextram Episcopi, qui leget lectionem, tractum aut graduale et Evangelium, praemisso *Munda cor meum* etc. Subdiaconus postquam resumpserit planetam plicatam, sustinebit ei Missale apertum in actu isto.

21. Dum Episcopus incipiet legere Evangelium; Diaconus facta reverentia, discedet a dextra eius, perget ad abacum, dimittet planetam plicatam, assumet stolam latiore, accipiet Evangeliarium vel Missale, quod afferet ad Altare cum consuetis ad Episcopum et Chorum reverentiis, et libro super mensam collocato, redibit ad Episcopum et consistet a dextris eius.

22. Postquam Episcopus legerit Evangelium, Subdiaconus librum claudet eumque tradet clerico, qui referet illum ad abacum et consistet ante Episcopum.

23. Sub finem cantus Gradualis aut Tractus,thuriferarius se sistet Episcopo et navicula tradita Diacono, offeret Episcopo thuribulum apertum. Diaconus cum osculis ministrabit incensum Episcopo, qui cum solita benedictione imponet illud in thuribulum.

24. Incenso in thuribulum imposito, Diaconus accedet ad Altare, genuflectet in suppedaneo, recitabit *Munda cor meum* etc. assurget, accipiet librum, redibit ante Episcopum et ante ipsum genuflexus petet ab eo benedictionem *Iube, Domne, benedicere* et Episcopus benedicet ei dicens *Dominus sit in corde tuo* etc. et manum ei dabit osculandam.

25. Hoc tempore Acolythi, acceptis ex abaco candelabris ardentibus, pergunt ante Episcopum et coibunt cum thuriferario, qui stabit post Subdiaconum.

26. Diaconus, accepta benedictione et osculata manu Episcopi, coibit cum Subdiacono, atque iterata cum ipso, cumque Acolythis ac thuriferario ad Episcopum reverentia, venient ante Altare, ibi facta genuflexione ad Crucem deinde reverentia ad Chorum, procedent ad Evangelium cantandum.

27. Diacono et ceteris, ut supra, ad cantandum Evangelium profectis, Caeremoniarius exuet mitram Episcopo, qui assurgit simulatque incipietur cantus Evangelii et stabit ad Diaconum conversus.

28. Evangelio cantato, Subdiaconus librum Evangeliorum osculandum afferet Episcopo, qui libro osculato, a Diacono thurificabitur.

29. Acolythi ac thuriferarius ad loca sua redibunt ut in aliis Missis.

30. Postquam Episcopus thurificatus erit, sedebit et Diaconus ad eum reversus, reponet ei mitram.

31. Deinde Diaconus cum Subdiacono, iterata ad Episcopum reverentia, redibunt ad abacum, ubi Diaconus dimittet stolam latiore et resumet planetam plicatam; ambo autem dimittent etiam manipulos.

32. Hoc tempore clericus unus ponet super Altare in latere Epistolae Missale cum cussino vel legili in usum Episcopi, clericus alter vel sacrista tollet velum, quo contegebantur palmae et olivi dispositi super abaco minori prope Altare.

33. Ministri redibunt ad Episcopum, cui facta reverentia, consistent a lateribus eius, videlicet Diaconus a dextris, Subdiaconus a sinistris, eiusque fimbrias pluvialis attollent.

34. Assurgit Episcopus et cum Ministris procedet ad Altare, reverentia facta ad Chorum; ante Altare quum venerint, a Diacono nudabitur mitra; ascendet cum ministris ad Altare, quod osculabitur in medio, transibit cum eis in latus Epistolae, stantibus eisdem a lateribus eius. Ibi stans Episcopus iunctis manibus ac tono feriali cantabit orationes cum prefatione; *Sanctus* autem cantabitur a Choro tono feriali et ab Episcopo cum Ministris recitabitur submissa voce; subiunget deinde Episcopus tono feriali ac iunctis manibus reliquas quinque orationes.

35. In fine quartae aut in principio quintae orationis, ambo clerici ad hoc delecti accipient vasculum aquae sanctae cum aspersorio ac thuribulum cum navicula et appropinquabunt gradibus Altaris in planum a latere Epistolae.

36. Recitata ab Episcopo oratione supradicta, ascendet ad

Altare thuriferarius, et praesentabit thuribulum apertum Episcopo, qui ministrante cum osculis incensum Diacono, imponet illud in thuribulum cum benedictione usitata. In actione ista Subdiaconus appropinquabit dextrae Episcopi ad sublevandam eius fimbriam dexteram pluvialis. Ascendet ad Altare etiam clericus cum vasculo aquae sanctae, qui porriget aspersorium Diacono, hic tradet Episcopo et Episcopus asperget palmas in medio, a dextris et a sinistris suis, recitans submissa voce ant. *Asperges me* etc. Restituto ab Episcopo aspersorio Diacono et a Diacono clerico illius ministro, Diaconus ipse accipiet a thuriferario thuribulum ac porriget Episcopo, qui palmas thurificabit eodem modo quo asperserit.

37. Recedent clerici cum vasculo ac thuribulo, et Episcopus stans in latere Epistolae Altaris, iunctis manibus ac tono feriali cantabit *Dominus vobiscum* et orationem *Oremus. Deus qui Filium tuum* etc.

38. Interim a Caeremoniario invitabitur apud Altare dignior Cleri, qui praesentare Episcopo palmam debet, itemque in promptu erit clericus unus cum gremiali lineo pro Episcopo, alter delaturus faldistorium super Altare, tertius aut Sacrista vel alius, qui debet palmas et ramos olivi porrigere et Cappellanus Episcopi accepturus palmam eius.

39. Recitata, ut supra, oratione, Episcopus cum Ministris veniet ad medium Altaris et convertetur versus gradus, humeris ad Altare conversis. Se sistet Episcopo dignior Cleri, qui reverentia facta et consensis gradibus Altaris, accipiet palmam distinctam a Sacrista vel ab alio qui porriget ipsi, eamque tradet Episcopo, osculans manum eius. Episcopus palmam accipiet, osculabitur ac tradet Cappellano suo, qui custodiet illam secum, subministraturus eandem, quando opus erit.

40. Palma ab Episcopo accepta, ponetur faldistorium super suppedaneo in medio Altaris, Episcopus sedebit in ipso et a Diacono cooperietur mitra. Clericus unus porriget Diacono gremiale lineum cum chordulis, quod ipse Diaconus, adiuvante Subdiacono ponet super genua Episcopi et chordulis firmabit illud faldistorio vel etiam cingulo Episcopi,

41. Chorus cantorum immediate incipiet cantare responso-
ria et antiphonas *Pueri Hebraeorum* etc. quae prosequuntur
tempore distributionis.

42. Episcopo sedente, Diaconus sublevabit fimbriam dexte-
ram pluvialis eius et Subdiaconus tradet ei palmas, quin oscu-
letur manum eius. Episcopus palmam dabit digniori a quo ipse
prius acceperit. Quicumque palmam ab Episcopo accipiet, oscula-
bitur prius palmam, deinde Episcopi manum. Praelati, si aderunt,
et Canonici palmam accipient stantes, reverentiam profundam
ad Episcopum efficientes, ceteri omnes illam accipient genuflexi.
Ministri sacri, si fuerint Canonici, accipient ab Episcopo palmam
post digniorem Cleri; si Canonici non fuerint, accipient illam
post Canonicos et ante Beneficiarios. Si aderit Magistratus vel
qui vicem civitatis sustineant, accipient palmam quo ordine sta-
tutum est in Caeremoniali Episcoporum lib. II. cap. XXI.

43. Dum Episcopus distribuet palmas Clero, in sacello la-
terali longe ab Altari maiore Canonici vel Sacerdos aliquis
distribuet eas viris et foeminis separatim.

44. Clericus quispiam accipiet palmam distinctam apponen-
dam Cruci processionali et ligabit eam in summitate Crucis. Sub
finem distributionis in promptu erunt familiares nobiles vel cle-
rici duo cum instrumentis lotionis,thuriferarius cum thuribulo,
custos ecclesiae ad aperiendam portam principalem et cantores
superpellicio induti, ne retardetur processio.

45. Episcopus, palmis distributis, lavabit manus et amove-
bitur gremiale lineum, quo usus fuerit in distributione.

46. Diaconus exuet mitram Episcopo, qui assurgit et tran-
sibit in latus Epistolae, ubi iunctis manibus ac tono feriali can-
tabit orationem *Oremus. Omnipotens sempiterne Deus* etc.
Redibit deinde ad faldistorium, in quo sedebit et a Diacono
rursus cooperietur mitra.

47. Accedet ad Altare thuriferarius, qui praesentabit Epi-
scopo thuribulum apertum. Diaconus cum osculis ministrabit
incensum, quod ab Episcopo imponetur in thuribulum cum be-
nedictione usitata.

48. Interea Subdiaconus accipiet Crucem et Acolythi can-

delabra cum cereis ardentibus, qui adiuncti Subdiacono procedent simul ad ingressum presbyterii. Thuriferarius postquam incensum ab Episcopo impositum fuerit in thuribulum, coibit cum Subdiacono et Acolythis. Cappellanus sive clericus, qui custodiet palmam Episcopi, appropinquabit Diacono, qui palmam praedictam acceptam ab eo porriget Episcopo, osculans manum eius.

49. Diaconus conversus ad populum cantabit *Procedamus in pace*. Chorus in cantu respondebit *In nomine Christi. Amen*. Et initium processionis fiet ordine sequenti.

50. Thuriferarius cum thuribulo; Subdiaconus gestans Crucem medius inter Acolyths cum candelabris ardentibus cereis. Cantores, qui tempore toto processionis cantabunt responsoria et antiphonas *Cum appropinquaret* etc. Clerus, et incedent bini, ac si gradus seu coetus erunt distincti, ut Canonici, Beneficiarii etc. eorumque numerus dispar erit, ultimi incedent terni, seniore medium locum obtinente, sequetur Episcopus et a sinistris eius Diaconus; post Episcopum Cappellanus a mitra et alter Cappellanus, qui posteriorem extremitatem vestis eius sustinebit; ultimo loco Praelati, siqui aderunt et familiares nobiles Episcopi.

51. Palma sustinebitur dextra ab eis, qui in processionem incedent dextrorsum, et sinistra ab eis, qui sinistrorsum; siquis incedet in medio, palmam gestabit dextra.

52. Processio ex Altari proficiscetur recta via ad ostium ecclesiae, ex qua egredietur et pergens a dextra plateae redibit directe contra portam ipsius ecclesiae. Clerus extra portam ecclesiae caput cooperiet bireto.

53. Cantores duo priusquam exeant ex ostio ecclesiae, consistent prope ipsum in interno.

54. Quando processio totaliter exiverit ex ecclesia, curabitur ut Subdiaconus, Acolyths ac thuriferarius sint prope portam ecclesiae ipsius.

55. Egressa processione, claudetur ostium ecclesiae et ante ostium consistent cantores illi duo, qui remanserint in interno, ut supra. Hoc tempore clericus unus reponet faldistorium in

latere Epistolae ante gradus Altaris et super Altare disponentur paramenta episcopalia.

56. Subdiaconus cum Cruce subsistet in limine ecclesiae, facie et Cruce ad ostium conversa, a lateribus eius Acolythi ac thuriferarius. Cantores stabunt apud portam, post Subdiaconum a latere. Clerus disponetur in duos pluresve ordines a latere portae, in fine subsistet Episcopus, stans tamen in medio e regione Crucis.

57. Clauso ostio ecclesiae et cessante cantu antiphonarum praedictarum, cantores ambo qui stabunt in interiore parte ecclesiae cantabunt primum versiculum hymni *Gloria, laus et honor* etc. quo cantato, chorus cantorum qui stabit extra ecclesiam, repetet illum ex toto. Tum cantores duo supradicti in interiore parte ecclesiae cantabunt versiculum secundum *Israel es tu Davidis* etc. et chorus respondebit extra, repetens versiculum primum *Gloria, laus et honor* atque ita deinceps reliquos versiculos vel partem ipsorum.

58. Quando Subdiaconus extremitate Crucis hastilis iterum aut tertio pulsabit ostium ecclesiae, aperietur ostium et cessabitur a cantu hymni. Advertet autem Subdiaconus pulsare ostium, quando responderit chorus et priusquam cantores illi duo, qui erunt intra, incipiant aliquem versiculum cantare.

59. Aperto ecclesiae ostio, ingreditur processio ordine supradicto et cantores illi duo, qui restiterant intra ecclesiam, coibunt cum ceteris et ingressi in ecclesiam cantabunt antiphonam *Ingrediente Domino* etc. Si ob aliquam causam nequiret processio de ecclesia exire, hymnus *Gloria, laus et honor* etc. praecinetur ante balastrium altaris maioris et antiphona *Ingrediente Domino* cantabitur dum clerus ad altare maius redibit.

60. Processio dirigetur ad Altare maius, quo quum ventum erit, thuriferarius recedet in sacrarium ad deponendum thuribulum ac renovandum ignem in ipso propter Missam, si opus fuerit: Acolythi deponent candelabra super abacum et Subdiaconus, relicta Cruce seorsim, consistet prope Altare, ubi advenienti Episcopo se adiunget. Clerus ad subsellia sua in chorum redibit.

61. Episcopus ante Altare progressus, salutabit Crucem, accedet ad faldistorium ubi sedebit, palmam tradet Diacono, hic Cappellano Episcopi, qui eam custodiet. Diaconus et Subdiaconus reverentiam facient ad Episcopum, pergunt ad abacum planetas plicatas ibi dimittent et revertentur ad Episcopum, qui a cubiculario suo induetur caligis et sandaliis, deinde a Diacono exutus mitra et pluviali, a Ministris praedictis induetur sacris paramentis ad Missam celebrandam.

62. Hoc tempore Presbyter assistens induet pluviale prope abacum, ut paratus sit ad officium suum fungendum.

63. In Missa nulla occurrit variatio, stabitur iis quae praescripta sunt capitulis III. et IV. libri huius. Diaconus autem cum Presbytero assistente non sedebunt in cantu Epistolae, sed restabunt apud Episcopum, qui cum mitra in capite genuflectet in pulvino dum cantabitur *Ut in nomine Iesu* etc. ut genuflectet etiam universus chorus.

64. Notandum, quod cantores Passionis quum venerint in presbyterium, reverentia aut genuflexione facta ad Crucem, procedere debent ante Episcopum et genuflexi aut profunde inclinati osculari manum eius unus post alium, deinde procedere ad cantandam Passionem. Hoc tempore ponetur a clerico super Altari Missale cum cussino vel legili in usum Episcopi.

65. Profectis ab Episcopo cantoribus Passionis, Diaconus exuet mitram Episcopo, qui assurgit et a latere accedet ad Altare atque in latere Epistolae leget Passionem. Diaconus palmam porriget Episcopo, qui eam sustinebit dextra, durante cantu Passionis; itemque Ministri et ceteri de choro. Quando Episcopus leget Passionem, Presbyter assistens operam dabit libro, stans in latere posteriore Altaris, Diaconus adstabit Episcopo dextrorsum in gradu inferiori, Subdiaconus a dextris Diaconi in altero gradu inferiori. Episcopus, quando legerit Passionem usque ad finem primae partis, convertetur ad cantores, Presbyter assistens consistet a dextris eius in gradu inferiori, Diaconus a sinistris Presbyteri assistentis in altero gradu inferiori et Subdiaconus a sinistris Diaconi in altero gradu inferiori aut in plano ante infimum gradum Altaris. Paullo ante

illa verba *Emisit spiritum*, ponetur a clerico pulvinar ante Episcopum et ad verba modo dicta geniculabunt Episcopus, Presbyter assistens et Ministri eodem statu quo erunt, conversi ad cantores.

66. Completo cantu Passionis, Diaconus recipiet palmam et reponet mitram Episcopo, qui a latere redibit sessum ad faldistorium, ibique sedenti Diaconus reponet super genua gremiale, Clericus unus tollet de Altari Missale cum cussino seu legili.

67. Subdiaconus accipiet Missale, quod apertum sustinebit ante Episcopum, qui leget ex illo *Munda cor meum* et ultimam partem Passionis.

68. Interea Diaconus planetam plicatam dimittet apud abacum, induet stolam latiore, deferet ad Altare Evangeliarium et cantabitur ultima Passionis pars quomodo cantatur Evangelium, excepto quod Acolythes non deferent candelabra et Diaconus, quin dicat *Dominus vobiscum* et *Sequentia* etc. incipiet immediate illa verba cantare *Altera autem die* etc. Episcopus et Clerus in choro palmam dextera sustinebunt.

DE FERIA V. IN COENA DOMINI.

CAPUT XI.

1. **F**unctio huiusce diei ab Episcopo extraneo celebrata, relate ad Missam solemnem, nihil differt a ritu in Missa pontificali descripto capit III. libri huius. Quapropter ne frustra ea quae descripta sunt repetamus, innuemus tantummodo variationes, quae in ipsa occurrunt.

De rebus praeparandis.

2. Altare apparabitur nobiliter, ut ibidem monuimus: Crux autem cooperietur velo albi coloris.

3. Super abacum praeter res eodem loco notatas, praeparabitur etiam pluviale et velum humerale albi coloris, utrumque utendum ab Episcopo in processione, calix alter cum patena, palla, velo albi coloris et lemnisco ad reponendum Sacramentum, hostiae binae consecrandae, alterum thuribulum cum navicula, pyxis cum particulis propter Communionem Cleri, stolae albi coloris assumendae a Presbyteris, qui de sacra mensa participabunt, mappa linea albi coloris extendenda ante communicandos, intorticia aut cerei gestandi a Clero in processione.

4. Prope abacum aderit Crux processionalis convestita velo violaceo et extra cancellos seu balaustrium presbyterii baldachinum albi coloris hastile. Si laici quoque Communionem excipient, sternerentur mappae super balaustrium.

5. In sacello, in quo exponetur SS. Sacramentum, ponetur in medio infimo gradu pulvinus albi coloris, super quem genuclabit Episcopus.

6. Si ex commissione Episcopi ordinarii exsequenda esset sacrorum Oleorum consecratio, praeparabuntur in sacrario paramenta pro duodecim Presbyteris, pro septem Diaconis septemque Subdiaconis. Apud Altare praeparabitur mensa atque ea omnia, quae notata sunt cap. XIV. libri VI. quod ad functionem istam spectat.

De functione.

7. Episcopus post recitationem Nonae accedet ad Altare, induetur sacris vestibus, deinde Missae initium faciet ritu praescripto.

8. Si fiet Oleorum sacrorum consecratio, Presbyteri, Diaconi et Subdiaconi parati antecedent Episcopum et Ministros in accessu ad Altare et occupabunt locum, qui attribuetur ipsis. Hoc casu Episcopus utetur baculo pastoralis.

9. In Missa non recitabitur psalmus *Iudica me Deus* etc.

10. Ad intonationem hymni *Gloria in excelsis* sonabitur organis et campanis. In reliqua Missa tacebunt organa, neque sonabitur campanula ad elevationem.

11. In offertorio Episcopus offeret binas hostias et particulas ad Communionem ministrandam.

12. Si consecrabuntur Olea sacra, Subdiaconus postquam attulerit calicem ad Altare, dimittet velum humerale et fungetur officium suum, ut cap. XIV. num. 71. et 75. lib. VI.

13. Recitabitur *Agnus Dei*, sed Pax non dabitur.

14. In Communione Cleri observabitur ordo, quem notavimus cap. VII. libri huius.

15. In Consecratione sacrorum Oleorum tenebitur methodus innuta cap. XIV. num. 77. et seq. lib. VI.

16. Sacramentum reponetur in Calice, ut dictum est cap. XXV. lib. II.

17. Sacro peracto, Episcopus cum Ministris genuflexionem ad Sacramentum conficiet in suppedaneo et descendet a latere ad faldistorium, quo ponetur in latere Epistolae ante scamnum Ministrorum, ita ut sedens vertat humeros ad parietem, non vero ad Altare.

18. Presbyter assistens recedet in sacrarium, functus officio suo.

19. Episcopus reversus, ut supra, ad faldistorium sedebit, Ministri autem dimittent manipulos. Interim in promptu erunt ambothuriferarii cum thuribulis, Subdiaconus paratus ad gestandam Crucem et distributa iam erunt intorticia vel cerei ardentest gestandi a Clero in processionem.

20. Diaconus adiuvante Subdiacono, exuet Episcopo manipulum, planetam, dalmaticam ac tunicellam et induet ei pluviale. Deinde Episcopus stans imponet incensum sine benedictione in ambothuribula, quae praesentabunt ei thuriferarii stantes et ipsi. Diaconus ei ministrabit incensum sine osculis consuetis.

21. Accedet ad Altare Episcopus medius inter Ministros, qui fimbrias pluvialis eius sustentabunt; conficiet cum ipsi genuflexionem duplicem in pavimento, assurget, geniculabit in pulvino posito super gradum infimum et accepto e manibus Diaconi thuribulo, triplici ductu incensabit SS. Sacramentum.

22. Thuribulo reddito Diacono, Caeremoniarius imponet

humeris Episcopi velum humerale, quod ei alligabitur ante pectus a Subdiacono.

23. Diaconus ascendet ad Altare, accipiet Sacramentum et tradet Episcopo, qui assurget, convertetur ad populum et initium processionis fiet versus sacellum praeparatum ad expositionem SS. Sacramenti.

24. Processionis ordo erit sequens. Subdiaconus paratus Crucem deferens medius inter Acolythos cum candelabris: cantores, qui cantabunt hymnum *Pange lingua*: Clerus, omnibus incedentibus binis iuxta gradus sive ordines, si ecclesia erit conventualis: si consecratio Oleorum sacrorum facta fuerit, post Clerum sequentur septem Subdiaconi, tum Diaconi eodem numero, postremo duodecim Presbyteri qui easdem vestes sacras retinebunt, quibus in consecratione praedicta usi sunt, ac propterea post Missam manipulos non dimittent; si ecclesia esset cathedralis, sub finem Missae, Canonici se parabunt sacris vestibus, cuique ordine respondentibus ob processionem, et si erunt parati incedent ultimo loco ante Episcopum; ambo thuriferarii cum thuribulis: Episcopus medius inter Ministros, qui gestabit SS. Sacramentum sub umbraculo: sequentur Episcopum Praelati, siqui aderunt.

25. Quum ventum erit in sacellum, Clerus disponetur quo modo indicatum est capitulo XXV. libri II. exponetur Sacramentum, eoque thurificato, claudetur custodia.

26. Episcopus benedictionem non donabit; sed brevi facta oratione, assurget, conficiet cum Ministris genuflexionem duplicem et mitra rursus coopertus in ingressu sacelli, praecedentibus thuriferariis, Subdiacono gestante Crucem cum Acolythis, septem Subdiaconis, septem Diaconis, duodecim Presbyteris, si aderunt, redibit in sacrarium, ibique sacra indumenta dimittet.

27. Clerus revertetur in chorum ad Vesperas recitandas.

28. Denudatio Altarium persolvetur a Canonico hebdomadario, vel ab alio Presbytero, ritu statuto in capit. XXV. num. 68. lib. II.

FERIA VI. IN PARASCEVE.

CAPUT XII.

1. **A**ltare maius esto quocumque ornamento totaliter denu-
datum: si Altare erit consecratum, relinquetur super mensa
chrismale seu tobalea cerata, quae mensam ipsam non solum
conteggit, sed etiam defendit a pulvere: si aderit lapis sacer,
relinquetur tela cerata, quae contegit lapidem ipsum.

2. Super Altare ponentur sex candelabra ex aurichalco vel
ex cupro cum Cruce simili: si Crux esset nimis gravis, super
pedem Crucis aequalem candelabris imponetur Crux levior coo-
perta velo nigro, quod cum orbiculis et lemniscis ita sit di-
spositum, ut facile solvi ac detegi possit. Cerei candelabrorum
sunto ex cera communi seu lutea.

3. Super infimum gradum ponetur pulvinar in quo geni-
culabit Episcopus.

4. In latere Epistolae ante gradus Altaris praeparabitur
faldistorium exutum omni ornamento ac tantum in sedili aderit
pulvinus nigri coloris.

5. Super mensam Altaris disponentur paramenta episcopalia,
videlicet manipulus et planeta nigri coloris, dalmatica ac tu-
nicella cum stola coloris eiusdem, Crux pectoralis, cingulum,
alba et amictus, quae cooperientur velo sericeo concolore; in
latere Evangelii ponetur mitra linea alba, aut damascena alba
cum vimpa.

6. A latere Epistolae statuetur abacus sine ullo ornamento:
mantile tantummodo explicabitur in ipso, quod contegat solum
planum ipsius nec pendeat a lateribus. Super abaco praepara-
buntur haec: tobalea Altaris, quae contegat mensam tantum,
nec pendeat omnino a lateribus; missale cum tegumento nigri
coloris in usum Celebrantis; Epistolarium et Evangeliarium,
utrumque ornatum veste nigra; gremiale nigrum simile para-
mentis; candelabra Acolythorum cum candelis ex cera lutea

seu communi; urceus cum pelvi; manutergium in lance; ampullae vini et aquae in pelvicula; bursa nigri coloris cum corporali et duobus purificatoriis; vasculum vitreum aquae plenum ad purificandos digitos, si opus fuerit; binae planetae plicatae Ministrorum; stola latior Diaconi; pluviale Presbyteri assistentis; pulvinus nigri coloris vel legile ligneum ad sustinendum Missale: pulvinar maius ex serico villosio violaceo cum velo albi coloris, super quo deponetur Crux in adoratione; lanx argentea ad oblationes excipiendas.

7. Prope abacum in promptu habebitur tapetum laneum coloris violacei, utendum in adoratione Crucis; Crux hastilis propter processionem convestita velo violaceo; arundines sive hastae cum gossipio cerato ad accendendos cereos.

8. In quo sacello expositum erit SS. Sacramentum, pulvinar nigri coloris ponetur in infimo gradu, in quo geniculabit Episcopus, velum humerale albi coloris, stola nigra pro Sacrista, quando aperire debet custodiam, corporale extensum super mensam Altaris, intorticia vel candelae ex cera alba utendae in processione. Prope abacum aderit umbraculum hastile.

9. In sacrario paramenta Ministrorum, videlicet amictus, albae et cingula duo, stola una nigri coloris pro Diacono. Superpellicia sufficienti numero pro clericis inservientibus. Planeta plicata nigri coloris cum cingulo, alba et amictu pro Subdiacono, qui gestaturus erit Crucem in processionem. Thuribula duo cum naviculis. Tres amictus totidemque albae, cingula, manipuli et stolae nigri coloris pro cantoribus Passionis et liber Passionis ornatus veste nigri coloris.

10. Sedes cameralis, in qua sedebit Episcopus et canon pontificalis sine scotula.

De functione.

11. Hora determinata Clerus in choro recitabit horas minores submissa voce et extinctis cereis.

12. Interim in sacrario Diaconus et Subdiaconus se parabunt paramentis, videlicet amictu alba et cingulo, Diaconus autem induet etiam stolam nigri coloris more diaconali.

13. Dum se Ministri parabunt, Episcopus sede camerali sedens recitabit ex Canone orationes tantum ad paramenta, omittens quae notatae sunt ad sandalia et chirothecas, quae hoc die non adhibentur.

14. Presbyter assistens induet superpelliceum et clerici inservientes ad Altare, aderunt superpellicio induti.

15. Completa in choro recitatione Horae nonae, egredientur de sacrario Episcopus cum Ministris et clericis, et procedent ad Altare eodem modo quo in aliis functionibus superius descriptis.

16. Episcopus, brevi peracta oratione, assurget, et nullam faciens reverentiam aut salutationem ad Chorum (quae hoc die omittuntur) accedet ad faldistorium et sedebit.

17. Clericus unus de gradu Altaris tollet pulvinar, in quo geniculaverit Episcopus.

18. Paramenta episcopalialia a Caeremoniario secundo distribuentur clericis ordine consueto.

19. In promptu stabunt familiares nobiles Episcopi vel clerici duo pro lotione.

20. Episcopus nudabit caput, dimittet mantelletum, quod accipietur a Cubiculario, qui expediet etiam syrham eius vestis talaris. Episcopus, capite cooperto bireto, dimittet annulum, qui recipietur a Presbytero assistente sine osculis, tum lavabit manus.

21. Clerici paramenta deferentes, genuflexione facta ad Altare, procedent ante Episcopum et paramenta porrigent Ministris. Episcopus, lotis manibus, dimittet biretum et a Ministris parabitur amictu, alba, cingulo, Cruce pectorali, stola, tunicella, dalmatica, planeta et manipulo.

22. Dum parabitur Episcopus, Presbyter assistens, induet pluviale. Prope abacum in promptu stabunt clerici cum paramentis Ministrorum.

23. Paratus Episcopus, ut supra, cooperietur mitra a Diacono. Ambo Ministri, salutato Episcopo, accedent prope abacum ibique induent manipulum et planetam plicatam.

24. Hoc tempore Presbyter assistens veniet ante Episco-

pum eique facta reverentia, annulum sine osculis inseret digito eius et consistet a dextris eiusdem.

25. Unus pluresve clerici in promptu stabunt, translaturi faldistorium, ut infra.

26. Ministri redibunt ante Episcopum, salutabunt eum et consistent a sinistris eius. Diaconus nempe a sinistris Episcopi, Subdiaconus a sinistris Diaconi.

27. Innuente Caeremoniario, Episcopus cum Ministris as-surget et nulla facta ad Chorum reverentia, procedent ante Altare.

28. Clericus unus pluresve accipient faldistorium et deferent ipsum ad Altare; clericus alter ponet pulvinar ante faldistorium ipsum in pavimento.

29. Ante Altare Episcopus nudabitur mitra a Diacono. Episcopus reverentiam, Ministri genuflexionem ad Altare conficient. Geniculabit et procumbet super faldistorium; Ministri autem geniculabunt a lateribus eius et orabunt *prolixius solito*.

30. Acolythi duo accipient ex abaco tobaleam Altaris, afferent ad Altare et extendent ipsam super mensam, caventes ne totam explicent, sed relinquent plicatam versus candelabra, ut facile possit postea explicari super totam mensam a Diacono. Extensa super Altari tobalea, Acolythi praedicti se recipient ad abacum.

31. Post orationem Episcopus consurget cum Ministris, et a clericis de medio tolletur faldistorium atque pulvinar.

32. Episcopus cum Ministris ascendet ad Altare, quod osculabitur in medio.

33. A clericis ponetur faldistorium in suppedaneo a latere Epistolae ita ut Episcopus in eo sedens prospectet latus Evangelii et a dextris suis habeat Altare.

34. Osculato Altari, Episcopus a Diacono mitra cooperietur, sedebit faldistorio et ab eodem Diacono ponetur gremiale super genua eius.

35. Ministri sedebunt in extremitate suppedanei, videlicet Presbyter assistens prope Episcopum, Diaconus a dextris Presbyteri assistentis, Subdiaconus a dextris Diaconi et caput cooperient bireto, quod eis porriget clericus.

36. Sedentibus Episcopo et Ministris, Caeremoniarius uni ex Beneficiariis vel ex cantoribus superpellicio induto tradet Missale, quod sustinens ipse sibi, genuflexione facta ad Crucem, vadet quo loco cantabitur Epistola, ibique cantabit prophetiam tono lectionis.

37. Hoc tempore in promptu stabit clericus cum Missali in usum Episcopi.

38. Cantor, cantata prophetia, iterabit ad Altare genuflexionem in medio, redibit ad abacum, relinquet in eo librum et se recipiet ad locum suum. A cantoribus cantabitur tractus *Domine audiui*.

39. Cantata, ut supra, prophetia, consurgent Ministri et genuflexione facta ad Crucem, venient ante Episcopum. Clericus cum Missali Episcopi appropinquabit faldistorio, Presbyter assistens consistet a sinistris Episcopi, Diaconus prope Presbyterum assistantem et Subdiaconus accipiet Missele, ipsumque sustinebit apertum ante Episcopum, ex quo prophetiam et tractum ipse Episcopus leget. Dum Episcopus leget tractum, clericus aliquis ponet cussinum vel legile super Altare in latere Epistolae.

40. Hoc ipso tempore in sacrario cantores Passionis se parabunt amictu, alba, cingulo, manipulo et stola diaconali. Quando ab Episcopo lectus fuerit tractus, Subdiaconus ponet librum apertum super cussinum seu legile iam positum in Altari, ut supra, et recedet prope Diaconum.

41. Dum cantores ultimum tractus versiculum cantabunt, Diaconus tollet gremiale et mitram Episcopo, qui assurgit et convertetur ad Altare. Unus aut duo clerici tollent faldistorium de suppedaneo Altaris.

42. Presbyter assistens consistet a dextris Episcopi in latere posteriori Altaris, indicaturus ei quae cantanda sint; Diaconus stabit in gradu superiori post Episcopum, Subdiaconus in infimo gradu, vel in plano, post Diaconum.

43. Episcopus cantabit *Oremus*, Diaconus *Flectamus genua* et genuflectent omnes, exceptis Episcopo et Presbytero assistente, Subdiaconus cantabit *Levate* omnesque consurgent. Epi-

scopus, manibus expansis, toto feriali cantabit orationem *Deus, a quo et Iudas* etc.

44. Hoc tempore Subdiaconus, quin abscedat de loco suo, exuet sibi planetam plicatam, recipiet Epistolarium et sub finem orationis praedictae procedet ante Altare et genuflexione ad Crucem facta, consistet quo loco cantari solet Epistola.

45. Post cantatam orationem, reponetur faldistorium in suppedaneo, ut supra, et in eo sedebit Episcopus, qui a Diacono cooperietur mitra eique reponetur gremiale, Diaconus et Presbyter assistens, sedebunt ut ante in extremitate suppedanei.

46. Sedente Episcopo, Subdiaconus cantabit lectionem tono consueto Epistolae, eaque cantata, redibit ante Altare, genuflectet ad Crucem, deinde apud abacum deponet librum et resumet planetam plicatam.

47. Lectione a Subdiacono cantata, consurgent Presbyter assistens et Diaconus atque accedent ad Episcopum.

48. Subdiaconus, resumpta planeta, veniet ante Episcopum et Missale ex Altari acceptum sustinebit apertum ante ipsum qui leget lectionem atque tractum, qui lecto, Subdiaconus idem reponet Missale super Altare. Diaconus manebit a sinistris Episcopi et Presbyter assistens operam dabit libro, indicans Episcopo quae legere debeat. Subdiaconus, postquam Episcopus legerit tractum, reposito libro super Altare, consistet a sinistris Diaconi.

49. Simulatque cantata fuerit lectio, cantores cantabunt Tractum.

50. Sub finem cantus Tractus, exhibunt de sacrario cantores Passionis. Ingressi in presbyterium, genuflexionem ad Crucem conficient et procedent directe ad cantandam Passionem, ut in Dominica praecedenti, siquidem hac die non osculabuntur manum Episcopi.

51. Completo cantu Tractus, Diaconus tollet Episcopo gremiale et mitram. Episcopus assurgit et convertetur ad Altare. A clericis amovebitur faldistorium de suppedaneo.

52. Statim ac Episcopus convertetur ad Altare, cantores Passionis incipient ipsam cantare. Episcopus leget Passionem ex

Missali submissa voce. Presbyter assistens stans in latere Altaris a dextris Episcopi evolvit folia; Diaconus stabit a dextris Episcopi super gradum infra suppedaneum, et Subdiaconus a dextris Diaconi super gradum infra Diaconum ipsum. Episcopus leget totam Passionem iunctis manibus, comprehensa ultima parte, cui praemittet *Munda cor meum* etc. Postquam Episcopus legerit Passionem, convertetur versus cantores Passionis. In actione ista Presbyter assistens stabit a sinistris Episcopi in gradu superiori infra suppedaneum, Diaconus a sinistris Presbyteri assistentis in gradu secundo et Subdiaconus a sinistris Diaconi in gradu tertio, vel in plano, si Altare pluribus gradibus carebit.

53. Paulo ante illa verba *Emisit spiritum*, ponetur pulvinar ante Episcopum. Ad cantum eorundem verborum Episcopus geniculabit versus cantores, itemque Ministri et Clerus, unusquisque loco suo. Assurgente Episcopo, consurgent ceteri omnes et continuabitur cantus Passionis usque ad finem.

54. Completo cantu Passionis, faldistorium reponetur, ut ante, in suppedaneo; Episcopus sedebit eique Diaconus reponet mitram et gremiale.

55. Cantores Passionis discedent ex Altari et redibunt in sacrarium eodem ordine, quo ad Altare accesserunt.

56. Presbyter assistens et Subdiaconus remanebunt prope Episcopum. Diaconus descendet de Altari a latere, accedet ad abacum, ubi dimittet planetam plicatam et induet stolam latiore; deinde librum afferet ad Altare, genuflexionem faciens ad Crucem, postea reverentiam ad Episcopum. Consenso suppedaneo Altaris, librum ponet super mensa, tum genuflexus in suppedaneo recitabit *Munda cor meum*.

57. Hoc tempore procedent ante Altare duo Acolythi, iunctis manibus, sine candelabris et Subdiaconus.

58. Diaconus, recitato *Munda cor meum*, accipiet librum descendet de altari, coibit cum Subdiacono et Acolythis, qui omnes uno tempore conficiunt genuflexionem ad Altare et reverentiam ad Episcopum. Quo loco cantatur Evangelium, Diaconus cantabit ultimam partem Passionis, neque incensabitur liber neque illum in fine osculabitur Episcopus.

59. Profecto de Altari cum ceteris Diacono, Caeremoniaris gremiale et mitram tollet Episcopo, qui assurgit ad cantum praedictum et faldistorium de Altari removebitur.

60. Cantata ultima Passionis parte, Diaconus claudet librum, quem Subdiaconus tradet uni ex Acolythis, et iunctim procedent ante Altare ac genuflexionem, ut supra, conficient. Acolythi revertentur ad abacum et in ipso reliquent librum, Diaconus se sistet post Episcopum, Subdiaconus post Diaconum ut in prima oratione. Si post cantum Passionis habeatur concio, Episcopus sedebit in faldistorio et Ministri in suppedaneo Altaris, ut supra innutum fuit sub num. 34. et 35.

61. Cantata, ut supra, ultima Passionis parte, vel post concionem, Episcopus sine mitra convertetur ad Altare, et quando Ministri constiterint a tergo eius, incipiet cantare orationes, ut in Missali: cantabit invitationem ad orationem notis in Missali signatis, orationes autem cantabit manibus expansis ac tono feriali. Diaconus cantabit *Flectamus genua* et Subdiaconus *Levate*, quando reperietur notatum in Missali et Caeremoniaris hac de re monebit Ministros praedictos. Ad *Flectamus genua* genuflectetur ab omnibus, ut in prima oratione, omnesque consurgent ad *Levate*. Episcopus tantum et Presbyter assistens non genuflectent ad *Flectamus genua*. Chorus cantorum advertet quando respondendum sit *Amen* et quando tacendum.

62. Ad orationem *pro haereticis*, duo pluresve clerici accipient tapetum violaceum et in longitudinem extendent ipsum in medio presbyterio: clericus alter accipiet pulvinum maiorem violaceum cum velo albi coloris eumque ponet in capite tapetis ipsius versus Altare.

63. Orationibus completis, Diaconus reponet mitram Episcopo, qui cum Ministris facta ad Crucem reverentia, de Altari a latere descendit et venit ad faldistorium collocatum ante gradus a latere Epistolae, vel ante abacum, si presbyterium parum amplum esset.

64. Episcopus sedebit faldistorio et a Diacono exuetur mitra: deinde adiuvantibus Ministris dimittet planetam et ibit ad latus posterius Altaris in cornu Epistolae in planum presby-

terii extra gradus Altaris, ibique consistet facie ad populum conversa. Subdiaconus adstabit sinistrae Episcopi, facie pariter conversa ad populum. Presbyter assistens accipiet Missale ex Altari et consistet versus sinistram Episcopi. Diaconus per longiorem accedet ad Altare, genuflexionem in medio faciet ad Crucem, ad Altare ascendet accipiet Crucem, quam sustinebit utraque manu: si opus fuerit, apponetur scabellum gradatum ad accipiendam Crucem.

65. Diaconus, accepta Cruce, descendet de Altari per medios gradus et veniet ante Episcopum, cui tradet Crucem. Caeremoniarius, dum Diaconus accipiet Crucem ex Altari, exuet Episcopo pileolum.

66. Episcopus, accepta Cruce, adiuvante Caeremoniario vel Diacono, exuet summitatem illius, et sustinente librum apertum Presbytero assistente, cantabit notis in Missali apposis *Ecce lignum Crucis* et cum Ministris clericisque prosequetur *in quo salus mundi pependit*, Chorus autem respondebit *Venite adoremus*. Ad haec verba geniculabunt omnes, excepto Episcopo. Presbyter assistens etiam; clauso libro, geniculabit.

67. Cantatis praedictis verbis, consurgent omnes; Episcopus cum Ministris ascendent ad Altare in latus Epistolae quo loco Celebrans legit Epistolam, conversi ad populum, ut supra.

68. Episcopus, eodem adiumento, ut supra, deteget caput Crucifixi cum brachio dextero, et brachium dexterum Crucis, atque elevans vocem hemitonio, cantabit *Ecce lignum Crucis* etc. ut supra, omnesque genuflectent.

69. Deinde procedent ad medium Altaris super suppedaneum ibique Episcopus deteget Crucem totam ac tertia vice cantabit *Ecce lignum* etc. altero hemitonio vocem attollens et genuflectent omnes.

70. Post illa verba *Venite adoremus* manebunt omnes genibus flexis, et Episcopus tantum, comitante Caeremoniario, de Altari descendet, accedet ad tapetum extensum ante Altare, et genibus flexis versus Altare, collocabit Crucem super cussinum, quam taeniis firmabit super ipsum, si opus fuerit.

71. Assurget Episcopus eodemque tempore cum eo consur-

gent ceteri omnes. Episcopus genuflexionem ad Crucem faciet cumque ipso genuflectent etiam suo quisque loco Ministri, qui descendunt de Altari et obviam Episcopo procedent.

72. Episcopus redibit de Altare, reponetur faldistorium in suppedaneo et sedebit; Diaconus reponet ei pileolum et mitram. Cubicularius Episcopi, comitantibus clericis quatuor, genuflexione facta ad Crucem, ascendet ad Altare, et circulo a clericis facto ante Episcopum, cubicularius, exuet ei calceos.

73. Episcopus de Altari discedet medius inter Diaconum et Subdiaconum, descendens a latere et veniet extra tapetum in latus Epistolae. Quum autem venerit ad pedem tapeti, a Diacono exuetur mitra ac pileolo.

74. Diaconus cum Subdiacono, clericus a mitra et alter a syrma recedent immediate versus Altare a latere ex parte Epistolae.

75. Episcopus solus, comitatus a Caeremoniario qui adiuvabit eum in genuflectendo, si opus fuerit, geniculabit in principio tapeti et brevi facta oratione adorabit Crucem. Hinc assurgit, geniculabit in medio tapeto et Crucem adorabit, ut ante. Postremo geniculabit tertia vice ante Crucem et brevi facta oratione, osculabitur Crucifixum. Si vigeat usus oblationis offerendae ad Crucem, clericus unus ponet lancem a dextra Crucis, atque Episcopus postquam osculatus erit Crucifixum oblationem deponet in lance, quod etiam facient Canonici et ceteri.

76. Episcopus assurgit, genuflexionem faciet ad Crucifixum et redibit super Altare. Diaconus autem, priusquam Episcopus ad Altare ascendat, reponet ei pileolum et mitram; tunc Episcopus medius inter Diaconum et Subdiaconum redibit ad Altare et sedebit faldistorio. Revertetur ad Altare cubicularius cum quatuor supradictis clericis, a quibus facto ante Episcopum semicirculo, reponentur ei calcei a cubiculario. Postea Diaconus exuet mitram Episcopo eique simul cum Subdiacono reponet planetam, postremo rursus cooperiet eum mitra.

77. Simulatque Episcopus discedet de Altari, iturus ad Crucis adorationem, cantores incipient et prosequuntur cantare impropria.

78. Planeta rursus induto Episcopo eique reposita mitra, ut supra, Presbyter assistens, Diaconus et Subdiaconus recedent apud abacum, ibique dimissis calceis, procedent ad Crucem adorandam, triplicem peragentes genuflexionem, quomodo fecerit Episcopus. Presbyter assistens medium locum obtinebit, Diaconus a dextris, Subdiaconus a sinistris eius. (a):

79. Post sacros Ministros accedent Canonici bini, quorum numerus si dispar erit, ultimum par erit ternarium. Tum Beneficarii et reliqui de Clero, ordine supradicto. Si Ministri non essent ex coetu Canonicorum, sed Beneficiariorum, hoc casu procedent ad adorandam Crucem prius Canonici, tum Ministri sacri, postea Beneficarii, et sequentur ceteri. Si aderit Magistratus seu qui publici partes sustinent, ad adorationem procedent ultimo loco. Servabitur usus, ut Canonici dimittant calceos, ituri ad adorationem, prout disponit Caeremoniale Episc. lib. 2. c. 26. n. 12.

80. Ut actio ista procedat regulariter, curabitur ne multi simul confluant super tapetum et providebitur, praesertim si Clerus erit numerosus, ut dum primi sunt in genuflexione, secundi sint in secunda, ac tertii in prima.

81. Advertet etiam clericus unus, ut detegat Crucem processionalem, dum Crucis adoratio incipietur. Detegentur etiam per ecclesiam Cruces in ceteris Altaribus velatae.

82. Ministri sacri, adorata Cruce prope scamnum resument calceos, revertentur ad Episcopum. Subdiaconus, acceptum ex Altari Missale sustinebit apertum ante Episcopum, qui ex missali leget impropria. Diaconus adstabit Episcopo sinistrorsum et Presbyter assistens operam dabit libro.

83. Sub finem adorationis accenduntur cerei in Altari et candelabra Acolythorum.

84. Episcopus lavabit manus, ministrantibus ei lotionem sui familiares nobiles, vel clerici duo.

85. Diaconus accedet ad abacum, accipiet bursam cum cor-

(a) Ut Ministri dimittant paramenta, Caeremoniale non praescribit. Si Presbyter assistens esset Canonicus et dimitteret pluviale, minime deceret, ut ad adorationem accederet indutus tantum rochetto.

porali et purificatorio, eamque afferet ad Altare, quo priusquam ascendat, genuflexionem faciet versus Crucem. Consenso Altaris suppedaneo, explicabit tobaleam super mensam, deinde in medio explicabit corporale, ponet bursam versus cornu Evangelii, et purificatorium prope corporale. Clericus aliquis afferet ad Altare vasculum ad purificandos digitos, si opus fuerit.

86. Postquam Diaconus explicaverit corporale super Altari, Presbyter assistens accipiet cussinum cum missali et deferet in latus Evangelii, genuflexionem faciens versus Crucem, quando ex uno latere ad alterum transibit.

87. Absoluta Crucis adoratione, Diaconus, comitante Caeremoniario accedet ad Crucem, eamque genuflexus expediet de pulvino et acceptam utraque manu deferet ad Altare et super pedem seu basim reponet.

88. Dum Diaconus perget ad accipiendam Crucem, Caeremoniarius exuet mitram Episcopo, qui assurgit et geniculabit in pulvino posito super suppedaneum a clerico. Si opus erit, apponetur scabellum gradatum in commodum Diaconi, quando Crucem referet ad Altare.

89. Sub finem adorationis praesto erit in presbyterio Subdiaconus, paratus amictu, alba, cingulo et planeta plicata, qui gestabit Crucem processionalem.

90. Postquam Diaconus reposuerit Crucem super Altare, mitra rursus cooperiet Episcopum.

91. In promptu stabunt in sacello, ubi expositum aderit SS. Sacramentum, ambothuriferarii cumthuribulis ac naviculis, et clerici cum intorticiis aut candelis tradendis Clero, alique clerici duo tradituri baldachinum hastile illis, qui delecti erunt ad illud deferendum.

92. Quando omnia disposita erunt ad processionem, procedetur ad sacellum, in quo aderit expositum SS. Sacramentum. Praeibit Subdiaconus gestans Crucem processionalem, medius inter Acolythos, qui sustinebunt candelabra, ardentibus cereis ex cera communi. Sequentur cantores bini. Post cantores incedent bini qui de Clero sunt. Postremo Episcopus, qui praecedetur a Subdiacono ministrante et a sinistris habebit Diaconum, a dextris Presbyterum assistentem.

93. Clerus quo momento de Altari discedet, genuflexionem conficiet ad Crucem, etiam si inter ipsum sint Canonici.

94. Episcopus medius inter Ministros descendet de Altari, convertetur ad ipsum, nudabitur mitra a Diacono et una cum Ministris ipsis genu flectet ad Crucem, postmodum ab eodem Diacono rursus cooperietur mitra, et in processionem incedet quo ordine superius descriptum est.

95. Quando Crux cum Acolythis pervenerit ad sacellum, in quo erit expositum SS. Sacramentum, subsistet prope ingressum sacelli eiusdem a sinistra. Clerus disponetur in ordinem vel in plures ordines ante Altare et unusquisque genuflexionem duplicem conficiet statim ac pervenerit intra sacellum et genibus flexis manebit loco suo.

96. A clericis designatis distribuentur intorticia ardentia, numero saltem octo, senioribus Cleri, qui erunt prope Altare; et simulatque Episcopus ingressus erit in sacellum, deferetur ante illud baldachinum hastile et dignioribus Cleri tradentur hastae, servato ordine tradito cap. XXV. lib. II. n. 49.

97. In ingressu sacelli quum steterit Episcopus, Presbyter assistens recedet a latere, Subdiaconus accedet sinistrae Episcopi, Diaconus dextrae.

98. Ante Altare Diaconus exuet Episcopo mitram et pileolum, atque Episcopus cum Ministris genuflexionem duplicem ad SS. Sacramentum conficiet, neque Episcopus in hac genuflexione utetur pulvino. Hinc assurgent Episcopus cum Ministris et geniculabunt in infimo gradu, sed Episcopus utetur pulvino ibi praeparato.

99. Sacrista cum stola nigri coloris ascendet ad altare cum debitis genuflexionibus et aperiet custodiam SS. Sacramenti.

100. Post brevem orationem assurget Episcopus manentibus genuflexis Subdiacono ceterisque omnibus. Appropinquabunt Episcopo ambothuriferarii cum thuribulis et incensum sine osculis, ministrante Diacono, imponet in utrumque thuribulum sine benedictione. Thuriferarii stantes praesentabunt Episcopo thuribula aperta.

101. Episcopus iterum geniculabit super pulvino et Diacono

nus unum ex duobus thuribulis acceptum porriget Episcopo, qui SS. Sacramentum thurificabit. Diaconus et Subdiaconus in actione ista sublevabunt planetam Episcopi. Thurificato SS. Sacramento, Diaconus ab Episcopo thuribulum recipiet ac restituet thuriferario.

102. Caeremoniarius imponet humeris Episcopi velum humerale albi coloris, quod ei firmabitur ante pectus a Subdiacono.

103. Diaconus ascendet ad Altare et extrahet de custodia calicem cum SS. Sacramento, quem accipiet, dexteram apponens infra cuppam, sinistram infra pedem, convertetur ad Episcopum eique Calicem tradet.

104. Episcopus, adorato SS. Sacramento, accipiet Calicem, applicans sinistram nodo et dextram supra Calicem, qui a Ministris cooperietur extremitate veli humeralis, et assurget Diaconus, calice tradito Episcopo, statim genuflectet ad SS. Sacramentum, descendet de Altari et consistet a dextris Episcopi.

105. Convertetur Episcopus ad populum et cantores incipient cantare hymnum *Vexilla regis* etc. et processio ad Altare maius dirigetur ordine sequenti.

106. Subdiaconus gestans Crucem, medius inter Acolythos cum candelabris. Cantores, qui cantabunt hymnum praedictum. Clerus, capite nudato, et incedent bini. Seniores Cleri, qui sustinebunt intorticia, notando, ut sustineant intorticiam dextra, qui dextrorsum incedent et sinistra, qui sinistrorsum. Presbyter assistens, qui solus incedet et iunctis manibus. Ambo thuriferarii cum thuribulis, quae leviter agitant, adolebunt SS. Sacramentum. Episcopus, qui gestabit SS. Sacramentum et a lateribus eius Diaconus et Subdiaconus, qui iunctis manibus, psalmos cum eo submissa voce dicent, sed in fine psalmorum omittent *Gloria Patri*. Episcopus egrediens de sacello, incedet sub umbraculo hastili, ut supra, eumque sequetur clericus, qui deferet mitram.

107. Quando processio ad Altare maius pervenerit, Subdiaconus deponet Crucem prope Altaris parietem et recedet in sacrarium ad sacras vestes dimittendas. Acolythi relinquent candelabra super abacum eoque loco geniculabunt. Clerus dispo-

netur circa Altare in semicirculum, consistentibus prope Altare senioribus cum intorticiis. Quod nisi presbyterium capax esset Cleri totius, unusquisque recedet ad locum suum, nullam faciens salutationem seu reverentiam ad Crucem Altaris, quia gestatur in processionem SS. Sacramentum, et circa Altare consistent seniores tautummodo cum intorticiis ardentibus. Thuriferarii se sistunt a lateribus ante Altare. Presbyter assistens accedet ad latus Evangelii et geniculabit a latere super infimum gradum.

108. Episcopus ante Altare quum venerit, tradet SS. Sacramentum Diacono, qui priusquam ad Altare perveniat, accellerabit duos tresve passus, ut adsit promptus ante illud. Diaconus, accepto SS. Sacramento, assurget et expectabit dum Episcopus genua flectat in pulvino posito super infimum gradum et SS. Sacramentum adoret.

109. Postea Diaconus Calicem acceptum, ut supra, deferet super Altare, expediet taeniam, qua ligatum erit velum nodo Calicis et expandet velum ipsum, quin tamen detegat Calicem et advertet ne moveatur patena superposita.

110. Subdiaconus expediet velum humerale Episcopi, quod tolletur ei a Caeremoniario et referetur ad abacum.

111. Diaconus redibit ad dextram Episcopi et geniculabit. Innuente Caeremoniario, assurget Episcopus cum Diacono et primus thuriferarius appropinquabit Altari. Diaconus ministrabit incensum sine osculis Episcopo, qui sine benedictione imponet illud in thuribulum. Thuriferarius non genuflectens praesentabit thuribulum Episcopo, qui postquam incensum in thuribulum imposuerit, geniculabit iterum et accepto e manibus Diaconi thuribulo, incensabit SS. Sacramentum. Diaconus et Subdiaconus in actione ista attollent planetam Episcopi. Thuriferarius secundus, genuflectione facta, recedet in sacrarium et deponet thuribulum, restante primo apud Altare.

112. Episcopus, thurificato SS. Sacramento, assurget cum Ministris, amovebitur a clerico pulvinus, in quo genuflexerit Episcopus, qui ascendet ad Altare. Diaconus ascendet ad dextram Episcopi, Subdiaconus ad dextram Diaconi et Presbyter assistens ad sinistram Episcopi, qui concessit suppedaneo, genuflectionem conficiet uno tantum genu.

113. Acolythus unus afferet ad Altare ampullas vini et aquae in pelvicula.

114. Ad Altare ut venerint Episcopus cum Ministris, Diaconus tollet velum de Calice, quod a clerico deferetur ad abacum. Diaconus dextra sustinebit patenam ac tollet de Calice pallam quoque. Episcopus Calicem accipiet et convertet ipsum versus patenam a Diacono sustentam et faciet effluere S. Hostiam super patenam ipsam. Si opus erit illam elevare digito, faciet hoc Episcopus, qui postea digitum purificabit in vasculo praeparato et absterget purificatorio. Diaconus patenam cum S. Hostia tradet sine osculis Episcopo, qui ea reverenter accepta, ponet S. Hostiam super corporale et in ipso relinquet patenam versus latus dexterum suum.

115. Deinde Diaconus accipiet calicem et recepta a Subdiacono ampulla vini, infundet aliquantulum vini in calicem et reponet ampullam in pelvicula. Subdiaconus accipiet ampullam aquae et non petita benedictione, duas tresve guttas infundet in calicem. Diaconus non absterget purificatorio guttas vini, quae forte possent adhaerere parti interiori calicis.

116. Acolythus supradictus recipiet ampullas easque reportabit ad abacum.

117. Subdiaconus, genuflexione facta ad Sacramentum, transibit ad sinistram Episcopi et genuflexionem iterabit.

118. Diaconus Calicem sine osculis tradet Episcopo, qui accipiet illum dextra et ponet super Altare, nullum faciens Crucis signum super corporale. Diaconus palla cooperiet calicem.

119. Thuriferarius, genuflexione facta, ascendet a latere ad Altare, tradet Diacono naviculam et offeret Episcopo thuribulum apertum, non tamen genuflectet. Diaconus incensum ministrabit Episcopo sine osculis, Episcopus autem imponet incensum in thuribulum, non recitans formulam usitatam.

120. Presbyter assistens amovebit ab Altari Missale cum cussino seu legili et genuflexione facta ad SS. Sacramentum, descendet a latere de Altari rediturus illuc deinde, peracta thurificatione.

121. Diaconus acceptum a thuriferario thuribulum tradet sine osculis Episcopo, qui thurificabit Oblata et Altare, ut in Missis solemnibus, recitans formulam *Incensum istud* etc. atque alteram *Dirigatur Domine* etc. Diaconus tollet calicem de medio corporali, quando Episcopus incensabit Crucem Altaris. Episcopus cum Ministris genuflexionem conficiet in thurificatione Crucis et quando transibunt ante Altare. Diaconus et Subdiaconus attollent planetam Episcopi thurificantis Altare.

122. Hoc tempore in promptu stabunt familiares nobiles Episcopi, vel clerici duo cum instrumentis lotionis manuum.

123. Episcopus, thurificato Altari, tradet thuribulum Diacono, qui sine osculis illud recipiet ac restituet thuriferario. Thuriferarius immediate referet thuribulum in sacrarium, siquidem nullus est amplius usus thuribuli in reliqua functione. Diaconus neque Episcopum incensabit neque ullum alium de choro.

124. Episcopus tradens thuribulum Diacono, recitabit formulam *Accendat in nobis* etc. Descendet de suppedaneo et extra Altare, ne convertat humeros ad SS. Sacramentum, lavabit manus non recitans psalmum *Lavabo* etc. Diaconus et Subdiaconus sustinebunt ei mantile.

125. Postquam Episcopus laverit manus, ascendet rursus ad Altare et Diaconus ibit post eum, Subdiaconus post Diaconum. Quum venerint ad medium Altaris, suo quisque loco genuflexionem conficiet ad SS. Sacramentum.

126. Tum Episcopus, manibus iunctis super Altare, recitabit elata voce orationem *In spiritu humilitatis* etc. eaque absoluta, genuflectet ad SS. Sacramentum, convertetur super sinistram suam ad populum, dicet elata voce *Oraie fratres, ut meum* etc. et non complens circulum, ne vertat humeros ad SS. Sacramentum, convertetur ad Altare et genuflexionem ad SS. Sacramentum iterabit. Neque a Subdiacono, neque ab alio respodebitur *Suscipiat Dominus* etc.

127. Post haec Episcopus tono feriali et iunctis manibus cantabit *Oremus. Praeceptis salutaribus* etc. et manibus expansis *Pater noster*. Responso a Choro *Sed libera nos a malo*,

Episcopus elata voce subiunget *Amen*, ac manibus adhuc expansis recitabit pariter elata voce orationem *Libera nos* etc. cui a Choro respondebitur *Amen*.

128. Episcopus genuflectet ad SS. Sacramentum, Presbyter assistens geniculabit a sinistris; Diaconus a dextris Episcopi, Subdiaconus autem, quo loco erit, a tergo Episcopi. Episcopus, genuflexione facta ad SS. Sacramentum, ut supra, sinistra accipiet planetam, dextra S. Hostiam, et patenam sinistra sustinens, elevabit sola dextra S. Hostiam ita ut conspici possit ab adstantibus. Non attolletur a Diacono planeta Episcopi, non pulsabitur crotalum, neque thurificabitur SS. Sacramentum.

129. Dum Episcopus demittet S. Hostiam, Diaconus assurgens, detegit Calicem, et Episcopus non iterans genuflexionem neque reponens S. Hostiam super corporale, admovebit patenam ad pedem calicis et dextra simul ac sinistra dividet S. Hostiam super Calicem, ut in aliis Missis, et posita parte dextera super patenam, tollet particulam de parte sinistra, quam manu sinistra iunget alteri parti super patena; immediate dextera manu infundet particulam in Calicem, nullum faciens Crucis signum nec recitans formulam *Haec commixtio* etc.

130. Quando assurgens Diaconus, assurgens etiam Presbyter assistens, qui manebit apud librum, et Subdiaconus, qui ascendet ad dextram Diaconi.

131. Posita, ut supra, ab Episcopo particula in Calice, Diaconus Calicem palla cooperiet, et Episcopus cum Diacono ac Subdiacono facient genuflexionem.

132. Episcopus manibus iunctis super Altari recitabit orationem *Perceptio Corporis tui* etc. Postea genuflectet, ut supra, cum Ministris, et accepta S. Hostia cum patena, percussus pectus, dicet *Domine, non sum dignus, ut intres* etc. tribus vicibus. Se signabit, ut in aliis Missis, ad verba *Corpus* etc. et communicabit. Diaconus deinde detegit Calicem, et genuflexione facta, ut supra, Episcopus patena colliget super corporali fragmenta, quae ponet intra Calicem, nec signans se nec

proferens verbum ullum, consummabit Calicem cum S. Particula.

133. Hoc tempore Acolythus afferet ad Altare ampullas vini et aquae in pelvicula.

134. Calice ab Episcopo consummato, consurget Clerus, extinguuntur intorticia, quae a clericis referentur in sacrarium.

135. Episcopus digitos vino et aqua purificabit super calicem et sumet etiam ablutionem, quae ministrabitur ei ut in aliis Missis.

136. Acolythus reportabit ampullas ad abacum. In promptu stabunt familiares nobiles Episcopi et iis absentibus, clerici duo cum instrumentis lotionis manuum Episcopi.

137. Subdiaconus transibit in latus Evangelii, absterget calicem, complicabit corporale et omnia referet ad abacum ut in Missis solemnibus.

138. Diaconus reponet pileolum et mitram Episcopo, qui in latere Epistolae lavabit manus, sustinentibus ei mantile Diacono et Presbytero assistente.

139. Interim reponetur faldistorium in latere Epistolae ante gradus.

140. Episcopus lotis manibus, nudabitur mitra a Diacono, et veniens in medium ante Altare, iunctis manibus recitabit orationem *Quod ore sumpsimus* etc.

141. Presbyter assistens claudet librum et relinquet ipsum super Altari.

142. Episcopus de Altari descendet medius inter Ministros et postquam descenderit de gradibus, genuflexionem cum ipsis ad Crucem conficiet. Diaconus reponet mitram Episcopo, qui cum eisdem accedet ad faldistorium et in eo sedebit.

143. Postea Ministri, reverentia facta ad Episcopum, accedent ad abacum, ubi Presbyter assistens dimittet pluviale Diaconus stolam latiore et manipulum, Subdiaconus planetam plicatam et manipulum. Tum redibunt ad Episcopum, quem exuent sacris paramentis.

144. Simulatque Episcopus de Altari descenderit et genu-

flexionem confecerit ad Crucem una cum Ministris, ascendent eo Acolythi, tollent Missale cum cussino seu legili, complicabunt tobaleam, quam removebunt de Altari et reportabunt ad abacum.

145. Clerici reportabunt ad Altare paramenta episcopalia.

146. Quando Episcopus dimiserit paramenta et resumpserit mantelletum, redibit ante Altare, orabit super pulvino posito in infimo gradu, et revertetur in sacrarium cum Ministris et clericis, ut in accessu ad Altare; vel accedet ad primum chori subsellium ad recitandas Vesperas.

147. Discedent hoc casu Ministri, ordine supra dicto et recitabuntur Vesperae.

148. Profectis Ministris cum clericis, sacrista vel alius operam dabit tollendis de Altari paramentis Episcopi et denudando abaco.

149. Si Episcopus paramenta dimittet in sacrario, Diaconus celeriter deponet stolam latiore et resumet planetam plicatam, dum ab Episcopo recitabitur oratio *Quod ore* etc. deinde reversus ad Altare, comitabitur Episcopum in sacrarium.

150. Hoc casu praecedent clerici bini, tum Subdiaconus, postea Episcopus cum Diacono a sinistris et Presbytero assistente a dextris, sequente Cappellano a mitra. Ingressi in sacrarium, conficient omnes reverentiam, non genuflexionem ad Crucem. Episcopus apud faldistorium vel sedem ibi praeparatam sacra paramenta dimittet.

151. Clerus remanebit in choro, recitaturus Vesperas.

DE SABBATO SANCTO

CAPUT XIII.

De rebus praeparandis.

1. **A**ltare maius ornabitur tobaleis, pallio albi coloris cui superponetur alterum violaceum, quod cooperiat totaliter primum et amoveri possit faciliter. Super Altare sex candelabra nobilia cum cereis albi coloris et in medio ipsorum Crux aequalis candelabris. Tabula picta, sive imago sacra Altaris cooperta adhuc erit velo violaceo, quod ita aptabitur, ut possit tuto et facile removeri. Gradus Altaris contegentur tapeto nobili, cui superponetur alterum coloris violacei, tollendum quum tempus erit. Super mensam Altaris disponentur paramenta omnia violacei coloris utenda ab Episcopo, videlicet manipulus, planeta, chirothecae in lance, dalmatica ac tunicella, pluviale cum stola, Crux pectoralis, cingulum, alba et amictus, quae cooperientur velo violaceo. In latere Evangelii, mitra auriphrygiata cum vimpa pro cappellano ipsius.

2. Super infimum gradum ponetur in medio pulvinar violaceum, in quo genuflectet Episcopus.

3. In latere Epistolae ante gradus statuatur faldistorium instructum veste albi coloris et super ipsam altera violacea.

4. In latere Evangelii prope parietem aderit, candelabrum cum cereo paschali et eius ellychnium erit extans, ut facile accendi possit. Prope candelabrum ipsum aderit scabellum gradatum, commodum, cuius ope possint a Diacono grana thuris infigi cereo praedicto. Ante candelabrum, legile maioris formae, ornatum panno sericeo nobili coloris albi.

5. Inter Altare et candelabrum praeparabitur basis, in qua tempore debito firmabitur arundo cum tricereo.

6. In latere Epistolae, abacus coopertus alba tobalea, in quo disponentur res sequentes, videlicet candelabra duo cum

cereis albis pro Acolythis; calix cum purificatorio, patena, hostia, palla et corporali intra bursam albi coloris; ampullae vini et aquae in pelvula cum campanula, intorticia pro elevatione; velum humerale album Subdiaconi; gremiale album Episcopi; manipuli albi coloris Ministrorum; pluviale albi coloris Presbyteri assistentis; Evangeliarium ornatum veste albi coloris cum manipulo Episcopi; Epistolarium cum veste albi coloris; Missale veste simili ornatum, utendum ab Episcopo in Missa, cum cussino albo vel legili nobili; liber cum cantu Praeconii sive *Exultet* instructum veste alba; Missale utendum in cantu prophetiarum cum veste coloris violacei; Missale utendum ab Episcopo in functione Missam praecedente instructum veste violacea; canon pontificalis; scotula cum candela accendenda quum accendantur cerei Altaris; gremiale coloris violacei in usum Episcopi; pluviale violaceum Presbyteri assistentis; planetae duo plicatae, stola coloris violacei et manipuli similes pro Ministris; thuribulum cum navicula; vasculum aquae sanctae cum aspersorio; grana thuris cereo infigenda in lance; urceus cum pelvi, mantile in lance. Res omnes albi coloris disponentur tali modo, ut contegantur uno velo violaceo. Praeparabuntur etiam paramenta albi coloris assumenda ab Episcopo; ea sunt mitra pretiosa, planeta, chirothecae in lance, dalmatica, tunicella et stola, quae reposita in canistro, collocari poterunt subter abacum, ponenda postea super Altare, ut docebitur inferius.

7. Prope latus Epistolae aderit scamnum Ministrorum, convestitum tapeto coloris violacei laneo, quod postmodum mutabitur cum altero tapeto ex panno rubro, vel alius coloris.

8. Scabellum cum Missali, quod adhibebitur in cantu Litaniarum.

9. Hastae cum gossipio cerato ad accendendas suo tempore candelas. Bene dispositae erunt lampades accendendae, ut monemus infra.

10. Legile maioris formae nudatum, ad cantandas prophetias.

11. In sacrario aderit sedes cameralis, superposita exiguo tapeto, in usum Episcopi, et disponentur paramenta albi coloris Ministrorum, videlicet dalmatica et stola pro Diacono, tunicella

pro Subdiacono; caligae et sandalia albi coloris in lance, assumenda ab Episcopo; altera dalmatica cum stola et manipulo pro Diacono; planeta plicata violacei coloris cum manipulo simili pro Subdiacono; amictus, albae et cingula duo, stola una violacea pro Ministris eisdem; superpellicea numero sufficienti pro clericis inservientibus; Crux processionalis; arundo; aliquantulum gossipii cerati cum sulphuratis in lance; canon pontificalis.

12. De fontibus lustralibus apud portas tolletur aqua sancta (si adhuc servabatur) et fontes purgabuntur diligenter.

13. Extra portam Ecclesiae praeparabitur focus ferreus vel cupreus cum igne accendendo, et instrumenta ad eliciendam ex silice favillam, ad accendendum et sumendum ignem.

14. Si Ecclesia habuerit baptisterium, aperietur fons baptismalis et implebitur aqua benedicenda, et pars externa fontis ornabitur floribus recentibus et herbis odoris.

15. Extra baptisterium disponentur scamna in usum Cleri, quae tamen erunt distincta, si Ecclesia fuerit Collegiata vel Cathedralis. Prope fontem in capite scamnorum Cleri praeparabitur faldistorium cum veste violacei coloris et scabella duo pro Ministris a lateribus faldistorii. Apud baptisterium aut intra ambitum eius, aut extra pro amplitudine loci, super abaco alba tobalea contexto, praeparabuntur ampullae S. Chrismatis et Olei sacri Catechumenorum in lance; urceus cum pelvi et mantile; medulla panis et mali medici in lance; vasculum vacuum cum aspersorio; paramanus seu velum album alligandum cereo in usum Episcopi; Missale cum veste violacea, nisi Episcopus utatur eo ipso Missali, quo in reliqua functione ad Altare; vasa ad extrahendam aquam benedictam et infundendam in fontes lustrales ecclesiae; stola violacea Parochi, qui debet adstantes aspergere. Quod si Episcopus baptismum etiam collaturus esset infantibus aut adulto alicui, observabitur quod traditum est cap. XX. lib. V. num. 10. et 11. relate ad dispositiones in hac functione sumendas.

16. Si Ecclesia fuerit Cathedralis aut Collegiata et Capitulum gaudeat usu capparum cum pellibus, monebuntur Canonici ceterique, ut cappas cum pellibus dimittant et induant cappas sericeas vel superpellicia, quando innuetur eis.

De functione.

17. Dum recitabuntur in choro Horae minores, Episcopus in sacrario, sedens sede ibi praeparata recitabit psalmos cum *Gloria Patri* preces et orationes ad Missae praeparationem eique a cubiculario suo ponentur caligae et sandalia albi coloris.

18. Quando recitabitur hora Sexta, clerici duo superpellicio induti, extra ecclesiam accendent ignem, utentes igniario et silice ad eliciendam flammam.

19. Interim in sacrario Ministri sacri, adiuvantibus Acolythis, se parabunt amictu; alba, cingulo et Diaconus assumet etiam stolam diaconalem violacei coloris.

20. Recitata in choro Hora Nona, procedent ad Altare Episcopus cum Ministris praedictis, sequentibus clericis, servato ordine innuto in functionibus praecedentibus.

21. Episcopus post brevem orationem accedet ad faldistorium et Diaconus, adiuvante Subdiacono, exuet ei Crucem pectoralem, mantelletum vel mozzetam. Familiares nobiles Episcopi, et iis absentibus, clerici duo ministrabunt ei lotionem et Episcopus lavabit manus.

22. Interea distribuentur clericis paramenta episcopalia.

23. Lotis ab Episcopo manibus, clerici antedicti porrigent paramenta Diacono, qui adiuvante Subdiacono, induet Episcopo amictum, albam, cingulum, Crucem pectoralem, stolam et pluviale, deinde eius capiti imponet mitram auriplrygiatam.

24. Hoc ipso tempore clericus unus accipiet Missale cum veste violacea, utendum ab Episcopo, alter accipiet grana thuris infigenda cereo, tertius vasculum aquae sanctae, quartus thuribulum vacuum cum navicula et se disponent ad lineam a sinistris faldistorii prope Subdiaconum.

25. Parato Episcopo, qui duo clerici accenderint ignem extra portam ecclesiae, accipient focum et forcipes, eumque afferent ad Altare et collocabunt ante Episcopum, longe ab ipso aliquot passus. Animadvertent, ut supponant foco scabellum ligneum, si forte focus careret tripode ferreo satis alto, ne laedantur tapeta.

26. Igne ante Episcopum delato, Diaconus exuet ei mitram, eique se sistet clericus, qui librum apertum sustinebit ante ipsum, stans tamen versus sinistram eius.

27. Episcopus assurget ac mediocri voce recitabit tres orationes in Missali notatas ad benedictionem ignis. Post orationem tertiam se sistet ei clericus cum granis incensi, quae Episcopus benedictet, recitans orationem *Veniat quaesumus Domine* etc. non praemittens *Oremus*, ut in ceteris orationibus.

28. Hoc temporethuriferarius accipiet ex foco ignem eumque imponet in thuribulum et se adiungens clerico, qui sustinebit vasculum aquae sanctae, accedet ad dextram Diaconi.

29. Post supradictam orationem quartam, Episcopus sedebit sine mitra, thuriferarius ei praesentabit thuribulum, Diaconus cum osculis ei ministrabit incensum, quod ipse iniciat in thuribulum, cum benedictione usitata. Episcopus assurget, accipiet a Diacono aspersorium aqua sancta perfusum, quo asperget ignem, deinde grana, prius in medio, postea a dextris et a sinistris suis, recitans submissa voce antiphonam *Asperges me* etc. Tum restituet aspersorium Diacono, a quo recipiet thuribulum atque adolebit ignem et grana, ut supra. Reddito thuribulo Diacono, sedebit faldistorio et ab ipso Diacono cooperietur mitra.

30. Interim ambo clerici, qui focum cum igne attulerint, transferent illum extra presbyterium et collocabunt in angulo ecclesiae vel asportabunt in sacrarium, ut locus detur fidelibus sumendi aliquam particulam ignis benedicti et domum suam deferendi, pietatis ergo.

31. Thuriferarius et clericus, qui sustinebit grana, coibunt cum Diacobo ac Subdiacono, quibus se adiunget etiam clericus a vasculo, quod reponet super abacum, et iunctim facta ad Episcopum reverentia, deinde ad Crucem genuflexione, postea reverentia ad Chorum, recedent in sacrarium. Ministros antecedent tres praedicti clerici.

32. Ingressi in sacrarium, Diaconus dimittet stolam violaceam atque induet manipulum, stolam et dalmaticam albi coloris, Subdiaconus autem assumet manipulum cum planeta plicata

coloris violacei. Clericus qui prius portabat vasculum, accipiet arundinem cum tricereo in eius summitate eamque tradet Diacono, deinde accipiet Crucem processionalem et tradet Subdiacono, postremo sumet gossipium ceratum aut candelulam, quam accendet ex igne thuribuli. Si commodius videbitur, deferetur gossipium ceratum seu candelula accensa in laterna, ne extinguatur.

33. Proficiscentur ad ostium ecclesiae ordine sequenti: thuriferarius cum thuribulo a sinistris clerici deferentis grana thuris; sequetur Subdiaconus gestans Crucem; ultimo loco incedet Diaconus cum arundine et a sinistris Clericus cum candela, seu gossipio cerato ardenti.

34. Quum pervenerint ad ostium ecclesiae, conversi eodem ordine ad Altare, subsistent: Diaconus, demissa arundine, faciet ut clericus sustinens gossipium ceratum ardens accendat unam ex tribus candelis, qua accensa et erecta arundine, Diaconus geniculabit et cum ipso clerici omnes, excepto Subdiacono sustinente Crucem.

35. Diaconus statim ac genuflexerit, cantabit tono praescripto *Lumen Christi* et Chorus respondebit *Deo gratias*. Ad verba antedicta *Lumen Christi*, Chorus nudabit caput, consurget, et genuflectet quod ipsum faciet reliquis duabus vicibus, ut infra. Episcopus autem assurget, sed retinebit in capite mitram parumper convertetur ad Altare et genuflectet. Responso a Choro *Deo gratias*, assurget Diaconus cum ceteris, ut supra, et procedent ad medium ecclesiae ibique subsistent et Diaconus inclinabit arundinem, iubebit accendi candelam alteram, geniculabit, cantabit *Lumen Christi*, elevans vocem hemitonio; respondebitur a Choro *Deo gratias*, atque omnia fient, ut supra dictum est. Denique Diaconus cum ceteris procedent ulterius et consistent ante ingressum presbyterii; ibique ut supra, accendetur tertia candela et Diaconus efferet vocem altero etiam hemitonio dum dicet *Lumen Christi*.

36. Venient ante Altare et clericus sustinens gossipium ceratum ardens, extinguet illud. Subdiaconus cum Cruce consistet a dextra versus latus Epistolae, Diaconus in medio et

arundinem tradet clerico antedicto, qui restabit ante Altare a sinistra, seu versus latus Evangelii; clericus alter, qui sustinebit grana, consistet a sinistra illius, qui sustinebit arundinem, thuriferarius a dextris Diaconi. Quum tali modo fuerint dispositi ante Altare, Diaconus genuflexionem ad Crucem faciet appropinquabit dextrae Episcopi eique ministrabit incensum, quod ille imponet in thuribulum cum benedictione consueta; accedet deinde ad abacum et accepto libro praeconii, veniet ante Episcopum, geniculabit ad pedes eius et benedictionem petet, dicens *Iube domne benedicere*. Episcopus respondebit *Dominus sit* etc. legens formulam ex Missali, quod ei sustinebit apertum clericus, deinde Episcopus donabit ei benedictionem dicens *In nomine Patris* etc. Diaconus tamen osculabitur manum eius.

37. Diaconus, reverentia facta ad Episcopum, redibit ante Altare ut se adiungat Subdiacono et reliquis. Ante Altare reversus, conficiet cum ceteris genuflexionem ad Crucem Altaris, excepto Subdiacono et clerico qui sustentabit arundinem et accedent ad legile praeparatum ante Cereum paschalem.

38. Subdiaconus consistet a dextra legis, clericus cum arundine a sinistris legis, clericus cum granis incensi a sinistris eius qui portabit arundinem, omnesque stabunt facie ad Diaconum conversa. Diaconus autem consistet ante legile, facie versa ad Cereum, et librum apertum ponet supra legile. Accipiet a thuriferario thuribulum et adolebit librum in medio, a dextris et a sinistris suis, ut in cantu Evangelii.

39. Statim ac pervenerit Diaconus ad legile, Caeremoniarius exuet mitram Episcopo, qui assurgit et convertetur ad Diaconum qui cantabit *Exultet*. Omnes alii, qui aderunt in choro, nudabunt caput et consurgent.

40. Diaconus, libro thurificato, ut supra, iunctis manibus cantabit *Exultet* et prosequetur usque ad illa verba *curvat imperia*. Tunc enim cessabit a cantu; Episcopus sedebit faldistorio, et Caeremoniarius reponet ei mitram. Sedebit etiam Chorus, eodemque modo se geret deinceps in reliquis actionibus Diaconi.

41. Diaconus, abrupto cantu, appropinquabit candelabro,

ascendet in scabellum gradatum et infiget Cereo quinque grana thuris, quae porriget ei clericus illorum custos, et affiget ea ad instar Crucis in foraminibus iam in ipso Cereo effectis, nempe primum in summitate, alterum in medio infra primum, tertium inferius subter secundum, quartum a dextra secundi versus navem ecclesiae, quintum a sinistra secundi versus Altare maius.

42. Diaconus postquam Cereo grana thuris, ut supra, infixerit, de scabello descendet, reveniet ad legile ibique prosequetur ad verba *In huius igitur noctis gratia* etc.

43. Dum Diaconus descendet de scabello, Caeremoniarius exuet mitram Episcopo, qui assurget et conversus stabit versus Diaconum.

44. Diaconus, redintegrato cantu, prosequetur usque ad verba *ignis accendit*, quibus cantatis abrumpet cantum, accipiet a clerico arundinem, eaque ad Cereum admota, accendet ipsum ex una candelarum arundinis. Episcopus et Chorus sedebit; et consurget quando Diaconus resumet cantum.

45. Accenso Cereo, Diaconus redibit ad legile et resumet cantum a verbis *Qui licet sit divisus* etc. usque ad illa *Apis mater eduxit*.

46. Interim clericus unus ex Cereo accendet gossipium ceratum et quando Diaconus cantaverit ultima praedicta verba et pausam interposuerit, ille accendet lampades Altaris maioris et reliquas per ecclesiam. Hoc tempore Episcopus et Chorus sedebunt, ut supra, et consurgent, quando cantus a Diacono continuabitur.

47. Accensis lampadis Altaris maioris et aliis quae non longe sitae erunt ab Altari eodem, Diaconus redintegrabit cantum a verbis *O vere beata nox* eumque prosequetur usque ad finem Praeconii. Meminerit autem omittere verba illa *Respice etiam ad devotissimum* etc. quae licet inserta sint in Missali tamen antiquata sunt, quemadmodum saepius declaravit S. Rituum Congregatio. In fine Praeconii a cantoribus respondebitur *Amen*.

48. Episcopus sedebit et cooperietur mitra a Caeremoniario: sedebit item Clerus in choro. Diaconus claudet librum quem

relinquet super legili; Subdiaconus tradet Crucem clerico, qui deponet eam prope parietem; alter autem clericus sustinens arundinem, imponet eam basi.

49. Diaconus et Subdiaconus conficient iunctim genuflexionem ad Crucem Altaris, accedent ad abacum et transeuntes ante Episcopum salutabunt ipsum. Apud abacum autem Diaconus dimittet vestes sacras albi coloris, quae statim referentur in sacrarium et induet stolam diaconalem violacei coloris: Subdiaconus dimittet planetam plicatam et manipulum.

50. Interea distribuentur clericis paramenta episcopalia violacei coloris, videlicet tunicella, dalmatica, chirothecae, planeta et manipulus.

51. Presbyter assistens, indutus superpellicio, appropinquabit Episcopo et cum osculis consuetis extrahet anulum ex digito eius.

52. Diaconus et Subdiaconus revertentur ad Episcopum, iterabunt reverentiam versus eum, exuent ei mitra ac pluviale et induent eum tunicella, dalmatica, chirothecis et planeta. Pluviale Episcopi deponetur super abacum, non super Altare.

53. Dum parabitur Episcopus, curae erit clerico alicui tollere pannum albi coloris cum libro ex legili, quo usus erit Diaconus ad cantandum *Exultet* et referre ea omnia in sacrarium. Clericus alter accipiet legile nudum et ponet ipsum in medio choro eique superponet Missale, adhibendum in cantu prophetiarum. Caeremoniarius unus praesto erit in choro prope locum primi cantoris prophetiarum.

54. Quando Episcopo induentur chirothecae, Presbyter assistens apud abacum induet pluviale violacei coloris et custodiet apud se anulum episcopalem.

55. Episcopo planeta parato Subdiaconus imponet manipulum in brachium sinistrum, deinde Diaconus imponet eius capiti mitram. Ministri praedicti salutabunt Episcopum et accedent ad abacum, ubi induent manipulum et planetam plicatam.

56. Presbyter assistens, profectis Ministris, se sistet Episcopo et cum debitis reverentiis atque osculis inseret anulum digito eius, tum recedet apud abacum. In promptu stabit cle-

ricus cum Missali utendo ab Episcopo et clericus alter cum gremiali coloris violacei.

57. Ministri revertentur ad Episcopum, eoque salutato, consistent a lateribus eius, Diaconus nempe a dextris, Subdiaconus a sinistris.

58. Innuente Caeremoniario, assurgit Episcopus de faldistorio et procedet ad Altare medius inter Ministros, sequente clerico custode mitrae. Priusquam perveniat ante Altare, reverentiam faciet ad Chorum; ante Altare autem progressus, dimittit mitram per Diaconum. Episcopus reverentiam, Ministri genuflexionem ad Crucem conficiunt et iunctim ascendent ad Altare. Episcopus Altare osculabitur in medio. Diaconus reponet mitram Episcopo: tum iterata respective reverentia aut genuflexione, descendant a latere de Altari et revenient ad faldistorium (a). Hoc tempore Chorus stabit et sedebit, quando sederit Episcopus.

59. Caeremoniarius chori invitabit cantorem primae prophetiae superpelliceo indutum, eumque deducet in medium chorum seu presbyterium ad legile praeparatum et genuflexionem ad Altare ac reverentiam ad Chorum iunctim conficiunt.

60. Quod spectat ad ordinem cantus prophetiarum, advertetur, ut seniores cantent ultimas iuniores primas. Si dicetur tractus post prophetiam, cantor cum Caeremoniario conficiunt genuflexionem ad Altare et reverentiam ad Chorum ac redibunt ad locum suum. Si tractus aberit, expectabunt donec Diaconus cantet *Flectamus genua*, priusquam conficiant genuflexionem ad Altare et reverentiam ad Chorum. Promptus esse debet cantor secundus, dum cantatur oratio post prophetiam primam, ut incipiatur cantus prophetiae secundae statim post cantum orationis primae.

(a) In Sacello Pontificio et in Patriarchalibus, Episcopus dum cantantur prophetiae, sedet in suppedaneo Altaris, ut feria VI. in Parasceve. Secuti tamen sumus dispositionem Caeremonialis, quod statuit debere Episcopum sedere in sua sede eminenti, quam relate ad Episcopum extraneum supplet faldistorium positum in latere. Epistolae ante Altare, siquidem ibi sedet etiam in Missarum solemni introitu, cuius locum in officio huius diei supplet prophetiae.

61. Episcopus ad faldistorium reversus sedebit et a Diacono imponetur super eius genua gremiale.

62. Se sistet Episcopo clericus cum Missali, quod ei sustinebit apertum, ex quo Episcopus leget primam prophetiam. Episcopo legenti Diaconus adstabit dextrorsum, Subdiaconus sinistrorsum et Presbyter assistens consistet a dextris clerici sustententis librum, ut folia Missalis evolvat.

63. Simulatque Episcopus legere incipiet, cantor prophetiae primae inchoabit cantum ipsius eumque prosequetur usque ad finem, tono pro lectionibus praescripto.

64. Postquam Episcopus legerit prophetiam, clericus claudet librum, reverebitur Episcopum et recedet post faldistorium, sustenturus postea librum Episcopo, qui cantabit orationes.

65. Presbyter assistens, Diaconus et Subdiaconus, coeuntes ante Episcopum, salutabunt eum et sedebunt scamno ipsis praeparato, ordine descripto in Missa pontificali.

66. Quando parum aberit ut absolvatur cantus prophetiae primae, Caeremoniarius innuet Ministris, qui consurgent, redibunt ante Episcopum, salutabunt eum et consistent ante ipsum.

67. Simulatque cantor finiverit cantum prophetiae, Diaconus tollet Episcopo gremiale et mitram Presbyter assistens transibit ad dexteram faldistorii, ut in Missali, quod apertum clericus sustinebit, indicet Episcopo orationem cantandam. Diaconus locum sumet a tergo Episcopi; Subdiaconus a tergo Diaconi.

68. Episcopus assurgit, convertetur ad Altare, cantabit *Oremus*, Diaconus *Flectamus genua* et genuflectent omnes, excepto Episcopo, Presbytero assistente et clerico sustinente librum Episcopo; Subdiaconus autem subiungit *Lerate*, omnesque consurgent. Episcopus cantabit orationem primam tono feriali et manibus expansis.

69. Interim Caeremoniarius chori reducet ad locum eius cantorem primae prophetiae, invitabit cantorem secundae, quem comitabitur ad legile in medium chorum seu presbyterium, ut incipiatur cantus prophetiae secundae statim ac sederit Episcopus eique reposita fuerit mitra.

70. Episcopus, postquam cantaverit orationem primam et responsum fuerit *Amen* a Choro, iterum sedebit faldistorio.

71. Cantabitur prophetia secunda et Episcopus leget illam, atque omnia peragentur ut in prima, et sic deinceps in reliquis cum eo tantum discrimine ut, quum cantandus sit tractus post quartam, octavam et undecimam, Ministri assurgant, ituri ad Episcopum sub finem cantus praedicti tractus. Ante unamquamque orationem, quae sequetur prophetiae, cantabitur *Flectamus genua* et *Lerate*, excepta ultima, in qua post *Oremus* immediate ab Episcopo subiungetur oratio.

72. Si in ecclesia aderit fons baptismalis ac si conferetur baptismum infantibus vel adultis, dum canentur prophetiae, fient super illos exorcismi a prima Dignitate vel a Parocho, pro consuetudine cuiusque ecclesiae, servatis iis quae notata sunt capit. XXI. lib. VI. num. 172.

73. Si benedicendus erit fons baptismalis, sub finem prophetiae duodecimae accendentur cerei in candelabris Acolythorum et praesto erunt clerici duo ad tollendum de candelabro Cereum paschalem.

74. Ad orationem post ultimam prophetiam in promptu stabunt clerici recepturi paramenta episcopalia et alter cum pluviali ab Episcopo utendo.

75. Completa ultima oratione, Episcopus sedebit faldistorio, et a Diacono cooperietur mitra.

76. Diaconus autem et Subdiaconus, reverentia facia ad Episcopum, recedent ad abacum ibique dimittent planetam plicatam et manipulum. Presbyter assistens reverentiam faciet Episcopo, accedet ad abacum, dimittet pluviale et ab assistentia recedet.

77. Redibunt ad Episcopum Diaconus et Subdiaconus eique iterata reverentia, consistent a lateribus eius. Diaconus tollet ei annulum et mitram et Subdiaconus tollet ei manipulum atque adiuvante eodem Subdiacono exuet eum planeta, chirothecis, dalmatica, tunicella; tum induet ei pluviale, reponet mitram et annulum. Diaconus et Subdiaconus salutabunt Episcopum et revertentur ad abacum resumpturi planetam plicatam, non vero manipulum.

78. Dum a Ministris exuetur Episcopus, tolletur Cereus

de candelabro et acceptus a clerico deferetur ad ingressum presbyterii; itemque clericus alter accipiet Crucem processionalē, cum ipso coibunt Acolythi cum candelabris ardentibus et venient in ingressum presbyterii. In promptu erunt etiam cantores superpellicio induti, qui secum habebunt librum seu libros cum tractu *Sicut cercus* etc. cantando dum procedetur ad fontem.

79. Paramenta, quae dimittet Episcopus, reponentur a clericis super Altare.

80. Ministri, resumpta planeta plicata, venient ante Episcopum, salutabunt ipsum et consistent Diaconus a dextris eius, et Subdiaconus a sinistris.

81. Ad baptisterium procedetur ordine sequenti. Clericus deferens Cereum paschalem incedet ante Crucem; clericus gestans Crucem processionalē medius inter Acolythos cum candelabris ardentibus; cantores, qui cantabunt tractum *Sicut cervus* etc. Clerus, omnibus incedentibus binis, ac si distinctus in coetus erit, et seu Canonicorum seu Beneficiariorum numerus dispar erit, incedent terni ultimo loco; sequetur Episcopus, a cuius dextris Diaconus, a sinistris Subdiaconus, uterque sustentans fimbriam pluvialis eius; tum clericus a mitra et alter deferens Missale in usum Episcopi; familiares nobiles Episcopi, si aderunt; postremo Praelati, qui tamen si addicti erunt Capitulo, incedent inter Canonicos.

82. Quando Crux cum Acolythis et Cereus pervenerit prope fontem, subsistent tali modo, ut Crux stet in conspectu Episcopi. Clerus locum sumet apud scamna praeparata, vel disponetur iuxta capacitatem loci, advertendo ut digniores Cleri stent propius Episcopum. Episcopus autem consistet extra ingressum baptisterii et Diaconus exuet mitram Episcopo, qui iunctis manibus ac tono feriali ex Missali, quod ei sustinebitur a clerico, cantabit orationem *Oremus. Omnipotens sempiternus Deus* etc.

83. Post haec Episcopus ordine supradicto ingreditur in septum baptisterii, appropinquabit fonti et cantabit orationem ac praefationem iunctis manibus et tono feriali atque omnes peraget actiones praescriptas in aquae benedictione, quae quia

reperiuntur notatae in capit. XXI. lib. VI. num. 143. superse-
demus eas hoc loco repetere.

84. Aqua in fonte baptismali benedicta, Episcopus prius-
quam in eam infundat Olea sacra, cooperietur mitra a Diacono
et iunctim cum Ministris accedet ad faldistorium praeparatum
prope fontem et sedebit; Ministri quoque sedebunt scabellis
praeparatis a lateribus faldistorii.

85. Duo pluresve clerici extrahent vasis aquam benedi-
ctam ex fonte eamque deferent ad fontes lustrales et in eos
infundent, advertentes ut supersit in fonte sufficiens quantitas
eiusdem aquae ad administrandum baptismum.

86. Alter etiam clericus implebit vasculum vacuum iam
praeparatum super abaco cum aspersorio et se dextrae adiun-
get dignioris Cleri sive Parochi, qui ad hoc induet stolam.

87. Dignior Cleri seu Parochus cum clerico praedicto se
sistet Episcopo eique porriget cum osculis aspersorium aqua
sancta perfusum, quod acceperit a clerico eodem. Diaconus
exuet mitram Episcopo, qui accepto aspersorio, prius signabit
seipsum, post asperget digniorem Cleri, sive Parochum, Diaco-
num et Subdiaconum, qui accipientes aspersionem se profunde
inclinabunt vel procumbent in genua, nisi fuerint Canonici.

88. Dignior praedictus, sive Parochus recipiet cum osculis
aspersorium ab Episcopo, qui sedebit iterumque a Diacono mitra
cooperietur. Postea dignior idem, seu Parochus, comitante cle-
rico supradicto, asperget singillatim Canonicos et ceteros de
Clero, denique per ecclesiam incedens asperget populum. Ab-
soluta autem adstantium aspersione, Episcopus cum Ministris
accedet ad fontem baptismalem et infundet in illum Olea sacra,
quo modo traditum est capit. XXI. lib. VI. num. 166.

89. Si administrandum erit baptismum sive infantibus sive
adultis, Episcopus peraget quae praescripta sunt loco citato, et
postquam administraverit baptismum et confirmationem etiam
adultis, resumet pluviale coloris violacei, eodemque ordine ut
supra dictum est, revertetur ad Altare.

90. Dum peragetur benedictio fontis baptismalis, curae erit
Sacristae cum clericis sacrario inservientibus, tollere tapetum

violaceum de gradibus Altaris maioris et stragulum de scamno Ministrorum; ponere super Altare paramenta albi coloris ab Episcopo utenda, quae cooperiet velo violaceo; amovere legile adhibitum in cantu *Exultet* et alterum in cantu prophetiarum; collocare faldistorium pro Episcopo ante gradus Altaris cum pulvino ad genuflectendum; preparare seorsim scabellum cum Missali in usum cantorum ad cantandas Litanias.

91. In reditu Cleri ad Altare, clericus qui gestabit Cereum paschalem ante Crucem processionalem, rursus imponet illum super candelabrum et amovebit a candelabro scabellum, quo usus erit ad collocandum in eo Cereum. Acolythi reponent super abacum candelabra ardentia et clericus, qui sustinebit Crucem processionalem, ponet eam seorsim vel in basi illius. Ceteri de Clero ad suum quisque locum se recipient. Episcopus subsistet ante faldistorium; Ministri autem comitati Episcopum ad faldistorium ipsum, recedent ad abacum ubi dimittent planetas plicatas; tum revertentes ad Episcopum, exuent ei pluviale. Presbyter assistens aderit prope abacum ibique manebit genibus flexis pro Litaniiis. (a).

92. Si ecclesia carebit fonte baptismali, quum post prophetias immediatae cantandae sint Litaniae, sequens methodus tenebitur. Tolleitur de medio choro seu presbyterio legile adhibitum in cantu prophetiarum et ponetur eodem loco scabellum cum Missali pro cantoribus Litaniarum. In promptu habebitur pulvinar utendum ab Episcopo in prostratione et unus aut duo clerici asportabunt faldistorium ante Altare, quando assurget Episcopus. Cantata oratione post duodecimam prophetiam, Episcopus sedebit faldistorio eique reponetur mitra a Diacono. Presbyter assistens, Diaconus et Subdiaconus salutabunt Episcopum et recedent ad abacum. Presbyter assistens dimittet pluviale et manebit prope abacum; Diaconus et Subdiaconus dimittent manipulum et planetam plicatam, tum revertentur ad Episcopum, quem salutabunt. Diaconus tollet mitram Episcopo,

(a) Vide adnotationem subiectam num. 92. cap. 27. lib. II.

et adiuvante Subdiacono, exuet ei manipulum atque planetam: postea Diaconus reponet ei mitram.

93. Episcopus, innuente Ceremoniario, assurgit ac discedet de faldistorio medius inter Ministros, et reverentia facta ad Chorum, procedet ante Altare. Clericus unus ponet pulvinar in faldistorio ante Altare. Episcopus ante Altare quum venerit, geniculabit ac procumbet super faldistorium; Ministri geniculabunt a lateribus eius, item geniculabunt omnes in choro praesentes.

94. Cantores duo genuflexi in medio choro cantabunt *Litanias* ritu duplici, nempe respondebitur a Choro versiculus idem, quem cantaverint cantores. Ad versiculum *Omnes Sancti et Sanctae Dei* etc. consurgent Ministri et recedent in sacrarium, ibi exuent sibi paramenta violacea et induent paramenta albi coloris ac redibunt ad Altare, advertentes ut adsint ibi, quando cantabitur *ŷ. Peccatores*.

95. Cantores, qui cantabunt *Litanias*, curabunt ut protrahant aut brevient notas versiculorum illarum, prout maiori vel minori solitudine peragenda erunt actiones. Ad praedictum *ŷ. Omnes Sancti* etc. distribuuntur clericis paramenta albi coloris induenda ab Episcopo et aderunt alii clerici, qui recipiant paramenta coloris violacei eaque deferant in sacrarium.

96. Ad *ŷ. Peccatores* redibunt ad Altare Ministri, assurgit Episcopus et a clericis tolletur faldistorium et pulvinar: faldistorium reponetur loco solito in latere Epistolae, exuetur tegumento violaceo et relinquetur album. A Sacrista et clericis inservientibus amovebitur ab Altari pallium violaceum, quod referetur in sacrarium, et relinquetur alterum albi coloris. Ab Acolythis accendentur cerei in Altari. Praeterea tolletur quodcumque stragulum, sive pannus sericeus coloris violacei tum de Altari, tum de abaco etiam et choro.

97. Ubi Episcopus assurrexerit, Presbyter assistens tollet ei annulum, recedat ad abacum et induet pluviale albi coloris.

98. Diaconus, adiuvante Subdiacono, exuet Episcopo paramenta coloris violacei eaque tradentur clericis, a quibus referentur in sacrarium; deinde ipsum induet paramentis albi co-

loris, videlicet stola, tunicella, dalmatica, chirothecis et planeta, postremo cooperiet eum mitra pretiosa.

99. Diaconus cum Subdiacono, parato Episcopo, accedent ad abacum, imponetur eorum brachio sinistro manipulus et revertentur ad Episcopum, nempe Diaconus ad sinistram eius, Subdiaconus ad sinistram Diaconi.

100. Presbyter assistens, quando Ministri accedent ad abacum, accepturi manipulum, procedet ad Altare, imponet cum osculis annulum Episcopo et consistet a dextris eius.

101. Reversis ut supra, ad Altare Diacono et Subdiacono, et completo a cantoribus cantu Litaniarum, simulatque inceperit chorus cantorum cantare tono feriali *Kyrie eleison*, Diaconus exuet mitram Episcopo, qui appropinquans gradibus Altaris, inchoabit Missam ritibus consuetis, descriptis capit. III. libri huius.

102. Cantores prosequuntur sine organorum sono cantare *Kyrie* tono feriali usque ad intonationem *Gloria in excelsis*.

103. Clericus unus advertet ut tollat de medio choro scabellum cum Missali adhibitum a duobus cantoribus, qui cantaverint Litanias.

104. Postquam Episcopus thurificaverit Altare et incensatus fuerit a Diacono, accedet ad faldistorium, ubi dimissa mitra et conversus ad Altare, recitabit *Kyrie eleison* sine introitu. Post haec intonabit *Gloria in excelsis*, ad quam intonationem tolletur velum, quo contacta fuerit imago seu tela picta Altaris, sonabitur organis et campanulae omnes appensae in ecclesia. Quod spectat ad sacra aera turris, pulsabuntur, si Ecclesia erit cathedralis aut principalis loci.

105. Quum Clerus dimittere debeat cappas cum pellibus mustelae alpinæ ad cantum *Alleluia* post Epistolam, ne chorus relinquatur totaliter vacuus, dimidium Canonicorum et Beneficiorum recedet in sacrarium sub finem *Gloria*, ibique dimissis cappis, induent superpelliceum vel cappam ornatam serico et revertentur in chorum statim ac finitus erit cantus Epistolæ. Tunc discedent ceteri, qui remanserint in choro, recedent in sacrarium ad cappas, ut supra, dimittendas, deinde in chorum redibunt.

106. Post orationem a Subdiacono cantabitur Epistola, quo tempore Diaconus stabit a dextris et Presbyter assistens a sinistris Episcopi, qui leget Epistolam tantum dum illa cantabitur a Subdiacono.

107. Subdiaconus, cantata Epistola, genuflexionem faciet ad Crucem ante Altare, deinde reverentiam ad Chorum, redibit ad Episcopum, osculabitur manum eius, recipiet ab eo benedictionem et dabit Epistolarium in manum clerici.

108. Diaconus tollet gremiale et mitram Episcopo, qui assurgit et convertetur versus Altare. Diaconus stabit a dextris. Subdiaconus a sinistris Episcopi. Presbyter assistens attendet ad Missale, quod a clerico sustinebitur apertum ante Episcopum.

109. Episcopus cantabit prima vice *Alleluia* cui respondebitur a choro cantorum, itemque in secunda ac tertia vice vocem attollens hemitonio in singulis vicibus. Responso a choro tertia vice *Alleluia*, Episcopus sedebit, cooperietur mitra et reponetur ei gremiale a Diacono, tum leget graduale, tractum, *Munda cor meum* et Evangelium ex Missali, quod ei sustinebit Subdiaconus.

110. Evangelium cantabitur ritibus consuetis, excepto quod Acolythi assistant iunctis manibus, sine candelabris ardentibus, quae relinquentur super abaco.

111. Non cantabitur *Credo* et ad Offertorium post *Oremus* sonabitur organis, quia nullus est versiculus.

112. Non recitabitur neque cantabitur *Agnus Dei*, nec Pax donabitur.

113. Quando Episcopus consummaverit Calicem, a choro cantorum intonabitur Antiphona *Alleluia* et cantabitur psalmus *Laudate Dominum omnes gentes* etc, ut in Missali.

114. Interim Episcopus accipiet purificationem calicis et ablutionem, ac lotis manibus cum mitra in capite et facta reverentia ad Crucem, descendet a latere ad faldistorium et sedebit. Reposito ei gremiali a Diacono, recitabit cum Ministris antiphonam *Alleluia* cum psalmo *Laudate Dominum*, ut supra, ex Missali, quod ei sustinebit clericus.

115. Interim in promptu erit thuriferarius cum thuribulo.

116. Repetita a Choro vel organis Antiphona *Alleluia* post psalmum supra dictum, Diaconus exuet mitram Episcopo, qui super sinistram suam convertetur ad Altare et intonabit antiphonam *Vespere autem Sabbati* quae in cantu continuabitur a cantorum choro.

117. Episcopus, intonita antiphona, sedebit: Diaconus ei mitram induet et ministrabit incensum, quod imponet in thuribulum cum benedictione.

118. Completo antiphonae cantu, cantores duo superpellicio induti intonabunt *Magnificat*, Episcopus assurget, se signabit et medius inter Diaconum ac Subdiaconum procedet ad Altare, exsequens prius reverentiam ad Chorum. Ante Altare exuetur mitra a Diacono, ascendet ad Altare ipsumque osculabitur in medio, recipiet a Diacono, thuribulum, incensabit Altare, ut in Missis, et Ministri attollent partem posteriorem eius planetae.

119. Episcopus, thurificato Altari, tradet thuribulum Diacono, qui reponet ei mitram, et cum Ministris redibit ad faldistorium.

120. Diaconus incensabit Episcopum, qui stabit in pedes, conversus ad populum. Post thurificationem sedebit, Subdiaconus tollet ei mitram, rursus convertetur ad Altare. Deinde Diaconus regulis notatis adolebit Chorum, denique Presbyterum assistentem et Subdiaconum; ipse autem incensabitur a thuriferario.

121. Animadvertendum, ut protrahatur cantus *Magnificat*, donec omnes thurificentur.

122. Absoluta thurificatione et cantu *Magnificat* cum *Gloria Patri* cumque repetitione antiphonae facta a cantorum choro vel sonantibus organis, Diaconus reponet mitram Episcopo, qui reverentia cum Ministris ad Chorum peracta, accedet ad Altare, deponet mitram, osculabitur ipsum in medio, cantabit versus ad populum *Dominus vobiscum*, redibit ad legile in cornu Epistolae et Missam complebit.

123. Ad *Ite Missa est* Diaconus bis addet *Alleluia*.

124. Sacro peracto, Episcopus redibit ad faldistorium, dimit-

tet paramenta et. methodo tradita capitulo supradicto, revertetur in sacrarium cum Ministris et Clero.

DE SABBATO PENTECOSTES

CAPUT XIV.

De rebus praeparandis.

1. **A**ltare maius parabitur tobaleis, pallio nobili rubri coloris, cui superponetur alterum coloris violacei, quod contegat pallium rubrum totaliter et facile possit amoveri. Super Altari candelabra nobilia cum cereis albi coloris et in medio ipsorum Crux aequalis candelabris. Gradus Altaris contegentur tapeto nobili, cui superponetur alterum tapetum violaceum, tollendum suo loco. Super mensam Altaris disponentur paramenta violacei coloris, induenda ab Episcopo, videlicet manipulus, planeta, chirothecae in lance, dalmatica, tunicella, stola, Crux pectoralis, cingulum, alba et amictus, quae cooperientur velo coloris violacei. In latere Evangelii mitra auriphrygiata cum ympha pro ministro ipsius.

2. In medio gradus infimi pulvinar violaceum, in quo genuculabit Episcopus.

3. In latere Epistolae ante gradus aderit faldistorium cum veste rubri coloris, superposita altera coloris violacei, suo loco tollenda.

4. In latere Epistolae abacus alba tobalea contextus, in quo disponentur quae sequuntur: candelabra duo cum cereis albis pro Acolythis; urceus cum pelvi et manutergium; calix cum purificatorio, patena, hostia, palla, corporali intra bursam rubri coloris; ampullae vini et aquae in pelvicula; campanula; intorticia pro elevatione; velum humerale rubri coloris utendum a Subdiacono; gremiale rubrum Episcopi; manipuli rubri Ministrorum; pluviale rubrum Presbyteri assistentis; Evangeliarium in-

structum veste rubra cum manipulo Episcopi; Epistolarium cum veste rubra; Missale utendum ab Episcopo in Missa, convestitum veste rubri coloris cum cussino simili vel legili; Missale adhibendum ad cantandas prophetias, cum veste coloris violacei; alterum Missale utendum ab Episcopo in functione, quae Missam praecedit, cum veste violacea; pluviale violaceum in usum Presbyteri assistentis; planetae plicatae cum manipulis violaceis pro Ministris; gremiale violaceum Episcopi; canon pontificalis; scotula cum candela accendenda, quando accendentur cerei super Altari; thuribulum cum navicula, ac si ecclesia habeat fontem baptismalem, pluviale coloris violacei pro Episcopo. Curabitur autem, ut res omnes rubri coloris contegantur velo violaceo.

5. Si aderit fons baptismalis, praeparabitur Cereus paschalis extinctus cum granis infixis, prope abacum, et apud latus Evangelii Crux processionalis.

6. Prope abacum eundem, scabellum cum Missali utendo in cantu Litaniarum et legile maioris formae sine tegumento ullo ad cantandas prophetias. In promptu etiam stabunt hastae cum gossipio cerato ad accendendos cereos, quum tempus erit.

7. Loco solito a latere Epistolae statuatur scamnum Ministrorum, contextum tapeto laneo coloris violacei, quod postea mutabitur cum altero tapeto ex panno rubro, vel alius coloris.

8. Paramenta etiam rubri coloris in usum Episcopi aderunt praeparata, nempe mitra pretiosa, planeta, chirothecae in lance, dalmatica, tunicella et stola, quae disposita in canistro poterunt collocari subter abacum, ut postmodum ponantur super Altare, prout suo loco docebitur.

9. Lampades relinquentur ardentes; etenim ad functionem peragendam non extinguuntur.

10. Extrahetur aqua sancta de vasis ecclesiae, si aderit fons baptismalis.

11. In sacrario praeparabitur sedes cameralis pro Episcopo superposita exiguo tapeto: disponentur paramenta rubri coloris pro Ministris, videlicet dalmatica et stola pro Diacono ac tu-

nicella pro Subdiacono; pro Episcopo caligae et sandalia coloris rubri; canon pontificalis cum scotula; superpellicea pro clericis inservientibus; amictus duo totidemque albae et cingula, stola una coloris violacei pro Ministris eisdem et bireta.

12. Si in Ecclesia aderit baptisterium, aperietur fons baptismalis et in istum infundetur aqua benedicenda; externum autem fontis ornabitur floribus recentibus et herbis odoris. Extra baptisterium disponentur sedilia in usum Cleri, quae sunt distincta, si Ecclesia erit Cathedralis aut Collegiata. Apud fontem in capite sedilium Cleri praeparabitur faldistorium cum veste violacea et scabella duo pro Ministris a lateribus faldistorii eiusdem. Intra ambitum seu sacellum baptisterii, vel extra ipsum (pro amplitudine loci) super abaco alba tobalea contecto praeparabuntur ampullae S. Chrismatis et Olei sacri Catechumenorum in lance; urceus cum pelvi et mantile; medulla panis et mali medici in lance; vasculum vacuum cum aspersorio; paramanus seu velum album alligandum Cereo in usum Episcopi; Missale cum tegumento violaceo utendum ab Episcopo, nisi utetur eodem Missali, quo in reliqua functione; stola violacei coloris pro digniore Cleri vel Parocho, qui aspergere adstantes debet et vasa ad extrahendam aquam benedictam eamque infundendam in fontes lustrales ecclesiae.

13. Si Episcopus ministraturus esset etiam baptismum infantibus vel adulto alicui observabitur quod praescriptum est capit. XXI. lib. VI. num. 10. et 11. ut provideatur dispositionibus in circumstantia ista sumendis.

De functione.

14. Dum in choro recitabuntur Horae minores, Episcopus in sacrario sedens sede ibi praeparata recitabit preces et orationes ad Missae praeparationem et induentur ei a cubiculario suo caligae et sandalia rubri coloris.

15. Interim in sacrario ipso Ministri sacri, adiuvantibus Acolythis, se parabunt amictu, alba et cingulo; Diaconus autem induet etiam stolam diaconalem coloris violacei.

16. Completa in choro recitatione Nonae, extinguuntur cerei ardentes in Altari et ad Altare procedunt Episcopus cum Ministris praedictis, sequentibus clericis, observando methodum descriptam in functionibus praecedentibus. Non sonabitur campanula ad fores sacrarii appensa, quando ex ipso egredietur Episcopus cum Ministris.

17. Episcopus post brevem orationem assurgit, iterabit reverentiam ad Crucem, accedet ad faldistorium, in quo sedebit humeris ad Altare conversis.

18. Diaconus, adiuvante Subdiacono, exuet Episcopo Crucem pectoralem et mantelletum sive mozzetam. Familiare nobile, et iis absentibus, clerici duo ministrabunt Episcopo lotionem et ipse lavabit manus.

19. Interim distribuentur clericis paramenta episcopalia.

20. Quando Episcopus laverit manus et in promptu stabunt clerici cum paramentis, a Diacono, adiuvante Subdiacono, induetur amictu, alba, cingulo, Cruce pectorali, tunicella, dalmatica, chirothecis et planeta violacei coloris. Episcopo parato planeta, Subdiaconus imponet eius brachio sinistro manipulum ac postremo Diaconus induet ei mitram auriphrygiatam.

21. Dum parabitur Episcopus, statuatur a clerico in medio presbyterio legile maioris formae cum Missali ad cantandas prophetias.

22. Presbyter assistens induet pluviale violaceum supra superpelliceum aut supra rochetum, si fuerit Caconicus in ecclesia sua.

23. Imposita Episcopo mitra, Diaconus et Subdiaconus salutabunt eum, recedent ad abacum, assument manipulum et planetam plicatam, deinde ad Episcopum redibunt.

24. Hoc tempore Presbyter assistens cum debitis reverentiis inseret annulum Episcopi digito et recedet apud abacum.

25. Caeremoniarius unus praesto erit in choro prope locum primi cantoris prophetiarum.

26. Clerici duo aderunt prope faldistorium, unus cum Missali, quo utetur Episcopus, alter cum gremiali violacei coloris.

27. Reversi ad Episcopum Ministri consistent a lateribus

eius, Diaconus nempe a dextris, Subdiaconus autem a sinistris Episcopi.

28. Innuente Caeremoniario, assurgent de faldistorio Episcopus, medius inter Ministros antedictos, sequente clerico a mitra, et priusquam perveniat ante Altare, reverebitur Chorum: ante Altare autem quum venerit, exuetur mitra a Diacono. Episcopus reverentiam, Ministri genuflexionem ad Crucem conficient et iunctim ascendent ad Altare. Episcopus osculabitur Altare in medio. Diaconus reponet mitram Episcopo, atque iterata respective reverentia aut genuflexione, descendent a latere de Altari et revenient ad faldistorium. Clerus in choro stabit in actione ista, sedebit autem, quando sederit Episcopus.

29. Caeremoniarius chori invitabit cantorem prophetiae primae superpelliceo indutum, eumque deducet in medium chorum, seu presbyterium, ad legile praeparatum et iunctim conficient ad Altare genuflexionem, reverentiam ad Chorum.

30. Quod spectat ad ordinem servandum in cantu prophetiarum, curabitur ut seniores cantent ultimas, iuniores autem primas. Si post prophetiam erit tractus, cantor cum Caeremoniario iterabunt statim genuflexionem ad Altare, reverentiam ad Chorum et se recipient ad locum suum. Si nullus erit tractus, expectabunt donec Episcopus dicat *Oremus*, deinde conficient genuflexionem et reverentiam, ut supra. Advertet etiam Caeremoniarius, ut invitet cantorem prophetiae secundae, dum cantabitur oratio post primam prophetiam, ut possit statim post primam orationem inchoari cantus prophetiae secundae.

31. Episcopus, ad faldistorium reversus, sedebit et a Diacono imponetur gremiale super genua eius. Clericus ad hoc delectus se sistet cum Missali ante Episcopum eique sustinebit illud apertum, ex quo leget prophetiam primam. Dum Episcopus leget prophetias, Diaconus adstabit ei a dextris, Subdiaconus a sinistris: Presbyter assistens consistet a dextris clerici sustinentis librum, ad evolvenda folia Missalis.

32. Simulatque Episcopus incipiet legere, cantor primae prophetiae inchoabit cantum illius eumque prosequetur usque ad finem tono praescripto in lectionibus.

33. Postquam Episcopus legerit prophetiam, clericus claudet librum, reverebitur eum et recedet post faldistorium a latere, rursus sustenturus librum apertum ante Episcopum, quando cantabit orationes.

34. Presbyter assistens, Diaconus et Subdiaconus coibunt ante Episcopum, salutabunt ipsum et sessum recedent ad scamnum praeparatum pro Ministris, ordine notato in Missa pontificali. Quando in eo erit ut absolvatur cantus primae prophetiae, Caeremoniarius innuet Ministris et ipsi consurgent, redibunt ante Episcopum, salutabunt ipsum et consistent ante eum.

35. Simulatque cantor desierit cantare prophetiam primam Diaconus tollet Episcopo gremiale et mitram. Presbyter assistens accedet ad dexteram faldistorii, indicaturus Episcopo orationem, quam cantare debebit ex Missali sustento a clerico, ut superius innutum est. Diaconus consistet a tergo Episcopi, Subdiaconus a tergo Diaconi.

36. Episcopus assurget, convertetur super sinistram suam ad Altare, cantabit *Oremus* et iunctis manibus ac tono feriali cantabit orationem. In functione ista non cantabitur *Flectamus genua* ante orationes, neque genuflectetur ab adstantibus.

37. Interim Caeremoniarius chori reducet cantorem primae prophetiae ad locum eius, invitabit cantorem secundae, quem deducet ad legile in medium chorum seu presbyterium, ut possit cantus prophetiae secundae inchoari statim ac Episcopus sederit et coopertus erit mitra.

38. Episcopus, postquam cantaverit orationem primam et a Choro responsum fuerit *Amen*, sedebit iterum faldistorio.

39. Cantabitur prophetia secunda, quae legetur ab Episcopo et fient omnia ut in prima, eo tantum discrimine, ut quum debeat cantari Tractus post secundam, tertiam et quartam prophetiam, Ministri consurgant de scamno, in quo sedebunt, et accedant ad Episcopum, dum cantabuntur ultima verba Tractus.

40. Si in Ecclesia aderit fons baptismalis ac si conferendum sit etiam baptismum infantibus et adultis, dum canentur prophetiae, fient super illos exorcismi a Parocho vel ab alio Presbytero, pro consuetudine cuiusque Ecclesiae, servatis iis, quae praescripta sunt cap. XXI. lib. VI. num. 172.

41. Si benedicendus erit fons baptismalis, sub finem prophetiae sextae accendentur cerei in candelabris Acolythorum; clericus unus accendet Cereum paschalem et paratus erit ad illum in processionem deferendum.

42. Ad orationem post ultimam prophetiam in promptu stabunt clerici, recepturi paramenta episcopalia, et clericus alter cum pluviali adhibendo ab Episcopo in supradicta benedictione.

43. Completa oratione ultima, sedebit Episcopus eique a Diacono reponetur mitra. Presbyter assistens dimittet pluviale apud abacum ibique subsistet, vel etiam coibit cum Clero in benedictione fontis. Diaconus et Subdiaconus, reverentia facta ad Episcopum, recedent ad abacum, ubi dimittent planetam plicatam et manipulum.

44. Redibunt ad Episcopum ambo Ministri antedicti, eique iterata reverentia, consistent a lateribus eius. Diaconus tollet ei annulum et, adjuvante Subdiacono, exuet ipsi manipulum, planetam, chirothecas, dalmaticam ac tunicellam; induet ei pluviale et reponet mitram atque annulum. Tum Diaconus et Subdiaconus salutabunt Episcopum et redibunt ad abacum, ibique resument planetam plicatam sine manipulo.

45. Quo tempore a Ministris exuetur Episcopus, clericus unus accipiet Cereum ardentem eumque sustinens utraque manu deferet ad ingressum presbyterii; item clericus alter accipiet Crucem processionalem et coeuntes cum ipso Acolythi ambo cum candelabris ardentibus, procedent ad ingressum presbyterii. In promptu etiam stabunt cantores superpellicio induti, qui secum ferent librum seu libros cum tractu *Sicut cervus* etc. quem cantabunt quando procedetur ad fontem. Paramenta autem, quae dimittet Episcopus, ponentur a clericis super Altare.

46. Ministri, resumpta planeta plicata, revenient ante Episcopum, salutabunt ipsum et consistent Diaconus a dextris, Subdiaconus a sinistris eius.

47. Ad baptisterium autem procedetur ordine sequenti. Clericus deferens Cereum ante Crucem; clericus cum Cruce processionali medius inter Acolythos, gestantes candelabra ar-

dentia; cantores, qui cantabunt tractum *Sicut cervus* etc. Bini deinde omnes de Clero, ac si distincti erunt in coetus, ut Canonorum, Beneficiariorum seu Mansionariorum et numerus eorum esset dispar, incedent terni ultimo loco; Episcopus et a dextris eius Diaconus, a sinistris Subdiaconus; qui sustentabunt eius fimbrias pluvialis: clericus a mitra et alter qui deferet Missale in usum Episcopi, familiares nobiles Episcopi, si aderunt, ibunt ultimo loco Praelati, qui si Capitulo erunt addicti, incedent cum Canonicis.

48. Quando Crux cum Acolythis et clerico deferente Cereum pervenerit prope fontem, se ita disponent, ut Crux stet in conspectu Episcopi. Clerus locum sumet apud scamna prae-parata, vel disponetur iuxta capacitatem loci, notando quod digniores Cleri sint propiores Episcopo. Extra ingressum baptisterii subsistet Episcopus, medius inter Diaconum et Subdiaconum; clericus, sustinens Missale, veniet ante Episcopum, cui Diaconus indicabit quid legere, quid cantare debeat.

49. Diaconus exuet mitram Episcopo, qui iunctis manibus ac tono feriali cantabit orationem *Oremus. Concede, quaesumus, omnipotens Deus* etc.

50. Post haec Episcopus ingreditur in baptisterium et benedicet fontem quo ordine descriptum est capitulo praecedenti num. 82.

51. Dum fons benedicetur, Sacrista cum clericis inservientibus sacrario, tollet de Altari maiore tapetum violaceum, quo cooperti fuerint gradus, et stragulum scamni Ministrorum, ponet super Altare paramenta episcopalia rubri coloris, quae cooperiet velo violaceo; removebit legile, adhibitum ad cantandas prophetias; collocabit faldistorium Episcopi ante gradus Altaris cum pulvino ad genuflectendum et seorsim praeparabit scabellum cum Missali in usum cantorum ad Litanias cantandas (a).

52. In reditu Cleri ad Altare post fontis benedictionem, clericus deferens Cereum, ubi venerit in presbyterium, reportabit illum in sacrarium vel extinguet et reponet ipsum prope

(a) Vide adnotationem subiectam num 92. cap. XXVII. lib. II.

abacum, quo loco praeparatus fuerat: Acolythi reponent candelabra ardentia super abacum et clericus gestans Crucem processionalem, collocabit illam seorsim vel in sua basi. Ceteri de Clero recedent ad locum quisque suum. Episcopus subsistet ante faldistorium: Ministri comitati Episcopum ad faldistorium ipsum, recedent ad abacum, in quo deponent planetas plicatas, redibunt ad Episcopum eique exuent pluviale. Presbyter assistens se recipiet apud abacum ibique manebit genibus flexis pro Litanis.

53. Si ecclesia destituta erit fonte baptismali, quum post prophetias cantari immediate debeant Litaniae, observabitur methodus sequens. Tolleitur de medio choro, seu presbyterio legile, quod fuerit adhibitum in prophetiis, et substituetur scabellum cum Missali pro cantoribus Litaniarum. In promptu habebitur pulvinar, utendum ab Episcopo in prostratione et unus vel duo clerici gerent curam deferendi faldistorium ante Altare, quando assurget Episcopus. Cantata ab Episcopo oratione post sextam prophetiam, ipse sedebit faldistorio et Diaconus reponet ei mitram.

54. Presbyter assistens, Diaconus et Subdiaconus salutabunt Episcopum et recedent ad abacum. Presbyter assistens, dimittet pluviale et remanebit apud abacum, Diaconus et Subdiaconus dimittent planetas plicatas cum manipulo et revertentur ad Episcopum, quem salutabunt, ut supra.

55. Diaconus tollet mitram Episcopo et adiuvante Subdiacono, exuet ei planetam tantum; deinde Subdiaconus extrahet ex eius brachio manipulum et Diaconus reponet ei mitram. Episcopus, innuente Caeremoniario, assurget de faldistorio medius inter Ministros et reverentia facta ad Chorum, procedet ante Altare. Clericus unus advertet ut ponat pulvinar in faldistorio ante Altare.

56. Ante Altare Episcopus geniculabit et procumbet super faldistorium; Ministri geniculabunt a lateribus eius; Clerus in choro genuflectet, suo quisque loco.

57. Cantores duo genuflexi in medio choro cantabunt Litanias ritu duplici, scilicet respondebitur a Choro versiculus

idem, qui cantatus fuerit a cantoribus. Ad versiculum *Omnes Sancti et Sanctae Dei* etc. consurgent Ministri, recedent in sacrarium, dimittent paramenta violacea et induent paramenta rubri coloris ac revertentur ad Altare, advertentes ut adsint ibi dum cantabitur ✕. *Peccatores*.

58. Cantores Litaniarum advertent, ut protrahant aut brevient notas seu cantum in versiculis Litaniarum earumdem, secundum actiones, quæ erunt peragenda.

59. Ad prædictum ✕. *Omnes Sancti* etc. distribuentur clericis paramenta rubri coloris utenda ab Episcopo et aderunt clerici alii recepturi paramenta coloris violacei eaque relaturi in sacrarium.

60. Ad ✕. *Peccatores* assurget Episcopus et a clericis amovebitur faldistorium et pulvinar: faldistorium autem reponetur loco solito in latere Epistolæ, tolletur ab eo vestis violacea et relinquetur altera rubri coloris. A Sacrista et clericis inservientibus removebitur ex Altari pallium violaceum, quod referetur in sacrarium et restabit pallium rubri coloris. Ab Acolythis accendentur cerei in Altari et in abaco quoque, si tamen peracta non fuerit benedictio fontis. Tolletur etiam omne tegumentum et stragulum, etiam sericum coloris violacei tum de Altari, tum etiam de abaco et choro.

61. Ut assurrexerit Episcopus, tolletur ei annulus a Presbytero assistente; qui recedet apud abacum et induet pluviale rubri coloris. Diaconus, adjuvante Subdiacono, exuet Episcopum paramentis violaceis, quæ tradentur clericis et ab ipsis referentur in sacrarium; deinde induet eum paramentis rubri coloris, videlicet stola, tunicella, dalmatica, chirothecis et planeta, postremo mitram pretiosam eius capiti imponet.

62. Diaconus cum Subdiacono, parato Episcopo, accedent ad abacum, imponetur manipulus eorum brachio sinistro et revertentur ad Episcopum et consistent Diaconus a sinistris Episcopi, Subdiaconus a sinistris Diaconi. Caeremoniarius alter, aut clericus quispiam afferet etiam Evangeliarium cum manipulo Episcopi, consistens prope sinistram Subdiaconi.

63. Presbyter assistens, quando Ministri accedent ad aba-

cum assumpturi manipulum, veniet ad Altare, annulum inseret digito Episcopi cum osculis et consistet a dextris eius.

64. Reversis ad Altare, ut supra, Diacono et Subdiacono, et completo a cantoribus Litaniarum cantu, statim ac inceperit cantorum chorus cantare *Kyrie eleison* tono feriali, Episcopus appropinquabit gradibus Altaris, nudabitur mitra a Diacono et inchoabit Missam ritibus descriptis capit. III. libri huius.

65. Cantores sine organorum sono prosequuntur cantare *Kyrie* tono feriali usque ad intonationem hymni *Gloria in excelsis*.

66. Clerico alicui curae erit remove de medio choro scabellum cum Missali adhibitum a cantoribus iis duobus, qui cantaverint Litanias.

67. Postquam Episcopus thurificaverit Altare et thurificatus ipsemet fuerit, veniet ad faldistorium ibique dimissa mitra et conversus ad Altare recitabit *Kyrie eleison* sine introitu. Post haec intonabit *Gloria in excelsis*, ad cuius intonationem sonabitur organis, campanulis ecclesiae et campanis omnibus sacrae turris in laetitiae argumentum.

68. Evangelium cantabitur ritu consueto, sed acolythi assistant iunctis manibus, sine candelabris, quae relinquentur super abaco ardentia.

69. In reliqua Missa nulla est variatio: quare peragetur ritu descripto in citato capitulo.

APPENDIX

DE EPISCOPO SUFFRAGANEO.

CAPUT I.

1. Quibusdam in Ecclesiis esse solet Episcopus qui suffraganeus dicitur, sive ut melius, dicam, dari solet Episcopo ordinario alter Episcopus coadiutor ad conferendam sacram Confirmationem, sacros ordines et ad persolvendas eas functiones, quibus requiritur dignitas episcopalis. Quare Episcopus suffraganeus nulla gaudet iurisdictione super dioecesim et auctoritas eius dependet ab auctoritate Ordinarii, quem penes est augere aut imminuere facultates, quas ei largiri censebit.

2. Multarum decisionum S. Rituum Congregationis vestigia sequentes, innuamus quidquid potest ad Episcopum suffraganeum spectare.

3. De habitu Episcopi suffraganei superius locuti sumus cap. I. libri huius.

4. Gaudet praecedentia super Dignitates et Canonicos in quavis functione aut circumstantia.

5. Quando celebrat functiones loco Episcopi ordinarii, Canonici tenentur assistere ei: se parabunt Canonici tantum, numero a rubricis praescripto, ita ut Missis pontificalibus non utatur Diaconis assistantibus, sed solum Diacono, Subdiacono et Presbytero assistente.

6. Non licet ei sedere throno, sed quando celebrabit Pontificalia, sedebit faldistorio collocato in latere Epistolae ante gradus anteriores Altaris.

7. Non apponetur septimum candelabrum in Altari.

8. Si cappa erit indutus, non associabitur a Clero, sed Canonici duo excipient ipsum in limine ecclesiae, quorum unus praesentabit ei aspersorium, quo se tantum signabit, neque asperget adstantes.

9. Induetur sacris vestibus ad faldistorium prope Altare, si utetur cappa: sin indutus erit mantelleto, assumet vestes sacras in sacrario.

10. Assistens in primo stallo chori Missae solemni aut Vesperis, absente Ordinario, incensabitur triplici ductu.

11. In adoratione ad Altare SS. Sacramenti, non apponetur stratum cum pulvinis, sed pulvini duo tantum ex panno viridis seu violacei coloris in genuflexorio nudo, videlicet unus ad brachia, alter ad genua.

12. Quando utetur cappa, non debet ipsam explicare, neque alicui dare syrnam sustentandam, quam involutam ipsemet sustinebit subter brachium sinistrum.

13. Assentiente Ordinario, poterit uti mozzeta supra mantelletum.

14. Quando celebrat pontificaliter, non potest frui honorificentis, quae spectant ad Episcopum ordinarium tantummodo.

15. Non licet ei fungi officio Presbyteri assistentis in Pontificalibus proprii Episcopi, nec Metropolitani neque Primatis, quamquam insigniti essent dignitate Cardinalitia.

16. Hae sunt regulae observandae ab Episcopo suffraganeo sive auxiliari, iuxta decisiones S. Rituum Congregationis, ut superius innuimus.

DE EPISCOPO ADMINISTRATORE.

CAPUT II.

1. Solet quandoque a Summo Pontifice committi administratio alicuius dioecesis aut Episcopo viciniore aut alteri Episcopo dedita opera misso, qui non est Episcopus proprius dioecesis, cuius ei committitur administratio. Quocirca in functionibus sacris Episcopus administrator se geret quo modo decrevit S. Rituum Congregatio secundum leges canonicas, nempe quum is non sit Episcopus ordinarius, minime spectant ad eum honores et praeminentiae quae propriae sunt et exclusivae Episcopi ordinarii.

2. Hinc non potest gaudere usu throni episcopalis, quaecumque sit functio quam celebret.

3. In Missis et Vesperis pontificalibus sedebit faldistorio in latere Epistolae ante gradus Altaris.

4. In assistentia, quam praestabit Missis solemnibus, sedebit in primo chori stallo, neque ullo utetur Canonico assistente, neque Canonici efficient circulum ante eum; non benedicet incensum, Ministros etc. non leget Epistolam, non Evangelium etc. neque afferetur ei osculandus textus Evangelii a Subdiacono, postquam illud a Diacono cantatum fuerit.

5. Non poterit concedere Indulgentiam consuetam quadraginta dierum sine speciali S. Sedis permisso.

6. Non utetur baculo pastoralis, nisi in functionibus illis, in quibus licet illo uti etiam Episcopi extraneis.

7. In Missis pontificalibus non apponetur septimum candelabrum in Altari.

8. Quando celebrabit Missas pontificales, non induentur a Canonicis sacra paramenta, exceptis tribus consuetis Ministris, qui sunt Presbyter assistens, Diaconus et Subdiaconus.

9. Non est celebrandum anniversarium electionis neque consecrationis eius.

10. Non est nominandus in Canone, non in Praeconio paschali, neque in orationibus.

11. Cappam induere poterit sive in Episcopio sive in ingressu ecclesiae: diebus autem statutis ad functiones solemnes exsequendas convenit, ut Canonici omnes comitentur eum ab episcopio ad ecclesiam, si in episcopio deget, vel a porta tantum ecclesiae.

12. Hae sunt regulae ordinariae servandae ab Episcopo administratore, dummodo non sint ei concessa a S. Sede alia privilegia ampliora, iuxta circumstantias et loca, idque innotescet ex respectivo Diplomate seu Brevis Apostolico.

DE PONTIFICALIBUS QUAE A PRAELATIS INFERIORIBUS EXERCENTUR.

CAPUT III.

1. **N**omine Praelatorum inferiorum designantur Abbates tum saeculares tum etiam regulares, qui dependent a Sede Apostolica vel ab Episcopo ordinario, quique exercent iurisdictionem spiritualem super Abbatiam suam.

2. In Caeremoniali Episcoporum nullum fit verbum de Pontificalibus exsequendis a Praelatis inferioribus, qui ideo sic vocantur, quia carent caractere episcopali.

3. Sa. mc. Alexander VII, generali decreto a S. Rituum Congregatione edito die 27 Septembris an. 1659. ab ipso approbato et sancito, constituit ritum observandum. Itaque auctoritatem sequentes decreti illius, brevissimam trademus instructionem ad huiusmodi Pontificalia persolvenda, quae paucis exceptis, non multum differunt a ritu praescripto in Pontificalibus, quae ab Episcopo celebrantur.

4. A Praelatis inferioribus celebrari poterit Pontificale ternis tantum singulorum annorum diebus, qui tamen dies oportet ut sint festa praeceptiva, vel ut hoc requirat solemnitas festi, ex. gr. festum peculiare Patroni loci, Fundatoris Ordinis monastici, Tituli aut Dedicationis ecclesiae. Vetatur eis usus Pontificalium in officiis et Missis pro defunctis, quamvis celebrentur solemniter, et diebus etiam festis praeceptivis, quando scilicet praesens esset cadaver.

5. In quo Altari celebrabunt, nullo modo apponetur septimum candelabrum cum cereo.

6. Paramenta induent apud Altare, non in Secretario, neque processionem exsequentur post cantum Tertiae.

7. Non licet eis habere thronum stabilem in ecclesia sua, et ponetur tantum quando occurrunt Pontificalia: thronus autem constabit ex duobus gradibus ligneis et super ipsos collocabitur cathedra, quae simul cum postergali eiusdem throni ornabitur lodicibus ex serico simplici coloris respondentis officio sine ullo ornatu aureo: poterit throno superponi baldachinum ornatum eiusdem generis panno sericeo, modo supra Altare adsit baldachinum pretiosiori ornamento. Aderunt tria scabella lignea nuda pro Diaconis assistantibus et Presbytero assistente.

8. Nulla statuatur mensa, sive abacus maior, pluribus ornatus vasis argenteis aut aureis, sed abacus minoris formae, qui satis sit continendis rebus ad Missam necessariis, videlicet candelabra duo cum cereis pro Acolythis; calix cum purificatorio, patena, hostia, palla et bursa intra corporale; Missale, Epistolarium et Evangeliarium cum manipulo Celebrantis; manipuli Ministrorum; canon; scotula; gremiale aequale paramentis; ampullae vini et aquae; campanula; thuribulum cum navicula; velum humerale pro Subdiacono; caligae et sandalia cum velis ad ea deferenda; intorticia ad elevationem adhibenda; urceus cum pelvi et mantile in lance. Vasa autem sacra erunt argentea, non auro obducta.

9. Prope abacum aderit baculus pastoralis, cuius in summitate sub curva parte appensum erit velum sericeum albi coloris.

10. Super Altari praeparabuntur paramenta, quibus induetur Abbas, videlicet planeta, chirothecae, dalmatica, tunicella, pluviale, stola, Crux pectoralis, cingulum, alba, amictus et superpelliceum, quae contegentur velo concolore paramentis eisdem, et in latere Evangelii mitra auriphrygiata cum vimpa seu velo utendo a cappellano ipsius.

11. Notandum, quod eis non permittitur usus rocheti, nisi adnexum erit habitui regulari; non possunt adhibere mitram pretiosam, sine declarato Sedis Apostolicae privilegio; quod sandalia et caligae esse debent ex serico simplici sine opere phrygio; itemque chirothecae sint simplices neque acu pictae; quod Crux pectoralis esse debet pariter simplex sine ullo gemmarum ornamento: chordula autem, cui appensa est Crux, erit alia ab illa, qua utuntur Episcopi, ideoque erit nigri coloris, auro intermixto: annulus erit aureus cum unica gemma tantum, sine ullo alio ornamento.

12. In presbyterio statuentur scamna duo minora sine suppedali et postergali, convestita panno viridi, quibus sedebunt sex Canonici, aut sex Monachi, sacris paramentis induti, nempe duo induti pluviali, duo planeta, duo dalmatica, quas vestes assument supra rochetum, si eius usu gaudebunt, vel supra superpelliceum et amictum.

13. Clerus in stallis chori non poterit induere paramenta sacra, ideoque ponentur duo supradicta scamna minora, amovenda statim ac absolutum erit Pontificale.

14. Prope latus Epistolae ponetur scamnum cum postergali sine suppedali, convestitum stragulo, pro Diacono et Subdiacono.

15. In sacrario praeparabuntur, praeter supra enumerata paramenta, alia paramenta pro Assistentibus et Ministris, videlicet pluviale cum amictu Presbyteri assistentis, dalmaticae duae totidemque amictus Diaconorum assistentium, dalmatica cum stola Diaconi, tunicella Subdiaconi, ciugula, albae et amictus duo pro eisdem, praeter numerum superpelliciorum, qui satis sit clericis inservientibus.

16. Huiusmodi sunt dispositiones sumendae pro Missa so-

lemni. Quod spectat ad Vesperas solemnes, exclusis rebus omnibus, quae opus sunt ad Missam, praeparabuntur super Altari paramenta tantum necessaria, videlicet pluviale cum stola, Crux pectoralis, cingulum, alba, amictus, superpelliceum et mitra auriphrygiata. Prope Altare baculus pastoralis et super abaco candelabra cum cereis pro Acolythis, liber choralis cum scotula, thuribulum cum navicula et in sacrario eadem paramenta, exceptis illis, quae pro Diacono et Subdiacono praescribuntur.

17. Functio Vesperarum tractabitur ordine sequenti.

18. Clerus congregabitur in chorum et unusquisque de Clero paratus illum occupabit locum, qui ei conveniet, nempe tres Assistentes apud thronum, ceteri sex Canonici sive Monachi apud scabella in presbyterio, clerici apud abacum.

19. Abbas non associabitur a Clero, ut associatur Episcopus, sed quando Clerus venerit in chorum, egredietur de sacrario indutus cappa, si huius usu gaudebit, secus indutus habitu monastico abbatiali, comitatus a Caeremoniario et a duobus ex Monachis suis, vel Canonicis senioribus. Ad fores sacrarii non asperget adstantes, sed accepta aqua benedicta per contactum ex aspersorio, se signo Crucis dextra signabit.

20. Non benedicet manu adstantes, licet super ipsos plena iurisdictione gaudeat.

21. Quum pervenerit ad Altare, brevi tempore orabit super pulvinum positum in medio gradus infimi; post orationem assurget, reverebitur Crucem et gratias aget seu salutabit ambos Canonicos sive Monachos, a quibus comitatus fuerit.

22. Canonici, sive Monachi recedent ad stallum suum in chorum, Abbas autem ascendet in thronum et sedebit.

23. Distribuentur paramenta clericis, qui ea deferent ad thronum et tradentes ipsa, reverentiam simplicem ad Abbatem conficient.

24. Abbas dimittet cappam vel mozzetam et a Diaconis assistentibus induetur superpelliceo (nisi gaudebit usu rocheti), amictu, alba, cingulo, Cruce pectorali, stola et pluviali. Mitra autem cooperietur a Diacono primo.

25. Quod ad ritum Vesperarum, observabitur quod prae-

scriptum fuit in Vesperis pontificalibus Episcopi ordinarii in propria Cathedrali, excepto quod Abbas non benedicet Clerum procedens ad Altare in *Magnificat* et revertens ad thronum post Altaris thurificationem: nec benedicet Presbyterum assistentem, postquam ab ipso incensatus fuerit; neque clerici facient ei genuflexionem, sed reverentiam.

26. Antiphonae praecinuntur a Subdiacono vel ab alio, de more ecclesiae. Si eas praeintonabit Subdiaconus, non induet paramenta ad hoc officium, sed exsequetur ipsum eodem habitu, quo in choro.

27. Thurificatio Cleri a Subdiacono vel ab alio peragetur; thurificabit Presbyterum assistentem, Diaconos assistentes, sex Canonicos sive Monachos paratos in presbyterio, tum Clerum in choro. Restituet thuribulum thuriferario, a quo incensabitur.

28. Ad Missam solemnem, praeter ea quae innuimus, observanda sunt quae sequuntur.

29. Accessus Cleri et Abbatis ad Altare fiet ut in Vesperis. Diaconus et Subdiaconus procedent ad Altare cum ceteris Assistentibus paratis et locum sument apud scamnum prope latus Epistolae.

30. Abbas, consensu throno, post brevem pausam assurgit et intonabit Horam tertiam. Sedebit principio cantus psalmi primi et recitabit psalmos ceterasque preces ad praeparationem.

31. Subdiaconus, comitantibus clericis quatuor, afferet caligas et sandalia ad thronum, quae imponentur Abbati a cubiculario vel a converso suo.

32. Quando lavabit manus, non consurgent nec geniculabit Clerus, ut fit Episcopo, idque ut in ista sic in ceteris lotionibus. Clerici aut conversi duo ministrabunt ei aquam et mantilia.

33. Ministri induent Abbatem vestibus sacris. Subdiaconus cantabit Capitulum Tertiae. Abbas cantabit orationem, cui assistent Acolythy cum candelabris.

34. Dein Ministri redibunt ad thronum, induturi, Abbatem reliquis paramentis ad Missam.

35. Priusquam veniant ad Altare, non imponetur nec benedicetur incensum in thuribulo.

36. Non fiet praegustatio hostiae nec vini a Sacrista.

37. Diaconus in thurificatione, postquam thurificaverit Abbatem, incensabit Presbyterum assistentem, Diaconos assistentes, Canonicos sive Monachos paratos, deinde Chorum, postremo Subdiaconum et restituto thuribulo, incensabitur a thuriferario.

38. Indulgentia non concedetur ab Abbate, nec publicabitur, nisi ex speciali indulto S. Sedis.

39. In reditu ad sacrarium post Missam, servabitur ordo statutus in accessu.

40. Denique, sequentes superius citatum decretum Pontificium, adiicimus, quod Abbates non possunt uti privilegio Pontificalium extra tres tantum assignatos dies et in ecclesiis subiectis iurisdictioni suae, quamvis assentiente Episcopo ordinario.

41. Quod in processionibus celebrandis extra limites ecclesiarum suarum non possunt uti mitra et baculo, nec iubere ante se praeferri praedicta insignia.

42. Quod privilegium Pontificalium utendum est Abbatibus perpetuis et qui acceperint benedictionem abbatialem.

43. Quod in celebrandis Missis et in aliis divinis non possunt induere sacras vestes ex Altari, exceptis tribus diebus statutis pro Pontificalibus.

44. Quod trina benedictio non potest ab eis impertiri nisi tribus praedictis diebus in fine Vesperarum solemnum, Matutini solemnis et Missae solemnis.

45. Quod in via neque in ecclesia ipsa, quamvis induti vestibus sacris, non possunt benedicere subditos, licet plenarie subiectos ipsorum iurisdictioni.

46. Quod in ordinationibus Clericorum seu Monachorum sibi subiectorum, in vestitionibus aut professionibus Monialium dependentium etiam totaliter ab ipsis, non possunt uti Pontificalibus.

47. Idem usus vetatur eis in ecclesiis et sacellis publicis privatisque eorum iurisdictioni subiectis, exceptis tribus superius notatis diebus.

48. Possunt benedicere suppellectilem sacram in usum tantum ecclesiarum et coenobiorum suorum.

49. Non possunt exercere pontificalia et benedictiones annexas, ex. gr. collationem ordinum minorum, consecrationem sacrorum vasorum, campanarum etc. in aliis ecclesiis et in usum alterius dioecesis, licet id ab eis deprecaretur Episcopus ordinarius.

50. Non possunt benedicere sacros concionatores invitatos pro suis ecclesiis et subditis suis, sed eos debent remittere ad Episcopum, ad quem spectat privative ius istud.

51. Postremo in Missis privatis nulla utentur distinctione, ideoque vestes sacras induent in sacrario, non adhibebunt Crucem pectoralem, uno utentur ministro, non tamen urceo et pelvi in lotionem manuum, non donabunt trinam benedictionem; super Altari autem duo tantum ardebunt cerei.

Referimus textum Decreti generalis editi ab Alexandro VII. sa. me. cui adiicimus Decretum alterum, quod respicit Abbates Congregationis Cassinensis, relate ad usum Pontificalium.

DECRETUM

Circa usum Pontificalium Praelatis Episcopo inferioribus concessorum a S. Rituum Congregatione habita coram SS. Domino Nostro Alexandro PP. VII. emanatum die 27 Septembris anni 1659.

S. R. C. tollendis et eliminandis circa Ecclesiasticos ritus, qui irrepserunt, abusibus sedulo intenta, post Episcoporum Caeremoniale evulgatum (quo quidquid ad ipsos in sacris caeremoniis pertinet abunde praescripsit), idem quoad inferiores Praelatos, qui Pontificalium usu fruuntur, praestandum curare necessarium existimavit, ut excessus aboleantur, uniformisque inducatur sacrorum Ritus in omnibus, et praesertim tempore,

quo privilegia ipsi perperam interpretantes obtendentesque parum obsequi student decretis pluries ab eadem S. R. C. hac in remet evulgatis, aut ipsa ignorare praetexunt. Quamobrem omnia simul ut uno conspiciantur obtutu cogere, perque capita dirigere constituit, quo facilius observentur.

1. Super Altari, in quo Sacrum erunt facturi, septimum nequaquam apponent candelabrum.

2. Cathedram, seu Sedem fixam et permanentem in eorum ecclesiis ne detineant, sed tribus ipsis diebus, quibus ex antiquis decretis tantummodo pontificalia celebrare est ipsis permissum, mobili sede seu cathedra utantur, quam nihilominus simplici sericeo panno coloris festivitati congruentis obducere poterunt, non auro contexto, aut phrygio, aut basylico opere exornato.

3. Baldachinum adhibere supra sedem poterunt, non pretiosum, aut aureum, sed simplex, et eo, quod Altari superimponitur materia et opere inferius; ad ipsam autem per duos tantum gradus in presbyterii superficie stratos ascendatur.

4. Non abacum alium, praeter parvam mensam et in cornu Epistolae parare faciant, in qua duo candelabra cum candelis, necnon mitra, calix, missale, thuribulum, navicula et reliqua ad celebrationem necessaria collocentur, prope vero mensam eandem parieti haerens baculus pastoralis aptetur.

5. Dies vero, in quibus solemniter ipsis operari conceditur, sint de praecepto festivi, vel alii, in quibus ipsis pontificaliter celebrare festivitatis ratio exigat, nempe Patroni loci, Fundatoris Ordinis, Tituli et Dedicationis Ecclesiae. Abstineant autem ab huiusmodi Pontificalium usu in Officiis et Missis defunctorum quocunque die etiam festivo et de praecepto.

6. Ad Ecclesiam accedentes licet pontificaliter Divina peracturi, iisdemque absolutis ab Altari recessuri, a suis Canonicis, vel Monachis (ut mos est Episcoporum) ne associari se sinant.

7. Praeter duos Sacrificii ministros, Diaconum nempe Evangelii et Subdiaconum Epistolae, duo alii tantum Diaconi cum dalmaticis et unicus Presbyter cum pluviali his assistant. Duo

insuper Cappellani qui de mitra et baculo ac totidem Acolythi pro candelabris inserviant. Praeterea sex alii Canonici, vel Monachi, duo scilicet pluvialibus, duo planetis, totidemque tunicellis indutis Divinis huiusmodi interesse valeant, qui tamen non in sedibus seu stallis choralibus, sed in scamnis absque postergalibus panno viridi laneo coopertis situ congruo accommodatis, moxque illico removendis consideant.

8. Mitram pretiosam, nisi illis expresse a S. Sede indulgam, non adhibeant. Sub mitra pileolum nigri tantum coloris induant, Baculum pastorem albo velo appenso deferant, ab iisque et aliis Pontificalibus, etiam de Ordinariorum licentia extra Ecclesias sibi subiectas prorsus abstineant, et neque in processionibus quae ab eorum ecclesiis per vias extra ambitum vel parochiam ducuntur, insigniis praedictis utantur, vel penes se perferri faciant.

9. Regulares rochetum non deferant, nisi ex tali Ordine fuerint, cui indumentum huiusmodi competat.

10. Invitati ad ecclesiam exemptam, nec in illa Pontificalibus uti valeant, nec ii qui non fuerint Abbates perpetui, vel benedicti in propriis Ecclesiis uti possint privilegio perpetuis Abbatibus, vel alias benedictis indulto.

11. Sacras vestes ex Altari non sumant, nisi pontificaliter Divinis vacaturi.

12. Indulgentias impertiri, vel publicare non audeant absque expresso S. Sedis indulto.

13. Pontificales benedictiones cum trina Crucis productione in Missis tantum pontificalibus, necnon vespers et matutinis pontificaliter itidem celebratis licere sibi tantum meminerint. Privatum vero populis quamvis pleno iure subiectis, nisi expresse ipsis permissum fuerit, etiam pontificalibus induti per Ecclesiam incedentes benedicere non presumant.

14. Praesente Episcopo, sine speciali Sedis Apostolicae permissu etiam pontificaliter celebrantes a benedictionibus cessent.

15. Si Episcopus aderit, ipsius sedes in cornu Evangelii uno solum gradu eminentior Abbatiali est erigenda, haecque altero gradu humilior, ut dictum est, in cornu Epistolae col-

locetur. A latere Episcopi Canonici Cathedralis, prope Abbatem Canonici vel Monachi monasterii abbatialis ecclesiae consideant. Confessionem cum Celebrante Episcopus faciat, isque thus thuribulo imponat, Evangeliorum textum osculetur, et populo solemniter (quamvis Abbas ipse pontificaliter celebret) benedicat. Episcopus propterea trino ductu, et immediate Canonici Cathedralis duplici, moxque Abbas (nisi celebret) pariter duplici, ac subinde Canonici vel Monachi abbatialis ecclesiae unico tantum ductu thurificentur.

16. Abstineant tamen Episcopi, ubi consuetudo contraria non viget, a frequenti huiusmodi accessu ad ecclesias exemptas in similibus actibus, ut liberius Abbates valeant suis uti privilegiis.

17. In Ordinationibus Canonorum, Clericorum, Monachorum, necnon in vestitionibus Monialium et emissionem professionis earundem etiam pleno iure sibi subiectarum, in benedictione sacrae suppellectilis, ceterisque actibus (Missarum, Vesperarum, Matutinarum solemnibus ter tantum in anno, ut praefatur, exceptis) neque in ecclesiis, oratoriis, aliisque locis tam publicis, quam privatis quantumvis exemptis, eisdemque Abbatibus pleno iure subiectis, mitram baculum et quaevis alia pontificalia insignia nisi de expressa Sedis Apostolicae concessione adhibeant.

18. Ecclesiasticam suppellectilem pro servitio dumtaxat suarum ecclesiarum, vel monasteriorum benedicant.

19. Reliqua pontificalia extra loca ipsis Abbatibus subiecta, vel pro servitio alienae ecclesiae, aut in subditos pariter alienos etiam de licentia ordinariarum exercere non valeant, puta campanarum benedictionem, calicum et similium, in quibus sacra adhibetur unctio, nec non minorum ordinum collationes.

20. Concionatoribus, qui eorum subditis verbum Dei praedicandi onus acceperint, benedictionem elargiri non praesumant, sed Episcopis, quibus ius huiusmodi privative competit, omnino dimittant.

21. In Missis privatis quoad indumenta, caeremonias, ministros, Altaris ornatum et benedictionis largitionem a simplici

Sacerdote non discrepent, ac proinde sacras vestes induant in sacristia, neque utantur Cruce pectorali, unico sint contenti ministro, aquam cum pelvi et urceolo argenteis sibi ministrari non sinant, duasque tantum candelas super Altari adhibeant.

His autem SS^mo relatis et in C. S. R. ordinaria habita coram Sanctitate Sua per E^mum et R^mum D. Card. Brancaccium accurate perlectis, mature discussis, Sanctitas Sua ea approbavit, et pro omnimoda eorumdem observatione typis mandavit imprimi, ad valvas affigi et publicari, ut elapso termino sex mensium a die publicationis eorumdem, omnes et singulos usu pontificalium gaudentes tum saeculares, tum regulares, quantumvis exemptos et speciali expressione indigentes afficiant et arctent, ac si omnibus et singulis eadem exhibita, vel personaliter praesentata, intimata, seu notificata fuissent, indulisitque praeterea locorum ordinariis, ut auctoritate Sedis Apostolicae possint, imo debeant praefatos etiam per censuras compellere.

Cumque nonnulli ex praedictis Abbatibus et Praelatis proprium habere possint territorium, iuraque episcopalia, nullisque subdantur Episcopis, qui eos coercere, si excesserint, valeant, eo casu a Sedis Apostolicae Nuntiis, si aderunt, sin minus ab Archiepiscopis, in quorum provinciis, vel ab Episcopis Romano etiam Pontifici subiectis intra vel prope quorum dioecesium limites eorum ecclesiae vel monasteria sita fuerint, tamquam a S. Sede delegatis ad huiusmodi decretorum observationem praedicti omnino cogantur. Die 27 septembris 1659.

•
Congregationis Cassinensium.

P^rocurator generalis Congregationis Cassinensium SS^mo humiliter supplicavit, dignaretur praecipere C. S. R., ut quae Abbatibus Cassinensibus particulari Sedis Apostolicae indulto ex vetitis, et praeter expressa in decreto novissime super usu pontificalium edito adhibere liceat, praevia discussione declararetur. SS^mus autem oratoris preces ad eandem Congregationem transmisit, rescripsitque per E^mum D. Card. Franciottum

notulam dubiorum supplici libello subnexam in ipsa Congregatione referri, quae

Ad § 4. decreti, quo prohibetur usus praeterquam unius abaci, asserentibus Monachis hactenus ab immemorabili tempore eorum Abbates adhibere consuevisse secundum abacum ad pelvim et urceolos exponendos, censuit *servandum esse decretum*.

Ad § 5. quo tribus tantum diebus de praecepto etc. pontificalis celebratio permittitur exponentibus Monachis taxativam huiusmodi non extendi ad usum pontificalium sine baldachino, ac praeterea ex indulto Alexandri II. sibi competere pontificalium usum, tum in exequiis nobilium virorum S. C. censuit *huiusmodi privilegium tantummodo suffragari monasterio Cavensi, nec ad alia monasteria extendi*.

Ad § 6. quo in accessu Abbatis Divina peracturi, et recessu eiusdem post Divina absoluta, prohibetur associatio more Episcoporum affirmantibus Monachis se ab immemorabili tempore simili associatione usos esse, atque indecorum videri ut Abbas pontificaliter peracturus Divina solus ecclesiam petat; S. C. censuit *annuendum esse petitis, modo non extra, sed intra septa monasterii sese ad ecclesiam conferat*.

Ad § 7. quo taxatur numerus Ministrorum, exponentibus Monachis Abbates indigere ministris ad librum et candelam, ad intorticia elevationis, et ad candelabra Evangelii, ad mitram et baculum. S. C. censuit *indulgendos fore alios quatuor ministros colla indutos, praeter expressos in decreto*.

Ad § 8. quo usus mitrae pretiosae et baculi sine velo appenso vetitus est, asserentibus Monachis mitram pretiosam ipsis de iure competere, velum quoque nunquam eis consuevisse baculo appensum adhibere, nec esse de ritibus Romanae Ecclesiae, sed Ambrosianae tantum. S. C. censuit *quoad mitram servandam esse dispositionem cap. ut Apostolicae de privileg. in 6, quoad baculum vero servandum esse decretum*.

Ad § 10. quo prohibetur usus pontificalium in aliena ecclesia, licet exempta, quamvis Abbas ad ipsam fuerit invitatus, exponentibus Monachis eos inibi pontificalibus insigniis hactenus usos esse, idque a iure ipsis permissum praesumere. S. C. censuit *servandum esse decretum*.

Ad § 11. quo sacras vestes ex Altari sumere Abbates privatim celebraturi prohibentur, asserentibus Monachis se hactenus tali privilegio gavisos esse. S. C. censuit *servandum esse decretum*.

Ad § 13. quo disponitur, ne Abbates extra pontificalia pontificali more, ac trina Crucis productione, necnon privatim occurrenti populo, tum pontificaliter induti etiam per ecclesiam incedentes benedicant, asserentibus Monachis Abbates in Missis privatis hactenus episcopali more benedixisse, et pontificalibus praesertim indutos per ecclesiam transeuntes occurrenti populo benedictionem elargiri consuevisse. S. C. censuit *servandum esse decretum*.

Ad § 14. quo in praesentia Episcopi Abbatibus denegatur facultas benedicendi solemmniter etiam in pontificalibus, asserentibus Monachis ex privilegio ipsis, etiam praesente Episcopo, benedictiones huiusmodi competere. S. C. censuit *servandum esse decretum*.

Ad § 15. quo traditur ordo inferioribus Praelatis Divina pontificaliter peragendi, praesente Episcopo loci Ordinario, exponentibus Monachis Episcopo vetitum reperiri ingressum in eorum ecclesias ipsis invitis. S. C. censuit *servandum esse decretum*.

Ad § 17. quo usus mitrae et reliquorum insignium pontificalium praeterquam tribus anni diebus abrogatus est, suggerentibus Monachis indecorum videri, ut in Ordinibus conferendis, in consecrationibus et in receptionibus et professione Monachorum et Monialium Abbates mitram non adhibeant. S. C. censuit *indulgendum fore ut ea tantum utantur in actis Ordinationum et benedictionum cum sacro Oleo*.

Ad § 19. quo vetita est Abbatibus benedictio sacrae suppellectilis pro usu alienarum ecclesiarum, asserentibus Monachis, pro aliena ecclesia ex Apostolico indulto eis licitum esse ecclesiasticam suppellectilem benedicere. S. C. mandavit *exhiberi indultum authenticum ex Archivio Apostolico desumptum, et interim abstineri*.

Ad § 21. quo in Missis privatis prohibentur Abbatibus qui-

vis ritus et praerogativae ad Episcopos privative spectantes, exponentibus Monachis, Abbates Cassinenses hactenus in Missis privatis adhibuisse quatuor candelas, ministros ad lotionem manuum, ac duos assistentes cum cotta etc. S. C. censuit *servandum esse decretum*.

Praesentisque declarationis decretum typis imprimi posse concessit. Die 12 Iunii 1660.

Praedictis autem SS^{mo} relatis, Sanctitas Sua ea approbavit, et decretum editum die 27 Septembris 1659 omnino exequi et servari mandavit. Verum quoad §§. 5. 6. 7. 8. et 17. ad limites tantum praesentis declarationis et non alias; salva quavis contraria verbaliter tamen expressa dispositione privilegiorum particularibus Monasteriis Congregationis Cassinensium concessorum. Die 20 Iulii 1660.

DE PROTONOTARIIS APOSTOLICIS AD INSTAR
DEQUE ALIIS COLLEGIIS PRAELATITIIS
QUAE FRUUNTUR PRIVILEGIIS EISDEM AC PROTONOTARIIS

CAPUT IV.

Sixtus V. sa. me. in sua Constitutione *Laudabilis*, edita die 5 Februarii 1586 concessit Protonotariis Apostolicis usum ornamentorum pontificalium in Missis solemnibus extra urbem. « Et
« qui ex eis in presbyteratus ordine constituti fuerint, in Missis
« solemnibus mitra et quibusvis aliis pontificalibus insignibus,
« etiam in cathedralibus ecclesiis, de illorum tamen Praesulum,
« si praesentes sint, si vero absentes, absque illorum consensu,
« etiam illis irrequisitis, extra dictam Curiam uti. »

Multae plus minusve favorabiles circa horum privilegiorum interpretationem inter aliquot eruditos Scriptores ortae sunt opiniones. Ex opinionum autem discrepantia factum est, ut etiam inter Episcopos et Protonotarios orirentur quaestiones. Ad huius-

modi questionibus modum imponendum et ad statuendam regulam invariabilem in posterum, sanctae memoriae Pius Papa IX. specialem nominavit Congregationem, cui facultatem concessit decernendi de dubiis propositis et exhibendi normam generalem, observandam a Protonotariis in celebratione Missarum solemniū. Itaque in Constitutione *Apostolicae Sedis officium* etc. die 29 Augusti 1872 sancivit et adprobavit regulam illam, ex qua sumimus ea, quae ad nostri operis finem possunt conferre.

Sequuntur nonnulla Constitutionis praedictae decreta.

1. Liceat illis (Protonotariis Apostolicis *ad instar participantium*) habitu praelatitio uti, nimirum veste talari caudata, fascia et palliolo, seu mantelletto violacei coloris, cum collari et caligis item violaceis, ac bireto, quod tamen nigri coloris omnino esse debet.

2. Hunc habitum praelatitium cum rocchetto subtus palliolum adhibere poterunt in publicis supplicationibus, aliisque sacris functionibus; in reliquis vero rocchetum dimittant; simulque sciant nunquam sibi licere, praeterquam in celebratione Missae pontificalis, Crucem pectoralem et annulum deferre.

3. Habitu praelatitio induti, quoscumque Clericos, Presbyteros, Canonicos singillatim sumptos, nec non Praelatos Ordinum regularium, quibus pontificalium privilegium non competat, praecedunt: minime vero Vicarios generales, vel capitulares, Canonicos collegialiter unitos et Abbates.

4. Si in habitu praelatitio sacris functionibus assistant, non genuflectant, sed caput Cruci inclinent, ut fieri solet a Canonicis ecclesiarum cathedralium, duplici ductu thurificentur, et consideant iuxta ordinem supra indicatum.

5. Si forte Canonicatu aut Dignitate in aliqua ecclesia potiantur, habitum ibi gestent sui Ordinis proprium, non praelatitium: excepta tantum veste talari, quae violacea esse poterit, eoque consideant et incedant loco, qui ipsis ratione beneficii competit. Quod si habitu praelatitio uti nihilominus velint, sedem occupent ipsis superius assignatam et pro ea vice distributiones quotidianas amittant, quae Sodalibus accrescant.

6. Meminerint tamen Protonotarii Apostolici *ad instar par-*

icipantium, minime obstantibus privilegiis superius recensitis, ipsos a locorum Ordinariis eorumque iurisdictione minime esse exemptos, sed iisdem Ordinariis iuxta communis iuris regulas, omnino subiectos, nec proinde sine expresse illorum assensu, nunquam posse pontificalia exercere.

7. Impetrata autem Ordinarii venia, qui eam tribuere poterit quoties et pro quibus solemnitatibus voluerit, et si Missa sollemnis celebranda sit in ecclesia exempta, obtento insuper assensu Praelati, cui haec ipsa ecclesia subest, non idcirco memorati Protonotarii fas sibi esse putent solemne Sacrum iisdem ritibus et pompa peragere, qui episcopali tantum dignitati conveniunt. Plura siquidem sunt, quae iliis omnimode, prout sequitur, interdicuntur.

8. Itaque ad ecclesiam ubi rem divinam sint solemniter celebraturi, privatim accedant. Non cappam magnam, nec pileum pontificale audeant assumere, ne unum quidem Presbyterum, vel Clericum superpelliceo indutum sibi comitem adisciscant, non in templi vestibulo ab ecclesiae clero associari se sinant; non denique populum aqua lustrali ibidem aspergere, nec ipsi intra ecclesiam benedicere manu praesumant.

9. Item abstineant ab usu septimi candelabri super Altari sacras vestes non ex eo, sed in sacrario assumant et deponant, non in faldistorio, eove minus in throno sedeant, sed una cum Ministris in scamno cooperto tapeto vel panno coloris officio diei respondentis, non baculo pastoralis, non Canone, non palmatoria, non Presbytero assistente utantur; manus nonnisi post offertorium ad Altare lavent. Denique non dicant *Pax vobis* loco *Dominus vobiscum* dum populum salutant, nec in fine Missae trinam benedictionem impertiantur.

10. Quoad ornamenta pontificalia, hisce tantum uti poterunt, scilicet caligis et sandaliis sericis, nec auro, nec argento ornatis, sericis item chirotecis sine opere phrygio aureo vel argenteo, dalmatica, tunicella, annulo cum unica gemma, Cruce pectorali sine ullis gemmis cum cordula serica violacei coloris, mitra simplici ex tela alba cum sericis laciniis rubri coloris, ac pileolo nigri coloris, attamen nonnisi sub mitra adhibendo.

11. Haec vero ipsa pontificalia ornamenta assumere nequibunt in Missis pro defunctis, in processionibus et in quibuscumque aliis functionibus ecclesiasticis, nisi forte Missam solemnem immediate praecedant, vel subsequantur, at semper depositis in eiusmodi functionibus a Missa distinctis, chirothecis cum dalmatica et tunicella.

12. In Missis privatis quoad indumenta, caeremonias, ministros, Altaris ornatum, cereorum lucentium numerum, a simplici Sacerdote non differant, adeoque nullum prorsus ex ornamentis pontificalibus pro Missa solemni tantum sibi indultis adhibeant, atque ab omnibus et singulis ritibus in ipsa Missa solemni sibi vetitis penitus abstineant.

13. Verum cum Protonotarii *ad instar participantium* nequeant in Urbe ob Summi Pontificis praesentiam pontificalia exercere, hinc illis Romae permittitur ut iuxta vigentem ibi usum possint in Missis privatis, dummodo habitu praelatitio sint induti, sese ad Missam praeparare, eaque absoluta gratiarum actiones persolvere coram Altari in parvo genuflexorio sine strato cum duobus pulvinaribus tantum, altero sub genibus, altero sub brachiis; sacras vestes ex eodem Altari sumere, palmatoria uti, ac Presbyterum superpellicio indutum adhibere, qui Missalis folia evolvat: salvis tamen quoad Patriarchales Basilicas peculiaribus statutis et consuetudinibus ibidem laudabiliter observatis, et cauto semper ut abstinere omnino debeant ab annulo et Cruce pectorali, ab usu pileoli, a salutatione populi per verba *Pax vobis*, a trina benedictione in fine Missae et ab aliis quibuscumque ritibus et caeremoniis, nonnisi S. R. E. Cardinalium et Episcoporum propriis.

14. Recensita hactenus privilegia illa sunt, quibus dumtaxat Protonotarii *ad instar* ab Apostolica Sede donantur. Verum non aliter illa exercere licebit iis, qui huiusmodi honorem rite fuerint consecuti, nisi antea Apostolicas literas, vel legitimum diploma suae nominationis in officio Secretarii Collegii Protonotariorum participantium exhibuerint, cuius erit in codicem referre nomen, cognomen, aetatem, patriam, et qualitates novi Protonotarii *ad instar*, nec non diem expeditionis praedictarum

litterarum Apostolicarum, seu diplomatis; nisi insuper coram Decano Protonotariorum participantium vel per se, si Romae versentur, vel per legitimum Procuratorem, si alibi commorentur, Fidei professionem et fidelitatis iuramentum praestiterint, et nisi denique de sua legitima nominatione, nec non de Fidei professione et fidelitatis iuramento a se ut supra praestitis authenticum documentum nomine totius Collegii Protonotariorum participantium ab huius Decano et Secretario subscribendum et Collegii ipsius sigillo muniendum, Ordinario praesentaverint, una cum notula typis impressa honorum, privilegiorum et praerogativarum Protonotariatus *ad instar* inhaerentium ad formam praesentis Decreti, iisdem prorsus quibus supra subscriptionibus et sigillo munita.

15. Qui secus facere aliisve, praeter memorata, privilegiis et iuribus uti praesumpserint, si ab Ordinario semel et bis admoniti non paruerint, eo ipso Protonotariatus honore privatos se sciant.

16. Quae supra de usu pontificalium et de modo Missam privatam celebrandi quoad Protonotarios *ad instar participantium* decreta sunt, a ceteris etiam Romanae Curiae Praelatis, quibus ex Constitutionibus aliisque specialibus Indutis Apostolicis privilegium pontificalium competat, erunt adamussim servanda. Si qui vero Praelati et Praelatorum Collegia amplioribus hac in re praerogativis se aucta fuisse arbitrentur, sua iura in S. Rituum Congregationem deducant, ut quod e canonicarum sanctionum praescripto visum fuerit, opportune decernatur.

17. Quum autem intra privilegia, quibus a Romanis Pontificibus nonnulla Cathedralium aliarumve insignium Ecclesiarum extra Urbem Capitula decorata fuerunt, illud quoque fuerit identidem concessum, ut praedictarum Ecclesiarum Canonici titulo gaudeant Protonotariorum *ad instar participantium*; attente perpendant istiusmodi Capitula ex nudo hoc titulo singulis Canonicis Pontificia benignitate tributo, minime deduci posse privilegia quoque ipsis indulta fuisse eorundem Protonotariorum propria, sed iuxta regulam a Sacra Rituum Congregatione in generali Decreto diei 27 Aprilis 1818 traditam, et a

sa. me. Pio VII. Idibus Decembris eiusdem anni in constitutione *Cum innumeri* confirmatam, meminerint: « Leges et conditiones in Apostolicis indultis praefinitas, accurate diligenterque servandas, neque ulli fas esse concessionis limites pro suo arbitrio praetergredi, vel in Romana Curia id genus insignia deferre, vel sibi singulatim et extra Collegii functiones attributa existimare, quae corpori tantummodo sunt collata. »

18. Ceterum praedicta Congregatio particularis hoc Decreto nihil detractum voluit de iuribus, privilegiis et exemptionibus Collegio Protonotariorum participantium iuxta Constitutiones Apostolicas, ac praesertim iuxta literas in forma Brevis *Quamvis peculiare facultates* die 9 Februarii 1853, quoquo modo spectantibus.

Haecenus superius nominata Constitutio.

Quod spectat ad Praelatos domesticos, qui nulli ex Collegiis praelatitiis addicti sunt, permittitur tantum usus habitus praelatitii. Si uti praeoptant rochetto, obtinere ad hoc debent permillum Sedis Apostolicae specialem. In celebratione Missarum tum solemnum, tum etiam privatarum et in alia quacumque functione, distinguere a simplicibus Presbyteris nequaquam debent.

DE CETERIS SUMMI PONTIFICIS FAMILIARIBUS ECCLESIASTICIS

CAPUT V.

1. **P**raeter superius nominatos Praesules, sunt inter ecclesiasticos Summi Pontificis familiares intimi, qui plures in classes distribuuntur; sunt enim Cubicularii secreti, supranumerarii, Cubicularii honorarii, Cappellani secreti, supranumerarii et honorarii. Illorum complures degunt habitualiter extra Urbem et aliquem servant ex praedictis titulis honorificis. Innuemus ea, quae ipsis competunt.

2. Habitus omnibus idem, neque ulla fit distinctio ab una ad alteram classem. Hiemis tempore utuntur habitu violaceo ex panno, idest veste talaris absque syrma, cum ocellis, orbiculis, paramanibus et fimbriis sive orae textibus ex serico violaceo. Cinguntur fascia sericea coloris violacei, quinque sexve digitos lata, quae descendit super latus sinistrum duplum ferme palmum, et cuius in extremitate pendent flocculi duo ex serico violaceo. Supra vestem talarem induunt pallium (vulgo *mantellone*) longum aequae ac vestis talaris, pallium autem ex panno confectum, ornatur reflexibus internis et fimbriis sericis coloris violacei.

3. Aestivis autem mensibus, eodem vestiario utuntur, sed adhibent pannum sericeum violaceum cum ocellis et orbiculis pariter sericeis.

4. Habitu istum, qui vocari potest habitus formalis, induere possunt in functionibus sacris et in aliis actibus solemnibus.

5. Si placeret eis intervenire in chorum alicuius ecclesiae, licebit ipsis accedere, sed sedebunt ultimo loco post Canonicos; super eos enim nequeunt gaudere praecedentia.

6. Si quis ex dictis ecclesiasticis addictus esset alicui Capitulo, non licebit ei praetendere praecedentiam ullam propter titulum honorificum supradictum, sed eo debebit sedere loco, qui spectat ad ipsum ratione possessionis et praecedentiae ex respectivis constitutionibus ei debitae. Licebit tantum induere vestem violaceam cum fascia, supra quam assumet habitum choralem sive rochetum sive superpelliceum, cappam, almutiam, mozzetam vel aliud quodcumque insigne Capitulo concessum. Id autem intelligi volumus eo tantum casu, quo Capitulo eidem non sit concessum aliud vestis talaris genus, quo sit constitutus habitus in choro utendus.

7. Cappa, seu crocea lanea rubri coloris cum caputio ex pellibus armellini in hieme, et serico rubro aestivo tempore, adhibetur Romae tantum in functionibus, quae a Summo Pontifice celebrantur.

8. Caligis violaceis uti eis non licet (earum enim usus a

Clemente XIV. concessus iis tantum fuit, qui Summo Pontifici peregre proficiscenti, vel rusticanti inserviunt), neque flocculo seu chordula violacea sive rubri coloris galero circumdata; vetatur eis usus scotulae, canonis et cuiuscumque alius honorificentiae ac distinctionis; in Missis tum privatis tum solemnibus discerni a Presbyteris simplicibus non debent.

DE PROTONOTARIIS TITULARIBUS

CAPUT VI . . .

1. **P**raeter Protonotarios Apostolicos, altera est classis Protonotariorum, qui appellantur titulares sive honorarii, quorum praerogativae quum possint relationem habere cum functionibus sacris, opportunum censemus brevem de ipsis afferre notitiam, extractam ex Constitutione Pii VII. sa. me. cuius initium *Cum innumeri*, die 13 Decembris an. 1818.

2. Protonotarii honorarii extra Urbem et quando in eorum mansionis loco non adsit Summus Pontifex, gaudent privilegio utendi habitu praelatitio, nempe veste talari et mantelletto nigri coloris.

3. In processionibus aliisque ecclesiasticis functionibus utentur subter mantelletum rochetto, quod statim ac functio peracta erit, dimittent.

4. Si forte plures simul convenerint Protonotarii honorarii, nunquam Collegium aut corpus component.

5. Vetatur eis usus collaris violacei, caligarum similis coloris, flocculi similis aut rosacei galero adhaerentis, qui poterit esse nigri coloris tantum, quemadmodum niger erit galerus cum flocculis similiter nigri coloris in stemmate gentilitio.

6. Si qua Dignitate aut Canonicatu fruuntur in aliqua Cathedrali vel Collegiata, debent in chorum intervenire induti habitu canonicali et sedere eo loco, qui decet eos ratione beneficii: quod si placeret eis in choro uti habitu praelatitio, ne-

queunt percipere distributiones relativas, quae inter beneficarios ceteros praesentes dividuntur.

7. Quando induent habitum praelatitium, gaudebunt praeminentia super clericos superque Praelatos simplices et super singulos etiam Canonicos, non vero super Capitulum.

8. Praecedentia non gaudebunt super Nuntios Apostolicos nec super Praelatos Curiae Romanae, quamvis nullum habeant insigne dignitatis suae, vel praerogativam, modo cognoscantur, neque super Vicarios generales aut capitulares, nec super Abbates.

9. In celebratione Missae distingui a simplicibus Presbyteris non debent, ideoque sacra paramenta induent in sacrario, uno tantum utentur ministro, per se ipsi deferent calicem, quem pariter cooperient ac detegent ipsimet, itemque folia Missalis evolvunt; scotulam, canonem, annulum, pileolum non adhibebunt

10. Quando assistant Missae solemni, non geniculabunt, sed inclinabunt caput, ut mos est Canonicis Cathedralium; incensabuntur duplici ductu; sedebunt quo loco ipsis attribuitur a Caeremoniali Episcoporum.

11. Omittimus referre cetera privilegia, quia nullam habent rem cum huius operis fine, quae qui cuperet discere, conferre poterit superius nominatam Pii VII. Constitutionem, quae inserta est collectioni authenticae S. Rituum Congregationis decretorum vol. VI. pag. 61. num. 4395.

12. Notandum postremo, quod Protonotariis honorariis nequaquam licet suis uti privilegiis, nisi effecerint, ut Breve seu Diploma electionis suae referatur in acta Secretariae Collegii Protonotariorum apostolicorum, quod recognosci debet ab Ordinario loci, ante quem, vel ante aliam etiam personam in dignitate ecclesiastica constitutam, emittere professionem Fidei et iuramentum fidelitatis erga Summum Pontificem et Romanam Ecclesiam debent.

DE CANONICIS, QUI USU MITRAE GAUDENT.

CAPUT VII.

1. Capitulorum quorundam Cānonici fruuntur privilegio aliquorum insignium pontificalium, quae ad maiorem ipsorum decorem ab Apostolica Sede concessa fuerunt.

2. Ad tollendas et praeoccupandas abusiones, quae oriri possent ex huius privilegii interpretatione, S. Rituum Congregatio generale decretum emanavit die 27 Augusti an. 1822, quod confirmatum fuit a Summo Pontifice Pio VII. edita Constitutione, cuius initium *Decet Romanos Pontifices*, die 4 Iulii an. 1823.

3. Brevissima documenta, quae hac super re tradentur, excerpta sunt ex supradicta Constitutione.

4. Itaque in ipsa Constitutione statuitur, quod celebratio divinorum officiorum cum ritu pontificali spectat iure exclusivo ad solos Episcopos, quod Praelati Episcopo inferiores, illa utuntur ex privilegio et cum restrictionibus multis, quibusdam tantummodo diebus, nec possunt alioquin uti, quamvis Episcopus facultatem ipsis expressam fecerit, in ecclesiis quae non sunt eis subiectae. Quare Dignitates, Canonici, Rectores Ecclesiarum, quamvis insignium et privilegiatarum, non possunt functiones sacras celebrare ritu praescripto pro Episcopis et Praelatis inferioribus, neque ullum induere ex ornamentis pontificalibus sine expresso Sedis Apostolicae indulto.

5. Quodvis privilegium, quod ad maiorem quarundam Ecclesiarum insignium a S. Sede conceditur Dignitatibus, Canonicis, Rectoribus et quibuscumque aliis, interpretandum est *strictissime de iure*, siquidem laesivum est Dignitati Episcopali. Quapropter nihil aliud intelligendum est concessum, nisi quod expressum est specialiter, neque ab uno sive indulto sive privilegio dari potest illatio ad id, quod specialiter et singulariter expressum non fuit.

6. Praeterea non omnia omnibus convenire possunt insignia pontificalia; siquidem ea, quibus utitur Celebrans, decere sane non possunt Ministros et Assistentes.

7. Quare nomine generico ornamentorum pontificalium, Capitulis insignioribus concessorum, intelligi debent caligae et sandalia cum chirothecis non auro neque argento aliove ornamento distincta, sed ex serico simplici; tunicella, dalmatica, Crux pectoralis sine ullo gemmarum ornatu, annulus cum una tantum gemma et mitra ex tela albi coloris linea cum lacinia sericea rubri coloris in extremitatibus vittarum. Quibus insignibus uti poterit tantummodo Dignitas, Canonicus, Rector, qui celebrabit solemniter, nisi ex privilegio aliquod ex ornamentis praedictis sit exclusum.

8. Ministri Missae sollemnis, quamvis sint ex numero Dignitatum et Canonicorum, uti non possunt mitra neque alio ex supradictis ornamentis; immo, si gaudebunt etiam privilegio scotulae, debebunt omnino illius usu abstinere in cantu Epistolae et Evangelii.

9. Quod vero spectat ad dies, quibus possunt uti insignibus ex privilegio concessis, restringitur tantum ad illos, in quibus celebrant loco Episcopi absentis, aut impediti, vel defuncti, et in quibus Episcopus assistere Missae sollemni solet, pluviali et mitra indutus. Ceteris diebus, quamvis sollemnibus, celebrabunt sine ullo ex supradictis indumentis et ritu pro Presbyteris constituto.

10. Non licebit eis celebrare cum insignibus pontificalibus in ecclesiis quae sunt in civitate et dioecesi, nisi in sollemnitatibus maioribus, quibus intersit Capitulum, et nisi adsit assensus Episcopi.

11. Eisdem insignibus non poterunt uti in Missis sollemnibus pro defunctis, etiamsi Missae sollemni assisteret Episcopus pluviali et mitra paratus.

12. Si quis Canonicorum aut Dignitatum deputabitur ab Episcopo ad solemniter induendum alicui monacandae habitum monasticum vel ad excipiendam ab ipsa professionem sollemnem non poterit adhibere supra nominata insignia sine permissu

Episcopi. Hoc casu utetur illis tantum, quae opus sunt ad functionem peragendam.

13. Celebrans indutus ornamentis supradictis sedebit non faldistorio, sed scamno consueto, medius inter Diaconum et Subdiaconum: scamnum cooperietur stragulo laneo vel sericeo coloris respondentis paramentis.

14. In Missa sive solemni, sive privata, non licebit vestes sacras assumere ex Altari, sed in sacrario, non utetur Canone nec scotula, nullum adhibebit Presbyterum assistentem, populum salutabit non adhibens ✕. *Pax vobis*, sed alterum ✕. *Dominus vobiscum*; non poterit benedictionem trinam impertiri in exitu Missae, neque cum SS. Sacramento; atque ut omnia brevi perstringamus, interdicitur eis rerum omnium illarum usus, quae de iure spectant ad Episcopos et ex privilegio ad Praelatos inferiores, celebrantes pontificalia diebus praescriptis.

15. Dignitatibus, Canonicis et Rectoribus supradictis licet uti mitra quando assistunt Episcopo celebranti solemniter: item uti illa possunt quando collegiatim induunt habitus sacros, nempe sive pluviale sive planetam sive dalmaticam in processionibus Christi Corporis, Candelarum, Palmarum, et in candelarum ac palmarum benedictione, quamvis functiones istae celebrentur a Dignitate aut Canonico loco Episcopi absentis, impediti aut defuncti.

16. Quando Assistentes in throno aut Ministri in Altari ministrabunt Episcopo, debebunt nudato capite stare.

17. Celebrans, dum Episcopus sacros habitus assumet, vel ascendet in thronum, stabit capite nudato.

18. Non permittitur usus pulvini sub genua Canonico celebranti, praesertim si aderit Episcopus.

19. Clericus, cum velo sericeo ex collo pendente ad mitram sustinendam, permittitur tantum Celebranti in Missa solemni, aut gestanti in processionem SS. Sacramentum.

20. Canonici, Dignitates, Rectores in processionibus SS. Sacramenti, si vestes sacras induent, gestabunt mitram manibus, nec poterunt eadem operire caput in conspectu SS. Sacramenti; quae maxima esset indecentia et inobservantia erga Sacramentum ipsum.

21. Denique ea omnia quae in privilegio non notantur, existimanda sunt tamquam vetita.

22. In Missis privatis ab nullo alio Presbytero distinguuntur, ideoque vestes sacras induunt in sacrario, non utentur Cruce pectorali nec annulo, uno tantum assistantur a ministro, non iubebunt sibi ministrari aquam manibus cum urceo et pelvi, ac super Altari duo tantum lumina ardebunt.

23. Eorum cadaver non exponetur nec sepelietur cum mitra.

24. In funeribus, sive super cadaver sive recurrente anniversario, mitra super tumulum non imponetur.

25. Insignibus seu stemmati familiari non apponetur mitra, nisi explicite fuerit a Sede Apostolica concessum.

26. Huiusmodi sunt dispositiones desumptae ad litteram ex supradicta Constitutione pontificia circa privilegia Capitulorum aliorumque ecclesiasticorum, quibus concessus est pontificalium usus. Constitutio, de qua supra, inserta extat in Collectione authentica decretorum S. Rituum Congregationis vol. VII. pag. 123. num. 4443.

DE CANONICIS

CAPUT VIII.

1. **N**on est nobis animus praesenti capitulo tractatum exarare de Canonicis (quo super argumento plures scripserunt auctores), sed quasdam tantum tradere monitiones de eo quod respicit eorum in sacris functionibus officium.

2. Quod ad servitium chori et Altaris, suas unumquodque Capitulum constitutiones habet et consuetudines, quae observandae sunt a singulis individuis, quorum erit obligatio eas observare; ac si in illis forte quid reperiretur, quod iuri communi obstaret aut videretur aperte abusivum, Episcopi erit officium afferre remedium.

3. Quod autem spectat ad servitium ad ipsis praestandum Episcopo (intelligi volumus de Capitulo Ecclesiae cathedralis) quaedam innuemus desumpta ex Caeremoniali Episcoporum et ex plurimis decisionibus a S. Rituum Congregatione in hanc rem emanatis.

4. Itaque in functionibus pontificalibus, in quibus officiat Episcopus (sive cantet Missam, sive Missae assistat) et in aliis etiam solemnibus officiis, Canonici tenentur associare ipsum ex aedibus eius et eximentur tantummodo si residentia Episcopi distet ab ecclesia passus ducentos, quo casu tenentur associare eum ab ostio ecclesiae.

5. Assistere debent Episcopo in throno quando sedebit indutus cappa aut paramentis sacris. Tres autem Canonici ad assistentium praedictam requiruntur, videlicet Presbyter assistens et bini Canonici assistentes. Officium Presbyteri assistentis fungi debet prima Dignitas aut qui primus est in Capitulo, si nulla adesset Dignitas. Officium autem Diaconorum assistentium incumbit duobus Canonicis senioribus ex ordine Diaconorum, si praebendae fuerint distinctae, vel duobus Canonicis senioribus sive aliis iuxta constitutiones et consuetudines cuiusque ecclesiae. Si in Parasceve Episcopus celebrabit functionem, officium Presbyteri assistentis spectat ad Dignitatem secundam, ut praescribitur a Caeremoniali lib. II. cap. XXV. utque monuimus cap. XVIII. libri VI. Assistentes antedicti sedere debent scabello nudo, ut respectivis capitulis tradidimus, quaecumque demum sit functio, quae celebretur.

6. Quando Episcopus pontificabit Missam, ministerium Altaris, seu officium Diaconi et Subdiaconi spectat ad Canonicos seniores in supradictis ordinibus, vel ad alios iuxta respectivos ecclesiarum usus.

7. Tenentur etiam Canonici assistere Episcopo in functionibus pontificalibus, quas exercebit extra Cathedralis, sed intra moenia, et in Collegiatis etiam, si Canonici Cathedralis huiusmodi privilegio potiuntur.

8. Item tenentur assistere Episcopo in sacra ordinatione.

9. In Missis pontificalibus aliisque functionibus superius no-

tatis, debent omnes induere vestes sacras, iuxta ordinem suum, et abusio est in istis functionibus eos assumere cappam.

10. Si in Oleorum sacrorum benedictione et S. Chrismatis consecratione deesset numerus statutus Sacerdotum, Diaconorum et Subdiaconorum, eorum defectum supplebunt Canonici.

11. In celebratione autem Missae distingui non debent a ceteris Presbyteris.

12. In Sacramentorum administratione dimittere habitum choralem debent et induere superpelliceum atque stolam, quemadmodum praescribit Rituale Romanum.

13. Vetantur induere habitum choralem extra ecclesiam et functiones capitulares. Si exercebunt ministerium praedicationis, licebit eis uti habitu choralis in illa tantum ecclesia, cui sunt addicti.

14. Non licet arbitrato suo variare insignia choralia, vel iis ullum signum notamve adiacere sine Sedis Apostolicae indulto.

15 Quae heic retulimus, respective facere possunt Canonici etiam Collegiatarum.

Decretum generale. Pluribus Sac. Rit. Congregationis decretis etc.

1. In sacris functionibus sive publicis, sive privatis, non licere Dignitatibus et Canonicis, Superioribus regularibus, Prae-latis quoque Romanae Curiae, Protonotariis Apostolici honorariis, aliisque omnibus, quocumque nomine nuncupentur, quibus ex iure non competit, etiamsi habeant ex indulto usum mitrae, palmatoriam adhibere, nisi Apostolico privilegio donentur, vel hoc personale sit, vel corpori cuius membra sunt attributum, ita tamen ut non aliter eo uti possint, quam servatis modo et forma et cum limitationibus et conditionibus in Apostolica concessione praescriptis.

2. Dignitatibus vero et Canonicis, etiamsi gaudeant indulto deferendi cappam et rocchetto tam in propria, quam in ali-cuis ecclesiis; huiusmodi tamen aliorumque Canonicalium insi-

gnium usum extra propriam ecclesiam licitum esse dumtaxat quando capitulariter incedunt, vel assistunt, et peragunt sacras functiones; non autem si intersint uti singuli, nisi speciale privilegium nedum Collegium comprehendat, verum etiam singulariter et distincte ad personas extendatur.

Et ita declaravit, decrevit et servari mandavit si Ssmo videbitur, die 31. Maii 1817.

Facta autem relatione etc. per me infrascriptum Secretarium S. R. C. de praemissis S. D. N. Pio VII. P. M. Sanctitas Sua sac. Congregationis decretum Apostolica confirmatione munitum, typis tradi ac evulgari iussit, pridie nonas Iunii 1817.

Lucerina. Capitulum et Canonici Regiae Cathedralis Lucerinae, praecedentibus annis novo illius ecclesiae splendori et ornamento prospicientes, Ss. D. N. Gregorio Papae XVI. humillime supplicarunt, ut memoratum templum antiquitate ac maiestate celebre Basilicae minoris titulo insignibusque decorare diguaretur, ipsosque Canonicos Pontificalium usu ad instar Abbatum in sacris peragendis officiis ornare. Benigne clementerque a Sanctitate sua excepto supplici libello, per Apostolicas literas in forma Brevis expeditas die 8 Augusti 1834. Cathedrale templum Lucerinum basilicae minoris titulo fuit decoratum, et pontificalium usus sacrorum Rituum Congregationis auctoritati et iudicio ab Eadem subiectus fuit, quae in ordinariis ad Quirinales aedes die 6. Septembris eiusdem anni 1834. coadunata re mature diligenterque discussa, *negative* rescribendum censuit. Quum autem recensitis in literis generice sermo instituatur de privilegiis, gratiis, praeeminentiis, exemptionibus, indultis, quibus aliae Basilicae minores utuntur, harum literarum secretarium Canonici adiverunt postulantes, ut sibi significaretur, quidnam privilegiorum, gratiarum, ceterorumque praemissorum nomine veniat, quibus dum titulo Basilicae minoris ecclesia aliqua decoratur, illius Canonici honestantur. Nulla apposita declaratione recepta per alium supplicem libellum sac. Rituum Congregationi humillime supplicarunt, ut sibi significaretur quid eorundem verborum, seu vocum nomine veniret, atque hoc potissimum fine, ne aut concessionis fines ipsi excederent, aut

aliquid sibi ex concessis adimerent; atque in ordinariis comitiis iterum ad Vaticanas aedes die 12. Martii vertentis anni coadunatis rescriptum supplici libello fuit: *Dilata et exquiratur votum Magistri Caeremoniarum*. Omnibus propterea rite postmodum dispositis, panditoque huiusmodi Magistri Caeremoniarum voto, quod fuit etiam typis cusum, ut prae omnium manibus haberetur, in ordinario demum coetu ad Quirinales aedes infrascriptas die coadunato, ad relationem Eñi et Rñi. Iacobi Brignole Ponentis, S. Congregatio re mature diligenterque discussa ac rite librata rescribendum censuit » Iuxta votum Magistri Caeremoniarum, excepta palmatoria; declaravit nimirum nomine privilegiorum, gratiarum, praeeminentiarum, exemptionum, indultorum, ceterorumque similium, quae continentur in literis Apostolicis in forma Brevis expeditis favore alicuius Ecclesiae ad gradum Basilicae minoris elevatae venire Conopaeum, omni tamen auri et argenti ornatu ab eo excluso, Tintinnabulum et usum Cappae magnae ».

Atque ita declaravit ac servari mandavi. Die 27 Augusti 1836.

DE VICARIO GENERALI

CAPUT IX.

1. **S.** Rituum Congregatio multas emanavit de Vicario generali, de Vicario apostolico, de Vicario capitulari deque Vicariis foraneis decisiones, quarum vestigia sequentes, relativa ad haec officia trademus documenta.

2. Ordinarius Vicarii generalis habitus est vestis talaris nigra cum pallio simili. Non gaudet usu caligarum violacearum, non flocculi in pileo aliarumve distinctionum, quae sunt Praelatorum.

3. In Congregationibus capitularibus et in choro praecedentia gaudet super Dignitates et Canonicos omnes.

4. Primus ei debetur locus in choro, vel locus in choro distinctus, a sedilibus canonicalibus separatus, iuxta consuetudinem cuiusque ecclesiae.

5. Quando Canonici et Dignitates induunt vestes sacras, Vicarius generalis nec potest nec debet induere paramenta, siquidem is non est de Capitulo. Hoc igitur casu abstinebit a choro ac si velit in choro adesse, ultimum locum inter Canonicos occupabit, modo non sit ei locus distinctus, ut supra.

6. Functiones quae sunt Episcopi, si hic esset impeditus, celebrandae sunt a Dignitatibus et a Canonicis, nunquam a Vicario generali.

7. Primum obtinet locum super eum qui laicalem auctoritatem repraesentat.

8. Thurificationem et Pacem accipere debet ab eo qui dat illam Dignitatibus et Canonicis: utramque autem accipiet ante Dignitates et Canonicos, nisi fuerint parati: sin parati essent, accipiet post illos. Si Episcopus assistet Missae solemni, accipiet thurificationem et Pacem post Episcopum eiusque assistentes. Thurificationem duplici ductu accipiet, quamvis non adesset Episcopus.

9. In quibus processionibus Canonici sacra paramenta induunt, non licet Vicario generali incedere ultimo loco inter Dignitates et Canonicos.

10. Associatio totius aut partis Cleri ad ipsum non spectat, nec porrigendum ei aspersorium est in limine ecclesiae.

11. Usus scotulae aliarumque distinctionum, quae decent Episcopum, non permittitur ei, neque quum cantat Missam, licet adhibere Presbyterum assistentem indutum pluviali.

12. In celebratione Missae distingui non debet a quovis alio Presbytero tum in numero candelarum, tum in ministro, nec paramenta assumere ad Altare.

13. Loco, quem occupat in choro, nec stratum neque pulvini sunt apponendi.

14. Occupare sedem Episcopi tam in functionibus, quam in ascultandis concionibus sacris et concionatori benedictionem impartiri nequaquam ei licet.

15. Si Canonicus erit et frui velit distributionibus, nulla gaudet praecedentia super ceteros; sedere debebit quo loco ei competit, induere habitum choralem eaque omnia exsequi, quae ad ipsum, utpote Canonicum, pertinebunt.

DE VICARIO APOSTOLICO

CAPUT X.

1. **V**icarius apostolicus praerogativis, distinctionibus et privilegiis gaudet eisdem, quibus Vicarius generalis, quaeque superius adnotavimus. Quapropter ad eum minime speciat associatio Cleri, nec aspergere aqua benedicta adstantes; non est ei offerendus Evangelii textus, ut ipsum osculetur, neque praesumere potest alia, quae solum Episcopum decent. Appellatur *Apostolicus*, quia non ab Episcopo aut a Capitulo, sed a Summo Pontifice ad hoc officium nominatur.

DE VICARIO CAPITULARI

CAPUT XI.

1. **V**icarius capitularis eligitur a Capitulo Cathedralis in obitu Episcopi, ut suscipiat administrationem dioecesis et reddituum, iuxta praescriptiones canonicas.

2. Habitus Vicarii capitularis idem ac Vicarii generalis est, videlicet vestis talaris nigra cum pallio simili, et vetatur usus caligarum violacearum, flocculi in pileo, annuli aliarumque distinctionum, quae propriae Praelatorum sunt.

3. Celebrare non potest functiones quae sunt Episcopi, cui succedit prima Dignitas ex iure.

4. Vicario capitulari non est praestanda obedientia, qui actus debetur Episcopo exclusive.

5. Locus eius in functionibus et in choro est post Dignitatem primam Capituli. ideoque in processionibus incedet a sinistris primae Dignitatis. Quare non licet ei sedere in sede Episcopi tam in officiis, quam in concionibus sacris, nec potest a Clero exigere illos obsequii actus, qui sunt Episcopi solius.

6. In literis patentibus, quas emittet ad expedienda negotia dioecesis, debet apponere sigillum Capituli Cathedralis.

7. In celebratione Missae distingui a quovis alio Presbytero non debet.

8. Si fuerit Canonicus ac velit frui distributionibus, induet habitus chorales et sedebit quo loco conveniet ei ratione Canoniciatus:

9. Tempore officii sui non tenetur applicare Missam pro populo in diebus festis.

10. Transacto ultimae visitationis anno, potest Vicarius capitularis visitare dioecesim, et in hanc rem observabitur methodus sequens sancita a S. Rituum Congregatione die 16 Septembris an. 1843 et a Summo Pontifice confirmata die 8 Novembris eiusdem anni.

11. Vicarius capitularis indutus veste talari et pallio accedet ad Cathedralem et intra ostium ecclesiae excipietur a Capitulo universo.

12. Intra ecclesiam ubi venerit, dimittet pallium, induet superpelliceum, sumet manu biretum et per contactum recipiet aquam benedictam, quam porriget ei dignior Capituli.

13. Hinc, praeunte Cruce, Cleros procedet ad Altare SS. Sacramenti, incedente Vicario ultimo loco inter duos seniores Canonicos aut Dignitates Capituli, cum his geniculabit in genuflexorio praeparato, in quo positi erunt pulvini ad genua, ibique orabit.

14. Deinde Clerus dirigetur ad Altare maius et locum quisque suum in choro occupabit.

15. Vicarius genuflectet in medio gradus infimi Altaris et brevi tempore orabit.

16. Tum assurget et sessum veniet ad sedem cameralem in suppedaneo praeparatam a latere Epistolae et caput operiet bireto. Clerus etiam in choro considebit.

17. Vicarius sermonem analogum ad adstantes habebit, vel si vigeret usus, iubebit a Cancellario legi edictum S. Visitationis.

18. Completo sermone aut lectione, ut supra, sibi exuet biretum, descendet de Altari et assistentibus duobus Presbyteris superpellicio indutis, stans in latere Epistolae supra superpelliceum induet stolam cum pluviali nigro et recitabit preces *Si iniquitates*, ut in Pontificali.

19. Peraget deinde reliquas functiones, ordine in eodem Pontificali notato.

DE VICARIIS FORANEIS

CAPUT XII.

1. **V**icarius foraneus ratione officii sui, nulla gaudet praecedentia in choro et in sacris functionibus super Presbyteros anteriores in ordinatione, licet ei faveant Constitutiones synodales.

2. In Congregationibus Cleri primum obtinet locum super alios ut delegatus ab Episcopo.

3. Si sit Canonicus, sedere debet quo loco ei competit ratione antiquitatis suae, non debetur ei thurificatio nec donatio Pacis ante alios, nec triplex ductus in thurificatione; non potest exigere, ut a se petatur permissus exeundi ex choro, quum id spectet ad chori Praefectum. Exercere functiones, quae pertinent ad digniores, et in choro genuflexorium distinctum adhibere nequaquam ipsi licet.

CONCLUSIO.

Quod polliciti usque a praefatione sumus, rituum caeremoniarumque sacrarum, quae speciali illustratione visae nobis sunt egere, ut rite ac regulariter peragantur, tractatum proximam docentem, Deo suffragante, hoc postremo volumine exegimus. Ad functiones actionesque illas, quae suapte natura obviae ac simplices nullam requirunt explanationem, documenta addere supervacaneum esse duximus. Nihil, ut alia omittamus, de poenitentiae Sacramento, nihil etiam de extrema unctione disseruimus, quandoquidem in Rituali Romano de Sacramentorum istorum administratione satis perspicuae instructiones exhibentur. Pari ratione ritum in ceteris benedictionibus Rituali praedicto insertis, supersedimus describere, siquidem, iuxta illius rubricas, debet Sacerdos superpelliceum stolamque congruentem induere atque uti aqua benedicta. Idipsum quod ad alias benedictiones, Pontificali Romano adiunctas, fecimus; quas si obiturus sit Episcopus, induet stolam supra rochetum.

Quosdam insuper ritus, utpote antiquatos, omisimus; ex. gr. expulsionem publicorum poenitentium eorumque reconciliationem; itemque benedictionem Abbatissarum, sacrarum virginum velationem, coronationem Regis et Reginae, quia si qua forte in civitate peraguntur (quod tamen accidit perraro) tam multis ac talibus rerum adiunctis potest non in substantia sed in accessionibus ritus praescriptus variari, ut inutiles essent instructiones, quas tradidissemus.

Erat nobis in animo ad calcem praesentis voluminis adiacere indicem verborum non ita frequenter in Missali et in Breviario usitatorum, notata eorum quantitate, sicuti plurimum Episcoporum hortatu factum est a P. Bartholomaeo Gavanto, clarissimo viro, in opere, cui titulus *Thesaurus Sacr. Rituum*. Non nihil nos ab hoc suscipiendo labore deterruit diuturnitas operis et angustiae temporis subsecivi, quae quidem moram habuit brevem finali huiusce, cuiuscumque sit pretii, manualis pu-

blicationi attulissent. Perpendimus etiam, quod huic rei consul-
tum est ab *Ecclesia docente*, quae in librorum liturgicorum
editione praecepit, ut dictiones trisyllabae ac quadrisyllabae di-
stinguantur accentibus tum propter prosodiam tum etiam propter
pausam plus minusve brevem in choralis psalmorum recitatione
interponendam. Quam quidem ad rem non possumus, quin ex-
citemus Superiorum ecclesiasticorum vigilantium, ne ullam si-
nant fieri novitatem in quorundam verborum pronuntiatione,
usu communi iam sancita, quod gravi esset admirationi fidelibus,
quemadmodum accidit non multo abhinc tempore in cuius-
dam ecclesiae choro, ubi die festo S. Luciae in antiphonarum
intonatione auditum est huius Sanctae nomen ab aliis producta,
ab aliis correpta secunda syllaba, proferri. Auctoritatem referimus
P. Ferdinandi Tetamo S. I. scriptoris magni nominis inter
liturgicos, eaque hunc nostrum laborem absolvimus.

» NOMEN *Lucia* PENULTIMA SYLLABA LONGA, SEU ACUTA:
» *Lucia* (ETSI EA BREVIS SIT) PRONUNCIARI CONSUEVISSE A LA-
» TINIS IN ORATIONE SOLUTA, QUEMADMODUM A GRAECIS, TESTA-
» TUR EMMANUEL ALVAREZ INSTIT. LING. LAT. LIB. 3. CAP. 15.
» PRAEC. 3. IN APP. N. 2. QUOD ET FIERI CONSUEVIT IN PLU-
» RIBUS ALIIS NOMINIBUS SEU VOCIBUS PUTA IN *Mathia*, *An-*
» *drea*, *Anania*, *Maria* ETC. QUAE LICET BREVEM HABEANT APUD
» LATINOS PENULTIMAM SYLLABAM, NIHILOMINUS EA NOMINA ACUTA
» PENULTIMA MULTI VIRI DOCTI, MORE GRAECORUM, IN SOLUTA
» ORATIONE PRONUNTIANT, TESTE EODEM EMMANUELE *loco cit.*
» ET ITA EXPEDIT A CLERICIS PRONUNCIARI IN POPULI CONVENTU,
» APUD QUEM USUS EST EADEM PRONUNCIANDI PENULTIMA LONGA.
» PROFECTO EX EODEM LAUDATO AUCTORE: SI QUA ERIT VEL IN
» HEBRAEIS VOCIBUS, VEL IN GRAECIS, CUIUS VERUS ACCENTUS,
» PROPTER INSOLENTIAM, VULGI AURES GRAVITER OFFENDAT; IN
» EIUSDEM VULGI CONVENTU SATIUS VIDETUR (ID, QUOD FECISSE
» SE CICERO DICIT IN ORATORE) SCIENTIAM SIBI RESERVARE, USUM
» POPULO CONCEDERE ».

ADDENDA

LIB. I. CAP. III.

Non multo abhinc tempore, quando in hac amplius editione loco suo inseri nequiverat, proposita mihi fuit difficultas « an Clerus in choro, quando surgit et stat in pedibus conversus esse debeat ad Altare ita ut alter ad alterum humeros convertat? »

Ritus, prout proponitur, nunquam servatum aspexi, neque ab ullo (quod sciam) scriptore liturgico, saltem ex recentioribus indigitatur. Regula sequenda haec est: qui stat in choro humeros ad sedile, a quo surrexit, convertere debet.

DE PRIVATA EXPOSITIONE SSMI SACRAMENTI.

LIB. II. CAP. XXVIII.

1. Posset super hoc dubio longa adoriri dissertatio, an licite permitti possit privata expositio SS. Sacramenti. Spartam hanc doctissime inter alios adornavit vir clarissimus Aloisius Gardellinius S. Rit. Cong. Assessor in suis Commentariis ad Instructionem Clementinam § VI num. 8. et seqq. Gardellini exemplum praeter alios scriptores secutus, dissertissime pariter agit sacerdos neapolitanus Ioannes Baptista Gallo in suo praeclaro opere cui titulus — La liturgia pratica — Napoli, nella tipografia del Vesuvio, 1854 — Vol. 3 —. Si alicubi huiusmodi abusus sensim sit inductus, videant Episcopi, qua ratione sit

tollendus, vel saltem moderandus, si nimia in populo admiratio suscitetur. Quum omnino hac super re sileant rubricae, nobis sufficiat regulas nonnullas indicare, iuxta sapientissimam horum scriptorum doctrinam quid in casu sit agendum, ut debita erga SS. Eucharistiam veneratio servetur.

2. Ab Episcopo ordinario facultas habeatur, quae necessario requiritur, etiamsi ecclesia sit ab Eius iurisdictione exempta.

3. Super altare tempore expositionis sex saltem cerei ardebunt. Super altaris mensa apponetur tabernaculi clavis, et explicabitur corporale, si cum sacra pyxide benedictio impertienda erit. In abaco eiusdem Altaris apponetur liber pro orationibus, ac etiam velum humerale coloris albi si benedictio, ut supra, erit donanda. In sacristia aderit stola coloris albi et superpelliceum cum bireto pro sacerdote celebrante, superpellicea pro clericis inservientibus, intorticia duo et thuribulum cum navicula, et loco congruo focus cum igne in thuribulo apponendus.

4. Hora praestituta, dato signo cum campanis, et accensis cereis in Altari et intorticiis in sacristia, praecedentibus clericis cum thuribulo et intorticiis accensis, procedet sacerdos indutus superpelliceo et stola ad Altare, et aperiet ostiolum tabernaculi et repetita genuflexione, versus ostiolum educet sacram pyxidem, quin eam e tabernaculo extrahat. Repetita genuflexione, descendet de altari, incensum in thuribulum iniiciet, sanctissimum Sacramentum genuflexus thurificabit, et reddito thurificationario thuribulo, sacras praescriptas preces recitabit, quae oportet sint ab Episcopo vel ab Eius Vicario approbatae et revisae.

5. Absolutis precibus, iterum in thuribulum incensum immitet, intonabit hymnum — *Tantum ergo* — SS. Sacramentum thurificabit; et recitata oratione — *Deus qui nobis* — ascendet iterum ad altare et facta genuflexione ostiolum claudet.

6. Si vero benedictio danda esset, post orationem apponetur ab uno ex clericis assistantibus velum humerale humeris Celebrantis, qui ascendet ad altare, et extracta sacra pyxide, eaque extremitatibus anterioribus veli humeralis omnino connecta, benedictionem adstantibus impertiatur.

7. Reposita sacra pyxide in tabernaculo, et ostiolo tabernaculi eiusdem ocluso, redibit cum clericis sacerdos in sacramentum ac sacras vestes dimittet.

LIB. VI. CAP. II. ET SEQQ.

Quum in benedictionibus, consecrationibus et ordinatione a Pontificali Rom. praescribitur quod Episcopus mitram simplicem adhibeat, debet intelligi mitra auriphrygiata. Rubricae Pontificalis et leges Caeremonialis sunt ad invicem conciliandae, aliter inter ipsas aequivocatio aut contradictio adesset, Quando Episcopus paramenta coloris albi induit, prout in consecrationibus et benedictionibus, debet uti mitra auriphrygiata, quae simplex quoque vocari potest, quia non est ornata gemmis, unionibus, et opere phrygio, cuius usus hisce in circumstantiis incommodus nimis esset Episcopo. Mitra simplex alba regulariter adhibenda est tantummodo in officiis defunctorum et feria VI. in Parasceve, prout apertissime praescribit Caeremoniale lib. I. cap. XVI. Immo in ipso Pontificali, quando, pro mitra simplici adhiberi debet *linea*, id clare innuitur, prout in Consecratione Electi in Episcopum « Adsint ad minus duo Episcopi assistentes qui induuntur rochetto, stola, pluviali et *mitra simplici alba*. » Eadem leguntur in benedictione Abbatis « Adsint duo Abbates assistentes, qui sint induti superpelliceo, stola, pluviali et *mitra simplici alba* » Haec ideo notavimus ne nimium literaliter Pontificalis rubrica interpretetur, cum usus Urbis et dioecesium viciniorum, sensu a nobis exposito, rubricam ipsam acceperit.

DE MISSA SOLEMNI AB EMO ET RMO D. CARDINALI
EXTRA URBEM CELEBRANDA.

LIB. VI. CAP. III. IN APPENDICE.

44. Ad operis huiusce complementum non abs re fore putamus, si documenta nonnulla subiiciamus circa methodum a S. R. E. Cardinalibus servandum, cum quis eorum, aut transiens per aliquam civitatem, vel in ea aliquando commorans, ad Missam solemnem celebrandam invitabitur.

45. Cardinalis itaque in ordine Episcoporum vel in ordine Presbyterorum sit adlectus oportet, nam Diacono Cardinali, licet caractere sacerdotali insignito, nefas est sine speciali Summi Pontificis concessione publice sacerdotalia munia exercere.

46. Quum pro Missa solemni pontificalium usus requiratur, ab Episcopo ordinario huiusmodi usus expetendus erit. Conc. Trid. sess. VI. cap. 5. de refor.

47. Iuxta Caeremoniale Episcoporum lib. I. cap. 13. n. 4. convenit Cardinalibus usus sedis seu throni episcopalis. Si sacra functio in cathedrali explebitur, sedebit Cardinalis in sede seu throno episcopali; si in altera ecclesia a cathedrali distincta, quum haec tantum ius habeat cathedralem sedem erigendi (S. Rit. Cong. 26. Aprilis 1834 in Bosanen.), in throno pro Cardinali construendo, apponetur praenobilis sedes cameralis tribus gradibus a pavimento elevata, insuper suppedaneum parvum ipsi sedi supponetur ut Ministri, qui eidem assistent submissioribus sedibus assideant. Thronus cum baldachino ornabitur lodicibus rubris auro ornatis et throni gradus amplo tapeto laneo rubri coloris centeguntur.

48. Tria in throno scabella simplicia sine integumento et sine pulvinis pro Presbytero assistente, Diacono et Subdiacono parabuntur, nam Diaconus et Subdiaconus astabunt a lateribus Cardinalis et Presbyter assistens in plano throni a dextris Cardinalis ipsius.

49. Si Missa celebranda esset luctuosa, scilicet vel pro defunctis, vel in aliqua solemni feria in quadragesima, induet Cardinalis vestes violaceas, ac proinde color idem in ornatu throni adhibebitur.

50. Ad Altare Ss. Sacramenti parabitur genuflexorium ornatum strato et pulvinis e serico villosa rubro: erit autem stratum cum pulvinis coloris violacei, si hunc colorem Cardinalis in vestibus adhibeat. A latere genuflexorii super pavimentum apponetur pulvinar pro Episcopo, si sacrae functioni intererit.

51. Diaconi assistentes competunt tantum Episcopo ordinario « Sciendum autem est quod huiusmodi assistentia (nempe Diaconorum) facienda est tantummodo Episcopo loci ordinario, et nulli alteri, etiamsi sit Legatus, qui in sede episcopali sederet » Caerem. lib. I. cap. 8. n. 4.

52. Septimum candelabrum in altari apponetur tantum Episcopo ordinario celebrante. Caerem. lib. I. cap. 12. n. 11.

53. Super altaris mensam paramenta pontificalia pro Missa apponentur, prout passim pluribus in locis indicavimus. Advertendum tamen quod si Cardinalis sacro Pallio pro aliqua ecclesia eidem commissa sit decoratus, neutiquam illo uti potest extra dioecesim aut provinciam suam, et diebus tantummodo a sacris canonibus statutis.

54. Baculus pastoralis parari poterit ex permissione loci Ordinarii. Caerem. lib. I. cap. 17. n. 5.

55. Cardinalis in ingressu ecclesiae, deposita mozzeta, induet cappam, signabit se aqua benedicta, quin adstantes aspergat, nisi in locis iurisdictioni suae subiectis, sicut nec adstantes benedicet nisi ordinaria gaudeat iurisdictione.

56. Postquam ad altare Ss. Sacramenti preces fuderit, ad altare maius accedet, et brevi facta oratione, thronum conscendet, psalmos et alias preces pro praeparatione recitabit, deponet cappam et sacras vestes induet, quibus assumptis, consuetis ritibus, Missam celebrabit.

57. In abaco « vasa quoque ampla et magnifica, si aderunt ad ornatum adhiberi possent, maxime celebrante aliquo S. R. E. Cardinali » Caerem. lib. I. cap. 12. n. 20.

58. Dum Cardinalis parabitur, Canonici non efficient circulos, cum nequeant « fieri ante ullum, quamvis Episcopo superiorem, etiam Legatum de latere, aut Metropolitanum » Caerem. lib. 1. cap. 21. n. 5.

59. Indulgentias non publicabit, sine summi Pontificis speciali facultate, vel eas nomine Episcopi ordinarii faciet publicare.

60. Sufficientes videntur hae instructiones pro re agenda, ut regulariter exequi possit.

Examinentur Decreta S. Rit. Congregationis post praefationem lib. VIII. huius Manualis relata, pag. 398.

LIB. VII. CAP. II.

163. Atque hic attendas velim ea quae rubrica Pontificalis Romani, quoad ordinationes extra tempora ex indulto Apostolico celebratas, praescribit.

164. « Si ordinationes fiant in Sabbato ante Dominicam de Passione, quia unica tantum dicitur lectio, tonsurae debent fieri immediate post introitum; omnes ordines minores post *Kyrie eleison*; Subdiaconi immediate post collectam; Diaconi post Epistolam, Presbyteri ante ultimum versum tractus.

165. « Idem servatur, quandocumque dantur Ordines sacri extra tempora ex dispensatione Apostolica.. Quod si fiat inter Pascha et Pentecosten, Presbyteri ordinantur ante ultimum y. Si inter Pentecosten et Septuagesimam, ordinantur ante y. *Alleluia*. Et anteaquam ad collationem Ordinum procedatur, legitur mandatum Apostolicum, sive supplicatio, cuius vigore Pontifici facultas conceditur ordinandi, quibus lectis, dicit Pontifex — *Deo gratias* — et ad ordinationem procedit ».

166. Addimus tantum (ut iam loco suo inuimus) quod cum ordinatio ad Ordines maiores diebus Dominicis et festivis de praecepto haberi debeat, celebrabitur Missa de officio currenti, additis quoque commemorationibus a rubrica prescriptis.

DE CORONATIONE IMAGINIS B. MARIAE V.

LIB. VII. CAP. V. IN APPENDICE.

1. B. M. V. imagines, prodigiis cultuque celebriores, solent corona aurea decorari.

2. Curabitur imprimis quod huiusmodi corona apta sit imagini cui debet superimponi: quod imago ipsa ita locetur, ut Episcopus vel sacerdos, cui munus hoc commissum fuerit, facile caput imaginis ipsius super quod corona locabitur, pertingat.

3. Si imago de loco removeri poterit, maxime conveniret illam pro hoc actu super altare maius exponere. Si loco dimoveri nequeat, ut ad illam perveniatur curari debet. Si in sacello nimis angusto servabitur, neque possit in eo Missa solemnis celebrari, sacra actio in altari principe explebitur, et actus tantum coronationis in sacello praedicto peragetur.

4. Ad plenariam indulgentiam assequendam Summus Pontifex exorabitur, qui facultatem quoque tribuet pro actus huiusmodi complemento.

5. Quum autem corona, qua sacrae Icones ornantur, sit pretiosa et non parvi valoris, per publicum instrumentum vel praecedenter, vel in actu functionis faciendum, Superior seu Rector ecclesiae iuramento suo spondebit coronam perpetuo super ipsa imagine retinendi, conservandi, neque unquam distrahendi aut vendendi.

6. Ecclesia, et praecipue sacellum in quo asservatur sacra imago, festive exornetur; et si functionem Episcopus ordinarius peraget, praeparetur thronus seu sedes pro Episcopo et scamna pro Clero, qui sacrae functioni interesse debet.

7. Aere incidetur sacra imago fidelibus diribenda, ac etiam numismata sacra ad hoc cudi poterunt.

8. Solemnitas ad triduum vel etiam octiduum protrahetur: sacrae conciones et orationes panegyricae in laudem beatae Virginis habebuntur.

De rebus praeparandis.

9. *Ad Altare SS. Sacramenti.* — Genuflexorium cum strato et pulvinis, vel faldistorium si Episcopus functionem explebit. In altari, quod remotum erit ab altare maiori, ardebunt sex cerei in candelabris maioribus.

10. *Ad altare maius.* — Si Episcopus erit ordinarius praeparabitur thronus pro Episcopo cum sede, postergali et baldachino albis lodicibus instructo. Si Episcopus erit extraneus parabitur tantummodo faldistorium alba veste instructum, loco consueto idest ante gradus altaris in latere Epistolae.

11. Si aderit Capitulum Cathedralis, Missam proprio Episcopo celebrante, praeter scamna in presbyterio, parabuntur vestes sacrae pro Canonicis et reliquis de Clero assistantibus prout lib. V. cap. IX.

12. Super altaris mensa disponentur paramenta pontificalia pro Episcopo, quibus addetur pluviale album ac etiam formale si Episcopus erit ordinarius.

13. In abacis praeter consueta ornamenta descripta cap. IX lib. V parabitur quoque vas aquae sanctae cum aspersorio, liber in quo insertus erit ritus coronationis, ut infra, et corona sacrae imagini imponenda supra nobile pulvinum ex villosio rubro parata.

14. In sacrario parabuntur vestes pro sacris Ministris, vasculum aquae sanctae cum aspersorio, superpellicea pro clericis.

15. Nisi erit unum ex festis primariis B. Virginis, celebrabitur Missa sollemnis votiva de B. Virgine cum *Gloria*, unica oratione et *Credo*.

In functione.

16. Hora statuta accedet Episcopus ad ecclesiam et a Clero excipietur, servatis regulis in praecedentibus traditis, quoad rationem associandi Episcopum, si fuerit Ordinarius.

17. Adorato SSiño Sacramento, accedet Episcopus ad altare

maius, et brevi oratione expleta accedet ad thronum, vel ad faldistorium in cornu Epistolae locatum.

18. Iuxta qualitatem ecclesiae et cleri in ea inservientis praemittetur Missae cantus horae canonicae, sive tertiae, sive nonae iuxta ritum a Missa requisitum.

19. Clerus sacras vestes induet, si Episcopus erit ordinarius, vel ante vel post cantum horae canonicae iuxta regulas in praecedentibus libris traditas. Interim ponentur Episcopo caligae et sandalia coloris albi.

20. Induto ab Episcopo pluviali coloris albi, benedicet coronam sacrae imagini imponendam. Corona super pulvino vel in lance posita a clerico deferetur ad thronum. Si Episcopus erit in faldistorio, corona deferetur super altari. Episcopus, deposita mitra, surget, vel si erit ad altare ascendet ad illud et, deposita mitra, recitabit antiphonam. *Sub tuum praesidium*, et orationem pro coronae benedictione.

21. Tum Episcopus asperget et thurificabit coronam, ministrante Presbytero assistente si erit in throno, vel Diacono si ad altare.

22. Si sacra imago exposita erit in altari maiore, Episcopus descendet ante gradus altaris et genuflexus intonabit antiphonam *Regina coeli*, quae a choro cantorum prosequetur in cantu modulato.

23. Si sacra imago in altero sacello asservabitur, accedet Episcopus ad illud et, deposito baculo et mitra, genuflexus ante altare intonabit antiphonam *Regina coeli*, ut supra.

24. Ascendet Episcopus ad altare, appropinquabit se ad sacram imaginem eiusque capiti coronam imponet recitans formulam *Sicuti per manus nostras* etc. Si una cum imagine B. Virginis decoranda esset imago pueri Iesu, prius corona imponetur sacrae Iesu Christi iconi, et postea imagini beatae Virginis. In hoc casu ad formulam attendatur.

25. Imposita et firmata corona, redibit Episcopus ante altare, et thure imposito in thuribulo cum benedictione, triplici ductu sacram imaginem stans thurificabit.

26. Expleto cantu antiphonae praedictae, Episcopus versiculos et orationem recitabit.

27. Redibit ad thronum vel ad faldistorium, deponet pluviale, induet paramenta Missalia, accedet ad altare et Sacrum inchoabit.

28. Expleta Missa, post orationem *Placeat etc.* posset in gratiarum actionem intonare hymnum *Te Deum*, post quem populo benedictionem impertietur, et publicabitur indulgentia a Summo Pontifice concessa, iuxta verba in litteris Apostolicis expressa.

29. Si per triduum aut per octiduum solemnitas protrahetur hymnus *Te Deum* cantari poterit ultima functionum die.

RITUS SERVANDUS IN CORONATIONE IMAGINIS

B. M. V.

Pontifex, deposita mitra, surgit et coronas benedicit, dicens:

Antiph. Sub tuum praesidium confugimus, sancta Dei Genitrix, nostras deprecationes ne despicias in necessitatibus nostris; sed a periculis cunctis libera nos semper, Virgo gloriosa et benedicta.

Ÿ. Adiutorium nostrum in nomine Domini

℞. Qui fecit coelum et terram.

Ÿ. Dominus vobiscum

℞. Et cum spiritu tuo.

Oremus, Omnipotens sempiternus Deus, cuius clementissima dispensatione cuncta creata sunt ex nihilo; Maiestatem tuam supplices deprecamur, ut has coronas pro ornatu sacrae imaginis unigeniti filii tui Domini nostri Iesu Christi, et eiusdem Genitricis Beatissimae Virginis Mariae, fabricatas benedicere et sanctificare digneris. Per eundem Christum Dominum nostrum ℞. Amen.

Pontifex aspergit coronas aqua benedicta et illasthurificat.

Accedit Pontifex ante altare et deposita mitra genuflexus intonabit antiphonam Regina Coeli, quam cantores modulatis vocibus prosequuntur.

Interim Pontifex surget et mitra ornatus paratos gradus ascendet. Ante sacram Imaginem mitram deponet, et accepta una ex coronis accedet propius et caput imaginis D. N. Iesu Christi eadem corona ornabit, dicens; Sicuti per manus nostras coronaris in terris, ita et a Te gloria et honore coronari mereamur in coelis Accepta deinde altera corona, eandem supra caput imaginis B. Mariae Virginis imponet dicens: Sicuti per manus nostras coronaris in terris, ita et per Te a Iesu Christo filio tuo gloria et honore coronari mereamur in coelis.

His expletis, Pontifex descendet cum mitra et, ante altare deposita mitra, imponet thus in thuribulo et sacram imaginem stans triplici ductu thurificabit. Deinde subdet.

Ÿ. Corona aurea super caput eius.

Ŕ. Expressa signo sanctitatis, gloria honoris et opus fortitudinis,

Ÿ. Coronasti eam, Domine.

Ŕ. Et constituisti eam super opera manuum tuarum.

Oremus. Praesta, misericors Pater, per invocationem Genitricis Unigeniti Filii Tui Domini Nostri Iesu Christi, quem pro salute generis humani, integritate Virginis Mariae servata, carnem sumere voluisti, quatenus precibus eiusdem Sacratissimae Virginis, quicumque eandem Misericordiae Reginam et gratiosissimam Dominam nostram coram hac imagine suppliciter honorare studuerint, et de instantibus periculis eruantur, et in conspectu Divinae Maiestatis Tuae de commissis et ommissis veniam impetrent, et mereantur in praesenti gratiam adipisci, et in futuram perpetua salvatione cum electis tuis valeant gratulari. Per eundem Christum Dominum nostrum Ŕ. Amen.

Hic ritus servatus fuit a sa. mem. Pio VII. in coronatione

imaginis B. M. V. in sanctuario Vallis aureae (Galloro) prope Albanum, a Gregorio XVI. in coronatione imaginis B. M. V. in Basilica S. Mariae maioris, et a Pio IX in coronatione imaginis Immaculatae Conceptionis in sacello chori Basilicae Vaticanae.

DE METROPOLITANO

LIB. VIII. IN APPENDICE.

Quamvis, sive ex Concilii Tridentini sive ex summorum Pontificum dispositionibus, Metropolitano privilegia et jura supra sibi assignatam provinciam sint plurimum imminuta; eorum tamen *honorificentiae*, dum in subiectis dioecesibus immorantur, in suo pleno robore existunt. Id apertissime patet ex libro Caeremoniali Episcoporum a summis Pontificibus approbato, cuiusque observantia in omnibus ecclesiis praecipitur. Quod cum ab ipso Caeremoniali eruatur ex eodem testimonia sequentia excerptimus.

Lib. I cap. 4 num. 4 — « Praesente seu adveniente suo Metropolitano, cessabit Episcopus a benedictionibus, privatis. Sed propter adventum alterius Episcopi non cessabit obire sua munia, nec relinquet sua insignia; licet in ceteris honorifice eum tractare et recipere debeat, ac domi ponet eum a dextris, non secus extra domum. »

Ex eodem libro et cap. num. 5 — « Metropolitanus non curet intervenire cum Episcopus nonnulla munia exercet, puta consecrare, ordinare, conficere sacra olea et similia ».

Ex eodem libro cap. 13 num 9 — Metropolitanus, absente Legato vel Cardinali habebit aliam sedem ex opposito in cornu epistolae, similiter ornatam, ut sedes episcopalis: alii vero Episcopi hospites sedebunt in digniori loco post Episcopum dioecesanum, super omnes Canonicos. »

Ex lib. eodem cap. 20 num. 3 — « Si forte Missae interesset aliquis Praelatus ipso Episcopo superior, ut suus Metropolitano . . . , tunc ab eorum reverentiam Episcopus libro huiusmodi non utetur ».

Ex lib. citato cap. 21 num. 5 — « Praesente Metropolitano, ob eius reverentiam omittuntur circuli ante suum Episcopum ».

Ex cap. 23 eiusdem libri num. 24 — « Si celebrat apud faldistorium, puta praesente Legato vel Metropolitano ».

Ex num. 27 eiusdem capituli et libri — « Ordo autem thurificandi etc. Legatus Cardinalis, si aderit, vel etiam Cardinalis non Legatus; mox Archiepiscopus illius provinciae si aderit, et post eum Episcopus non celebrans, sed praesens sacrificio ».

Ex cap. 24 num. 10 — « Pacem dabit Metropolitano Presbyter assistens, qui pacem daturus est Episcopo ».

Ex cap. 18 num. 15 — « Praesente Metropolitano Ministri lotionis non genuflectent Episcopo ».

Ex lib. II cap. 1 num. 20 — « Si autem adesset Metropolitano, Episcopus mittit ad eum Caeremoniarium, sive aliquem Cappellanum, ut placeat illi benedictionem dare etc. ».

Ex cap. 8 num. 79 — « Quo dicto, si adsit Cardinalis non Legatus, vel Archiepiscopus suus, aut alius superior, retrocedit paululum ad latus epistolae, quasi benedictionem ipsi superiori dandam remittens etc. ».

Ex quibus testimoniis, vel auctoritatibus liquet quod nihil imminutum sit Metropolitano, quo ad ius honorificum, quo ab antiquo tempore fruebatur in dioecesibus sibi subiectis.

Atque hic sponte notandum occurrit, quod Summi Pontifices in ordinando Caeremoniali nequaquam passi sunt episcopalem sedem, quae propria est Episcopi ordinarii, a nullo alio occupari debere, praeterquam ab aliquo ex S. R. E. Cardinalibus ab eorum eminentissimam dignitatem. Hinc pro Metropolitano alteram sedem aequalem in latere epistolae designarunt, ne Episcopus ordinarius privaretur ea sede; in qua realem Episcopatus sui possessionem accepit. Consequitur non bene agere

Episcopos illos, qui cuilibet Episcopo extraneo, seu hospiti honores illi cedunt, qui proprii sunt Episcopi ordinarii; neque licite aliis, qui iurisdictionem non habent, nullatenus concedere possunt. Quam abusionem, in praxi vidi non multis abhinc annis servari etiam ab Eñis et Rñis Cardinalibus titularibus in Urbe pro quibus eadem rationes militant, quas pro Episcopis ordinariis superius notavimus.

Altera in hac re occurrit difficultas, nempe si sedes Episcopi ordinarii sita esset sub tribuna e conspectu Altaris, prout in antiquis basilicis adhuc servatur, quo loco statuendus erit thronus pro Metropolitano? In hoc casu vel presbyterium formari poterit ante altare ex parte navis principalis, et tunc locus erit tum pro sede Ordinarii, tum pro sede Metropolitanus. Si presbyterium formari nequeat, ut innuimus, sedes pro Metropolitano statui poterit in latere evangelii, cum epistolae latus occupetur a Celebrantis et Ministrorum scamno.

Itaque si Metropolitanus una cum Episcopo Ordinario solemni Missae assistat, uterque cappam induent, neque assistentes Canonicos habebunt ob debitam alterius ad alterum reverentiam.

Si Missam solemnem Metropolitanus celebrabit, eosdem servabit ritus, qui Episcopo celebrante servantur. Si huic Missae Episcopus intererit, cappam induet, neque duorum Diaconorum assistantiam habebit.

Si solemnis Missa ab Episcopo ordinario coram Metropolitano celebrabitur, servabuntur ritus qui lib. VI cap. 4 in appendice huius Manualis notantur.

Putamus difficile quidem evenire quod simul cum Episcopo ordinario conveniat quoque Metropolitanus. Ad dubia praevenienda sufficere poterunt regulae in hoc capite traditae.

CORRIGENDA.

- LIB. I. Cap. III. n. 23. post Capitulum et responsorium
breve genua flectet.
- » » n. 64. ad cantum *Ÿ. Et incarnatus*
- » » n. 126. ad sumptionem Calicis. In accipiendo
et dando Pacis osculo, unusquisque candelam deponet, quam
illico post acceptum osculum resumet. Si fiat in Missa so-
lemni Communio Cleri, candelas extinguunt et deponent com-
municandi, quum genua flectent
ad *Confiteor*.
- » Cap. XIV. n. 81. Nullimode thurificandum est taber-
naculum, in quo asservatur SS.
Sacramentum.
- » » n. 130. Thuribulum autem reddens Diacono, dicet *Accendat etc.*
- » Cap. XVIII. n. 35. recitans secreto orationem *Aufer
a nobis etc.*
- » Cap. XXV. n. 45. priusquam proferat verba *Et vi-
tam etc.*
- LIB. II. Cap. XXI. n. 7. post Nonam et Missam ferialem id
fiet.
- » Cap. XXV. n. 49. naviculam sinistra sustineant. Di-
gnitates et Canonici umbracu-
lum gestabunt. Ex gestatoribus
umbraculi

LIB. II. Cap. XXVII. n. 67. deinde Clerus, nempe Clerici Seminarii, Beneficarii.

» » n. 104. Subdiaconus non ascendet ad sinistram Celebrantis.

» Cap. XXXIV. n. 7. Vespere autem die octavi.

LIB. V. Cap. XVII. n. 31. ritu consueto Episcopus incensum cum praescripta etc.

LIB. VI. Cap. III. n. 75. tradita sunt n. 70. capitis huius.

» Cap. XIV. n. 25. aequale paramentis, velum humerale album nobile pro Episcopo utendum in processione:

» Cap. XVI. n. 23. praecedentis capituli XIV.

LIB. VII. Cap. III. n. 23. pro Ordinandis ad Presbyteratum, dalmaticae, stolae et manipuli pro Ordinandis ad Diaconatum,

INDEX.

LIBER VII.

CAPUT I.	De Sacramento Confirmationis ab Episcopo solemniter conferendo . . . Pag.	3
CAPUT II.	Ordinatio generalis habita privatim . . »	9
CAPUT III.	De Ordinatione generali ab Episcopo ordinario in ecclesia cathedrali celebrata solemniter »	39
CAPUT IV.	De consecratione Episcopi privatim persolvenda »	85
CAPUT V.	De consecratione Electi in Episcopum ab altero Episcopo in sua cathedrali solemniter exsequenda »	113
CAPUT VI.	De plurium Episcoporum consecratione »	142
CAPUT VII.	Quae sint animadvertenda si consecrans esset Cardinalis, consecrandus autem Praesul: si consecrans et consecrandus essent Cardinales: si consecrans esset Praesul et consecrandus Cardinalis »	152
CAPUT VIII.	De S. Pallii traditione electo Archiepiscopo »	159
CAPUT IX.	De benedictione Abbatis »	165
CAPUT X.	De benedictione Abbatis ab Episcopo ordinario solemniter persolvenda . . »	184
CAPUT XI.	De benedictione plurium Abbatum . . »	210

CAPUT XII.	De Baptismo ab Episcopo infantibus conferendo	Pag. 217
CAPUT XIII.	De Baptismo adulti ab Episcopo conferendo »	226
CAPUT XIV.	De Sacramento Matrimonii coram Episcopo celebrando cum benedictione nuptiarum »	242
CAPUT XV.	De impositione primi lapidis novae Ecclesiae ab Episcopo persolvenda . . »	248
CAPUT XVI.	De ecclesiae dedicatione seu consecratione »	258
CAPUT XVII.	De consecratione Altaris »	297
CAPUT XVIII.	De consecratione plurium altarium stabilium »	321
CAPUT XIX.	De consecratione altaris, cuius sepulchrum Reliquiarum est in medio summitatis stipitis »	345
CAPUT XX.	Consecratio Altaris portatilis . . . »	353
CAPUT XXI.	De Consecratione plurium altarium portatilium »	361
CAPUT XXII.	De benedictione coemeterii ab Episcopo persolvenda »	369
CAPUT XXIII.	De reconciliatione ecclesiae et coemeterii ab Episcopo persolvenda . . . »	376
CAPUT XXIV.	De reconciliatione coemeterii ab Episcopo persolvenda »	382
CAPUT XXV.	De benedictione campanae »	386
CAPUT XXVI.	De benedictione plurium campanarum »	392

INDEX. — LIBER VIII.

Praefatio	Pag.	395
Nonnulla S. Rituum Congregationis decreta, quae respiciunt Episcopos extra Diocesim degentes »		398
CAPUT I. De accessu ad Ecclesiam »		405
CAPUT II. De Vesperis pontificalibus »		407
CAPUT III. De Missa pontificali »		426
CAPUT IV. De variationibus, quae occurrunt, si Epi- scopus paramenta induat in sacrario »		451
CAPUT V. De Missa Pontificali pro defunctis cum ritu absolutionis »		458
CAPUT VI. De variationibus in Missis ferialibus »		482
CAPUT VII. De Communione Cleri in Missa pontifi- cali »		483
CAPUT VIII. De festo Purificationis B. Mariae V. »		485
CAPUT IX. De Feria IV. Cinerum »		493
CAPUT X. De Dominica Palmarum »		498
CAPUT XI. De Feria V. in Coena Domini »		508
CAPUT XII. De Feria VI. in Parasceve »		512
CAPUT XIII. De Sabbato Sancto »		532
CAPUT XIV. De Sabbato Pentecostes »		551

APPENDIX.

CAPUT I. De Episcopo Suffraganeo »	562
CAPUT II. De Episcopo administratore »	564
CAPUT III. De pontificalibus quae a Praelatis infe- rioribus exercentur »	565
CAPUT IV. De Protonotariis Apostolicis ad instar de- que aliis Collegiis Praelatitiis, quae fruuntur privilegiis iisdem ac Proto- notarii »	578

CAPUT V.	De ceteris Summi Pontificis familiaribus ecclesiasticis	Pag. 583
CAPUT VI.	De Protonotariis titularibus	» 585
CAPUT VII.	De Canonicis, qui usu mitrae gaudent »	587
CAPUT VIII.	De Canonicis	» 590
CAPUT IX.	De Vicario generali	» 594
CAPUT X.	De Vicario Apostolico	» 596
CAPUT XI.	De Vicario Capitulari	» 596
CAPUT XII.	De Vicariis foraneis	» 598
Conclusio	,	» 599

A D D E N D A.

De modo standi in choro	» 601
De privata expositione SS. Sacramenti	» 601
De usu mitrae auriphrygiatae in benedictionibus, consecra- tionibus et ordinatione	» 603
De Missa solemni ab Emo et Rmo Cardinali extra Urbem celebranda	» 604
De ordinatione extra tempora	» 606
De coronatione imaginis B. M. V.	» 607
Ritus in coronatione praedicta servandus	» 610
De Metropolitano	» 612
Corrigenda	» 615

Errata.

Corrige.

Pag.	36	lin.	34	Censule	Consule
»	38	»	34	discendentes	discedentes
»	43	»	3	pro ordinandis ad Diaconatum	pro ordinandis ad Presbyteratum, dalmaticae, et stolae et manipuli pro ordinandis ad Diaconatum
»	49	»	29	Dicaconos	Diaconos
»	72	»	11	ordinatus	ordinatos
»	76	»	16	affistentes	assistente
»	81	»	29	descendet	descendet
»	91	»	19	genuflexionem	genuflexionem
»	93	»	0	Consecranis	Consecrans
»	105	»	1	unus ea	unus ex
»	126	»	12	ex	exuent
»	171	»	31	salutabis	salutabit
»	172	»	3	altaris maius	altare maius
»	220	»	14	morabatur	morabuntur
»	233	»	17	Episcopus singulis vicibus exterget digitos mantili.
»	234	»	1	<i>Orate electi flectite etc. eosque signabit</i>	<i>Orate Electi, flectite genua et dicite Pater noster. Po- stea patrinis Signate eos, et tandem ipse eos signabit</i>
»	279	»	18	aspersioni	aspersionis
»	316	»	14	cruce prandictas	cruces praedictas
»	318	»	35	tobalea	tobaleas
»	320	»	30	<i>dele verbum</i>	conservatione
»	323	»	1	cuisque	cuiusque
»	324	»	22	cap. XVIII	cap. XVI
»	330	»	35	cap. XVIII	cap. XVI
»	332	»	21	Episcopos	Episcopus
»	336	»	7	cap. XVIII	cap. XVI
»	»	»	13	sequentur	sequetur
»	345	»	24	cap. XVIII	cap. XVI
»	346	»	29	cap. XIX	cap. XVII
»	»	»	35	fugetur	fungetur
»	347	»	18	ca. XVIII	cap. XVI
»	»	»	31	cap. XIX superiori	cap. XVII superiori
»	348	»	35	cap. XVIII	cap. XVI
»	352	»	35	cap. XVIII	cap. XVI
»	353	»	1	cap. XIX	cap. XVII
»	355	»	12	effluent	effluerent
»	356	»	8	lapidarius claudendum	lapidarius ad claudendum
»	379	»	19	Cap. XVIII	cap. XVI
»	393	»	27	peraficiendae	perficiendae
»	396	»	4	autentica	authentica
»	463	»	1	clerici	clericis
»	478	»	14	reverentiam et	reverentiam ei
»	480	»	28	accederint	acceperint
»		»			

INDEX GENERALIS

RERUM ET VERBORUM

QUAE IN TOTO OPERE CONTINENTUR

ALPHABETICO ORDINE DIGESTUS.

NUMERIS MAIORIBUS LIBER, MINORIBUS PAGINA
LITTERA N NOTA DESIGNATUR.

A

Abbas. — Abbates tum saeculares tum regulares Praelatorum inferiorum nomine designantur, VIII, 505. Cur ita appellati *ibid.* Quando ab ipsis celebrari poterunt Pontificalia, *ibid.* Quando iis Pontificalium usus interdictus, 506. Ubi paramenta induant, *ibid.* Quando et qualis ipsis competat thronus, *ibid.* Quinam abacus statuendus, 507. Quaenam super altari paramenta ponenda, *ibid.* Quid quoad usum rocheti, mitrae pretiosae, etc. notandum, *ibid.* Quaenam in Presbyterio statuenda, *ibid.* Quaenam in Sacratio, *ibid.* Quaenam pro Vesperis solemnibus, *ibid.* Quo ordine Vesperarum functio tractanda, *ibid.* A quibus Abbas associandus, *ibid.* Quibus paramentis induendus, 508. Quid quoad Vesperarum ritum observandum, *ibid.* Quid quoad Missam solemnem, *ibid.* Quid quoad Processiones, 512. Quaenam Abbatibus vetantur, 513. In Missis privatis nulla utuntur distinctione, *ibid.* Vid. *Benedictio Abbatis.*

Absolutio pro defunctis. — Duplici modo peragi potest absolutio pro Defunctis ritu Pontificali, V. 284. Pro solemni absolutione quaenam paranda, *ibid.* Quando quin-

que absolutiones persolvendae, et quando unica, 285. Quid si oratio funebris in hac functione habeatur, *ibid.* Quid absoluta funebri laudatione, praestandum, 286. Si Episcopus Missam non cantabit, sed absolutionem super tumulum velit peragere, quinam ordo servandus, 295. — Pro absolutione minus solemni quaenam paranda, 298. Quomodo functio peragenda, *ibid.* — Quinam pro absolutione ritus servandus in Missa pontificali pro Defunctis, si Episcopus extra suam degat Dioecesim, VIII, 474. Quibus paramentis Episcopus induendus, 475. Si adsit tumultus in medio Presbyterio, functio quomodo tractanda, *ibid.* Quomodo aspersiones et thurificationes ab Episcopo peragenda, 476. Quaeenam servanda methodus, si cadaver sit expositum, vel adsit in media ecclesia castrum doloris, *ibid.* Quo ordine ad castrum doloris procedendum, 477. Quo ordine ibi Clerus disponendus. *ibid.* Quomodo castrum doloris aspergendum et incensandum, 478. Quo ordine in Sacrarium redeundum, 479. Si adsit cadaver expositum super feretro vel etiam super lecto funebri, quinam ritus servandus, *ibid.* Quid si cadaver esset Sacerdotis, vel Episcopi, aut Cardinalis, *ibid.* Quaeenam faciendae exceptiones in exequiis super cadaver Episcopi aut Cardinalis, 481.

Accessus. — In accessu Episcopi ad ecclesiam pro sacris functionibus persolvendis quaenam paranda, V, 27. Quaeenam a Clero praestanda, 28. Quaeenam ab Episcopo, 29. Quinam in accessu ordo servandus, 29. Cur in hac actione neque Crux Cleri, neque candelabra Acolythorum deferantur, *ibid.* N. Quaeenam distantia loci eximat Canonicos ab Episcopi associatione, 29. Episcopus si extra Dioecesim degat, in accessu ad ecclesiam vitabit ingressum per portam principalem, VIII, 405. Quid si necesse fuerit per eam ingredi, 406. Quid ab eodem observandum in accessu ad chorum, *ibid.*

Acclamatio. — Acclamatio *ad multos annos* quomodo cantanda in consecratione Episcopi, VII, 111, 141. Et in benedictione Abbatis, 183. Fieri solent acclamationes in Sy-

nodo tantum prima dioecesana, quae ab Episcopo conyocatur, VI, 426. N. Vid. *Concilium provinciale*.

Acolytus. — Acolythorum in sacris functionibus officium, I, 97. In Vesperis solemnibus, 98. In Matutino solemnibus, 100. In Missa solemnibus, 101. In Missis solemnibus ferialibus, 104. In Missa cantata duobus assistentibus Clericis, 105. In asperzione aquae benedictae in Dominicis, *ibid.* In Missa solemnibus quae ante SS. Sacramentum in Altari expositum celebratur, *ibid.* In Vesperis, Matutino et Laudibus pro Defunctis, 106. In Missa solemnibus de requie, *ibid.* In Missis cantatis de requie duobus Clericis assistentibus, 107. In Festo Purificationis B. Mariae Virginis, *ibid.* In Feria IV. Cinerum, 108. In Dominica Palmarum, 109. In Matutinis Tenebrarum, 111. Feria V in Coena Domini, *ibid.* Feria VI in Parasceve, 114. In Sabbato Sancto, 117. In Processionibus, 120. In Processione Corporis Christi et in ceteris cum SS. Sacramento, 120. In exequiis, 121. — Num in Missa solemnibus pro Defunctis exire debeant Acolythi e Sacratio cum candelabris accensis, II, 99. N.

Adventus. — Adventus tempus est luctus et moestitiae, II, 128. VI, 3. Quid hoc tempore observandum, *ibid.* Color violaceus adhibendus, 129. Quid modo Episcopi thronus, faldistorium et altare ornanda, VI, 3. Throni episcopalis ornatus quando diebus etiam ferialibus poterit servari, *ibid.* Quatenus methodus pro ornatu altaris, throni chori, etc. observanda in prima, secunda et quarta Dominica Adventus, *ibid.* Quid observandum in Dominica tertia, quae dicitur *Gaudete*, II, 129; VI, 4. Quid quoad Antiphonas maiores; II, 129.

Anniversarium. — Singulis annis in diebus electionis et consecrationis Episcopi in Cathedrali Ecclesia Missa sollemnis pro commemoratione hac cantatur, VI, 386, Episcopus, nisi ipse celebret, Missae assistit pluviali paratus, vel cappa saltem indutus, 387. In Oratione nominanda Ecclesia cui praesidet, *ibid.* Quid si unus ex hisce diebus in diem feriatum incideret, *ibid.* In omnibus Collegiatis can-

tatur Missa, in omnibus Dioecesis Ecclesiis Oratio pro Episcopo recitatur, *ibid.* Quid si occurrat duplex aliquod primae classis, *ibid.* Quid si Episcopus ab una in alteram Ecclesiam sit translatus, *ibid.* Dies anniversarius electionis aut translationis ille est, in quo Episcopus electus fuit aut translatus a Summo Pontifice in Consistorio ad eam Ecclesiam cui praesidet actualiter, *ibid.* — Celebrandum est ad Episcopo anniversarium in suffragium animae sui antecessoris, 505. Missae solenni de requie ipse indutus cappa assistit, *ibid.* Absolutionem peragit, *ibid.* In hoc anniversario laudationi funebri non est locus, *ibid.* — In uno ex diebus Octavarum Defunctorum celebrandum anniversarium in suffragium Episcoporum omnium defunctorum, 505. Episcopus Missae assistit, et absolutionem peragit, *ibid.* — Alio die pro Canonicis omnibus Cathedralis anniversarium celebrandum, *ibid.* Episcopus cappa indutus Missae assistit, *ibid.* Absolutio a Canonico celebrante persolvitur, 506.

Aqua benedicta. — Aspersio aquae benedictae diebus Dominicis super Clerum et populum ante Missam solemnem quando omittenda, II, 86, 90. Aqua ad hunc usum quando benedicenda, *ibid.* Quaenam ad hanc aspersionem praeparanda, *ibid.* Quaenam in ea a Ministris praestanda, 87. Num singuli e Clero sint aspergendi, 88. *et seq.* Quoad laicorum aspersionem quid servandum, *ibid.* Num in aquae benedictione oporteat singulis vicibus sal benedicere, 90. Si in Dominica Episcopus Missae solenni intererit, quomodo aspersio a Celebrante peragenda, V, 256.

Archiconfraternitas. — Quando Romae instituta Archiconfraternitas adorationis nocturnae SS. Sacramenti, II, 281, N. Quinam illius finis, *ibid.* Quando adesse debet in ecclesia pro SS. Sacramenti Processione, quae fit tertia cuiuscumque mensis Dominica, 298. Quo ordine in Processione incedet, 300.

Arundo. — Quanam ex materia esse debeat arundo, cui Tricereus imponitur, II, 226 N.

Ascensio D. N. I. C. — In Festo Dominicae Ascensionis quid observandum, II, 256. Altare et chorus nobiliter exornantur, *ibid.* Superior vel dignior Cleri officium in Vesperis et Missa peragit, *ibid.* Cereus paschalis accendendus, *ibid.* et VI, 335. Post Evangelium Missae sollemnis extinguendus, et peracto Sacro, in Sacrario reponendus, *ibid.* Quoad Matutinum et Laudes uniuscuiusque ecclesiae consuetudo servanda, *ibid.* Quid si Missa ab Episcopo cantetur, VI, 335. Huiusce Festi officium ad ipsum pertinet, *ibid.* Quid si impediatur, quominus Missam cantet, *ibid.*

Aspersio. — Vid. *Aqua benedicta.*

Assistentia. — Assistente Episcopo pluviali parato in Missa sollemni a Canonico celebrata, quatenus paranda apud altare SS. Sacramenti, V, 139. Quatenus apud altare maius, 140. Quatenus in Sacrario, 141. Functio quomodo absolvenda, *ibid.* — Assistente Episcopo ordinario pluviali parato in Missa sollemni ab altero Episcopo celebrata, quatenus paranda apud altare SS. Sacramenti, 162. Quatenus apud altare maius, *ibid.* Quatenus in Sacristia, 164. Functio quomodo celebranda, 165. — In Vesperis ab Hebdomadario parato cantatis, assistente Episcopo cappa induto quum postridie indutus cappa Missae sollemni intererit, quatenus paranda apud altare SS. Sacramenti, 196. Quatenus apud altare maius, *ibid.* Quatenus in abaco, 192. Quatenus in Choro, *ibid.* Quatenus ad cancellos sive ingressum Presbyterii, 197. Quatenus in Sacrario, *ibid.* In functione quid praestandum, *ibid.* — Assistente Episcopo ordinario cappa induto in Vesperis sollemnibus ab Episcopo extraneo celebratis, quatenus paranda apud altare SS. Sacramenti, 206. Quatenus ad altare maius, *ibid.* Quatenus in Sacristia, 207. Functio quomodo peragenda, 207. Assistente Episcopo cappa induto in Missa sollemni a Canonico cantata, quatenus paranda apud altare SS. Sacramenti, 218. Quatenus ad altare maius et in Presbyterio, *ibid.* Quatenus in Sacristia, 219. Quid in functione observandum, *ibid.* — Assistente Episcopo cappa induto in Missa sollemni ab Epi-

scopo extraneo celebrata, quaenam paranda apud altare SS. Sacramenti, 235. Quaenam apud altare maius, *ibid.* Quaenam in Sacristia, 236. Functio quomodo celebranda, 237. — In assistentia solemnī ab Episcopo cappa induto praestita Missis ferialibus quaenam variationes occurrunt, 259. — Assistente Episcopo pluviali parato in Missa solemnī de requie a Canonico celebrata, quaenam parantur, 300. Quaenam apud altare SS. Sacramenti, *ibid.* Quaenam in Sacristia, 302. In functione quid praestandum, *ibid.* — Assistente Episcopo cappa induto in Missa solemnī de requie a Canonico celebrata, quaenam paranda apud altare maius, 311. Quaenam apud altare SS. Sacramenti, *ibid.* Quaenam in Sacristia, 312. Functio quomodo peragenda, 306. — Assistente Episcopo ordinario pluviali parato in Missa solemnī de requie ab altero Episcopo eidem Ordinario subiecto celebrata, quaenam praeparanda ad altare SS. Sacramenti, 321. Quaenam ad altare maius, *ibid.* Quaenam in Sacristia, 322. Functio quomodo persolvenda, *ibid.* — Assistente Episcopo cappa induto in Missa solemnī de requie ab Episcopo extraneo celebrata, quaenam paranda, 340. Quaenam apud altare maius, *ibid.* Quaenam in Sacristia, 342. Functio quomodo celebranda, *ibid.* — Pro assistentia ab Episcopo praestanda Officiis Feriae V in Coena Domini quaenam paranda in altari SS. Sacramenti, VI, 109. Quaenam in Sacrario, 110. Quaenam in altari maiore et Presbyterio, 111. Quaenam in abaco, 112. Functio quomodo peragenda, 113. Festive campanis sonatur, *ibid.* Horae minores in Choro recitantur, *ibid.* Ingrediente ecclesiam Episcopo, campanis, non organis sonatur, *ibid.* Eucharistia non administranda dum Episcopus adest ad altare, in quo asservatur SS. Sacramentum, *ibid.* Quinam ordo in processione servandus, 119. — Assistente Episcopo functionibus Feriae VI in Parasceve ab Episcopo extraneo peragendis, quaenam paranda ad altare, quo in SS. Sacramentum expositum asservatur, 162. Quaenam in Sacrario, *ibid.* Quaenam ad altare maius, 163. Quaenam in abaco, 164. Quaenam

in Presbyterio, 164. Quomodo functio absolvenda, 165. Quid si prima lectio cantanda sit a Beneficiario, qui gaudeat usu cappae aut choralibus aliis insignibus, 169. Ministri sacri in faciem suam non procumbunt, nisi procumbat et Celebrans, 168. N. Quid a Passionis Cantoribus observandum, 171. Quid praestabit Concionator, 173. Caeremoniarius, qui Celebranti assistit, monebit Ministros quando cantandum sit *Flectamus genua* ante orationes, 174. Quomodo Episcopus procedit ad Crucem adorandam, 177. — Quomodo Crucem detegit Celebrans 175. Quomodo Celebrans, 178. Quomodo Clerus, *ibid.* Quid si numerus alicuius gradus Canonicorum esset dispar, *ibid.* Ministri sacri paramenta non dimittunt, 179. N. Celebranti ab adoratione redeunti obviam Ministri sacri procedunt, nisi fuerint Canonici, 179. Episcopus ipse legit Improperia, 180. Quomodo ordinanda Processio ad sacellum, in quo SS. Sacramentum erit expositum, 183. Quomodo disponenda quum illuc pervenerit, 184. Quo ordine ad altare maius profici-scitur, 186. Quid agendum quum in Presbyterium ventum erit, *ibid.* Celebrans quo ordine processit ad altare, eodem redit in Sacrarium, *ibid.* Quid si sacra concio post Evangelium habita non fuerit, 193. Quid si Episcopus Celebrans subiectus non sit Ordinario, *ibid.* — Assistente Episcopo Officio Ferae VI in Parasceve a Canonico Cathedralis celebrato, quaenam paranda ad altare, in quo expositum aderit SS. Sacramentum, 194. Quaenam in Sacrario, *ibid.* Quaenam ad altare maius, 195. Quaenam in abacis, *ibid.* Quaenam in Presbyterio, 196. In functione quid praestandum, 196. Ad fores Sacrarii datur crotalo signum Canonicis associandi Episcopum, *ibid.* Clericus affert ad portam vasculum aquae sanctae cum aspersorio, si soleat asservari aqua benedicta in fontibus lustralibus, 197. Quid ad portam ecclesiae agendum ab Episcopo, *ibid.* Quid in sacellum SS. Sacramenti. *ibid.* Quid si prima lectio cantanda sit a Beneficiato seu Mansionario, qui gaudeat usu cappae aut aliis choralibus indumentis, 196. Quid observabunt

Cantores Passionis, 199. Quid Concionator, 203. Episcopus quadraginta dierum Indulgentiam concedit; si vero fuerit Cardinalis, centum, *ibid.* Concionator *Ave Maria* non dicit, ac in fine sermonis Indulgentiarum formulam legit, *ibid.* Quomodo Celebrans Crucem detegat, 205. Episcopus quomodo ad Crucis adorationem procedat; 206. Quinam ordo servandus a Clero in adoratione, 208. Subdiaconus planetam plicatam non dimittit, nec Ministri sibi detrahunt manipulum, *ibid.* N. Quid observandum tempore adorationis, 207. Quibus paramētis induitur Episcopus pro processione, 215. Dum paratur, Canonici circulum non efficiunt, *ibid.* Nec Episcopus imponit incensum in thuribulum, 211. N. Processio ad sacellum quo ordine instruenda, *ibid.* Quomodo disponenda quum ad sacellum pervenerit 212. Quomodo per ecclesiam ordinanda, 214. Processione in Presbyterium ingressa, quid agendum, *ibid.* Celebrans cum Ministris et Acolythis in Sacrarium eodem ordine revertuntur, quo venerunt 220. Quid si habita non fuerit sacra concio, 221. — Si Episcopus functionibus Sabbati Sancti assistat ab extraneo Episcopo celebratis, quaenam parantur extra portam ecclesiae, 262. Quaenam in Baptisterio, *ibid.* Quaenam ad altare SS. Sacramenti et ad altaria minora, 263. Quaenam ad altare maius, in Presbyterio et in abacis, *ibid.* Quaenam in Sacrario, 265. In functione quid praestandum, 266. Extrahitur ignis de silice extra portam ecclesiae, *ibid.* Celebrans ignem et grana thuris benedicit, 267. Ad fores Sacrarum datur crotalo signum Canonicis associandi Episcopum. 268. Clericus deferet vasculum cum aspersorio ad portam ecclesiae; si in vasis lapideis mos sit asservandi aquam benedictam, *ibid.* Quo ordine Celebrans cum Ministris ad altare maius procedat, *ibid.* Quid agendum quum illuc ventum erit, 269. Quid praestabit Episcopus ecclesiam ingressus, *ibid.* Quid Celebrans, *ibid.* Quo ordine Ministri ad Sacrarium et ad portam principalem procedunt, 270. Quibus paramētis induendus Celebrans, 271. Cantores Prophetiarum induere debent superpelliceum, ideoque si beneficiarii

seu Mansionarii sint, insignia choralia dimittunt, 274. N. Primae quatuor Prophetiae seu Lectiones cantandae sunt a Clericis, alterae quatuor a Beneficiariis, ultimae quatuor a Canonicis, 275. Quid praestabit Cantor quum incipit et quum desinit Prophetiam cantare, *ibid. et seq. Oremus* cantandum quum in medio ante altare aderit Cantor de throno revertens, 276. In quarta, octava et undecima Prophetia etiam Tractus legitur, 277. Quo ordine Processio ad Baptisterium dirigenda, *ibid.* Quid agendum quum illuc pervenerit, 278. In benedictione fontis Presbytero assistenti locus non est, *ibid.* Quo ordine fit aspersio aquae benedictae, *ibid.* Quid agendum quum Processio ad altare maius pervenerit, 280. Litaniae quomodo cantandae, 282. Quibus paramentis tum Episcopus tum Celebrans induendi, 283. Quatenam in Sacro litando observanda, 284. *Kyrie* quomodo cantatur, *ibid.* Quomodo Canonici circulum efficiunt, *ibid.* Ad intonationem *Gloria in excelsis* imagines deteguntur, et campanis sonatur *ibid.* Ad cantum Evangelii non deferuntur ab Acolythis candelabra, 274. Offertorium caret versiculo legendo a Celebrante et ab Episcopo, *ibid.* Non recitatur *Agnus Dei*, nec pax donatur, 285. Episcopus benedictionem impertitur, et Indulgentia publicatur, 286. Episcopus, adorato SS. Sacramento, a Clero associatus discedit, et organis atque campanis sonatur, 288. — Si Episcopus Celebrans subiectus non esset Episcopo Ordinario, quatenam variationes in functione observandae, *ibid.* — Si Episcopus functionibus Sabbati Sancti a Canonico celebratis assistat, quatenam paranda extra portam ecclesiae, 289. Quatenam in Baptisterio, *ibid.* Quatenam ad altare SS. Sacramenti et ad altaria minora, 290. Quatenam in altari maiore, in Presbyterio et in abacis, *ibid.* Quatenam in Sacratio, 292. In functione quid praestandum, 293. Duo clerici ignem extra portam ecclesiae e silice eliciunt, *ibid.* Quibus paramentis induuntur Celebrans et Ministri, *ibid.* Celebrans triplicem pro benedictione ignis orationem dicit, 294. Adolet ignem et grana thuris, *ibid.* Datur signum crotalo Ca-

nonicis associandi Episcopum, *ibid.* Clericus defert vasculum cum aspersorio ad portam ecclesiae, *ibid.* Quo ordine Celebrans cum Ministris ad altare procedit, 295. *ibid.* Quid Episcopus ecclesiam ingressus, *ibid.* Quo ordine Diaconus cum Clericis ad Sacrarium procedunt, 296. Quo ordine ad portam primariam proficiscantur, *ibid.* Quid praestandum a Cantore ante et post cantum Prophetiae, 299. *et seq.* *Oremus* cantandum quando Cantor de throno reversus aderit ante altare, 300. Processio ad Baptisterium quo ordine dirigatur, 301. Quid agendum quum illuc pervenerit, 302. Aspersio aquae benedictae quo ordine facienda, 303. Processione ad altare maius perveniente, quid agendum, 304. Litaniae ritu duplici cantantur, 305. Quatenus circa Sacrum animadversiones faciendae, 306. Quomodo *Kyrie* cantandum, *ibid.* Quando fit a Canonicis circulus, *ibid.* Ad intonationem hymni *Gloria in excelsis* deteguntur imagines, ac sonatur organis et campanis, *ibid.* Ad Offertorium deest versiculum a Celebrante et Episcopo legendus, 308. *Agnus Dei* non recitatur, *ibid.* Benedictio donatur ab Episcopo, et Indulgentia publicatur, 298. Quando SS. Sacramentum in ecclesiam sit referendum, 309. Episcopus, adorato SS. Sacramento, a Clero associatus discedit, organisque et campanis sonatur, 310. — Si Cardinalis Missae solemni assistat, quatenus paranda, 529. Quid observandum, si functio in ecclesia, quae Cathedralis non sit, peragatur, 530. Quid si fiat in Cathedrali, *ibid.* Quid si in aliis ecclesiis, *ibid.*

Augustiniani. — Quatenus eorum habitus praelatitius, V. 13.

B

Baldachinum. — Requiritur pro throno Episcopi in Secretario erigendo, V, 79. N. An adhibendum in solemni sacrarum insignium Reliquiarum translatione, II, 303, N.

Baptismus. — Sine gravi causa noctu non conferendus IV. 114. N. Quatenus in Baptismo unius parvuli praepa-

randa, 113. Quid in functione agendum, 114. — Quenam in Baptismo plurium infantum paranda, 119. Quid in functione agendum, *ibid.* — Quenam in Baptismo adulatorum praeparanda, 125. Quid in functione agendum, 126. — Ad supplendas caeremonias in Baptismo infantis quanam paranda, 135. Quomodo functio celebranda, *ibid.* — Quenam paranda ad supplendas caeremonias in Baptismo adulti, 138. Quomodo functio peragenda, 29. — Baptismus solemniter administratur infantibus ab Episcopo in Sabbato Sancto et in Sabbato Pentecostes, VII, 212. Potest tamen et alio die ab eo conferri, *ibid.* In hoc casu quanam paranda, *ibid.* Functio quomodo peragenda, 213. Quibus paramentis innuendus Episcopus 213. Quo ordine ad ecclesiae portam procedendum, *ibid.* Quo ordine Clerus in ecclesiae limine disponendus, *ibid.* Quid ibi agendum, 215. Quo ordine ad Baptisterium procedendum, 216. Quid prestandum ante fontis cancellos, *ibid.* Quid intra septum Baptisterii, 217. Quid si Baptismus conferatur per immersionem, *ibid.* Quid si per infusionem, 218. Quid si fonte baptismali careat ecclesiae, 219. — In Sabbato Sancto aut in Vigilia Pentecostes conferendus esset ab Episcopo Baptismus adultis, *ibid.* Quenam pro hoc paranda, 220. In functione quid praestandum, 222. Quibus paramentis induendus Episcopus, *ibid.* Quo ordine ad portam ecclesiae procedendum, 223. Quo ordine in limine ecclesiae Clerus disponendus, 224. Quid ibi prestandum, *ibid.* Quid a Catechumenis ecclesiam ingredientibus agendum, 229. Quid ante ingressum Baptisterii faciendum, 230. Quid in septo Baptisterii, 231. Quid si Baptismus per immersionem conferatur, 232. Quid si in ecclesia desit fons baptismalis, *ibid.* Si conferendum quoque sit in hac functione Sacramentum Confirmationis, quo ordine ad altare maius procedendum, 233. Quid tunc agendum, *ibid.* Quid si Missam Episcopus celebret, et Neophytos communicet, 234.

Baptisterium. — Quid in benedictione Baptisterii praestandum in Sabbato Sancto, II, 237. IV, 61. Num alio tem-

pore fieri possit benedictio, IV, 131. Quatenam in hoc casu praeparanda, 132. Quomodo functio peragenda. *ibid.*

Basiliani. — Quatenam eorum habitus prelatitius, V, 11.

Benedictio. — Quomodo SS. Sacramenti benedictio impertienda. III, 74. Quando licet Episcopis benedictionem solemnem Summi Pontificis nomine impertiri, VI, 316. Quid pro ea advertendum, *ibid.* Ad lucrandam Indulgentiam Confessio et Communio requiruntur, 317. Quatenam benedictionis formula, 318. Quatenam formula Indulgentiae, *ibid.* Quatenam in ea possunt variationes occurrere, 319. In actu benedictionis campanis sonatur, 318.

Benedictio Abbatis. — Tum Episcopus qui benedictionem impertitur, tum Abbas qui recipiet, convenit ut ieiunium pridie servant, VII. 165. Abbas electus Eucharistiam suscipiat, *ibid.* Benedictio die Dominico seu festivo impertienda, *ibid.* — Si functio haec sine cantu absolva-
tur, quatenam paranda ad altare SS. Sacramenti 165. Quatenam ad altare maius, 166. Quatenam in Sacratio, 169. Functio quomodo celebranda, *ibid.* Quibus paramentis induendus Episcopus, 171. Quibus Abbas, *ibid.* Quibus Assistentes, *ibid.* Quomodo Electus iuramentum praestat, 172. Quatenam in Missa advertenda, 174. Quousque Episcopus et Electus Missam prosequantur, *ibid.* Quomodo Abbas baculum ab Episcopo recipit, 177. Quomodo Episcopus anulum inserit digito Abbatis, *ibid.* Quomodo oblationes disponendae, 178. Quomodo ab Abbate offerendae, *ibid.* In Missae prosecutione quid observandum, 179. Quomodo mitram et chirotecas Abbati imponit Episcopus, 181. Si benedictio in ecclesia Abbatis fiat, quid observandum, *ibid.* Quid si in ea non fiat, *ibid.* — Si benedictio Abbatis solemniter celebretur, quatenam paranda ad Altare SS. Sacramenti, 184. Quatenam ad altare maius, 185. Quatenam in abacis, 187. Quatenam in Choro, 188. Quatenam in Sacratio, *ibid.* Functio quomodo peragenda, 189. Quo ordine Episcopus ad altare procedit, 190. Abbas quomodo baculum recipit ab Episcopo, 202. Quomodo eius digito anulum inserit Episcopus, *ibid.*

Quomodo oblationes disponendae, 203. Quomodo ad Abbate praesentandae, 204. Quatenam in prosecutione Missae advertenda, 205. Quomodo mitra et chirothecae ab Episcopo Abbati imponendae, 207. Quid si benedictio in ecclesia propria Abbatis peragatur, *ibid.* Quid si extra eam celebretur, *ibid.* Quid si Abbas usu Pontificalium gaudeat, 208. Quid si eo careat, *ibid.* Si Episcopus fuerit ordinarius, in discessu festivo more campanae pulsantur, 210. — Quo in casu possit accidere, ut plurimum sit Abbatum benedictio peragenda, *ibid.* In hoc casu quatenam paranda, 201. Functio quomodo celebranda, 212. Quatenam variationes occurrunt, *ibid.* Quid observandum, si ab Electis iuramentum sit praestandum, 213. Quinam ordo servandus ab Electis ad Altare pro eisdem statutum minoris formae, 214. Quinam in oblationibus praestandis, *ibid.* Quinam in mitra chirotecis et annulo imponendis, 215. Quinam in sedendo, *ibid.*

Benedictio campanae. — Vid. *campana*.

Benedictio candelarum. — Vid. *Candela Purificatio*.

Benedictio Coemeterii. — A quo coemeterium benedicendum, VII, 369. Quatenam praecavenda ut regulariter sit constructum, *ibid.* Quatenam pro benedictione praeparanda, 370. Quatenam in Sacrario, 371. Quinam functioni inserviant, *ibid.* Quomodo functio peragenda, 372. Quomodo Ministri se parabunt, *ibid.* Quo ordine ad coemeterium procedendum, *ibid.* Quid ibi agendum, *ibid.* Episcopus homiliam habet de sanctitate et libertate coemeterii, *ibid.* Litaniae non duplicantur, 373. Quomodo coemeterium ab Episcopo aspergendum, *ibid.* Benedictio ab eo donatur, et etiam Indulgentia conceditur, si fuerit Ordinarius, 375. Missam Episcopus celebrat vel ei assistit, *ibid.* — Si benedictio coemeterii a Sacerdote ex mandato Episcopi peragatur, quatenam paranda, IV, 196. Functio quomodo celebratur, *ibid.* Quinam interesse debent, *ibid.* Quinam Ministrorum habitus, *ibid.* Quo ordine ad coemeterium procedendum, *ibid.* Quid ibi agendum, 191.

Benedictio novae ecclesiae. — Vid. *Dedicatio*.

Benedictio nuptiarum. — Vid. *Matrimonium*.

Biretum. — Quodnam Episcopi proprium, V, 8. Quodnam Cardinalium, VI, 504.

Cadaver. — Quid de eo cavendum, IV, 150. Quid si autopsia esset peragenda, 151. Improbatus mos ducendi cadavera in gyrum per compita sine causa, 153. N. Item vehendi curru sine Cleri interventu, 154. N. Quomodo collocanda cadavera tum Sacerdotis, tum laici in ecclesia, 153; VIII, 73 N. Cadaver in feretro exponendum, IV, 155. N. Quid in sepultura observandum, 162. Cadaver Sacerdotis quomodo induendum, 150. Quomodo cadaver laici, *ibid.* Quomodo cadaver parvuli, 171. Episcopi cadaver quomodo curandum, VI, 493. Quomodo vestiendum, 496. Quomodo sepeliendum, 501. Quid pro eius expositione in palatio proque asportatione ad ecclesiam observandum, 494.

Caeremonia. — Primordiales caeremoniae quanam, I, 5. Quomodo supplendae caeremoniae in Baptismo infantis, IV, 25. Quomodo in Baptismo adultorum, 29.

Caeremoniarius. — Quodnam eius officium, I, 290. Quando uti possit veste violacea, et quando nigra, 292.

Calceus. — Calceorum Cardinalium color quanam, VI, 505.

Caliga. — Caligarum usualium Episcopi color quanam, V, 7.

Camaldulenses Heremitae. — Quanam eorum habitus praelatitius, V, 12.

Camaldulenses Monachi. — Quanam eorum habitus praelatitius, V, 12.

Campana. — A quo, ubi et quando campana benedicenda, VII, 386. Quomodo collocanda, *ibid.* Quanam pro benedictione paranda, *ibid.* Quanam in Sacratio vel alio loco decenti ubi parabitur Episcopus, 387. Functio quomodo celebranda, *ibid.* Quanam pro ea requiruntur, *ibid.* Quanam Ministrorum habitus, *ibid.* Quibus paramentis Episcopus in-

duendus, 388. Quo ordine ad functionis locum procedendum, *ibid.* Quid ibi agendum, *ibid.* Quomodo unctiones ab Episcopo faciendae, 389. — Quanam observanda, si plures campanae sint benedicendae, 392. — Campanarum sonus tacet a Missa Feriae V in Coena Domini usque ad Missam Sabbati Sancti, II, 185; III, 27; VI, 72.

Candela. — Num candelae in sacris functionibus adhibendae possint esse ex cera picta, II, 32 N; V, 59 N. Quot in altari ardere deberent diebus ferialibus, II, 74 N. Quo ordine super altare accendendae, I, 4. Quo ordine in Matutino Tenebrarum candelae triangularis candelabri extinguendae, II, 178. VI, 60. Quid notandum de candelis, quae Crucibus parietum in ecclesiae consecratione apponuntur, VII, 259 N. — Quanam paranda pro benedictione candelarum in Festo Purificationis B. Mariae Virginis, II, 143; III, 4. Quid in functione praestandum, II, 144; III, 5. Si fuerit dies Dominica aspersio aquae benedictae facienda, III, 6. Quomodo candelae aspergendae atque adolendae, *ibid.* De quibus a Celebrante populus docendus, 7. Candelarum distributio quomodo facienda, II, 146; III, 8. Candelam accipientes, candelam ipsam et manum Celebrantis osculantur, *ibid.* Primo viris, deinde feminis candelae distribuendae, *ibid.* Ubi Processio facienda, II, 150; III, 9. Quo ordine instituenda, II, 149; III, 9. Quanam Antiphonae recitandae, III, 9. Processione absoluta quid praestandum, II, 151; III, 10. — Si candelarum distributio ab Episcopo peragatur, quanam paranda ad Altare SS. Sacramenti, VI, 17. Quanam in Sacristia, *ibid.* Quanam ad altare maius, 18. Quanam in abaco, *ibid.* Quid in functione praestandum, 20. Quomodo Episcopus candelas aspergat et adoleat, 22. Quo ordine procedant Canonici ad candelam accipientem, 24. Accipientes prius candelam, deinde manum Episcopi osculantur, *ibid.* Quo ordine reliquis candelae distribuendae, *ibid.* Canonici stantes, ceteri genuflexi candelam accipiunt, *ibid.* Si mos sit, ut in distributione Ecclesiastici omnes praecedant Magistratui, servandus, *ibid.* Feminae

in Presbyterium non admittendae, *ibid.* Si populo candelae distribuendae sint, in uno e Sacellis lateralibus a Sacerdote quoque, superpelliceo et stola induto, distributio conficienda, *ibid.* In fine distributionis Antiphonarum cantus cessabit, 25. Quo ordine Processio instituenda, 26. Quinam in Processione candelam accensam non gestabunt, 27. Processio intra, vel etiam extra ecclesiae ambitum dirigenda, *ibid.* Quid in reditu agendum, 28. Quo tempore in Missa candelae accensae sustinendae, 29. Quo ordine accendendae, *ibid.* — Si functio haec ab Episcopo extra Dioecesim suam degente celebretur, quaenam paranda, VIII, 485. Quid si Festum incideret in unam ex Dominicis privilegiatis, 486. Quid si ritu primae classis celebraretur, *ibid.* Quomodo functio peragenda, *ibid.* Quinam Ministrorum habitus, 487. Quibus paramentis Episcopus induendus, *ibid.* Quid si Episcopus vestes sacras in Sacrario assumat, *ibid.* Quomodo candelas ipse aspergit et thurificat, 488. Quo ordine candelarum facienda distributio, 83. Candelam recipientes prius candelam, postea manum Episcopi osculantur, 489. Praelati et Canonici stantes, ceteri de Clero genuflexi candelam recipiunt, *ibid.* In accessu Cleri ad altare ad candelam accipiendam quinam ordo servandus, *ibid.* Quo loco accedat Magistratus saecularis, *ibid.* Primo viris, deinde feminis in Sacello a maiore altari distincto candelae distribuendae, 490. Quinam in Processione ordo servandus, 491. Quid in eius reditu agendum, 492. Quaenam in Missa occurrat differentia, 86. Si Missa sit de Dominica, candelae benedictae illius tempore non accenduntur, *ibid.*

Canonicus. — Quoad servitium chori et altaris quid a Canonicis observandum, VIII, 181. Quodnam in functionibus pontificalibus officium Canonicis incumbat, *ibid.* Quinam in illis eorum habitus, 182. In celebratione Missae privatae a ceteris Presbyteris non distinguuntur, *ibid.* Quando ipsis liceat uti habitu choralis, et quando non, *ibid.* In Missa privata Episcopi genuflectere debent ad Confessionem, VI, 34. Dum ad Altare ministrant, dimittunt habitum cho-

ralem et induunt superpelliceum, *ibid.* Deficiente Clero, supplere debens Presbyteris, Diaconis et Subdiaconis in sacrorum Oleorum consecratione, VIII, 182. Vid. *Capitulum*.

Cantor. — Quodnam eius officium, I, 131. Num cantores debeant ad verba *Venite adoremus* in Invitatorio genuflectere II, 26, N.

Cantus. — Quid cavendum in Passionis cantu, II, 174. Quid in cantu Lamentationum, 180. Quid in cantu Prophetiarum, 235 N.

Cantus Gregorianus. — Vid. *Quadragesima*.

Cappellanus. — Cappellanorum officium Missae lectae ab Episcopo inservientium, V, 32. Porrigentes aliquid Episcopo prius rem, postea manum, Episcopi osculantur; recipientes vero e converso, 34. Semper ad Crucem altaris transeuntes genuflectunt, *ibid.*

Capitulum. — Capitulorum quorundam Canonici fruuntur privilegio nonnullorum insignium pontificalium, VIII. 587. Quomodo hoc intelligendum, *ibid.* Quomodo eorum privilegia interpretanda, *ibid.* Non omnia omnibus convenire possunt insignia pontificalia, *ibid.* Quidnam generico pontificalium ornamentorum nomine veniat, *ibid.* Quibus diebus huiusmodi insignibus uti liceat, *ibid.* Et quibus in ecclesiis, 588. Non tamen in Missis solemnibus pro defunctis, *ibid.* Quid si quis Canonice aut Dignitatum ab Episcopo deputetur ad solemniter induendum alicui monachandae habitum monasticum, vel ad excipiendam ab ipsa solemnem professionem *ibid.* Quo loco Celebrans huiusmodi ornamentis indutus sedebit, *ibid.* Quid in Missa sive solemnibus sive privata advertendum, *ibid.* Quando mitra uti liceat, *ibid.* Quomodo haec in Processionibus SS. Sacramenti gestanda, 589. Huiusmodi privilegiati Ecclesiastici in Missis privatis a ceteris Presbyteris non distinguuntur, *ibid.* Eorum cadaver non exponendum nec sepeliendum cum mitra, *ibid.* Item in funeribus mitra super tumulum non imponenda, *ibid.* Neque pariter imponenda insignibus seu stemmatis familiaribus, *ibid.*

Cappa. — Quatenam eius forma, V, 9. Cur magna appellata, *ibid.* Quando ea uti Episcopis liceat, *ibid.* Quatenam hiberno tempore a Cardinalibus adhibenda, VI, 504. Quatenam aestivo, *ibid.* Quatenam Feria VI in Parasceve, *ibid.*

Capuccini. — Quatenam eorum habitus praelatitius, V, 13.

Cardinales. — Emiss ac Rmiss S. Romanae Ecclesiae Cardinalibus non licet privatim in ecclesiis interesse sacris functionibus, VI, 518. Quomodo possint ad ecclesias accedere, 517. Quid si extra Urbem cardinalitium habitum debeant induere, *ibid.* Eorum habitus duplicis coloris, *ibid.* Quando violaceo et quando rubro colore utantur, 518. Quatenam rubri habitus forma, *ibid.* Ex quaenam est materia hiemali tempore, ex quaenam aestivo, *ibid.* Quatenam forma violacei, *ibid.* Quo habitu utuntur in Dominicis tertia Adventus et quarta Quadragesimae, *ibid.* Quatenam hiberno tempore cappa adhibenda, *ibid.* Quatenam aestivo, *ibid.* Quatenam Feria VI in Parasceve, *ibid.* Quid de bireto et pileolo dicendum, *ibid.* Quid de calceis, 505. Cardinales assumpti ex Ordinibus Regularibus retinent tum in vestibus tum in cappa colores habitus Ordinis sui, 519. Cardinales alicui Congregationi Clericorum Regularium addicti utuntur rubro et violaceo habitu, sed pannus est laneus, *ibid.* Nul- lum super habitum licet equestrium ordinum laicorum insigne apponere, *ibid.* Quid de qualitate stemmatum sive armorum advertendum, *ibid.* Quid si Episcopus Ordinarius cardinalitia quoque dignitate sit insignitus, 506. Quid quoad locum Cardinalis in sacris functionibus est constitutum, 517. Si Cardinalis Missae solemni assistat, quatenam paranda, 529. Quid observandum, si functio in ecclesia, quae cathedralis non sit, peragatur, 530. Quid si fiat in Cathedrali, *ibid.* Quid si in aliis ecclesiis, *ibid.*

Carmelitani. — Quatenam eorum habitus praelatitius, V, 13.

Carthusiani. — Quatenam eorum habitus praelatitius, V, 12.

Cassinenses. — Quatenam eorum habitus praelatitius, V, 12.

Castrum Doloris. — Quomodo disponendum, V, 284.

Cathedralis. — Ecclesia Cathedralis quoad horam Officii

in die natali D. N. Iesu Christi ceteras urbis ecclesias praecedat, VI, 5. Ad Cathedralem de iure pertinet festorum mobilium publicatio in Festo Epiphaniae, II, 140.

Celebrans. — Celebrantis munus in officio sine cantu in diebus ferialibus, I, 232. In Vesperis solemnibus, 238. In Matutino solemnibus, 242. In Missa solemnibus, 244. In Missis solemnibus ferialibus, 248. In Missa cantata duobus Clericis assistantibus, 248. In aspersione aquae benedictae in Dominicis, 249. In Missa solemnibus ante SS. Sacramentum expositum, 250. In Officio solemnibus pro Defunctis, 251. In Missa solemnibus de requie, 252. In expositione et in benedictione SS. Sacramenti, 253. In Festo Purificationis B. Mariae Virginis, 255. In Feria IV Cinerum, 258. In Dominica Palmarum, 259. In Matutinis Tenebrarum, 262. In Coena Domini, 263. In Feria VI in Parasceve, 268. In Sabbato Sancto, 275. In Processionibus, 279. In Vigilia Pentecostes, 281. In Festo et Octava Pentecostes, 282. In Processione Corporis Christi et in aliis cum SS. Sacramento, 283. In exequiis, 285. Quid a Celebrante praestandum in Missa solemnibus, assistente Episcopo pluviali parato, V, 139. Quid quum Episcopus intererit cappa indutus, 215. Quid in Vesperis, assistente Episcopo cappa induto, quum postridie indutus cappa Missae solemnibus intererit, 192. Quid in aspersione aquae benedictae in Dominicis, praesente Episcopo in sua Dioecesi, 251.

Cereus. — Ubi et quando imponendus est cereus paschalis, II, 225. N. Quo ordine quinque grana cereo infigenda, I, 219; II, 233; III, 56; VI, 225, 261. Quando regulariter accendendus, II, 248.

Chorus. — Modus incedendi, assistendi atque exeundi e choro, I, 7 *et seqq.* Modus standi, sedendi ac genuflectendi in choro, 15, *et seqq.* In Officio feriali, *ibid.* In Vesperis solemnibus, 18. In Matutino solemnibus cum Laudibus, 19. In Missa solemnibus, 20. In Missa solemnibus duobus Clericis assistantibus, 22. In aspersione aquae benedictae in Dominicis, 23. In Officio pro Defunctis, *ibid.* In Missa solemnibus de re-

quie, 24. In Missa cantata de requie duobus Clericis assistentibus, *ibid.* In Festo Purificationis B. Marie Virginis, 25. In Feria IV Cinerum, 26. In Dominica Palmarum, *ibid.* In Matutinis Tenebrarum, 27. In Coena Domini, 28. In Feria VI. in Parasceve, 29. In Sabbato Sancto, 30. In Processionibus, 31. In Vigilia et in Festo Pentecostes, *ibid.* In solemnitate Corporis Christi, 32. In SS. Sacramenti quadraginta horarum expositione, 33. In Processione SS. Sacramenti in Dominica tertia cuiusque mensis, *ibid.* In exequiis, *ibid.* — In accessu Episcopi ad Ecclesiam, 34. In Vesperis pontificalibus 35. In Matutino et in Laudibus pontificalibus 36. In Missa pontificali, 37. Quum Episcopus Missae solemniter intererit, 40. In Missa feriali pontificali, 41. Quum Episcopus Missae feriali solemniter intererit, 42. In Missa pontificali de requie, *ibid.* Quum Episcopus Missae solemniter de requie intererit, 43. In absolutione, 44. In Festo Purificationis B. Mariae Virginis, 45. In Feria IV Cinerum, 45. In Dominica Palmarum, 42. In Matutinis Tenebrarum, 48. In Feria V in Coena Domini, *ibid.* In Feria VI in Parasceve, 50. In Sabbato Sancto, 54. In die Resurrectionis Dominicae, 57. In Processionibus, 58. In Vigilia Pentecostes, *ibid.* In solemnitate Corporis Christi, 59. In sacra Visitatione, 60. In ceteris functionibus, 61.

Cinis. — Quaenam pro benedictione cinerum paranda, II, 153; III, 11. Functio quomodo et quo tempore agenda, II, 154; III, 12. Cinerum distributio quo ordine facienda, II, 156; III, 14. — Si functio haec ab Episcopo celebretur, quaenam paranda apud altare SS. Sacramenti, VI, 33. Quaenam in Sacristia, *ibid.* Quaenam in altari maiore *ibid.* Quaenam in abaco 34. Stola latior pro Diacono non debet esset Crucibus insignita, 32 N. Functio quomodo peragenda, 35. Signum procedendi ad associandum Episcopum campanula Sacrarum datur, *ibid.* Ingrediente ecclesiam Episcopo, campanae non organa sonant, *ibid.* Quibus paramentis induitur Episcopus, 36. Quomodo cineres asperguntur et adolentur, 37. Celebrans Episcopi capiti cineres imponit 38. Quo-

ordine cineres ceteris imponendi, *ibid.* In cineribus excipien-
dis quinam ordo servandus, 39. Feminae in Presbyterium
non admittendae, sed in laterali aliquo sacello cineres illis
imponendi, *ibid.* Ultimo loco cineres recipit Subdiaconus,
qui cinerum pelliculam sustinuerit, *ibid.* Distributione ab-
soluta, quid agendum, 41. Quid in Missa observandum,
ibid. — Si officium hoc ab Episcopo extra Dioecesim de-
gente celebretur, quaenam paranda, VIII, 493. Functio quo-
modo tractanda, 494. Quinam Ministrorum habitus, *ibid.*
Quomodo ad altare procedendum, *ibid.* Quibus paramentis
Episcopus induendus, *ibid.* Quid si Episcopus in Sacratio
parabitur, *ibid.* Quomodo Episcopus cineres aspergit ac
thurificat, 495. Dignior Cleri cinerem Episcopi capiti im-
ponit, 496. Quonam ordine procedet Clerus ad cinerem
recipiendum, 497. Quo ordine cineres distribuuntur *ibid.*
Parochus indutus superpelliceo et stola violacea laicis
viris feminisque in Sacello ab altari maiore seiuncto ci-
neres imponit, *ibid.* Distributione cinerum peracta, quid
agendum, *ibid.* Quaenam in Missa occurrunt variationes,
498. Episcopus cum Ministris geniculabit in faldistorio ad
cantum versiculi *Adiuva nos Deus, ibid.*

Cistercienses. — Quinam eorum habitus praelatitius.
V. 12.

Clericus. — Quinam a Clerico ordo servandus tum in ac-
cendendis tum in extinguendis candelis, I, 4. Quid ab eo
observandum in aliqua re Sacerdoti celebranti ministranda,
ibid. Quodnam officium duorum Clericorum Missae cantatae
sine Ministris assistantium, 294. Quomodo e Sacratio Cle-
ricis exeundum, 7. Quaenam ab ipsis in sacro ministerio
vestis induenda, *ibid.* N. Eius officium in Missa privata 134.

Coemeterium. — Vid. *Benedictio Coemeterii. Recon-
ciliatio Coemeterii.*

Communio. — Vid. *Eucharistia.*

Concilium provinciale. — Singulis trienniis a Me-
tropolitano convocandum, VI, 428. Ipse in antecessum cum
Episcopis agere de eo debet, *ibid.* Die festo Epiphaniae

in publicatione Festorum mobilium eius celebratio annuntianda, *ibid.* Quatuor aut quinque ante Concilium mensibus edictum locis consuetis affigendum, et ad Episcopos Suffraganeos afferendum *ibid.* Epistola fiduciaria ad illos mittenda, *ibid.* Quosnam secum ad Concilium ducere potest Episcopus, 429. Quaeenam alia curanda, *ibid. et seqq.* Durante Concilio, singulis Feriis V Missa votiva de Spiritu Sancto in Cathedrali et Collegiatis canenda, et in Missis privatis Oratio de Spiritu Sancto adiungenda, 430. — Congregatio particularis in Concilii praeparationem cogenda, 431. Quidnam in ea agendum, *ibid.* Quinam Officiales nominandi, *ibid.* — Quomodo tractandi Episcopi Suffraganei in eorum ad Metropolitanam adventu, 432. Quaeenam paranda pro Congregationibus praeparatoriis cum Episcoporum interventu, 433. Quomodo Congregationes istae indicendae, 434. Quid in illis agendum, *ibid.* — Generalibus Congregationibus conciliaribus quinam interveniant, *ibid.* Quinam eorum habitus, 435. Quaeenam pro istis paranda, 432. Quomodo indicendae, *ibid.* De quibus in illis agendum, *ibid.* — Concilii inchoationis dispositiones, 438. Quinam invitandi pro processione ante Concilium, et quinam pro processione in fine concilii *ibid.* Cunctis urbanis ecclesiis festivus campanarum sonus indicendus in triduo praecedenti, *ibid.* Quomodo metropolitana ecclesia et porticus ornanda, 439. Quaeenam in ea paranda, *ibid.* Quaeenam ad altare SS. Sacramenti, 429. Quaeenam ad altare maius, *ibid.* In functione quid praestandum, 442. Viae et fenestrae, per quas transibit Processio, exornandae, *ibid.* Quo ordine ad Sacellum Archiepiscopatus procedendum, 444. Quo ordine Processio disponenda, 447. Quid si Processio stationem faciat in aliqua ecclesia, 448. Quid agendum quum ad Metropolitanam pervenerit 449. Thurificatio in Missa quomodo tractanda, 453. Quid in donanda pace observandum, *ibid.* Cantato in Litanis versiculo *Ut omnibus fidelibus defunctis*, Metropolitanus, baculo sinistra sumpto, Concilium benedicit, 457. Portis ecclesiae clausis, Metropolitanus sermonem habebit,

438. *Placet* vel *Non placet* mediocri voce ab Episcopis dicendum, 460. — Quanam in inchoatione Concilii decreta publicanda, *ibid.* Triplex orationis caput quomodo proponendum, 462. Solemni benedictione a Metropolitano donata, non publicatur Indulgentia, 463. Quo ordine, Metropolitanus et Episcopi ad Sacellum SS. Sacramenti accedant, 464. In eorum ab ecclesia discessu organis et campanis sonatur, *ibid.* — Quanam pro secunda sessione dispositiones, 464. Missa solemnis conciliaris ab Episcopo cantanda, *ibid.* Recitatio Officii anticipanda, et Missa conventualis primo mane cantanda, 465. Quid si concilium intra Octavam Pentecostes celebraretur, *ibid.* Quanam pro secunda sessione paranda, *ibid.* In functione quid praestandum, *ibid.* Episcopi Suffraganei rochetto et mozzeta induti in Metropolitanam aedes conveniunt, *ibid.* Campanula Sacramentarii datur Canonicis signum associandi Metropolitanum, 466. Quid in eius ad ecclesiam accessu observandum, *ibid.* Quo ordine thurificatio in Missa tractanda, 467. Quanam methodus observanda quoad pacem donandam, *ibid.* Populo de ecclesia dimisso, oratio ad Patres ab uno ex Episcopis Suffraganeis habetur, 467. Quid si Metropolitanus omittendum sermonem censeret, *ibid.* Processio fidei quomodo emitenda, 473. Sessio quomodo claudenda, 476. — Pro secundae sessionis post Vesperas continuatione quanam paranda, 477. In functione quid praestandum, 478. Secretarius indicat diem, quo solemne funus pro cunctis comprovincialibus Episcopis celebrabitur, 480. Benedictio solemnis a Metropolitano donatur, sed non publicatur Indulgentia, 483. — Quanam in solemnibus exequiis pro cunctis Episcopis defunctis comprovincialibus paranda, 484. Funebris in illis oratio habetur, *ibid.* Solemnis absolutio a Metropolitano peragitur, *ibid.* Quid in Missa observandum, *ibid.* Si Metropolitanus fuerit cardinalitia dignitate insignitus, utitur habitu et cappa coloris violacei, 492. — In cessione tertia quid peragendum, 485. — Pro continuatione sessionis ultimae post Vesperas ad Concilium dimittendum quanam

paranda, 486. In functione quid praestandum, *ibid.* Ecclesia aperta relinquitur, *ibid.* Sermo gratulatorius de Concilio absoluto ab uno ex Episcopis suffraganeis habetur 488. Quo ordine Processio disponenda, 488. Quid in reditu observandum, *ibid.* Acclamationes cantantur 490. Benedictione solenni a Metropolitano donata, Presbyter assistens Indulgentiam publicat, *ibid.* Metropolitanus et Episcopi a quibus in reditu associandi, *ibid.* — Quaenam in Concilio provinciali variationes admittendae sunt, si Metropolitanus insignitus sit cardinalitia dignitate, 491. Quaenam, si praeter Cardinalem Metropolitanum alter adsit Episcopus Suffraganeus insignitus et ipse cardinalitia dignitate, 493. Quaenam, si Cardinalis Suffraganeus adsit, et Metropolitanus sit Praelatus, 499.

Concio. — Quando habenda, I, 302; V, 112. Quid observandum in concione post Evangelium Missae sollemnis, celebrante Episcopo, vel coram ipso aut etiam absente, V, 117.

Concionator. — Eius vestis et officia, I, 302. Quid ab eo observandum in concione post Evangelium Missae sollemnis, celebrante Episcopo, vel coram ipso aut etiam absente, V, 113. Benedictionem et Indulgentias petit ab Episcopo, 114. Quaenam Indulgentiarum formula, 115.

Confirmatio. — Quaenam pro Confirmationis Sacramento paranda, III, 107. Quid a Parocho praestandum, *ibid.* Quomodo Confirmatio conferenda, 110. Quid a compatre vel commatre agendum, *ibid.* Quid si solemniter Sacramentum hoc ab Episcopo conferatur, VII, 3. Functio matutino tempore dieque festo peragenda, *ibid.* Ubi Sacramentum hoc conferendum, 4. Quomodo altare instruendum, *ibid.* Quaenam paranda, *ibid.* Quinam adesse debeant Ministri, 5. Quibus paramentis Episcopus induendus, 6.

Confraternitas. — Confraternitates erigendi ius ad quem pertineat, II, 306. Quid requiritur ut Confraternitas iam erecta Archiconfraternitati Romae vel alibi existenti aggregetur, *ibid.* Dubia quaedam, quae de earum iuribus solent exoriri, quomodo resolvenda, *ibid.* Unde plurium

Confraternitatum in uno eodemque loco praecedentia desumenda, 311. Quenam praecedentia gaudeant, *ibid.* Quid iis interdicitur, *ibid.*

Consecratio Altaris. — Quenam pro consecratione altaris praeparanda, VII, 297. Quenam opus sunt in expositione sacrarum Reliquiarum vespere praecedenti, 298. Quomodo expositio peragenda, 301. Quenam requiruntur in consecratione, 297. Quenam ad altare SS. Sacramenti, 300. Quenam in Sacrario, 301. In consecrationis functione quid praestandum, 302. Quinam Ministrorum habitus, *ibid.* Quibus paramentis induendus Episcopus, 303. In Litanis quid advertendum, 304. Aspersiones quomodo faciendae, 306. Quo ordine procedendum ad locum, in quo pridie vespere sacrae Reliquiae sunt expositae, 307. Quid ibi agendum, 308. Quo ordine dirigitur processio ad altare consecrandum, *ibid.* Quid tunc agendum, 310. Quomodo unctiones faciendae, *ibid.* Quomodo Olea sacra supra mensam effundenda, 315. Quomodo quinque grana incensi in medio mensae ab Episcopo disponenda, 316. Altare quomodo exornandum, 319. Quando Episcopus benedictionem donat, 320. Quenam formula Indulgentiae, *ibid.* — Si plura altaria stabilia sint consecranda, quenam paranda, 321. Quenam pro repositione Reliquiarum pridie vespere peragenda, *ibid.* Quenam pro consecratione, *ibid.* Quenam ad altare SS. Sacramenti, 323. Quenam in Sacrario, *ibid.* Functio consecrationis quomodo celebranda, 324. Quinam Ministrorum habitus, *ibid.* Quibus paramentis Episcopus induendus, 325. Quid in Litanis advertendum, 326. Aspersio aquae quomodo facienda, 327. Quomodo singula altaria aspergenda, 328. Quo ordine procedendum Sacellum, ubi expositae sunt sacrae Reliquiae, 330. Quid tunc agendum, *ibid.* Quo ordine Processio disponenda, 331. Quid agendum quum ad mediam ecclesiae vel in Presbyterium pervenerit, *ibid.* Quomodo altarium unctiones perficiendae, 335. Quomodo altaria incensanda, *ibid.* Quomodo super altaria Olea sacra effundenda, 339. Quo ordine quinque grana incensi disponenda,

340. Altaria quomodo ornanda, 343. Quid quoad Missam advertendum, 344. — Si consecrandum sit altare, cuius sepulcrum Reliquiarum est in medio summitatis stipitis, quatenam paranda in repositione sacrarum Reliquiarum vespere praecedenti, 345. Quatenam in consecratione, 346. Expositio Reliquiarum pridie vespere quomodo peragenda, 347. In functione consecrationis quid observandum, *ibid.* Quomodo procedendum ad sacras Reliquias transferendas, 348. Quid tunc agendum, *ibid.* Quo ordine progreditur Processio ad altare consecrandum, 349. Quid tunc agendum, *ibid.* — Si altare portatile sit consecrandum, quatenam paranda, 353. In quo illud ab altari stabili differt, *ibid.* Ex qua materia esse debet, *ibid.* Quatenam eius forma, *ibid.* Proponuntur quatuor modi construendi huiusmodi altaria, 352. N. Num omnes probandi, *ibid.* In consecratione altaris portatilis nec expositio Reliquiarum, nec vigiliarum celebratio requiruntur, 354. Post consecrationem ubi Missa celebranda, *ibid.* Et a quo, 355. In functione quid praestandum, 356. Aspersiones super lapidem quo ordine faciendae, 357. Quo ordine thurificationes, *ibid.* Quo ordine unctiones, *ibid.* Quomodo sacra Olea effundenda, 359. Quomodo quinque grana incensi disponenda, 360. — Si plura altaria portatilia sint consecranda, quatenam paranda, 361. Functio quomodo peragenda, 363. Aspersiones quomodo faciendae, 364. Quomodo thurificationes, 365. Quomodo unctiones *ibid.* Quomodo Reliquiae in sepulcris altarium ponendae, 367. Quomodo Olea sacra effundenda, *ibid.* Quomodo grana incensi disponenda, 368.

Consecratio Ecclesiae. — Vid. *Dedicatio.*

Consecratio Episcopi. — Est iuris exclusivi Summi Pontificis, VII, 85. Si fiat extra Urbem, mittitur Bulla Apostolica ad Electum, *ibid.* Ad consecrationem requiritur assistentia duorum aliorum Episcoporum, *ibid.* Quando consecratio est peragenda, *ibid.* Tam consecrans quam consecrandus conveniens est ut pridie ieiunium agant, 86. — Ecclesia, in qua privatim persolvitur consecratio, quomodo

ornanda, *ibid.* Quaenam paranda, *ibid.* Quomodo functio perficienda, 90. Quaenam personae pro functione requiruntur, *ibid.* Quo Electus et Assistentes conveniunt, *ibid.* Quomodo induti accedunt ad ecclesiam Episcopi Assistentes, Electus et consecrans, *ibid.* In accessu ad ecclesiam unde Assistentium praecedentia desumenda, *ibid.* N. Quibus paramentis induendus Consecrans, 92. Quibus Electus, *ibid.* Quibus assistentes, *ibid.* Quomodo Electus iusiurandum praestat, 94. Quid si iam praestiterit, *ibid.* Missa a Consecrante et Electo simul inchoatur, 96. Quando recitatio Missae abruptur, 98. Litaniae non duplicantur, *ibid.* Defectu Cantorum a quibus recitandae *ibid.* N. Quomodo Missale scapulis et capiti Electi imponendum, 99. A quo et quomodo Praefatio cantanda, 100. Quae tamen, si consecratio sit privatissima, legitur, *ibid.* N. Quomodo Consecrans unctionem in Electi capite seu tonsura exsequitur, *ibid.* Quomodo super manus, 101. Quomodo a Consecrato baculus pastoralis accipiendus, 102. Quid si baculus nondum sit benedictus, *ibid.* Quomodo Consecrans annulum Consecrati digito inserit, *ibid.* Quid si annulus non sit benedictus, *ibid.* Quomodo quinque Clerici vel Cappellani cum oblationibus disponendi, 104. Quaenam offeret Consecratus, *ibid.* Quaenam a Consecrante et Consecrato in prosecutione Missae advertenda, 105. Si in Festo Paschatis vel Pentecostes consecratio peragatur, quaeenam est propria formula Orationis *Hanc igitur*, 106, N. Acclamatio *ad multos annos* quomodo cantanda, 111. Consecratus quomodo paramentis sacris exuendus, 112. Quid si Consecratus et Assistentes Consecrantem ad residentiam non comitentur, 113. — Si Consecratio Electi ab altero Episcopo in sua Cathedrali solemniter celebretur, quomodo ecclesia ornanda, 113. Quaenam paranda ad altare SS. Sacramenti, *ibid.* Quaenam ad altare maius, 114. Quaenam ad altare Electi, 115. Quaenam in abacis, *ibid.* Quaenam in choro, 17. Quaenam in Sacrario, 117. Functio quomodo peragenda, *ibid.* Episcopus, Assistentes et Electus quo ha-

bitu ad ecclesiam accedunt, 118. Quibus paramentis induendus Episcopus, 121. Quibus Electus, *ibid.* Quibus Assistentes, *ibid.* Quo ordine Episcopus procedit ad altare, 122. Quid si in Brevis praescriptum sit, ut Electus iuramentum praestet ante Celebrantem, 123. Quid si hoc praescriptum non sit, 124. Unctio tonsurae quomodo ab Episcopo facienda, 131. Quomodo super manus, 132. Quomodo a Consecrato baculus recipiendus, 133. Quomodo ab Episcopo annulus digito Consecrati inserendus, *ibid.* Quomodo oblationes disponendae, 136. Quomodo a Consecrato praesentandae, 137. Quatenus in prosecutione Missae observanda, 137. Consecrati capiti quomodo Mitra imponendae chirothecae, *ibid.* Acclamatio *ad multos annos* quomodo cantanda, 141. — Si eodem die et ab eodem Episcopo consecrante plurius electorum Episcoporum consecratio sit peragenda, quatenus paranda, 142. Functio quomodo celebranda, 144. Quo ordine Episcopi assistentes et electi in accessu ad ecclesiam Consecrantem expectabunt, *ibid.* Si cum Consecrante coibunt, quatenus methodus observanda, *ibid.* Quid si Electi iuramentum sint praestituri, 145. Quum Electi ad altare debent ascendere, quatenus methodus servanda, 146. Quatenus ad oblationes praesentandas, 148. Quatenus quoad ordinem sedendi, 146. Impositio Evangelii super scapulas, et manuum super caput cuiusque Electi fit successive, 147. Item unctio, 143. — Quatenus advertenda, si Consecrans sit Cardinalis, et Consecrandus sit Praesul, 152. Quatenus si Consecrans et Electus fuerint ambo Cardinales, *ibid.* Quatenus, si Consecrans sit Praesul, Electus autem Cardinalis, *ibid.*

Corpus Domini. — Quid in solemnitate Corporis Christi observandum, II, 262. Quatenus in Processione cavenda, 264; III, 77. Quatenus paranda, II, 265; III, 78. Quid in functione praestandum, II, 267; III, 78. Processio quo ordine dirigenda, II, 268; III, 81. Quo ordine disponendi umbraculi delatores, II, 270; III, 81. Quid si qua statio sit facienda, II, 272; III, 81. Quid in reditu Processionis obser-

vandum, II, 273; III, 82. Quid si tota die etiam post Processionem adesset super altari expositum SS. Sacramentum, II, 175; III, 83. — Officium solemnitatis huius ad Episcopum spectat; quo impedito, pertinet ad primam Capituli dignitatem, VI, 341. Quid in hac functione ab Episcopo praestandum, *ibid.* Quid si ipsi placeret in Processione diei octavae SS. Sacramentum gestare, 342. — Si Episcopus in sua Cathedrali Processionem celebret, quaeenam paranda, *ibid.* Functio quomodo celebranda, 343. Quid ante Processionem ab Episcopo agendum, 345. Quodnam inchoandae Processionis tempus, *ibid.* Quinam praecedentiae ordo servandus, *ibid.* Quid si qua de praecedentia oriretur controversia, *ibid.* Quomodo in processione incedendum, *ibid.* Quid si qua statio fieret in itinere ad altaria in viis erecta vel in aliqua ecclesia, 355. In reditu quomodo disponenda Processio, 356. Quomodo trina benedictio ab Episcopo impertienda, 358. Presbyter assistens Indulgentiarum formulam publicat, *ibid.* Quid si tota die etiam post Processionem adesset super altari expositum SS. Sacramentum, 360.

Crotalum. — Ritus quatiendi crotalum ad *Sanctus* et ad Elevationem num praescribatur, II, 186 N.

Crux. — Quomodo Crucis signum peragitur, I, 1. Quomodo dexteræ manus digiti in eo conficiendo iungendi, *ibid.* — Quomodo Crux detegenda in Feria VI in Parasceve, II, 213; III, 38. Ex quam materia esse possit, II, 212 N. Quo ordine Clerus Crucem adoratum procedit, II, 214; III, 39. Quænam in adoratione Crucis advertenda, II, 214. — Si functio ab Episcopo celebretur, quomodo ipse Crucem detegit, VI, 137. Quomodo adorat, 138. Quo ordine post Episcopum ad adorationem procedendum, *ibid.* Ad actionis prolixitatem vitandam quinam in adoratione poterit ordo servari, 139. Ad hoc sex Clerici eligendi, *ibid.* Presbyter assistens, Diaconus et Subdiaconus ad adorationem non accedant, nisi quum discesserit Episcopus ad altare rediturus, *ibid.* Crucis adorationis tempore quænam adverten-

da, 140. — In exequiis infantium Crux gestanda sine hasta, IV, 61. — Pectoralis Crux Episcopi insigne, V, 86. Non est indicium iurisdictionis, *ibid.* N et 89 N.

ID

Decretum. — S. Rituum Congregationis Decretum pro Communionem in Missis Defunctorum, I, 350. Decreta S. Congregationis Caeremonialis habitae die 14 Decembris anni 1837, VI, 512. Decretum S. Rituum Congregationis de ecclesiae consecratione, VII, 305. Decreta eiusdem S. Rituum Congregationis, quae respiciunt Episcopos extra Dioecesim degentes, VIII, 398. Decretum circa usum Pontificalium Praelatis Episcopo inferioribus concessorum a S. Rituum Congregatione habita coram SS. Domino Nostro Alexandro PP. VII, emanatum die 17 Septembris 1659, 575. Idem pro Abbatibus Congregationis Cassinensis, 576.

Dedicatio Ecclesiae. — In ecclesiae dedicatione seu consecratione unum quoque altare est consecrandum, VII, 258, qua materia esse debet altare, *ibid.* Quid de Reliquiarum sepulcro notandum, *ibid.* N. Quid de candelis Crucibus parietum in ecclesia apponendis, 259, N. Pro repositione sacrarum Reliquiarum pridio vespere facienda quae-nam parantur, 260. Quid quoad vigiliis celebrandas notandum, 261. N. Pro consecratione quaenam paranda extra portam ecclesiae, 262. Quaenam in Sacrario, 263. Quaenam intra ecclesiam, *ibid.* Quaenam prope altare dedicandum, 264. Quaenam seorsim, 266. Quaenam in sacello in quo exponentur sacrae Reliquiae, *ibid.* Expositio Reliquiarum quo tempore facienda, 267. Functio quomodo celebranda, *ibid.* Quo ordine et modo Reliquiae ponendae, *ibid.* Dedicatio quo tempore peragenda, 268. Quinam Ministrorum habitus, *ibid.* Functio quomodo celebranda, *ibid.* Quo ordine procedet Episcopus ad locum, in quo erunt Reliquiae, 269. Qui agendum quum Processio illuc pervenerit, *ibid.* Quibus paramentis induendus Episcopus, 270. Quo

ordine procedendum ad portam principalem ecclesiae dedicandae, *ibid.* Quid ibi agendum, *ibid.* Orationes omnes de dedicatione tono feriali cantandae, 271. Litaniae non duplicantur, *ibid.* Quomodo facienda aspersio parietum, 272. Quomodo secunda aspersio ad parietes externos ecclesiae, *ibid.* Quomodo tertia externa super ecclesiam, 473. Cinis qua ratione super pavimentum ponendus, 274. Quo ordine in Litanis Sancti nominandi, 275. N. Quomodo consecranda ab Episcopo aqua in functione adhibenda, 276. Quomodo peragendae aspersiones in altari consecrando, 277. Quomodo aspersio et thurificatio ad stipitem et mensam faciendae; 278. Quomodo caementum benedicendum, 280. N. Quomodo parandi quatuor Presbyteri, qui thalamum Reliquiarum ferre debent, 289. Quo ordine ad Reliquias accipiendas procedendum, *ibid.* Quid agendum quum ad sacellum Processio pervenerit, 282. Quo ordine Processio ecclesiam versus disponenda, *ibid.* Quid agendum quum ante ecclesiae portam pervenerit, 282. Quid quum fuerit reversa ante portam, *ibid.* Unctio super portae stipites facienda, 283. N. Quid agendum quum ad altare consecrandum pervenerit Processio, *ibid.* Quomodo conficienda unctio super altare, 285. Quomodo thurificatio, 287. Quomodo si altare fuerit insulatum *ibid.* Quomodo Episcopus unctione super mensam exequitur, 288. Quomodo Olea sacra super eam expandit, 290. Quomodo unctionem efficit super Cruces parietum, 291. Quid si Cruces essent metallica, *ibid.* N. Quo ordine ponit super mensam quinque grana incensi comburenda, et deinceps abradenda, 292. N. Quomodo altaria ornanda, 294. Consecratione absoluta, quando Episcopus benedictionem impertitur, *ibid.* Quanam Indulgentiarum formula legenda, 295. Quid si Episcopus Missam solemnem cantabit, vel illi assistet; 296. Quid si Missam sine cantu celebrabit, *ibid.* — Si benedictio Ecclesiae vel publici Oratorii a Sacerdote ex Episcopi mandato peragatur, quanam, paranda, IV, 72. Functio quomodo celebranda, 73. Quinam illi interesse debent, *ibid.*

Quinam Ministrorum habitus, *ibid.* Quo ordine extra ecclesiam procedendum, *ibid.* Quid tunc a Celebrante agendum, 74. Quid quum in ecclesiam Clerus introierit, *ibid.*

Denudatio. — Altarium denudatio Feria V in Coena Domini quomodo peragenda, II, 196. III, 32. VI, 93.

Diaconus. — Quodnam Diaconi officium in Missa solenni, I, 181. Ad Cleri in Missa solenni Communionem, 196. In Missis sollemnibus ferialibus, 198. In aspersione aquae benedictae in Dominicis *ibid.* In Missa solenni ante SS. Sacramentum expositum, 199. In Missa solenni de requie, 200. Quum SS. Sacramenti benedictio donatur, 201. In Festo Purificationis B. Mariae Virginis 202, In Feria IV Cinerum, 205. In Dominica Palmarum, 206. In Feria V in Coena Domini, 208. In Feria VI in Parasceve, 212. In Sabato Sancto, 217. In Processionibus, 221. In Vigilia Pentecostes 223. In Festo Pentecostes eiusque Octava, 224. In Processione Corporis Christi et in aliis cum SS. Sacramento, *ibid.* In exequiis, 227. Tres Diaconi cantores Passionis quomodo indui debent, II, 172. N. Omnes in eodem libro canere debent, et cur? 173 N.

Digitus. — In conficiendo Crucis signo dexteræ manus digiti simul iungi debent, I, 1. Quomodo aptandi digiti, quum manus fuerit simul coniuncti, 2.

Dominica. — In Dominicis post Epiphaniam quid observandum, II, 141; VI, 16. Quid si Episcopus solenni Missae intererit, VI, 16. Quid observandum in Dominicis Septuagesimae, Sexagesimae et Quinquagesimae, II, 142. VI, 16. A Dominica Septuagesimae luctus Ecclesiae incipit, *ibid.* Color violaceus adhibendus, *ibid.* Quinam ecclesiae ornatus, *ibid.* Quid si Episcopus Missae solenni assistat, VI, 17. Quid in Dominicis post Pentecostem usque ad Adventum observandum, 362.

Dominicani. — Quinam eorum habitus praelatitius, V, 12.

Dominica Palmarum. — Vid. *Palma.*

E

Ecclesia. — Vid. *Dedicatio ecclesiae. Reconciliatio ecclesiae.*

Electio. — Vid. *Episcopus.*

Epiphania. — Festum Epiphaniae cur maxime solemne, II, 139. Quatenus in eo mysteria commemorantur, *ibid.* In Vigilia non fit ieiunium, *ibid.* Quomodo ecclesia ornanda, 139. Quatenus in Matutino ritus servandus, *ibid.* Quatenus praeparanda, 140. Quid de Missa notandum, *ibid.* Festorum mobilium publicatio facienda, *ibid.* Quae publicatio de iure pertinet ad ecclesias cathedrales et ad ecclesiam in unoquoque loco primariam, 140. In Festo Epiphaniae Missam cantare debet Episcopus, VI, 15. Quid in Dominicis post Epiphaniam observandum, II, 141; VI, 16. Quid si Episcopus Missae solemni intererit, VI, 16.

Episcopus. — Preces publicae pro electione Episcopi praefiniendae, VI, 515. A quo eligendus, V, 3. Si Roma absit Electus, quid observandum, *ibid.* Quatenus eius habitus, 5. Num nigra veste uti debeat, *ibid.* N. Quid quoad habitum advertendum, si Cardinalis in Dioecesim veniat, 8. Quid si veniat Legatus a latere Summi Pontificis, *ibid.* Quid si Romae moretur vel ubi Summus Pontifex residet *ibid.* Episcopi Regulares colorem habitus Religionis retinent, 9. Quid servandum ab Electis e Canonorum Regularium Congregatione vel ex Ordinibus militaribus, *ibid.* Quatenus Romanae Curiae praxis quoad colorem in habitu praelatio ab Episcopis Regularibus adhibendum, 11. Quandonam habitu nigri coloris, et quandonam violacei utendum, 10. Quatenus ab Episcopo habitus adhibendus, si extra Dioecesim suam degens aliquod officium ex commissione Episcopi ordinarii sit celebraturus, VIII, 1. In functionibus nunquam ei permittitur usus cappae praelatio, *ibid.* Si cui functioni assistat in choro, princeps ei locus competit, 2. Aliquando tamen a tali interventu ipse abstinebit, *ibid.* Qui-

nam illi competit locus in Processionibus, *ibid.* Quatenam sacra suppellex Episcopo opus est ad functiones ecclesiasticas peragendas. Vid. *Suppellex*. — Quid curabit Episcopus antequam ecclesiam suam Cathedralē primo ingrediatur, V, 15. Quatenam pompa eius ingressus celebrandus, 16. Quid si Episcopus degat in civitate vel dioecesi, vel mundum sit consecratus, aut de una ad aliam ecclesiam translatus, 20. Quid observandum in accessu Episcopi ad ecclesiam pro sacris functionibus persolvendis, 27. Quid si degat extra Dioecesim, VIII, 1. Vitabit ingressum per portam principalem ecclesiae, *ibid.* Quid si per eam ingredi fuerit necesse, 2. Quid in eius ad chorum accessu observandum, *ibid.* Quatenam veste uti debet Episcopus in Missa lecta celebranda, V, 31. Quid in hac actione praestabit, 32. Legere potest in Missa pontificali orationes ad paramenta, 81. N. In Missis solemnibus pontificalibus homiliam habere debet, 117. — In die natali Domini nostri Iesu Christi Missam solemnem et primas Vesperas cantabit, VI, 5. Quid praestandum, si velit secundam Missam ad auroram cantare, 13. Quid si secundae Missae praedictae vellet assistere, 14. Missa tertia ab eo cantatur simul cum cantu horae tertiae, *ibid.* Poterit secundas Vesperas cantare eadem solemnitate, quae in primis observatur, quando postridie celebraturus est Missam pontificalem, *ibid.* In Missa pontificali ab Episcopo Ordinario ad faldistorium celebrata quatenam paranda, 535. In functione quid agendum, *ibid.* — Quid ab Episcopo praestandum in aspersione aquae benedictae in Dominicis, V, 256. Quid in Vesperis, Matutino et Laudibus pro Defunctis in sua Cathedrali, 262. Quid in Missa de requie ab ipso in sua Dioecesi pontificata, 269. Quid in absolutione solenni pro Defunctis, 284. Quid in minus solenni, 298. — Quid praestabit Episcopus, quum pluviali paratus assistit Missae solenni a Canonico celebratae, 139. Quid quum pluviali paratus assistit Missae solenni ab altero Episcopo celebratae, 162. Quid quum cappa indutus assistit Vesperis ab Hebdomadario parato cantatis,

quando postridie indutus cappa Missae solemni intererit, 196. Quid quum cappa indutus assistit Vesperis solemnibus ab Episcopo extraneo celebratis, 206. Quid quum cappa indutus assistit Missae solemni a Canonico cantatae, 218. Quid quum cappa indutus assistit Missae solemni ab Episcopo extraneo celebratae, 235. Quid quum pluviali paratus assistit Missae solemni de requie a Canonico celebratae, 300. Quid quum cappa indutus assistit Missae solemni de requie a Canonico celebratae, et de absolutione peragenda a Celebrante, praesente Episcopo, 311. Quid quum pluviali paratus assistit Missae solemni de requie ab altero Episcopo sibi subiecto celebratae, 321. Quid quum cappa indutus assistit Missae solemni de requie ab Episcopo extraneo celebratae, 340. Quid quum assistit Officiis Feriae V in Coena Domini, VI, 109. Quid quum assistit functionibus Feriae VI in Parasceve ab Episcopo extraneo peragendis, 162. Quid quum assistit Officio Feriae VI in Parasceve a Canonico Cathedralis celebrato, 194. Quid quum assistit functionibus Sabbati Sancti ab extraneo Episcopo celebratis, 262. Quid quum assistit functionibus Sabbati Sancti a Canonico celebratis, 289. — Aegrotante Episcopo, supplicationes publicae a Vicario indicendae, 506. Quacnam in eius obitu et exequiis agendum, 507. Eo mortuo, quid a Canonicis praestandum, *ibid.* Lugubri campanarum sonitu eius obitus annuntiandus, *ibid.* Eius cadaver quomodo curandum, *ibid.* Quomodo vestiendum, *ibid.* Quomodo sepe liendum, 515. Quid pro cadaveris expositione in palatio et pro asportatione ad ecclesiam observandum, 509. Funeris laudatio habenda, 515. Quid observandum in prima vigilia, 511. Quid in secunda, 512. Quid in tertia, *ibid.* Processio in asportatione cadaveris quo ordine instruenda, 513. In ecclesia quid advertendum, 514. Quomodo in ea ordinanda Processio, 501. Missa solemnis cantanda, oratio funeris habenda, et absolutiones quinque persolvendae, *ibid.* Quid si Missa solemnis super cadaver celebrari non possit, 515.

Episcopus administrator. — Quandoque a Summo Pontifice committitur administratio alicuius Dioecesis aut Episcopo viciniore, aut alteri Episcopo dedita opera misso, VIII, 564. Quomodo hic in functionibus sacris se gerat, *ibid.* Honores et praeeminentiae Episcopi ordinarii propriae ipsi non competunt, *ibid.* Usu episcopalis throni non gaudet, *ibid.* In Missis et Vesperis pontificalibus faldistorio sedet in latere Epistolae ante altaris gradus, *ibid.* Quid quoad assistentiam ab ipso praestitam Missis solemnibus advertendum, *ibid.* Indulgentiam consuetam quadraginta dierum sine speciali S. Sedis permissu concedere nequit, *ibid.* Quando baculo pastoralis uti potest, *ibid.* Quid quoad Missas pontificales observandum, *ibid.* Eius electionis vel consecrationis anniversarium non celebratur, neque in Canone, Praeconio paschali, aut Orationibus est nominandus, *ibid.* Cappam sive in Episcopio sive in ingressu ecclesiae induere potest, *ibid.*

Episcopus suffraganeus. — Quinam Suffraganeus Episcopus appellandus, VIII, 562. Eius auctoritas ab Ordinario dependet, *ibid.* Quanam gaudet praecedentia, *ibid.* Quid observandum, quum loco Episcopi ordinarii functiones celebrat, *ibid.* Quo loco sedeat quando celebrat pontificalia, *ibid.* Cappa indutus a quibus associandus, *ibid.* Quo loco vestes sacras assumat, 563. Quando triplici ductu incensandus, *ibid.* In adoratione ad altare SS. Sacramenti duo pulvini, ei apponendi, *ibid.* Quid, quando cappa utitur, advertendum, *ibid.* Assentiente Ordinario, uti potest mozeta supra mantelletum, *ibid.* Quid si pontificaliter celebret, *ibid.* Quando ei fungi non liceat officio Presbyteri assistentis, *ibid.*

Episcopus extraneus in functionibus celebrandis coram Episcopo ordinario, V, 190; VI, 162, 261.

Eucharistia. — Quid praestandum in Eucharistiae administratione inter Missam, I, 344. Quid in eius administratione extra Missam, 347. Cur in Communionem extra Missam stola concolor officii, quod celebratur, praescribi-

tur, *ibid.* N. Quaenam pro Cleri et populi Communionem in Missa solemni praeparanda, II, 68. Num Communionis adstantium tempore sit Clero standum vel genuflectendum, 69 N. Quodnam in ea officium Caeremoniarum, Diaconi ac Celebrantis, 68. — Quaenam paranda pro Communionem distribuenda in Missa pontificali Episcopi ordinarii, V, 118. Quomodo haec functio peragenda, *ibid.* Communicandi antequam Eucharistiam accipiant, manum Episcopi osculantur, 122. Faciem vero solum Canonici parati et Praesules, 123. Quinam ordo a Clero servandus tum in accessu, tum in recessu, 122. Quid si adsit Praelatus communicandus, *ibid.* Quid si Episcopus populo quoque velit Eucharistiam ministrare, 123. Communionem peracta, quid observandum, *ibid.* — Quid pro Communionem Cleri in Missa solemni ab Episcopo extra Dioecesim suam degente celebrata, VIII, 483. Communicandi priusquam S. Particulam accipiant, Episcopi manum debent osculari, 484.

Exequiae. — Quinam ad exequias invitandi, IV, 150. Funus numquam nocturno tempore ducendum, 151. Quo ordine ad funus procedendum, *ibid.* Quid in defuncti domo praestandum. Quid in ecclesia, III, 88, IV, 152. Quid si cadaver ad sepulcrum sit efferendum, III, 89; IV, 160. In exequiis parvulorum quaenam methodus servanda, III, 91; IV, 170. Non distribuuntur neque accenduntur candelae a Clero et Confraternitatibus ad funus invitatis, IV, 173, N. Missa Angelorum in hisce exequiis abusus, III, 92. N. IV, 173. N. Quid si cadaver tam adulti, quam infantis non sit ad coemeterium transferendum, III, 92. Defunctorum Officium unde inchoandum, IV, 172. N. Quid in Oratione advertendum, 156. N. Quo ordine facienda absolutio, 46. Quid tribus ultimis diebus maioris Hebdomadae observandum, IV, 163. Quando non liceat Missam solemnem cantare, *ibid.* Num liceat diebus tertio, septimo, tricesimo et anniversario exequias celebrare, 164. Unde dies isti computandi, *ibid.* N. Quinam usus servandus in Officio unius aut trium Nocturnorum recitando, *ibid.* N. Absolutio dupliciter fieri po-

test, 165. Absolutio in lectica mortuorum quomodo persolvenda, *ibid.* Quomodo super tumulum aut castrum doloris, *ibid.* Quidam in hac absolutione usus improbatur, 168, N. — Si absolutio in Missa pontificali pro Defunctis ab Episcopo extra Dioecesim suam degente peragatur, quinam ritus servandus, VIII, 474. Quid si adsit tumulus in medio Presbyterio, 475. Quid si cadaver sit expositum vel adsit in media ecclesia cadaver expositum super feretro vel etiam super lecto funebri, 477. Quid si cadaver esset Sacerdotis, vel Episcopi, aut Cardinalis, *ibid.* Quaenam faciendae exceptiones in exequiis super cadaver Episcopi aut Cardinalis, 479. — In obitu et exequiis Episcopi quaenam facienda, VI, 506. Eo mortuo, quid a Canonicis praestandum, 507. Lugubri campanarum sonitu obitus annuntiandus, *ibid.* Eius cadaver quomodo curandum, *ibid.* Quomodo vestiendum, 509. Quomodo sepeliendum 515. Quid pro cadaveris expositione in palatio et pro asportatione ad ecclesiam observandum, 510. Funebris laudatio habenda, 515. Quid observandum in prima vigilia, 511. Quid in secunda, 512. Quid in tertia, *ibid.* Processio in asportatione cadaveris quo ordine instruenda, 513. In ecclesia quid advertendum, *ibid.* Quomodo in ea ordinanda Processio, *ibid.* Missa sollemnis cantanda, laudatio funebris habenda, et absolutiones quinque persolvendae, 515. Quid si Missa sollemnis super cadaver celebrari non possit, *ibid.* — In exequiis sollemnibus, quae tempore Concilii provincialis pro cunctis comprovincialibus Episcopis defunctis celebrantur, quaenam, paranda, 484. Funebris oratio habenda, *ibid.* Sollemnis absolutio a Metropolitano peragenda, *ibid.* Quid in Missa observandum, *ibid.* Si Metropolitanus fuerit cardinalitia dignitate insignitus, utetur habitu et cappa coloris violacei, 492.

Exorcismus. — Extra portam ecclesiae vel baptisterii in Baptismo exorcismi faciendi, IV, 115, N.

Expositio. — Vid. *SS. Sacramentum.*

F

Familiares. — Quinam recenseantur Summi Pontificis familiares ecclesiastici, VIII, 583. Quinam eorum habitus hiemali tempore, *ibid.* Quinam aestivo, *ibid.* Quid si in alicuius ecclesiae chorum interveniant 584. Quid si quis eorum esset alicui Capitulo addictus *ibid.* Quid de eorum cappa et caligis notandum, *ibid.* In Missis tum privatis, tum solemnibus a Presbyteris simplicibus non debent discerni, *ibid.*

Fascia. — Praesulum signum, I, 7 N.

Feria V in Coena Domini memoria institutionis SS. Eucharistiae occurrit, II, 183 N. Quanam pro functione paranda, 182, III, 25. Functio quomodo celebranda, II, 185. III, 27. Quid in Choro agendum, II, 185. Quid quoad Missam advertendum, *ibid.* et III, 26. Quo ordine disponitur ac procedit Processio, II, 192. III, 9. Quo ordine disponendus Clerus in sacello, in quo fit expositio, II, 192; III, 30. Quid ibi agendum, *ibid.* Denudatio altarium quomodo perficienda, II, 196. III, 32. Quoad mandatum, seu pedum lotionem, quid observandum. Vid. *Lotio pedum. Mandatum.* — Si functio Feriae V in Coena Domini ab Episcopo celebretur, quanam paranda in altari SS. Sacramenti, VI, 68. Quanam in Secretario seu sacello, in quo Episcopus se parabit, *ibid.* Quanam in Sacristia sive in aula Secretario contigua, 70. Quanam in Sacratio, 69, *ibid.* Quanam in altari maiore et Presbyterio, *ibid.* Quanam in abaco, *ibid.* Quanam in sacello, in quo exponet SS. Sacramentum, 72. Quanam pro Mandato peragendo, 73. Quid in functione praestandum, 74. Festivo more campanae, non organa, ingrediente ecclesiam Episcopo, pulsandae, 75. Horae minores recitandae, *ibid.* Orante Episcopo ad altare SS. Sacramenti, Eucharistia ibi non ministranda, *ibid.* Quid agendum ab Episcopo in sacello Secretarii, *ibid.* Omittit *Gloria Patri* in fine Psalmorum, 76. Ut Psalmorum lectio decenter peragatur, quid cavendum, *ibid.* N. In Processione

a Secretario ad altare maius quinam ordo tenendus, 78. Ad hymnum *Gloria in excelsis* campanae et organa sonant, quae postea silebunt usque ad Missam Sabbati Sancti, 79. In Missa pax non datur, 84. Quo ordine Communio Cleri peragitur, *ibid.* Quibus etiam Eucharistiam Episcopus ministrat, *ibid.* Versiculus *Communio* post consummationem a Cantoribus omittendus, 92. Quo ordine procedendum ad accipienda Olea benedicenda, 80. Quo ordine ad altare redeundum, *ibid.* Quomodo benedictio Olei peragenda, 82. Presbyteri non genuflexionem, sed reverentiam debent ad Oleum sanctum Catechumenorum conficere, 90. N. Oleo salutato, quo ordine in Sacristiam redeundum, 91. Quo ordine ad altare, *ibid.* Quanam formula adhibenda ad Oleorum sanctorum custodiam inculcandam, 93. Quo ordine Processio pro expositione SS. Sacramenti disponenda, 95. Invitandus nobilior laicorum Magistratus ad sustentandam vestis episcopalis extremitatem posteriorem *ibid.* Episcopus sub umbraculo incedit, 96. Quinam umbraculi hastas gestant, *ibid.* Quid agendum quum ad sacellum, in quo expositio fit, Processio pervenerit, *ibid.* Clavis custodiae ubi asservanda, II, 194 N. Quo ordine ad altare redeundum, 91. Quum in Sacrarium ventum erit, quid agendum, *ibid.* Quomodo denudatio altarium perficienda, 93. Quinam ordo servandus in lavandis tredecim pauperum pedibus, 94. Quomodo Episcopus pedes lavabit, 97. Quid agendum post lotionem, *ibid.* Vid. *Lotio pedum. Mandatum.* — Si functio haec ab Episcopo extra Dioecesim degente celebretur, quanam paranda, VIII, 508. Quid si ex mandato Episcopi ordinarii sacrorum Oleorum consecrationem conficiat, 509. In functione quid agendum, *ibid.* Quid in Missa notandum, *ibid.* Recitatur *Agnus Dei*, sed pax non datur, 510. Quinam in Communionem Cleri ordo servandus, *ibid.* Quanam in sacrorum Oleorum consecratione methodus tenenda, *ibid.* Sacramentum in Calice reponendum, *ibid.* Quinam Processionis ordo pro expositione SS. Sacramenti, 511. Quo ordine in Sacello Clerus disponendus, 104. Episcopus benedictionem

non donat, *ibid.* Quomodo et cum quibus ipse in Sacrarium revertitur, *ibid.* Quo ritu a Canonico hebdomadario vel ab alio Presbytero denudatio altarium persolvenda, *ibid.*

Festum. — Principalia festa inter annum occurrentia quomodo celebranda, II, 276. Quinam dies celebrationem excludant cuiuslibet festi quantumvis sollemnis, 304. Quomodo dies festi celebrandi, 305. Quid in aliis ab Episcopo praestandum, VI, 362. Festorum mobilium publicatio in Epiphaniae festo facienda, II, 139, VI, 15. Publicatio haec de iure pertinet ad ecclesias cathedrales et ad ecclesiam in unoquoque loco primum, II, 140.

Franciscani. — Quinam eorum habitus praelatitius, V, 13.

Funale. — Quot in Missis cantatis funalia afferenda, II, 58, N.

Funus. — Vid. *Cadaver. Exequiae.*

G

Galerus. — Quinam Galerus, seu pileus Episcopi proprius, V, 8. Quanam forma Galeri pontificalis 10.

Genuflexio. — In duplicem dispescitur et simplicem, I, 3. Quid quoad simplicem advertendum, *ibid.* Quid si duo vel plures simul debeant genuflectere, *ibid.* Quid si in peragenda genuflexione verbum aliquod nominandum occurreret, ad cuius pronunciationem inclinatio capitis praescribatur, *ibid.* Quanam genuflexione a Celebrante et Ministris utendum in altari, ubi SS. Sacramentum sit expositum, II, 117, N. Semper facienda ad Crucem altaris a Cappellanis Episcopo inservientibus, V, 34.

H

Habitus. — Vid. *Vestis.*

Hebdomada Maior. — Quid in Maioris Hebdomadae diebus observandum, II, 177; VI, 62. Pro cantu Passionis

quaenam methodus tenenda, II, 177; VI, 56. A meridie Ferae IV usque ad completam functionem Sabbati Sancti locus esse non potest expositioni SS. Sacramenti pro triduis aliisque hoc genus functionibus, II, 177. Si placeat Episcopo Missae solemni assistere, cappa utitur, VI, 62.

Hebdomadarius. — Quid ab eo praestandum in Vesperis, assistente Episcopo cappa induto, quum postridie indutus cappa Missae solemni intererit, V, 197.

Hieronymiani. — Quinam eorum habitus praelatitius, V, 12.

Hieronymiani a B. Petro Pisano. — Quinam eorum habitus praelatitius, V, 14.

Homilia. — In Missis solemnibus pontificalibus ab Episcopo celebrante habenda, V, 117. In hoc casu quid observandum, *ibid.* Quid si nolit Episcopus eam habere, 119.

I

Improperia. — In tres partes ob Celebrantis et ministrorum commoditatem dividuntur, III, 39. Prima pars, *ibid.* Secunda, 40. Tertia, 42.

Inclinatio. — Vid. *Reverentia.*

Indulgentia. — Quaenam Indulgentiarum formulae, V, 115. Solum Cardinalibus Suburbicariis competit in titulo expresso *miseratione divina Episcopus N.*, loco alterius *Dei et Apostolicae Sedis gratia, ibid.*

Ingressus. — In ingressu seu primo accessu Episcopi ad ecclesiam suam cathedralem quaenam praestanda, V, 15. Quaenam paranda quo loco Episcopus extra urbem subsistet, 16. Quaenam ad portam urbis, 17. Quaenam in Sacello seu tentorio apud portam, in quo sese parabit Episcopus, *ibid.* Quaenam in ecclesia cathedrali, *ibid.* Quaenam in altari SS. Sacramenti, *ibid.* Quaenam in maiore altari, *ibid.* Quaenam in Sacratio, 18. Quomodo Episcopi adventus nuntiandus, 17. Quomodo celebrandus, 18.

Insignia Equestria. — A Praelatis super habitum praelatium non apponenda. VI. 519.

L

Lapis. — In nova ecclesia aedificanda lapis primarius in fundamentis collocandus, IV, 179; VII, 258. Lapis quomodo parandos, IV, *ibid.* VII, 259. Si benedictio primarii lapidis a Sacerdote ex mandato Episcopi peragatur, quaenam paranda, IV, 179. Quinam interesse debent, 180. Quomodo functio celebranda, *ibid.* Quid, absoluta lapidis benedictione, praestandum, 181. Quomodo lapis immittendus, 182. — Si functio haec ab Episcopo celebretur, quaenam paranda, VII, 248. Quaenam pro hac functione requirantur, 250. In actione quid praestandum, 251. Quomodo se Ministri parabunt, *ibid.* Quomodo Episcopus induendus, *ibid.* Ad functionis locum quo ordine procedendum, 252. Quomodo lapis benedicendus, 263. Quomodo imponendus, 253. Episcopus si velit, homiliam habet, et benedictionem impertitur, 257. Quid si velit Missam celebrare, *ibid.*

Laudes. — Ad multam noctem cantandae Laudes in die natali Domini Nostri Jesu Christi, VI, 6. In Matutino solemni cum Laudibus ab Episcopo celebrato quaenam paranda apud altare SS. Sacramenti, V, 42. Quaenam apud altare maius, 43. Quid in functione praestandum, 44. In Laudibus pro Defunctis, praesente in sua Cathedrali Episcopo, quaenam paranda apud altare SS. Sacramenti, 262. Quaenam apud altare maius, 263. Quomodo functio, absolvenda, 264.

Litaniae. — In Sabbato Sancto quando canendae, II, 241. N. Litanis sive de B. Virgine sive de Sanctis versiculi alii non addendi, 289. Vid. *Processio*.

Litaniae Maiores et Minores. — Vid. *Processio*.

Lotio Altaris. — In Feria V Maioris Hebdomadae peragitur, VI, 122. Quaenam pro ea paranda, 123. Quomodo

functio peragenda, *ibid.* Quibus paramentis Episcopus induendus, 124. Procedentem ad altare Episcopum quinam comitantur, *ibid.* Episcopus cum sex Canonicis vinum aspergillo expandent super mensam altaris, eamque reverenter lavabunt ac tergent, 126. Absoluta lotionem quid agendum, *ibid.* Spongiae, mantilia et aspergilla lavanda, et aqua in Sacrarium infundenda, 128. Altaris lotio in Cathedralibus tantum peragitur, 129. Absente Episcopo, a quo persolvenda, *ibid.* In hoc casu quaenam variationes faciendae, *ibid.* Completo Matutini Tenebrarum cantu, aspergilla Clero in choro distribuuntur, 130. Quo ordine ad altare procedendum, *ibid.* Pro altaris abstersione idem faciendum quod pro lotionem, *ibid.* Abstersione peracta, quid agendum, *ibid.*

Lotio Pedum. — Quinam sint, quorum pedes lavantur, II, 198. Quaenam pro lotionem paranda, 199 *et* VI, 73. Quid in functionem peragendum, II, 200; VI, 101. Quomodo lotio perficienda, II, 203; VI, 101. Vid. *Mandatum*.

M

Magistratus. — Sacris functionibus interveniens habitum formalitatis debet induere, V, 85. N.

Mandatum. — Quinam sint, quorum lavandi pedes, II, 198. Quaenam pro Mandato praeparanda, 199 *et* VI, 73. Quid in functionem peragendum, II, 200; VI, 101. Pedum lotio quomodo perficienda, II, 203; VI, 103.

Mantelletum. — Quandonam eo utatur Episcopus, V, 7.

Martyrologium. — Solemniter in Vigilia Nativitatis Domini cantandum, II, 130. A quo, VI, 4. Ritus Martyrologii canendi ex usu Patriarchalium aliarumque Urbis Basilicarum desumptus, II, 131 N.

Matrimonium. — Quaenam pro matrimonii celebrationem praeparanda, IV, 175. Quomodo functio peragenda, *ibid.* Quomodo sponsi interrogandi, 176. Quid in Missa agendum, *ibid.* Quibus diebus non licet Missam *pro sponso et sponsa* celebrare, *ibid.* Quid si matrimonium celebrandum esset

primis horis nocturnis, 178. Si coram Episcopo celebretur, quatenam paranda, VII, 242. Functio quomodo absolvenda, 233. A quibus Episcopus excipiendus, 244. Quibus paramenti induendus, 245. Quid si benedictio nuptiarum sit facienda, 246. Quid notandum quoad Missam *pro sponso et sponsa*, 247.

Matutinum. — Quatenam pro Matutino solemni praeparanda, II, 23. In functione quid praestandum, 24. Quo ordine ad altare procedendum, *ibid.* Quid tunc agendum, 25. Num ad verba *Venite adoremus* Cantores genuflectere debeant, 26 N. Quatenam quoad Lectiones canendas methodus observatur, 28. Quid quoad Laudes observandum, 30. — Si matutinum solemne cum Laudibus ab Episcopo celebretur, quatenam paranda apud altare SS. Sacramenti, V, 42. Quatenam apud altare maius, 43. Functio quomodo celebranda, 44. Et quando, 42 N. Quid quoad usum mitrae in hac functione notandum, *ibid.* Quomodo et a quibus Lectiones cantandae, 45. Quid quoad benedictionem ad Lectiones dandam ab Episcopo observandum, 49. Quibus paramenti Episcopus induendus, 52. Quibus Canonici, 53. — In Matutino pro Defunctis praesente in sua Cathedrali Episcopo, quatenam paranda apud altare SS. Sacramenti, 263. Quatenam apud altare maius, *ibid.* Quando cantandum, 264. Quomodo functio celebranda, *ibid.* — Pro Matutino Tenebrarum quatenam paranda, II, 177; VI, 63, 161. In functione quid praestandum, II, 178; VI, 64. In psalmorum fine omittitur *Gloria Patri*, II, 179; VI, 65. Contra in ultimo aut penultimo verbo quaedam fit vocis inflexio, *ibid.* In fine cuiusque Psalmi singulae candelabri triangularis candelae alternatim extinguuntur, *ibid.* Quae candelae omnes ex cera communi esse debent, II, 178 N. Post Lamentationes omittitur *Tu autem Domine*, 180. Altaris candelae extinguuntur ad versiculum *Ut sine timore* singulae singulis versiculis, *ibid.* et VI, 66. Ad *Benedictus* omnia lumina in ecclesia extinguuntur, exceptis lampadis ante altare SS. Sacramenti, *ibid.* Nec amplius accenduntur

usque ad functionem Sabbati Sancti, II, 181 N; VI, 67. Ultima candelabri triangularis candela adhuc accensa post altare absconditur, II, 181; VI, 67. Oratione completa fit fragor, *ibid.* Absoluta functione quid agendum, *ibid.*

Mercedarii. — Quinam eorum habitus praelatitius, V, 13.

Methodus pro Sacra Visitatione. — Brevis methodus sacrae Visitationis localis, realis et personalis, VI, 554. Visitatio localis et realis. De SS. Eucharistia, *ibid.* De Baptisterio, *ibid.* De Oleis sacris, 555. De sedibus confessionalibus, *ibid.* De sacris Reliquiis. *ibid.* De Altari necessariis, *ibid.* De ipso altari, 556. De ecclesiae necessariis, *ibid.* De ipsa ecclesia, *ibid.* De sepulturis, *ibid.* De nonnullis in aliquibus ecclesiis, 557. De reliquis omni ecclesiae communibus, *ibid.* De choro, *ibid.* De sacristia, *ibid.* De sacra suppellectile missali, 558. De ceteris suppellectilibus ecclesiasticis, *ibid.* De campanili, *ibid.* De coemeterio, 559. De aedibus ecclesiasticis, *ibid.* De oratoriis Confraternitatum, ultra ea quae de ecclesiis, *ibid.* De hospitalibus, *ibid.* De oratoriis viarum, *ibid.* De Monasteriis Monialium. — De ecclesiis, ultra ea quae de aliis, 560. De clausura exteriori, 538. De clausura interiori, *ibid.* Visitatio personalis — De Clero in communi, *ibid.* De Beneficiatis, ultra praedicta, 561. De statu oeconomico, 539. De Capitulo et Collegiis, *ibid.* De stata oeconomico, *ibid.* De Collegio Mansionariorum, *ibid.* De statu oeconomico, *ibid.* De ceteris Clericis inservientibus, 540. De Parochis, *ibid.* De exercitio parochiali, *ibid.* De sacramentorum administratione, 563. De commendatione animae, 541. De exequiis, *ibid.* De sacris functionibus, *ibid.* De moribus populi, *ibid.* De statu oeconomico, *ibid.* De Eremitis, 564. De Monialibus in communi. — Circa numerum et regulam, 542. Circa vota *ibid.* De exercitiis spiritualibus, *ibid.* De mensa, 565. De exercitiis manualibus, *ibid.* De accessu Monialium ad crates, 543. De infirmis, *ibid.* De officialibus intra Monasterium, 566. De Monialibus in particulari, *ibid.* De Officialibus extra Monasterium, 567. De statu oeconomico, *ibid.* In visitatione Praefecti spiritu-

alis et Oeconomorum, sive Administratorum Confraternitatum Hospitalium ceterorumque locorum piorum — A Praefecto, *ibid.* Ab Officialibus, *ibid.* De statu oeconomico, *ibid.* De Seminarii Visitatione — Visitatio localis, 567. Visitatio realis *ibid.* Visitatio personalis — De ipsis Seminariis, ultra ea quae de Clero in communi, 568. De mensa, *ibid.* De infirmis, *ibid.* De exercitiis spiritualibus, *ibid.* De exercitiis litterariis, 569. De feriis aestivis, *ibid.* De Officialibus, *ibid.* Ab ipsis Deputatis, *ibid.* De Ministris inferioribus, 570. De statu oeconomico, *ibid.*

Minimi. — Quinam eorum habitus praelatitius, V, 14.

Minister. — Eius officium in Missa privata, I, 134. In Communionem Ministri, 141. In Communionem adstantium, 142. Quatenam ab eo curanda, 143. Quinam a Ministris modus servandus in re aliqua Celebranti ministranda, vel ab eo accipienda. II, 38. Num Ministri teneantur Celebrantem adjuvare, 34 N.

Minores conventuales. — Quinam eorum habitus praelatitius, V, 13.

Minores observantes. — Quinam eorum habitus praelatitius, V, 13.

Missa. — A Sacerdote rem divinam facturo quid praestandum. I, 305. Paramenta quomodo induenda, 306. In accessu ad altare quid quoad reverentias vel genuflexiones observandum, 308. Quid agendum quum venerit ad altare, 309. Quinam defectus in Missa frequentius admittantur, 351. — In celebratione Missae privatae pro Defunctis quatenam occurrunt differentiae, 332. Quando potest celebrari, 334. — Quatenam adnotanda pro Missa privata quibusdam anni diebus, *ibid.* Quinam ritus servandus, si Missa privata ante SS. Sacramentum expositum celebretur, 336. Quid generatim in Missa privata advertendum, 338. Si ante Praesules maiores celebretur, quatenam paranda, 341. Quid in hoc casu a Celebrante praestandum, 342. — Quatenam in Missa solemni praeparanda, II, 31. Quid in functione praestandum, 33. Quatenam variationes in Missas solemnes feriales

incidant, 74. Quaenam paranda in Missa solemni ante SS. Sacramentum expositum celebrata, 78. Quaenam in Missa solemni pro Defunctis, 97. Quid in functione praestandum, 99. Num celebrari possint Missae lectae in nocte Nativitatis Domini, 136. N. Missam *pro sponso et sponsa* quibus diebus celebrare non licet, IV, 177. Quid in ea praestandum, *ibid.* — In Missa lecta ab Episcopo celebranda quaenam parantur, V, 31. Qua veste uti debet Episcopus, *ibid.* Quomodo functio peragenda, 32. Quaenam exceptiones in hac Missa faciendae a ritu in Missali Romano descripto, 32. — In Missa pontificali ab Episcopo in sua Cathedrali celebranda quaenam parantur ad altare SS. Sacramenti, 78. Quaenam in Secretario seu sacello, in quo cantabitur hora tertia, *ibid.* Quaenam super abaco, 79. Quaenam in Sacristia vel in aliquo cubiculo proximo Secretario, 80. * Quaenam apud altare maius, *ibid.* Quaenam super abaco, *ibid.* Quaenam in latere Epistolae, 79. Quaenam in Sacristia, 80. Quomodo thronus instruendus, 81. Quid in septimo candelabro ponendo observandum, 80. N. Quid in functione praestandum, 81. — Pro Missa solemni a Canonico celebrata cum assistentia Episcopi pluviali parati quaenam praeparanda apud altare SS. Sacramenti, 130. Quaenam apud altare maius, 140. Quaenam in Sacrario, 141. Functio quomodo peragenda, *ibid.* — Pro Missa solemni ab Episcopo extraneo celebrata cum assistentia Episcopi pluviali induti quaenam apud altare SS. Sacramenti praeparanda, 162. Quaenam apud altare maius, *ibid.* Quaenam in Sacristia, 164. Quid in functione praestandum, 165. — Pro Missa solemni, quae a Canonico cantatur assistente Episcopo cappa induto, quaenam paranda apud altare SS. Sacramenti, 218. Quaenam ad altare maius et in Presbyterio, 219. Quaenam in Sacristia, *ibid.* Quomodo functio peragenda, *ibid.* — Pro Missa solemni ab Episcopo extraneo celebrata cum assistentia Episcopi cappa induti quaenam paranda apud altare SS. Sacramenti, 235. Quaenam apud altare maius *ibid.* Quaenam in Sacristia, 236. Functio quomodo celebranda, 237. —

In Missa de requie ab Episcopo in sua Dioecesi pontificata quaenam paranda apud altare maius, 260. Quaenam apud altare SS. Sacramenti, *ibid.* Quaenam in Sacristia, 271. Quomodo Missa celebranda, 272. — In Missa solemni de requie a Canonico celebrata assistente Episcopo pluviali parato quaenam paranda, 300. In functione quid praestandum, 302. — In Missa solemni de requie a Canonico celebrata assistente Episcopo cappa induto, quaenam paranda apud altare maius, 311. Quaenam apud altare SS. Sacramenti, *ibid.* Quaenam in Sacristia, *ibid.* In functione quid praestandum, 312. Ingrediente ecclesiam Episcopo, neque organa neque campanae pulsantur, 313. — Assistente Episcopo ordinario pluviali parato in Missa solemni de requie ab altero Episcopo celebrata eidem Ordinario subiecto, quaenam parantur ad altare SS. Sacramenti, 321. Quaenam ad altare maius, *ibid.* Quaenam in Sacristia, 323. Missa quomodo celebranda, *ibid.* — In Missa solemni de requie ab Episcopo extraneo celebrata assistente Episcopo cappa induto, quaenam paranda ad altare SS. Sacramenti, 340. Quaenam apud altare maius, *ibid.* Quaenam in Sacristia, 342. Quomodo functio celebranda, *ibid.* — In Missa pontificali ad Episcopo ordinario ad faldistorium celebrata quaenam paranda, VI, 535. Quid in functione agendum, 536. — Si Episcopus extra Dioecesim suam degat quaenam in Missa pontificali praeeparanda, VIII, 21. Functio quomodo celebranda, 23. Quo ordine ad altare procedendum, 24. Quibus paramentis Episcopus induendus, 26. Quomodo thurificationes peragenda, 40. Quo ordine Pax donanda, 42. Ad benedictionem Episcopi quinam geniculabunt, et quinam stabunt, 43. Quaenam occurrunt variationes, si Episcopus paramenta induat in Sacratio, 46. Quaenam in Missis ferialibus, 76. — In Missa pontificali pro Defunctis cum ritu absolutionis, si Episcopus extra suam degat Dioecesim, quaenam paranda, 52. Functio quomodo peragenda, 54. Sacra aera turris luctuoso more ante functionem pulsantur, *ibid.* Quinam Ministrorum habitus,

ibid. Quo ordine ad altare procedendum, 55. Quibus paramentis Episcopus induendus, 57. Quid advertendum, si Clero distribuendae sint candelae, 61. Quanam in Missae prosecutione animadversiones faciendae, 65. Quinam ritus absolutionis servandus, 68. Quibus paramentis Episcopus exuendus, et quibus induendus, 69. Si adsit tumultus in medio Presbyterio, functio quomodo tractanda, *ibid.* Quomodo aspersiones et thurificationes ab Episcopo peragendae, 70. Quanam servanda methodus, si cadaver sit expositum, vel adsit in media ecclesia castrum doloris, *ibid.* Quo ordine ad castrum doloris procedendum, 71. Quo ordine ibi Clerus disponendus, *ibid.* Quomodo castrum doloris aspergendum et incensandum, 72. Quo ordine in Sacrarium redeundum, 73. Si adsit cadaver expositum super lecto funebri, quinam ritus servandus, *ibid.* Quid si cadaver esset Sacerdotis, vel Episcopi, aut Cardinalis, *ibid.* Quanam faciendae exceptiones in exequiis super cadaver Episcopi aut Cardinalis, 75.

Mitra. — Quanam mitrarum materia et ornamenta, et quinam usus, V, 270. N. Mitrae argenteae usus loco damascenae aut lineae omnino reiiciendus, *ibid.* Improbatus usus mitrae ex lama argentea sine opere phrygio cum fimbriis aureis, VI, 548. N. Canonicis mitrae usu gaudentibus quando ea uti liceat, VIII, 587. Quomodo haec in Processionibus SS. Sacramenti ab ipsis gestanda, *ibid.* In eorum funeribus mitra super tumulum non imponenda, *ibid.* Neque pariter imponenda insignibus seu stemmatis familiaribus, *ibid.*

Modulator organi. — Quodnam eius officium, I, 131.

Mozzeta. — Episcopi mozzeta vel violacea vel nigra, V, 6. Sola mozzeta rochetto imposita iurisdictionem indicat, 7. Quando deponenda, 9. N. Patriarchis Constantinopolitano, Alexandrino, Antiocheno ac Hierosolimitano a Benedicto XIII concessum uti mozzeta supra mantelletum, 14.

N

Nativitas D. N. I. C. — Quid in Vigilia Nativitatis Domini observandum, II, 130, VI, 4. Martyrologium solemniter, cantatur, II, 130. Quaenam paranda, *ibid.* Quo ordine ad altare procedendum, 130. Quomodo induendus qui Martyrologium debet cantare, 130. Quomodo Ministri, *ibid.* Quid si Vigilia haec in Dominicam incideret, 132. In ipso die Natalis quomodo ecclesia ornanda, *ibid.* Quaenam pro functione nocturna paranda et cavenda, 133. Quid si mos sit exponendi super altare imaginem divini Infantis in cunis, *ibid.* Quid quoad hanc expositionem notandum *ibid.* N. Functio quomodo celebranda, 133. Quaenam pro Missis lectis paranda, 136. Num eas hac nocte liceat celebrare, *ibid.* N. Quid in hac solemnitate ab Episcopo praestandum, VI, 5. Ipse Missam solemnem et primas Vesperas cantabit, *ibid.* Ad multam noctem Matutinum, prima Missa et Laudes cantantur, *ibid.* Quaenam pro functione nocturna prae-paranda, *ibid.* Quid si Episcopus Missam primam cantabit, *ibid.* Quid si velit cantare secundam ad auroram, 13. Quid si praedictae secundae Missae vellet assistere, 14. Tertia Missa solemnis ab Episcopo cantanda simul cum cantu horae tertiae, *ibid.* Quid si fiat Cleri Communio, *ibid.* Secundae Vesperae quomodo cantandae 15. Diebus Nativitatis festum sequentibus quaenam alia festa celebrantur, II, 137; VI, 15. Quid quoad altarium ecclesiaeque ornatum observandum, *ibid.*

Neophytus. — Non ante, sed post Baptismum veste candida induendus, IV, 130. N.

Nuptiae. — Vid. *Matrimonium*.

O

Obitus. — Vid. *Exequiae*.

Officium Divinum. — In Officio sine cantu in diebus

ferialibus quaenam paranda, II, 3. Quando et quomodo signum dandum *ibid.* Quid ab illis praestandum qui in choro aderunt, 4. Quo ordine ad chorum procedendum, *ibid.* Quomodo functio celebranda, *ibid.*

Oleum. — Quo ordine procedendum ad accipienda Olea benedicenda, VI, 86. Quo ordine ad altare redeundum, *ibid.* Quomodo Olei benedictio celebranda, 81. Presbyteri non genuflexionem, sed reverentiam debent ad Oleum sanctum Catechumenorum conficere, 90 N. Completa Olei salutatione, quo ordine in Sacristiam redeundum, 91. Quaenam adhibenda formula ad Oleorum sanctorum custodiam inculcandam, 93.

Olivetani. — Quinam eorum habitus praelatitius, V, 12.

Oratorium. — Vid. *Ecclesia.*

Ordinatio. — Quando ordinationem habere licet, VI, 310. Quaenam pro ordinatione privata in Sabbato Sancto praeparanda, *ibid.* Quomodo functio absolvenda, 312. Quomodo Episcopus induendus, *ibid.* In Missa omittitur *Agnus Dei*, nec pax donatur, 315. Episcopus Eucharistiam Ordinatis ministrat, *ibid.* Benedictionem impertitur, *ibid.* Si fuerit Archiepiscopus, mitra non utitur, et antequam Evangelium incipiat, S. Pallium dimittit, *ibid.* — In ordinatione generali privatim habita quaenam paranda ad altare maius, VII, 9. Quaenam apud altare SS. Sacramenti, 10. Quaenam in Sacratio, 11. In functione quid praestandum, *ibid.* Quinam Ordinandorum habitus, *ibid.* Quibus paramentis induendus Episcopus, 12. Quid si Ordinans fuerit Archiepiscopus, *ibid.* Quo ordine ante altare procedant Ordinandi, 15. Tonsurandorum ordinatio quomodo perficiatur, 15. Quomodo eorum capillos tondeat Episcopus, 16. Quid si fuerit Sabbatum *Sitientes*, 18. Quid observandum quoad Ordinandos ad Ostiariatum, 19. Quid si ordinatio locum habeat in Sabbato *Sitientes*, 18. Quid quoad Ordinandos ad officium Lectorum, *ibid.* Quid si fuerit Sabbatum *Sitientes*, 20. Quid quoad Ordinandos ad officium Exorcistarum, 21. Quid si fuerit Sabbatum *Sitientes*, 22. Quid quoad Ordinandos ad

officium Acolythorum, *ibid.* Quid si fuerit Sabbatum *Sitientes*, 23. Quid quoad Ordinandos ad Subdiaconatum, *ibid.* Quid si fuerit Sabbatum *Sitientes*, 26. Quid quoad Ordinandos ad Diaconatum, 27. Quid quoad Ordinandos ad Presbyterarum, 29. Episcopus admonitionem habet ad Ordinandos, 30. Quomodo ipse peragat unctionem super manus Ordinatorum, 32. Quomodo ab Episcopo pax praebenda, et ab Ordinato recipienda, 35. Quando Episcopus Missam prosequatur, *ibid.* Quomodo Eucharistiam ministret, 36. Quid in singulorum Ordinandorum Communionem observandum, *ibid.* Quomodo manus Ordinatis Presbyteris imponendae, 37. Quid quoad benedictionem ab Episcopo donandam notandum, 38. Quomodo Ordinati in Sacrarium revertuntur, 38. — Ordinatio generalis sollemnis quando ab Episcopo habeatur, 39. Quaenam pro eo paranda ad altare maius, 40. Quaenam ad altare SS. Sacramenti, *ibid.* Quaenam in Sacrario, 42. Functio quomodo peragenda, 43. Cuius coloris eorum paramenta esse debeant, *ibid.* N. Adveniente Episcopo, sonatur campanis, non vero organis nisi in Sabbato Pentecostes, 44. Quid ab Episcopo praestandum, *ibid.* Quomodo Canonici induantur, 46. Quomodo paratur Episcopus, 47. Quid si fuerit Archiepiscopus, *ibid.* Quomodo induendi Diaconus et Subdiaconus, *ibid.* Quomodo ab Episcopo Missa celebranda, 51. Quid in Sabbato *Sitientes* observandum, 52. Quomodo ordinatio Tonsurandorum perficienda, *ibid.* Quomodo Ostiariorum, 59. Quomodo Lectorum, 61. Quomodo Exorcistarum, 63. Quomodo Acolythorum, 64. Quomodo Subdiaconorum, 65. Quomodo Diaconorum et Presbyterorum, 70. Quomodo Ordinandorum unctio peragenda, 74. Quo ordine ad thronum ascendant Ordinati, pro offerenda candela, 77. Quid in prosecutione Missae advertendum, *ibid.* Quomodo Ordinati ab Episcopo communicandi, *ibid.* Quid in Communionem singulorum notandum, 79. Quomodo manus Ordinatis Presbyteris imponendae, 80. Quo ordine discedant Ordinati, 82.

Ordo. — Quinam praecedentiae ordo in choro et in Processionibus servandus, I, 62. Quinam in thurificatione, 66. Quinam in dando osculo Pacis, 74.

Organum. — Quando organa sonanda, I, 131. Ut organorum sonus abrumpatur, quonam signo utendum, II, 58 N. Organi abusus in Missis de requie eradicandus, V, 274. N. In Dominicis Septuagesimae, Sexagesimae et Quinquagesimae pulsanda ad Missam et ad Officium, II, 142. VI, 17. Organa silent a Missa Feriae V in Coena Domini usque ad Missam Sabbati Sancti, II, 185; VI, 72.

Osculum. — In osculo Pacis dando quinam ordo tenendus, I, 74. Qui rem aliquam Sacerdoti ministrat, prius rem, deinde manum Celebrantis osculatur; qui vero ab eo recipit, primum manum, postea rem, 4. Quando tamen osculationes istae omittantur, *ibid.*

P

Palla. — Interdicitur palla contexta charta crassa, vulgo *cartone*, et panno serico phrygiato ornata in parte superiore VI, 547. N.

Pallium. — Pro S. Pallii traditione electo Archiepiscopo quaenam paranda, VII, 159. In functione quid praestandum, 161. Quid in accessu ad ecclesiam, *ibid.* Quid si Commissarius Missam celebrabit, *ibid.* Quid si ab eo Missa non celebratur, 162. Quibus paramentis Electus induendus, *ibid.* Quibus Commissarius, 163. Quomodo Pallium imponendum 164. Archiepiscopus, Pallio recepto, solemnem populo benedictionem impertitur, *ibid.* At benedictio omittitur, si Pallii impositio fieret extra provinciam Archiepiscopi, *ibid.* Quid observandum si Commissarius fuerit Cardinalis, aut si Commissarius Praelatus sit, Archiepiscopus autem Cardinalis, *ibid.*

Palmarum Dominica. — Quaenam in Dominica Palmarum praeparanda, II, 160, III, 16. Quid in functione peragendum, II, 161; III, 17. Palmarum distributio quo ordine facienda, II, 167; III, 20. Quid si populo in alio sacello palmae distribuuntur, II, 167. Quo ordine Processio instruenda, 169 et III, 21. Quid in Processionis reditu observandum, II, 170. Quid in Missae celebratione, 171.

Tres Passionis cantores quinam esse debent, II. 173. Quae-
nam paramenta induunt, *ibid.* Abusiva esset stola etiam la-
tior, *ibid.* N. Quo ordine Cantores isti debent procedere, 173.
Num uno eodemque libro uti, *ibid.* N. Quid in Passionis cantu
observandum quidve vitandum, 174. Quo ordine Cantores in
Sacrarium revertuntur, 175. Quae nam variatio quoad ulti-
mum in Missa Evangelium occurrit, 176. — Si functio ab Epi-
scopo celebretur, quae nam paranda apud altare SS. Sa-
cramenti, VI. 44. Quae nam in Sacristia, 45. Quae nam in al-
tari maiore, *ibid.* Quae nam in abaco, *ibid.* Quae nam in
Presbyterio, 46. Functio quomodo peragenda, 47. In in-
gressu Episcopi campanis, non organis sonatur, *ibid.* Et
cur *ibid.* Quinam et quibus paramentis se induunt Ministri,
ibid. Quid ab Episcopo agendum, *ibid.* Quibus ipse para-
mentis induendus, 48. Quomodo palmas aspergit et adolet,
51. Quomodo et a quo ipsi palma praesentanda, *ibid.* Pal-
mas distribuendas quinam Episcopo ministrabunt, 52. Pre-
sbyter assistens et Canonici palmam recipientes, prius pal-
mam, postea Episcopi manum osculantur, *ibid.* Canonici
palmam accipiunt stantes et profunde inclinati, ceteri ge-
nuflexi, et pro reverentiis genuflexiones faciunt ante Epi-
scopum, *ibid.* Quinam in palmarum distributione ordo ser-
vandus, *ibid.* Si vigeret usus, ut Magistratus post totum
Clerum incederet, servandus, 53. In aliquo laterali Sacello
populo palmae distribuendae, *ibid.* Distributionis tempore
quid agendum, *ibid.* Quid, ea completa, *ibid.* Processio ex-
tra ecclesiam per plateam dirigetur, 54. Processionis tem-
pore omnia aera sacra sonant, 54. Quando sonus abrupti
potest, *ibid.* Quinam ordo Processionis, *ibid.* Quid si Epi-
scopus fuerit Metropolitanus, 55. Palma ab omnibus manu
sustinetur, *ibid.* Nonnulli tamen excipiuntur, *ibid.* Quid
curandum in Processione, si valde numerosus esset Clerus,
56. Processio in reditu quomodo ordinanda, *ibid.* Egressa
de ecclesia Processione primum ostium claudendum, *ibid.*
Quando rursus aperiendum, 55. Quid agendum dum Pro-
cessio erit extra ecclesiam, 56. Qui in eius ingressu, *ibid.*

Quid ab Episcopo dum Missa inchoatur, 57. Quatenam in Missa occurrunt exceptiones, 58. Quatenam induunt paramenta Cantores Passionis, *ibid.* Quo ordine procedunt ad altare, *ibid.* Quo ordine stabunt, *ibid.* Ad Passionis cantum omnes assurgunt palmam dextera gestantes, *ibid.* Ad verba *Emisit spiritum* omnes in genua procumbunt, 59. Assurgente Episcopo, ceteri assurgunt, *ibid.* Quo ordine Cantores in Sacrarium revertuntur, *ibid.* Quid in Missae prosecutione observandum, *ibid.* — Si functio haec ab Episcopo, qui extra Dioecesim suam deget, celebretur, quatenam paranda, VIII, 498. Functio quomodo peragenda, 498. Omittitur aquae benedictae aspersio, *ibid.* Quatenam Ministrorum habitus, *ibid.* Quo ordine ad altare procedendum, *ibid.* Quibus paramentis Episcopus induendus, 500. Quomodo Episcopus palmas aspergit ac thurificat, 502. Dignior Cleri palmam Episcopo porrigit, 503. Quicumque palmam ab Episcopo accipiunt, prius palmam, deinde Episcopi manum osculantur, 504. Canonici stantes, ceteri genuflexi palmam accipiunt, *ibid.* Quatenam in palmis recipiendis ordo servandus, *ibid.* In Sacello laterali longe ab altari maiore viris feminisque separatim a Canonico vel Sacerdote aliquo palmae distribuuntur, *ibid.* Clericus quispiam palmam distinctam in summitate Crucis processionalis ligabit, *ibid.* Sub finem distributionis quatenam praesto sint oportet, ne Processio retardetur, *ibid.* Quo ordine disponenda Processio, 505. Qua manu palma in Processione gestanda, *ibid.* Processione egressa ex ecclesia, quid agendum, *ibid.* Quid in eius reditu, 507. Quid in Missa observandum, *ibid.* Quid quoad Passionis Cantores notandum, *ibid.*

Parasceve. — Feria VI in Parasceve quatenam paranda II, 205; III, 35. Quatenam, si laici a Clero seiuncti Crucem adorabunt, II, 207. Quid in functione praestandum, *ibid.* et III, 35. Hac die omittuntur oscula manus Celebrantis et reverentiae ad Chorum, II, 207; III, 37. Quo ordine e Sacratio procedendum, II, 207; III, 36. Ad fores Sacriarii Celebrans et Ministri non se signabunt aqua sancta, si e

vasis ecclesiae amota fuerit; utique autem, si soleret ibi asservari, II, 207. Si ante SS. Sacramentum esset transeundum, utroque genu genuflectendum, 218. Prophetia et Tractus quomodo canendi, 209 *et* III, 37. Quid agendum, si lecta Passione, sermo super ipsa esset habendus, III, 38. Invitatio ad Orationes tono praestituto iunctisque manibus cantanda, II, 211. Ad *Oremus* ante Orationes aperiendae et claudendae manus, caputque ad Crucem inclinandum, *ibid.* Orationes tono feriali manibusque apertis canendae, *ibid.* Crux a Diacono traditur Celebranti sine osculis, 212. Potest esse lignea, metallica, etc.; Debet autem illi inhaerere imago Crucifixi, *ibid.* N. Expressio *Ecce lignum Crucis* est historica, *ibid.* Quomodo Crux detegenda, 213 *et* III, 37. Quo ordine Clerus Crucem adoratum procedit, II, 214; III, 38. Post Clericos procedunt Confratres sacco induti, deinde reliqui laici, tandem mulieres, III, 40. Quid si mos esset, ut laici in alio sacello Crucem adorarent, II, 215. Quatenam in adoratione Crucis advertenda, 214. Impropria in tres partes dividuntur, III, 39. Prima pars, *ibid.* Secunda, 40. Tertia, 42. Si legantur a Ministris simul cum Celebrante, quatenam versiculorum servanda divisio, II, 214 N. Dum Crucis adoratio fit, quatenam praevidenda, 215. Octo aut decem cappellani seu Beneficarii, non vero omnis Clerus, ferre deberent intorticia ante SS. Sacramentum, *ibid.* N. Quo ordine Processio ad SS. Sacramentum instruenda, 217 *et* III, 45. Deficiente Subdiacono, qui Crucem gestet processionalem, supplet Clericus superpelliceo indutus, II, 217. Processione in sacellum, ubi SS. Sacramentum expositum est, perveniente, quid agendum, *ibid.* *et* III, 45. Hymnus *Vexilla Regis prodeunt* incipitur ac Processionis tempore cantatur, II, 218; III, 46. Quo ordine Processio incedit, II, 219; III, 47. Quid, dum Processio veniet ad altare maius, praestandum, *ibid.* Oratio *Perceptio* secreto recitanda, II, 223 N. III, 50. Quo ordine in Sacrarium redeundum, II, 224; III, 51. — Celebrante Episcopo Feria VI in Parasceve quatenam paranda ad altare, ubi ex-

positum erit SS. Sacramentum, VI, 131. Quanam in Secretario seu sacello, in quo Episcopus induet paramenta *ibid.* Quanam in aula seu Sacristia Secretarii, 132. Quanam in altari maiore, *ibid.* Quanam super abaco, 133. Quanam in Presbyterio, 134. Quanam in Sacrario, *ibid.* Quid in functione praestandum, *ibid.* Datur crotalo prope portam Sacrarum signum Canonicis associandi Episcopum, 135. Quid si Celebrans fuerit Archiepiscopus, *ibid.* Quid agit Episcopus ecclesiam ingressus, *ibid.* Quibus paramentis induitur, 137. Quinam in Processione ordo servandus, *ibid.* Quid si Celebrans fuerit Archiepiscopus, 138. Quid agendum quum Processio ad altare maius pervenerit, *ibid.* Quid peragit Episcopus quum ad faldistorium pervenerit, *ibid.* Cantores Passionis utuntur paramentis nigri coloris, neque Episcopi manum osculantur priusquam Passionis cantum incipiant, 141. Sacer Orator invitandus, si concio de Passione Redemptoris habeatur, 142. Dum ultima Passionis pars cantatur, nec liber adoletur, nec Episcopus illum osculatur, 143. Item, Evangelio cantato, textum non osculatur, *ibid.* Quid aget Concionator ante Episcopum deductus, 144. *Ave Maria* non recitabit, *ibid.* Post concionem Indulgentiae formulam legit, *ibid.* Quid si concio non habeatur, *ibid.* Quomodo Crucem detegit Episcopus, 145. Quomodo adorat, 146. Post Episcopum quo ordine ad adorandam Crucem procedendum 148. Ad actionis prolixitatem vitandam quinam in adoratione poterit ordo servari. *ibid.* Ad hoc sex Clerici eligendi, *ibid.* Presbyter assistens, Diaconus et Subdiaconus ad adorationem non accedant, nisi quum discesserit Episcopus ad altare rediturus, *ibid.* Episcopus legit Improperia, 149. Quinam pro illorum divisione ordo servandus, III, 40. Crucis adorationis tempore quaenam advertenda, VI, 149. Expleta Crucis adoratione, quid agendum, 151. Processio ad Sacellum SS. Sacramenti quo ordine instruenda, *ibid.* Quum illuc pervenerit, quomodo Clerus disponendus, 152. Quomodo Processio per ecclesiam ordinanda, *ibid.* Quid agendum quum ad Presbyterium pervenerit, 153. Absoluta

functione, discedit Episcopus eodem ordine quo venit, 161. Si fuerit Archiepiscopus, Crux archiepiscopalis eum antecedit, *ibid.* — Quid si Episcopus assistentiam praestet functionibus Feriae VI in Parasceve ab Episcopo extraneo peragendis, 162. Vid. *Assistentia*. — Si functio haec ab Episcopo extra Dioecesim degente celebretur, quatenus paranda, VIII, 512. Functio quomodo peragenda, 513. Quinam Ministrorum habitus, *ibid.* Sandalia et chirothecae ab Episcopo hac die non adhibentur, 514. Item reverentia aut salutatio ad Chorum omittitur, *ibid.* Quibus paramentis Episcopus induendus, *ibid.* Quibus Passionis cantores 516. Ipsi manum Episcopi hodie non osculantur, 517. Quomodo Crucem detegit Episcopus, 517. Quomodo adorat, 521. Quid si vigeat usus oblationis ad Crucem offerendae, *ibid.* Quo ordine ad Crucem adorandam procedendum, 522. Quo ordine dirigitur Processio ad Sacellum, in quo aderit expositum SS. Sacramentum, 523. Quid tunc agendum, 524. Quo ordine ad altare maius procedendum, 525. Quid si Episcopus paramenta in Sacrario dimittat, 531.

Pascha. — Paschalis solemnitatis omnium maxima, II, 247; VI, 316; Altaria quomodo exornanda, II, 247; VI, 316. Ad quem huius diei officium spectat peragere, *ibid.* In Paroeciis fonte baptismali instructis fit aquae aspersio, *ibid.* Ciborum benedictio a Parocho vel ab alio facienda, II, 247. Non licet die Paschatis Communionem fidelibus administrare nisi in ecclesiis parochialibus, *ibid.* Missa et Vesperae duorum subsequentium dierum eadem cum solemnitatis canendae, *ibid.* Cereus paschalis quando regulariter accendendus 248. Episcopus post horam tertiam solemniter celebrabit Missam pontificalem, ac post eam papalem benedictionem impertietur, VI, 316. Quo ritu Vesperas cantabit, *ibid.* Quid si nequeat Missam cantare, *ibid.* In duobus subsequentibus festis Missae solenni assistet pluviali paratus, *ibid.*

Passio. — Quid Passionis tempore observandum, II, 158; VI, 43. Quinam ritus cantandae Passionis, II, 173 N. Quid in Passionis cantu cavendum, 174.

Pentecoste. — Quaenam in Vigilia Pentecostes praeparanda, II, 257; III, 65. Fontis baptismalis benedictio peragenda, et baptisma administrandum, *ibid.* Functio quomodo celebranda, II, 258; III, 66. Quinam Ministrorum habitus, *ibid.* Campanula Sacrarii non sonabitur, *ibid.* Quo ordine ad baptisterium procedendum, II, 259; III, 66. Quomodo benedictio fontis peragenda, II, 259; III, 67. Litaniae ritu duplici cantantur, II, 259; III, 68. Quid in Missae celebratione notandum, *ibid.* Quid si ecclesia careat fonte baptismali, II, 260. — Si placeret Episcopo fontem benedicere et Missam cantare, quaenam paranda, VI, 333. Quaenam ad altare maius, 334. Quaenam in Sacrario, 336. Functio quomodo celebranda, *ibid.* Quomodo sese parabunt Ministri, *ibid.* Quibus paramentis Episcopus induendus, 337. Benedictio fontis et baptisma quomodo tractanda, 338. Oratio recitanda extra ingressum baptisterii propria est huius diei, *ibid.* Quid de Litiis notandum, 339. Quid de Missa, *ibid.* Quid si placeret Episcopo officio et Missae solemnibus assistere, *ibid.* — Si functio ab Episcopo extra Dioecesim degente peragatur, quaenam paranda, VIII, 551. In functione quid praestandum, 553. Quinam Ministrorum habitus, *ibid.* Quinam Episcopi, 554. Quo ordine ad baptisterium procedendum, 557. Quo ordine benedictio fontis facienda, 558. Quid si ecclesia fonte baptismali sit destituta, 559. Quid quoad Missae celebrationem advertendum, 561. — In festo Pentecostes ad quem spectat officium peragere, II, 260. Functio quomodo celebranda, *ibid.* Quid in Missa notandum, 261. Quid si functionem peragat Episcopus, VI, 328. Quid si Missam cantare ipse nequiret, 329. Duobus subsequentibus festis Missae solemnibus paratus pluviali assistet, *ibid.*

Pileolum. — Quando deponendum, I, 9. Pileoli violacei usus Episcopis omnibus a Pio IX. P. M. concessus, V, 14. Quinam proprius Cardinalium, VI, 518.

Planeta. — Quando utendum planetis plicatis, II, 75 N. Improbandum usus utendi una tantum planeta coloris flavi, vel una virgata lineis versiculis, VI, 552. N.

Pluvialista. — Pluvialistarum officium in Vesperis solemnibus, I, 122. In Matutino solemni 129. Secundum festorum diversitatem diversus eorum numerus in Vesperis solemnibus requiritur, II, 22. Quando sex, quando quatuor et quando duo adsint, 23. Cur Pluvialistae, quum adstant Celebranti, reverentiam faciunt ad Crucem, 15, N.

Praecedentia. — Eius ordo in choro et in Processionibus, I, 62. Quaestiones praecedentiae in Processionibus maiorum minorumque Litaniarum a quo resolvendae, II, 249. Quanam Confraternitates praecedentia gaudeant, 312.

Praeconium. — A quo cantandum, II, 233 N. In eo omittenda Oratio *pro Romano Imperio*, I, 270. Praeconium paschale super ambone cantandum, si in ecclesia sint ambones fixi marmorei, VI, 235, N.

Praelatus Inferior. — Quinam Praelatorum inferiorum nomine distinguuntur, VIII, 505. Cur ita appellentur, *ibid.* Quando poterit ab ipsis Pontificale celebrari, *ibid.* Quando iis Pontificalium usus vetatur, 506. In quo altari celebrabunt, septimum candelabrum cum cereo minime apponendum, *ibid.* Quo loco induant paramenta, *ibid.* Quando thronus ponendus, *ibid.* Quanam throni forma et ornatus, *ibid.* Quinam abacus statuendus, 157. Prope abacum aderit baculus pastoralis, *ibid.* Quanam super altari paramenta collocanda, 507. Quid notandum quoad rochetum, mitram sandalia, caligas, chirothecas, Crucem pectoralem eiusque chordulam et annulum, *ibid.* Quanam in Presbyterio statuenda, *ibid.* Quanam prope latus Epistolae, 509. Quanam in Sacrario, *ibid.* Clerus in stallis Chori induere non poterit sacra paramenta, *ibid.* Quanam pro Vesperis solemnibus praeparanda, *ibid.* Vesperarum functio quo ordine tractanda, *ibid.* Quomodo Abbas associandus, *ibid.* Quid quoad Vesperarum ritum observandum, 510. Quid quoad Missam solemnem, *ibid.* Vid. *Abbas*.

Praesul maior. — Quinam sub hoc nomine comprehendantur, I, 341. Praesules in choro adstantes ad Missam solemnem qua veste uti debeant, II, 38. N.

Processio. — Laudabilis mos peragendi Processionem cum SS. Sacramento in tertia cuiusque mensis Dominica, II, 297. Missa conventualis post Nonam celebranda, *ibid.* Missae additur commemoratio SS. Sacramenti post omnes commemorationes a rubrica praescriptas, *ibid.* Processio fit intra ecclesiam, *ibid.* Num liceat extra eam exire, *ibid.* Quando haec Processio omitti solet, *ibid.* Quatenus pro ea paranda, *ibid.* Functio quomodo celebranda, 298. Quinam in Processione ordo servandus, 300. Processionis tempore sonantur campanae et etiam organa, quamquam in Missa pro ritus qualitate non licuisset, *ibid.* Quid in reditu observandum, 300. Quid si Processioni huic intersit Episcopus, VI, 383. Quomodo ipse in ea incedit; 384. Quid si Ordinarius erit Metropolitanus, 385. Quid si Celebrans fuerit Archiepiscopus, *ibid.* Quid si adsit Episcopus extra Dioecesim suam degens, VIII, 2. — In Processione Corporis Domini quatenus cavenda, II, 264; III, 76. Quatenus paranda, II, 265; III, 77. Quid in functione praestandum, II, 267; III, 78. Processio quo ordine dirigenda, II, 268; III, 80. Quo ordine disponendi umbraculi delatores, II, 270; III, 80. Quid si qua statio sit facienda, II, 272; III, 80. Quid in reditu Processionis observandum, II, 273; III, 81. Quid si tota die etiam post Processionem adesset super altari expositum SS. Sacramentum, II, 275; III, 82. Si Processionem hanc in sua Cathedrali celebret Episcopus, quatenus paranda, VI, 342. Functio quomodo celebranda, 344. Quid ante Processionem agendum ab Episcopo, 341. Quodnam inchoandae Processionis tempus, 345. Quinam praecedentiae ordo servandus, *ibid.* Quid si qua de praecedentia oriretur controversia, *ibid.* Quomodo in Processione incedendum, *ibid.* Quid si qua statio fieret in itinere ad altaria in viis erecta. vel in aliqua ecclesia, 354. In reditu quomodo disponenda Processio, 356. Quomodo trina benedictio ab Episcopo imperianda, 56. Presbyter assistens. Indulgentiarum formulam publicat, 358. Quid si tota die etiam post Processionem adesset super altari expositum SS. Sacramentum, 360. —

Processiones Litaniarum tum maiorum, tum minorum quando celebrantur, II, 248. Quinam iis interesse debent, 249. Quaenam pro iis paranda tum in ecclesia ex qua Processio egreditur, tum in ea in qua stationem facit, 250. Quaenam in ecclesia in qua completur, 251. Quid in functione praestandum, *ibid.* Quinam in Processione ordo servandus, 252. Quid si forte alicubi de praecedentia contendatur, 249. Num licet Reliquias vel Imagines prodigiis celebres deferre, 255. Quid si in itinere Processio in aliquam ecclesiam introierit, 254. Quid, adveniente Processione ad ecclesiam in qua complebitur, agendum, 255. Quid si Missa in Cathedrali caneretur, *ibid.* — Pro Litaniarum maiorum processione ab Episcopo celebrata quaenam paranda, VI, 321. Quinam Cleri saecularis et Canonicorum Cathedralium habitus, *ibid.* In functione quid praestandum, *ibid.* Adveniente Episcopo, festivo more campanis sonatur, 323. Quid tunc agit Episcopus, 324. Quaenam eius paramenta, *ibid.* Quo ordine extra ecclesiam Processio instruenda, 314. Processione de ecclesia egrediente, vicinarum ecclesiarum campanae sonantur, 326. Quid si in itinere statio fieret in aliqua ecclesia, 327. Quum pervenerit Processio ad ecclesiam, in qua finis eius fit, quid agit Episcopus, 328. Quid si ibi Missa cantabitur, *ibid.* Quid si non cantabitur, *ibid.* In fine Missae benedictionem Episcopus impertitur, et Indulgentia publicatur, *ibid.* — Si Processiones Litaniarum minorum, seu Rogationum, celebret vel iis assistat Episcopus, quaenam paranda, 321. Functio quomodo peragenda, 322. Perveniente ad ecclesiam Episcopo, campanis sonatur, 319. Quid ab eo tunc agendum, 325. Quonam ordine incedit Processio, 325. Quid si qua statio fieret in itinere, 327. Quid praestandum in ecclesia, in qua absolvitur Processio, *ibid.* Quid si cantatur Missa solemnis, 328. Quid observandum, si Episcopus in hisce Processionibus aut in prima cuperet officium peragere, 329. — Processioni, quae fit pro ingressu seu primo accessu Episcopi ad ecclesiam cathedralem, obligatorie debet Clerus saecularis intervenire, V, 15. Inte-

resse quoque possunt Confraternitates et Ordines regulares ex consuetudine, *ibid.* N. In hoc casu congregantur in Cathedrali, 18, N. Quaenam pro hac Processione paranda quo loco subsistit Episcopus extra urbem, 16. Quaenam ad portam urbis, *ibid.* Quaenam in sacello seu tentorio apud portam, in quo se Episcopus parabit, 17. Quaenam in ecclesia cathedrali, *ibid.* Quaenam in altari SS. Sacramenti, *ibid.* Quaenam in altari maiore, *ibid.* Quaenam in Sacramentario, 18. Quo ordine versus portam urbis procedendum, 19. Quibus paramentis Episcopus induendus, 20. Quo ordine Processio instruenda, *ibid.* — Aliae recensentur Processiones, II, 301. Quaenam in iis generatim observanda, 302. Quaenam paranda, III, 83. Quomodo functio celebranda, *ibid.* Quo ordine incedendum, 85. Quid si Processio stationem faciat in aliqua ecclesia, *ibid.* Quid in reditu observandum, 86.

Procurator. — In electione Episcopi quid a Procuratore praestandum, V, 4.

Protonotarius Apostolicus. — Quaenam Protonotariis Apostolicis *ad instar participantium* competant privilegia, VIII, 169.

Protonotarius Titularis. — Protonotarii titulares sive honorarii extra Urbem et quando in eorum mansionis loco Summus Pontifex non adsit, gaudent privilegio utendi habitu praelatitio, VIII, 175. Quando rochetto utuntur, 176. Si plures simul convenient, Collegium nunquam componunt, *ibid.* Quaenam ipsis vetantur, *ibid.* Quid si qua Dignitate aut canonicatu in Cathedrali aliqua vel Collegiata gaudeant, *ibid.* Quando et super quos gaudeant praeeminentia, *ibid.* In Missae celebratione a simplicibus Presbyteris non debent distinguere, *ibid.* Quid quum Missae solemni assistunt, *ibid.* Quid ab ipsis praestandum, ut suis privilegiis uti possint, 177.

Publicatio. — Festorum mobilium publicatio in festo Epiphaniae facienda, II, 140, VI, 15. De iure pertinet ad ecclesias cathedrales et ad ecclesiam in unoquoque loco primariam, II, 140.

Pulpitum. — Pro concione in Missa solemni ubi locandum, V, 113.

Purificatio B. Mariae V. — Quaenam in Festo Purificationis B. Mariae Virginis paranda, II, 142; III, 4. Quodnam est functionis tempus, II, 143. Quid si hoc Festum in Dominicam inciderit, *ibid.* et III, 5. Functio quomodo celebranda, *ibid.* Quinam Ministrorum habitus, *ibid.* Quomodo candelae benedicendae, II, 144; III, 6. Quo ordine distribuendae, II, 146; III, 8. Quo ordine ad candelam accipiendam procedendum, II, 147. Quid si populo candelas distribuat non Celebrans, sed alius Sacerdos in alio Sacello *ibid.* Quo ordine Processio disponenda, 149 et III, 9. Intra ecclesiae ambitum fieri deberet Processio, sed potest quoque extra ecclesiam exire, II, 150; III, 9. Quaenam Antiphonae in Processione recitandae, III, 9. Quid in reditu agendum, II, 151; III, 10. Quid quoad Missam advertendum, II, 152; III, 11. — Si functio haec ab Episcopo celebretur, quaenam paranda ad altare SS. Sacramenti VI, 17. Quaenam in Sacristia, *ibid.* Quaenam ad altare maius, 18. Quaenam in abaco, *ibid.* Improbandus usus utendi planetis nequaquam plicatis sed recisis, 20 N. Quid in functione praestandum, 20. Recitatio Officii quomodo dirigenda, *ibid.* Functionis initium festivo campanarum sono significandum, *ibid.* Ingrediente ecclesiam Episcopo, campanae, non organa pulsantur, *ibid.* Quomodo se Ministri parant, 21. Quibus paramentis induendus Episcopus, *ibid.* Quomodo candelas ipse aspergat et adoleat, 22. Quo ordine procedant Canonici ad candelam accipiendam, 24. Accipientes prius candelam, deinde manum Episcopi osculantur, *ibid.* Quo ordine reliquis candelae distribuendae, *ibid.* Quid si Subdiaconus Crucem gestaturus e coetu esset Beneficiatorum, *ibid.* Canonici stantes, ceteri genuflexi candelam accipiunt, *ibid.* Si mos sit, ut in distributione ecclesiastici omnes praecedant Magistratui, servandus, *ibid.* Feminae in Presbyterium non admittendae, *ibid.* Si populo candelae distribuendae sint, in uno e Sacellis lateralibus a Sacerdote quopiam, superpelliceo

et stola induto, distributio conficienda, *ibid.* In fine distributionis Antiphonarum cantus cessabit, 25. Quo ordine Processio instituenda, 26. Quinam in Processione candelam accensam non gestabunt, 27. Processio intra, vel etiam extra ecclesiae ambitum dirigenda, *ibid.* Quid in reditu agendum, 28. Quo tempore in Missa candelae accensae sustinendae, 29. Quo ordine accendendae, *ibid.* Quinam ordo ad *Sanctus* servandus, 30. — Si Festum Purificationis B. Virginis ab Episcopo extra Dioecesim suam degente celebretur, quaenam paranda, VIII, 485. Quid si Festum incideret in unam ex Dominicis privilegiatis, 486. Quid si ritu primae classis celebraretur, *ibid.* Quomodo functio peragenda, 487. Quinam Ministrorum habitus, *ibid.* Quibus paramentis Episcopus induendus, 488. Quid si Episcopus vestes sacras in Sacrario assumat, *ibid.* Quomodo candelas ipse aspergit et thurificat, *ibid.* Quo ordine candelarum facienda distributio, 489. Candelam recipientes prius candelam, postea manum Episcopi osculantur, *ibid.* Praelati et Canonici stantes, ceteri de Clero genuflexi candelam recipiunt, *ibid.* In accessu Cleri ad altare ad candelam accipiendam quinam ordo servandus *ibid.* Quo loco accedat Magistratus saecularis, *ibid.* Primo viris, deinde feminis in Sacello a maiori altari distincto candelae distribuendae, 490. Quinam in Processione ordo servandus, 491. Quid in eius reditu agendum, *ibid.* Quaenam in Missa occurrat differentia, 492. Si Missa erit de Dominica, candelae benedictae eius tempore non accendentur, *ibid.*

Q

Quadragesima. — Quinam Quadragesimae tempore ecclesiae ornatus et color, II, 158; VI, 43. Qua hora Vesperae recitandae, II, 158; VI, 39. In quarta Dominica appellata *Laetare* quid observandum, *ibid.* Quando et quomodo cruces et imagines velandae, II, 159. Si funus sive anniversarium celebrandum occurrat post Nonam, num-

quam post Vesperas faciendum, *ibid.* Quid si festum aliquod in hoc tempus incideret, *ibid.* Passionis tempore non figuratus, sed gregorianus cantus adhibendus, *ibid.* et VI, 43.

Quinquagesima. — Vid. *Dominica.*

R

Reconciliatio Coemeterii. — Quaenam pro reconciliatione coemeterii ab Episcopo persolvenda parantur, VII, 389. Reconciliatio quacumque die fieri potest, matutino tempore, *ibid.* Functio quomodo peragenda, 390. Quinam illi interesse debent, *ibid.* Quinam Ministrorum habitus *ibid.* Quibus paramentis Episcopus induendus, *ibid.* Quo ordine ad coemeterium procedendum, *ibid.* Quid ibi agendum, 391. Coemeterium quomodo ab Episcopo aspergendum, 392. — Si reconciliatio coemeterii a Sacerdote ex mandato Episcopi peragetur, quaenam paranda, IV, 193. Functio quomodo absolvenda, *ibid.* Quinam Ministrorum habitus, *ibid.* Quo ordine ad coemeterium procedendum, *ibid.* Quid ibi agendum, *ibid.* Quomodo coemeterium a Sacerdote aspergendum, 194.

Reconciliatio Ecclesiae. — Violata ecclesia, violatum etiam est coemeterium, non vice versa, VII, 375. Reconciliatio a quo peragenda, *ibid.* Et quo tempore, *ibid.* Quaenam pro eo paranda, si ab Episcopo celebretur, *ibid.* Quaenam intra ecclesiam, 384. Quaenam in Sacratio, *ibid.* Functio quomodo persolvenda 378. Quinam illi debent interesse, 377. Quinam Ministrorum habitus 378. Quibus paramentis Episcopus induendus, 385. Quo ordine extra ecclesiam et ad coemeterium, si adsit, procedendum, *ibid.* Quid tunc agendum, *ibid.* Quomodo aspersio facienda, 380. Quo ordine Processio in ecclesiam ingreditur, *ibid.* Quomodo aspersio intra ambitum ecclesiae ab Episcopo facienda, 381. Si ab Episcopo Missa non celebratur, a Presbytero ex mandato ipsius cantanda, 382. — Si reconciliatio ecclesiae nondum consecratae cum coemeterio a Sacerdote

peragatur, quatenus paranda, IV, 187. Functio quo tempore et quomodo celebranda, 188. Quatenus Ministrorum habitus, *ibid.* Quo ordine extra ecclesiam procedendum, *ibid.* Quid tunc agendum, *ibid.* Aspersio extra ecclesiam quomodo facienda, *ibid.* Quomodo intra ambitum ecclesiae, 189. Quo ordine in Sacristiam redeundum, 79. Si ecclesia sit consecrata, et reconciliatio ex indulto Apostolico fieret a Sacerdote, ritus pro Episcopo praescriptus servandus, et aqua ab ipso ad hoc consecrata est adhibenda, 790.

Reliquiae Sanctorum. — Pro repositione sacrarum Reliquiarum pridie vespere facienda in ecclesiae dedicatione quatenus paranda, VII, 260. Quid quoad vigiliis celebrandas notandum, 261 N. Expositio Reliquiarum quo tempore facienda, 267. Functio quomodo celebranda, *ibid.* Quo ordine et modo Reliquiae ponendae, *ibid.* Vid. *Consecratio altaris. Dedicatio.*

Reticula. — (vulgo *merletti*). Immodicus eorum usus improbatur, VI, 525 N.

Reverentia — Triplex reverentiae genus: profunda, media et simplex, I, 2. Ubi distinctio haec indicetur, 3, N. Reverentiae simplicis tres species recensentur, *ibid.* Quando singulae faciendae, *ibid.* Mutuae reverentiae regulae, 5.

Rochetum. — Episcopi rochetum quomodo exornandum, V, 6.

Sabbatum Pentecostes. — Vid. *Pentecoste.*

Sabbatum Sanctum. — Quatenus in Sabbato sancto praeparanda, II, 224; III, 52. Ubi et quando Cereus paschalis imponendus, II, 225 N. Arundo oportet ut sit cannea, et candelae ipsi impositae debent in extremitate vicissim adhaerere, 226 N. Quid si ecclesia sit paroecialis et habeat fontem baptismalem, 227. Quid si infantes vel etiam adulti sint baptizandi, *ibid.* Quid si soleat in ecclesia in vasis ante portas aqua sancta servari, 228. In functione

quid praestandum, *ibid.* et III, 55. Datur signum crotalo ad portam Sacrarii, II, 229; III, 54. Quo ordine Clerus ad portam primariam procedit, *ibid.* Quomodo circa portam disponitur, II, 230; III, 54. Quo ordine proficiscitur Processio versus altare maius, II, 231; III, 56. Diaconus ipse ministrans cantare debet Praeconium, II, 233 N. Quo ordine Cereo grana infigenda, *ibid.* III, 57; VI, 236. Malus usus abruptendi cantum Prophetiarum quum Celebrans eas legere desierit, et abusivus cantus non praescriptus in ultima, II, 235 N. Quid agendum, si infantes vel etiam adulti sint baptizandi, 236. Quid si in ecclesia adsit fons baptismalis, 237 et III, 59. Quo ordine ad Baptisterium procedendum, II, 237; III, 60. Quid ad Baptisterium agendum, *ibid.* Quomodo aqua dividenda, II, 238; III, 60. Quomodo Cereus in aquam immergendus, II, 239; III, 61. Processio eodem ordine, quo venit, ad altare maius revertitur, II, 241; III, 63. Quid si ecclesia careat fonte baptismali, II, 241. Litaniae quando canendae, 242 N. Ad intonationem *Gloria in excelsis* organis sonatur, et Imago sacra altaris detegitur, 244. Licet in hac Missa adstantibus communicare, et paschale praeceptum in Paroeciis adimplere, 245. Quo ordine Clerus cum Ministris et Celebrante in Sacrarium revertantur, 246. Si ecclesia paroecialis sit, vel servetur ibi SS. Sacramentum, referetur hoc in ecclesiam e Sacrario, et licebit fidelibus praecepto paschali satisfacere, *ibid.* — Si functiones Sabbati Sancti ab Episcopo celebrentur, quaenam praeparanda extra portam ecclesiae, VI, 222. Quaenam in Baptisterio, *ibid.* Quaenam ad Sacellum, in quo S. Confirmatio conferetur, 224. Quaenam ad altare SS. Sacramenti, *ibid.* Quaenam ad altaria minora, 225. Quaenam ad altare maius, in Presbyterio et in abacis, *ibid.* Commendabilis usus adhibendi Cereum minorem in benedictione fontis, 226. Quaenam paranda in Sacrario, 229. In functione quid praestandum, 230. Excutiendus ignis de silice extra ecclesiae portam, *ibid.* Pulsatur crotalum, ut nuntietur Clero adesse tempus Episcopum associandi, *ibid.* Quid fa-

ciet Episcopus ad ingressum ecclesiae, 231. Quid, quum fuerit ingressus, *ibid.* Quibus paramentis induendus, 232. Quomodo ignem benedicat, *ibid.* Quomodo procedant Clerici in Sacrarium ad arundinem accipiendam, 233. Cantandum Praeconium super ambone, si ambones fixi marmorei sint in ecclesia, 235 N. Quum lampades per ecclesiam accenduntur, ab altari maiore fit initium, 237. Praeparatione ad Missam peracta, quibus paramentis induendus Episcopus, 239. Quid agendum quum venerit ad altare, 240. Cavendum, ne cantus Prophetiarum incipiatur antequam Episcopus sederit, mitramque et gremiale receperit, *ibid.* Quid a Cantoribus praestandum, *ibid.* Quo ordine ad Baptisterium Processio dirigatur, 242. Quid agendum quum ad Baptisterium pervenerit, 243. Quomodo Episcopus aquam benedicat, 244. Quomodo Cereum in aquam infundit, 246. Quonam discrimine ordinatur Processio ad Sacellum, 49. Quid quum illuc advenerit, agendum, *ibid.* Episcopus, Confirmationis Sacramento Neophytis collato, homiliam ad eosdem habebit, 250. Neophyti in Processione poterunt vel Clerum praecedere, vel Episcopum sequi, *ibid.* Quid agendum quum ad altare pervenerit Processio, *ibid.* Litaniae cantantur ritu duplici, 251. Episcopus, tonsura administrata, intonabit Hymnum *Gloria in excelsis*, ad cuius intonationem sonabitur organis et campanis, et Imagines detegentur, 254. Tum Episcopus procedit ad ordinationem Ostiariorum, Lectorum, Exorcistarum, Acolythorum, Subdiaconorum, Diaconorum et Presbyterorum, *ibid.* Vid. *Ordnatio*. Benedictione ab Episcopo donata, Presbyter assistens ad populum conversus Indulgentias publicat, 260. Si relatum in ecclesiam fuerit SS. Sacramentum, Episcopus, antequam discedat, ipsum adorabit, et in eius discessu organis et campanis sonabitur, 261. — Quid observandum si Episcopus assistat functionibus Sabbati Sancti ab extraneo Episcopo vel a Canonico celebratis, Vid. *Assistentia*. — Si functio haec ab Episcopo extra Dioecesim degente celebretur quaenam paranda, VIII, 532. Functio quomodo pera-

genda, 535. Quinam Ministrorum habitus, *ibid.* Quo ordine ad altare procedendum, *ibid.* Quibus paramentis Episcopus induendus, *ibid.* Quomodo ignem et grana incensi Episcopus aspergit et adolet, 536. Quo ordine ad ecclesiae ostium proficiscendum, *ibid.* Qui tunc agendum, *ibid.* Quomodo quinque grana thuris Cereo infigendi, 538. Quinam pro cantu Prophetiarum ordo servandus, 540. Quid si in ecclesia adsit fons baptismalis, et baptismus sit infantibus vel adultis conferendus, 543. Quid si fons baptismalis sit benedicendus, *ibid.* Quo ordine ad Baptisterium procedendum, 544. Quid ibi agendum, *ibid.* Quomodo Olea sacra in fontem baptismalem infundenda, 545. Si fonte baptismali ecclesia careat, quaenam methodus tenenda, 546. Quid in Missa observandum, 548.

Sacerdos. — Quid a Sacerdote praestandum in Missae privatae celebratione, I, 305. Quid in celebratione Missae privatae pro Defunctis, 332. Quid in Missa privata ante SS. Sacramentum expositum, 226. Quid in Missa privata ante Praesules maiores celebrata, 341. Quid in Communione intra Missam, 344. Quid in Communione extra Missam, 347.

Sacramentum. — Diurnis temporibus Sacramenta administranda, IV, 4 N.

SS. Sacramentum. — Eius expositio quando facienda, II, 112. Quaenam pro ea paranda, *ibid.* et III, 69. Functio quomodo celebranda, II, 113; III, 70. Quid praestandum in translatione SS. Sacramenti ab uno ad alterum altare, II, 114. Quid si expositio fiat in eodem altari in quo SS. Sacramentum asservatur, 116. In solemniori expositione quid observandum, 124. Expositio in Coena Domini perperam appellatur sepulcrum 183 N. In expositione pro quadraginta horarum oratione quaenam paranda, 277. Quinam in ea usus reprobandi, 278 N. Quid in processione, si fiat, observandum, 280. Quo ordine instruenda, 286. Quid si Processio non fiat agendum, 290. Quid in Missa pro expositione curandum, 281. Quid in functione, 282. Quid in Missa pro Pace, 291. Quid in Missa pro repositione, *ibid.* Quaenam

servandae regulae pro Missis solemnibus in expositione, 295. A meridie Feriae IV usque ad completam functionem Sabbati Sancti expositio fieri nequit pro supplicationibus novendialibus pro triduis aliisque huiusmodi functionibus, 177. Si functio haec ab Episcopo celebretur, Missa tamen ad Presbyterum spectat, VI, 380. In hoc casu quatenus paranda, *ibid.* Functio quomodo absolvenda, *ibid.* Quid in ea praestabit Episcopus, *ibid.* Quibus paramentis induendus, 381. Quid si celebrans esset Archiepiscopus, *ibid.* Quo ordine ad ecclesiam procedendum, *ibid.* Quid in functione repositionis ab Episcopo observandum, 382.

Sandalium. — Improbatur usus ponendi super sandalium Crucem phrygiatam, vel florem formae quadratae in Crucis figuram, VI, 548, N.

Secretarium. — Requiritur pro Missa pontificali ab Episcopo celebranda, V, 78, N.

Septuagesima. — Vid. *Dominica.*

Sepulcrum. — Expositio SS. Sacramenti in Coena Domini perperam sepulcrum appellatur, II, 183 N.

Servitae. — Quinam eorum habitus praelatitius, V, 13.

Sexagesima. — Vid. *Dominicae.*

Silvestrini. — Quinam eorum habitus praelatitius, V, 12.

Stola. — Stolae duplicis, sive bifrontis, usus in Baptismo inconveniens, IV, 113, N. Stola albi coloris sufficit in administratione SS. Viatici, 35 N.

Subdiaconus. — Quodnam eius officium in Missa solemniori, 146, Ad Cleri in Missa solemniori Communionem, 157. In Missis solemnibus ferialibus, 158. In aspersione aquae benedictae in Dominicis, *ibid.* In Missa solemniori ante SS. Sacramentum publice expositum, 159. In Missa solemniori de requie, *ibid.* In benedictione SS. Sacramenti, 161. In festo Purificationis B. Mariae Virgini, 162. In Feria IV Cinerum, 164. In Dominica Palmarum, 165. In Coena Domini, 167. In Feria VI in Parasceve, 169. In Sabbato Sancto, 173. In Processionibus, 175. In vigilia Pentecostes, 176, Pro Pentecoste eiusque Octava, 177. In Processione Corporis

Christi et in aliis cum SS. Sacramento, *ibid.* In exequiis, 179. In Missa solemni pro Defunctis non debet thus in thuribulum immittere, II, 108, N.

Supellex. — Quanam necessaria est Episcopo ad functiones ecclesiasticas peragenda, VI, 544. Vasa sacra ex argento inaurato, *ibid.* Res lintearia, 546. Paramenta, 547. Libri, 549. Reliqua supellex, 550. Res Sacello privato necessariae, 529. In usum Episcopi, 530. In usum Cappellani 551. In obitu cuiusque Beneficarii, supellex sacra debetur ecclesiae, in quo beneficium obtinuit, 551 N. De mensuris propriis sacrae suppellectilis, IV, 195. De nitore et munditia sacrae suppellectilis. 205.

Superpelliceum. — Quid in eo cavendum, I, 8. N.

Synodus Dioecesisana. — Quanam dispositiones in antecessum Synodi capiendae, VI, 387. Singulis annis habenda esset, 388. Quinam ab Episcopo accersendi, *ibid.* Quo tempore celebranda *ibid.* Die festo Epiphaniae in Festorum mobilium publicatione eius celebratio nuntianda, *ibid.* Edictum de Synodo latino sermone exaratum typisque excusum affigendum portis Cathedralis, Episcopii et ecclesiarum parochialium Dioecesis, 390. Quid in eo definiendum *ibid.* Si quis legitime impediatur quominus Synodo interveniat, impedimentum formis canonicis probet, *ibid.* Edictum duobus ferme mensibus ante celebrationem publicandum, 378. Congregationes conciliares in palatio episcopali cogendae, *ibid.* Quibus vestibus tum Episcopus tum ceteri induti illis intersint, *ibid.* Quanam pro illis paranda, 391. Quid in illis agendum, *ibid.* Populus sacris Missionibus, Episcopus et Clerus spiritualibus Exercitiis disponendi, 389. Diebus octo decemve ante Synodum publicanda et affigenda instructio latina pro intervenientibus, *ibid.* Quanam haec instructio contineat, *ibid.* Quanam in Presbyterio et in medio navis principalis ecclesiae praeparanda, 391. Ecclesia nobiliter exornanda, 393. Tribus Synodum praecedentibus diebus omnium ecclesiarum campanae sonantur, *ibid.* Summo mane functio inchoanda, *ibid.* Missae

solemni pro Synodo non praemittitur cantus horarum Tertiae aut Nonae, *ibid.* In ea Clerus e manibus Episcopi S. Communionem debet accipere, 393. Quid pro Processione curandum, *ibid.* Quaenam paranda, *ibid.* — Sessio prima quomodo celebranda, 395. Ad sonum campanulae Sacrarum ad Episcopium Canonici procedunt Episcopum associaturi, *ibid.* Antequam hic adveniat, omnes campanae sonantur, *ibid.* Quo ordine ad ecclesiam procedendum, 395. Ingrediente ecclesiam Episcopo, organis sonatur, *ibid.* Quid tunc ab ipso agendum, *ibid.* Quid si numerosa esset Processio, *ibid.* Quomodo induendus Episcopus, 398. Quinam in Processione ordo servandus, 400. Processio quo dirigenda, 402. Quid si qua in itinere fieret statio, *ibid.* Quinam in Processionis reditu ordo servandus, *ibid.* Quibus paramentis induendus Episcopus pro Missa, 403. Si hic fuerit Metropolitanus, S. Pallio utetur, 404. In Missa quid observandum, 405. Cantato per Cantores *Ut omnibus fidelibus defunctis* Episcopus Synodum seu consessum benedicit, 407. Quomodo populus de ecclesia dimittendus, 410. Quinam debent superesse, *ibid.* Dimisso populo, oratio ab Episcopo habenda, *ibid.* Quid si haec ab alio ex mandato ipsius habeatur, *ibid.* Quoad exemplar decretorum publicandorum quid notandum 411. Quid item quoad accedendum ad Episcopum vel ab eo discedendum, *ibid.* Quaenam decreta a Secretario legenda, *ibid.* Quaenam est formula ab Episcopo legenda, 413. Professio fidei quomodo emittenda, *ibid.* Nomina Examinatorum, Iudicum ac Testium synodalia publicanda, *ibid.* Hi omnes iusiurandum praestabunt, 414. Quid si quis in promulgatione decretorum vellet aliquid obicere, *ibid.* Episcopus, postquam dextera Synodum benedixerit, a Canonicis Cathedralis associatus ad Episcopium sese recipit, 415. — Pro sessionis primae continuatione quaenam, 415. In functione quid praestandum, 416. Datur Canonicis Cathedralis signum campanula Sacrarum Episcopum associandi, *ibid.* Sub Episcopi in Ecclesiam ingressum organis et campanis sonatur, *ibid.* Quid ab Episcopo agendum, *ibid.* Quibus

paramentis induendus, *ibid.* Dimisso populo, Secretarius legit decreta sibi ab Episcopo tradita, 419. Quomodo triplex caput orationis mentalis a Canonico cantandum, *ibid.* Episcopus, solemniter donata benedictione, a Canonicis Cathedralis associatus ad residentiam suam revertitur, 420. Post benedictionem non promulgantur Indulgentiae, *ibid.* Nisi sessio horis pomeridianis continuetur, oratio mentalis et benedictio sollemnis matutino tempore sub sessionis finem locum habent, *ibid.* — Pro sessione secunda quaenam paranda, *ibid.* Functio quomodo peragenda, *ibid.* Missa sollemnis a quo cantanda, 421. Cantato per Diaconum *Ite Missa est*, Episcopus benedictionem non donat, *ibid.* Quomodo ad locum consessus procedendum, 422. Dimisso populo, eadem peraguntur quae in prima sessione, 413. Quid si sessio post Vesperas continuabitur vel ipso mane absolvetur, 425. — Quid peculiare in sessione tertia observandum, *ibid.* Apertis ecclesiae ianuis, Hymnus *Te Deum* intonatur, atque organis et campanis Cathedralis sonatur, 426. Acclamationes fieri solent in Synodo tantum prima, quae ab Episcopo convocatur, *ibid.* N. Peracto acclamationum cantu, Secretarius decretum de Synodi dimissione publicat, 427. Episcopus solemnem benedictionem impertitur, *ibid.* Presbyter assistens Indulgentias publicat, *ibid.* Episcopus ab universo Clero comitatus ad residentiam suam sese recipit, *ibid.*

Syrma. — Praesulum insigne I, 8. N.

T

Tenebrarum Matutinum. — Matutinum Tenebrarum festivo campanarum sono feria quarta hebdomadae maioris annuntiandum, II, 177, VI, 63. Qua hora cantandum, *ibid.* Quaenam praeparanda, 178; et VI, 63. In functione quid praestandum II, 178; VI, 57. In Psalmorum fine ommittitur *Gloria Patri*, II, 179; VI, 65. Contra in ultimo aut penultimo verbo fit quaedam vocis inflexio, *ibid.* In fine cuiusque Psalmi candelae singulae candelabri triangularis

alternatim extinguuntur, *ibid.* Quae candelae omnes ex cera communi esse debent, II, 178 N. Post Lamentationes omititur *Tu autem Domine*, 180. Altaris candelae extinguuntur ad versiculum *Ut sine timore* singulae singulis versiculis, *ibid.* et VI, 66. Ad *Benedictus* omnia lumina in ecclesia extinguuntur, exceptis lampadis ante Altare SS. Sacramenti, *ibid.* Nec amplius accenduntur usque ad functionem Sabbati Sancti, II, 181 N: VI, 66. Ultima candelabri triangularis candela adhuc accensa post altare absconditur, II, 181; VI, 67. Oratione completa, fit fragor, *ibid.* Absoluta functione, quid agendum, *ibid.*

Thuribulum. — Dupliciter fertur, I, 5. Quid observandum quum fertur *in caeremonia*, *ibid.* Quid quum fertur *non in caeremonia*, *ibid.* Quatenam generalis regula illud gestandi, *ibid.* Ubi praeparandum, 78. N.

Thuriferarius. — Eius officium, I, 77. In Vesperis solemnibus, 78. In Matutino et Laudibus solemnibus, 79. In Missa solenni, 80. In Missis solemnibus ferialibus, 82. In Missis cantatis, duobus assistantibus Clericis, *ibid.* In aspersione aquae benedictae in Dominicis, 83. In Missa solenni, quae ante SS. Sacramentum expositum celebratur, *ibid.* In Vesperis Matutino et Laudibus pro Defunctis, 84. In Missa solenni de requie, *ibid.* In festo Purificationis B. Mariae Virginis, 85. In Feria IV Cinerum, 86. In Dominica Palmarum, *ibid.* In Matutinis Tenebrarum, 88. In Feria V in Coena Domini, *ibid.* In Feria VI in Parasceve, 91. In Sabbato Sancto, 93. In Processionibus, 95. In vigilia Pentecostes, *ibid.* In Processione Corporis Christi et in ceteris pro functione quadraginta horarum et tertiae Dominicae cuiusque mensis, *ibid.* In aliis Processionibus, *ibid.* In exequiis, 96. Quid ab eo praestandum, quum Celebranti thuribulum offert, 6. Num Thuriferarius, dum Sacerdos, populum benedicit, Sacramentum debeat incensare, II, 120 N.

Thurificatio. — In duplicem dividitur et simplicem I, 6. Quomodo a Celebrante peragatur, 67. Quatenam in ea ordo servandus, *ibid.*

- Titulus.** — Quibusnam titulis honorandus Episcopus in petenda ab eo thuris et aquae benedictione, V, 90 N.
- Tonus.** — Orationum et aliorum omnium, quae solemniter cantanda sunt, IV, 212.
- Trappenses.** — Quinam eorum habitus praelatitius, V, 12.
- Tricereus.** — Quid de eo observandum, II, 226 N.
- Trinitarii.** — Quinam eorum habitus praelatitius, V, 13.
- Trinitas.** — Festum SS. Trinitatis quando et quomodo celebratur, II, 262. Episcopus poterit Missae solenni assistere paratus pluviali, VI, 341.

U

- Unctio manuum.** — Quid notandum in ordinatione Presbyterorum, VII, 32; et in consecratione Episcoporum, 97.

V

- Vallumbrosani.** — Quinam eorum habitus praelatitius, V, 12.
- Variatio.** — Quatenus variationis incidant in Missas solennes feriales, II, 74. Quatenus occurrant in assistentia solenni ab Episcopo cappa induto praestita Missis ferialibus, V, 253. Quatenus in Missa pontificali, si Episcopus extra Dioecesim degens paramenta induat in Sacratio, VIII, 451. Quatenus in Missis ferialibus, 482. Quatenus admittendae in Concilio provinciali, si Metropolitanus cardinalitia sit dignitate insignitus, VI, 478. Quatenus si praeter Cardinalem Metropolitanum adsit alter Episcopus Suffraganeus insignitus et ipse cardinalitia dignitate, 479. Quatenus si Cardinalis Suffraganeus adsit, et Metropolita sit Praelatus, 485.
- Vesperae.** — Quatenus in Vesperis solemnibus praeparanda, II, 13. Quid in functione praestandum, 14. Quinam Ministrorum habitus, *ibid.* Quo ordine Clerus procedat, 15.

Cur Pluvialistae, quum adstant Celebranti, reverentiam faciant ad Crucem, *ibid.* N. Quomodo incensatio facienda, 19. Quinam servandus ritus, si mos sit adolendi altare SS. Sacramenti, 21. Secundum Festorum diversitatem, diversus Pluvialistarum numerus requiritur, 22. Quando sex, quando quatuor, et quando duo adsint, 23. Vesperae pro Defunctis quando essent canendae, 91. Quaenam pro illis paranda, *ibid.* Functio quomodo peragenda, 92. Quid pro Antiphonarum cantu observandum, 93. Lectiones quomodo canendae, 94. — Pro Vesperis pontificalibus, quae Missam pontificalem postridie celebrandam praecedunt, quaenam paranda apud altare SS. Sacramenti, V, 58. Quaenam in altari maiore, 59. Quaenam in abaco, *ibid.* Quaenam in medio Presbyterio, 60. Quaenam in Choro, *ibid.* Quaenam in Sacrario, *ibid.* Quaenam apud balaustrium, 61. Functio quomodo celebranda, *ibid.* Quinam Ministrorum habitus, *ibid.* In ingressu Episcopi nulla sacra cantiuacula a cantoribus cantanda, *ibid.* Quibus paramentis Episcopus induendus, 63. Quo ordine ipse ad altare accedat, 70. Quomodo thurificatio facienda, 72. — Pro Vesperis pontificalibus Episcopi in sua Dioecesi, quum Missam postridie non cantat, quaenam paranda ad altare SS. Sacramenti, 124. Quaenam in altari maiore, *ibid.* Quaenam in abaco, 125. Quaenam ante altare, *ibid.* Quaenam in Choro, *ibid.* Quaenam ad balaustrium sive ingressum Presbyterii, 127. Functio quomodo celebranda, *ibid.* Quinam Ministrorum habitus, *ibid.* Quibus paramentis Episcopus induendus, *ibid.* Quomodo thurificatio peragenda, 134. — Pro Vesperis ab Hebdomadario parato cantatis, assistente Episcopo cappa induto, quum postridie indutus cappa Missae solemni intererit, quaenam paranda apud altare SS. Sacramenti, 191. Quaenam apud altare maius, *ibid.* Quaenam in abaco, 192. Quaenam in Choro, *ibid.* Quaenam in Sacrario, *ibid.* Functio quomodo peragenda, *ibid.* Quinam ministrorum habitus, *ibid.* Thurificatio quomodo facienda, 198. — Pro Vesperis solemnibus ab Episcopo extraneo celebratis assistente Episcopo

ordinario cappa induto, quatenus paranda apud altare SS. Sacramenti, 201. Quatenus ad altare maius, 202. Quatenus in Sacrista, *ibid.* Functio quomodo celebranda, 203. Quatenus Ministrorum habitus, *ibid.* Quo ordine ad altare procedendum, 204. Quo ordine thurificatio peragenda, 210. — In Vesperis pro Defunctis, praesente in sua Cathedrali Episcopo, quatenus paranda apud altare SS. Sacramenti, 257. Quatenus apud altare maius, *ibid.* Quomodo functio celebranda, 258. Ingrediente ecclesiam Episcopo, neque campanae neque organa sonantur, *ibid.* Quomodo Lectiones cantandae, 261. — In Vesperis pontificalibus, si Episcopus extra Dioecesim suam degat, quatenus paranda, VIII, 407. Functio quomodo celebranda, 408. Quatenus Ministrorum habitus, *ibid.* Quo ordine ad altare primum procedendum, *ibid.* Quid ibi agendum, 409. Quibus paramentis Episcopus induendus, 410. Si ipse in Sacristia induetur, quomodo Processio ordinabitur, 412. Quo ordine ad altare SS. Sacramenti procedendum, 418. Quomodo thurificatio facienda, 419. Quo ordine ad Sacristiam redeundum, 424.

Vestis. — Quatenus a Clericis in sacro ministerio vestis induenda, I, 7 N. Quatenus Caeremoniarii propria, 292. Quatenus Episcopi, V, 5. Num ipse veste nigra uti debeat *ibid.* N. Quibus diebus color violaceus et quibus niger ab ipso adhibendus, 10. Habitus eius viatorius quatenus, *ibid.* Quatenus ab Episcopo habitus adhibendus, si extra Dioecesim degat, et aliquod sit de commissione Episcopi ordinarii officium celebraturus, VIII, 1. Cardinalium habitus duplicis coloris, VI, 503. Quando violaceo et quando rubro colore utantur, 517. Quatenus rubri habitus forma, 518. Ex quatenus est materia tempore hiemali ex quatenus aestivo, *ibid.* Quatenus forma violacei, *ibid.* Quo habitu utuntur in Dominicis tertia Adventus et quarta Quadragesimae, *ibid.* Quatenus hierno tempore cappa adhibenda, *ibid.* Quatenus aestivo, *ibid.* Quatenus Feria VI in Parasceve, *ibid.* Quid de bireto et pileolo dicendum, *ibid.* Quid de calceis, 519.

SS. Viaticum. — Quatenus pro administratione SS. Via-

tici paranda tum in infirmi domo, tum in Sacristia, IV, 143. Quid agendum ante profectionem ab ecclesia, 144. Quo ordine incedendum, 146. Quid agendum in domo infirmi, *ibid.* Quid in reditu, 147. Quid in ecclesia, 148. Quid si Viaticum noctu afferatur, *ibid.* Quid in tribus diebus Maioris Hebdomadae, 149.

Vicarius Apostolicus. — Cur ita appellatus, VIII, 596. Iisdem gaudet praerogativis, quibus Vicarius generalis, *ibid.* Vid. *Vicarius Generalis.*

Vicarius Capitularis. — A quo et ad quem finem eligatur, VIII, 596. Quinam eius habitus, *ibid.* Celebrare nequit functiones quae sunt Episcopi, neque est ei obedientia praestanda, *ibid.* Quinam eius locus in functionibus et in choro, 597. Quid si patentes litteras mittat ad Dioecesis negotia expedienda, *ibid.* In Missae privatae celebratione a quovis alio Presbytero non distinguitur, *ibid.* Quid si fuerit Canonicus velitque frui distributionibus, *ibid.* Num in diebus festis Missam pro populo teneatur applicare, *ibid.* Num et quando possit Dioecesim visitare, *ibid.* Quid in eius ad Cathedralē accessu observandum, *ibid.* Quid ipse in ecclesia praestabit, 186. Nuntio officialiter accepto de Episcopi electione, quid ab eo agendum, V, 3. Quid in primo Episcopi accessu ad ecclesiam cathedralē, 15.

Vicarius Foraneus. — Num ei praecedentia aliqua competat, VIII, 598. Quanam in Cleri Congregationibus locum obtineat, *ibid.* Quid si Canonicus fuerit, *ibid.*

Vicarius Generalis. — Quinam eius habitus, VIII, 594. Quanam praecedentia gaudeat, *ibid.* Quando nequit paramenta induere, 595. Numquam ab eo functiones, quae sunt Episcopi celebrandae, *ibid.* Quinam ei competit locus, *ibid.* Quando et a quo thurificationem ac Pacem accipiat, *ibid.* Num ipsi liceat in Processionibus incedere, *ibid.* Associatio Cleri ad ipsum non spectat, *ibid.* Episcopi distinctiones ipsi non permittuntur, neque, quum Missam cantat, licet adhibere Presbyterum, assistentem pluviali indutum, 596. In Missae privatae celebratione ab aliis Presbyteris

non distinguitur, *ibid.* Num Episcopi sedem queat occupare, *ibid.* Quid si Canonicus sit, et distributionibus frui velit, *ibid.*

Vigilia. — Quid in vigilia Nativitatis Domini observandum, II, 130. VI, 4. Martyrologium cantabitur a Canonico vel ab uno ex Mansionariis seu Beneficiariis pro ecclesiae cuiusque consuetudine, VI, 4. In vigilia Epiphaniae non fit ieiunium, et Missa cum paramentis albis cantatur post Tertiam, II, 138. In vigilia Pentecostes quaenam paranda, 257. Altare exornandum, *ibid.* Fons baptismalis benedicendus, *ibid.* Oratio recitanda extra ingressum Baptisterii est propria huius diei, 259. Si Episcopo placuerit fontem benedicere et Missam cantare quaenam paranda in baptisterio et ad altare SS. Sacramenti, VI, 333. Quaenam ad altare maius, 334. Quaenam in Sacrario, 336. Functio quomodo celebranda, *ibid.* Quid agendum ab Episcopo, *ibid.* Quid si functionem celebret Episcopus extra Dioecesim degens. Vid. *Pentecoste*.

Visitatio. — Quaenam pro pastoralis Visitatione praeparanda, III, 93; VI, 263. Quaenam ad altare SS. Sacramenti, VI, 364. Quaenam ad altare maius, *ibid.* Quaenam in Sacristia, 365. Quaenam in Coemeterio, *ibid.* Quaenam ad Episcopium, *ibid.* Quid in functione praestandum, III, 95. Quomodo celebranda functio in Cathedrali, VI, 366. Quo ordine Clerus procedat ad palatium episcopale, *ibid.* Quo ordine ad ecclesiam, 467. Episcopus solemnem populo benedictionem impertitur, 370. Non cantatur Antiphona cum versiculo de Sancto Titulari, *ibid.* N. Si Episcopus Missam lectam non celebrat, habebit statim ad populum homiliam secus eam habebit ad Evangelium, 370. Quid si aberit Coemeterium, 373. Quid agendum quum Clerus pervenerit, ad Coemeterium, vel in mediam ecclesiam, si illuc aberit, *ibid.* Quid agendum ubi Clerus ad altare maius pervenerit, 374. Quomodo processionaliter incedet Clerus a Sacellum SS. Sacramenti, 375. Quid tunc agendum, *ibid.* Quid ab Episcopo praestandum post trinam populo impertitam be-

nedictionem, 377. Quid in administratione Confirmationis peragendum, III, 106. Quenam pro ea paranda, *ibid.* Matutino tempore celebranda, *ibid.* Quid observandum in functione Visitationis tum in distinctioribus, tum in minoribus Diocesis locis, VI, 378. In discessu quid ab Episcopo agendum, *ibid. et* 112. Vid. *Methodus*.

Vox. — Triplex vocis gradus in Missa solemni a Celebrante servandus, II, 38.

ARTICOLO BIBLIOGRAFICO

DEL PROFESSORE

D. ANTONIO UCCELLI

DI BERGAMO

Estratto dall'*Osservatore Romano* n. 184. anno 1873.

MANUALE SACRARUM CAEREMONIARUM

IN LIBROS OCTO DIGESTUM

A PIO MARTINUCCI

APOSTOLICARUM CAEREMONIARUM PRAEFECTO

Monsignor Pio Martinucci Prefetto delle cerimonie pontificie, Segretario della S. C. Caeremoniale e secondo custode della Biblioteca Vaticana (*a*) ha compiuto la pubblicazione dell'opera interessantissima col titolo sopra notato. Alcuni giornali cattolici l'hanno già annunziata con molte lodi, e ciò che più monta, il regnante Sommo Pontefice l'ha onorata di una sua lettera, la quale si legge in testa all'ultimo tomo dell'opera medesima (*b*). Dopo che il supremo maestro della cristianità l'ha encomiata, vano sarebbe spendere parole ulteriori di lode. Non così crediamo inutile attendere a farne notare i vantaggi, quali noi giudichiamo più presto unici che singolari.

Prima di tutto adunque il nostro cerimoniere Prelato nella sua opera ha compreso la direzione più minuta, esatta e sicura di tutte le cerimonie che occorrono nella Chiesa universale, che segue il rito latino romano, incominciando dal segno della croce sino alle più solenni cerimonie che si eseguono nelle funzioni pontificali dei Vescovi e dei Cardinali; dagli uffici che devono prestare i semplici chierici fino a quelli dei più elevati

(*a*) Nella morte di Mons. di Sammarzano Arcivescovo d'Efeso avvenuta li 2 Luglio 1876 fu dalla sa. mem. di Pio IX promosso all'ufficio vacante di primo Custode, o Prefetto, come lo appellano le Costituzioni Pontificie relative alla Biblioteca Apostolica della S. Sede.

(*b*) In questa seconda edizione è riportata a capo del I. volume.

dignitarii. Che più? si tratta in quest'opera perfino delle confraternite laicali per la relazione che possono avere nelle funzioni sacre. Se non fosse altro, questo sarebbe già un grande vantaggio, avere in un'opera sola comprese tutte le cerimonie dell'ecclesiastica gerarchia in modo che nulla si abbia a desiderare. Aggiungasi poi che l'opera relativamente parlando è molto breve. Tutto si comprende in otto soli volumi in 8° non grossi e due anche piccolissimi, i quali potrebbero dirsi piuttosto fascicoli che volumi. (a) Questo è avvenuto dappoiché l'autore saggiamente ha stimato di disporre per ordine di materia il suo lavoro, badando più alla scientifica coordinazione, che alla composizione apparente e materiale dei volumi. Né si deve ritenere piccolo pregio, o merito indifferente l'aver saputo abbracciare in così piccoli volumi tanta e così importante materia. Se un'opera così completa si è potuto restringere in pochi volumi, convien dire che è il risultato di molti studii e della più accurata riflessione.

Il secondo vantaggio, a nostro giudizio, è che collo studio di quest'opera sola, può ciascuno divenire un ceremoniere il più perfetto. Meglio di ciò che disse già il dotto Card. Garampi veduta l'opera del Morcelli *de stylo inscriptionum* « con quest'opera è impossibile fare una cattiva iscrizione » si potrebbe dire senza timore di esagerazione, con quest'opera un chierico qualunque può dirigere e far eseguire colla più perfetta esattezza qualsiasi funzione, la più insolita e complicata, come se fosse il più provetto ceremoniere, anzi come se fosse lo stesso Monsig. Martinucci in persona. Ognuno che abbia qualche idea delle sacre cerimonie un poco meno usitate, sa in quale imbarazzo possono trovarsi talvolta anche i ceremonieri i più esperti, come si debbano preparare alla loro esecuzione per un tempo più, o meno notevole, consultare molti scrittori e con tuttociò forse non rimanere perfettamente sicuri dei loro studii, sia per l'oscurità delle rubriche, sia per la varietà di opinione dei rubricisti, sia per altro qualsiasi motivo. Ora tutto questo non

(a) Questa seconda edizione si è eseguita in sei volumi.

leggiere imbarazzo è tolto mediante l'opera di Monsignor Martinucci. Un cerimoniere qualunque di buona volontà, non ha che consultare l'opera del nostro Prelato, scegliere il tomo e la pagina, in cui tratta della relativa funzione, leggerla attentamente ad attenervisi con esattezza e scrupolosità. In tal modo è schivato l'incomodo di consultare molti libri, e nel breve tempo di qualche ora è appresa una materia, la quale avrebbe portato lo studio forse di qualche mese e tolta ogni perplessità. Epperò un Vescovo che anche fosse in saera visita, trovando opportuno di eseguire improvvisamente una cerimonia anche difficile e complicata, la può celebrare coll'assistenza di qualunque prete senza chiamare il proprio cerimoniere dalla città e dalla cattedrale.

Il terzo vantaggio di quest'opera egli è che ispira tutta la fiducia dal lato della persona, che l'ha composta. Monsignor Martinucci è un prelato di eccellente ingegno, da trentacinque anni esercitato nelle cerimonie pontificie, addestrato nelle sacre Congregazioni sopra questi e simili studii. Egli ha meditato la sua opera per lunghi anni, corretta ed emendata con infinita pazienza e fatica (a). Egli, oltre i libri stampati sopra queste materie, ha avuto l'opportunità non comune di consultare molte scritture antiche e moderne di uomini ragguardevolissimi, le quali si conservano nell'archivio dei Ceremonieri pontificii e nella Biblioteca Vaticana, della quale è il secondo custode, per cui con fondamento si può ritenere che nulla gli sarà sfuggito di necessario ed importante. Finalmente egli è in possesso della pratica delle cerimonie della Chiesa Romana, come ognuno sa, madre e maestra di tutte le altre, la quale fa piena autorità ove manchino altri documenti, o rimangano ambigui (b).

L'opera di monsignor Martinucci riesce tanto più gradita

(a) Questa seconda edizione molto più corretta ed esatta ha delle aggiunte interessanti.

(b) Apprese le tradizioni della Chiesa Romana dalla voce di molti ecclesiastici antichi addetti al servizio del Sommo Pontefice ed in modo speciale dal dottissimo ed esemplarissimo D. Giuseppe Baini che fu l'onore della Cappella Pontificia, di cui era il Direttore

ed importante in questi tempi in cui, per divina provvidenza, l'Episcopato cattolico si stringe con uniformità sorprendente alla Cattedra di Pietro anche coll'accettare ovunque il rito Romano. Quest'opera ne agevola infinitamente la esecuzione e ne assicura l'esito. Ognuno sa quanta forza abbia sulla mente e sul cuore dei cattolici e perfìn degli acattolici la maestà e la grandezza dei sacri riti, eseguiti con uniformità e divozione. Mi ricorda di aver letto che un protestante si convertì al solo veder celebrare i sacri Misteri solennemente il Beato Grègorio Barbadigo il quale era sollecito di eseguire e di far eseguire con tutta l'esattezza le cerimonie religiose, e pubblicò un libro direttivo delle cerimonie della Messa. Nulla dirò di S. Carlo Borromeo, di S. Francesco di Sales, di S. Vincenzo de' Paoli e di San Gaetano Tiene, i quali tanta premura si presero perchè con esattezza e con gravità fossero eseguite le cerimonie della Chiesa. Ma queste non si possono eseguire senza averle bene studiate, nè si possono studiare senza buoni libri. Ora di essi, dirà taluno, ne abbiamo anche di soverchio. È vero: ma prima di tutto è da riflettere che la moltitudine genera confusione. Dipoi la più gran parte sono opere voluminose, o parziali che non comprendono tutto, nè sono alla portata di tutti, e che queste non sono così semplici e complete, e nello stesso tempo così universali, com'è l'opera di Monsignor Martinucci. In ultimo sono avvenute molte variazioni, come in tutte le cose disciplinari, così anche in cose di rubriche, ed i libri antiquati non possono comprendere tutta la materia, come ha compreso Monsignor Martinucci le decisioni nuovissime delle Sacre Congregazioni. A proposito delle quali ricorderò a cagione d'esempio le ultime decisioni della Santa Sede a riguardo dei Prototarii Apostolici. Dippiù l'ha arricchita di un copioso indice di materie con cui facilmente può riscontrarsi qualunque cosa voglia cercarsi.

Così stando le cose parrebbe che un'esemplare di quest'opera fosse necessario ad ogni cerimoniere di Vescovo di rito Romano, di ogni chiesa cattedrale, collegiata e seminario. L'opera, come si disse, non è molto voluminosa, nè di grave prezzo, per cui molti possono acquistarla senza incomodo notevole.

Mi si dirà da taluno, olumi di Monsignor Martinucci riguardano in gran parte azioni episcopali ed i capitoli delle cattedrali, a che possono servire a me che sono semplice prete, cappellano, parroco, o con un'alle compagna, che mi trovo solo nella mia parrocchia, o con un'alle coadiutore? Il raziocinio per questa parte sarebbe giusto, però sarebbe utile ed opportuno che Monsignor Martinucci si compiacesse di stralciare dalla sua edizione tutto quello che riguarda il povero clero di campagna e ne facesse un volume di poco costo, ma di una generale utilità al quale aveva fatto il gran Pontefice Benedetto XIII per le ceneri della settimana santa, ad uso dei luoghi, ove fosse un prete.

Eccellente sarebbe un libretto per lo studio delle sacre rubriche ai chierici, per me degli ordinandi, a rettori dei seminarii, o a chi venisse destinato all'esame dei medesimi, e per ultimo sarebbe utile anche ai sacerdoti provetti. Non è impossibile il caso, che si abbiano dimenticato, o non bene appreso le sacre cerimonie da principio. A questo fine saggiamente gli ascetici suggerono anche ai preti avanzati in età, colla occasione dei sant'erecizii; o di altro ritiro, che almeno ogni anno si faccia la loro attenta delle rubriche del Messale, e si esaminino se siano eseguite a dovere. Non è raro vedere sacerdoti anche di una pietà distinta, quando sono all'uso pratico delle sacre cerimonie, lasciar molto a desiderare. Monsignor Martinucci nel 1.º cap. XXV. sotto il titolo *Defectuum, qui in Missae celebratione admitti solent, demonstratio*, segnala 95 difetti, in cui è molto difficile che qualche sacerdote non cada, e principalmente i superiori dei seminarii devono attendere che i giovanacerdoti apprendano perfettamente le cerimonie sacre, o non apprendano male. Si conosce colla pratica che i difetti riescono quasi sempre inemendabili e durano tutta la vita con danno delle anime loro e col disonore del divino culto, mentre l'osservanza delle sacre cerimonie non solo è direttiva, ma è pre precettiva, né si può trasgredire senza più o meno colpa.

Da quanto abbiamo esposto, risulta evidentemente che Mon-

signor Martinucci ha bene meritato con quest'opera di tutta la Chiesa, che segue il rito latino Romano, ed i suoi meriti verranno sempre più riconosciuti a misura del grande vantaggio pratico, che da essa si ritrarrà.

La suddetta Opera si trova vendibile presso l'autore, Via dell'Angelo Custode N. 50, p. 3. e presso i principali librai, che terranno affisso il relativo manifesto tipografico.